Istoriile

luĭ

ERODOT

Traducere română din limba originală însoţită de textul elinesc şi de note critice geografice, etnografice, filologice şi gramaticale, cuprinḑênd resultatul celor maĭ recente cercetărĭ şi descoperirĭ privitóre la text şi la subiectele tratate de acest autor, şi ilustrată cu harte şi desenurĭ

de

Dimitrie Ion Ghica M. A.
Graduat în onorurĭ la facultatea de sciinţe morale
din Universitatea de Cambridge.

Operă premiată de Academia Română.

Vol. IV.

Bucurescĭ
STABILIMENTUL DE ARTE GRAFICE I. V. SOCECŬ
1902.

INTRODUCERE

la Cartea IV.

Din tóte scrierile luĭ Erodot primele 140 de capitole din cartea acésta sunt acelea carĭ aŭ pentru noĭ Românii un interes deosebit, pentru că ele conţin cea maĭ veche descriere a basinuluĭ inferior al Dunăriĭ, pe malul stîng ocupat astăḑĭ de Regatul Românieĭ, a popórelor care îl locuiaŭ precum şi a regiuniĭ de pe litoralul nordic al Măriĭ Negre cu vechia eĭ populaţiune scitică. Din nefericire însă cunoscinţele istorice, geografice şi etnografice pe carĭ le poseda părintele istorieĭ asupra acestor regiunĭ depărtate atuncĭ de lumea civilisată şi aprópe inaccesibile călătoruluĭ, sunt fórte confuse şi greşite chiar. Erodot a fost unul din rariĭ exploratorĭ elinĭ carĭ aŭ văḑut gurile mareluĭ nostru fluviŭ şi aŭ aruncat o căutătură de ochĭ pe ceea ce e astăḑĭ teritoriul românesc. E positiv însă că el nu a pătruns de fel în interior şi nu a făcut decât să vadă gurile Dunăriĭ fără a intra în apele acestuĭ fluviŭ, cel puţin fără a urca departe cursul luĭ. În chipul acesta tot ce spune despre locuitoriĭ malurilor Dunăriĭ nóstre şi despre topografia localităţiĭ nu este de cât un echoŭ al informaţiilor culese de la comersanţiĭ elinĭ de pe litoralul maritim între gurile Dunăriĭ şi Bosfor, carĭ faceaŭ daraverurĭ cu indigeniĭ. Aceste informaţiĭ nu puteaŭ fi decât fórte inesacte şi vagĭ pentru cuvîntul că comersanţiĭ în cestiune nu îndrăzniaŭ de fel să se depărteze de mare, de frica locuitorilor din interior, pe carĭ îĭ consideraŭ ca pe nisce barbarĭ sanguinarĭ şi inospitalierĭ. Aceştĭ indigenĭ inspiraŭ colonilor elinĭ aceeaşĭ teróre pe care o inspiraŭ acum 200 de anĭ »Pieile Roşiĭ« colonilor Europenĭ în America saŭ canibaliĭ din Oceania navigatorilor în insulele oceanuluĭ Pacific. Reputaţia rea ce o aveaŭ locuitoriĭ vecinĭ cu Marea Neagră printre colòniĭ elinĭ de pe litoralul aceleĭ măriĭ în timpul luĭ Erodot a fost causa pentru care Eliniĭ aŭ dat Măriĭ Negre numele eĭ primitiv de Πόντος Ἄξενος, nume pe care pentru cuvinte de propiciare şi de bun augur l'aŭ schimbat în Πόντος Εὔξεινος, conform principiuluĭ de credinţă păgână în virtutea căruia cele maĭ teribile divinităţĭ ale mitologieĭ eline eraŭ denumite »Eumenide«.

În atarĭ împrejurărĭ era dar cu neputinţă ca informaţiile ce le dă autorul nostru în cartea acésta despre ţara nóstră şi despre locuitoriĭ eĭ pe timpurile în carĭ a trăit el, să fie exacte şi, ca să nu citez de cât câte-va exemple, voiŭ menţiona douĕ erorĭ din cele maĭ vĕdite:

Cea dintâia, relativă la etnografia acestor părţĭ, constă în faptul că Erodot da fără distincţie numele de Sciţĭ atât locuitorilor de pe malurile lacululuĭ Meotis, adică a Măriĭ Azof de astăḑĭ, cât şi locuitorilor Dunăriĭ de jos. Fără îndoială pentru comersanţiĭ elinĭ eĭ eraŭ unul şi acelaş popor nomad, maĭ ales că aveaŭ ceva comun în îmbrăcămintea lor, adică îmbrăcămintea de piele de oae, şi în modul lor de a călătorì în carul cu boĭ: »ἁμαξόβιοι« e şi astăḑĭ un termin care s'ar putea aplica atât ţĕranuluĭ de la Dnipru şi de la Don cât şi celuĭ de la Dunăre. De fapt rasele însă eraŭ cu desăvîrşire diferite; locuitoriĭ stepelor Rusieĭ meridionale eraŭ în adevĕr Sciţĭ, de rasă tartară, pe când locuitoriĭ Dunăriĭ aparţineaŭ mareĭ familiĭ indo-europene numite Geţĭ, din care Daciĭ, Traciĭ şi Pelasgiĭ eraŭ numaĭ ramurĭ, fapt pe care îl ignoréză Erodot cu desăvârşire.

Erórea a doua asupra căreia doresc să atrag atenţia cititoruluĭ este resultatul uneĭ concepţiunĭ cu totul confuse asupra posiţiilor relative ale Măriĭ Negre faţă cu Dunărea de o parte şi cu Scitia de altă parte. Astfel din Cap. 49 combinat cu Capitolul 99, resultă că Dunărea curge despre apus şi că se varsă în Marea Neagră cu gurile spre răsărit, ceea ce este exact. Imediat însă la Cap. 99 şi la Cap. 101, ni se spune că Scitia începe la Dunăre, că ea are forma pătrată avênd două laturĭ scăldate de mare, una de Marea Neagră, cea-l'altă de Marea Azov; cele-l'alte două laturĭ fiind în interior. Nu am putea concepe o asemenea Scitie decât făcênd Dunărea să curgă dela Nord spre Sud pentru a putea oferi o lature paralelă cósteĭ măriĭ Azov saŭ lacului Meotis, cum e harta schiţată după Niebuhr la pagina 140 din volumul acesta, căcĭ să notăm că Erodot nu spune că Dunărea trece prin Scitia ci că merge până la marginea Scitieĭ (Cap. 49 fine).

Asemenea autorul nostru este confus şi asupra direcţiuniĭ rîurilor nóstre şi a apelor de pe malul drept al Dunăriĭ, aşa că nu putem să basăm nimic positiv pe descrierea lor. Totuşĭ acéstă descriere e interesantă, pentru că ne presintă idea ce-şĭ o făceaŭ Eleniĭ de pe timpul luĭ Erodot despre părţile nóstre, şi ne arată confusia ce exista în privinţa acésta. Însuşĭ autorul nostru se contradice, căcĭ e evident că descrierea din Cap. 49 nu se potrivesce cu aceea din Cap. 101 şi că persóna care a dat luĭ Erodot informaţiile carĭ aŭ inspirat Cap. 49 era alta decât aceea care i-a dat pe cele coprinse în Capitolul 101.

Tabla de Materiĭ

a

Cărţiĭ IV.

Sciţiĭ.

Cap. 1—4. Causa resbeluluĭ dintre Dariu şi Sciţĭ.
» 4—13. Tradiţiile Sciţilor asupra origineĭ şi a istorieĭ lor.
» 14—16. Istoria luĭ Arestea.
» 17—36. Descrierea popórelor scitice.

Persia.

» 37—40. Geografia Persieĭ.

Libia.

» 41—45. Descrierea Libieĭ.

Expediţia luĭ Dariu în Scitia

» 46—51. Istrul.
» 51—58. Alte fluviĭ ale Scitieĭ.
» 59—82. Descripţia Scitieĭ şi locuitoriĭ eĭ.
» 83—93. Expediţia luĭ Dariu.
» 94—96. Religia Sciţilor. — Zalmoxes.
» 97—98. Istoricul expediţieĭ luĭ Dariu reluat.
» 99—101. Geografia Tracieĭ, a Chersoneseĭ Taurice şi a regiuneĭ laculuĭ Meotis.
» 102. Consfătuirele Sciţilor.
» 103—107. Descrierea triburilor scitice.
» 108—143. Urmarea istoriculuĭ expediţieĭ luĭ Dariu în contra Sciţilor.—Plecarea luĭ din Europa.
» 144. Megabaz lăsat de Dariu în Europa.

εἴρηται,[1] Σκύθαι ἔτεα δυῶν δέοντα τριήκοντα. Κιμμερίους γὰρ ἐπιδιώκοντες[2] ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀσίην, καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους· οὗτοι γὰρ, πρὶν ἢ Σκύθας ἀπικέσθαι, ἦρχον τῆς Ἀσίης. Τοὺς δὲ Σκύθας ἀποδημησάντας ὀκτῶ καὶ εἴκοσι ἔτεα καὶ[3] διὰ χρόνου τοσούτου κατιόντας ἐς τὴν σφετέρην ἐξεδέξατο οὐκ ἐλάσσων πόνος τοῦ Μηδικοῦ· εὗρον γὰρ ἀντιουμένην σφι στρατιὴν οὐκ ὀλίγην· αἱ γὰρ τῶν Σκυθέων γυναῖκες, ὥς σφι οἱ ἄνδρες ἀπῆσαν χρόνον πολλὸν, ἐφοίτεον παρὰ τοὺς δούλους.

2. Τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι,[4] τοῦ γάλακτος

gênd în luptă pe adversariĭ lor, începură ostilitățile. Sciţiĭ, precum s'a spus maĭ sus, fură stăpânĭ peste Asia superióră un timp de douĕ-ḑecĭ şi opt de anĭ. Eĭ năvăliseră în Asia urmărind pe Cimerienĭ şi resturnară stăpânirea Meḑilor; căcĭ aceştĭ din urmă eraŭ stăpâniĭ Asieĭ înainte de venirea Sciţilor. După ce lipsiră Sciţiĭ douĕ-ḑecĭ şi opt de anĭ şi se reîntórseră în ţéra lor, îĭ aşteptà o luptă nu maĭ puţin seriósă decât lupta lor cu Meḑiĭ; eĭ găsiră o armată destul de numerósă (aşeḑată în contra lor); căcĭ nevestele Sciţilor, pe când bărbaţiĭ lor fuseseră absenţĭ (aşa) mult timp, legaseră relaţiunĭ cu robiĭ lor.

2. Sciţiĭ orbesc pe toţĭ robiĭ lor din pricina lapteluĭ ce îl

---

[1] ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται. Cartea I (103 şi 106).

[2] ἐσέβαλον. Atacul acesta al Sciţilor asupra Meḑieĭ nu póte să se fi făcut decât în partea de sud a măriĭ Caspie. Acolo locuiaŭ alţĭ Sciţĭ, diferiţĭ de Sciţiĭ de pe lângă Dunăre. E curios cum Dariu a recurs la un pretext aşa de prost ca să se lege de Sciţiĭ de la Dunăre şi Marea Neagră, carĭ, deşi purtaŭ acelaşĭ nume ca şi Sciţiĭ vecinĭ aĭ Meḑilor, eraŭ cu totul un alt popor. Aşa numiţiĭ Sciţĭ, vecinĭ cu Meḑiĭ, trebue să fi fost Geţĭ şi eraŭ probabil de aceeaşĭ origine pelasgică ca şi Daciĭ carĭ aŭ fost avangarda, ca să ḑic aşa, a imigraţiuneĭ în Europa. In tóte casurile Erodot avea slabe ideĭ despre aceste popóre de la Dunăre şi până la Caspie, pe carĭ le confundă subt terminul generic de Sciţĭ, aşa încât e probabil că pretextul ce-l atribue aci Erodot luĭ Dariu pentru a ataca ţermurile Istruluĭ nu era cel real.

[3] καί. Acest cuvînt este omis într'un vechiŭ manuscris la Florenţa colaţionat de Schweghäuser şi datând din secolul al 10-lea.

[4] τυφλοῦσι. Cu drept cuvînt se plâng Hansen şi alţĭ criticĭ că nu pot înţelege ce raport există între acéstă orbire a robilor şi producerea lapteluĭ şi al untuluĭ de iapă, căcĭ nu e de admis că stăpâniĭ să fi orbit pe robiĭ lor pentru ca aceştĭ din urmă să nu pótă vedé cuantitatea lapteluĭ şi a untuluĭ ce se făcea şi să-l fure pe urmă. Trebue să presupunem că Erodot a omis aci ceva care să indice necesitatea acesteĭ orbirĭ din pricina fabricăriĭ lapteluĭ, brânzeĭ, urdeĭ etc., saŭ póte că a înţeles rĕŭ că orbirea să fi avut vre o legătură cu exercitarea acesteĭ industriĭ. Eŭ presupun că Sciţiĭ scoteaŭ ochiĭ robilor lor, cum era obiceiul şi la alte popóre barbare, ca mijloc preventiv în contra uneĭ comune înţelegerĭ între eĭ avênd drept scop revolta în contra stăpânilor lor. Putem fi sigurĭ că Erodot are dreptate când afirmă că Sciţiĭ întrebuinţaŭ pe robiĭ lor la mulgerea iepelor, dar probabil că se înşélă credênd că acea mulgere necesita şi scóterea ochilor. Kruse (Urgeschichte des Esthnisch. Volksstammes) ob-

εἵνεκεν τοῦ πίνουσι, ποιεῦντες ὧδε· ἐπεὰν φυσητῆρας λάβωσι ὀστεΐνους αὐλοῖσι προσεμφερεστάτους, τούτους ἐσθέντες ἐς τῶν θηλέων ἵππων τὰ ἄρθρα,[1] φυσῶσι τοῖσι στόμασι, ἄλλοι δὲ ἄλλων φυσεόντων ἀμέλγουσι· (φασὶ δὲ τοῦδε εἵνεκα τοῦτο ποιέειν· τὰς φλέβας[2] τε πίμπλασθαι φυσεωμένας[3] τῆς ἵππου καὶ τὸ οὖθαρ κατίεσθαι.) Ἐπεὰν δὲ ἀμέλξωσι τὸ γάλα, ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήϊα κοῖλα καὶ περιστίξαντες κατὰ τὰ ἀγγήϊα τοὺς τυφλούς, δονέουσι[4] τὸ γάλα· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγεῦνται εἶναι τιμιώτερον· τὸ δ' ὑπιστάμενον ἧσσον τοῦ ἑτέρου. Τούτων μὲν εἵνεκα[5] ἅπαντα τὸν ἂν λάβωσι, οἱ Σκύθαι ἐκτυφλοῦσι· οὐ γὰρ ἀρόται εἰσί, ἀλλὰ νομάδες.[6]

beaŭ, în privinţa căruia eĭ procedă în modul următor: iaŭ tuburĭ de os, carĭ se asémănă cu fluerele (din carĭ cântăm noĭ), împing acestea în vulva iepeĭ, şi suflă în ele cu gura, uniĭ atuncĭ mulg pe când ceĭ-lalţĭ suflă; (eĭ ḑic că fac acésta cu scopul următor: umplêndu-se prin suflare vinele iepeĭ, se lasă ţîţa.) După ce mulg laptele, îl tórnă în vase adâncĭ de lemn, şi aşeḑând pe (robiĭ) orbĭ împrejurul vaselor, bat laptele; atuncĭ strîng partea care ese de-asupra, pe care o consideră ca cea maĭ delicată, iar partea care rămâne la fund ca inferióră celeĭ-lalte. Iată pentru ce Sciţiĭ scot ochiĭ fie-căruĭ robit (în resbel): căcĭ eĭ nu sunt plugarĭ ci păstorĭ.

---

servă că în Rusia meridională munca domestică orbesce pe mulţĭ din pricina prafuluĭ de pe câmp şi al fumuluĭ din vatră; e dar încă posibil ca acestĭ robĭ să fi perdut vederea şi din causa munceĭ lor domestice, dar sunt dispus a crede că eraŭ orbiţĭ, cum am ḑis maĭ sus, pentru cuvinte altele decât εἵνεκεν τοῦ γάλακτος. In locul cuvintelor τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι un manuscris din secolul 12-lea, conservat în biblioteca colegiuluĭ Emanuel la Cambridge, are »οὓς Σκύθαι τυφλοῦσι πάντας«.

[1] τούτους ἐσθέντες ἐς τῶν θηλέων ἵππων τὰ ἄρθρα. Niebuhr călătorul (Description de l'Arabie) ne vorbesce de un sistem analog întrebuinţat în Arabia: »J'entendis et vis moi-même à Basra que lorsqu'un Arabe trait la femelle »du buffle, un autre lui fourre la main et le bras jusqu'au coude dans le vulva, »parcequ'on prétend savoir par experience qu'étant chatouillée de la sorte, elle »donne plus de lait. Cette methode ressemble beaucoup à celle des Scythes.« In India tot aşa se vîră códa bivoliţelor în vulvă pe când ele se mulg. Cât pentru cestia mulsuluĭ iepelor de către Sciţĭ, Omer îĭ numesce »γαλακτόφαγοι« »ἱππημολγοί«.

[2] τὰς φλέβας. Manuscrisul din Cambridge are τοῦ τὰς φλέβας, dar celelalte principale aŭ numaĭ τὰς.

[3] φυσεωμένας. Valckenar preferă φυσεωμένης, dar nu avem nicĭ o autoritate seriósă în favórea acesteĭ schimbărĭ, maĭ cu sémă că φυσεωμένας e fórte clar ca sens.

[4] δονέουσι »Clétină« saŭ »bat«. Erodot credea póte că Sciţiĭ făceaŭ unt şi caimac în modul acesta; e însă maĭ probabil că făceaŭ cum fac Calmuciĭ şi Cazaciĭ Donuluĭ de astăḑĭ, carĭ clătesc saŭ bat laptele de iapă ca să producă un fel de băutură fórte fermentată numită de dînşiĭ «kumis». Clarke descrie acéstă operaţiune în detaliŭ în călătoriile luĭ. (Travels in Russia).

[5] τούτων μὲν εἵνεκα. S'ar putea încă ca Sciţiĭ să fi scos ochiĭ robilor lor ca să nu afle eĭ secretul fabricăriĭ acestor băuturĭ, dar şi acéstă ipotesă e fórte îndoiósă.

[6] νομάδες. Sensul este că dacă Sciţiĭ ar fi fost un popor agricol eĭ nu ar fi scos ochiĭ robilor, căcĭ atuncĭ ar fi fost necesar ca muncitoriĭ să vaḑă ce fac.

3. Ἐκ τούτων δὴ ὦν σφι τῶν δούλων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπετράφη νεότης· οἳ [1] ἐπεί τε ἔμαθον τὴν σφετέρην γένεσιν, ἠντιοῦντο αὐτοῖσι κατιοῦσι [2] ἐκ τῶν Μήδων· καὶ πρῶτα μὲν τὴν χώρην ἀπετάμοντο, τάφρον [3] ὀρυξάμενοι εὐρέαν, κατατείνουσαν ἐκ τῶν Ταυρικῶν οὐρέων ἐς τὴν Μαιῶτιν [4] λίμνην, ἥ περ ἐστὶ μεγίστη· μετὰ δὲ πειρεωμένοισι ἐσϐάλλειν τοῖσι Σκύθῃσι ἀντικατιζόμενοι [5] ἐμάχοντο. Γινομένης δὲ μάχης πολλάκις καὶ οὐ δυναμένων οὐδὲν πλέον ἔχειν τῶν Σκυθέων τῇ μάχῃ, εἷς αὐτῶν ἔλεξε τάδε· „Οἷα ποιεῦμεν, ἄνδρες Σκύ»θαι; δούλοισι τοῖσι ἡμετέροισι μα»χόμενοι αὐτοί τε ἐλάσσονες κτει»νόμενοι γινόμεθα καὶ ἐκείνους κτεί-

3. Prin urmare tineretul ce resultâ din relaţiile femeilor (scite) cu aceştĭ robĭ, crescù; când el aflâ despre originea luĭ, se opuse acelor carĭ se întorceaŭ din ţéra Meḑilor; şi maĭ întâĭ de tóte aceştĭ tinerĭ Sciţĭ isolară o parte din teritoriul lor săpând un şanţ lat ce se întindeà de la munţiĭ Tauricĭ până la lacul Mœotis, acel lac este de o întindere imensă; după aceea, Sciţiĭ cercând să intre, (robiĭ) împotrivindu-se, intrară în luptă cu dînşiĭ. După ce se întîmplară multe încăerărĭ şi nu putură Sciţiĭ să obţie nicĭ un avantagiŭ, unul dintr'înşiĭ ḑise: »Ce facem, o Sciţĭ! luptându-ne »cu robiĭ nostri nu numaĭ ne

---

[1] οἳ se raportă la νέοι subtînţeles.

[2] κατιοῦσι, de la κάτειμι, verb compus din κατὰ şi εἶμι iar nu de la καθήιμι, futur καθήσω, care e compus din κατὰ şi ἵημι.

[3] τάφρον. Subt cuvînt că ar fi fost maĭ practic pentru apĕrarea Chersoneseĭ Taurice (Crimea modernă) dacă robiĭ revoltaţĭ ar fi făcut şanţul acesta prin istmul care unesce Crimea cu continentul, adică dacă l'ar fi tras pe la Perecop, mulţĭ editorĭ aĭ luĭ Erodot pretind că şanţul acesta nu era săpat prin istmul dintre munţiĭ Tauricĭ şi lacul Meotis, adică prin partea îngustă a Crimeeĭ, pe care este situată astăḑĭ Kaffa, ci pe la Perecop, unde se vĕd chiar urmele unuĭ şanţ, isolând astfel Crimea întrégă şi care, bine apĕrat, ḑice baronul Tott, ar putea apĕra peninsula în contra uneĭ armate de 100,000 de ómenĭ. Pentru a facilita maĭ mult adoptarea acesteĭ presupunerĭ, uniĭ propun a se citi »Ταυρικῶν οὔρων« în loc de »Ταυρικῶν οὐρέων« adică »hotarele Taurideĭ« în loc de »munţiĭ Tauricĭ«. Tóte aceste argumente sunt fórte ingenióse, dar nu sunt suficiente pentru a justifica o alterare a textuluĭ. E natural ca locuitoriĭ Crimeeĭ să fi facut un şanţ pe la Perecop unde se vĕd astăḑĭ urme de asemenea lucrărĭ, căcĭ necesitatea unuĭ astfel de şanţ nu putea de cât să fi fost vădită de câte orĭ peninsula era ameninţată de invasie; prin urmare acest şanţ a putut fi săpat orĭ şi când, şi nu vĕd de ce să nu admitem şi săparea unuĭ alt şanţ menit a isola partea Crimeeĭ unde se afla Panticapea, adică tras între munţiĭ Tauricĭ şi lacul Mœotis. Acest şanţ dar de care vorbesce Erodot apĕra partea orientală a peninsuleĭ, de vreme ce cel-lalt, care fără indoială exista deja pe la Perecop, apĕra despre partea de nord întrégă Chersonesă. Al doilea şanţ este menţionat şi de Strabon care chémă chiar şi pe locuitoriĭ din partea aceea a peninsuleĭ Taurice »Τάφριοι«.

[4] Μαιῶτην. Unele ediţiunĭ aŭ Μαιῆτην.

[5] ἀντικατιζόμενοι. Manuscrisele aci variéză mult. Textul adoptat aci este al manuscrisuluĭ din biblioteca Medici la Florenţa şi este adoptat de majoritatea ediţiilor celor bune. Ca variante găsim, ἀντικατιεύμενοι şi ἀντικατιζεύμενοι, dar tóte aceste diferinţe nu ating întru nimic sensul, care este tot unul, de împotrivire saŭ resistenţă.

»νοντες ἐλασσόνων τὸ λοιπὸν ἄρξο-
»μεν. Νῦν ὢν μοι δοκέει αἰχμὰς μὲν
»καὶ τόξα μετεῖναι, λαβόντα δὲ ἕ-
»καστον τοῦ ἵππου τὴν μάστιγα [1]
»ἰέναι ἄσσον αὐτῶν. Μέχρι μὲν γὰρ
»ὥρεον ἡμέας ὅπλα ἔχοντας, οἱ δὲ
»ἐνόμιζον ὁμοῖοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων [2]
»ἡμῖν εἶναι· ἐπεὰν δὲ ἴδωνται μάσ-
»τιγας ἀντὶ ὅπλων ἔχοντας, μαθόντες
»ὡς εἰσι ἡμέτεροι δοῦλοι καὶ συγ-
»γνόντες τοῦτο, οὐκ ὑπομενέουσι.«

4. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Σκύθαι ἐποιέυν ἐπιτελέα· οἱ δ' ἐκπλαγέντες τῷ γινομένῳ, τῆς μάχης τε ἐπελάθοντο καὶ ἔφευγον.[3] Οὕτω οἱ Σκύθαι τῆς τε Ἀσίης ἦρξαν, καὶ ἐξελασθέντες αὖτις ὑπὸ Μήδων, κατῆλθον τρόπῳ τοιούτῳ ἐς τὴν σφετέρην. Τῶν δὲ εἵνεκα ὁ Δαρεῖος τίσασθαι βουλόμενος, συνήγειρε ἐπ' αὐτοὺς στράτευμα.

5. Ὡς δὲ Σκύθαι λέγουσι, νεώ-

»slăbim fiind omorîţĭ noĭ, dar
»încă omorîndu'ĭ pe dînşiĭ, în
»viitor vom stăpânì peste un
»numĕr maĭ mic (de robĭ). De
»aceea îmĭ pare maĭ nemerit ca
»fie care din noĭ să lase la o
»parte lăncile şi arcurile (luĭ),
»să-şĭ ia biciul de cal şi să
»mérgă drept în contra lor. Cât
»timp ne vedeaŭ eĭ cu armele
»în mână credeaŭ că sunt de
»o potrivă cu noĭ în tóte, şi
»în privinţa naşceriĭ; după ce
»ne vor vedé însă cu biciurĭ
»în loc de arme, vor înţelege
»că sunt robiĭ noştri şi re-
»cunoscênd acésta nu vor maĭ
»resistà.«

4. Sciţiĭ, auḑind aceste cuvinte, aŭ făcut întocmaĭ; iar robiĭ, cuprinşĭ de spaima celor ce se petreceaŭ, se luptară fórte slab şi fugiră. Iată în ce mod Sciţiĭ aŭ stăpânit în Asia şi fiind din noŭ alungaţĭ de Meḑĭ; s'aŭ reîntors în ţara lor. Pentru aceste cause, voind Dariu să-şĭ resbune, a strîns o armată în contra lor.

5. După spusele Sciţilor, naţia

---

[1] Μάστιγα. Rolul important ce-l juca la Sciţĭ biciul de cal este probat prin faptul că într'un mormînt al unuĭ rege scit, descoperit la 1842 lângă Kertch (antica Panticapea), între armele acestuĭ rege s'a găsit şi un biciŭ de cal. Acest biciŭ are mânerul fórte scurt avênd o bucată lată de curea la vîrf şi sémănă mult cu »nogaica« Cazacilor modernĭ şi întru cât-va cu harapnicul ce-l aveaŭ surugiiĭ noştri în timpul căruţelor de poşte.

[2] ὁμοῖοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων. Să observăm aci acéstă expresie eliptică »egalĭ în tóte şi în privinţa nasceriĭ«.

[3] ἔφευγον. Cronicele Novgoroduluĭ povestesc o istorie care sémănă tocmaĭ cu acésta. Robiĭ Novgoroduluĭ, carĭ avuseseră relaţiunĭ cu nevestele locuitorilor acestuĭ ţinut în timp de 7 anĭ, pe când aceştĭ din urmă eraŭ ocupaţĭ cu asediul unuĭ oraş strâin, fugiră toţĭ îndată ce stăpâniĭ lor îĭ ameninţară cu biciul. Locul unde aceştĭ robĭ se refugiară, se chémă şi astă-ḑĭ »Chlapigrod« adică »Castelul robilor«.

τατον[1] ἁπάντων ἐθνέων εἶναι τὸ σφέτερον· τοῦτο[2] δὲ γενέσθαι ὧδε· ἄνδρα γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἐούσῃ ἐρήμῳ, τῷ οὔνομα εἶναι Ταργίταον[3]· τοῦ δὲ Ταργιτάου τούτου τοὺς τοκέας[4] λέγουσι εἶναι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, λέγουσι δ'ὦν, Δία τε καὶ Βορυσθένεος τοῦ ποταμοῦ θυγατέρα. Γένεος μὲν τοιοῦτου δή τινος γενέσθαι τὸν Ταργίταον· τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας τρεῖς, Λειπόξαϊν, καὶ 'Αρπόξαϊν, καὶ νεώτατον Κολάξαϊν.[5] 'Επὶ τούτων

lor este cea maĭ jună din tóte; eĭ pretind că ea îşĭ trage originea precum urméză: primul om care se născù în acea ţéră, când erà pustie, se numià Targitau. Eĭ pretind — după mine nu aŭ dreptate, dar aşa spun eĭ — că părinţiĭ acestuĭ Targitau ar fi fost Joe şi fiica fluviuluĭ Boristen. Iată dar care cred eĭ că a fost originea luĭ Targitau; (maĭ spun) că acest din urmă ar fi avut treĭ fiĭ, Lipoxais, Arpoxais şi cel maĭ ἀρχόντων,[1] ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φερόμενα χρύσεα ποιήματα, ἄροτρόν τε καὶ ζυγὸν καὶ σάγαριν καὶ φιάλην, πεσέειν[2] ἐς τὴν Σκυθικήν· καὶ τῶν ἰδόντα πρῶτον τὸν πρεσβύτατον, ἆσσον ἰέναι βουλόμενον αὐτὰ λαβεῖν·[3] τὸν δὲ χρυσὸν ἐπιόντος[4] καίεσθαι· ἀπαλλαχθέντος δὲ τούτου προσιέναι τὸν δεύτερον, καὶ τὸν αὖτις ταὐτὰ ποιέειν[5]· τοὺς μὲν δὴ καιόμενον τὸν χρυσὸν ἀπώσασθαι,[6] τρίτῳ δὲ τῷ νεωτάτῳ ἐπελθόντι κατασβῆναι·[7] καί μιν ἐκεῖνον κομίσαι ἐς ἑωυτοῦ· καί τοὺς πρεσβυτέρους ἀδελφεούς πρὸς ταῦτα συγγνόντας[8] τὴν βασιληΐην πᾶσαν παραδοῦναι τῷ νεωτάτῳ.

---

[1] νεώτατον. Acésta se află în contradicere cu ceea ce citim în Justin (Cap. II. § 1) »Scytarum gentem semper habitam fuisse antiquissimam« Diferinţa provine póte din ceea ce Erodot vorbesce aci despre Sciţiĭ Pontuluĭ Euxin, singuriĭ cunoscuţĭ de Elinĭ, pe când Justin vorbesce despre Sciţiĭ Turanianĭ din Asia, carĭ eraŭ într'adevĕr o rasă mult maĭ antică.

[2] τοῦτο. Se referă la ἔθνος subtînţeles.

[3] Ταργίταον. Ipotesele ce s'aŭ propus în privinţa acestuĭ nume sunt din cele maĭ îndrăsneţe. Uniĭ filologĭ şi istoricĭ, ca Hammer de exemplu, în Istoria Imperiuluĭ Otoman, identifică pe acest Targitau cu *Togarmah,* fiul luĭ Gomer şi nepot al luĭ Jafet, menţionat în Genesa Biblieĭ (Cap. X, v. 3). Tot Hammer vede în acest nume uă analogie cu »Turk« progenitorul raseĭ turcescĭ de astă-ḑĭ; Richard, un filolog german, ḑice că există şi astă-ḑĭ în orient şi maĭ cu sémă în părţile Rusieĭ, unde aŭ locuit Sciţiĭ o dată, urmele acestuĭ nume, ca de exemplu numele *Targovitza* şi *Taraschtscha* în guvernămîntul Kievuluĭ, *Tarchan* în Crimea, *Tarczyn* în Volhinia şi altele. Dacă aceste suposiţiunĭ se pot admite ca fundate, atuncĭ ar fi legitimă şi presupunerea că originea numelor *Târgovişte, Turtukaia,* saŭ maĭ bine *Tutrachan,* sunt turanice şi nicĭ cum daco-getice. Un alt filolog german, Barth (Die Kabiren in Deutschland) ḑice că Targitau al Sciţilor este identic cu Ercule la Elenĭ şi cu Tor la naţiunile scandinave. Tóte aceste ipotese merită numaĭ a fi menţionate în treacăt dar nu aŭ o basă destul de solidă ca să pótă fi primite în mod absolut.

[4] τοκέας. Manuscrisul din Florenţa, colaţionat de Schweighaüser, şi alte treĭ manuscrise maĭ puţin importante, aŭ cuvîntul γονέας în loc de τοκέας, variantă care nu schimă sensul nicĭ de cum.

[5] Λειπόξαϊν καὶ 'Αρπόξαϊν καὶ νεώτατον Κολάξαϊν. Creuzer observă aci un fapt curios: acela că un mare numĕr de naţiunĭ, prin tradiţiunile lor, afirmă că fundatorul raseĭ lor ar fi avut treĭ fiĭ; el citéză exemplul celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Noe, Sem, Cham şi Iafet; al celor treĭ fiĭ aĭ fundatoruluĭ puteriĭ Babiloniene, Xisutru; al celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Ferudin, care întemeiâ monarchia Perşilor; al celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Manus, părinteluĭ Germanilor; al celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Elin, părinteluĭ Elinilor, Doru, Eolu şi Xutu. Aceştĭ treĭ fiĭ aĭ luĭ Targitau represintă cele treĭ marĭ familiĭ scitice după Hansen, şi anume Livonieniĭ, Curlandesiĭ şi Estonieniĭ. Cât pentru semnificările acestor nume, Grim ḑice că terminarea ξαϊς este identică cu terminarea sanscrită »xajas« (rege saŭ stăpânitor), şi că Lipoxais însemnéză (rex unctus) rege uns (dela lipa xajas): Arpoxais (rex parvus) rege mic (dela arbha xajas), în fine Colaxais (rex generis) regele naţiuneĭ (dela kula xajas). Reichard vede urmele numelor acestor regĭ, în numele oraşelor rusescĭ Lipovetz, Lipovskoë, Lipniak, Aparka, Colomna, Clno, Cologrov.

6. Ἀπὸ μὲν δὴ Λειποξάϊος γεγονέναι τούτους τῶν Σκυθέων, οἳ

tînĕr Colaxais. Că pe când stăpăniaŭ aceştia, ar fi căḑut în Scitia nişce instrumente de aur din cer, un plug şi un jug, o bardă cu douĕ tăişurĭ şi un pahar; că cel maĭ în vîrstă ar fi vĕḑut cel dintâiŭ aceste obiecte şi ar fi mers aprópe de ele cu scop de a le luà; că îndată ce ajunse acolo, aurul luâ foc. Că după ce se duse acesta, venì al doilea născut, şi că acestuĭ din urmă i se întîmplară aceleaşĭ lucrurĭ; că aurul arḑênd, rĕspinse pe aceştia, dar că venind cel d'al treilea şi maĭ tînĕr, aurul s'ar fi stins. In fine că acesta a luat aurul cu el acasă; că ceĭ maĭ în vîrstă, recunoscênd aceste (semne), cedară întreg regatul celuĭ maĭ tînĕr.

6. Din Lipoxais se trag aceĭ Sciţĭ al căror neam se numesce

---

[1] ἀρχόντων. Acest cuvînt este omis în manuscrisul colegiuluĭ Emmanuel din Cambridge şi în manuscrisul din Viena care pórtă aceeaşĭ dată ca şi cel-lalt şi care are o fórte mare asemănare cu el în multe pasagiurĭ controversate.

[2] πεσέειν. Kreuzer citesce πεσεῖν, dar am preferit πεσέειν după Blakesley ca fiind o formă necontractată şi maĭ pur ionică.

[3] ἆσσον ἰέναι βουλόμενον αὐτὰ λαβεῖν. Amîndouĕ manuscrisele menţionate maĭ sus la nota 1 aŭ aci ἆσσον ἰέναι αὐτῶν βουλόμενον λαβεῖν. — In tóte aceste frase infinitive se subînţelege λέγουσι: »Sciţiĭ spun cum că, s. c. l.«

[4] ἐπιόντος. Aoristul 2-lea particip dela ἔπειμι, compus din ἐπὶ şi εἶμι.

[5] καὶ τὸν αὖτις ταὐτὰ ποιέειν (literal) »şi că acesta iar făcu aceleaşĭ lucrurĭ«.

[6] ἀπώσασθαι. Manuscrisele menţionate în notele 1 şi 3 pe acéstă pagină aŭ ἀπαλλάσεσθαι în loc de ἀπώσασθαι: sensul este tot acelaşĭ. Schweighäuser crede că cuvîntul ἀπαλλάσεσθαι s'a introdus din greşeală în locul luĭ ἀπώσασθαι, dar e maĭ natural să-l considerăm ca o variantă legitimă.

[7] κατασβῆναι Ast-fel sună textul florentin. Alte manuscrise aŭ καταστῆναι, care s'ar traduce »încetâ de a maĭ arde« saŭ literal »rămase cum era«.

[8] συγγνόντας. Rawlinson dă acestuĭ cuvînt sensul de învoire şi referă πρὸς ταῦτα la minunile ce le vĕḑuseră. Noĭ aci traducem prin cuvîntul »recunoscênd«, fiind-că tot acest sens are συγγνόντες maĭ sus la cap. 3. Ambele aceste interpretărĭ sunt bine fundate şi admisibile.

'Αυχάται[1] γένος καλέονται· ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου 'Αρποξάϊος, οἳ Κατίαροί[2] τε καὶ Τράσπιες[3] καλέονται· ἀπὸ δὲ τοῦ νεωτάτου αὐτῶν τοὺς βασιλῆας,[4] οἳ καλέονται Παραλάται·[5] σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολότους[6], τοῦ βασιλέος ἐπωνυμίην· Σκύθας[7] δὲ Ἕλληνες οὐνόμασαν.

7. Γεγονέναι μέν νύν σφεας ὧδε λέγουσι οἱ Σκύθαι· ἔτεα δέ σφι, ἐπεί τε γεγόνασι, τὰ σύμπαντα λέ-

Auchaţiĭ; din cel mijlociŭ, Arpoxais, (se trag) aceĭ carĭ se ḑic Catiarĭ şi Traspiĭ; din cel maĭ tînĕr dintr'înşiĭ se trag (Sciţiĭ) regalĭ, carĭ se numesc Paralaţĭ. Toţĭ aŭ drept nume colectiv Scoloţĭ, după numele unuĭ rege al lor; Eliniĭ însă i-aŭ numit Sciţĭ.

7. Ast-fel dar ḑic Sciţiĭ că a fost originea lor: eĭ (maĭ) ḑic că numĕrul total al anilor dela pri-

---

[1] 'Αυχάται. Este imposibil a stabili în mod absolut localităţile unde eraŭ aşezate aceste patru familiĭ scitice despre carĭ vorbesce aci Erodot şi de carĭ se maĭ face menţiune în istoria Sciţilor ce urmézā. Pliniu vorbesce de Auchaţĭ şi ḑice că eĭ locuiaŭ în teritoriul unde îşĭ ia isvorul fluviul Ipanis (Bugul modern). Teritoriul pe care îl ocupaŭ Auchaţiĭ se póte presupune a fi dar în vecinătatea Kievuluĭ, unde se află oraşul Lipovetz, şi am vĕḑut maĭ sus, la nota 5 pag. 6, că Reichard derivă numele acestuĭ oraş de la Lipoxais, strămoşul Auchaţilor. Cine scie daca numele »Lipovan« nu va fi avênd aceeaşĭ origine?

[2] Κατίαροι. Reichard vede în numele rusescĭ Kadom, Kadi, Kadnikov, urmele numeluĭ acestuĭ neam, dar astfel de teoriĭ sunt maĭ mult ghicelĭ etnologice, ingeniόse póte, dar periculóse, fiind că nu sunt aşezate pe nicĭ un argument solid.

[3] Τράσπιες. Tot aşa de puţin fundată este şi presupunerea luĭ Reichard că numele oraşuluĭ Trasna în guvernămîntul Kaluga este derivat din numele Traspilor. — Manuscrisul dela Cambridge şi manuscrisul biblioteciĭ imperiale din Viena aŭ Τράπιοι, altele Τράπιες.

[4] βασιλῆας. Unele ediţiĭ aŭ βασιλέας.

[5] Παραλάται. Acest nume amintesce pe al munţilor Paralasa.

[6] Σκολότους. Reichard ḑice că de aci derivă numele oraşuluĭ din Mohilev care se chémă Sklov, Sokolov şi Sokolowka. Neumann crede că numele de Scholot purtat de un trib al Mongolilor derivă de aci.

[7] Σκύθας. Numele acestuĭ popor a dat loc la multe speculaţiunĭ filologice şi etnologice. Daca ceea-ce ḑice Erodot este strict adevĕrul, adică daca apelaţiunea »*Scit*« este un cuvînt elinesc, el trebue să aibă o însemnare în limba elină; filologiĭ aŭ căutat mult timp în van semnificarea acésta elinéscă saŭ maĭ bine ḑis indo-europenă. Basându-se pe marea analogie care există între diversele limbĭ indo-européne, şi prin urmare şi limba elină cu limbele teutonice din miaḑă-nópte, eĭ aŭ găsit că cuvîntul »*Scit*« este analog cu cuvîntul nors »*skyta*«, cu cuvîntul svedez »*skjuta*« şi cu cuvîntul engles »*shoot*«, care însemnézā a asvîrli un proiectil. Acéstă etimologie nu este de loc neprobabilă, maĭ cu sémă când scim că în limbile teutonice *k* înaintea unuĭ *e*, *i* saŭ *y* se móie şi devine *sch*, pe când în limba elină remâne dur. Un exemplu bun avem în cuvîntul elinesc σκάφος, care este fără cea maĭ mică îndoială identic cu *ship* în limba englesă şi cu *schiff* în limba germană. Ceea ce e maĭ curios şi maĭ interesant este că în limba englesă găsim şi cuvîntul *skiff*, care însemnézā tot corabie şi care represintă transiţia între »σκάφος« şi »ship«. O altă etimologie dată cuvîntuluĭ »scit« este că ar fi tras din cuvîntul slav *skit*, care însemnézā »rătăcitor«, lucru iar fórte posibil. In fine nu e iar cu neputinţă ca acest cuvînt să fie arian, adică să nu fie de cât cuvîntul »Saca« (prin cariĭ Perşiĭ desemnaŭ pe Sciţĭ după însuşĭ Erodot), cu terminarea etnică elină θης echivalent cu τις saŭ τος; în acest cas cuvîntul ar fi fost Σακάθης şi s'ar fi contractat în Σκύθης.

γουσι εἶναι ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλῆος Ταργιτάου ἐς τὴν Δαρείου διάϐασιν τὴν ἐπὶ σφέας χιλίων οὐ πλέω,[1] ἀλλὰ τοσαῦτα. Τὸν δὲ χρυσὸν τοῦτον τὸν ἱρὸν φυλάσσουσι οἱ βασιλῆες[2] ἐς τὰ μάλιστα, καὶ θυσίῃσι μεγάλῃσι ἱλασκόμενοι[3] μετέρχονται ἀνὰ πᾶν ἔτος. Ὃς δ᾽ἂν ἔχων τὸν χρυσὸν τὸν ἱρὸν ἐν τῇ ὁρτῇ ὑπαίθριος κατακοιμηθῇ, οὗτος λέγεται ὑπὸ Σκυθέων οὐ διενιαυτίζειν· δίδοσθαι δέ οἱ διὰ τοῦτο ὅσα ἂν ἵππῳ ἐν ἡμέρῃ μιῇ περιελάσῃ αὐτός. Τῆς δὲ χώρης ἐούσης μεγάλης, τριφασίας τὰς βασιληΐας τοῖσι παισὶ τοῖσι ἑωυτοῦ καταστήσασθαι[4] Κολάξαϊν, καὶ τουτέων μίαν μεγίστην ποιῆσαι, ἐν τῇ τὸν χρυσὸν φυλάσσεσθαι. Τὰ δὲ κατύπερθε πρὸς ϐορῆν λέγουσι ἄνεμον τῶν ὑπεροίκων τῆς χώρης, οὐκ οἱά[5] τε εἶναι ἔτι προσωτέρω οὔτε ὁρᾶν οὔτε διεξιέναι, ὑπὸ πτερῶν[6] κεχυμένων· πτερῶν γὰρ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν

mul lor rege Targitais şi până la invasia luĭ Dariu în contra lor, nu trece peste o mie de anĭ, dar este tocmaĭ atâta. Sciţiĭ regalĭ păzesc acest aur sacru în tr'un mod consciincios şi se întrunesc în fie-care an spre a-l onorà cu marĭ sacrificiĭ. Acela care păzesce aurul sacru în timpul sărbătoriĭ, de ar adormì sub cer, nu trece peste an, ḑic Sciţiĭ; şi pentru acésta i se dă atât pămînt cât póte înconjura călare într'o ḑi. Fiind că ţéra e fórte întinsă, Colaxais înfiinţâ treĭ regaturĭ pentru fiiĭ săĭ şi făcù ca unul din aceste regaturĭ să fie maĭ mare (de cât cele-lalte), în acela se păstrà aurul. Eĭ ḑic că regiunile cele maĭ de sus, spre crivăţul părţilor locuite, nu sunt nicĭ de vĕḑut nicĭ de străbătut din causa fulgilor răspândiţĭ pe jos: atât pămîntul cât şi aerul ἠέρα εἶναι πλέον, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἀποκληίοντα τὴν ὄψιν.

---

[1] χιλίων οὐ πλέω. Larcher (Table Chronologique), luând acéstă invasie a luĭ Dariu (516—515 înainte de Christos) drept basă de calcul, a găsit că cifra de 1000 anĭ ce ne o dă aci Erodot ne aduce la anul 1516 înainte de Christos, în alte cuvinte că Targhitaus ar fi fost contimporan cu eşirea Israeliţilor de subt robia Egiptenilor. Cu tótă precisia însă pusă de Erodot în privinţa acesteĭ cifre de 1000 de anĭ, un numĕr atât de rotund în tradiţiile unuĭ popor ca Sciţiĭ dă loc la bănuélă că el represintă o periódă nedefinită.

[2] βασιλῆες. Nu regiĭ dar Sciţiĭ regalĭ carĭ se coboraŭ din cel maĭ june fiŭ al luĭ Targitaus. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 6).

[3] ἱλασκόμενοι. Aci găsim o idee de propiciare şi nu trebue să ne mirăm de acésta pentru că aceste obiecte de aur eraŭ de sigur privite ca fetişurĭ. Tot aşa Israeliţiĭ propiciaŭ şérpele de aramă cu tămâe până ce fu silit Ezekias să-l distrugă.

[4] καταστήσασθαι. Subtînţelegem »Σκύθαι λέγουσι« ; tot asemenea şi pentru φυλάσσεσθαι.

[5] οὐκ οἷα exprimă imposibilitate.

[6] πτερῶν. Maĭ departe (cap. 31) Erodot ne explică că aceştĭ fulgĭ nu sunt decât zăpada care, când suflă crivĕţul şi cade des în stepele nordului Rusieĭ, devine în adevĕr o primejdie pentru călătorĭ şi pentru vite. Acéstă tradiţie cu privire la zăpadă are o mare analogie cu fabula mitologieĭ germane care atribuia zăpada fulgilor ce cad din patul ḑeiţeĭ »*Holda*« de câte orĭ îşĭ face aşternutul. (Veḑĭ Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 165).

8. Σκύθαι μὲν ὧδε ὑπὲρ σφέων τε αὐτῶν, καὶ τῆς χώρης τῆς κατύπερθε λέγουσι· Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες [1] ὧδε. Ἡρακλέα ἐλαύνοντα τὰς Γηρυόνεω βοῦς [2] ἀπικέσθαι ἐς γῆν ταύτην ἐοῦσαν ἐρήμην, ἥν τινα νῦν Σκύθαι νέμονται. Γηρυόνεα δὲ οἰκέειν ἔξω τοῦ Πόντου κατοικημένον [3] τὴν οἱ Ἕλληνες λέγουσι Ἐρύθειαν νῆσον, τὴν πρὸς Γηδείροισι [4] τοῖσι ἔξω Ἡρακλη-

sunt pline de fulgĭ şi iată ceea ce întunecă vederea.

8. Ast-fel vorbesc Sciţiĭ despre dînşiĭ şi despre regiunea în sus de eĭ: Eleniĭ însă, carĭ locuesc pe Pontele Euxin, ȩic precum urméză: că Ercul, conducênd vacile luĭ Gerione, ar fi ajuns în acéstă ţéră, unde locuesc Sciţiĭ şi care erà pustie. Gerione însă locuià afară de Pontul Euxin, în insula pe care Eliniĭ o numesc Eritea, situată

---

[1] Πόντον οἰκέοντες. Nu avem nevoe să esplicăm că e vorba aci de Pontul Euxin saŭ de Marea Négră. Ar fi póte util să enumerăm aci coloniile Eline stabilite pe cóstele Măriĭ Negre în timpul luĭ Erodot. Incepênd ocolul măriĭ dela intrarea în Bosforul Tracieĭ şi mergênd spre răsărit d'a lungul cósteĭ Asieĭ pentru a termina iar la intrarea în Bosfor pe ţĕrmul european, avem, 1⁰ *Eraclea Pontica* (astăȩĭ *Eregli)*, colonie megariană; 2⁰ *Sinope* care îşĭ reţine numele, colonie milesiană; 3⁰ *Amisus (Samsun)* colonie foceană recolonisată de Atenienĭ (veȩĭ Strabon XII); 4⁰ *Cotyora (Ordu)* şi 5⁰ *Trapezus (Trebizonda)* amîndoue colonisate de Sinope. Urmând spre nord, avem, 6⁰ *Fasis (Poti)* şi 7⁰ *Dioscurias (Sukhum Kalé)* coloniĭ milesiane; la miaȩă nópte, 8⁰ *Panticapæum (Yeni Kalé)* colonie milesiană; 9⁰ *Fanagoreia,* care nu maĭ există, la intrarea strimtóreĭ Kertch, colonie teiană; 10⁰ *Chersonesus,* lângă Sebastopol, colonie din Eraclea Pontica; 11⁰ *Olbia,* care nu maĭ există, între gura Boristenuluĭ şi al Ipanisuluĭ, colonie milesiană. Spre gurile Dunăriĭ eraŭ coloniĭ milesiane, şi a nume, 12⁰ *Tiras* lângă gura Dnistruluĭ, aprópe de *Akerman* saŭ Cetatea Albă de astăȩĭ; 13⁰ *Istria,* care nu maĭ există, la gura Sf. George a Dunăriĭ, în Dobrogea; 14⁰ *Tomi* lângă Constanţa; unde a fost exilat poetul Ovid; 15⁰ *Odesus,* lângă *Varna*; 16⁰ *Apolonia Sozopolis (Sizeboli),* lângă care era şi 17⁰ *Mesimbria (Mezevri).* Maĭ eraŭ o colonie doue pe lacul Meotis (Marea Azoff), *Tanais,* la gura Donuluĭ şi *Tirombe* lângă gura apeĭ Kuban.

[2] τὰς Γηρυόνεω βοῦς. Tradiţia la Grecĭ şi la Romanĭ era tot d'auna că eraŭ boĭ şi nu vacĭ cum ȩice aci Erodot. Ovid Fasti, Cartea I, vers 543 ȩice:

Ecce bovis illuc Erythïadas applicat heros
Emmensus longi claviger orbis iter

Larcher traduce fără cuvînt τὰς βοῦς, boiĭ.

[3] κατοικημένον. Ast-fel ȩice textul tutulor manuscriselor afară de doue de importanţă secundară carĭ aŭ κατοικημένου. Schweighäuser, subt cuvînt că οἰκέειν κατοικημένον este o tautologie, propune κατοικημένην acordând cu νῆσον; atât propunerea luĭ Schweighäuser cât şi textul κατοικημένου (cu Πόντου) înlesnesc traducerea dar nu sunt admisibile în contra autorităţiĭ manuscriselor. Asemenea tautologiĭ găsim şi în alte locurĭ în scrierile luĭ Erodot.

[4] Ἐρύθειαν νῆσον, τὴν πρὸς Γηδείροισι. Insula Eritea, aprópe de Gades (Cadix) este menţionată atât de Strabon cât şi de Plin; Esiod ne spune că acolo locuia Gerione. După Plin acea insulă era la o distanţă de Cadix ca de 100 de paşĭ (o stadie), ceea-ce mĕ face să cred că se înşélă Lapié în atlasul luĭ când o prenumĕră în grupul insulalor Azore. Cred că Mariana (istoria Spanieĭ) are dreptate când emite teoria că depositele Guadalquiviruluĭ ar fi unit astăȩĭ cu continentul Spaniol atât insula Eritea cât şi insula pe care era situată Gades. Eraŭ dar doue insule la gura Guadalquiviruluĭ, una Gades şi cea-laltă Eritea, carĭ acum fac parte din continent. Amândoue eraŭ coloniĭ fenico-tiriene

ἴων[1] στηλέων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ), Τὸν δὲ Ὠκεανὸν λόγῳμ ἐν λέγουσι ἀπὸ ἡλίου ἀνατολέων ἀρξάμενον γῆν περὶ πᾶσαν ῥέειν,[2] ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνῦσι·)[3] ἐνθεῦτεν τὸν Ἡρακλέα ἀπικέσθαι ἐς τὴν νῦν Σκυθίην χώρην καλεομένην·[4] καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν χειμῶνά τε καὶ κρυμόν· ἐπειρυσάμενον δέ τὴν λεοντέην[5] κατυπνῶσαι· τὰς δέ οἱ ἵππους τὰς ἀπὸ τοῦ ἅρματος νεμομένας ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφανισθῆναι θείῃ τύχῃ.

9. Ὡς δ'ἐγερθῆναι τὸν Ἡρακλέα, δίζησθαι·[6] πάντα δὲ τὰ τῆς χώρης ἐπεξελθόντα, τέλος ἀπικέσθαι ἐς τὴν Ὑλαίην[7] καλεομένην γῆν. Ἐνθαῦτα δὲ αὐτὸν εὑρεῖν ἐν ἄντρῳ μιξοπάρθενόν τινα Ἔχιδναν[8] δι-

spre Gade, carĭ sunt afară de colónele luĭ Ercul, pe Ocean. Se crede că Oceanul, începênd de la răsăritul sóreluĭ, curge împrejurul lumeĭ întregĭ, dar nu se aduce nicĭ o probă despre acésta. De aceea (cred Eliniĭ) că Ercul ar fi venit în ţéra ce se numesce acum Scitia; că acolo l'ar fi apucat iarna şi gerul; şi că trăgênd împrejurul sĕŭ pelea de leŭ ar fi adormit; şi că iepele luĭ, carĭ păşunaŭ deshămate de la carul luĭ, printr'o disposiţiune divină, dispărură în intervalul acesta.

9. Că îndată ce se deşteptâ, (Ercul) merse să le caute; străbătênd tóte colţurile ţĕriĭ, (el) ajunse în fine în regiunea ce se numesce Ilea. Că ar fi găsit acolo, într'o peşteră, o anume

---

ca şi Cartagena. Numele *Eritea* provine din ceea că Tirieniĭ îşĭ trag originea de pe malurile Măriĭ Roşiĭ. Cât pentru numele *Gades* saŭ *Gade*, el are o mare afinitate etimologică cu cuvintele feniciene Kadesh (sfînt) şi Kader (puternic). Strabon ne spune că Gade ca importanţă era inferióră numaĭ Romeĭ. Acest oraş avea un comerţ însemnat atât în Mediterana cât şi în Marea Externă.

[1] Ἡρακληΐων. De şi Creuzer şi Dindorfiu aŭ adoptat Ἡρακλέων, am preferit acéstă formă ca fiind maĭ pur ionică.

[2] ῥέειν. Toţĭ cunóscem credinţa rĕspăndită în vechime că lumea cunoscută era înconjurată de un fluviŭ imens ce se numia Oceanul. Erodot e cel dîntâiŭ care a formulat reserve asupra aceleĭ credinţe, ḑicând că hotarele lumeĭ spre miaḑă nópte şi spre răsărit sunt necunoscute.

[3] ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνῦσι: literal »dar nu demonstră acésta prin fapt«.

[4] Σκυθίην χώρην καλεομένην Veḑĭ Eschil (Prometeus, vers 2).

[5] λεοντέην. Am preferit forma maĭ pur ionică, deşi ediţia Blakesley are λεοντῆν.

[6] δίζησθαι. Adoptat de cele maĭ bune ediţiunĭ carĭ resping varianta δίζεσθαι.

[7] Ὑλαίην. Acéstă regiune păduréţă în promontoriul despre nordul Chersoneseĭ Taurice era cuprinsă între fluviul Boristen şi golful Carcinetes şi era locuită de Tauro-Sciţĭ. Ea tot există astăḑĭ între Dnipru şi Perecop, şi se distinge prin pădurile eĭ contrastând cu restul stepelor vecine, în carĭ nu cresce nicĭ un copaciŭ. Malurile Dnipruluĭ, chiar acolo unde el se separă într'o mulţime de canalurĭ, ce curg prin pădurĭ de stejar, plopĭ şi sălciĭ, unde n'a străbătut încă toporul, amintesc călătoruluĭ pădurile vergine ale Americeĭ, afirmă Madame de Hell în jurnalul călătoriilor eĭ.

[8] Ἔχιδναν. Am preferit aci să traduc acest cuvînt ca un nume propriŭ, considerând μιξοπάρθενον ca un adiectiv, acésta maĭ ales fiind că Diodor din Sicilia

φυέα, τῆς τὰ μὲν ἄνω ἀπὸ τῶν γλουτέων εἶναι γυναικὸς, τὰ δὲ ἔνερθεν ὄφιος. Ἰδόντα δὲ καὶ θωυμάσαντα ἐπείρεσθαί μιν, εἴ κου ἴδοι ἵππους πλανωμένας· τὴν δὲ φάναι, έωυτὴν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀποδώσειν ἐκείνῳ πρὶν ἤ οἱ μιχθῆναι·[1] τὸν δὲ Ἡρακλέα μιχθῆναι ἐπὶ τῷ μισθῷ τούτῳ· ἐκείνην τε δὴ ὑπερϐάλλεσθαι τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, βουλομένην ὡς πλεῖστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρακλέϊ, καὶ τὸν[2] κομισάμενον ἐθέλειν ἀπαλλάσσεσθαι·[3] τέλος δὲ ἀποδιδοῦσαν αὐτὴν εἰπεῖν· »Ἵππους »μὲν δὴ ταύτας ἀπικομένας ἐνθάδε »ἔσωσά τοι ἐγὼ· σῶστρά τε σὺ παρέσ»χες, ἔχω γὰρ ἐκ σεῦ τρεῖς παῖδας.[4] »Τούτους, ἐπεὰν γένωνται τρόφιες, »ὅ, τι χρὴ ποιέειν ἐξηγέο σύ· εἴτε »αὐτοῦ κατοικίζω (χώρης γὰρ τῆσδε »ἔχω τὸ κράτος αὐτὴ), είτε ἀπο-

Echidna, jumătate fată, cu îndoită fire: părţile corpuluĭ eĭ în sus de talie ale uneĭ femeĭ, iar părţile de jos ale unuĭ şérpe. Vĕḑênd'o el şi mirându-se, o întrebâ dacă vĕḑuse undeva rătăcite iepele luĭ; ea ar fi rĕspuns că le aveà în păstrarea eĭ şi că nu le va predà maĭ nainte de a aveà cu dînsul relaţiunĭ sexuale; că Ercul, cu acest preţ, ar fi avut comerţ cu dînsa; că ea ar fi tot amânat predarea iepelor, voind a fi cu Ercul cât se puteà maĭ mult timp, şi că de altă parte el dorià să le capete înapoĭ, ca să pótă plecà; că în fine ea ar fi ḑis, dându-i-le: »Eŭ am pre»servat pentru tine aceste iepe »carĭ să rătăciseră aci; dar aĭ »plătit preţul salvăriĭ (lor), fiind

---

vorbesce de acest monstru sub numele de Echidna (năpârcă). Euripid (Phœniss, vers 1030) ne spune iar că Echidna şi Tifon fură părinţiĭ Sfinxuluĭ. Comentatoriĭ acestuĭ pasagiŭ vĕd o óre care analogie între tradiţia scitică şi cea elină, întru cât cea scitică face pe Targitau fiul luĭ Joe, adică al Soareluĭ, şi al fluviuluĭ Boristen, adică al apeĭ, pe când tradiţia elină ḑice că Scitu a fost fiul luĭ Ercul, adică iar al Sóreluĭ, şi al năpârciĭ, adică al pămêntuluĭ. Fără cea maĭ mică îndoială, precum vom vedea în istoria celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Ercul, şi maĭ ales a celuĭ maĭ june, care ĭ-a succedat, legenda Elinilor nu este de cât o variantă a legendeĭ scitice cu privire la ceĭ treĭ fiĭ al luĭ Targitau. Alţĭ comentatorĭ vĕd în legenda Echidneĭ influenţa mitologieĭ indiane şi fabuleĭ luĭ Vischnu.

[1] πρὶν ἤ οἱ μιχθῆναι. In câte-va ediţiunĭ găsim μιχθῇ, în altele lipsesce ἤ, însă cele maĭ bune autorităţĭ sunt în favórea textuluĭ cum l'am adoptat aci, maĭ ales că μιχθῆναι este maĭ în armonie cu stilul obicinuit al luĭ Erodot.

[2] τὸν. Echivaléză cu ἐκεῖνον, ca maĭ în tot d'auna în Erodot.

[3] καὶ τὸν κομισάμενον ἐθέλειν ἀπαλλάσσεσθαι. Acéstă frasă nu trebue separată de cea precedentă ἐκείνην ὑπερβάλλεσθαι κ. τ. λ. ci trebue luată cu cuvîntul λέγουσι, care se subtînţelege cu toţĭ infinitiviĭ acestia şi cu care întréga naraţiune este introdusă de la început. Pasagiul textual tradus ar fi: »şi Eliniĭ »din Pont ḑic că pe când ea amăna restituirea iepelor în dorinţa eĭ de a rĕ»mânea cât se putea maĭ mult timp cu Ercul, el doria să le capete ca să plece«.

[4] ἔχω γὰρ ἐκ σεῦ τρεῖς παῖδας. Aci textul vulgat are ἐγὼ γὰρ ἐκ σεῦ τρεῖς παῖδας ἔχω, dar Schweighäuser adoptă textul acesta ca maĭ bun şi-l adoptăm şi noĭ nu numaĭ pe autoritatea luĭ Schweighäuser dar încă pentru cuvinte puternice de punctuaţie: ἐγὼ γὰρ κ. τ. λ. ar fi ca o începere a uneĭ periόde noue, de vreme ce ἔχω γὰρ κ. τ. λ., atacând verbul maĭ direct, légă frasa acésta cu cea precedentă »σῶστρά τε σὺ παρέσχες« cu care cred că e şi legată logicesce. De aceea nu am urmat ediţiile carĭ pun un punct şi virgulă după παρέσχες şi numaĭ o virgulă înainte de σῶστρα, adică după ἐγὼ.

»πέμπω παρὰ σέ;« Τὴν μὲν δὴ ταῦτα ἐπειρωτᾶν· τὸν δὲ λέγουσι[1] πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· »Ἐπεὰν ἀνδρωθέντας ἴδηαι τοὺς παῖδας, τάδε »ποιεῦσα οὐκ ἂν ἁμαρτάνοις. Τὸν »μὲν ἂν ὁρᾷς αὐτῶν τόδε τὸ τὄξον »ὦδε διατεινόμενον, καὶ τῷ ζωστῆρι »τῷδε κατὰ τάδε[2] ζωννύμενον,[3] »τοῦτον μὲν τῆσδε τῆς χώρης οἰκήτορα ποιεῦ· ὃς δ'ἂν τούτων τῶν »ἔργων τῶν ἐντέλλομαι λίπηται, ἔκπεμπε ἐκ[4] τῆς χώρης. Καὶ ταῦτα »ποιεῦσα αὐτή τε εὐφρανέεαι,[5] καὶ »τὰ ἐντεταλμένα ποιήσεις«.

10. Τὸν μὲν δὴ εἰρύσαντα τῶν τόξων τὸ ἕτερον (δύο γὰρ δὴ φορέειν τέως Ἡρακλέα), καὶ τὸν ζωστῆρα προδέξαντα παραδοῦναι τὸ τόξον τε καὶ τὸν ζωστῆρα, ἔχοντα ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς[6] φιάλην χρυσέην· διδόντα δὲ ἀπαλλάσσεσθαι· τὴν δ', ἐπεί οἱ γενομένους τοὺς παῖ-

»că am cu tine treĭ copiĭ. Tu »spune-mĭ ce trebue să fac cu »aceştĭ copiĭ când vor cresce »marĭ; să-ĭ stabilesc aci — căcĭ »eŭ am stăpânirea acesteĭ ţĕrĭ — »saŭ să-ĭ trimit pe lângă tine?« Iată (după cum ḑic Eliniĭ) cele ce întrebâ ea; eĭ maĭ ḑic că el la acestea ar fi rĕspuns: »Când »veĭ vedé că copiĭ se fac bărbaţĭ, fă precum îţĭ voiŭ spune »şi nu veĭ greşì. Pe acel dintr'înşiĭ, pe care îl veĭ vedé »că întinde arcul acesta în modul acesta, şi că se încinge în »modul acesta cu acéstă cingătóre, pe acela să 'l facĭ locuitor în ţéra acésta; cât pentru acela care nu va puté face »lucrurile ce ţi le indic, gonesce-l din ţéră; şi făcênd astfel, »nu numaĭ îţĭ veĭ face ţie mulţumire, dar încă veĭ îndeplinì »şi cele ce ţi le cer.«

10. Că după ce vorbì, el întinse cel-lalt arc ce-l aveà — căcĭ pe timpul acela Ercul purtà două arcurĭ — şi arătând cum se încinge, dete arcul şi cingătórea (în mânile Echidneĭ); cingătórea aveà la încheetura eĭ o fiolă de aur; că după ce i le

---

[1] λέγουσι. Naber rĕspinge acest cuvînt fără nicĭ o autoritate plausibilă.

[2] κατὰ τάδε. Ecuivalent aci cu ὧδε maĭ sus şi implică că pe când Ercul vorbia cu Echidna îĭ şi demonstra tot o dată prin gest cuvintele ce le rostia.

[3] ζωννύμενον. Întreg pasagiul acesta amintesce legenda copilărieĭ luĭ Teseŭ povestită de Plutarch.

[4] ἐκ. Acéstă repetiţie a luĭ ἐκ e defectuósă.

[5] εὐφρανέεαι. În acord cu Creuzer am restabilit textul vechiŭ şi am adoptat εὐφρανέεαι în loc de εὐφρανέαι ce se găsesce în unele ediţiĭ maĭ recente.

[6] συμβολῆς. Punctul de joncţiune. La Elinĭ, ne spune Omer (Iliada IV vers 132) cingătórea se purta împrejurul mijloculuĭ şi era alipită de pieptar pe care îl strîngea în jurul talieĭ; în general ea se încheia cu un cârlig de metal.

δας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μέν [1] σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν Ἀγάθυρσον αὐτῶν, τῷ δ'ἑπομένῳ Γελωνὸν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ· τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς [2] μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. Καὶ δὴ δύο μέν οἱ τῶν παίδων, τόν τε Ἀγάθυρσον καὶ τὸν Γελωνὸν, [3] οὐκ οἵους τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἄεθλον, οἴχεσθαι ἐκ τῆς χώρης ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γειναμένης· τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην ἐπιτελέσαντα [4] καταμεῖναι ἐν τῇ χώρῃ. Καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθεω τοῦ Ἡρακλέος [5] γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθέων [6]· ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τόδε φιάλας [7] ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας· τὸ δὴ μοῦνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. [8] Ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες λέγουσι.

11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος

dete plecâ. Că pe urmă, când copiĭ s'aŭ făcut bărbaţĭ, maĭ întâĭ le-a dat numirĭ, unuia numele Agatirs, celuĭ d'al doilea Gelon, iar celuĭ maĭ tînĕr Scit; şi că în al doilea loc, aducându-şĭ aminte de cele ce i se recomandaseră, a executat poruncile (luĭ Ercul); şi că doĭ din fiĭ, anume Agatirs şi Gelon, nefiind în stare să săvărşéscă proba prepusă, se duseră din ţéră goniţĭ fiind de muma lor; că cel maĭ tînĕr dintr'înşiĭ, Scit, săvărşind'o a rĕmas în ţéră. Şi că din Scit, (fiul) luĭ Ercul, se trag toţĭ regiĭ carĭ aŭ domnit peste Sciţĭ; dar din causa fioleĭ, Sciţiĭ până şi astă-ḑĭ pórtă fiole (atîrnate) de brîŭ; (în fine ḑic) că numaĭ atât ar fi făcut pentru Scit muma sa. Acestea sunt celea ce le spun Eliniĭ carĭ locuesc la Pont.

11. Maĭ există şi o altă tra-

---

[1] τοῦτο μέν. E de observat aci expresia acésta, opusă la τοῦτο δὲ din frasa următóre: prima însemnând »maĭ întâĭ« şi a doua »în al doilea loc.«

[2] ἐπιστολῆς. În sensul strict al cuvîntuluĭ, care este *mandat* saŭ *ordin dat cuiva*, fără cea maĭ mică noţiune de epistolă saŭ de scrisóre. Tot în acest sens întrebuinţésă Erodot acest cuvînt în Cartea VI, Cap. 50, ἔλεγε δὲ ταῦτα ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Δημαρήτου. Să ne ferim aci de varianta ἐπιτολῆς, care s'a propus de uniĭ editorĭ, dar care e condamnată ca nebasată pe nicĭ o autoritate seriósă.

[3] Ἀγάθυρσον καὶ τὸν Γελωνὸν. Scim că Agatirsiĭ aŭ locuit în partea Davieĭ care astăḑĭ corespunde cu Transilvania: eĭ în tótă probabilitatea aŭ fost maĭ târḑiŭ absorbiţĭ de Dacĭ. Geloniĭ s'aŭ stabilit la isvorul Tanaisuluĭ, între Volga şi Donul de astăḑĭ.

[4] ἐπιτελέσαντα. Se subtînţelege τὸν προκείμενον ἄεθλον.

[5] Ἡρακλέος. Diodor povestesce aceeaşĭ legendă, numaĭ că substitue pe Jupiter în locul luĭ Ercul; el se apropie dar maĭ mult de legenda scitică. Resultă şi maĭ clar de aci că legenda elină este numaĭ o versiune ulterióră a celeĭ locale.

[6] τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθέων. Textual »tot d'auna ceĭ ce s'aŭ făcut regĭ aĭ Sciţilor«.

[7] φιάλας. E curios că vasele pe carĭ s'aŭ găsit represintaţĭ Sciţiĭ îĭ arată ca purtând cingătóre, dar nu se vede atîrnând nicĭ o fiolă de cingătóre saŭ de brîŭ.

[8] μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. Avem o variantă aci μηχανᾶσθαι τὴν μητέρα Σκύθην, dar ea nu trebuesce adoptată, căcĭ e pur ipotetică.

ἔχων ὧδε, τῷ μάλιστα λεγομένῳ[1] αὐτὸς πρόσκειμαι. Σκύθας τοὺς νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἴχεσθαι διαβάντας ποταμὸν Ἀράξεα[2] ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην·[3] τὴν γὰρ νῦν νέμονται Σκύθαι, αὕτη λέγεται τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμμερίων. Τοὺς δὲ Κιμμερίους, ἐπιόντων Σκυθέων, βουλεύεσθαι, ὡς στρατοῦ ἐπιόντος μεγάλου· καὶ δὴ τὰς γνώμας σφέων κεχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμφοτέρας, ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασιλέων·[4] τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου

diţie, pe care cu mult o prefer de când mi s'a relatat; ea sună ast-fel: Că Sciţiĭ rătăcitorĭ locuind în Asia, fiind rĕspinşĭ în resbel de către Masageţĭ, ar fi plecat de acolo trecênd rîul Araxe în ţéra cimeriană; căcĭ se spune că ţéra în care locuesc acum Sciţiĭ a fost în vechime a Cimerienilor. Că pe când năvăliaŭ Sciţiĭ, Cimerieniĭ se sfătuiră, cum (se întîmplă) când năvălesce o mare armată; fiind divergință de opinie, fie-care (parte φέρειν γνώμην, ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἴη, μηδὲ πρὸς πολλοὺς [δεόμενον][1] κινδυνεύειν· τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι[2] περὶ τῆς χώρης τοῖσι ἐπιοῦσι. Οὔκων δὴ ἐθέλειν πείθεσθαι οὔτε τοῖσι βασιλεῦσι τὸν δῆμον, οὔτε τῷ δήμῳ τοὺς βασιλέας· τοὺς μὲν δὴ ἀπαλλάσσεσθαι βουλεύεσθαι ἀμαχητὶ, τὴν χώρην παραδόντας τοῖσι ἐπιοῦσι· τοῖσι δὲ βασιλεῦσι δόξαι ἐν τῇ ἑωυτῶν κέεσθαι ἀποθανόντας, μηδὲ συμφεύγειν τῷ δήμῳ, λογισαμένους, ὅσα τε ἀγαθὰ πεπόνθασι καὶ ὅσα φεύγοντας ἐκ τῆς πατρίδος κακὰ ἐπίδοξα καταλαμβάνει.[3] Ὡς δὲ δόξαι σφι ταῦτα, διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους[4] γενομένους, μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ὑπ᾽ ἑωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμερίων παρὰ ποταμὸν Τύρην·[5] (καί σφεων ἔτι δῆλός ἐστι ὁ τάφος·)

---

[1] τῷ μάλιστα λεγομένῳ. Acéstă curiósă construcţie este un fel de dativ absolut »de când mi s'a povestit«.

[2] Ἀράξεα. S'aŭ ivit multe discuţiĭ în privinţa acestuĭ rîŭ. Ceea ce este positiv este că nu e vorbă aci de rîul purtând acelaşĭ nume menţionat în Cartea I, Cap. 201, şi care cu tótă probabilitatea este Amul saŭ Gihonul de astădĭ, peste care se dice în acel pasagiŭ că ar fi trecut Ciru când a atacat pe Masageţĭ, descrişĭ acolo ca locuind în Bukhara modernă. Dacă Araxele din Cartea I, Cap. 201 forma limita despre sud a Masageţilor în partea vecină cu imperiul luĭ Ciru, e neadmisibil că aceeaşĭ apă să fi format şi limita Masageţilor despre nord. Prin urmare nu póte aci fi cestiune de acelaşĭ Araxe. Geografia caspică a luĭ Erodot e fórte vagă şi e positiv că el avea puţine cunoscinţe despre acele localităţĭ. Probabil că Araxele din pasagiul de faţă nu este alt-ceva de cât fluviul Volga saŭ Uralul de astă-dĭ. Volga modernă se numia în antichitate câte o dată şi Araxe, lucru care reese în mod clar din tradiţia transmisă noue de Aristot (Meteorol. I, § 13). Afară de acésta, rădăcina »*Ars*« saŭ »*Aras*« însemna în limba Sciţilor ceea ce însemnéză Volga astă-dĭ în limba ariano-slavonă adică »*mare*«, ast-fel încât acest nume se aplica la orĭ-ce fluviŭ mare. Chiar numele Ural e derivat din aceeaşĭ rădăcină scitică. Acéstă rădăcină »*Ars*« este analogă cu rădăcina celtică »*Dan*« saŭ »*Tan*« care preponderéză în numele apelor marĭ ce se varsă în Marea Neagră, ca de exemplu *Tan*ais saŭ *Don*, *Dan*aper saŭ *Dni*per, *Dan*aster saŭ *Dni*estr, *Dan*ubiu, saŭ *Don*au. (Vedĭ nota 2, pagina 384 vol. I, cu harta anexată).

[3] Κιμμερίην. Urmele treceriĭ Cimerienilor, popor tracic, se observă în numele Bosforuluĭ Cimerian saŭ strîmtorilor de Kaffa. Acest popor trecea pe timpul luĭ Erodot ca fiind de o rasă deosebită şi stăpânind la început câmpiile despre nordul Pontuluĭ Euxin, între Volga spre răsărit şi Dunăre spre apus, şi pe urmă, fiind alungat de către Sciţiĭ din răsărit, se stabilì spre apus în părţile Dacieĭ. Asemănarea numeluĭ lor cu acela de Cimbrĭ a făcut pe mulţĭ să crédă că eraŭ Teutonĭ veniţĭ dela nord, identicĭ cu barbariĭ ce s'aŭ luptat cu Mariu; prefer însă opinia luĭ Adelung, care respinge acéstă idee şi susţine că Cimerieniĭ eraŭ Tracĭ cum eraŭ şi Daciĭ. Un rege al lor a avut numele de Cotiso, nume pur doco-tracic. Adelung pretinde că pe timpul luĭ Erodot aceştĭ Cimerienĭ eraŭ representaţĭ prin Tauriĭ Crimeiĭ. Cât pentru Κιμμέριοι menţionaţĭ în Omer (Odis XI. vers 14) aceia eraŭ un popor cu totul mitic şi chiar Alexandriniĭ Aristarch şi Crate citesc Κερβερέων în acel pasagiŭ.

[4] βασιλέων. Nu regiĭ, ci Casta regală. Aşa se întrebuinţéză acest cuvînt maĭ sus. S'a obiectat că în frasa acésta lipsesce infinitivul şi de aceea uniĭ comentatorĭ aŭ propus κεχωρίσθαι în locul participiuluĭ adjectival κεχωρισμένας. Nu vĕd însă necesitatea de a corige un text atât de bine confirmat, maĭ cu sémă când în limba elină maĭ avem exemple de asemenea construcţiĭ eliptice.

susţiind pe a sa) cu tărie, aceea a (casteĭ) regale fu cea maĭ nemerită; că părerea poporuluĭ fu că lucrul (cel maĭ înţelept) de făcut erà de a plecà, şi că nu erà necesar să se expue (poporul) în contra uneĭ armate numeróse; părerea însă a casteĭ regale erà de a luptà până la extremitate pentru ţéră în contra năvălitorilor. Nicĭ o parte nu a voit să cedeze; nicĭ poporul casteĭ regale, nicĭ casta regală poporuluĭ; pe de o parte (poporul) luâ hotărîrea să plece fără luptă, lăsând ţéra în mâna năvălitorilor; pe de altă parte casta regală erà de părere să móră (şi să aibă corpurile lor) arse în (ţéra lor) proprie; de a nu fugì împreună cu poporul, căcĭ îşĭ aduceà aminte câte θάψαντας δὲ οὕτω τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς χώρης ποιέεσθαι· Σκύθας δὲ ἐπελθόντας λαβεῖν ἐρήμην τὴν χώρην.

---

[1] δεόμενον. Find-că s'aŭ ivit nisce îndoelĭ asupra autenticităţiĭ acestuĭ cuvînt l'am pus între parentese; textul nostru aci este conform cu cele maĭ bune autorităţĭ, de şi s'aŭ propus maĭ multe variante, eŭ însă nu mĕ îndoesc că ast-fel suna textul original. Nu trebue, cred, să asociăm acest cuvînt δέομενον cu πρῆγμα, de aceea traduc »nu era *necesar* să se expue în contra uneĭ armate numeróse«, mod eufemistic de a ḑice că ar fi *absurd* să se expue. Nu există nicĭ o elipsă în expresia πρῆγμα εἴη, care este identică cu expresia ἔργον εἶναι, însemnând tot d'auna »lucrul de făcut« saŭ maĭ românesce, calea cea maĭ nemerită de urmat.

[2] διαμάχεσθαι. Particula διὰ dă acestuĭ verb însemnarea de a lupta *până în sfărşit* saŭ până la extremitate.

[3] καταλαμβάνει. Am fost silit aci să mĕ ţiŭ de textul manuscriselor, dar nu pot de cât să observ că s'a omis litera ν de la finele cuvîntuluĭ, şi că trebue să traducem ca cum am avea καταλαμβάνειν, adică infinitivul cerut absolut de construcţia tutulor fraselor din acest articol. Multe ediţiĭ moderne, văḑênd aci o omisiune evidentă, îşĭ-aŭ permis să adopte καταλαμβάνειν în loc de καταλαμβάνει; astfel fac texturile luĭ Blakesley, luĭ Valcknaer etc., dar tóte manuscrisele aŭ aceeaşĭ eróre comisă probabil chiar de autor.

[4] ἀριθμὸν ἴσους. Din aceste cuvinte reese clar că prin βασιλέες se înţelege o castă întrégă iar nu regĭ numaĭ.

[5] ποταμὸν Τύρην. Aprópe de Basarabia de astăḑĭ. Niebuhr crede că aceste morminte trebue să fi fost ale Cimerienilor căḑuţĭ în resbelul cu Sciţiĭ, iar nu ale victimelor resbeluluĭ civil. E dar de presupus că o parte din Cimerienĭ, împinşĭ spre apus de invasia Sciţilor, s'ar fi instalat şi dincolo de Tiras, adică de Dnistru, în alte cuvinte în Dacia, unde s'ar fi încorporat cu Geţiĭ şi cu Dacĭ stabiliţĭ acolo.

12. Καὶ νῦν ἔστι μὲν ἐν τῇ Σκυθικῇ Κιμμέρια τείχεα·[1] ἔστι δὲ Πορθμήϊα[2] Κιμμέρια· ἔστι δὲ καὶ χώρη οὔνομα Κιμμερίη·[3] ἔστι δὲ Βόσπορος Κιμμέριος·[4] καλεόμενος. Φαίνονται δὲ οἱ Κιμμέριοι φεύγοντες ἐς τὴν Ἀσίην τοὺς Σκύθας καὶ τὴν χερσόννησον κτίσαντες, ἐν τῇ νῦν Σινώπη[5] πόλις Ἑλλὰς οἴκισται.

avantagiurĭ se bucurase, şi la câte nenorocirĭ probabile s'ar expune dacă ar părăsì patria eĭ. Că astfel hotărând (fie-care partid) s'ar fi tras la o parte şi egalĭ fiind la numĕr, s'ar fi bătut uniĭ în contra celor-lalţĭ; că poporul cimerian ar fi îngropat pe malul rîuluĭ Tiras pe toţĭ aceĭ carĭ muriseră din propria lor causă; şi mormîntul lor se vede âncă (şi astă-ḑĭ); iar după ce iĭ ar fi îngropat în modul acesta ar fi eşit din ţéră; în fine că Sciţiĭ dând năvală ar fi luat ţéra pustiită.

12. Există până şi astă-ḑĭ un oraş Cimeria; maĭ e Portmea Cimeria; există şi o regiune cu numele Cimeria; maĭ e (în fine) un Bosfor care se chiamă cimerian. Se vede că Cimerieniĭ fugind în Asia de téma Sciţilor şi stabilinduse pe promontoriu, ar fi locuit unde se află acum oraşul elin Sinope.

---

[1] τείχεα. Prefer să traduc acest cuvînt, care însemnéză »ziduri«. prin »oraş«, deşi Rawlinson traduce prin »castel«. Alţiĭ traduc »χώρη« prin oraş, ceea ce nu cred să pótă fi corect pentru că deşi acest cuvînt însemnéză în adevêr câte o dată oraş, Erodot nu-l întrebuinţéză de cât în sensul de regiune saŭ de teritoriŭ. Aşa dar cred că prin τείχεα Κιμμέρια se înţelege acì vechiul oraş Cimerium de care vorbesce Strabon, Cap. XI, »τόδε Κιμμερικὸν πόλις ἦν πρότερον ἐπὶ χερσοννήσου ἱδρυμένη κ. τ. λ.«. Acest oraş se află unde stă astă-ḑĭ Eski Krim (Crimul vechiŭ). Numele *Crimea* póte să fie chiar o corupţiune din Cimeria.

[2] Πορθμήϊα. Nu *pasagiĭ* cum traduce Rambinson. Eŭ cred că e maĭ mult vorbă de oraşul Portmium Cimerium, care erà aprópe de Cimerium şi nu departe de Panticapea saŭ Kertch de astă-ḑĭ.

[3] χώρη οὔνομα Κιμμερίη. Póte partea despre răsărit a Crimeiĭ.

[4] Βόσπορος Κιμμέριος. Strîmtórea prin care Marea Azof se scurge în Marea Négră şi care astă-ḑĭ se numesce Kaffa. Pliniŭ, vorbind despre acéstă strîmtóre, ḑice »medio fluxu jungitur (Pontus Euxinus) ostio Mœotii lacus, *Cimmerium Bosporus id os vocatur*«.

[5] Σινώπη. Erà firesc lucru ca Cimerieniĭ, fugind d'a lungul maluluĭ Mâriĭ Negre de invasie, să se fi stabilit pe acest promotoriu al Asieĭ micĭ unde maĭ târḑiŭ Milesieniĭ fundară colonia Sinope. Cimerieniĭ refugiaţĭ acolo, nu rĕmaseră în acel loc, ci se perdură pe urmă în interiorul Asieĭ micĭ. Sinope are douĕ porturĭ, unul pe fie-care latură al promotoruluĭ. Causa originală, ne spune Strabon, a stabiliriĭ Milesienilor acolo erà pescuitul unuĭ fel de pesce (tun) »πηλαμύδη« abundent acolo. — Pămêntul din vecinătate e fórte fertil.

Φανεροὶ δέ εἰσι καὶ οἱ Σκύθαι διώξαντες αὐτοὺς καὶ ἐσβαλόντες ἐς γῆν τὴν Μηδικὴν, ἁμαρτόντες τῆς ὁδοῦ. Οἱ μὲν γὰρ Κιμμέριοι αἰεὶ τὴν παρὰ θάλασσαν ἔφευγον· οἱ δὲ Σκύθαι ἐν δεξιῇ τὸν Καύκασον[1] ἔχοντες ἐδίωκον· ἐς ὃ ἐσέβαλον ἐς τὴν Μηδικὴν γῆν, ἐς μεσόγαιαν τῆς ὁδοῦ τραφθέντες.[2] Οὗτος δὲ ἄλλος ξυνὸς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων λεγόμενος λόγος εἴρηται.

13. Ἔφη δὲ Ἀριστέης[3] ὁ Καϋστροβίου, ἀνὴρ Προκοννήσιος,[4] ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι ἐς Ἰσσηδό-

Maĭ este positiv că Sciţiĭ aŭ urmărit (pe Cimerienĭ) şi că greşind drumul aŭ năvălit în ţéra Meḑilor. Căcĭ pe de o parte Cimerieniĭ fugiră ţiind mereŭ drumul d'a lungul mâriĭ; iar pe de altă parte Sciţiĭ (îĭ) urmăriaŭ lăsând Caucasul la dreapta lor; de acolo aŭ năvălit în Media, schimbând direcţia lor spre interiorul ţêriĭ. Acéstă altă versiune ce se spune este rĕspăndită în genere şi p'între Elinĭ şi p'între barbarĭ.

13. Aristea însă, fiul luĭ Caistrobiu, un proconesian, poet epic, ḑice că fiind inspirat de

---

[1] δεξιῇ τὸν Καύκασον. Niebuhr (Scythia) are fără îndoélă dreptate când susţine că e fórte puţin probabil să fi avut loc în acéstă direcţie vre o emigraţiune însemnată saŭ generală a Cimerienilor. El ḑice; »tóte neamurile »nomade carĭ la rêndul lor aŭ ocupat Scitia, când aŭ fost împinse de invasiunĭ »venite asupra lor despre răsărit, aŭ fugit spre locurile şese ale apusuluĭ, adică »spre Dunâre«. Prin urmare avem tot dreptul a crede că Cimerieniĭ, saŭ maĭ bine ḑis, masa lor, cum am observat maĭ sus, s'aŭ refugiat în pârţile nóstre, refugiŭ natural pentru valurile barbarilor împinse de alte valurĭ ce se îndesaŭ continuu dela răsărit spre apus. E decĭ probabil că Cimerieniĭ nu aŭ rămas pe malul Dunâriĭ ci l'aŭ urmat în sus până ce s'aŭ perdut în Europa. Niebuhr însă nu are dreptate să susţie teoria că Erodot acì greşesce cu totul; se póte fórte bine ca o mică parte din masa Cimerienilor, urmărită maĭ de aprópe, să fi apucat în direcţia Georgieĭ. Sunt numaĭ doue puncte unde Erodot greşesce: 1⁰ că nu masa, dar că o parte mică din masa Cimerienilor aŭ fugit în Asia, şi, 2⁰ că drumul pe care a apucat acest detaşment nu póte să fi fost malul mâriĭ Negre pe la Sukum-Kalé şi Batum, căcĭ şi astă-ḑĭ acest drum este nepracticabil: el trebue să fi trecut Caucasul în Georgia pe la punctul trecătóre ce se chiamă *Mosdok*.

[2] τραφθέντες. Unele ediţiunĭ moderne aŭ adoptat στραφέντες. Valckener are ἐκτραφθέντες dela ἐκτρέπεσθαι »a lua o altă direcţiune«, dar textul nostru este conform cu cele maĭ autorisate manuscrise.

[3] Ἀριστέης. Schultz a colecţionat scrierile acestuĭ poet, carele, după Suidas, trăia pe timpul Olimpiadeĭ 50. Fabula care urméză, cântată de Aristea, ne arată cel puţin un fapt constant şi anume resboaele eterne d'intre diferitele horde nomadice din Asia carĭ se împingeaŭ unele peste altele spre Europa, şi carĭ precipitară în inima imperiuluĭ roman maĭ târḑiŭ, pe Hunĭ pe Vandalĭ etc... pe când pe de altă parte Mongoliĭ, Kirghiziĭ şi Calmuciĭ se luptaŭ maĭ la sud pentru stăpânirea în Asia. Vedem că Eliniĭ, deşì nu cunosceaŭ detaliurile acestor lupte, aveaŭ o idee vagă şi fórte generală de cele ce se pretreceaŭ acolo; acésta esplică fabulele poeţilor şi a istoricilor în acéstă privinţă.

[4] Προκοννήσιος. Proconesul erà o insulă în care se stabiliseră Milesieniĭ în Propontida, pentru exploatarea carierelor de marmoră ce se aflaŭ acolo. Ea astă-ḑĭ se numesce Marmara şi dă numele eĭ Propontideĭ moderne.

νας,[1] φοιβόλαμπτος γενόμενος. Ἰσσηδόνων δὲ ὑπεροικέειν Ἀριμασποὺς[2] ἄνδρας μουνοφθάλμους, ὑπὲρ δὲ τούτων τοὺς χρυσοφύλακας Γρῦπας, τούτων[3] δὲ τοὺς Ὑπερβορέους κατήκοντας ἐπὶ θάλασσαν. Τούτους ὦν πάντας, πλὴν Ὑπερβορέων, ἀρξάντων Ἀριμασπῶν, αἰεὶ τοῖσι πλησιοχώροισι ἐπιτίθεσθαι· καὶ ὑπὸ μὲν Ἀριμασπῶν ἐξωθέεσθαι ἐκ τῆς χώρης Ἰσσηδόνας, ὑπὸ δὲ Ἰσσηδόνων Σκύθας, Κιμμερίους δὲ οἰκέοντας ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσσῃ.[4] ὑπὸ Σκυθέων πιεζομένους, ἐκλείπειν τὴν χώρην. Οὕτω[5] οὐδὲ οὗτος συμφέρεται περὶ τῆς χώρης ταύτης Σκύθῃσι.

14. Καὶ ὅθεν μὲν ἔην Ἀριστέης

Apolon ar fi pornit în spre Isedonĭ; că maĭ sus de Isedonĭ locuesc Arimaspiĭ, bărbaţĭ cu un ochiŭ, maĭ sus de acestia Gripiĭ, păḑitorĭ de aur, în fine maĭ sus de acestia Iperboreiĭ carĭ locuiesc pe malul mâriĭ. Că tóte aceste popóre, afară de Iperboreĭ, începênd cu Arimaspiĭ, aŭ atacat tot d'auna pe veciniĭ lor; că Isedoniĭ aŭ fost isgoniţĭ din ţăra lor de câtre Arimaspĭ, şi Sciţiĭ de câtre Isedonĭ, iar că Cimerieniĭ, locuind pe malul mâriĭ australe, constrînşĭ fiind de Sciţĭ, aŭ părăsit ţéra lor; astfel nicĭ acesta [Aristea] nu se potrivesce cu Sciţiĭ în cele privitóre la acéstă ţéră.

14. Şi s'a spus (maĭ sus) de

---

[1] Ἰσσηδόνας. Popor ipotetic pe care uniĭ geografĭ îl pun la pólele nordice al munţilor Himalaia, unde este astă-ḑĭ Tibetul.

[2] Ἀριμασποὺς. Maĭ jos, cap. 27, Erodot ne spune că acéstă denumire derivă din doue cuvinte scitice »Arima« (ochiŭ) şi »Spu« (unŭ). Poemul luĭ Aristea în care se află acéstă legendă se numesce Arimaspea. Erodot maĭ face alusie la acéstă fabulă maĭ în aceeaşĭ termenĭ în Cartea III, Cap. 116. Origina legendeĭ privitóre la »Χρυσοφύλακας Γρῦπας« trebue s'o căutăm neapărat în traficul auruluĭ care se introducea în Rusia modernă prin caravane pornite din fundul Asieĭ. Nu putem asemna posiţiĭ fixe acestor popóre vage şi ipotetice: cu tóte acestea se presupune că Gripiĭ eraŭ mongolĭ ca rasă şi Iperboreiĭ de rasă finică, cum sunt Laponiĭ, Finiĭ, şi Samoieḑiĭ de astă-ḑĭ.

[3] τούτων. După pronumele acesta se subînţelege ὑπὲρ, suprimat din pricina numeluĭ Ὑπερβορέους pentru cuvinte de eufonie.

[4] νοτίῃ θαλάσσῃ. E de presupus că acì Erodot citéză chiar cuvintele întrebuinţate de poet, câcĭ, el, negând în Cartea III, Cap. 115, existenţa uneĭ »mârĭ septentrionale« nu póte să i opue o »mare meridională«. De aceea cred că atât expresia acésta cât şi aceea maĭ sus »Ὑπερβορέους κατήκοντας ἐπὶ θάλασσαν« trebue să fi existat textual în poemul luĭ Aristea. Prin »mare meridională«, opusă mâriĭ iperboree, se înţelege, cred, Marea Négră, pe malurile câreia am vĕḑut că locuiaŭ Cimerieniĭ. Schweighäuser este de acéstă părere deşi alţiĭ susţin că ar fi vorbă de oceanul Indian. Mărturisesc că nu înţeleg cum, fiind cestiune, cum este acì, de Cimerienĭ, se póte face acéstă din urmă presupunere: e mult maĭ natural să admitem că Erodot, saŭ maĭ bine ḑis Aristea, vorbesce de Pontul Euxin.

[5] οὗτω. După acest cuvînt unele ediţiĭ adoptă δή. Eŭ acì urmez pe Schweighäuser, pe Dindorf, pe Bekker şi pe Blakesley; singur manuscrisul florentin ne oferă varianta οὗτω δὲ οὗτος al câruĭ sens este contrariŭ celor lalte versiunĭ.

ὁ ταῦτα ποιήσας,[1] εἴρηται·[2] τὸν δὲ περὶ αὐτοῦ ἤκουον λόγον ἐν Προκοννήσῳ καὶ Κυζίκῳ, λέξω· Ἀριστέην γὰρ λέγουσι, ἐόντα τῶν ἀστῶν οὐδενὸς γένος ὑποδεέστερον, ἐσελθόντα ἐς κναφήϊον ἐν Προκοννήσῳ ἀποθανεῖν· καὶ τὸν κναφέα κατακληΐσαντα τὸ ἐργαστήριον οἴχεσθαι ἀγγελέοντα τοῖσι προσήκουσι τῷ νεκρῷ.[3] Ἐσκεδασμένου δὲ ἤδη τοῦ λόγου ἀνὰ τὴν πόλιν, ὡς τεθνεὼς εἴη ὁ Ἀριστέης, ἐς ἀμφισβασίας[4] τοῖσι λέγουσι ἀπικνέεσθαι[5] ἄνδρα Κυζικηνὸν, ἥκοντα ἐξ Ἀρτάκης[6] πόλιος, φάντα συντυχεῖν τέ οἱ ἰόντι ἐπὶ Κυζίκου, καὶ ἐς λόγους ἀπικέσθαι. Καὶ τοῦτον μὲν ἐντεταμένως ἀμφισβητέειν·[7] τοὺς δὲ προσήκοντας τῷ νεκρῷ ἐπὶ τὸ κναφήϊον παρεῖναι, ἔχοντας τὰ πρόσφορα, ὡς ἀναιρησομένους. Ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ οἰκήματος, οὔτε τεθνεῶτα οὔτε ζῶντα[8] φαίνεσθαι Ἀ-

unde era Aristea acela carele a căntat aceste (fabule); acum însă voiŭ relata, istoria ce am auḑit'o în privinţa acestuia la Procones şi la Cizic; se pretinde că Aristea, carele nu era inferior ca nascere nicĭ unuĭ cetăţean, intrând în prăvălia unuĭ curăţitor de postav în Procones, muri; că acest curăţitor de postav, închiḑênd atelierul sĕŭ, s'a dus ca să anunţe nenorocirea rudelor mortuluĭ. Rĕspândinduse vorba prin oraş că murise Aristea, veni un bărbat de neamul luĭ din Cizic, şi contraḑise rumórea, el venia de la cetatea Artace şi afirmâ că se întălnise cu dênsul carele se îndrepta spre Cizic, şi că vorbise chiar cu el. Prin urmare acesta contraḑicea (pe ceĭ lalţĭ) ριστέην. Μετὰ δὲ ἑβδόμῳ ἔτεϊ φανέντα αὐτὸν ἐς Προκόννησον ποιῆσὰι τὰ ἔπεα ταῦτα, τὰ νῶν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα[1] καλέεται· ποιήσαντα δὲ ἀφανισθῆναι τὸ δεύτερον. Ταῦτα μὲν αἱ πόλιες[2] αὗται λέγουσι.

---

[1] ποιήσας. Astfel sună textul adoptat de Creuzer şi de Blakesley pe basa manuscriselor din Cambridge, din Florenţa şi a celuĭ luĭ Wesseling. Alte manuscrise, între carĭ acel din biblioteca colegiuluĭ Emanoil la Cambridge, aŭ »εἴπας« în loc de ποιήσας. Origen a adoptat »εἴπας« : ποιήσας se acordă şi maĭ bine cu ποιέων ἔπεα dela începutul Cap. 3.

[2] εἴρηται. Adoptat de Creutzer şi de Blakesley. Unele manuscrise aŭ εἴρηκα în loc de εἴρηται.

[3] τῷ νεκρῷ. Trebue să considerăm aceste cuvinte ca legate cu τοῖσι προσήκουσι: în latinesce »affines mortui«. Să evităm de a traduce »ca să anunţe rudelor mórtea« să traducem »ca să anunţe rudelor mortuluĭ (acest lucru) saŭ acéstă nenorocire«.

[4] ἀμφισβασίας. Acì avem în diferite texturĭ variante de puţină importanţă, ca de exemplu ἀμφισβησίας, ἀμφισβησίης, ἀμφισβασίης.

[5] ἀπικνέεσθαι. Blakesley are ἀπικέσθαι, care se află şi maĭ jos, şi pentru care causă prefer ἀπικνέεσθαι. Acéstă variantă nu are nicĭ o importanţă pentru că ἀφικνέομαι şi ἀφίκομαι sunt identice ca sens.

[6] Ἀρτάκης. Aprópe de Cizic, se numesce acum Artakieh, şi este scaunul episcopatuluĭ Ciziculuĭ.

[7] ἀμφισβητέειν. Formă adoptată de tóte manuscrisele afară de acela din biblioteca Colegiuluĭ Emanoil la Cambridge care are ἀμφισβητεῖν, aprobat şi de Gaisford. Origen are ἀμφισβατέειν precum şi Creuzer. Am preferit acì autoritatea manuscriselor, care, cum am ḑis maĭ sus, sunt aprópe unanime asupra acestuĭ punct.

[8] οὔτε τεθνεῶτα οὔτε ξῶντα. Maĭ târḑiŭ se răspăndi credinţa că Aristea poseda facultatea de a face ca spiritul luĭ să părăséscă corpul orĭ-când voia el: (Suidas, Hesech, Miles). Acì, după Erodot, el pare a fi avut maĭ mult facultatea de

15. Τάδε δὲ οἶδα Μεταποντίνοισι[3] τοῖσι ἐν Ἰταλίῃ συγκυρήσαντα μετὰ τὴν ἀφάνισιν τὴν δευτέρην Ἀριστέω ἔτεσι τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίοισι,[4] ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοννήσῳ τε καὶ Μεταποντίῳ εὕρισκον. Μεταποντῖνοί φασι, αὐτὸν

cu energie; rudele mortuluĭ ar fi mers (se ḑice atuncĭ) la prăvălia curăţitoruluĭ de postav, cu cele prescrise (de religie) pentru ridicarea corpuluĭ. Deşchiḑênduse casa nu se găsì Aristea nicĭ mort nicĭ viŭ. După însă al şeptelea an (mi s'a ḑis) că ar fi apărut în Procones unde ar fi compus acel poem care astă-ḑĭ se numesce de Elinĭ Arimaspea; că după ce l'a compus s'ar fi făcut nevĕḑut pentru a doua óră. Iată dar ce se ḑice în aceste oraşe.

15. Cele ce urmésă sciŭ că s'aŭ întêmplat Metapontinilor din Italia treĭ-sute patru-ḑecĭ de anĭ după a doua dispariţiune a luĭ Aristea, după cum am calculat eŭ comparând (cele ḑise) la Procones cu (cele ḑise) la Metapont. Metapontiniĭ

---

a se arĕta saŭ de a dispare când voia. Póte că acéstă fabulă îşĭ are sorgintea în desele şi neaşteptatele apariţiunĭ şi dispariţiunĭ ce le face un călător mare şi întreprinḑĕtor.

[1] τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα. Origen are ἃ δὴ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεια. Acest poem, pe care Origen şi Suidas îl chiamă »Ἀριμάσπεια«, Tzetzes »Ἀριμάσπια« şi cele maĭ multe manuscrise ale luĭ Erodot Ἀριμάσπεα, a fost, după câte ne spune Suidas (articol Ἀριστέας), împărţit în treĭ cărţĭ şi conţinea istoria Arimaspilor. Longin (De Sublim) citésă chiar un pretins fragment din acest poem în versurĭ exametrice: dacă acel vers este autentic, el probéză că reputaţia acestuĭ poet nu póte să fi fost basată pe talentele luĭ epice. După Suidas, Aristea ar maĭ fi scris şi istoriĭ în prosă, dar nu avem nicĭ o probă despre existenţa acelor scrierĭ. Dionisie din Alicarnas afirmă şi el existenţa lor: asemenea Tucidid.—Ca cestie de construcţie gramaticală trebue să observăm că Ἀριμάσπεα este un adjectiv în acusativul neutru plural acordânduse cu τὰ ἔπεα ταῦτα·

[2] αἱ πόλιες αὗται. Adică Procones şi Cizic.

[3] Μεταποντίνοισι. Find-că Erodot s'a stabilit la bătrâneţe în Turium, la o distanţă mică de la Metapont, în Marea Grecie a Italieĭ, se presupune că acest pasagiŭ precum şi altul analog, maĭ jos la cap. 99, aŭ fost adăogate de el maĭ târḑiŭ, căcĭ ele sunt scrise ca de cineva care cunósce bine tradiţiile Metapontinilor cum trebue să le fi cunoscut Erodot cu ocasia reşedinţeĭ luĭ în Italia de sud; scim că Erodot a revisuit acolo tóte scrierile luĭ.

[4] τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίοισι. Acéstă dată trebue să fie o eróre, căcĭ pune călătoria luĭ Aristea în Scitia cam pe la anul 800 înaintea luĭ Christos. Atuncĭ nu putea exista nicĭ o colonie elină pe Pontul Euxin! Epoca la care e maĭ probabil că Aristea a visitat acele locurĭ este cam pe la anul 580 înaintea ereĭ creştine.

'Αριστέην, φανέντα σφι ἐς τὴν χώρην, κελεῦσαι βωμὸν 'Απόλλωνι ἱδρύσασθαι, καὶ 'Αριστέω τοῦ Προκοννησίου ἐπωνυμίην ἔχοντα ἀνδριάντα παῤ αὐτὸν ἱστάναι. Φάναι γάρ σφι τὸν 'Απόλλωνα 'Ιταλιωτέων[1] μούνοισι δὴ ἀπικέσθαι ἐς τὴν χώρην, καὶ αὐτός οἱ ἕπεσθαι ὁ νῦν ἐὼν 'Αριστέης· τότε δὲ,[2] ὅτε εἵπετο τῷ θεῷ, εἶναι κόραξ.[3] Καὶ τὸν εἴπαντα ταῦτα ἀφανισθῆναι. Σφέας δὲ (Μεταποντῖνοι λέγουσι,) ἐς Δελφοὺς πέμψαντας τὸν θεὸν ἐπειρωτᾶν ὅ τι τὸ φάσμα τοῦ ἀνθρώπου εἴη; Τὴν δὲ Πυθίην[4] σφέας κελεύειν πείθεσθαι τῷ φάσματι, πειθομένοισι δὲ ἄμεινον συνοίσεσθαι· καί σφεας δεξαμένους ταῦτα ποιῆσαι ἐπιτελέα. Καὶ νῦν ἕστηκε ἀνδριὰς ἐπωνυμίην ἔχων 'Αριστέω παῤ αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ 'Απόλλωνος, πέριξ δὲ αὐτὸν[5] δάφναι[6]

spun că acest Aristea, li s'ar fi arătat pe teritoriul lor şi ar fi poruncit lor să ridice un templu luĭ Apolon pe lângă care să maĭ înfiinţese statua care pórtă numele de Aristea proconesianul. El ar fi ḑis acestora: »Apolon »a venit numaĭ în ţéra lor, preferindu-ĭ restuluĭ Italioţilor şi »chiar el, carele este acum Aristea, l'a întovărăşit; atuncĭ însă »când s'a întreţinut cu dênsul era »(în chip de) corb«. Şi că el s'ar fi făcut iar nevĕḑut când ḑise acésta. În fine, că eĭ, — ḑic (tot) Metapontiniĭ — ar fi trimis la Delfĭ spre a întreba ce însemna acest spectru de om? Că Pitia le ar fi recomandat să asculte de spectru, asigurându-ĭ că va fi maĭ bine pentru eĭ: şi că eĭ primind ἑστᾶσι·[1] τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀγορῇ ἵδρυται. Ἀριστέω μέν νυν πέρι τοσαῦτα εἰρήσθω.

---

[1] 'Ιταλιωτέων. Eliniĭ numiaŭ 'Ιταλοὶ pe locuitoriĭ indigenĭ aĭ Italieĭ, şi 'Ιταλιῶται pe locuitoriĭ străinĭ veniţĭ în Italia, maĭ ales pe Eliniĭ stabiliţĭ în coloniile din partea despre sud a Italieĭ cunoscută subt numele de »Magna Græcia«.

[2] τότε δὲ....εἶναι. Ca să ne esplicăm acéstă construcţie trebue să nu perdem din vedere că se subtînţelege tot d'auna »'Αριστέην Μεταποντῖνοί φασι«. De aceea avem mereŭ infinitivurĭ cu acusativurĭ, cu singura excepţie a acestuĭ pasagiŭ începênd φάναι γάρ σφι şi până la κόραξ unde avem citate, ca să ḑic aşa, propriile cuvinte ale luĭ Aristea: iată pentru ce traduc acest pasagiŭ între gilmele. Dacă nu ar fi aşa am avea κόρακα, αὐτὸν, τὸν 'Αριστέην în loc de αὐτὸς, ὁ 'Αριστέης, κόραξ.

[3] κόραξ. Corbul era considerat tot d'auna ca o pasăre profetică, şi sborul luĭ era important pentru augurĭ. De aceea a fost privit ca emblemul divinaţiuneĭ. Iată pentru ce corbul e şi emblemul luĭ Apolon precum este bufniţa a Minerveĭ. Blakesley observă ca Aristea şi corbul sunt pentru Apolon ceea-ce Calesto şi ursul sunt pentru Diana.

[4] τὴν δὲ Πυθίην. Uniĭ citesc greşit τὴν τὲ Πυθίην.

[5] αὐτὸν. Sancroft şi Wesseling aŭ acì αὐτῶν.

[6] δάφναι. Dintr'un fragment al luĭ Teopomp care ḑice: »γενομένης φωνῆς ἐκ τῆς δάφνης τῆς χαλκῆς, ἣν ἔστησαν Μεταποντῖνοι κατὰ τὴν 'Αριστέα τοῦ Προκοννησίου ἐπιδημίαν ὅτε ἔφησεν ἐξ 'Υπερβορέων παραγεγονέναι« urméză că aceştĭ laurĭ nu eraŭ naturalĭ ci de bronz ca şi statuele luĭ Apolon şi a luĭ Aristea. Cred că aceste doue statue cu lauriĭ formaŭ un grup de bronz. Se înţelege că în centrul unuĭ oraş cu greŭ s'ar întreţine o pădurice de laurĭ. Fără îndoiélă tufele natureĭ eraŭ localurile primitive ale rituluĭ religios, dar când s'aŭ clădit oraşe şi ritul a rĕmas acelaş, atuncĭ natura a trebuit imitată. Vedem aşa ceva în Biblie (I Regĭ Cap. XV v. 13) unde Maaca, muma regeluĭ Asa, ridicase în templul Jerusalimuluĭ în ḑilele luĭ Josiah o idolă într'o pădure. E evident că pădure în templu nu putea să fie, şi de sigur că câţĭ-va copacĭ de bronz saŭ de lemn, saŭ chiar sculptaţĭ în bas relief, represintaŭ realitatea.

16. Τῆς δὲ γῆς, τῆς πέρι ὅδε ὁ λόγος ὥρμηται λέγεσθαι, οὐδεὶς[2] οἶδε ἀτρεκὲς[3] ὅ τι τὸ κατύπερθέ ἐστι· οὐδενὸς γὰρ δὴ αὐτόπτεω εἰδέναι φαμένου δύναμαι πυθέσθαι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἀριστέης, τοῦπερ ὀλίγῳ πρότερον τούτων μνήμην ἐποιεύμην, οὐδὲ οὗτος[4] προσωτέρω Ἰσσηδόνων, ἐν αὐτοῖσι τοῖσι ἔπεσι ποιέων ἔφησε ἀπικέσθαι· ἀλλὰ τὰ κατύπερθε[5] ἔλεγε ἀκοῇ, φὰς Ἰσσηδόνας εἶναι τοὺς ταῦτα λέγοντας. Ἀλλ' ὅσον μὲν ἡμεῖς ἀτρεκέως ἐπὶ μακρότατον οἷοί τ' ἐγενόμεθα ἀκοῇ ἐξικέσθαι,[6] πᾶν εἰρήσεται.

(aceste recomandaţiunĭ) făcură după cum li se dedese ordin. Şi chiar astă-ḑĭ se ridică o statue cu numele Aristea alăturĭ cu represintaţia luĭ Apolon, împrejurul aceleĭ statue se ridică laurĭ; acéstă represintaţie (a luĭ Apolon) se află în piaţa publică. Atâta (ajunge) să spunem despre Aristea.

16. Nimenĭ nu scie în mod positiv ce există dincolo de regiunea despre care acéstă naraţiune mĕ face să trates; eŭ nu am putut să mĕ încred în nimenĭ din aceĭ ce mĭ-aŭ afirmat că sciŭ (ceva despre acele locurĭ) fiind că le ar fi vĕḑut singurĭ; căcĭ nicĭ chiar Aristea, despre care am făcut menţiune puţin maĭ sus, nicĭ chiar dênsul în acele poesiĭ nu a declarat că a pătruns dincolo de Isedonĭ; dar după auḑite numaĭ a vorbit el despre regiunile maĭ depărtate,

---

[1] ἑστᾶσι. Gaisford şi manuscrisul luĭ Origen aŭ εἰσί, dar cele maĭ bune manuscrise aŭ ἑστᾶσι, formă mult maĭ naturală când e vorbă póte maĭ mult de imitaţiunĭ de cât de plante naturale.

[2] οὐδεὶς. Strabon ne spune în mod positiv că cunoscinţele geografice relative la ţêrile »πέραν τοῦ Ἴστρου μέχρι Τύρα ποταμοῦ« datésă numaĭ dela Romanĭ, şi că cunoscinţele geografice relative la pârţile dincolo de rîul Tiras »μέχρι Μαιωτῶν καὶ τῆς εἰς Κόλχους τελευτώσης παραλίας« sunt maĭ recente şi datésă numaĭ de la epoca luĭ Mitridat.

[3] ἀτρεκὲς. Cu tóte că ἀτρεκέως se află în manuscrisul florentin, cu tóte că acéstă formă e maĭ ionică de cât ἀτρεκὲς, în fine cu tóte că maĭ departe în acest capitol şi la cap. 25, avem ἀτρεκέως, am preferit să mĕ conform cu majoritatea manuscriselor carĭ aŭ ἀτρεκὲς. Manuscrisul florentin este singura autoritate seriósă unde avem ἀτρεκέως ὡς.

[4] οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἀριστέης.......... οὐδὲ οὗτος. Acéstă repetire a negativuluĭ nu trebue să ne surprindă, ea există în geniul limbeĭ eline. Platon are în Sofist un pasagiŭ care oferă şi maĭ mult acéstă particularitate gramaticală: »τιθῶμέν γε αὐτοὺς λέγειν, μηδενὶ μηδὲν μηδεμίαν δύναμιν ἔχειν κοινωνίας εἰς μηδέν«.

[5] τὰ κατύπερθε. Ca maĭ sus cap. 7 »regiunile maĭ depărtate« şi nu cum traduc uniĭ »cele ce le a ḑis ca adaos« saŭ »cele ce a ḑis maĭ departe«, câcĭ τὰ κατύπερθε se referă la regiunĭ şi nu la ḑisele luĭ Aristea.

[6] ὅσον μὲν ἡμεῖς......... ἀκοῇ ἐξικέσθαι. Erodot întrebuinţésă aceeaşĭ expresie în cartea I, cap. 171 »ὅσον καὶ ἐγὼ δυνατός εἰμι μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῇ«.

17. 'Απὸ τοῦ Βορυσθενεϊτέων ἐμπορίου,[1] τοῦτο γὰρ τῶν παραθαλασσίων[2] μεσαίτατόν ἐστι πάσης τῆς Σκυθίης,[3] ἀπὸ τούτου πρῶτοι Καλλιπίδαι[4] νέμονται, ἐόντες Ἕλληνες Σκύθαι· ὑπὲρ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος, οἳ 'Αλάζωνες[5] καλέονται. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταὐτὰ Σκύθῃσι ἐπασκέουσι, σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται, καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακοὺς καὶ κέγχρους.[6] Ὑπὲρ δὲ 'Αλαζώνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀρο-

mărturisind că Isedoniĭ sunt aceĭ carĭ le spun acestea. Dar voiŭ relata tot ce am putut afla după audite din cercetărĭ amănunţite despre nişte localităţĭ aşa de depărtate.

17. Dincolo de tîrgul Boristeneite,—acest tîrg este punctul cel maĭ central al cóstelor maritime ale Scitieĭ,—dincolo de acest tîrg, (ḑic), locuesc Calipiḑiĭ, carĭ sunt Elino-sciţĭ; în susul acestor din urmă (se află) un alt popor care se numesce Alazonĭ. Aceştĭ din urmă, ca şi Calipiḑiĭ, în alte privinţe aŭ asemănare cu Sciţiĭ în obiceiurile lor, dar sémănă şi culeg grîŭ, eĭ maĭ cultivă cépă, usturoiŭ, linte şi meiŭ.

---

[1] Βορυσθενεϊτέων ἐμπορίου. Creuzer crede că acest emporium saŭ tîrg numit Boristeneite era aprópe de Olbia, la punctul de unire al apelor Boristenuluĭ şi Ipanisuluĭ, înainte de scurgerea lor în Pontul Euxin. Nicĭ o urmă n'a maĭ rĕmas de acest port, dacă în adevêr ar fi existat acolo vre o dată.

[2] παραθαλασσίων. Se înţelege numaĭ cósta Scitieĭ de pe malul Pontuluĭ Euxin.

[3] Σκυθίης. Manuscrisul din biblioteca colegiuluĭ »Emmanuel« la Cambridge, precum şi acel din biblioteca imperială la Viena, carĭ, după cum am arătat deja, presintă o mare analogie între ele, au Σκυθικῆς. Am urmat acì versiunea majorităţiĭ texturilor autorisate.

[4] Καλλιπίδαι. S'a contestat mult existenţa acestuĭ popor şi al Alazonilor fiind că Strabon nicĭ nu îĭ pomenesce măcar: e posibil ca eĭ să fi dispărut înainte de Strabon. Nu vĕd de ce să punem în dubiŭ autoritatea luĭ Erodot în privinţa existenţeĭ lor, maĭ cu seamă când ne indică singur sorgintea unde a cules aceste informaţiunĭ, şi acésta cu deosebită precisie. Afară de acésta, Elanicus şi Eudoxie, cel d'întâiŭ anterior epociĭ luĭ Erodot, cel d'al doilea contimporan cu Platon, menţionéză şi eĭ aceste popóre. Ceĭ ce pun în îndoiélă existenţa Calipiḑilor, între carĭ trebue să cităm cu respect pe Niebuhr şi pe Grote, încércă să identifice acest popor cu Carpiḑiĭ. Rawlinson condamnă ca fórte riscată acéstă părere. Carpiḑiĭ, carĭ trăiaŭ maĭ mult în părţile Moldoveĭ nóstre, eraŭ probabil locuitoriĭ carĭ aŭ lăsat numele lor munţilor Carpaţĭ; eĭ nu pot dar fi identificaţĭ cu locuitoriĭ din părţile Mâriĭ Negre dincolo de Dnistru.

[5] 'Αλάζωνες. Uniĭ scriŭ 'Αλαζῶνες, alţiĭ 'Αλάζονες. Îndoindu-se iarăşĭ uniĭ despre existenţa acestuĭ popor, l'aŭ identificat cu Lazoniĭ despre carĭ vorbesce Erodot în Cartea III, cap. 90. Argumentele expuse în nota precedentă relativ la tăgăduirea existenţeĭ Calipiḑilor se aplică şi în casul Alazonilor.

[6] κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακοὺς καὶ κέγχρους. Aceste articole de nutrimênt, afară de cel din urmă, sunt menţionate în Biblie (Numere, cap. XI, vers 5). Chiar astă-ḑĭ în părţile regiuniĭ despre care e vorbă acì se cultivă fórte mult meiul. El forméză basa nutrimêntuluĭ Tătarilor Nogaĭ.

τῆρες, οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσει[1] σπείρουσι τὸν σῖτον ἀλλ' ἐπὶ πρήσει. Τούτων δὲ κατύπερθε οἰκέουσι Νευροί.[2] Νευρῶν δὲ τὸ πρὸς βορέην[3] ἄνεμον ἐρῆμος[4] ἀνθρώπων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν. Ταῦτα μὲν παρὰ τὸν

Maĭ sus încă de Alazonĭ locuesc Sciţiĭ plugarĭ carĭ sémănă grîŭ, nu pentru consumaţie dar pentru vênḑare. Dincolo de aceştia locuesc Neuriĭ. Regiunea la miaḑă nópte de Neurĭ este, pe cât ştim

---

[1] οὐκ ἐπὶ σιτήσει. Acum un secol Tătariĭ Nogai eraŭ tocmaĭ în acéstă condiţie: eĭ cultivaŭ grîul, dar nu pentru propria lor consumare ci pentru vênḑare. Chiar la noĭ se consuma fórte puţină pâine sunt vr'o 50 de anĭ, şi numaĭ de un timp încóce poporul a început să consume acest aliment. E vorbă acì, fără cea maĭ mică îndoiélă, de locuitoriĭ Podolieĭ moderne, a Bucovineĭ şi a pârţiĭ de miaḑă nópte a Moldoveĭ: póte încă de locuitoriĭ Ukranieĭ unde este astă-ḑĭ oraşul Kiev: tóte acestea sunt pârţĭ ale Europeĭ fórte mănóse în grâne, şi chiar astă-ḑĭ ele exportă prin Odesa multe cereale pentru pieţele Europeĭ şi maĭ ales pentru pieţele Anglieĭ. În vechime acest comerţ de grâne se făcea maĭ ales cu Atena, şi după mórtea luĭ Erodot el luase un avênt aşa de puternic încât porturile Olbia, Teodosia, Bizantium ajunseseră la primul rang de importanţă. Progresul acestuĭ comerţ de grâne se póte urmărì din scrierile autorilor vechĭ şi din fapte istorice consemnate de eĭ: astfel Demosten ne spune cum că Leucon, un rege al aceleĭ pârţĭ a Scitieĭ, către anul 393 înainte de Christos, ar fi pornit o dată numaĭ din portul Teodosia pentru Atena 2,100,000 de medimne de grîŭ (un medimn este aprópe o jumătate de baniţă). Nu numaĭ Atena se aprovisiona acolo dar încă tóte statele din Grecia, câcĭ Demosten (in Septim, 1) laudă pe acest rege fiind că cu acéstă ocasie a dat preferinţa Atenienilor. Marea importanţă a acestuĭ comerţ ne o arată tot Demosten (de Corona) când ne ḑice că regele Filip, ca să aibă pe Atenienĭ maĭ righurĭ în mână, a cercat să se facă stăpân peste oraşul Bizantiu prin care Atena se aprovisiona (»βουλόμενος τῆς σιτοπομπείας κύριος γενέσθαι«). Daca se întrébă ce obţineaŭ Sciţiĭ în schimb pentru productele lor agricole, vom rĕspunde că între altele primiaŭ vinurĭ, precum o indică amforele însemnate ΘΑΣΙ găsite în mormêntul unuĭ rege Scit la Kertch; aceste amfore conţineaŭ probabil vin din Tasos; Sciţiĭ maĭ căpătaŭ din Elada unt-de-lemn, instrumente şi objecte fabricate de tot felul, precum o mărturisesce Strabon (Cartea XI); în fine maĭ căpătaŭ aur şi argint elinesc carĭ se găsesc de multe orĭ în mormintele scitice din Ukrania. Putem dar în tóte puncturile de vedere compară comerţul ce îl făceaŭ Sciţiĭ agricultorĭ cu Grecia, cu comerţul ce se face astă-ḑĭ între pârţile Rusieĭ despre Ukrania, Podolia, Basarabia şi ţara Românéscă cu Englitera şi cu pieţile din Europa, maĭ ales că în vechime nu exista, ca astă-ḑĭ, concurenţă cu America şi că acele ţêrĭ aveaŭ aprópe monopolul produceriĭ grânelor.

[2] Νευροί. Cu cât se depărtéză Erodot de mare cu atât naraţia luĭ devine maĭ mitică şi maĭ puţin probabilă, însă pentru acésta nu trebue să ne îndoim despre existenţa acestuĭ popor scitic. Neuriĭ, se vede, locuiaŭ în pârţile ce se chiamă astă-ḑĭ Galicia, Polonia şi Volhinia, până pe la Smolensk. Urmele lor, ḑice Reichard, se vĕd astă-ḑĭ în numele apeĭ şi al oraşuluĭ Narev şi în numele laculuĭ Narosz în Minsk. Alţiĭ vĕḑ în oraşul Vilna şi în apa Neris urmele acestor Scitĭ de rasa slavă. Eĭ sunt menţionaţĭ de Efor, de Plin, de Mela, de Amian Marcelin şi póte chiar de Ptolomeŭ subt numele »Ναύαροι«.

[3] βορέην. Unele ediţiĭ aŭ βορῆν, dar am preferit să mă conformez cu majoritatea manuscriselor.

[4] ἐρῆμος. Manuscrisul din Viena şi acel de la colegiul Emmanuel la Cambridge accentuasă acest cuvînt pe prima silabă. Iată nisce versurĭ ale luĭ Schimnus Chius, citate de Rawlinson, carĭ se referă la acest pasagiŭ de la care de sigur că sunt trase.

»Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας
»Εἴρηκεν Ἔφορος, εἶτεν 'Αροτῆρας, πρόσω
»Νευρούς τ' ἄχρις γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγων.

Ὕπανιν[1] ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἑσπέρης τοῦ Βορυσθένεος[2].

18. Ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένεα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἡ Ὑλαίη·[3] ἀπὸ δὲ ταύτης ἄνω[4] οἰκέουσι Σκύθαι γεωργοὶ, τοὺς Ἕλληνες οἱ οἰκέοντες ἐπὶ τῷ Ὑπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενεΐτας, σφέας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιοπολίτας·[5] οὗτοι ὦν οἱ γεωργοὶ Σκύθαι νέμονται τὸ μὲν πρὸς τὴν ἠῶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήκοντες ἐπὶ ποταμὸν, τῷ οὔνομα κεῖται Παντικάπης,[6] τὸ δὲ πρὸς βορέην[7] ἄνεμον πλόον ἀνὰ τὸν Βορυσθένεα ἡμερέων ἕνδεκα.[8] Ἡ δὲ[9] κατύπερθε τούτων ἐρῆμός

noĭ, nelocuită de ómenĭ. Acestea sunt popórele de pe malul fluviuluĭ Ipanis la apusul Boristenuluĭ.

18. Pe urmă, trecênd Boristenul, când se depărtéză cine-va de mare, maĭ întâiŭ vine Ilea; maĭ sus de acésta locuesc Sciţiĭ agricultorĭ, pe carĭ Eliniĭ locuind pe rîul Ipanis îĭ numesc Boriteneiţĭ, dar lor înșuşĭ îşĭ daŭ numele de Olbiopoliţĭ; aceştĭ Sciţĭ agricultorĭ ocupă regiunea despre răsărit ca la o distanţă de treĭ ḑile până la malul rîuluĭ al câruĭ nume este Panticape, iar spre miaḑănópte (până la o distanţă) plutiş

---

[1] Ὕπανιν. Astă-ḑĭ Bug.

[2] Βορυσθένεος. Dniprul.

[3] Ὑλαίη. Veḑĭ maĭ sus nota 7. pag. 11.

[4] ἄνω. Acésta este o corectare ingeniósă a luĭ Valckner căcĭ ἄνθρωποι există în tóte manuscrisele sub forma abreviată ἄνοι, ceea-ce învederat e o eróre. Acéstă corectare e bună şi se confirmă printr'un pasagiŭ al luĭ Efor, care de sigur a copiat din Erodot acì: »εἶναι δὲ γεωργοὺς ἐχομένους τούτων ἄνω«. După ἄνω textul luĭ Kreuzer are ἰόντι care se înţelege că e arbitrar cu totul.

[5] Ὀλβιοπολίτας. Oraşul Olbia se afla pe malul drept al Ipanisuluĭ, la vre-o 9 kilometri în sus de juncţiunea acestuĭ rîŭ cu Boristenul. Ceea-ce înţelege Erodot acì este că Eliniĭ din Olbia îşĭ dedeaŭ numele de Olbiopoliţĭ, nerecunoscênd numele de Boristeniţĭ ce li se dedea de alţĭ, şi prin care eĭ desemnaŭ pe Sciţiĭ de pe malul stâng al rîuluĭ. Un stabiliment colonial pe Pontul Euxin lua tot d'auna la început numele rîuluĭ pe care se afla situat, ca de exemplu Fasis, Tanais, Tiras, Istrus şi acì Boristenites. Îndată ce Olbia devenì importantă prin comerţul eĭ de grâne luâ numele de Olbia dat de locuitorĭ, iar numele Boristenites fu dat Sciţilor din vecinătate. Medaliile din Olbia pórtă o acuilă cu inscripţia ΟΛΒΙΟ, prescurtare pentru Ὀλβιοπολίται. Nicĭ o dată nu s'a găsit medalie cu numele Βορυσθενεΐτης.

[6] Παντικάπης. Acì descripţia luĭ Erodot, care până acum a fost bună începe să nu maĭ fie esactă. Nu există nicĭ o apă care să corespundă cu acest Panticape. Orĭ că de atuncĭ şi până acum s'a preschimbat cu totul faţa loculuĭ, orĭ că Erodot a fost rĕŭ informat de Olbiopoliţĭ. Adevĕratul Panticape se află de sigur (daca a existat) în Chersonesa Taurică, şi a nume în peninsula Kertch unde erà stabilită colonia milisiană Panticapea, dar nu aveà ce căuta la distanţa unde 'l pune Erodot.

[7] βορέην. Blakesley are βορῆν.

[8] ἕνδεκα. Strabon ḑice că Boristenul e navigabil numaĭ până la o distanţă de 600 de stadiĭ şi pune oraşul Boristene (pe care îl identifică cu Olbia) la 200 stadiĭ de la gura fluviuluĭ. Erodot diferă de Strabon, căcĭ, maĭ jos la cap. 53, el ḑice că Boristenul e navigabil până la distanţă de 40 de ḑile. Dar el se înşélă căcĭ deja la o distanţă de 352 de kilometri de gura luĭ sunt 13 cataracte carĭ împiedecă navigaţia cu desăvârşire.

[9] Ἡ δὲ. Câte-va manuscrise aŭ ἤδη δὲ.

ἐστι ἐπὶ πολλόν. Μετὰ δὲ τὴν ἐρῆμον Ἀνδροφάγοι[1] οἰκέουσι, ἔθνος ἐὸν ἴδιον καὶ οὐδαμῶς Σκυθικόν. Τὸ δὲ τούτων κατύπερθε ἐρῆμος[2] ἤδη ἀληθέως, καὶ ἔθνος ἀνθρώπων οὐδὲν, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.

19. Τὸ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ[3] γεωργῶν τούτων Σκυθέων διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμὸν νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες· ψιλὴ δὲ δενδρέων[4] πᾶσα αὕτη γῆ πλὴν τῆς Ὑλαίης. Οἱ δὲ νομάδες οὗτοι τὸ πρὸς τὴν ἠῶ, ἡμερέων τεσσέρων καὶ δέκα ὁδὸν,[5]

de un-spre-ḑece ḑile în susul Boristenuluĭ. Regiunea dincolo de aceste locurĭ este o mare pustietate. Dincolo de pustietate locuesc Canibaliĭ, naţie de o natură deosebită şi nicĭ cum scitică. Regiunea maĭ sus de acestia este în adevêr pustie, şi pe cât scim noĭ, nu o locuesce nicĭ o rasă de ómenĭ.

19. Sciţiĭ nomaḑĭ, carĭ nicĭ nu sémănă nicĭ nu ară, locuiesc în regiunea spre răsăritul acestor Sciţĭ agricultorĭ, după ce trece cine-va peste pîrîul Panticape; tótă ţéra acésta, afară de Ilea, este lipsită de copacĭ. Aceştĭ nomaḑĭ locuesc spre răsărit, la

---

[1] Ἀνδροφάγοι. Evident că numele acestuĭ popor erà necunoscut şi că expresia acésta e un simplu adjectiv, cum ḑicem noĭ »Canibaliĭ«. Rawlinson pune acest popor în centrul Rusieĭ, cam pe unde este astă-ḑĭ Moscova. Eichwald îĭ pune maĭ la nord şi presupune că eraŭ de rasa finică, adică identicĭ cu aceĭ pe carĭ îĭ numesc Ruşiĭ »Samoieḑĭ«, ceea-ce însemnéză tot mâncătorĭ de ómenĭ. Dar tóte aceste presupunerĭ despre localisarea unuĭ popor al căruĭ nume chiar e necunoscut, nu pot avea temeiurĭ solide. Se póte să fi existat în regiunile necunoscute ale Scitieĭ nisce mâncătorĭ de ómenĭ, dar nu se scia nimic precis despre eĭ şi putem privi cestiunea ca aparţinênd maĭ mult domenuluĭ legendelor.

[2] Acest pasagiu póte fi comparat cu următorul fragment din Efor:
»Πρὸς ἀνατολὰς ἐκβάντι τὸν Βορυσθένην.
»Τοὺς τὴν λεγομένην Ὕβλαν (eróre pentru Ὑλαίαν) οἰκοῦντας Σκύθας.
»Εἶναι δὲ Γεωργοὺς ἐχομένους τούτων ἄνω.
»Ἔπειτα πάλιν ἔρημον ἐπὶ πολὺν τόπον·
»Ὑπὲρ δὲ ταύτην ἔθνοι Ἀνδροφάγων Σκυθῶν.
»Ἐπεκεῖνα πάλιν ἔρημον« κ. τ. λ.

[3] τὸ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ. Topografia acésta nu se potrivesce cu aceea a acelelaşĭ localităţĭ descrise maĭ departe la cap. 99. Probabil că acì Erodot urméză numaĭ tradiţia Olbiopoliţilor.

[4] ψιλὴ δὲ δενδρέων. Caracterul lipsit de copacĭ al stepelor Rusieĭ este bine cunoscut de toţĭ călătoriĭ modernĭ. În şesurile Ukranieĭ sunt în adevêr unele depresiunĭ ale soluluĭ în carĭ se află câte o tufă de copacĭ piticĭ ce cresc în mod imperfect: dar asemenea localităţĭ sunt rare. În general póte să călătorescă cine-va sutimĭ de verste fără a da de un singur copac. Regiunea între Moloshnia Vodi şi Don este proverbială pentru lipsa eĭ de vegetaţie şi este un adevêrat baragan, saŭ maĭ bine ḑis o pustietate.

[5] τεσσέρων καὶ δέκα ὁδόν. Rennel propune stergerea cuvintelor καὶ δέκα: şi în adevêr, fără o astfel de rectificare geografia acesteĭ părţĭ a Scitieĭ, după cum o descrise acì Erodot, este cu totul inexplicabilă.

νέμονται χώρην κατατείνουσαν ἐπὶ ποταμὸν Γέρρον[1].

20. Πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλεύμενα Βασιλήϊά[2] ἐστι, καὶ Σκύθαι οἱ ἄριστοί τε καὶ πλεῖστοι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύθας δούλους σφετέρους εἶναι. Κατήκουσι δὲ οὗτοι τὸ μὲν πρὸς μεσαμβρίην ἐς τὴν Ταυρικὴν, τὸ δὲ πρὸς ἠῶ ἐπί τε τάφρον,[3] τὴν δὴ οἱ ἐκ τῶν τυφλῶν γενόμενοι ὤρυξαν, καὶ ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος τὸ ἐμπόριον, τὸ καλέεται Κρημνοί·[4] τὰ δὲ αὐτῶν κατήκουσι ἐπὶ ποταμὸν Τάναϊν.[5] Τὰ δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἄνεμον τῶν βασιληΐων Σκυθέων οἰκέουσι Μελάγχλαινοι,[6] ἄλλο ἔθνος καὶ οὐ Σκυθικόν. Μελαγχλαίνων

o depărtare de patru-spre-ḑece ḑile, în regiunea ce se întinde până la rîul Geron.

20. Dincolo de Geron se află pârţile numite Regale (pârţĭ) proprie ale Sciţilor celor maĭ de frunte şi celor maĭ numeroşĭ, carĭ consideră pe ceĭ l'alţĭ Sciţĭ ca robiĭ lor. Aceştia locuiesc (teritoriul) ce se întinde către miaḑă-ḑi până la (regiunea munţilor) Tauricĭ, către răsărit până la şanţul săpat de fiiĭ orbilor (orbĭ) şi până la portul de pe lacul Mœotis, care se numesce Cremni; o parte din eĭ locuiesc pe malul fluviuluĭ Tanais. Regiunile d'asupra acestora, spre nord de Sciţiĭ Regalĭ, sunt lo-

---

[1] Γέρρον. Dniprul îşĭ a schimbat mult cursul din timpurile luĭ Erodot şi până acum. Acest Geron nu maĭ există astăḑĭ ca braţ al Dipruluĭ, cum îl descrie autorul nostru maĭ departe la cap. 56. Urmele luĭ se pot însă recunósce şi acum în lacurile de prin vecinătatea gîrleĭ Moloshnia Vodi. Reichard crede chiar că acest Moloshnia Vodi nu este alt decât vechiul Geron care şi-ar fi schimbat cursul şi s'ar fi despărţit de Dnipru. Este aprópe sigur că în vechime apele de prin localităţile acestea eraŭ mult maĭ marĭ şi că astă-ḑĭ multe din ele aŭ secat saŭ s'aŭ preschimbat în bălţĭ. Chiar marea Mœotis erà mult maĭ întinsă de cât este astă-ḑĭ Marea Azov.

[2] Βασιλήϊά. Niebuhr citésă »horda de aur« a Mongolilor ca un exemplu a uneĭ aşa aristocraţiĭ. Nu putem sci în mod absolut clar dacă acest cuvînt indică o regiune, saŭ numaĭ acele localităţĭ unde eraŭ tumuliĭ despre carĭ se vorbesce la cap. 11. Scim că pe marginea rîuluĭ Tiras existaŭ aceĭ tumulĭ carĭ aŭ dat loculuĭ numele de »mormêntul regilor«. Alţĭ comentatorĭ cred că se subtînţelege palaturĭ, lucru puţin probabil. E dar maĭ natural să presupunem că e vorba de o regiune.

[3] τάφρον. Veḑĭ maĭ sus nota 3 pag. 4 unde am descris posiţia acestuĭ şanţ.

[4] Κρημνοί. Astă-ḑĭ Taganrog unde cósta presintă prăpăstiĭ saŭ rîpe.

[5] Τάναϊν. Astă-ḑĭ Don.

[6] Μελάγχλαινοι. Numele acesta însemnéză »îmbrăcaţĭ cu negru« şi e probabil că el este o traducere a numeluĭ ce şi-l dedeaŭ eĭ singurĭ în limba lor. Rawlinson observă că şi astă-ḑĭ în India există o tribă cu numele »Siah-poosh«, denumire care corespunde tocmaĭ cu aceea de Μελάγχλαινοι. Tot asemenea în America de Nord există o tribă de Indienĭ pieĭ roşiĭ carĭ pórtă numele de »Cojóce negre«. Asemenea titlurĭ, ḑice Rawlinson, nu sunt rare la naţiĭ barbare. Dion Chrisostom ne vorbesce despre cojócele cele negre ale acestor Μελάγχλαινοι şi spune că eraŭ micĭ, negre şi subţirĭ (μικρὸν, μέλαν, λεπτὸν.) Aceştĭ ómenĭ se deosebiaŭ dar prin îmbrăcămintea lor de restul popórelor Tătare şi Calmuce din Scitia, carĭ tóte purtaŭ colorĭ bătătóre la ochĭ.— Posiţia geografică a Melanchl'enilor e grea de determinat: se vede că locuiaŭ între Don şi Desna. Rennel pretinde că locuiaŭ în provinciile moderne Novgorod, Orel, Mohilew, Kursk şi că eraŭ vecinĭ cu Canibaliĭ. Hanson îĭ pune în provincia Wladimir. Creutzer înclină şi el spre părerea că eraŭ

δὲ τὸ κατύπερθε λίμναι,[1] καὶ ἐρῆμός ἐστι ἀνθρώπων, κατόσον ἡμεῖς ἴδμεν.

21. Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθικὴ, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων[2] ἐστὶ, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον, ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδὸν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμερέων δενδρέων.[3] Ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι,[4] γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέην ὕλῃ παντοίῃ.

cuite de Melanchlenĭ, naţiune deosebită şi nicĭ cum scitică. Partea dincolo de Melanchlenĭ se compune din bălţĭ, şi pe cât scim noĭ este nelocuită de ómenĭ.

21. Când trece cine-va peste fluviul Tanais, (localitatea) nu maĭ este scitică, dar cea dintâia porţiune (de teritoriŭ) este a Sauromaţilor, carĭ începênd de la códa lacululuĭ Maeotis, se întind spre miaḑă-nópte (la o distanţă) de cincĭ-spre-ḑece ḑile de drum, întréga (acéstă regiune) fiind lipsită de copacĭ, atât sălbaticĭ cât şi cultivaţĭ. Budiniĭ

---

de rasă finică şi că locuiaŭ în Estonia, Livonia şi Curlanda de astă-ḑĭ. E maĭ natural însă să urmăm pe Erodot óre-cum şi să-ĭ punem în centrul Rusieĭ. Popórele de la nord nu eraŭ bine cunoscute şi eraŭ desemnate maĭ tot d'auna subt numele general şi convenţional de Iperboreĭ; afară de acésta, lacurile despre carĭ se vorbesce în textul nostru ca aflătóre dincolo de Melanchlenĭ, exclud orĭ-ce idee că acest popor ar fi ocupat extremul nord al Europeĭ, câcĭ nu e admisibil ca Erodot să fi avut cunoscinţă despre lacurile Finlandeĭ.

[1] λίμναι. Reichard vede acì o alusiune la lacurile Ladoga şi Onega, ceea ce iar e cam riscat ca ipotesă.

[2] Σαυροματέων. Identicĭ cu Sarmaţiĭ. Eĭ ocupaŭ şesurile unde astă-ḑĭ se află Cazaciĭ Donuluĭ, adică tocmaĭ spaţiul între Don şi Volga unde aceste două fluviurĭ se apropie întru cât-va. Se presupune pe fórte bună autoritate că în vechime cursul pârţiĭ inferióre a Donuluĭ erà mult maĭ spre apus decât este astă-ḑĭ, şi că Volga se vĕrsà, nu ca acum în marea Caspie, ci în Lacul Mœotis, mult maĭ întins atuncĭ decât este astă-ḑĭ în direcţia spre răsărit. Ar resultà de acì că aceştĭ Sarmaţĭ ocupaŭ un teritoriŭ mult maĭ întins decât s'ar puté crede astă-ḑĭ judecând după condiţiile actuale ale localităţiĭ.

[3] ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμερέων δενδρέων. În adevêr şi astă-ḑĭ stepele Donuluĭ între Don şi Volga sunt cele maĭ pustiĭ din tótă Rusia.

[4] Βουδῖνοι. Multe şi felurite sunt presupunerile ce s'aŭ făcut cu privire la acest popor. El a fost identificat până şi cu Indieniĭ Budiştĭ, cu Tătariĭ, cu Batiniĭ luĭ Ptolomeŭ, în fine cu Buliniĭ de rasa ilirică. Alţiĭ presupun că eraŭ Sciţiĭ nomaḑĭ şi că numele lor derivă de la βοῦς fiind că petreceaŭ viaţa lor în care trase de boĭ. Acéstă din urmă presupunere este aceea a luĭ Stefan Bizantinu carele ḑice: »Βουδινοὶ ἔθνος Σκυθικὸν παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμαξῶν ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων· ἁμαξόβιοι γὰρ οἱ Σκύθαι«. Tóte aceste ipotese sunt maĭ mult saŭ maĭ puţin nefundate; este însă una care 'mĭ pare maĭ probabilă şi care merită o óre-care atenţiune. Ea identifică acest popor cu Goţiĭ, părinţiĭ Germanilor, al câror şef Odin saŭ Woodin, fără îndoélă a năvălit cu dênşiĭ în Scandinavia din pârţile nordice ale Rusieĭ. Acest Woodin, saŭ Odin fiind cunoscut cu numele de Eliniĭ din Olbia, eĭ aŭ dat numele acesta şi poporuluĭ condus de el, şi l'aŭ numit astfel Βουδῖνοι. Ceea-ce confirmă acéstă opinie este descrierea ce ne o face Erodot despre aceştĭ Budinĭ maĭ jos la cap. 108. Acolo ni se spune că Budiniĭ sunt de statură înaltă cu ochiĭ albaştriĭ şi cu pĕrul roşu închis, întocmaĭ caracteristicele carĭ disting rasa gotică saŭ germană de cele-lalte rase barbare venite dela răsărit.

22. Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἔστι πρώτη μὲν ἐρῆμος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν, μετὰ δὲ τὴν ἐρῆμον, ἀποκλίνοντι μᾶλλον πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον[1] νέμονται Θυσσαγέται.[2] ἔθνος πολλὸν καὶ ἴδιον· ζώουσι δὲ ἀπὸ θήρης. Συνεχέες δὲ τούτοισι ἐν τοῖσι αὐτοῖσι τόποισι κατοικημένοι εἰσί, τοῖσι οὔνομα κεῖται Ἰῦρκαι,[3] καὶ οὗτοι ἀπὸ θήρης ζώοντες τρόπῳ τοιῷδε. Λοχᾷ[4] ἐπὶ δέν-

locuesc în sus de acestia din urmă, ocupând cea d'a doua porţiune de teritoriu, ţéra lor este désă cu păduri de tot felul.

22. Dincolo de Budinĭ, spre nord vine maĭ întâiŭ o pustietate (de o întindere) de şépte ḑile de drum, iar după acéstă pustietate, daca se lasă (călătorul) în spre răsărit, locuesc Tisageţiĭ, popor numeros, şi deosebit: aceştia trăiesc din (produsul) vênatuluĭ. Vecinĭ, hotarnicĭ cu eĭ locuind într'o regiune de aceeaşĭ natură este (un neam de ómenĭ)

---

[1] ἀπηλιώτην ἄνεμον. Vêntul subsolan, adică de Sud-Est, care plécă din spre direcţia sóreluĭ.

[2] Θυσσαγέται. Reichard pune acest popor în vecinătatea munţilor Uralĭ: el pretinde că apa Tchusowaia păstréză urma acestuĭ nume. E maĭ naturală părerea luĭ Rawlinson carele consideră pe Tisageţĭ ca o ramură a poporuluĭ getic, cum eraŭ şi Masageţiĭ; »tisa« însemnéză mic, astfel că Tisageţĭ însemnéză »Geţĭ micĭ« precum Masageţĭ va să ḑică »Geţĭ marĭ« dela »masa« mare şi numele etnic »Geta«.

[3] Ιῦρκαι. Un mare numĕr de comentatorĭ identifică acest popor cu Turciĭ de astă-ḑĭ. Uniĭ chiar susţin că există o eróre în text pentru Τῦρκαι. Acéstă din urmă idee trebue respinsă cu totul ca fiind o simplă ipotesă basată încă pe un fapt ipotetic în sine. Întru cât privesce analogia între aceştĭ Iurcĭ cu Turciĭ, putem, cu óre-care cuvînt, admite teoria propusă de mulţĭ etnologĭ cum că aceştĭ Iurcĭ eraŭ Turanienĭ de un néam cu Tătariĭ. Von Hammer, carele vede într'înşiĭ origina Turcilor, ḑice că acum chiar în limba turcéscă cuvîntul »Iurca« însemnéză nomaḑĭ şi că aceştĭ ómenĭ trebue să fi fost o ramură nomadă a Turcomanilor. Dar întru cât privesce analogia între termeniĭ »Iurca« şi »Turc«, nu trebue să ne pronunţăm după aparenţe ci să ascultăm pe Rawlinson carele este o mare autoritate în materie de etimologie orientală. Iată ce ḑice el în nota luĭ asupra acestuĭ cuvînt: »Plin şi Mela transformă pe Iurciĭ luĭ Erodot în Turcæ saŭ Turcĭ. »Dar nu putem presupune ca Erodot să fi designat pe Turcĭ fără ca să schimbăm textul. Afară de acésta este destul de îndoios ca numele de »Turc« să fie »atât de antic saŭ cel puţin să fi fost cunoscut în Europa de pe atuncĭ. Din probele ce avem cuvîntul »Turc« nu este de cât o prescurtare din »*Türükka*« care »este forma limbeĭ pali pentru cuvîntul Turushka, numele prin care, în limba »sanscrită, eraŭ desemnaţĭ locuitoriĭ Tătarĭ aĭ munţilor şi ale câmpiilor dincolo de »munţĭ. Conform tradiţiilor Asieĭ centrale cuvîntul Turc derivă dela »Tüküi« coif »de soldat, lucru care e iar destul de probabil fiind că vedem că cuvîntul *Takabara* saŭ »purtătorĭ de coif« este acela ce se dă, în inscripţiile luĭ Dariu, Elinilor din Asia«. E deci probabil că numele Türük a fost dat în limba sanscrită Tătarilor fiind că eĭ purtaŭ coifurĭ şi eraŭ resboinicĭ, şi că aceştĭ Türük aŭ fost strămoşiĭ Turcilor, pe când de altă parte Iurciĭ trebue să fi fost o ramură turcomană de nomaḑĭ carĭ pătrunseseră până la munţiĭ Uralĭ.

[4] Λοχᾷ. Schweighäuser observă cu mare cuvînt acì că se subînţelege subjectul ὁ θηρῶν, precum se vede bine din cele ce preced. Blakesley ḑice că se póte compară acéstă elipsă cu pasagiul în cartea II, Cap. 47, unde se subt-înţelege ὁ θύων.

δρεον ἀναβάς, (τὰ δέ ἐστι πυκνὰ ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώρην), ἵππος δὲ ἑκάστῳ, δεδιδαγμένος ἐπὶ γαστέρα κεῖσθαι[1] ταπεινότητος εἵνεκα, ἑτοῖμός ἐστι καὶ κύων· ἐπεὰν δὲ ἀπίδῃ τὸ θηρίον ἀπὸ τοῦ δενδρέου, τοξεύσας καὶ ἐπιβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον διώκει, καὶ ὁ κύων ἔχεται. Ὑπὲρ δὲ τούτων τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἀποκλίνοντι οἰκέουσι Σκύθαι ἄλλοι,[2] ἀπὸ τῶν βασιληΐων Σκυθέων ἀποστάντες, καὶ οὕτω ἀπικόμενοι ἐς τοῦτον τὸν χῶρον.

23. Μέχρι μὲν δὴ τῆς τούτων τῶν Σκυθέων χώρης ἔστι ἡ καταλεχθεῖσα πᾶσα πεδιάς τε γῆ καὶ βαθύγεος·[3] τὸ δ' ἀπὸ τούτου λιθώδης[4] τ' ἐστὶ καὶ τρηχέη. Διεξελθόντι δὲ καὶ τῆς τρηχέης χῶρον πολλὸν οἰκέουσι ὑπώρεαν οὐρέων[5] ὑψηλῶν ἄνθρωποι λε-

care se numesce Iurciĭ, şi aceştia trăiesc din produsul vênatuluĭ pe care îl prind în modul următor: (vĕnătorul) urcându-se într'un copac, — câcĭ sunt mulţĭ în tótă ţéra, — se pune la pândă; fie-care (vĕnător) are şi un cal învĕţat să se culce pe păntice ca să fie maĭ pitit, se ţine gata şi un câne; îndată ce (vĕnătorul) zăresce vĕnatul din copac, el dă cu săgéta într'însul, şi încălecând îl ia la gónă, până îl prinde cânele. Maĭ sus de aceştia, cam spre răsărit, locuesc alţĭ Sciţĭ carĭ s'aŭ revoltat în contra Sciţilor Regalĭ, şi aŭ venit ast-fel în ţara acésta.

23. Până la teritoriul ocupat de aceştĭ Sciţĭ, tótă localitatea ce am descris'o este câmpie şi loc mânos; partea în de afară de acésta este pietrósă şi aspră. Când străbate cine-va un mare spaţiŭ din localitatea acésta aspră, (ajunge la o regiune unde) locuiesc la pólele

---

[1] κεῖσθαι. Dindorf are κέεσθαι, forma necontractată, dar pe care nu o autorisă nicĭ un manuscris.

[2] οἰκέουσι Σκύθαι ἄλλοι. Billerbeck şi Hansen sunt de părere că acéstă ramură a Sciţilor ocupa Orenburgul şi Permul de astădĭ, adică districtul d'alungul munţilor Uralĭ. Prin urmare aceştia eraŭ vecinĭ cu Tisageţiĭ.

[3] βαθύγεος. Ast-fel este textul celor maĭ multe manuscrise şi acel adoptat de Blakesley; Schweighäuser însă citesce βαθύγεως: Bekker cu Creuzer aŭ βαθύγαιος; cuvîntul semnifică pămênt adânc, adică fertil, ca opus la λιθώδης, pietros. E natural ca pămêntul în apropierea fluviuluĭ Volga să fie adânc şi mânos, şi cu cât se apropie cine-va de munţiĭ Uralĭ, să devie stratul vegetal maĭ subţire, până ce dispare cu totul şi la munte să nu remână decât piatra gólă.

[4] λιθώδης. Maltebrun crede că autorul se referă la regiunile muntóse carĭ încep în partea despre răsăritul guvernămêntuluĭ Saratow. De Guignes crede că e vorbă de pustiile cele marĭ dela Cham. E însă mult maĭ probabil că e vorbă aci de regiunile muntóse la pólele munţilor Uralĭ.

[5] οὐρέων. Aceştĭ munţĭ nu pot fi decât munţiĭ Uralĭ. Din descrierea acésta obţinem întrégа linie a locuitorilor d'a lungul pólelor acestor munţĭ, de la lacul Mœotis până pe la gradul 55° de latitudine. Heeren emite cu multă

γόμενοι εἶναι πάντες φαλακροὶ ἐκ γενεῆς γινόμενοι,[1] καὶ ἔρσενες καὶ θήλεαι ὁμοίως, καὶ σιμοί, καὶ γένεια[2] ἔχοντες μεγάλα, φωνὴν δὲ ἰδίην ἱέντες, ἐσθῆτι δὲ χρεώμενοι Σκυθικῆ, ζῶντες δὲ ἀπὸ δενδρέων. Ποντικὸν[3] μὲν οὔνομα τῷ δενδρέῳ ἀπὸ τοῦ[4] ζῶσι, μέγαθος δὲ κατὰ συκέην μάλιστά κη· καρπὸν δὲ φορέει κυάμῳ ἴσον, πυρῆνα δὲ ἔχει. Τοῦτο ἐπεὰν γένηται πέπον, σακκέουσι[5] ἱματίοισι· ἀπορρέει δ' ἀπ' αὐτοῦ παχὺ καὶ μέλαν, οὔνομα δὲ τῷ ἀπορρέοντί ἐστι ἄσχυ.[6] Τοῦτο καὶ λείχουσι καὶ γάλακτι συμμίσγοντες πίνουσι· καὶ ἀπὸ τῆς παχύτητος αὐτοῦ τῆς τρυγὸς παλάθας συντιθεῖσι,[7] καὶ ταύτας

munţilor înalţĭ nisce ómenĭ carĭ se ḑice că sunt toţĭ chelĭ din nascere, atât bărbaţiĭ cât şi femeile, maĭ sunt şi cârnĭ şi aŭ bărbia lungă, vorbesc şi o limbă a lor proprie, se servă de acelaş costum ca şi Sciţiĭ, şi trăiesc din (produsul unor) copacĭ. Numele copaculuĭ din care trăesc este »Pontic«, mărimea luĭ vine cam ca a smochinuluĭ, el pórtă un rod care sémănă cu bobul, dar are sămbure. Când acest rod se cóce êl storc prin ţesăturĭ; dintr'însul se scurge (un lichid) gros şi negru, numele acestuĭ (lichid) care se

---

ingeniositate idea că Eliniĭ din Pont făceaŭ un comerţ de pieĭ şi de blânĭ cu aceste popóre şi că linia descrisă de Erodot indică drumul caravanelor carĭ aduceaŭ aceste mărfurĭ.

[1] φαλακροὶ ἐκ γενεῆς γινόμενοι. Nu putem admite că aceştĭ ómenĭ eraŭ de natura lor lipsiţĭ de pâr, câcĭ astfel de ómenĭ nu aŭ existat nicĭ o dată. Dar Maltebrun ne spune că Calmuciĭ se rad din copilărie pe cap, precum o fac şi astăḑĭ mulţĭ Mongolĭ şi Turcĭ. De sigur că acésta se practica şi în vechime ca mijloc de curăţenie şi iată poate ceea ce a suggerat Elinilor idea că eraŭ născuţĭ chelĭ. Preoţiĭ la Calmucĭ se rad la cap în tot d'auna.

[2] γένεια. Uniĭ traduc acest cuvînt prin »barbă« în sensul pâruluĭ, dar noĭ traducem bărbia în sensul loculuĭ unde cresce barba. E păcat că în limba nóstră nu avem doue cuvinte cu totul distinse pentru a deosebì pârul de partea feţeĭ unde cresce, cum în franţuzesce este barbe, (pâr) şi menton (partea unde cresce barba) În elinesce pârul se numesce γενειάς, iar partea unde cresce barba γένειον. »Γενιάδες, αἱ κατὰ τῶν γενείων γενόμεναι τρίχες.«

[3] Ποντικὸν. Heeren şi ceĭ maĭ mulţĭ comentatorĭ sunt de idee că acest copac este »prunus padus« al luĭ Lineŭ: el produce un fel de cireşĭ pe carĭ îĭ mănâncă Calmuciĭ de astăḑĭ tot în modul descris de Erodot: eĭ prepară aceste cireşĭ cu lapte, pe urmă le storc şi fac un fel de pastă tare pe care o numesc »moisun chat«. Pasta pe urmă o topesc în apă şi fac un fel de supă. — Nu trebue de aci să conchidem îndată că aceştĭ Argipĭ eraŭ Calmucĭ: din contra, caracteristicele Calmucilor sunt cu totul opuse acelor atribuite de Erodot acestuĭ popor. Eĭ aŭ pârul des; nasul, deşi scurt, nu e cârn saŭ turtit ca al negruluĭ, (câcĭ acésta înţelege autorul nostru maĭ sus prin »σιμὸς«) şi bărbia lor e fórte scurtă.

[4] ἀπὸ τοῦ. Manuscrisul florentin şi altul în biblioteca din Paris aŭ ἀπ' οὖ.

[5] σακκέουσι. Am urmat aci cele maĭ multe manuscrise dar sunt unele ediţiĭ care aŭ σακέυουσι, între carĭ este aceea a luĭ Creuzer; deosebirea ortografieĭ nu e de nicĭ o importanţă pentru că σακκέω, σακέω, σακεύω, σακίζω sunt forme deosebite ale aceluiaş verb.

[6] ἄσχυ. Maltebrun ḑice că acest cuvînt în limba mongolă şi tartară însemnéză aer. Hermann pe de altă parte crede că acéstă băutură este aceeaşĭ pe care Ruşiĭ astăḑĭ o numesc »atschin.«

[7] συντιθεῖσι. Blakesley are συντιθέασι.

σιτέονται. Πρόβατα γάρ σφι οὐ πολλά ἐστι, οὐ γάρ τι σπουδαῖαι νομαὶ αὐτόθι εἰσί. Ὑπὸ δενδρέῳ δὲ ἕκαστος κατοίκηται· τὸν μὲν χειμῶνα, ἐπεὰν τὸ δένδρεον περικαλύψῃ πίλῳ[1] στεγνῷ λευκῷ· τὸ δὲ θέρος, ἄνευ πίλου. Τούτους οὐδεὶς ἀδικέει ἀνθρώπων· ἱροὶ[2] γὰρ λέγονται εἶναι· οὐδέ τι ἀρήϊον ὅπλον[3] ἐκτέαται. Καὶ τοῦτο μὲν τοῖσι περιοικέουσι οὗτοί εἰσι οἱ τὰς διαφορὰς διαιρέοντες· τοῦτο δὲ, ὃς ἂν φεύγων καταφύγῃ[4] ἐς τούτους, ὑπ' οὐδενὸς ἀδικέεται. Οὔνομα δέ σφί ἐστι Ἀργιππαῖοι[5].

24. Μέχρι μέν νυν τῶν φαλακρῶν τούτων, πολλὴ περιφάνεια τῆς χώρης ἐστὶ, καὶ τῶν ἔμπροσθεν ἐθνέων·[6] καὶ γὰρ Σκυθέων τινὲς ἀπικνέονται ἐς αὐτοὺς, τῶν οὐ χαλεπόν ἐστι πυθέσθαι, καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐκ

scurge este »aschi«. Eĭ orĭ êl ling orĭ êl beaŭ amestecat cu lapte; şi fac un fel de paşchet din acest lichid nefermentat, fiind gros de felul luĭ, şi se nutresc cu acesta. Câcĭ eĭ nu aŭ oĭ multe şi la dênşiĭ nu se află păşune bună. Fie-care trăesce subt un copac; învălind iarna copacul cu o pâslă impermeabilă albă; iar vara fără pâslă. Nicĭ un om nu le face vre un rĕŭ; câcĭ sunt priviţĭ ca sacri; eĭ nu posedă nicĭ o armă de resbel: şi pe de o parte, eĭ sunt aceia carĭ împacă neînţelegerile ce (se ivesc) între veciniĭ lor; iar pe de altă parte, orĭ cine, fiind isgonit, s'ar refugia la dênşiĭ, nu e atacat de nimenĭ. Eĭ se numesc Argipeĭ.

24. Până acolo unde locuiesc aceştĭ chelĭ, avem destule cunoscinţe despre localităţĭ şi despre popórele (ce se succedă) înainte: câcĭ acolo pătrund câţĭ va Sciţĭ şi nu

---

[1] πίλῳ. Pâsla grósă din care şi astăḑĭ Tătariĭ fac corturile lor.

[2] ἱροὶ. Expresie care a făcut pe Ritter să presupue că aceştĭ Argipeĭ se trăgeaŭ dintr'o castă preoţéscă indiană: nu cred însă acésta ipotesă destul de bine fundată.

[3] ἀρήϊον ὅπλον. Omer ḑice »ἀρήϊα τεύχεα« (Il: VI. 340) şi »πολεμήϊα τεύχεα» (Il: VII. 193).

[4] καταφύγῃ. Avem exemple chiar la Elinĭ de asemenea inviolabilitate; la dênşiĭ un ἱκέτης era considerat ca ceva sacru: la Ebreĭ exista iar aceeaşĭ idee.

[5] Ἀργιππαῖοι. Două manuscrise, (cel din Viena şi cel din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge), aŭ Ὀργιεμπαῖοι. — Plin şi Mela, carĭ descriŭ şi eĭ pe Argipeĭ, êĭ numesc »Arimfeĭ«. Gatterer pretinde că eĭ se numiaŭ Urgiempeĭ fiind că arborele lor se numesce de Calmucĭ »Urga«; în fine Eichwald ḑice că Argipeiĭ şi Arimaspiĭ eraŭ unul şi acelaş popor, numaĭ că primul nume este cel elinesc traducênd pe cel d'al doilea, care este numele corespunḑĕtor persan, semnificând »cal alb«: în elinesce ἀργὸς ἵππος şi în limba persană arim (alb) şi asp (cal). Acéstă din urmă presupunere merită tótă considerarea.

[6] τῶν ἔπροσθεν ἐθνέων. Adică a popórelor în faţa aceluia ce e presupus că călătoresce spre nord-est. În loc de ἔμπροσθεν Creuzer are ἔμπροσθε, ceea ce nu este nicĭ fonetic nicĭ natural înaintea uneĭ vocale.

Βορυσθένεός τε ἐμπορίου καὶ τῶν ἄλλων Ποντικῶν ἐμπορίων. Σκυθέων δὲ οἳ ἂν ἔλθωσι ἐς αὐτούς, δι' ἑπτὰ ἑρμηνέων καὶ δι' ἑπτὰ γλωσσέων [1] διαπρήσσονται.

25. Μέχρι μὲν δὴ τούτων [2] γινώσκεται· [3] τὸ δὲ τῶν φαλακρῶν κατύπερθε οὐδεὶς ἀτρεκέως [4] οἶδε φράσαι· οὔρεά τε γὰρ ὑψηλὰ [5] ἀποτάμνει [6] ἄβατα, καὶ οὐδείς σφεα ὑπερβαίνει· οἱ δὲ φαλακροὶ οὗτοι λέγουσι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, οἰκέειν τὰ οὔρεα αἰγίποδας ἄνδρας· [7] ὑπερβάντι δὲ τούτους ἄλλους ἀνθρώπους, οἳ τὴν ἑξάμηνον καθεύδουσι. [8] Τοῦτο δὲ οὐκ ἐνδέκομαι

e greŭ să capete cineva informaţiĭ, atât de la dênşiĭ cât şi de la Eliniĭ din portul Boristen saŭ din cele lalte porturĭ pontice. Aceĭ din Sciţĭ carĭ pătrund acolo trebue să întrebuinţeze şépte limbĭ şi şépte interpreţĭ.

25. Până acolo (unde locuesc) aceştĭ (Argipeĭ) se maĭ scie (ceva); nimenĭ nu scie să ne spue în mod positiv, ceva despre regiunea dincolo de chelĭ: fiind că munţĭ înalţĭ şi inaccesibilĭ îĭ separă de alţiĭ şi nimenĭ nu póte să trécă dincolo: aceştĭ chelĭ spun, — dar eŭ nu cred că spun drept, — că nisce ómenĭ cu picióre de capră lo-

---

[1] ἑπτὰ γλωσσέων. Acésta ne arată că traficul caravanelor între porturile Mâriĭ Negre şi centrul principal al pieţelor de desfacere se făcea trecând prin şépte popóre deosebite, ceea ce va să ḑică că aceste centrurĭ eraŭ depărtate, şi póte că marfa venia chiar din China. Uniĭ comentatoriĭ cred că aceste şépte popóre sunt Sciţiĭ, Sauromatiĭ, Budiniĭ, Geloniĭ, Tisageţiĭ, Iurciĭ şi Argipeiĭ, dar nu e probabil ca comercianţiĭ să fi străbătut tóte aceste popóre carĭ nu sunt dispuse în linie şi nu indică nicĭ un itinerar prin disposiţia lor geografică.

[2] τούτων. Se subtînţelege 'Αργιππαῖων saŭ φαλακρῶν.

[3] γιγνώσκεται. Se subtînţelege ἡ χώρη.

[4] ἀτρεκέως. Astfel scriŭ majoritatea manuscriselor: numaĭ unul, cel din biblioteca Colegiuluĭ »Emmanuel« la Cambridge are ἀτρεκές.

[5] οὔρεά τε γὰρ ὑψηλὰ. Heeren crede că e vorbă aci de munţiĭ Altai, dar îmĭ pare maĭ naturală teoria luĭ Rawlinson cum că în aceste capitole Erodot nu vorbesce decât de un singur şir de munţĭ, de şirul munţilor Uralĭ. Din textul nostru resultă că Argipeiĭ eraŭ despărţiţĭ de Isedonĭ printr'o barieră de munţĭ inaccesibilĭ; prin urmare sunt dispus a crede că Argipeiĭ locuiaŭ în Europa, la apus de Uralĭ, şi că Isedoniĭ eraŭ stabiliţĭ în Asia pe partea cea laltă, adică pe pólele despre răsărit ale acestor Uralĭ, tot pe aceeaşĭ latitudine (între 50^0 şi 56^0 latitudine N.). Să nu perdem iarăşĭ din vedere că noţiunile geografice ale luĭ Erodot eraŭ fórte confuse cu privire la aceste regiunĭ.

[6] ἀποτάμνει. Se subtînţelege αὐτούς.

[7] αἰγίποδας ἄνδρας. Cred că aceştĭ ómenĭ purtaŭ opincĭ de piele de capră şi pieĭ de capră la picióre cu pîrul pe dênsele, şi de aceea păreaŭ Sciţilor a avea picióre de capră.

[8] τὴν ἑξάμηνον καθεύδουσι. Tradiţia despre lungimea nopţilor polare pătrunsese de sigur până la Sciţĭ, dar nu trebue să credem că acest pasagiŭ probéză că Erodot ar fi sciut ceva despre fenomenul ce se întêmplă dincolo de cercul polar. El face aci numaĭ o afirmaţie hazardată şi din întêmplare nemeresce drept. Se póte iar fórte bine ca observânduse că cu cât înaintéză omul spre nord se scurtéză ḑioa iarna, să se fi conchis adevêrul, tocmaĭ precum Arabiĭ, fără a fi trecut vre o dată ecuatorul, afirmaŭ că daca merge cineva tot mereŭ

τὴν[1] ἀρχήν· ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς ἠῶ τῶν φαλακρῶν γινώσκεται [ἀτρεκέως][2] ὑπὸ Ἰσσηδόνων[3] οἰκεόμενον· τὸ μέν τοι κατύπερθε πρὸς βορέην[4] ἄνεμον οὐ γινώσκεται, οὔτε τῶν φαλακρῶν οὔτε τῶν Ἰσσηδόνων, εἰ μὴ ὅσα[5] αὐτῶν τούτων λεγόντων.

cuesc în munţiĭ aceia; daca merge cineva dincolo de aceştia, vine un alt (neam) de ómenĭ carĭ dorm şase lunĭ. Dar eŭ de la început nu admit acésta; se scie însă în mod positiv că regiunea la răsărit de chelĭ este locuită de Isedonĭ; cât pentru regiunea maĭ sus, spre miaḑă-nópte, nu se scie nimic nicĭ de la chelĭ nicĭ de la Isedonĭ, afară numaĭ ceea ce se spune de către aceştia.

26. Νόμοισι δὲ[6] Ἰσσηδόνες τοιοισίδε λέγονται χρᾶσθαι· ἐπὲαν ἀνδρὶ[7] ἀποθάνῃ πατὴρ, οἱ προσήκοντες πάντες προσάγουσι πρόβατα· καὶ ἔπειτα ταῦτα θύσαντες, καὶ κατταμόντες τὰ κρέα, κατατάμνουσι καὶ τὸν τοῦ δεκομένου[8] τεθνεῶτα γονέα· ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα προτιθέαται.[9] Τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ

26. Se ḑice că Isedoniĭ observă obiceiurile următóre: când móre părintele cuiva, tóte rudele de aprópe aduc mieĭ; pe urmă sacrificându-ĭ şi tăind carnea lor în bucăţĭ, tae tot astfel şi pe rĕposatul părinte al óspeluĭ lor; (apoĭ), amestecându-se tóte aceste cărnurĭ, ele se

---

spre sud, ajunge la un punct aprópe de sóre, şi că maĭ departe încă rĕmâne sórele înapoĭ. Afară de acésta, ne spune Rawlison, toţĭ Orientaliĭ aŭ un fel de noţiune despre regiunea întunericuluĭ *(zoolmát)* care se află la nord; se presupune chiar că ar fi visitat'o Alexandru şi se vorbesce de dênsa în Coran.

[1] τὴν. Acest cuvînt lipsesce în două manuscrise: în cel din Viena şi în cel din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge.

[2] ἀτρεκέως. Omis în patru manuscrise şi anume: 1^0 manuscrisul medicean din Florenţa, 2^0 manuscrisul din biblioteca universităţiĭ Cambridge, 3^0 un manuscris din evul al 12-lea colaţionat de Weseling, şi 4^0 un manuscris din evul al 10-lea colaţionat de Schweighäuser; prin urmare majoritatea manuscriselor importante sunt în contra acestuĭ cuvînt şi de aceea l'am pus între parentese, adică ca îndoios.

[3] Ἰσσηδόνων. Veḑĭ maĭ sus nota 5, pag. 34, unde punem acest popor dincolo de munţiĭ Uralĭ în Asia, presupunere în perfectă armonie cu acest pasagiŭ.

[4] βορέην. Pentru cuvinte maĭ sus arătate am preferit forma acésta formeĭ βορὴν adoptată în unele ediţiĭ.

[5] εἰ μὴ ὅσα. Se subtînţelege γινώσκεται.

[6] δὲ. Manuscrisul bibliotecеĭ colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge omite acest cuvînt ca cum întreg capitolul următor ar fi o notă saŭ o parentesă.

[7] ἀνδρὶ. Echivalésă cu τινί.

[8] δεκομένου. Oaspele carele primesce, adică fiul rĕposatuluĭ.

[9] δαῖτα προτιθέαται. Este de observat aci că acest barbar obiceiŭ, pe care îl maĭ atribue Erodot şi Masagaţilor (Cartea I, Cap. 216), se atribue de Strabon unuĭ singur popor, adică ramuriĭ Masageţilor locuind în basinul fluviuluĭ Oxus. Deosebirea acésta provine din faptul că pe timpul luĭ Strabon geografia făcuse deja progrese, de vreme ce pe timpul luĭ Erodot acéstă sciinţă era încă aşa înapoiată încât autorul nostru nu putea coordona într'un mod metodic, infor-

ψιλώσαντες καὶ ἐκκαθήραντες, καταχρυσοῦσι[1] καὶ ἔπειτα ἅτε ἀγάλματι[2] χρέωνται, θυσίας μεγάλας ἐπετέους[3] ἐπιτελέοντες· παῖς δὲ πατρὶ τοῦτο ποιέει, κατάπερ οἱ Ἕλληνες τὰ γενέσια.[4] Ἄλλως δὲ δίκαιοι καὶ οὗτοι λέγονται εἶναι· ἰσοκρατέες[5] δὲ ὁμοίως αἱ γυναῖκες τοῖσι ἀνδράσι. Γινώσκονται μὲν δὴ καὶ οὗτοι[6].

servă drept ospăţ, cât pentru capul luĭ, după ce êl jupóe de pele şi êl curăţă, êl auresc peste tot, şi pe urmă acela servă de amintire (la care) în toţĭ aniĭ eĭ oferă sacrificiurĭ marĭ; acestea le face fiul (în onórea) tatăluĭ, întocmaĭ precum celebrésă Eliniĭ »genesiile«. În alte privinţe, se ḑice că şi aceştia sunt (ómenĭ) justĭ; femeile aŭ aceeaşĭ autori-

---

maţiile ce le obţinea din diferite isvóre. Meiners afirmă că şi Tibetaniĭ aveaŭ acest obiceiŭ de a mânca pe morţiĭ lor, Heeren iarăşĭ ne spune că locuitoriĭ insuleĭ Sumatra urmaŭ tot aşa, în fine Rennel relatéză cum în Bengalia şi în alte părţĭ ale Asieĭ există un oribil obiceiŭ de a mânca pe bătrânĭ. Din tóte acestea se póte conchide că moravul e de origină mongolică, şi împingând raţionamentul maĭ departe, putem conchide că aceste popóre, adică Isedoniĭ, eraŭ de rasă mongolă.

[1] καταχρυσοῦσι »auresc« adică »suflă cu aur peste tot«. Uniĭ editorĭ aŭ ἀποχρυσοῦσι care ar însemna maĭ mult încadréză în aur. Erodot ne spune maĭ departe (la Cap. 65) că Sciţiĭ făceaŭ acésta şi cu capetele inamicilor lor; putem compara acésta cu istoria luĭ Alboin, regele Longobarḑilor, carele ucigâņd pe Kunimund, regele Gepiḑilor, a silit pe fiica acestuia, Rosamunda, să bea din craniul tatăluĭ eĭ. T.-Liviu ne spune că Galiĭ Boiĭ auriaŭ şi eĭ capetele morţilor lor.

[2] ἀγάλματι. Uniĭ traduc acésta prin cuvîntul »cupă«, alţiĭ prin »vas sacru« subt cuvînt că ἄγαλμα exprimă tot ce póte fi util şi plăcut. Cred că e maĭ natural să dăm cuvîntuluĭ sensul luĭ maĭ ordinar de »monument« saŭ »amintire«.

[3] ἐπετέους. Creuzer are ἐπετείους.

[4] γενέσια. Se subtînţelege ἐπιτελέουσι. Aceste ceremoniĭ se celebraŭ anual la mormêntul defunctuluĭ, în ḑioa aniversară a nasceriĭ mortuluĭ. Nu trebue să confundăm aceste serbătorĭ cu νεκύσια: acestea din urmă eraŭ riturĭ anuale analoge, numaĭ că se săvărşiaŭ în ḑioa aniversară a morţiĭ. E probabil că la Isedonĭ se celebra aniversara morţiĭ, căcĭ la naţiile barbare nu prea se ţinea seamă de data nasceriĭ, astfel încât Erodot ar fi fost maĭ exact póte, daca în loc de γενέσια ḑicea νεκύσια. Giguet traduce acest pasagiŭ în mod cu totul greşit când ḑice: »Cet usage ressemble à celui des Grecs qui célèbrent l'anniversaire de la mort de leurs pères«. Tot aşa rěŭ traduce şi Rawlinson: »the great festival which sons keep in honour of their father's death«.

[5] ἰσοκρατέες. Rawlinson, asupra acestuĭ pasagiu are o notă fórte interesantă în care ḑice: »Ne am obicinuit a considera ca nisce fabule istoriile despre »amazone saŭ orĭ care alte naraţiunĭ în carĭ ni se vorbesce despre o egalitate »între femeĭ şi bărbaţĭ, dar acum călătoriile luĭ Livingstone în Africa ne arată »că chiar astăḑĭ există societăţĭ unde femeea ocupă o posiţie dominantă. La »Nairiĭ Malabaruluĭ tóte instituţiile tind spre ginocraţie, fie care femee are »maĭ multĭ bărbaţĭ, şi proprietatea se moştenesce de preferinţă în linie femeească. Unele popóre aŭ fost cârmuite maĭ mult de regine decât de regĭ: »de exemplu Arabiĭ Idumeĭ. Să comparăm acésta şi cu 2 Regĭ, Cap. X, în Biblie, unde e vorba de Regina Suduluĭ«.

[5] γινώσκονται μὲν δὴ καὶ οὗτοι Autorul se referă la ceea ce a ḑis maĭ sus la Cap. 25. »ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς ἠῶ« este confirmarea uneĭ aserţiunĭ probate prin cele ce s'aŭ ḑis deja şi repetirea afirmăriĭ de maĭ nainte. Cuvintele μὲν δὴ καὶ aŭ tot d'auna acest sens confirmator, iată de ce am tradus δὴ prin perifrasa »precum s'a ḑis maĭ sus«.

27. Τὸ δὲ ἀπὸ τούτων τὸ κατύπερθε, 'Ισσηδόνες εἰσὶ οἱ λέγοντες τοὺς μουνοφθάλμους ἀνθρώπους καὶ τοὺς χρυσοφύλακας Γρύπας[1] εἶναι· παρὰ δὲ τούτων Σκύθαι παραλαβόντες λέγουσι, παρὰ δὲ Σκυθέων ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νενομίκαμεν, καὶ οὐνομάζομεν αὐτοὺς Σκυθιστὶ 'Αριμασπούς·[2] 'ΑΡΙΜΑ[3] γὰρ ἓν καλέουσι Σκύθαι, ΣΠΟΥ δὲ τὸν ὀφθαλμόν.

28. Δυσχείμερος[4] δὲ αὕτη ἡ

tate ca şi bărbaţiĭ. Prin urmare, cum s'a ḑis maĭ sus, se scie (ceva) şi despre aceştia.

27. Cât pentru regiunea la nord de aceştia, chiar Isedoniĭ spun că acolo locuesc ómeniĭ cu un ochiŭ şi Grifoniĭ păḑitorĭ de aur: Sciţiĭ, primind tradiţiunea de la Isedonĭ, spun (tot aşa), iar noĭ ceĭ walţĭ scim lucrul prin Sciţĭ, şi dăm (acelor popóre) numele scitic de Arimaspĭ: câcĭ Sciţiĭ numesc unul »ARIMA« iar ochiuluĭ îĭ ḑic »SPU«.

28. Tótă ţéra ce am descris'o

---

[1] Χρυσοφύλακας Γρύπας. Tótă fabula despre Gripĭ saŭ Grifonĭ şi Arimaspĭ era cunoscută de Elinĭ prin Aristea, carele, în poemul epic »Arimaspea« a căntat luptele dintre aceste popóre. Aristea, fără îndoială, a auḑit legenda cu ocasia călătorieĭ întreprinse de el în Scitia, fără pentru acésta să presupunem că a visitat pe Isedonĭ. Acéstă fabulă póte să aibă un fond de veritate basat pe avuţiile minelor de aur din Siberia, pe carĭ de sigur le apăraŭ locuitoriĭ aceleĭ regiunĭ în contra deselor incursiunĭ ale vecinilor lor. Rawlinson observă în treacăt că grifonul este un ornament des întrebuinţat pe mormintele funebre ale Sciţilor, ornament avênd o analogie destul de mare, ca formă, cu boul aripat al Asirienilor. Maĭ este încă de observat că grifonul este un emblem care adese orĭ se repetă pe monedele din Panticapea.

[2] Putem compara acest pasagiu cu versurile luĭ Eschil în Prom. Vinctus (vers 809—813).

»'Οξυστόμους γάρ Ζηνὸς ἀκραγεῖς κύνας
»Γρῦπας φύλαξαι, τόν τε μουνῶπα στρατὸν
»'Αριμασπὸν ἱπποβάμον' οἳ χρυσόρρυτον
»Οἰκοῦσιν ἀμφὶ νεῦμα. κ. τ. λ..........

[3] 'ΑΡΙΜΑ. Eustaţiu, citând acest pasagiu, ḑice că «ἀρὶ» iar nu ἀριμὰ însemnésă »unu« în limba Sciţilor, şi »μασπὸς« iar nu »σποῦ« însemnéză ochiŭ. Acéstă divisiune a cuvîntuluĭ pare maĭ logică, maĭ ales că maĭ în tóte limbile cuvîntul care exprimă unitatea este fórte scurt şi nu trece peste două silabe cel mult.

[4] Δυσχείμερος. Un călător este tot d'auna isbit de rigórea ierneĭ în sudul Rusieĭ, comparat cu iarna din Grecia şi din sudul Italieĭ, de şi diferinţa de latitudine nu ar justifica o aşa de mare deosebire. Tocmaĭ acéstă diferinţă era destul pentru ca Eliniĭ să 'şĭ închipuiéscă că iarna era mult maĭ grea de cât era în realitate, şi fără îndoiélă descrierea ierneĭ scitice pe care ne o face aci Erodot, este teribilă şi pare exagerată. Uniĭ comentatorĭ explică acésta prin ipotesa că pe timpul luĭ Erodot iarna ar fi fost cu mult maĭ grea decât astăḑĭ, lucru fórte posibil pentru că tăerea pădurilor şi întinderea agricultureĭ aŭ influenţat mult asupra climeĭ, ridicând temperatura; totuşĭ chiar acuma iarna e fórte lungă în sudul Rusieĭ, marea Neagră înghiaţă adese orĭ pe lângă malurĭ şi porturile, fiind blocate cu sloiurĭ de ghiaţă, comerţul rĕmâne suspendat până la primăvară. Putem fi însă asiguraţĭ că Erodot nu exageréză mult în privinţa rigóreĭ ierneĭ, fiind că Ovid şi Ipocrat, carĭ aŭ visitat aceste părţĭ, fac un tabloŭ şi maĭ îngrozitor al ierneĭ decât face aci Erodot.

καταλεχθεῖσα πᾶσα χώρη οὕτω δή τί ἐστι, ἔνθα τοὺς μὲν ὀκτὼ τῶν μηνῶν[1] ἀφόρητος οἷος γίνεται κρυμὸς, ἐν τοῖσι ὕδωρ ἐκχέας πηλὸν οὐ ποιήσεις, πῦρ δὲ ἀνακαίων ποιήσεις πηλόν· ἡ δὲ θάλασσα πήγνυται[2], καὶ ὁ Βόσπορος πᾶς ὁ Κιμμέριος· καὶ ἐπὶ τοῦ κρυστάλλου[3] οἱ ἐντὸς τάφρης[4] Σκύθαι κατοικημένοι στρατεύονται, καὶ τὰς ἁμάξας ἐπελαύνουσι πέρην ἐς τοὺς Σινδούς[5]· οὕτω μὲν δὴ τοὺς ὀκτὼ μῆνας δια-

posedă o climă aşa de rigurósă încât pe timp de opt lunĭ se face un ger într'atât de nesuferit încât nu poţĭ în acel timp face noroiŭ turnând apă (pe pămênt), ci numaĭ, aprinḑênd un foc veĭ putea să-l facĭ; marea înghiaţă, şi Bosforul Cimerian (înghiaţă şi el) peste tot; iar Sciţiĭ carĭ locuiesc dincolo de şanţ fac expediţiĭ militare pe ghiaţă, şi trec cu carele lor dincolo la τελέει χειμὼν ἐών· τοὺς δ'ἐπιλοίπους τέσσερας ψύχεα αὐτόθι ἐστί.[1] Κεχώρισται δὲ οὗτος[2] ὁ χειμὼν τοὺς τρόπους πᾶσι τοῖσι ἐν ἄλλοισι χωρίοισι γινομένοισι χειμῶσι· ἐν τῷ τὴν μὲν ὡραίην οὐκ ὕει λόγου ἄξιον οὐδὲν, τὸ δὲ θέρος ὕων οὐκ ἀνίει. Βρονταί τε ἦμος τῇ ἄλλῃ γίνονται, τηνικαῦτα μὲν οὐ γίνονται· θέρεος[3] δὲ ἀμφιλαφέες· ἢν δὲ χειμῶνος βροντὴ γένηται, ὡς τέρας νενόμισται θωυμάζεσθαι.[4] Ὣς δὲ καὶ ἢν σεισμὸς γένηται, ἤν τε θέρεος ἤν τε χειμῶνος, ἐν τῇ Σκυθικῇ[5] τέρας νενόμισται. Ἵπποι δὲ ἀνεχόμενοι φέρουσι τὸν χειμῶνα τοῦτον, ἡμίονοι δὲ καὶ ὄνοι[6] οὐκ ἀνέχονται ἀρχήν· τῇ δὲ ἄλλῃ ἵπποι μὲν ἐν κρυμῷ ἑστεῶτες ἀποσφακελίζουσι, ὄνοι δὲ καὶ ἡμίονοι ἀνέχονται.

---

[1] ὀκτὼ τῶν μηνῶν. Prelungirea acésta a durateĭ ierneĭ o putem atribui la faptul că sesonul comercial în porturile scitice dura numaĭ 4 lunĭ. De la Noemvrie (ḑice Clarke, citând pe Heber) şi până la Marte, lacul Mœotis este îngheţat, şi rare orĭ se póte naviga cu siguranţă pe acéstă mare înainte de Aprilie. De la Aprilie şi până la finele luĭ Iunie suflă un vênt de sud care împinge navele din Marea Négră şi din Marea Marmara, aducênd şi multă apă în Marea Azov, care, prin urmare, câtre finele luĭ Iunie se umplă bine; puţin după aceea începe a sufla un vênt de nord care are drept efect scurgerea din noŭ a apelor din Marea Azov în Marea Négră, astfel încât de pe la August apa este aşa scăḑută încât nu maĭ pot intra vase de comerţ în porturile Mâriĭ Azov: iată dar cum încetéză comerţul deja pe la începutul luĭ August şi Eliniĭ de pe cósta mâriĭ Negre conchideaŭ că de la încetarea accesibilităţiĭ porturilor scitice începea acolo şi iarna. Astfel numaĭ se póte explica exagerarea luĭ Erodot că iarna ar fi durând opt lunĭ în Scitia.

[2] θάλασσα πήγνυται. Macrobiu, (Saturn: 7) în nesciinţa luĭ, acusă pe Erodot de ignoranţă în privinţa acésta.

[3] ἐπὶ τοῦ κρυστάλλου. Un manuscris, numaĭ acela al colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge, are »ἐπὶ τούτου τοῦ κρυστάλλου«. Când iarna e grea, chiar astăḑĭ strimtórea înghiaţă peste tot, astfel încât pot trece care încărcate de la un mal la cel lalt. Acésta este produs maĭ cu sémă de ghiaţa ce o cară fluviul Don în marea Azov şi care, grămădindu-se în strimtóre, la cel d'întâiŭ frig saŭ vênt, se légă şi se prinde peste tot. Strabon ne spune că Neoptolem, un general al luĭ Mitridat, a căştigat pe ghiaţa strimtoriĭ acestia a bătălie cu cavaleria luĭ chiar pe locul unde în vara precedentă acelaş general căştigase o victorie navală.

[4] τάφρης. Unele ediţiĭ aŭ τάφρου.

[5] Σινδούς. Acésta este rectificarea luĭ Gaisford: tóte manuscrisele cele vechĭ aŭ Ἰνδούς. Trebue să primim cu orĭ ce preţ acéstă rectificare pentru că putem fi sigurĭ că Erodot nu a scris nicĭ o dată Ἰνδούς; el nu a putut să spue o enormitate cum ar fi aceea că Indieniĭ se aflaŭ pe malul opus al Bosforuluĭ Cimerian, pe când în adevêr Sindiĭ se aflaŭ tocmaĭ acolo. Ceea ce confirmă în mod absolut legitimitatea acesteĭ rectificărĭ este faptul că în general putem considera ca regulă că în manuscrisele cele vechĭ, unde nu există separaţie între cuvinte, când un cuvînt se termină cu Σ şi este urmat de alt cuvînt începênd cu aceeaşĭ literă, una din ele se suprimă. Astfel, de exemplu, aci manuscrisele aŭ TOYCINΔOYC, prin urmare ne putem considera autorisaţĭ a scri Σινδούς cum de sigur a şi scris autorul. Acéstă regulă a suprimăriĭ litereĭ Σ, când e reduplicată în manuscrisele unciale, este fórte importantă câcĭ ea explică multe ḑificultăţĭ în texturile clasice. Maĭ avem exemple de acésta în Cartea I, Cap. 5 unde unele ediţiĭ aŭ σμικρά altele μικρά, pentru că se scrie în manuscrise OMOIΩCMIKPA, şi iar în Cartea IX, Cap. 15 unde unele ediţiĭ aŭ ἐς Σκῶλον iar altele ἐς Κῶλον, fiind ca în manuscrise stă scris ECKΩΛON.

29. Δοκέει δέ μοι καὶ τὸ γένος τῶν βοῶν τὸ κόλον[7] διὰ ταῦτα

Sindiĭ; astfel ţine iarna cele opt lunĭ: iar cele patru lunĭ (carĭ rĕmân) sunt frigurόse în aceste localităţĭ. Acéstă iarnă diferă de tóte iernele ce aŭ loc în alte ţêrĭ; pentru că nu plouă, ca să ḑicĭ că plouă la epoca potrivită, iar vara nu maĭ încetéză plóia. La epoca când în alte (locurĭ) tună, atuncĭ (acolo) nu tună; vara însă (tună) grozav; daca ar tuna, s'ar socoti lucrul în Scitia ca o minune extraordinară. Tot aşa şi dacă se întêmplă un cutremur, fie vara, fie iarna, acésta se socotesce ca un miracol. Caiĭ suportă bine acéstă iarnă, catâriĭ însă şi măgariĭ nu-l suportă de fel; în alte locurĭ (din contra) când caiĭ staŭ în frig, eĭ degeră, măgariĭ însă şi catâriĭ suportă (frigul).

29. Mi se pare încă că rasa de boĭ, câror acolo lipsesc cór-

---

[1] τοὺς δ' ἐπιλοίπους τέσσερας ψύχεα αὐτόθι ἐστί. Clima póte era maĭ rigurósă atuncĭ decât este astăḑĭ, fiind că vedem acum că în acele regiunĭ vara este des nesuferită din causa căldurilor tropicale. Nu există acolo nicĭ primăvară, nicĭ tómnă, şi temperatura trece fără transiţie dela frigul cel maĭ mare la o căldură cu totul africană.

[2] οὗτος. Acest cuvînt este suprimat în două manuscrise, în cel din Viena şi în cel din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge.

[3] θέρεος. Cele două manuscrise la carĭ m'am referit în nota precedentă, aŭ θέρος, majoritatea însă scrie θέρεος, deşi tóte aŭ θέρος două rêndurĭ maĭ sus. Am creḑut aci că e maĭ bine să ne conformăm cu majoritatea manuscriselor.

[4] θωυμάζεσθαι. Blakesley are θωμάζεσθαι.

[5] ἐν τῇ Σκυθικῇ. Unele ediţiĭ pun virgula după aceste cuvinte, legând acéstă frasă cu cea precedentă. Eŭ am adoptat punctuaţia luĭ Creuzer şi a luĭ Blakesley punênd virgula înaintea acestor cuvinte, legându-le astfel cu τέρας νενόμισται. — Se înţelege că faptul relatat este o pură fantasie.

[6] ἡμίονοι δὲ καὶ ὄνοι. Lipsa catârilor şi a măgarilor în Scitia trebue să o atribuim nu atât la rigórea erneĭ cât la împrejurarea că vastele câmpiĭ ale Scitieĭ încuragiaŭ maĭ mult pe acest popor ca să créscă caĭ. Acésta se întêmplă şi la noĭ unde crescerea cailor, fiind maĭ profitabilă, măgariĭ şi catâriĭ se vêd numaĭ în locurile muntóse unde e lipsă de islazurĭ bune.

[7] κόλον. Pallas a observat că acéstă lipsă de córne se întinde la berbecĭ şi la ţapĭ. Dar e positiv că Erodot se înşélă mult când atribue acésta la ri-

οὐ φύειν κέρεα αὐτόθι. Μαρτυρέει δέ μοι τῇ γνώμῃ Ὁμήρου ἔπος ἐν Ὀδυσσείῃ[1], ἔχον ὧδε·

»Καὶ Λιβύην, ὅθι τ᾽ἄρνες ἄφαρ κεραοὶ
[τελέθουσι«,

Ὀρθῶς εἰρημένον, ἐν τοῖσι θερμοῖσι ταχὺ παραγίνεσθαι τὰ κέρεα· ἐν δὲ τοῖσι ἰσχυροῖσι ψύχεσι ἢ οὐ φύει κέρεα τὰ κτήνεα ἀρχὴν, ἢ φύοντα φύει μόγις.[2] Ἐνθαῦτα μέν νυν διὰ τὰ ψύχεα γίνεται ταῦτα.

30. Θωυμάζω δὲ, (προσθήκας[3] γὰρ δή μοι ὁ λόγος ἐξ ἀρχῆς ἐδίζητο), ὅτι ἐν τῇ Ἠλείῃ πάσῃ χώρῃ οὐ δυνέαται γίνεσθαι ἡμίονοι, οὔτε ψυχροῦ τοῦ χώρου ἐόντος οὔτε ἄλλου φανεροῦ αἰτίου οὐδενός· φασὶ δὲ αὐτοὶ Ἠλεῖοι ἐκ κατάρης[4] τευ οὐ γίνεσθαί σφι ἡμιόνους· ἀλλ᾽ ἐπεὰν προσίῃ ἡ ὥρη κυΐσκεσθαι τὰς ἵππους, ἐξελαύνουσι ἐς τοὺς πλησιοχώρους[5] αὐτάς· καὶ ἔπειτά σφι ἐν τῇ τῶν πέλας ἐπιεῖσι τοὺς ὄνους,

nele, nu le aŭ din causa acésta. Un vers al luĭ Omer din Odisea confirmă părerea mea, el sună astfel:

»Şi Libia, unde mieiĭ îşĭ fac curênd
[córnele«.

ḑicênd cu drept cuvînt că în (climele) calde córnele cresc curênd: în (locurile) ênsă unde frigul e tare, vitele, saŭ că nu fac córne de loc, saŭ, daca le fac, le fac (cu greutate) şi imperfecte: acésta se întîmplă din causa friguluĭ.

30. Mě mir — de la începutul lucrăriĭ mele am căutat să amplific — cum se întîmplă ca în tótă Elida nu se pot cresce catârĭ, deşi localitatea nu este frigurósă şi nu există nicĭ o causă aparentă (pentru ca să fie lucrul astfel): aceştĭ Eleenĭ pretind că nu se fac la eĭ catârĭ din causa unuĭ blestem; de aceea, când vine timpul ca să se gonéscă iepele, eĭ le duc

---

górea climeĭ şi când ḑice maĭ jos că frigul e causă că vitele îşĭ lépădă córnele. Nu numaĭ că Erodot să înşélă într'acésta, dar contrariul este adevêrul. Se scie astăḑĭ din experienţă că căldura iar nu frigul opresce desvoltarea córnelor: de aceea cerbiĭ din Laponia aŭ córne marĭ. Un exemplu palpabil de acest fapt este că îndată ce vite cornute fură transportate din Spania în Paraguay şi în alte clime tropicale, după câte-va generaţiunĭ acele vite începură a'şĭ perde córnele.

[1] Ὀδυσσείῃ. Veḑĭ Odisea luĭ Omer, Cartea IV, vers. 85.

[2] μόγις. Literalmente »d'abia«, dar am fost silit să traduc prin perifrasă. Acest paragraf probézá clar că Erodot nu aveà cunoscinţe despre regiunile polare şi despre vitele cornute ce se aflaŭ acolo.

[3] προσθήκας. Sensul e maĭ mult »adaose« decât »digresiunĭ«, cum se traduce de uniĭ. Scim că pe la finele vieţiĭ luĭ, Erodot, fiind la Turium, a revisuit aceste scrierĭ, şi acest capitol întreg a fost, putem presupune cu drept cuvînt, adăogat cu ocasia aceleĭ revisiĭ.

[4] κατάρης. Plutarch ne spune că Oenomau, un rege al Elideĭ, ar fi avut o aşa mare pasiune pentru caĭ încât ar fi blestemat pe toţĭ carĭ cresceaŭ catârĭ pe teritoriul luĭ. Plutarch, şi Pausanias mărturisesc despre exactitatea faptuluĭ relatat aci de Erodot.

[5] πλησιοχώρους. De sigur în Arcadia, celebră atuncĭ pentru rasa de măgarĭ care se crescea acolo.

ἐς οὗ ἂν σχῶσι αἱ ἵπποι ἐν γαστρί· ἔπειτα δὲ ὀπίσω ἀπελαύνουσι.

31. Περὶ δὲ τῶν πτερῶν, τῶν Σκύθαι λέγουσι ἀνάπλεον εἶναι τὸν ἠέρα, καὶ τούτων εἵνεκα οὐκ οἷά [1] τε εἶναι οὔτε ἰδεῖν τὸ πρόσω τῆς ἠπείρου οὔτε διεξιέναι, τήνδε ἔχω περὶ αὐτῶν τὴν γνώμην. Τὰ κατύπερθε ταύτης τῆς χώρης αἰεὶ νίφεται, ἐλάσσονι [2] δὲ τοῦ θέρεος ἢ τοῦ χειμῶνος, ὥσπερ καὶ οἰκός. Ἤδη ὦν ὅστις ἀγχόθεν χιόνα ἁδρὴν πίπτουσαν εἶδε, οἶδε τὸ λέγω· ἔοικε γὰρ ἡ χιὼν πτεροῖσι· καὶ διὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, ἐόντα τοιοῦτον, ἀοίκητα τὰ πρὸς βορέην ἐστὶ τῆς ἠπείρου ταύτης. Τὰ ὦν πτερὰ [3] εἰκάζοντας τὴν χιόνα [4] τοὺς Σκύθας τε καὶ τοὺς περιοίκους δοκέω λέγειν. Ταῦτα μέν νυν, τὰ λέγεται μακρότατα, εἴρηται.

32. Ὑπερβορέων δὲ πέρι ἀνθρώπων οὔτι τι Σκύθαι λέγουσι οὔτε τινὲς ἄλλοι τῶν ταύτῃ οἰκημένων, εἰ μὴ ἄρα Ἰσσηδόνες. Ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, οὐδ' οὗτοι λέγουσι οὐδέν· ἔλεγον γὰρ ἂν καὶ Σκύθαι, ὡς περὶ τῶν μουνοφθάλμων λέγουσι. Ἀλλ' Ἡσι-

în ţêrile vecine; şi după aceea apropie măgariĭ de dênsele până ce să concépă ele în pîntecele lor: pe urmă le duc iar înapoĭ.

31. Acum, în privinţa fulgilor, de carĭ ḑic Sciţiĭ că aerul este plin, şi că din causa lor nu sunt nicĭ visibile nicĭ de străbătut pârţile maĭ înaintate ale ţêriĭ, iată care este părerea mea: în pârţile maĭ depărtate ale ţêriĭ aceşteia ninge continuŭ, maĭ puţin însă, vara de cât iarna, precum e şi firesc. Câcĭ orĭ cine a vĕḑut zăpada căḑênd cu desime lângă sine, scie ce voiŭ să ḑic: fiind că zăpada sémănă cu fulgĭ; şi din causa acesteĭ ierne, fiind astfel (de aspră), pârţile despre miaḑă nópte ale acesteĭ ţêrĭ nu pot fi locuite. Eŭ cred că Sciţiĭ şi veciniĭ lor numesc acelea fulgĭ, fiind că compară zăpada cu fulgĭ. Atât (ajunge) să spunem despre aceste locurĭ, considerate ca cele maĭ depărtate.

32. Însă despre Iperboreĭ nu spun nimic nicĭ Sciţiĭ nicĭ vre un alt (popor) din aceĭ carĭ locuesc pe acolo, afară numaĭ, póte, Isedoniĭ. Iar, după cum cred eŭ, nicĭ chiar aceştia nu vorbesc nimic (despre eĭ); câcĭ

---

[1] οὐκ οἷά. Veḑĭ, maĭ sus nota 5 la pag. 9. Manuscrisul din Florenţa are aci οὐκ οἷοί.

[2] ἐλάσσονι. Cu acest cuvînt se subtînţelege χιόνι, saŭ maĭ bine νιφετῷ.

[3] τὰ ὦν πτερά. Trebue să observăm aci puterea articoluluĭ: »*Acele,* fulgĭ«, adică, despre carĭ e vorbă aci.

[4] εἰκάζοντας τὴν χιόνα. Se subtînţelege τοῖς πτεροῖς.

όδῳ [1] μέν ἐστι περὶ Ὑπερβορέων εἰρημένα, ἔστι δὲ καὶ Ὁμήρῳ ἐν Ἐπιγόνοισι, [2] εἰ δὴ τῷ ἐόντι γε Ὅμηρος ταῦτα τὰ ἔπεα ἐποίησε.

33. Πολλῷ δέ τι πλεῖστα περὶ αὐτῶν [3] Δήλιοι λέγουσι, φάμενοι

altfel ar fi repetat şi Sciţiĭ (spusele Isedonilor), cum le repeta şi în privinţa Unochilor. Se face însă menţiune despre Iperboreĭ de către Esiod, (se maĭ face încă menţiune despre eĭ) şi de către Omer în Epigonĭ, daca în adevêr Omer a scris acest poem.

33. Delieniĭ însă spun mult maĭ multe despre aceştia, eĭ ḑic

---

[1] Ἡσιόδῳ. În nicĭ o scriere a luĭ Esiod din câte aŭ ajuns până la noĭ, nu se face menţiune despre Iperboreĭ. De áceea se presupune de uniĭ, că acéstă menţiune se află în poemul luĭ Esiod care s'a pierdut şi care se numia »Γῆς περίοδος« şi unde ne putem aştepta în adevêr la o ast-fel de menţiune.

[2] Ὁμήρῳ ἐν Ἐπιγόνοισι. Acest poem epic, în versurĭ exametrice, trata despre asediul cel d'al doilea al Tebeĭ facut de fiĭ acelor şepte şefĭ carĭ făcuseră prima expediţie. El era continuarea unuĭ alt poem epic anterior, tratând despre primul resbel al Tebeĭ, care se numia »Tebaïs« şi care începea cam ca Iliada:

Ἄργος ἄειδε, θεά, πολυδίψιον.

Acest poem despre Epigonĭ avea o aşa de mare analogie cu cel d'întâiŭ încât era natural ca aceĭ carĭ atribuaŭ Tebaida luĭ Omer, să îĭ fi atribuit şi Epigoniĭ. Numaĭ primul vers al Epigonilor a ajuns până la noĭ: acest vers probésă că era o continuare a unuĭ poem anterior şi suna astfel:

Νῦν αὖθ ὁπλοτέρων ἀνδρῶν ἀρχώμεθα, Μοῦσαι.

Restul, ca şi Tebaida, s'a perdut. Între autoriĭ carĭ atribue aceste scrierĭ luĭ Omer putem cita pe Pausanias şi de Callinus. După Iliada şi Odisea ele eraŭ cele maĭ faimóse poeme epice ale antichităţiĭ eline.

[3] περὶ αὐτῶν. În urma luĭ Erodot s'a scris fórte mult asupra Iperboreilor; Ecateu din Abdera, un scriitor contimporan cu Alexandru cel mare, a scris o carte întrégă asupra lor. Însă nu trebue să-ĭ considerăm ca un popor istoric al căruia existenţă a fost constatată. El este, din contra, un popor cu totul ipotetic, şi tradiţia relativă la existenţa luĭ este resultatul credinţeĭ următóre: observându-se de exploratorĭ, că cu cât înainta cineva spre nord, cu atât devenia clima maĭ severă, s'a conchis că vêntul de nord (βορέας) era causa acestor rigorĭ. Îndată geografiĭ aŭ început să facă teoriĭ asupra loculuĭ de unde putea să încépă a sufla acest vênt, până când în sfârşit a ajuns să devie o credinţă populară că vêntul acesta pornia dela nisce munţĭ pe carĭ îĭ a numit credinţa generală Ripeĭ (dela ῥιπή, suflare). Se înţelege de sine că acele regiunĭ eraŭ nelocuite. Se credea însă că dincolo de leagănul crivêţuluĭ şi la adăpostul luĭ (ὑπὲρ βορέας) exista o regiune calmă posedând o climă perfectă; din acele locurĭ călduróse, ḑice Pindar, Ercul ar fi adus măslinul. Când, cu timpul, cunoscinţele geografice deveniră maĭ positive şi că se constatâ că nu există nicĭ un şir de munţĭ la nordul Sciţieĭ care sĕ corĕspundă cu aceştĭ munţĭ presupuşĭ a fi légănul crivêţuluĭ, totuşĭ, neputênd lumea să se desparţă de vechile lor credinţe înrădăcinate relative la existenţa unuĭ popor Iperborean, geografiĭ căutară a îĭ găsi o altă locuinţă, şi astfel acest popor imaginar fu strămutat în tóte locurile după capriciul diferiţilor autorĭ aĭ decadenţiĭ eline. Astfel Posidon îĭ fixéză lângă Alpiĭ Italieĭ; Eraclid din Pont îĭ confundă cu Galiĭ; Ieroclit îĭ confundă cu Etrusciĭ; în fine Ecateŭ din Abdera ḑice că eĭ locuiaŭ o insulă mare ca Sicilia în nordul Europeĭ, lângă Celţĭ, insulă cu o climă caldă plăcută şi fórte variată în produsele sale. Nu e greŭ să recunóscem aci descrip-

ἱρὰ ἐνδεδεμένα [1] ἐν καλάμῃ πυρῶν, ἐξ Ὑπερβορέων φερόμενα ἀπικνέεσθαι ἐς Σκύθας· ἀπὸ δὲ Σκυθέων ἤδη δεκομένους αἰεὶ τοὺς πλησιοχώρους ἑκάστους κομίζειν αὐτὰ τὸ πρὸς ἑσπέρης ἑκαστάτω ἐπὶ τὸν Ἀδρίην· [2] ἐνθεῦτεν δὲ πρὸς μεσαμβρίην προπεμπόμενα πρώτους Δωδωναίους Ἑλλήνων δέκεσθαι ἀπὸ δὲ τούτων καταβαίνειν ἐπὶ τὸν Μηλιέα κόλπον, καὶ διαπορεύεσθαι ἐς Εὔβοιαν· πόλιν τε ἐς πόλιν πέμπειν, μέχρι Καρύστου· τὸ δ' ἀπὸ ταύτης, ἐκλιπεῖν Ἄνδρον· Καρυστίους γὰρ εἶναι τοὺς κομίζοντας ἐς Τῆνον, Τηνίους δὲ ἐς Δῆλον. Ἀπικνέεσθαι μέν νυν ταῦτα τὰ ἱρὰ οὕτω [3] λέγουσι ἐς Δῆλον· πρῶτον δὲ τοὺς Ὑπερβορέους πέμψαι φερούσας τὰ ἱρὰ δύο κόρας, τὰς οὐνομάζουσι Δήλιοι εἶναι Ὑπερόχην τε καὶ Λαοδίκην· ἅμα δὲ αὐτῆσι ἀσφαλείης εἵνεκεν πέμψαι τοὺς Ὑπερβορέους τῶν ἀστῶν ἄνδρας πέντε πομποὺς, τούτους

că nişte obiecte sacre, legate în pae de grîŭ, ridicate din ţéra Iperboreilor, ar fi fost aduse la Sciţĭ; că după ce le ar fi primit Sciţiĭ, veciniĭ lor, unul după altul, le ar fi purtat mereŭ spre apus, până ce ar fi ajuns la Adriatică: de acolo aceste obiecte, fiind trimise spre miaḑăḑi, Dodonieniĭ ar fi fost dintre Elinĭ ceĭ dintâĭ carĭ le ar fi primit; de la aceştia s'ar fi coborît la golful Melea şi ar fi trecut în Eubea; că (pe urmă) ar fi fost trimise din oraş în oraş până la Carist: că de acolo ar fi trecut peste Andros; câcĭ Caristeiĭ ar fi fost aceĭ carĭ le aŭ dus la Tenos, şi locuitoriĭ dela Tenos (le ar fi dus) la Delos. Iată cum spun (chiar localiĭ) că aceste obiete sacre ar fi ajuns la Delos: maĭ întâiŭ Iperboreiĭ ar fi trimis cu darurile, ca să le

---

ţia Britanieĭ. Vedem dar că credinţa în Iperboreĭ era cu totul imaginară şi că ar fi muncă zadarnică dacă ne am pune să căutăm a localisa saŭ a identifica acest popor.

[1] ἐνδεδεμένα. Câte-va ediţiĭ vechĭ ordinare aŭ ἐνδεδομένα, însă fără cuvînt plausibil.

[2] τὸν Ἀδρίην. De câte orĭ Erodot întrebuinţéză acest cuvînt, o face fără substantiv: se subînţelege πόντον, saŭ maĭ bine κόλπον. E greŭ de explicat cum, ca să mérgă un obiect dela Sciţĭ la Delos, putea să trécă prin marea Adriatică: de aceea putem pune pe Iperboreĭ în casul de faţă în nordul Italieĭ.

[3] οὕτω. Calimach (Hymn: în Delum) urméză aceeaşĭ tradiţie ca şi Erodot în privinţa itineraruluĭ acestor darurĭ, însă Pausanias, póte împins de o vanitate ateniană, ḑice că Atenieniĭ aŭ fost aceĭ carĭ le-aŭ predat la destinaţie, adică la Delos. Itinerarul luĭ Pausanias este următorul: dela Iperboreĭ la Arimaspĭ, dela aceştia la Isedonĭ, după aceea la Sciţĭ, carĭ le aŭ adus la Sinope, de unde Eliniĭ le aŭ dus la Prasia în Atica, şi în fine Atenieniĭ le aŭ predat la Delos. Ceea-ce mĕ face să cred că itinerarnl descris de Erodot este cel adevĕrat este faptul că părerea emisă de Niebuhr cum că Iperboreiĭ, fiind un popor imaginar, aceste darurĭ, destinate luĭ Apolon, eraŭ provenite din pietatea triburilor pelasgice din Italia, carĭ aveaŭ aceeaşĭ religie ca şi Eliniĭ, şi că Eliniĭ, vĕḑênd că aceste darurĭ veniaŭ din pârţile Adriaticeĭ au conchis fireşte că ele provineaŭ din regiunĭ meḑinopţiale maĭ depărtate, şi a anume din regiunile iperboreene. Lucrul care confirmă şi maĭ mult opinia luĭ Niebuhr este că numele de Περφερέες, dat purtătorilor acestor darurĭ, se vede că e un nume pur latinesc, derivat dela perferre.

οἳ νῦν Περφερέες [1] καλέονται τιμὰς μεγάλας ἐν Δήλῳ ἔχοντες· ἐπεὶ δὲ τοῖσι Ὑπερβορέοισι· τοὺς ἀποπεμφθέντας ὀπίσω οὐκ ἀπονοστέειν, δεινὰ ποιευμένους, εἰ σφέας αἰεὶ καταλάμψεται ἀποστέλλοντας μὴ ἀποδέκεσθαι, οὕτω δὴ φέροντας ἐς τοὺς οὔρους τὰ ἱρὰ ἐνδεδεμένα ἐν πυρῶν καλάμῃ, τοὺς πλησιοχώρους [2] ἐπισκήπτειν κελεύοντας προπέμπειν σφέα ἀπὸ ἑωυτῶν ἐς ἄλλο ἔθνος· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω προπεμπόμενα ἀπικνέεσθαι λέγουσι ἐς Δῆλον. Οἶδα δὲ αὐτὸς τούτοισι τοῖσι [3] ἱροῖσι τόδε ποιεύμενον προσφερές· [4] τὰς Θρηϊκίας [5] καὶ τὰς Παιονίδας [6] γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Βασιληΐῃ, [7] οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης θυούσας [8] τὰ ἱρά. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οἶδα ταυτας ποιεύσας.

ducă, două fete pe carĭ locuitoriĭ din Delos le numiaŭ Iperoche şi Leodice: iar împreună cu acestea, spre siguranţă, Iperboreiĭ aŭ trimis, ca solĭ, cincĭ dintre cetăţeniĭ lor, carĭ astăḑĭ sunt cunoscuţĭ sub numele de Perferĭ, şi carĭ se bucură de multă onóre la Delos: fiind că trimişiĭ Iperboreilor nu s'aŭ înapoiat, (eĭ aŭ creḑut) că ar fi crud din partea lor daca se expuneaŭ a nu maĭ vedea pe trimisiĭ lor, de aceea, aducênd până la frontiera lor obiectele cele sacre înfăşurate în pae de grîŭ, aŭ recomandat vecinilor lor să îngrijéscă de ele, trimiţêndule de la dênşiĭ la alte popóre; şi astfel, se ḑice, că aceste (obiecte) fiind purtate (din mână în mână) ar fi ajuns la Delos. Eŭ personal cu-

---

[1] Περφερέες. Majoritatea manuscriselor adoptă acéstă ortografie; unele însă aŭ περιφερέες şi unul περφέρες.

[2] τοὺς πλησιοχώρους. Unele ediţiĭ, între carĭ Gaisford şi Blakesley, aŭ dativul τοῖς πλησιοχώροις care este maĭ gramatical după verbul ἐπισκήπτειν; însă noĭ reţinem acusativul conform cu manuscrisele cele maĭ însemnate.

[3] τοῖσι ἱροῖσι. Se suprimă τοῖσι în câte-va ediţiĭ.

[4] προσφερές. Erodot maĭ întrebuinţéză acest cuvînt în sensul acesta la Cartea II, Cap. 105.

[5] Θρηϊκίας. Astfel este textul manuscriselor: unele ediţiĭ însă scriŭ Θρήσσας.

[6] Παιονίδας. Uniĭ comentatorĭ pretind că acest popor locuia în Serbia modernă şi în pârţile apusane ale Bulgarieĭ; e maĭ natural însă să îĭ punem maĭ aprópe de Tracĭ, cu carĭ aveaŭ afinităţĭ religióse şi sociale. Eĭ locuiaŭ maĭ mult pe malurile Strimonuluĭ; şi acésta e indicat până la un punct prin faptul că Peoniĭ fură aceĭ carĭ determinară căderea Perintuluĭ (veḑĭ Cartea V, Cap. I).

[7] Βασιληΐῃ. Acéstă Diană la Tracĭ se numia Βένδις şi pe timpul luĭ Socrat se institui la Pireu o sărbătóre anuală în onórea eĭ, sărbătóre care se numia τὰ Βενδίδεια. Partea principală a acesteĭ sărbătorĭ era o procesiune de Tracĭ. Cu ócasia acestor solemnităţĭ se introduse celebra λαμπαδηφορία, care póte prea bine fi considerată ca tipică a riturilor acesteĭ divinităţĭ, transmise de la Iperborei din mână în mână, tocmaĭ cum le descrie aci Erodot.

[8] θυούσας. Unele ediţiĭ aŭ ἑρδούσας, de unde se presupune că avem aci în text o corupţiune. În adevêr θύειν se aplică greŭ la ἱρὰ. Deşi prefer tot d'auna a păstra textul manuscriselor, totuşĭ trebue să recunosc aci că manuscrisele chiar nu sunt unanime în privinţa acestuĭ cuvînt: cele maĭ însemnate aŭ θυούσας, însă altele inferióre aŭ ἐχούσας.

34. Τῇσι δὲ παρθένοισι [1] ταύτῃσι τῇσι ἐξ Ὑπερβορέων τελευτησάσῃσι ἐν Δήλῳ, [2] κείρονται καὶ αἱ κόραι καὶ οἱ παῖδες οἱ Δηλίων· αἱ μὲν, πρὸ γάμου πλόκαμον ἀποταμνόμεναι καὶ περὶ ἄτρακτον εἱλίξασαι, ἐπὶ τὸ σῆμα τιθεῖσι· (τὸ δὲ σῆμά ἐστι ἔσω ἔς τὸ Ἀρτεμίσιον ἐσιόντι ἀριστερῆς χειρός ἐπιπέφυκε δέ οἱ ἐλαίη)· οἱ δὲ παῖδες τῶν Δηλίων, περὶ χλόην τινὰ εἱλίξαντες τῶν τριχῶν, τιθεῖσι [3] καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸ σῆμα· αὗται μὲν δὴ ταύτην τὴν τιμὴν [4] ἔχουσι πρὸς τῶν Δήλου οἰκητόρων.

35. Φασὶ δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν

nosc următorul fapt care se întâmplă şi care sémănă óre cum cu aceste (riturĭ) sacre: femeele din Tracia şi din Peonia, când fac sacrificiurĭ Dianeĭ Regine, nu săvărşesc riturile sacre fără pae de grîŭ. Şi sciŭ în mod positiv că ele fac aşa.

34. În onórea acestor fete Iperboreene, carĭ aŭ murit la Delos, tinerele şi băeţiĭ din Delos îşĭ tund pĕrul; cele dintâĭ, maĭ înainte de a se mărita tae o bucată de păr şi înfăşurând'o împrejurul unuĭ fus, o depun pe mormêntul (fetelor); — acest mormênt se află în localul (consacrat) Dianeĭ, la mâna stîngă când intră cineva: pe d'asupra luĭ cresce un mâslin; — pe de altă parte băeţiĭ din Delos, înfăşurând şi eĭ puţin pĕr de al lor împrejurul uneĭ burienĭ verḑĭ, îl depun şi eĭ pe mormênt; iată onórea de care se bucură acestea din partea locuitorilor (insuleĭ) Delos.

35. Tot eĭ maĭ spun că Arge

---

[1] τῇσι δὲ παρθένοισι ταύτῃσι. Acest dativ trebue să fie notat; el exprimă în a cuĭ onóre saŭ pentru graţia cuĭ se face un lucru: el se póte numi dativul graţieĭ saŭ onóreĭ (dativus honoris). Pausanias se servă de acelaş dativ descriind acelaşĭ incident, deşi, fie ḑis acì în treacăt, el schimbă numele acestor fete, şi ḑice: »καθὰ καὶ τῇ Ἑκαέργῃ καὶ Ὦπιδι αἱ θυγατέρες ποτὲ ἀπεκείροντο αἱ Δηλίων«. Erodot maĭ întrebuinţéză acéstă construcţie cu dativul persóneĭ onorate maĭ departe la Cap. 78 »Διονύσῳ Βακχείῳ τελεσθῆναι«. Se maĭ găsesc exemple destule de acest dativ prin autorĭ în expresiunĭ ca »ὀρχησάμενοι θεοῖσι« şi »παννυχίζειν τῇ θεᾷ«.

[2] ἐν Δήλῳ. Uniĭ editorĭ pun virgulă după τελευτησάσῃσι şi légă ἐν Δήλῳ cu κείρονται. 'Mĭ pare însă maĭ natural a lega aceste cuvinte cu τελευτησάσῃσι, maĭ cu sémă fiind că în frasa următóre, chîrmuită de κείρονται, se află cuvîntul Δηλίων.

[3] τιθεῖσι. Sancroft, Schweighäuser şi Gaisford aŭ προτιθεῖσι, dar nu cred acéstă variantă justificată.

[4] τιμὴν. Mărturisirea luĭ Pausanias şi a luĭ Calimach în privinţa acestor onorurĭ diferă de aceea a luĭ Erodot numaĭ în privinţa unor detaliurĭ de o importanţă secundară.

Ἄργην τε καὶ τὴν Ὦπιν, ἐούσας παρθένους, ἐξ Ὑπερβορέων[1] κατὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους ἀνθρώπους[2] πορευομένας ἀπικέσθαι ἐς Δῆλον ἔτι πρότερον Ὑπερόχης τε καὶ Λαοδίκης. Ταύτας μέν νυν τῇ Εἰλειθυίῃ ἀποφερούσας ἀντὶ τοῦ ὠκυτόκου[3] τὸν ἐτάξαντο φόρον ἀπικέσθαι· τὴν δὲ Ἄργην τε καὶ τὴν Ὦπιν ἅμα αὐτοῖσι τοῖσι θεοῖσι[4] ἀπικέσθαι λέγουσι, καί σφι τιμὰς ἄλλας δεδόσθαι πρὸς σφέων· καὶ γὰρ ἀγείρειν σφι τὰς γυναῖκας, ἐπουνομαζούσας τὰ οὐνόματα ἐν τῷ ὕμνῳ, τόν σφι Ὠλὴν[5] ἀνὴρ Λύκιος ἐποίησε· παρὰ δὲ σφέων μαθόντας νησιώτας τε καὶ Ἴωνας ὑμνέειν Ὦπίν τε καὶ Ἄργην, οὐνομάζοντάς τε καὶ ἀγείροντας· (οὗτος δὲ ὁ Ὠλὴν[5] καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιοὺς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίης ἐλθών, τοὺς ἀειδομένους ἐν Δήλῳ)· καὶ τῶν μηρίων καταγιζομέ-

şi Opis, fecióre Iperboreene, trecând prin aceleaşĭ ţêrĭ, ar fi ajuns la Delos maĭ înainte de Iperoche şi Laodice. Aceste din urmă ar fi sosit la Ilitia aducênd (cu ele) tributul ce-l desemnaseră drept recunoscinţă pentru repedea lor facere; de óre ce se ḑice că Arge şi Opis ar fi venit tot odată cu devinităţile (Delienilor) şi de aceea (Delienii) le fac onorurĭ speciale; şi femeele strîng contribuţiunĭ în numele lor, învocîndu-le în imnul pe care Olen Liceanul l'a compus în onórea lor: locuitoriĭ din insule şi Ionienii aŭ învĕţat de la aceste (femeĭ) cum să cânte (laudele) Opeĭ şi a Argeĭ, învocându-le şi strîngênd contribuţiĭ: — acest Olen, venit din Licia, este încă autorul celor lalte imne vechĭ νων ἐπὶ τῷ βωμῷ τὴν σποδὸν, ταύτην [1] ἐπὶ τὴν θήκην τῆς Ὤπιός τε καὶ Ἄργης ἀναισιμοῦσθαι ἐπιβαλλομένην. Ἡ δὲ θήκη αὐτέων ἐστὶ ὄπισθε τοῦ Ἀρτεμισίου πρὸς ἠῶ τετραμμένη, ἀγχοτάτω τοῦ Κηΐων ἱστιητορίου [2].

---

[1] ἐξ Ὑπερβορέων. Să evităm a lega aceste cuvinte cu πορευομένας ἀπικέσθαι ἐς Δῆλον: ele se raportă la ἐούσας παρθένους; de aceea am pus o virgulă după Ὑπερβορέων.

[2] ἀνθρώπους. Locuitoriĭ luaţĭ pentru ţéra în care locuiesc.

[3] ἀντὶ τοῦ ὠκυτόκου. Textul elinesc nu justifică nicĭ de cum traducerea luĭ Larcher »Le tribut qu'elles étaient chargées d'offrir pour le prompt et heu»reux accouchement *des femmes de leur pays*«. E evident acì că e vorbă de facerea lor. Nu trebue să ne înşele acì cuvîntul παρθένους: acela de multe orĭ nu indică decât fete nemăritate: de aceea am şi tradus acest cuvînt prin »fete« iar nu »fecióre«. Ca confirmare a celor ḑise acì putem cita expresiunea »παρθενίαν ὠδῖνα« de care se servă Pindar (Olymp. VI. 51). Tot asemenea nu se justifică nicĭ traducerea luĭ P. Giguet »afin d'obtenir de faciles enfantements«. Cuvîntul ἀντὶ exprimă în mod positiv un beneficiŭ primit. Scim că Diana, subt numele de Lucina, presida la facerĭ.

[4] τοῖσι θεοῖσι. Apolon şi Diana amêndoĭ eraŭ copiĭ aĭ Latoneĭ, născuţĭ la Delos.

[5] Ὠλήν. După mărturisirea luĭ Pausanias, Olen erà cel maĭ vechiŭ compositor de imne; el a precedat chiar pe Pamfos şi pe Orfeu. Nu ne maĭ rĕmâne nicĭ un fragment din acele imne, dar putem face presupunerĭ în privinţa lor după descrierĭ. Ele eraŭ în versurĭ exametrice şi se cântaŭ de popor chiar pe timpul luĭ Pausanias. E curios că atât Erodot cât şi Pausanias şi Suidas ne asigură că Olen erà Lician de origină pe când cânticele luĭ eraŭ de sigur în limba elină. Putem presupune că acest poet erà din Patara, unde scim că Apolon şi Diana eraŭ obiectul unuĭ cult special, ca la Delos, în cualitatea lor de divinităţĭ titulare. (Oraţiu, în oda 4 din Cartea 3, numesce pe Apolon «Delius et Patareus Apollo»).

36. Καὶ ταῦτα μὲν Ὑπερβορέων πέρι εἰρήσθω· τὸν γὰρ περὶ Ἀβάριος [3] λόγον τοῦ λεγομένου εἶναι Ὑπερβορέω οὐ λέγω, λέγων, ὡς τὸν οἰστὸν περιέφερε κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν οὐδὲν σιτεόμενος. Εἰ δέ εἰσί τινες Ὑπερβόρεοι ἄνθρωποι, εἰσὶ καὶ ὑπερνότιοι [4] ἄλλοι [5]. Γελῶ [6] δὲ ὁρέων

ce se cântă la Delos; — ele iaŭ şi rĕspândesc pe mormêntul Opeĭ şi a Argeĭ, care se află acolo, cenuşa cópselor arse în sacrificiurĭ pe altar. Mormêntul lor se află în dosul templuluĭ Dianeĭ, întors spre răsărit, cu totul aprópe de cenacolul Ceienilor.

36. Atâta e de ajuns în privinţa Iperboreenilor. Cât pentru ceea ce se ḑice relativ la Abaris, carele se spune că ar fi fost Iperborean, că ar fi ocolit cu săgéta luĭ împrejurul pămêntuluĭ întreg fără să mânânce de fel, nu voiŭ ḑice nimic. Dacă există Iper-

---

[1] ταύτην. Să evităm a uni acest cuvînt cu σποδὸν: el se referă la θήκην. Am tradus prin perifrasa »care se află acì« fiind că nu se face menţiune maĭ sus de acest mormênt şi cred că în modul acesta se interpretéză maĭ bine sensul adevĕrat ce a voit autorul să 'l dea acestuĭ cuvînt.

[2] ἱστιητορίου. Aceste clădirĭ, carĭ se numesc maĭ ordinar ἑστιατόρια, (latinesce cœnacula) eraŭ destinate la ospătarea străinilor, şi póte a pelerinilor carĭ mergeaŭ la Delos. E de creḑut că nu numaĭ însula Ceos aveà cenacolul sĕŭ dar că maĭ tóte insulele şi oraşele principale al Eladeĭ posedaŭ câte unul. În aceste edificiurĭ se dedeaŭ maĭ cu osebire ospeţe religióse: ele se aflaŭ în vecinătatea templelor principale. Într'o localitate frecuentată de pelerinĭ străinĭ, cum era de sigur Delos, nu e lucru de mirat ca lângă templu locuitoriĭ altor insule să fi avut un local al lor pentru găsduirea confraţilor lor. Pentru maĭ mare desluşire a celor ḑise acì putem cita pe Pausanias (V 15) care ne vorbesce de un ἑστιατόριον al Eleenilor la Olimpia, unde se dedea un banchet în onórea celor victorioşĭ în jocurile Olimpice.

[3] Ἀβάριος. Mulţĭ autorĭ ca Platon, Strabon, Iamblichus, Celsus ş. c. l. fac menţiune despre Abaris Iperboreanul, dar nu ne spun nimic clar despre el. Oratorul Licurg ni'l descrie ca un preot al luĭ Apolon carele întreprinsese un pelerinagiŭ mendicant purtând cu el o săgétă; care, ḑicea el, ar fi aparţinut divinităţiĭ luĭ. Maĭ târḑiŭ legenda luâ o altă formă şi săgéta deveni un vehicul magic pe care el călătoria. Iamblichus ne spune că el dărui săgeata acésta luĭ Pitagor, drept recunoscinţă pentru lecţiile de filosofie ce le primìse de la acest înţelept. E probabil că el erà, ca şi Anacharsis, un Scit, carele venise să studiese filosofia şi moravurile Elinilor în patria lor. S'a vĕḑut de uniĭ în fabula luĭ Abaris şi a săgeţiĭ luĭ, o alusiune la magnetul; acésta e prea de necreḑut ca să se pótă admite chiar posibilitatea uneĭ astfel de ipotese. În Grecia antică nu se scia absolut nimic despre polaritatea aculuĭ magnetic.

[4] ὑπερνότιοι. Erodot, deşi combate ideile de simetrie geografică tocmaĭ în acest capitol, cade singur în acest păcat susţiind acéstă teorie, în privinţa câreia veḑĭ maĭ sus nota 3 pag. 42.

[5] ἄλλοι. De şi acì se subînţelege ἄνθρωποι, am preferit a traduce printr'un adverb ca maĭ clar.

[6] γελῶ. Autorul nostru aci atacă în mod direct pe Ecateŭ, autorul luĭ de predilecţiune al câruia credinţă (care era şi aceea a majorităţiĭ Elinilor) constă în a atribui pămêntuluĭ o formă perfect rotundă saŭ circulară; continentul, compus din Europa la nord şi din Asia la sud (subt care din urmă denumire

γῆς περιόδους γράψαντες [1] πολλοὺς ἤδη, καὶ ὀυδένα νόον ἔχοντας ἐξηγησάμενον· [2] οἳ Ὠκεανὸν τε ῥέοντα γράφουσι πέριξ τὴν γῆν ἐοῦσαν κυκλοτερέα ώς ἀπὸ τόρνου, καὶ τὴν Ἀσίην τῇ Εὐρώπῃ ποιεύντων [3] ἴσην· ἐν ὀλίγοισι γὰρ ἐγὼ δηλώσω μέγαθός τε ἑκάστης αὐτέων, καὶ οἵη τίς ἐστι ἐς γραφὴν [4] ἑκάστη.

boreenĭ, trebue să existe şi Ipernotienĭ. Eŭ rîd când vĕd încă mulţĭ (geografĭ) descriind ocolul pământuluĭ fără să aibă o normă care să-ĭ conducă; carĭ descriŭ Oceanul ca curgênd împrejurul pământuluĭ, (pe care îl fac) circular ca cum (ar fi lucrat) de un instrument de strungărie, şi carĭ fac Asia egală cu Europa; voiŭ explica în puţine cuvinte întinderea fie câreĭa din ele, şi ce fel de formă are fie care.

---

se coprindea Asia mică, Siria, Arabia, Egiptul şi tótă cósta Africeĭ d'a lungul Mediteraneĭ) erà înconjurat de o apă care curgea împrejurul pământuluĭ şi îl isola de margine. Acéstă apă saŭ fluviu se numia Oceanul. Forma sferică a pământuluĭ nu erà nicĭ bănuită de Elinĭ: de aceea să nu traducem κυκλοτερέα maĭ jos decât prin cuvîntul »circulară«.

[1] γράψαντες. Nu însemnéză acì atât a scrie pe cât a descrie şi póte chiar a desemna.

[2] καὶ οὐδένα νόον ἔχοντας ἐξηγγησάμενον. Fără cea maĭ mică umbră de îndoiélă aceste cuvinte sunt greşite în texturile manuscrise. Sunt nevoit să le respect fiind că manuscrisele sunt unanime în privinţa lor, dar aşa cum le vedem în text, sunt gramaticalmente obscure. ἔχοντας, după text, se referă la νόον şi traducerea propusă de Creuzer »cum multos video nullam rationem adhibentes quæ ipsos ducat«, îmĭ pare puţin satisfăcătóre şi obscură, fiind-că leagă ἔχοντας cu οὐδένα. Cred că în textul original se afla scris ἔχοντα. Se înţelege că daca admitem textul ca corect, atuncĭ trebue să traducem cum face Creuzer şi să sacrificăm claritatea. Argumentele pe carĭ bases presupunerea că textul original avea ἔχοντα iar nu ἔχοντας sunt destul de puternice şi sunt cele puse înainte de Blakesley: în litere unciale am avea: NOONEXONTAEΞHΓHCAMENON. E fórte natural ca primul copist să fi omis bara la E şi să fi pus C (σ) în loc; ceea ce ar fi dat NOONEXONTACΞHΓHCAMENON: pe urmă un alt copist, vĕḑênd ἔχοντας ξηγγησάμενον, a înţeles că lipsesce un ε la ξηγγησάμενον şi l'a introdus, ceea-ce explică textul ἔχοντας ἐξηγγησάμενον. Dacă primim rectificarea καὶ δυδένα νόον ἔχοντα ἐξηγγησάμενον, trebue să considerăm pe ἔχοντα ca un acusativ plural după ἐξηγγησάμενον şi să traducem: »Rîd când vêd multe »persóne carĭ încă descriŭ charte ale pământuluĭ şi pe nicĭ unul dintr'înşiĭ »dând explicaţiunĭ cu bun înţeles«. De aceea aş admite a se ceti οὐδ' ἕνα iar nu οὐδένα. În tóte casurile maĭ toţĭ comentatoriĭ sunt de acord că textul este corupt în acest pasagiŭ. Rectificarea propusă de Bekker, care scrie ἐχόντως, nu e basată pe nicĭ un bun argument. Traduc acì după textul bănuit ca corupt, fiind-că nu avem manuscrisele în favórea uneĭ rectificărĭ, dar sunt dator a spune că cred traducţia propusă acì în notă ca representând adevĕrata idee a autoruluĭ.

[3] ποιεύντων. Ar fi fost maĭ gramatical după γράφουσι să se fi ḑis aci ποιοῦσι. Schweighäuser însă, şi póte cu óre-care cuvînt, susţine că ποιεύντων este genitivul absolut (identic cu ablativul absolut în limba latină) după γελῶ, şi traduce: »rîd ca eĭ să fi făcut Asia egală cu Europa«. Dar póte că idea acésta e cam exagerată, maĭ cu sémă că genitivul absolut nu prea e usitat de Erodot. De aceea traduc ca cum am aveà acì o eróre pentru ποιοῦσι.

[4] οἵη τίς ἐς γραφὴν. Literalmente: »cum stă în privinţa descrieriĭ«. γραφὴ, ca γράψαντες maĭ sus, indică descriere.

37. Πέρσαι οἰκέουσι[1] κατήκοντες ἐπὶ τὴν νοτίην θάλασσαν[2], τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην· τούτων δ' ὑπεροικέουσι πρὸς βορέω ἀνέμου Μῆδοι, Μήδων δὲ Σάσπειρες[3], Σασπείρων δὲ Κόλχοι, κατήκοντες ἐπὶ τὴν βορηΐην θάλασσαν[4] ἐς τὴν Φάσις ποταμὸς ἐκδιδοῖ. Ταῦτα τέσσερα[5] ἔθνεα οἰκέει ἐκ θαλάσσης ἐς θάλασσαν.

38. Ἐνθεῦτεν δὲ τὸ πρὸς ἑσπέρης ἀκταὶ[6] διφάσιαι ἀπ' αὐτῆς κατατείνουσι ἐς θάλασσαν, τὰς ἐγὼ ἀπηγήσομαι. Ἔνθεν μὲν ἡ ἀκτὴ ἡ ἑτέρη, τὰ πρὸς βορέην ἀπὸ Φάσιος ἀρξαμένη, παρατέταται ἐς θάλασσαν παρά τε τὸν Πόντον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον μέχρι Σιγείου[7] τοῦ Τρωϊ-

37. Perşiĭ locuiesc stabiliţĭ pe malul mâriĭ meridionale, care se numesce Eritrea: maĭ sus de aceştia, spre nord, locuiesc Meḑiĭ, (maĭ sus) de Meḑĭ, Saspiriĭ; iar (maĭ sus) de Saspirĭ, Colchiĭ, carĭ locuesc pe malul mâriĭ meḑi-nopţiale în care se varsă rîul Fasis. Aceste patru popóre ocupă spaţiul de la o mare până la cea laltă.

38. De aci spre apus două regiunĭ înaintéză spre mare, acestea eŭ le voiŭ descrie: una din aceste regiunĭ, începe spre nord de la Fasis şi se întinde în mare, d'a lungul Pontuluĭ şi al Elespontuluĭ până la promontoriul Sigæum în Troada; spre miaḑă-

---

[1] οἰκέουσι. Acest verb nu are nicĭ un regim direct în acéstă frasă, deşi el în tot d'auna cere un acusativ. Schweighäuser presupune că s'ar fi omis de copiştĭ cuvîntul Ἀσίην. Acésta este fórte posibil, dar ne-existând acest cuvînt în nicĭ un manuscris, nu ne este permis a-l introduce în textul nostru.

[2] νοτίην θάλασσαν. E de observat că atât aci cât şi la Cap. 42, se înţelege o altă mare decât cea indicată prin expresia νοτίη θάλασσα la Cap. 13. Aci e vorbă de golful Persic, de óre-ce marea Eritrea propriŭ ḑisă corespundea cu Oceanul Indian modern, şi acolo nu locuiaŭ de fel Perşiĭ. E dar maĭ natural să credem că Erodot a voit să înţelégă golful Persic, saŭ, cum se maĭ numesce astă-ḑĭ, marea Oman.

[3] Σάσπειρες. Aceştia locuiaŭ în vecinătatea Erivanuluĭ modern. Ritter pretinde că denumirea pietreĭ preţióse »safirul« este asociată cu numele acestuĭ popor, pentru că la dînsul se găsiaŭ multe pietre de felul acesta.

[4] βορηΐην θάλασσαν. Opus la »νοτίην θάλασσαν« de maĭ sus. Se indică firesce aci Pontul Euxin în care se varsă Fasul lângă Batumul modern şi oraşul Poti, tocmaĭ la punctul unde era frontiera vechie între Rusia şi Turcia înaintea resbeluluĭ din 1877.

[5] τέσσερα. Aceste popóre sunt de sigur acelea prin teritoriul câror ar fi silite să trécă mărfurile importate în Grecia din Asia prin Colchida. Aceste mărfurĭ veniaŭ pe uscat până la marea Caspie; de acolo eraŭ cărate pe rîul Ciru, astă-ḑĭ »Kuru« saŭ »Koura«, şi de acolo în fine treceaŭ munţiĭ în valea Colchideĭ.

[6] ἀκταί. Nu avem în limba nóstră nicĭ un cuvînt prin care am putea exprima acéstă vorbă. Am tradus prin cuvîntul »regiunĭ«, dar acela nu exprimă nicĭ cum sensul adevêrat al luĭ ἀκταί. Prin ἀκτὴ se înţelege în limba elină o regiune care înaintéză în mare cu o parte lipită de continent. De acolo îşĭ derivă numele »Atica« din causa formeĭ peninsuleĭ pe care e situată Atena. Numele original a fost Ἀκτικὴ. Tot ast-fel şi Iapigia era o »ἀκτὴ«. Peninsulele unite cu continentul printr'un isthmu ângust se numiaŭ χερσόνησοι: astfel Istria ar fi o ἀκτὴ şi Crimea o χερσόνησος.

[7] Σιγείου. Promontoriul Sigæum, pe care se afla situat acest oraş, este format dintr'o ramificaţie a munteluĭ Ida şi se ridică d'asupra mâriĭ ca o stîncă

κοῦ· τὰ δὲ πρὸς νότου, ἡ αὐτὴ αὕτη ἀκτὴ ἀπὸ τοῦ Μυριανδρικοῦ κόλπου [1], τοῦ πρὸς Φοινίκῃ κειμένου, τείνει τὰ ἐς θάλασσαν μέχρι Τριοπίου ἄκρης· [2] οἰκέει δ'ἐν τῇ ἀκτῇ ταύτῃ ἔθνεα ἀνθρώπων τριήκοντα. [3] Αὕτη μέν νυν ἡ ἑτέρη τῶν ἀκτέων.

39. Ἡ δὲ δὴ ἑτέρη ἀπὸ Περσέων ἀρξαμένη παρατέταται ἐς τὴν Ἐρυθρὴν [4] θάλασσαν, ἥ τε Περσικὴ [5] καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης ἐκδεκο-

ḑi, acéstă regiune urmésă cósta maritimă, de la golful Miriandric, despre pârţile Fenicieĭ, până la promontoriul Triopiŭ; treĭ-ḑecĭ de neamurĭ de ómenĭ locuiese în acéstă regiune. Iată dar una din regiunĭ.

39. Cea-laltă regiune începe de la Perşĭ şi se întinde până la marea Eritree, ea este persică, şi pe urmă asiriană, şi din asi-

---

înaltă; acum, locul fiind sus, promontoriul e ocupat de o mulţime de morĭ de vênt. La vre o două kilometri spre nord de acest promontoriŭ se află gura Scamandruluĭ combinat cu Simoisul. Aceste două ape depun aşa mult aluvion peste câmpia prin care sfârşesc cursul lor, încât localitatea se modifică necontenit. E probat că în vechime gura Scamandruluĭ era maĭ departe de promontoriul Sigæum de cât este astă-ḑĭ, căcĭ cursul fluviuluĭ s'a schimbat în partea luĭ inferióră şi s'a depărtat de Hissarlik, unde eraŭ ruinele Troieĭ, şi aprópe de care am constatat singur urmele vechieĭ albiĭ.

[1] Μυριανδρικοῦ κόλπου. Nu putem fi aicea sigurĭ despre text, fiind că tóte manuscrisele variază: unele aŭ Μαριανδικοῦ, altele Μαριανδύων, altele Μαριανδηνῶν, în fine altele Μαριανδρικοῦ. Primele variante se referă tóte la golful Mariandin, nu în Fenicia ci în Bitinia, adică la nordul Asieĭ micĭ, în loc de spre sud, cum o exprimă πρὸς νότου. De aceea prefer cu mult textul Μυριανδρικοῦ, care se referă la golful Isus între Cilicia şi Siria, tocmaĭ la punctul unde cósta se întinde spre sud pentru a forma Fenicia, după ce a urmat direcţia de la apus spre răsărit pentru a forma cósta despre sud a Asieĭ micĭ. Miriandrul era un oraş fenician în golful Isus. Xenofonte ne vorbesce de el în Anabasis, I. 486, şi îl descrie ca: »πόλις οἰκουμένη ὑπὸ Φοινικῶν«. E maĭ natural să suposăm că Erodot vorbesce de acest Miriandru, fiind că alt-fel ar descrie de două orĭ regiunea între Troada şi Bitinia.

[2] Τριοπίου ἄκρης. Promontoriul Tropiu se afla între golful Ceramic şi acel de Rod, pe dînsul se ridica celebra cetate Cnid, colonie doriană. Vedem aci cât de imperfectă este geografia luĭ Erodot, de óre-ce chiar când descrie topografia Asieĭ micĭ, el face confusiunĭ şi inesactităţĭ.

[3] ἔθνεα ἀνθρώπων τριήκοντα. Aceste naţiĭ, saŭ maĭ bine comunităţĭ diferite, sunt enumerate de Erodot, parte în Cartea I, Cap. 28, parte în Cartea III, Cap. 90, parte în Cartea VII, Cap. 72. Ele pot fi ast-fel recapitulate: Moschiĭ, Tibareniĭ, Macroniĭ, Mosineciĭ, Mariĭ, Alaroḑiĭ, Armeniĭ, Capadociĭ, Matieniĭ, Paflagoniĭ, Chalibiĭ, Mariandiniĭ, Bitiniĭ, Tiniĭ, Aeoliĭ, Ionieniĭ, Magnesieniĭ, Dorieniĭ, Misiĭ, Lidiĭ, Cariĭ, Cauniĭ, Licieniĭ, Milieiĭ, Cabaliĭ, Lasoniĭ, Igemniĭ, Frigieniĭ, Pamfiliĭ şi Cilicieniĭ. Se înţelege prin acéstă ἀκτή tótă Asia mică, dela Fasis până la golful Isus.

[4] Ἐρυθρὴν. Ca maĭ sus, golful Persic.

[5] Περσικὴ. E greŭ aci să ne închipuim cum se póte considera Persia ca făcênd parte din peninsula arabică, pe care de sigur o înţelege autorul prin cea d'a doua ἀκτὴ. Blakesley susţine că pasagiul e corupt, căcĭ e evident că Erodot considera Persia maĭ mult ca o basă de la care se despărţiaŭ cele două peninsule pe carĭ le numesce ἀκταὶ, adică peninsula Asieĭ Micĭ şi peninsula arabică cu Siria şi Fenicia. Să nu uităm că Erodot nu ţine în seamă isthmul de Suez, astfel expresia ἀκτὴ nu s'ar aplica regiuniĭ aci descrise, adică regiuniĭ formate din Arabia, Asiria şi Fenicia, carĭ, după cum crede Blakesley, sunt cele treĭ ţêrĭ despre carĭ e vorba maĭ jos în acest capitol.

μένη Ἀσσυρίη καὶ ἀπὸ Ἀσσυρίης ἡ Ἀραβίη· λήγει δὲ αὕτη, οὐ λήγουσα εἰ μὴ νόμῳ[1], ἐς τὸν κόλπον τὸν Ἀράβιον, ἐς τὸν Δαρεῖος ἐκ τοῦ Νείλου διώρυχα ἐσήγαγε[2]. Μέχρι μέν νυν Φοινίκης ἀπὸ Περσέων, χῶρος πλατὺς καὶ πολλός[3] ἐστι· τὸ δὲ ἀπὸ Φοινίκης παρήκει διὰ τῆσδε τῆς θαλάσσης[4] ἡ ἀκτὴ αὕτη παρά τε Συρίην τὴν Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον, ἐς τὴν τελευτᾷ· ἐν τῇ ἔθνεά ἐστι τρία[5] μοῦνα· ταῦτα μὲν ἀπὸ Περσέων τὰ πρὸς ἑσπέρης τῆς Ἀσίης ἔχοντά ἐστι.

40. Τὰ δὲ κατύπερθε Περσέων καὶ Μήδων, καὶ Σασπείρων καὶ Κόλχων, τὰ πρὸς ἠῶ τε καὶ ἠέλιον ἀνατέλλοντα, ἔνθεν μὲν ἡ Ἐρυθρὴ παρήκει θάλασσα[6], πρὸς βορέω δὲ ἡ Κασπίη τε θάλασσα, καὶ ὁ Ἀράξης ποταμὸς, ῥέων πρὸς ἠέλιον ἀνίσχοντα[7]. Μέχρι δὲ τῆς Ἰνδικῆς οἰκέ-

riană (devine) arabică; ea se termina, — nu în realitate, dar numaĭ ca mod de a se exprima, — la golful arabic, la care Dariu a deschis un canal de la Nil: de la ţéra Perşilor pânǎ în Fenicia localitatea este latǎ şi întinsǎ; acéstǎ regiune se întinde de la pârţile Feniciei, d'a lungul (cósteĭ) mâriĭ nóstre pânǎ în Siria Palestinǎ şi în Egipt, unde ea se terminǎ; într'însa, locuesc numaĭ treĭ popóre; aceste (ţêrĭ) compun pârţile Asieĭ spre apus, începênd de la Perşĭ.

40. Pârţile dincolo de Perşĭ, de Meḑĭ, de Saspirĭ şi de Colchĭ, spre est şi spre rǎsǎritul sóreluĭ, sunt limitate de marea Eritree, iar spre nord de marea Caspie şi de rîul Araxe, care curge spre rǎsǎritul sóreluĭ. Pânǎ în India Asia este locuitǎ:

---

[1] οὐ λήγουσα εἰ μὴ νόμῳ. Aci »νόμῳ« indicǎ obiceiul creat prin convenţiune, adicǎ cǎ »se pretinde numaĭ în limbagiul ordinar cǎ ar fi terminând, dar cǎ în realitate nu e aşa« : se înţelege cǎ Erodot se încércǎ sǎ explice cǎ ceea ce împedicǎ Arabia de a fi o perfectǎ peninsulǎ este punctul eĭ de contact cu Africa prin isthmul de Suez.

[2] Δαρεῖος ἐκ τοῦ Νείλου διώρυχα ἐσήγαγε. E vorbǎ despre canalul pe care Faraonul Neco a refusat sǎ-l redeschiḑǎ de frica puteriĭ Babilonienilor. Canalul acesta fu întâiŭ sǎpat de Ramses II şi fu astupat pe urmǎ de nisipurĭ. El fu destupat maĭ târḑiŭ de Ptolemeĭ, şi âncǎ maĭ târḑiŭ, cu altǎ ocasie, de Traian. Cât pentru destuparea luĭ de câtre Dariu, Erodot ne vorbesce despre acésta în Cartea II, Cap. 158, unde descrie acest canal în mod exact. Se vede cǎ Dariu terminâ lucrarea pe care Faraonul Neco se temu a o continua în urma preḑicerilor oracoluluĭ.

[3] πολλός. Însemnézǎ aci »întins«. Tot în sensul acesta se ia acest cuvînt de Erodot în Cartea acésta, Cap. 109: »λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή«, şi în Cartea VI, Cap. 126, »κόλπος πολὺς«.

[4] τῆσδε τῆς θαλάσσης. Adicǎ marea Mediteranǎ.

[5] ἔθνεά ἐστι τρία. E clar aci cǎ nu intrǎ Perşiĭ în categoria acestor popóre: e vorbǎ de Fenicienĭ, de Asirienĭ şi de Arabĭ. Veḑĭ maĭ sus nota 3, pag. 50.

[6] ἔνθεν μὲν ἡ Ἐρυθρὴ παρήκει θάλασσα. Din acest pasagiŭ se vede fórte clar cǎ Erodot dǎ un sens fórte larg acesteĭ mârĭ, desemnând prin expresia »Eritrea« tot ce formézǎ limita Asieĭ despre miaḑǎ ḑi, coprinḑênd şi golful Persic şi golful Arabic.

[7] ὁ Ἀράξης ποταμὸς, ῥέων πρὸς ἠέλιον ἀνίσχοντα. Nimic póte în tótǎ geografia luĭ Erodot nu este maĭ greŭ de descurcat de cât identitatea şi

εται 'Ασίη· τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης ἐρῆμος ἤδη τὸ πρὸς τὴν ἠῶ[1], οὐδ' ἔχει οὐδεὶς φράσαι, οἷον δή τί ἐστι. Τοιαύτη μὲν καὶ τοσαύτη ἡ 'Ασίη ἐστί.

41. Ἡ δὲ Λιβύη ἐν τῇ ἀκτῇ τῇ ἑτέρῃ[2] ἐστί· ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου Λιβύη ἤδη ἐκδέκεται. Κατὰ μέν νυν Αἴγυπτον ἡ ἀκτὴ αὕτη στεινή[3] ἐστι· ἀπὸ γὰρ τῆσδε τῆς θαλάσσης[4] ἐς τὴν 'Ερυθρὴν θάλασσαν[5] δέκα μυ-

iar partea eĭ despre răsărit este pustie, şi nimenĭ nu póte să descrie ce fel de loc este: iată dar configuraţia şi întinderea Asieĭ.

41. Cât pentru Libia, ea face parte din a doua regiune: câcĭ Libia ţine de Egipt. Câtre Egipt, acéstă regiune este ângustă: câcĭ de la marea nóstră până la marea Eritree sunt

---

posiţia acestuĭ rîŭ. Fără cea maĭ mică îndoiélă idea ce îşĭ făcea acest istorian despre pârţile mâriĭ Caspie şi ale mâriĭ Aral precum şi despre rîurile ce se varsă în aceste lacurĭ marĭ, era fórte vagă şi fórte neprecisă. Acest Araxe póte să fie acelaş curs de apă despre care e vorba în Cartea I, Cap. 201, dar nu póte fi acelaş despre care s'a vorbit maĭ sus în Cartea acésta, la Cap. 11. Pare positiv, din tóte menţiunile ce le face Erodot relativ la regiunile acestea, că el confundă maĭ întâiŭ marea Caspie cu marea Aral, pe urmă confundă între ele patru rîurĭ, Aras, Volga, Oxus şi Iaxarte, şi le ia unul drept altul. Orĭ şi cum, numaĭ unul din aceste rîurĭ curge spre răsărit, prin urmare există o confusie în mintea autoruluĭ şi asupra cursuluĭ lor. Volga curge de la nord spre sud, iar Oxus şi Sir-Daria (vechiul Iaxarte) curg, din contra, de la răsărit spre apus. Orĭ cât s'ar fi putut schimba, din timpul luĭ Erodot, aceste localităţĭ, totuşĭ nu e de creḑut ca un rîŭ, saŭ maĭ multe rîurĭ, să curgă acum în direcţia opusă. Creuzer cércă să acopere erórea gravă ce o face autorul ḑicênd că ῥέειν cu o prepositiune nu indică aşa mult cursul rîuluĭ pe cât indică partea în care curge, adică că curge în pârţile orientuluĭ: »Araxes fluere dicatur ad orientem....... cum verbum ῥέειν, adjunctâ prepositione, non tam de fluvii cursu ac »directione dicatur, quam potius omnino quâ parte, quâ regione ille fluat indicet«. Blakesley presupune că Erodot dă numele de Araxe unuĭ rîŭ care în adevêr curge spre răsărit şi se varsă în lacul Lob din Tibet. Niebuhr explică erórea luĭ Erodot ḑicênd că el îşĭ închipuia că rîul Araxe lăsà o ramură din el care să vĕrsà în marea Caspie, şi că cursul principal apuca pe urmă spre India unde se pierdea în mlaştine. În fine Rawlinson caută să explice şi el erórea ḑicênd că este o greşélă, un lapsus, şi că Erodot a voit să ḑică că rîul Araxe curge spre apus iar nu spre răsărit. Tóte aceste explicaţiĭ mi se par studiate şi nefundate şi cred că e mult maĭ natural să recunóscem că autorul nostru avea o idee fórte vagă despre geografia Tartarieĭ moderne, geografie care, chiar în timpiĭ modernĭ, nu era bine cunoscută de toţĭ, până ce expediţia Ruşilor la Khiva a aruncat ceva maĭ multă lumină asupra eĭ. Afară de acésta, suntem justificaţĭ a crede că Erodot făcea confusiĭ marĭ în privinţa rîuluĭ Araxe, lucru care resultă din tóte menţiunile ce le face el despre acest rîu. Traducerea luĭ Giguet »par l'Araxe, qui coule en suivant la marche du soleil« este cu totul greşită.

[1] ἐρῆμος ἤδη τὸ πρὸς τὴν ἠῶ. Aci, de sigur, e vorbă despre desertul Cobi cu care se presupunea că se termină Asia. Existenţa Chinesilor d'abia se bănuia la epoca luĭ Erodot.

[2] Λιβύη ἐν τῇ ἀκτῇ τῇ ἑτέρῃ. Acéstă confusie între Africa şi Asia este o eróre comună multor geografĭ aĭ antichităţiĭ.

[3] στεινή. Alusie la isthmul de Suez între Mediterana şi marea Roşie, saŭ golful Arabic.

[4] τῆσδε τῆς θαλάσσης. Ca maĭ sus, marea Mediterană.

[5] 'Ερυθρὴν θάλασσαν. Aci se înţelege marea Roşie propriŭ ḑisă. Am vĕḑut că subt acest nume Erodot confunda golful Persic, oceanul Indian şi golful Arabic, saŭ marea numită astă-ḑĭ Roşie.

ριάδες εἰσὶ ὀργυιέων· αὗται δ'ἂν εἶεν χίλιωι στάδιοι·[1] τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ στεινοῦ τούτου κάρτα πλατέα τυγχάνει ἐοῦσα ἡ ἀκτὴ ἥτις Λιβύη κέκληται.

42. Θωυμάζω ὦν τῶν διουρισάντων καὶ διελόντων Λιβύην τε καὶ Ἀσίην καὶ Εὐρώπην· οὐ γὰρ σμικρὰ τὰ διαφέροντα αὐτέων ἐστί. Μήκεϊ μὲν γὰρ παρ' ἀμφοτέρας παρήκει[2] ἡ Εὐρώπη, εὔρεος δὲ πέρι, οὐδὲ συμβαλέειν ἀξίη φαίνεταί μοι εἶναι. Διβύη μὲν γὰρ δηλοῖ ἑωυτὴν ἐοῦσα περίρρυτος, πλὴν ὅσον αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀσίην οὐρίζει, Νεκὼ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέος πρώτου[3] τῶν ἡμεῖς ἴδμεν καταδέξαντος· ὃς ἐπεί τε τὴν διώρυχα[4] ἐπαύσατο ὀρύσσων

o sută de miĭ de coţĭ: ceea ce face o mie de stadiĭ; regiunea care se numesce Libia devine fórte lată dincolo de acest isthmu.

42. Eŭ unul mĕ mir de aceia carĭ aŭ delimitat şi divisat Libia, şi Asia şi Europa ; câcĭ deosebirea între acestea nu e mică. De óre-ce, în privinţa lungimiĭ, Europa le ajunge pe amândouĕ (cele lalte), în privinţa însă a lâţimiĭ, ea nu 'mĭ pare a fi demnă de a fi comparată (cu ele). Cât despre Libia, noĭ scim că ea este înconjurată de mare, afară numaĭ acolo unde ea se hotârnicesce cu Asia,

---

[1] χίλιοι στάδιοι. Tot aşa şi Plin (Hist. nat. V. 11) estimă lăţimea isthmuluĭ de Suez la 125 de mile romane, care egala 1000 de stadiĭ elinescĭ. Acéstă estimaţiune este aprópe exactă, câcĭ de la Suez până la Port Said sunt 128 de kilometri, adică 1036 de stadiĭ.

[2] Μήκεϊ μὲν γὰρ παρ' ἀμφοτέρας παρήκει. Să nu ne surprindă acéstă afirmaţie, pentru că trebue să ne aducem aminte că pentru Erodot, Asia se compunea numaĭ din Tartaria, din Persia, din Siria şi din Asia Mică, iar Africa numaĭ din Egiptul cu cósta Mediteraneĭ : restul acestor continente marĭ erà cu desăvîrşire necunoscut. Pe de altă parte, Erodot acorda Europeĭ o maĭ mare întindere de cât i se atribuia de geografiĭ carĭ l'aŭ precedat. De exemplu, după Erodot, limitele Europeĭ despre Asia eraŭ maĭ aceleaşĭ pe carĭ le considerăm şi noĭ ca atare, şi a nume : rîul Fasis, marea Caspie şi Araxul ; Ecateŭ, din contra, considera că Asia începea dela Tanais încolo. Acéstă din urmă limită fu adoptată şi de Strabon şi de geografiĭ evuluĭ de mijloc, până când Ruşiĭ aŭ început a considera fluviul Ural, marea Caspie, şi frontiera lor despre Turcia drept limită între Europa şi Asia.

[3] Νεκὼ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέος πρώτου. De óre-ce acest Faraon a ordonat o ast-fel de circumnavigare a Africeĭ, ne-apărat că acésta a fost pentru a confirma o teorie deja existentă asupra configuraţieĭ continentuluĭ african, adică e de presupus că capul de Bună Speranţă fusese deja îndoit. Cât pentru adevêrul acesteĭ circumnavigaţiunĭ ordonate de Neco, nu póte fi probă maĭ bună decât fenomenul pe care l'aŭ observat aceştĭ navigatorĭ îndată ce aŭ trecut capul, şi care pare atât de absurd luĭ Erodot, adică că mergênd spre nord, sórele resăria la drépta lor iar nu la stînga ca maĭ înainte. Vedem dar că Vasco de Gama şi Bartolomeo Diaz nu sunt ceĭ dintâĭ carĭ aŭ trecut peste capul de Bună Speranţă, ci că Fenicieniĭ, trimişĭ de Neco, cu 21 secolĭ înainte, făcuseseră acest voiaj, întreprins iar puţin timp după aceea de Hanno, un navigator cartagines. Plin vorbesce despre multe navigaţiunĭ dela golful Arabic până la Gade, cu scop comercial, prin urmare putem conchide că forma Africeĭ erà fórte bine constatată înaintea expediţieĭ luĭ Vasco de Gama. — Întréga frasa a césta până la »καταδέξαντος« este un exemplu de genitiv absolut.

[4] διώρυχα. Pentru acéstă încercare a luĭ Neco de a face un canal dela Nil până la marea Roşie, vedĭ nota respectivă la Cartea II, cap. 158.

τὴν ἐκ τοῦ Νείλου διέχουσαν ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον, ἀπέπεμψε Φοίνικας ἄνδρας πλοίοισι, ἐντειλάμενος ἐς τὸ ὀπίσω δι' Ἡρακληΐων στηλέων διεκπλέειν ἕως ἐς τὴν βορηΐην θάλασσαν[1], καὶ οὕτω ἐς Αἴγυπτον ἀπικνέεσθαι. Ὁρμηθέντες ὦν οἱ Φοίνικες ἐκ τῆς Ἐρυθρῆς θαλάσσης[2] ἔπλεον τὴν νοτίην θάλασσαν[3]. Ὅκως δὲ γίνοιτο φθινόπωρον, προσίσχοντες[4] ἂν σπείρεσκον τὴν γῆν, ἵνα ἑκάστοτε τῆς Λιβύης πλέοντες γινοίατο[5], καὶ μένεσκον τὸν ἄμητον[6]· θερίσαντες δ' ἂν τὸν σῖτον ἔπλεον[7], ὥστε δύο ἐτέων διεξελθόντων, τρίτῳ ἔτεϊ[8] κάμψαντες Ἡρακληΐας στήλας,

Neco, regele Egiptenilor, fiind, pre cât scim noï, cel dintâiŭ carele să fi demonstrat acésta; el, după ce a renunţat la săparea canaluluï care trebuia să curgă dela Nil până la golful Arabic, a trimis nisce Fenicienï avênd nave, cu ordin de a pluti înapoï prin colónele luï Ercul până la marea de Nord, şi de a reveni ast-fel iar în Egipt. Fenicieniï, pornind din marea Eritree, navigară în marea de Sud. Îndată ce se făcù tómnă, debarcară şi făcură semănăturï pentru a avé provisiï în orï-ce ἀπίκοντο ἐς Αἴγυπτον. Καὶ ἔλεγον, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστά, ἄλλῳ δὲ δή τεῳ, ὡς περιπλώοντες τὴν Λιβύην τὸν ἥλιον ἔσχον ἐς τὰ δεξιά[1]. Οὕτω μὲν αὕτη ἐγνώσθη τὸ πρῶτον[2].

---

[1] βορηΐην θάλασσαν. Acì se înţelege marea Mediterană care se contrastă cu marea Indiană. (Vedĭ pentru acésta nota la Cartea II, cap. 11 asupra pasagiuluï ἐκ τῆς Ἐρυθρῆς καλεομένης θαλάσσης).

[2] Ἐρυθρῆς θαλάσσης. Acì se înţelege golful Arabic saŭ marea pe care astă-ḑĭ o numim Roşie.

[3] νοτίην θάλασσαν. Adică oceanul Indian, incepênd dela capul Guardafui până la capul de Bună-Speranţă.

[4] προσίσχοντες. Unele manuscrise aŭ προσχόντες: cele maï bune ediţiï însă aŭ urmat textul manuscrisuluï vienes şi al aceluia din biblioteca colegiuluï Emmanuel din Cambridge, carï ambele aŭ προσίσχοντες.

[5] γινοίατο. Unele manuscrise aŭ γενοίατο, ceea ce ar însemna: »Să se facă rodul ca să'l aïbă cu dênşiï«.

[6] μένεσκον τὸν ἄμητον. Se vede că aceştĭ navigatorĭ aŭ pornit din golful Arabic pe la Iulie, şi toţĭ scim cu ce repeḑiciune produce pămêntul rodul sĕŭ în acele clime calde. Sir J. Wilkinson afirmă că în Africa, orḑul, mazărea, şi alte producte se culeg 100 de ḑile după ce s'aŭ semănat, iar zarzavaturile 50 saŭ 60 de ḑile după semănătură; vedem dar că aceştĭ exploratorĭ nu aveaŭ nevoe să aştepte mult, cum ar fi fost siliţĭ s'o facă în climele nóstre. Treĭ lunĭ de repaos nu erà o pierdere de timp pentru navigatoriĭ Fenicienĭ însărcinaţĭ cu misiunea de a face ocolul continentuluĭ african; d'abia eraŭ suficiente pentru odihna lor şi repararea navelor, carĭ, precum scim, eraŭ micĭ şi prin urmare se deterioraŭ lesne, ne putênd face călătoriĭ lungĭ fără a avé trebuinţă de a fi trase la mal din când în când şi reparate.

[7] ἔπλεον. Se subtînţelege ἄν.

[8] τρίτῳ ἔτεϊ. Iată cum fixéză Wheeler (Geography of Herodotus) cronologia aceste expediţiunĭ memorabile: Faraonul Neco a început să domnéscă la anul 616 înainte de Christos şi a întrebuinţat primiĭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ cu săparea canaluluĭ destinat să împlinéscă scopul atins astă-ḑĭ de canalul de Suez. Presupuind că el ar fi renunţat la acéstă lucrare la anul 613, putem fixa cu destulă precisie luna luĭ Iulie 613 ca data plecăriĭ navigatorilor fenicienĭ din portul Suez. Cu mijlócele de navigaţiune ce existaŭ în acele timpurĭ trebue să calculăm 2 lunĭ pentru călătoria în marea Roşie; prin urmare eĭ aŭ intrat în oceanul Indian prin strimtórea Bab-el-Mandeb pe la Octombrie 613, de acolo, urmând linia cósteĭ, ar fi ajuns la capul de Bună Speranţă cam pe la Ianuarie 612. Oprindu-se iar de două orĭ pentru semănat şi recoltă pe cósta occidentală a Africeĭ, de exemplu o dată pe la Angola şi altă dată pe

43. Μετὰ δὲ Καρχηδόνιοί εἰσι οἱ λέγοντες[3]· ἐπεὶ Σατάσπης γε ὁ Τεάσπιος[4], ἀνὴρ Ἀχαιμενίδης, οὐ περιέπλωσε Λιβύην, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο

parte a Libieĭ ar naviga eĭ, şi aŭ aşteptat culesul; după cules, aŭ pornit (din noŭ): ast-fel, împlinindu-se doĭ anĭ, aŭ trecut colónele luĭ Ercul în anul al treilea, şi s'aŭ întors în Egipt. Eĭ spuneaŭ, dar eŭ cred că nu spuneaŭ adevêrul, deşi alţiĭ sunt liberĭ s'o crédă, că făcênd călătoria împrejurul Libieĭ, ar fi avut sórele în partea dréptă. Ast-fel pentru prima óra se cunoscu acest (continent).

43. După (Fenicienĭ), Cartaginesiĭ sunt aceĭ carĭ aŭ confirmat (aceste lucrurĭ privitóre la geografia Libieĭ): de óre ce

---

cósta Guineiĭ superióre (amêndouĕ localităţĭ mănóse), aŭ putut ajunge la gura fluviuluĭ Senegal pe le Martie 611; şi atuncĭ intrând în strîmtorile Gibraltaruluĭ pe la tómna anuluĭ 611, ar complecta călătoria lor revenind în Egipt pe la anul 610. Ast-fel dar întréga circumnavigaţie ar fi ocupat 3 anĭ, timp fórte probabil, daca considerăm dificultăţile ce se întâmpinaŭ pe atuncĭ, maĭ cu sémă cu nave micĭ, şi în mârĭ necunoscute.

[1] ἥλιον ἔσχον ἐς τὰ δεξιά. Acest pasagiŭ s'a interpretat în douĕ modurĭ; saŭ că Fenicieniĭ, după ce aŭ trecut capul de Bună Speranţă şi aŭ apucat direcţia spre nord de unde până atuncĭ navigaŭ spre sud, aŭ vĕḑut că sórele nu maĭ resăria la stînga ci la drépta lor, saŭ iar că după ce aŭ trecut ecuatorul aŭ avut sórele spre nord în loc de spre sud. Amêndouĕ aceste fenomene ar fi observate de aceştĭ navigatorĭ şi în casul de faţă fidelul raport al unuĭ fapt pe care îl crede autorul absurd, dă o maĭ mare autoritate întregiĭ istorisirĭ. Daca nu raportà acì Erodot acest fenomen, observat de navigatoriĭ Fenicienĭ, fenomen la care el nu dă creḑământ, mulţĭ astă-ḑĭ ar fi rĕmas scepticĭ în privinţa acesteĭ expediţiĭ. Să nu criticăm dar nicĭ odată pe Erodot pentru că raportéza tóte ḑisele ce le crede absurde, câcĭ iată-ne în faţa unuĭ fapt preţios care ar fi rĕmas ascuns pentru noĭ daca Erodot scria numaĭ ceea ce el socoté demn de creḑut.

[2] οὕτω μὲν αὕτη ἐγνώσθη τὸ πρῶτον. Larcher pretinde cu óre-care cuvînt că acéstă frasă este eliptică şi că se subtînţelege »περίρρυτος ἐοῦσα, πλὴν ὅσον αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀσίην οὐρίζει«.

[3] οἱ λέγοντες. Acì iar este frasa eliptică, subtînţelegêndu-se περὶ Λιβύης, saŭ περίρρυτον ἐοῦσαν. Am fost silit acì să complectez elipsa în traducţie. Uniĭ comentatorĭ aŭ creḑut că e maĭ nemerit a preschimba λέγοντες în πλέοντες, lucru nejustificat prin nicĭ un manuscris. Afară de acésta vedem că Cartaginesiĭ nu aŭ fost ceĭ dintâĭ după Fenicienĭ, carĭ aŭ navigat cu scop de a face ocolul Africiĭ, de óre ce între Fenicienĭ şi Cartaginesĭ a făcut încercare Sataspe fără a face ocolul complect. Data expediţiuniĭ cartaginese e fórte greŭ de determinat.

[4] Σαπάσπης γε ὁ Τεάσπιος. Un manuscris are Σατάσπις γε ὁ Τεάσπειος, ca cum nominativul ar fi Τεάσπις, pe când acest nominativ este Τεάσπης, precum se póte constata la Cartea VII, Cap. 11, unde tóte manuscrisele sunt unanime. În Cartea VII, Cap. 79, şi în Cartea IX, Cap. 76, se vorbesce iar de un Teaspe, tatăl luĭ Farandat, dar acesta e un personagiŭ deosebit. Numele Teaspe, ca tóte numele în aspe (de la »asp« saŭ »esp«, cal), era comun la Perşĭ.

πεμφθείς· ἀλλὰ δείσας τό τε μῆκος τοῦ πλόου καὶ τὴν ἐρημίην, ἀπῆλθε ὀπίσω, οὐδ' ἐπετέλεσε, τὸν ἐπέταξέ οἱ ἡ μήτηρ ἄεθλον. Θυγατέρα γὰρ Ζωπύρου τοῦ Μεγαβύζου[1] ἐβιήσατο παρθένον· ἔπειτα μέλλοντος αὐτοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίην ἀνασκολοπιεῖσθαι[2] ὑπὸ Ξέρξεω βασιλέος, ἡ μήτηρ τοῦ Σατάσπεος, ἐοῦσα Δαρείου ἀδελφεή, παραιτήσατο,[3] φᾶσά οἱ αὐτὴ μέζω ζημίην ἐπιθήσειν ἤπερ ἐκεῖνον· Λιβύην γάρ οἱ ἀνάγκην ἔσεσθαι περιπλώειν, ἐς ὃ ἂν ἀπίκηται περιπλέων αὐτὴν ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον· συγχωρήσαντος δὲ Ξέρξεω ἐπὶ τούτοισι, ὁ Σατάσπης, ἀπικόμενος ἐς Αἴγυπτον καὶ λαβὼν νέα τε καὶ ναύτας παρὰ τούτων, ἔπλεε παρὰ Ἡρακλήίας στήλας· διεκπλώσας δὲ καὶ κάμψας τὸ ἀκρωτήριον τῆς Λιβύης τῷ οὔνομα Σολόεις[4] ἐστί, ἔπλεε πρὸς μεσαμβρίην· περήσας δὲ θάλασσαν πολλὴν ἐν πολλοῖσι μήνεσι[5], ἐπεί τε τοῦ πλεῦνος αἰεὶ ἔδεε, ἀποστρέψας ὀπίσω ἀπέπλεε ἐς Αἴγυπτον· ἐκ δὲ ταύτης ἀπικόμενος παρὰ βασιλέα[6] Ξέρξεα, ἔλεγε φὰς τὰ προσωτάτω[7] ἀνθρώπους σμικροὺς[8] παραπλέειν, ἐσθῆτι

Sataspe, fiul luĭ Teaspe, un Achemenid, nu făcu ocolul Libieĭ, (deşi) fu trimis anume pentru acésta; dar temêndu-se de lungimea voiajuluĭ, şi de singurătate, s'a întors înapoĭ, şi nu a săvărşit lucrarea ce i o impusese muma luĭ. (Şi acésta) fiind că răpise o fecióră, fiica luĭ Zopir, fiul luĭ Megabiz : pe urmă în momentul când era să fie el tras în ţepĭ pentru acéstă crimă, conform ordinuluĭ regeluĭ Xerxe, muma luĭ Sataspe, fiind şi soră a luĭ Dariu, obţinu graţia luĭ, făgăduind că ea îĭ va impune o maĭ mare pedépsă ; adică l'ar sili să facă pe mare ocolul Libieĭ, astfel ca făcênd acest ocol, să se reîntórcă pe la golful Arabic : consimţind la acésta şi Xerxe, Sataspe a mers în Egipt, şi obţinênd de acolo o navă şi un echipagiŭ, a ajuns până la colónele luĭ Ercul; trecând între acestea, şi îndoind acel cap al Libieĭ care se numesce Solois, navigâ spre sud; străbătênd, în timp de maĭ multe φοινικηΐη[1] διαχρεωμένους· οἳ, ὅκως σφεῖς καταγοίατο τῇ νηΐ, φεύγεσκον πρὸς τὰ οὔρεα λείποντες τὰς πόλιας[2]· αὐτοὶ δὲ ἀδικέειν οὐδὲν ἐσιόντες, πρόβατα δὲ μοῦνα ἐξ αὐτέων λαμβάνειν· τοῦ δὲ μὴ περιπλῶσαι Λιβύην παντελῶς αἴτιον τόδε ἔλεγε, τὸ πλοῖον τὸ πρόσω οὐ δυνατὸν ἔτι προβαίνειν, ἀλλ' ἐνίσχεσθαι[3]. Ξέρξης δὲ οὔ οἱ συγγινώσκων λέγειν ἀληθέα, οὐκ ἐπιτέλεσαντά τε τὸν προκείμενον ἄεθλον ἀνεσκολόπισε[4], τὴν ἀρχαίην δίκην ἐπιτιμῶν. Τούτου δὲ τοῦ Σατάσπεος εὐνοῦχος ἀπέδρη ἐς Σάμον,. ἐπεί τε ἐπύθετο τάχιστα τὸν δεσπότεα τετελευτηκότα, ἔχων χρήματα μεγάλα τὰ Σάμιος ἀνὴρ κατέσχε· τοῦ ἐπιστάμενος τὸ οὔνομα, ἑκὼν ἐπιλήθομαι[5].

---

[1] Ζωπύρου τοῦ Μεγαβύζου. Despre acest Zopir vorbesce Erodot în cel din urmă capitol al Cărţiĭ III.

[2] ἀνασκολοπιεῖσθαι. Pedépsa ordinară pentru crime la Perşĭ. (Veḑĭ Cartea III, Cap. 132).

[3] παραιτήσατο. Câte-va ediţiĭ vechĭ aŭ παρῃτήσατο.

[4] Σολόεις. Astă-ḑĭ capul Spartel, unde începe cósta Africeĭ să apuce spre răsărit ca să formeze golful Guineiĭ. Erodot maĭ face menţiune de acest promotoriu în Cartea II, cap 32.

[5] μήνεσι. În unele ediţiĭ μησὶ.

[6] βασιλέα. Unele ediţiĭ aŭ βασιλῆα.

[7] φὰς τὰ προσωτάτω. Ast-fel este textul tutulor manuscriselor, afară de acela din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel din Cambridge.

[8] ἀνθρώπους σμικρούς. Se vorbesce maĭ sus (Cartea II, Cap. 32), despre un neam pitic în Africa. Se póte prea bine ca aceştĭ navigatorĭ aĭ antichităţiĭ să fi dat peste strămoşiĭ actualilor locuitorĭ de pe la capul de Bună Speranţă, carĭ se numesc astă-ḑĭ Bosjemans şi Dakos şi a câror statură e pitică : eĭ

lunĭ o mare întindere de ocean, (şi vĕḑênd) că tot maĭ remânea partea cea maĭ mare (de străbătut) s'a întors înapoĭ şi a revenit în Egipt; de acolo, întorcêndu-se pe lângă regele Xerxe, a declarat că (un neam de) ómenĭ piticĭ locuiaŭ pe ţêrmurile oceanuluĭ, în partea cea maĭ depărtată (şi că aceştĭ ómenĭ) aveaŭ drept îmbrăcăminte nişce foĭ de palmier,. că eĭ, — îndată ce (navigatoriĭ) debarcaŭ, — fugeaŭ spre munţĭ, părăsind oraşele lor: că însă (navigatoriĭ) intrând în oraşele lor, nu aŭ făcut nicĭ o stricăciune, dar aŭ luat numaĭ câte-va vite de acolo. El, drept scusă pentru că nu a făcut în-

---

sunt fórte stupiḑĭ şi în vechime póte că eraŭ maĭ numeroşĭ şi maĭ respândiţĭ decât astă-ḑĭ, când tind din ce în ce maĭ mult a dispare în faţa celor-lalţĭ negri maĭ inteligenţĭ şi în faţa colonilor din Europa.

[1] φοινικηΐη. Larcher şi Schweighäuser traduc acest cuvînt »roşu«. Acésta este o eróre câcĭ colórea roşie se exprimă de autorul nostru tot-d'auna prin adjectivul φοινίκεος, pe când φοινικήϊος însemnéză palmierul. Veḑĭ Cap. 194 din Cartea I; Cap. 86, din Cartea II, şi Cap. 20 din Cartea III, unde se vorbesce despre vinul de palmier »οἶνος φοινικήϊος«; veḑĭ iar Cap. 98 din Cartea I; Cap. 132 din Cartea II; Cap. 76 din Cartea VII şi Cap. 22 din Cartea IX unde φοινίκεος însemnéză colóre purpurie.

[2] πόλιας. Creuzer are πόλις.

[3] ἐνίσχεσθαι. Un comentator german, (Schlichthorst, p. 184), presupune cu mare cuvînt că tóte acestea sunt fórte adevêrate, că Sataspe ar fi ajuns pe cósta Guineiĭ cam pe la începutul veriĭ, când, precum este acum bine sciut, încep a sufla acele vênturĭ de sud numite în limba engleză »trade winds«, carĭ durézǎ maĭ multe lunĭ, şi carĭ astă-ḑĭ sunt evitate de navigatorĭ printr'un mare ocol spre continentul sud-american. Sataspe, vĕḑênd un vênt contrariŭ ast-fel de continuŭ, póte prea bine să fi perdut răbdarea şi să se fi întors înapoĭ. Să nu uităm că echipagiul luĭ era compus din Egiptenĭ iar nu din Fenicienĭ cum era echipagiul expediţieĭ ordonate de Neco; că aceştĭ Egiptenĭ nu aveaŭ destule cunoscinţe nautice ca să pricépă ce sunt aceste vênturĭ; în fine că expediţiile anteriόre aceleia luĭ Sataspe eraŭ întreprinse în direcţia contrarie; prin urmare vênturile acestea de sud eraŭ în favórea lor iar nu contrarie, ca în casul expediţieĭ întreprinse de Sataspe.

[4] ἀνεσκολόπισε. Acéstă ingratitudine faţă de navigatorul persian amintesce óre cum modul cum fu resplătit navigatorul engles Sir Walter Raleigh după reîntórcerea luĭ din America.

[5] ἐπιλήθομαι. Patru manuscrise aŭ ἐπιλήσομαι. Însă cele maĭ importante, precum şi majoritatea, sunt în favórea textuluĭ adoptat acì. Diferinţa nu are nicĭ o importanţă.

44. Τῆς δὲ Ἀσίης τὰ πολλὰ ὑπὸ Δαρείου ἐξευρέθη· ὃς βουλόμενος Ἰνδὸν ποταμὸν, ὃς κροκοδείλους δεύτερος[1] οὗτος ποταμῶν πάντων παρέχεται, τοῦτον τὸν ποταμὸν εἰδέναι τῇ ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ, πέμπει πλοίοισι ἄλλους τε τοῖσι ἐπίστευε τὴν ἀληθηΐην ἐρέειν, καὶ δὴ καὶ Σκύλακα[2] ἄνδρα Καρυανδέα[3]. Οἱ δὲ, ὁρμηθέντες ἐκ Κασπατύρου τε πόλιος καὶ τῆς Πακτυϊκῆς γῆς[4], ἔπλεον κατὰ ποταμὸν

treg ocolul Libieĭ, a ḑis, că nava sa nu a putut merge maĭ departe, ci a stat. Însă Xerxe nu a admis că spunea adevêrul, şi fiind că nu a săvărşit lucrul ce i se impusese l'a tras în ţepĭ, conformânduse cu prima sentinţă. Un eunuch al acestuĭ Sataspe fugi la Samos, după ce află despre mórtea subită a stăpânuluĭ sĕŭ, şi luâ cu el multă avuţie pe care 'şĭ o apropriâ un Samian : numele sĕŭ, îl cunosc, dar de bună voia mea îl voiŭ omite.

44. Cea maĭ mare parte a Asieĭ fu descoperită de Dariu; acesta, voind să scie în ce mare se varsă fluviul Indus, care din tóte fluviile este cel d'al doilea posedând crocodilĭ, trimise cu corăbiĭ alţĭ (navigatorĭ) pe carĭ îĭ credea el că vor spune adevêrul şi între alţiĭ el trimise şi pe Scilace, un Carindian. Aceştia pornind dela oraşul Caspatira şi din regiunea Pactiiceĭ

---

[1] δεύτερος. Nilul fiind cel dintâiŭ. De sigur autorul nu cunoscea fluviul Ganges care e tot aşa plin cu aceste reptile ca şi Indus. Aceştĭ crocodilĭ sunt de specia aşa numiţilor »aligatorĭ« carĭ nu sunt maĭ marĭ ca crocodiliĭ Niluluĭ. Acéstă omisiune provine din faptul că în vechime Indus se confunda cu Ganges.

[2] Σκύλακα. Acest Scilax erà un simplu descoperitor. Cartea ce se pretinde a fi fost scrisă de el este o lucrare posterióră, datând de la epoca nasceriĭ puteriĭ macedoniane, adică de pe la Olimpiada 106. (Veḑĭ un articol al luĭ Niebuhr în privinţa acésta reprodus în »Cambridge Philological Museum«).

[3] Καρυανδέα. Portul Carianda erà situat într'o insulă pe cósta Carieĭ unde se află astă-ḑĭ portul »Paşa Liman« pe malul nordic al peninsuleĭ Mindiane saŭ Alicarnasiane. Se crede că maĭ erà o Cariandă în interiorul ţêriĭ, dar acésta este o pură invenţiune a luĭ Plin carele a indus şi pe Mela în eróre. Col. Mure presupune că Carianda nu era o colonie ioniană, ci un oraş locuit de indigenĭ. În scrierea atribuită fâră cuvênt luĭ Scilax, se ḑice: »Καρύανδα νῆσος, καὶ πόλις, καὶ λίμνη· οὗτοι Κᾶρες«.

[4] Κασπατύρου τε πόλιος καὶ τῆς Πακτυϊκῆς. Aceste locurĭ sunt menţionate în Cartea III, Cap. 102 şi este aprópe sigur că ele corespund cu Cabulul de astă-ḑĭ.

πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς[1] ἐς θάλασσαν· διὰ θαλάσσης δὲ πρὸς ἑσπέρην πλέοντες τριηκοστῷ μηνὶ ἀπικνέονται ἐς τοῦτον τὸν χῶρον, ὅθεν ὁ Αἰγυπτίων βασιλεὺς τοὺς Φοίνικας, τοὺς πρότερον εἶπα, ἀπέστειλε περιπλώειν Λιβύην· μετὰ δὲ τούτους περιπλώσαντας Ἰνδούς τε κατεστρέψατο Δαρεῖος καὶ τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ἐχρᾶτο·[2] οὕτω καὶ τῆς Ἀσίης, πλὴν τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοῖα παρεχομένη τῇ Λιβύῃ[3].

45. Ἡ δὲ δὴ Εὐρώπη πρὸς οὐδαμῶν φανερή ἐστι γινωσκομένη, οὔτε τὰ πρὸς ἥλιον ἀνατέλλοντα[4], οὔτε τὰ πρὸς βορέην, εἰ περίρρυτός

aŭ navigat în josul fluviuluĭ spre răsăritul sóreluĭ până la mare; când aŭ intrat în mare aŭ navigat spre apus, şi după treĭḑecĭ de lunĭ aŭ ajuns la locul unde regele Egiptenilor a pornit spre a face ócolul Libieĭ, pe Fenicieniĭ, despre carĭ am făcut menţiune maĭ sus. După ce aŭ circumnavigat aceştia, Dariu a biruit pe Indienĭ şi a dispus de acéstă mare. În ceea ce se atinge de cele lalte pârţĭ ale Asieĭ, afară de acelea carĭ sunt situate spre răsăritul sóreluĭ, ele aŭ o mare asemănare cu Libia.

45. Europa însă nu e cunoscută încă în mod clar, nu se scie daca ea este înconjurată de mare despre răsărit saŭ despre

---

[1] πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολάς. Acéstă descripţie nu corespunde nicĭ de cum cu cursul fluviuluĭ Indus, ci mult maĭ mult cu acela al fluviuluĭ Ganges. Scim că Indus curge de la nord spre sud, de óre ce Ganges curge de la apus spre răsărit; de aceea mulţĭ comentatorĭ aŭ fost induşĭ în eróre creḑênd că Scilax a navigat pe Ganges luându'l drept Indus; dar nicĭ acésta nu corespunde cu punctul luĭ de plecare »ἐκ Κασπατύρου τε πόλιος κ. τ. λ.«. Este mult maĭ logic să credem cu Rawlinson şi cu ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ de astă-ḑĭ, că Scilax a navigat în rîul Cabul, care în vechime se numia Cofes. Acest afluent al fluviului Indus curge în adevêr de la apus spre răsărit şi dă în Indus la punctul unde este astă-ḑĭ oraşul Attock. Scilax a luat acest afluent drept Indus, şi de acolo se nasce confusia şi idea că cursul luĭ urma tot aceeaşĭ direcţiune până la mare.

[2] τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ἐχρᾶτο. Adică stabilì un comerciŭ cu India, saŭ cu Punjabul de astăḑĭ, prin golful Persian.

[3] τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοῖα παρεχομένη τῇ Λιβύῃ. O mare greutate se întêmpină în traducerea acestuĭ pasagiŭ din causa cuvîntuluĭ παρεχομένη, care în unele ediţiĭ vechĭ erà παρεχεμένην. Uniĭ comentatorĭ aŭ aplanat dificultatea propuind παρεχομένῃ (ca să se acorde cu Λιβύῃ), alţiĭ iar propun παρεχόμενα (ca să se acorde cu ὁμοῖα). Aceste schimbărĭ însă nu sunt legitimate de manuscrise. E maĭ natural să legăm pe παρεχομένη logicesce iar nu gramaticalmente cu Ἀσίη, ca cum ar fi »οὕτω καὶ ἡ Ἀσίη πλὴν κ. τ. λ.« Trebue însă să menţionăm acì şi opinia luĭ Schweighäuser, cu tóte că nu o putem admite: el crede că acest pasagiu este corupt şi că versiunea originală era: τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοῖα περ' ἐχομένῃ τῇ Λιβύῃ«, adică un dativ absolut »Libia fiind contiguă cu Asia«. 'Mĭ pare că traducerea nóstră e maĭ naturală. De multe orĭ avem exemple unde un cuvînt într'o frasă nu se légă cu nimic gramaticalmente, ci are numaĭ legăturĭ logice. Cât pentru pârţile răsăritene ale Asieĭ, nu cred că autorul nostru face alusie la China, ci maĭ mult la partea Indieĭ dincolo de Indus.

[4] Ἡ δὲ δὴ Εὐρώπη πρὸς οὐδαμῶν φανερή ἐστι γινωσκομένη. Aceste cuvinte se repetă aprópe maĭ jos tot în acest capitol.

ἐστι· μήκεϊ δὲ γινώσκεται παρ' ἀμφοτέρας παρήκουσα. Οὐδ' ἔχω συμβαλέσθαι, ἐπ' ὅτευ μιῇ ἐούσῃ γῇ οὐνόματα τριφάσια κέεται, ἐπωνυμίας ἔχοντα γυναικῶν, καὶ οὐρίσματα αὐτῇ[1] Νεῖλός τε ὁ Αἰγύπτιος ποταμὸς ἐτέθη καὶ Φάσις ὁ Κόλχος (οἱ δὲ Τάναϊν ποταμὸν τὸν Μαιήτην[2] καὶ Πορθμήϊα τὰ Κιμμέρια λέγουσι)· οὐδὲ τῶν διουρισάντων τὰ οὐνόματα πυθέσθαι,[3] καὶ ὅθεν ἔθεντο τὰς ἐπωνυμίας. Ἡ δὴ γὰρ Λιβύη[4] μὲν ἐπὶ Λιβύης λέγεται ὑπὸ τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἔχειν τὸ οὔνομα, γυναικὸς αὐτόχθονος, ἡ δὲ Ἀσίη[5] ἐπὶ τῆς Προμηθέος γυναικὸς τὴν ἐπωνυμίην. Καὶ τούτου μὲν μεταλαμβάνονται τοῦ οὐνόματος Λυδοί, φάμενοι ἐπὶ Ἀσίεω, τοῦ Κότυος, τοῦ Μάνεω,[6] κεκλῆσθαι τὴν

miaḑă nópte; în privinţa lungimiĭ, se scie că ea este aprópe egală cu cele lalte două (continente). Eŭ nu pot înţelege, pentru care cuvînt, de óre-ce este un singur continent, îĭ s'a dat treĭ denumirĭ şi acelea nume de femeĭ, şi dece îĭ s'a rînduit drept hotare Nilul Egiptuluĭ şi Fasis din Colchida, — iar de către alţiĭ fluviul Tanais, Mæotia şi Portmiile Cimeriene: — nicĭ nu (pot) afla numele persónelor carĭ aŭ făcut acéstă împărţeală, nicĭ de unde (aŭ luat) denumirile ce le aŭ pus. Se ḑice de Elinĭ în general că Libia îşĭ derivă numele de la (una) Libia, muere din localitate, iar Asia îşĭ (are) numele

---

[1] αὐτῇ. Schweighäuser observă fórte just că acest pronume nu se referă la Asia ci la întreg universul, unul şi contiguŭ (μία ἐοῦσα γῆ): »dece tocmaĭ *ea* să fie distinsă prin treĭ denumirĭ ca cum ar fi compusă din treĭ pârţĭ distinse!«.

[2] Μαιήτην. Procopiu, citând acest pasagiŭ, ḑice: »οἱ δὲ Τάναϊν ποταμὸν καὶ Μαιώτην.

[3] πυθέσθαι. Se subtînţelege acì ἔχω de maĭ sus. τὰ οὐνόματα se póte lua saŭ ca obiectul luĭ πυθέσθαι saŭ ca obiectul luĭ διουρισάντων. Am preferit s'o iaŭ cu πυθέσθαι pentru că ἐπωνυμίας se referă la denumirile date acestor continente şi e maĭ probabil ca οὐνόματα să se refere la individḑĭ decât la continente. Rawlinson traduce ca cum οὐνόματα ar fi obiectul luĭ διουρισάντων.

[4] Λιβύη. Despre acéstă femee de naţionalitate africană nu se maĭ face nicĭ o menţiune de alţĭ autorĭ. Andron de la Alicarnas o considera ca fiica Oceanuluĭ avênd pe Asia şi pe Europa drept surorĭ. O altă tradiţie derivă numele acestor treĭ pârţĭ ale lumiĭ de la treĭ bărbaţĭ, Europus, Asius şi Libius. Prin urmare vedem că în privinţa acesteĭ cestiunĭ nu exista nicĭ o tradiţie uniformă şi fixă.

[5] Ἀσίη. După unele versiunĭ Asia erà muma iar nu soţia luĭ Prometeu; însă cele maĭ multe autorităţĭ sunt în favórea tradiţieĭ urmate de Erodot. Acéstă din urmă versiune are şi importanţa eĭ alegorica; ea explică origina némuluĭ omenesc prin unirea primuluĭ om cu ţara care a fost léгănul omeniriĭ, adică cu Asia. Cea maĭ verisimilă origină a numeluĭ »Asia« este dela »azu«, cuvînt semitic care însemnéză »răsărit«.

[6] Ἀσίεω, τοῦ Κότυος, τοῦ Μάνεω. În Cartea I, cap. 7 şi 84, se complectéză acéstă genealogie făcênd pe Manes tatăl luĭ Atis şi pe Atis tatăl luĭ Lidus, strămoşul Lidienilor. Ea póte fi tabelată astfel:

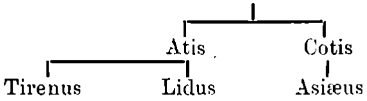

Însă Dionisie de la Alicarnas face din Atis nu un frate ci un fiŭ al luĭ Cotis (Archæologia I. 27). Pe de altă parte Licofron face pe Asiæus fiul iar nu nepotul luĭ Atis. Tóte acestea pro-

'Ασίην, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς Προμηθέος 'Ασίης· ἀπ' ὅτευ[1] καὶ τὴν ἐν Σάρδισι φυλὴν κεκλῆσθαι 'Ασιάδα[2]. Ἡ δὲ δὴ Εὐρώπη οὔτε εἰ περίρρυτός ἐστι γινώσκεται πρὸς οὐδαμῶν ἀνθρώπων, οὔτε ὁκόθεν τὸ οὔνομα ἔλαβε τοῦτο[3], οὔτε ὅστις οἱ ἦν ὁ θέμενος φαίνεται· εἰ μὴ ἀπὸ τῆς Τυρίης φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν τὸ οὔνομα τὴν χώρην,[4] πρότερον δὲ ἦν ἄρα ἀνώνυμος, ὥσπερ αἱ ἕτεραι. 'Αλλ' αὕτη γε ἐκ τῆς 'Ασίης τε φαίνεται ἐοῦσα καὶ οὐκ ἀπικομένη ἐς τὴν γῆν ταύτην, ἥτις νῦν ὑπὸ Ἑλλήνων Εὐρώπη καλέεται, ἀλλ' ὅσον ἐκ Φοινίκης ἐς Κρήτην, ἐκ Κρήτης δὲ ἐς Λυκίην[5]. Ταῦτα μέν νυν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· τοῖσι γὰρ νομιζομένοισι αὐτῶν χρησόμεθα.

de la femeea luĭ Prometeŭ. Lidieniĭ reclamă acest din urmă, nume, ḑicênd că Asia îşĭ derivă numele de la Asiæus, fiul luĭ Cotis, fiul luĭ Manes, dar nicĭ cum de la Asia, femeea luĭ Prometeŭ. De la acésta încă s'a dat numele tribuluĭ Asiada la Sardis. Cât pentru Europa, nu se scie de nimenĭ nicĭ daca ea este înconjurată (de mare) nicĭ de unde a primit acest nume, nicĭ se scie cine este acela carele i l'a dat. Afară numaĭ daca admitem că regiunea 'şĭ a primit numele dela Tiriana Europa, fiind înainte lipsită de nume ca şi cele lalte (două continente). Dar acésta (din urmă) se vede că a fost originară din Asia, şi că nu a venit nicĭ fost o dată în ţéra acésta care acum se numesce de Elinĭ Europa, dar că (a călătorit

---

béză că existaŭ diferite versiunĭ corente basate pe fapte reale, şi că Manes acesta era strămoşul popórelor carĭ locuiaŭ pe malurile Caistruluĭ. E de observat că »Manes« la Budiştĭ însemnéză »om« : de acolo derivă şi cuvîntul »mens«.

[1] ἀπ' ὅτευ. Unele manuscrise aŭ ἐπ' ὅτευ. Erodot se servă fără deosebire de amândouĕ aceste forme.

[2] 'Ασιάδα. Oraşul Sardis purta şi numele de Asia. Probă despre acésta este chiar istoricul Stefan Bizantinul, carele, vorbind despre Sardis, ḑice : 'Ασία πόλις Λυδίας παρὰ Τμώλῳ, ἐν ᾗ τρίχορδος εὑρέθη κιθάρα.

[3] οὔτε ὁκόθεν τὸ οὔνομα ἔλαβε τοῦτο. Rittmann (Mythologus II, pag. 176), ḑice că cuvintele Europa şi Cadmus derivă dela »ereb« şi »kazm«, vorbe semitice desemnând apusul şi răsăritul. Europa, fiind ţéră occidentală pe care aŭ căutat'o şi colonizat'o Feniceniĭ, primi de la eĭ numele »Europa« de la »Erep« saŭ »Ereb«. Aceeaşĭ trebue să fie şi origina numeluĭ Arabieĭ, colonizată şi ea de popóre semitice despre răsărit.

[4] ἀπὸ τῆς Τυρίης φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν τὸ οὔνομα τὴν χώρην. După Egesip eraŭ treĭ Europe, una era fiica Oceanuluĭ, cea laltă o principesă feniciană, fiica luĭ Agenor, cea d'a treia erà Tracă. Pe acéstă din urmă ar fi venit Cadmus în Europa ca s'o caute şi ea este aceea de la care Egesip derivă numele continentuluĭ nostru ; Andron îl derivă dela cea d'întâia iar Erodot dela cea d'a doa. Pentru maĭ probabilă origină al numeluĭ Europa, veḑĭ nota precedentă.

[5] Λυκίην. Câteva manuscrise aŭ Λιβύην, ceea ce cred că este o eróre, câcĭ, de ce s'ar duce Europa astfel în Africa când odată ajunsese la Creta ?

46. Ὁ δὲ Πόντος[1] ὁ Εὔξεινος, ἐπ' ὃν ἐστρατεύετο Δαρεῖος, χωρέων πασέων παρέχεται, ἔξω τοῦ Σκυθικοῦ, ἔθνεα ἀμαθέστατα· οὔτε γὰρ ἔθνος τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου[2] οὐδὲν ἔχομεν προβαλέσθαι σοφίης πέρι, οὔτε ἄνδρα λόγιον οἴδαμεν γενόμενον,[3] πάρεξ τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνεος καὶ Ἀναχάρσιος. Τῷ δὲ Σκυθικῷ γένεϊ ἓν μὲν τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων σοφώτατα πάντων ἐξεύρηται, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν· τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι[4]. Τὸ δὲ μέγιστον οὕτω σφι ἀνεύρηται, ὥστε ἀποφυγέειν τε[5] μηδένα ἐπελθόντα ἐπὶ σφέας, μὴ βουλομένους τε ἐξευρεθῆναι καταλαβεῖν μὴ οἷόν τε εἶναι· τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα ᾖ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοι-

numaĭ) întru cât (a mers) din Fenicia la Creta, şi de la Creta în Licia; destul s'a ḑis acum despre acest subiect; noĭ vom întrebuinţa denumirile obicinuite.

46. Pontul Euxin, spre care Dariu îndrepta expediţia luĭ, conţine (pe ţêrmurile sale) naţiunile cele maĭ inculte din lume, excepţie însă făcêndu-se de Sciţĭ; câcĭ afară de poporul Scit şi de Anacharsis, nicĭ un popor din câte (se presintă când intră cineva) în Pontul Euxin, nu póte fi citat de noĭ pentru înţelepciunea sa, şi nu scim să fi ajuns vre unul (din eĭ) un om însemnat. Iar la Sciţĭ există ceva, şi acest ceva dintre cele maĭ de căpetenie ale omeniriĭ, (înfiinţat) într'un mod maĭ practic de cât orĭ unde, precât scim noĭ; cele lalte (instituţiĭ la eĭ) nu'mĭ plac. Particularitatea

---

[1] ὁ δέ Πόντος. În acest capitol autorul nostru reia firul istorieĭ întrerupte prin descripţia geografică şi etnografică a Scitieĭ şi a lumiĭ cunoscute în genere, şi revine iar la Pontul Euxin, teatrul expediţieĭ luĭ Dariŭ în contra Sciţilor.

[2] τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου. Acéstă expresie singulară este maĭ mult întrebuinţată de navigatorĭ saŭ de călătorĭ şi însemnéză popórele ce le întâmpină navigatorul când a intrat în Pontul Euxin venind din Bosfor.

[3] λόγιον οἴδαμεν γενόμενον. Două manuscrise aŭ λόγιμον οἴδαμεν λεγόμενον. În casul acela se traduce »un om avênd reputaţia de a fi înţelept saŭ distins«.

[4] τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι. Erà obiceiul la Elinĭ să se laude tot d'auna simplicitatea naţiilor barbare, şi în privinţa Sciţilor avem multe exemple de asemenea laude, (veḑĭ Omer Il. XIII, 6).

. . . . . ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν
γλακτοφάγων, ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Asemenea Eschil (Prom. Sol. Fragment 10).

ἱππάκης βρωτῆρες, εὔνομοι Σκύθαι.

Maĭ târḑiŭ Efor făcù un mare panegiric asupra Sciţilor, şi în pasagiul acesta Erodot de sigur voesce să arate că nu este de acord cu aceste ideĭ. — Cu τὰ ἄλλα se subtînţelege πρήγματα.

[5] τε. Să observăm acì aceştĭ doĭ τε carĭ exprimă două particularităţĭ saŭ două avantagiurĭ pe carĭ le aŭ Sciţiĭ când năvălesce cine-va la eĭ: *nu numaĭ că* nu póte scăpa năvălitorul, *dar încă* el nu-ĭ póte găsi pe dênşiĭ daca eĭ ar cauta siguranţă în fugă şi s'ar ascunde.

κοι[1] ἐόντες πάντες ἔωσι ἱπποτοξόται, ζώοντες μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκήματά τέ σφι ᾖ ἐπὶ ζευγέων, κῶς οὐκ ἂν εἴησαν οὗτοι ἄμαχοί τε καὶ ἄποροι προσμίσγειν;

47. Ἐξεύρηται δέ σφι ταῦτα, τῆς τε γῆς ἐούσης ἐπιτηδέης καὶ τῶν ποταμῶν ἐόντων σφι συμμάχων· ἥ τε γὰρ γῆ ἐοῦσα πεδιὰς αὕτη, ποιώδης τε καὶ εὔυδρός[2] ἐστι· ποταμοί τε δι' αὐτῆς ῥέουσι οὐ πολλῷ τεῳ ἀριθμὸν ἐλάσσονες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύχων.[3] Ὅσοι δὲ οὐνομαστοί τέ

importantă (de care am vorbit) la eĭ e că nu póte scăpa nimenĭ care ar năvăli în ţéra lor, şi pe de altă parte daca eĭ nu vor să i găséscă cineva, nu e nimenĭ în stare să pue mâna pe eĭ: nu aŭ nicĭ oraşe nicĭ întăririĭ zidite, dar fiind toţĭ purtătorĭ al propriuluĭ lor domiciliŭ, sunt arcaşĭ călărĭ, nu trăesc din (munca) pluguluĭ, ci din (produsul) vitelor (lor), locuinţele lor sunt pe cară; cum óre, (în astfel de condiţiĭ) nu ar fi eĭ inexpugnabilĭ şi imposibilĭ de apropiat?

47. Găsim acestea la eĭ pentru că natura pămêntuluĭ lor se adaptă la acésta şi le vin şi apele în avantagiul lor: câcĭ, în adevêr, ţéra lor este o mare câmpie, bună pentru păşunatul (vitelor) şi bine irigată; printr'ênsa curg ape carĭ nu sunt

---

[1] φερέοικοι. Acéstă descripţie a Sciţilor nomaḑĭ este conformă cu descrierile autorilor carĭ aŭ scris despre eĭ şi corespunde cu obiceiurile succesorilor lor: ba în unele privinţe chiar cu obiceiurile unor ţêranĭ şi maĭ ales ţiganĭ de la noĭ, carĭ învělesc carăle lor în mod boltit şi întind pe urmă pâturĭ pe d'asupra, făcênd din ele case portative. Să comparăm acéstă expresiune cu aceea luĭ Mela şi Plin »ἀμαξόβιοι« şi cu expresia »οἰκόφοροι« întrebuinţată de Scymnus Chius. Afară de acésta să comparăm acest pasagiŭ cu acela tras din Eschil (Prom. Vinct. 734—836).

»Σκύθας. . . . . νομάδας, οἳ πλεκτὰς στέγας
πεδάρσιοι ναιοῦσ' ἐπ' εὐκύκλοις ὄχοις,
ἑκηβόλοις τόξοισιν ἐξηρτυμένοι«.

şi cu Oraţiu (III, Oda 24, vers 10):

»Quorum plaustra vagas rite trahunt domos«.

[2] εὔυδρος. Două manuscrise aŭ ἔνυδρος. Descrierea acésta corespunde fórte exact cu natura pârţilor meridionale ale Rusieĭ, dela Dnipru până la Volga şi nordul Crimeiĭ. Acolo se věd bărăganurĭ saŭ stepe imense cu rîurĭ şi gîrle numeróse. Trebue să notăm însă că locurĭ de păşune nu sunt multe: acelea se află numaĭ pe malurile gîrlelor: restul este pustiŭ şi locurile neproducătóre.

[3] τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύχων. Se înţelege póte canalurile principale pe marginea câror se aflaŭ câile de comunicaţie usitate în timp de inundaţie între diferitele oraşe din Egipt. Altfel sistemul fluvial al Egiptuluĭ diferă cu totul de acela al Scitieĭ. Cu tóte acestea Clarke ne vorbesce de asemănarea cea mare ce a găsit'o între gurile Niluluĭ şi gurile Donuluĭ: dar nu cred că autorul nostru are acì în minte acéstă analogie.

εἰσι αὐτῶν καὶ προσπλωτοὶ ἀπὸ θαλάσσης, τούτους οὐνομανέω. Ἴστρος μὲν πεντάστομος·[1] μετὰ δὲ Τύρης[2] τε καὶ Ὕπανις,[3] καὶ Βορυσθένης,[4] καὶ Παντικάπης,[5] καὶ Ὑπάκυρις,[6] καὶ Γέρρος,[7] καὶ Τάναϊς·[8] ῥέουσι δὲ οὗτοι[9] κατὰ τάδε.

48. Ἴστρος[10] μὲν, ἐὼν μέγιστος ποταμῶν πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, ἴσος[11] αἰεὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ῥέει καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος· πρῶτος δὲ τὸ ἀπ' ἑσπέρης τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ ῥέων, κατὰ τοιόνδε μέγιστος γέγονε ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτὸν ἐκδιδόντων[12]· εἰσὶ δὲ οἵδε οἱ μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες· διὰ μέν γε τῆς

mult maĭ puţine la numĕr decât canalurile din Egipt. Voiŭ cita pe acelea din ele carĭ sunt maĭ renumite, şi carĭ sunt navigabile până la o óre-care distanţă de mare. Maĭ ântâiŭ vine Istrul, care are cincĭ gurĭ; apoĭ Tiras, Ipanis, Boristenul, Panticapul, Ipacrisul, Gerul şi Tanais ; aceste ape curg precum urméză.

48. Istrul, cel maĭ mare din tóte apele ce le am vĕḑut noĭ, curge tot-d'auna la acelaş nivel atât vara cât şi iarna. El este primul din rîurile Scitieĭ care curge de la apus, şi ajunge la astfel de dimensiune fiind că se varsă şi alte rîurĭ într'însul. Rîurile carĭ îl măresc sunt

---

[1] Ἴστρος μὲν πεντάστομος. Strabon, Cartea I, ḑice că Dunârea are şépte gurĭ, asemenea Ovid (Trist. II, 189) numesce Istrul »septemplex«. Plin afirmă că el se varsă în Pontul Euxin prin şése gurĭ. Astăḑĭ nu există decât treĭ gurĭ principale: Kilia, Sulina şi St. Gheorghe, gura Kilia subtîmpărţinduse pe urmă în alte canalurĭ secundare. Nu trebue să dăm o prea mare importanţă acestor divergințe, ele ne arată nu numaĭ diferite apreciărĭ, dar încă un fapt constant, acela că cu timpul variéză necontenit conformaţia acestuĭ imens delta. Chiar în secolul nostru s'aŭ produs variaţiunĭ multe prin deposite de nisip carĭ schimbă cursul unor braţe şi forméză insule noĭ din partea guriĭ Kilia.

[2] Τύρης. Dnistrul.

[3] Ὕπανις. Bug.

[4] Βορυσθένης. Dniprul.

[5] Παντικάπης. Dispărut prin modificarea cursuluĭ Dnipruluĭ. În vechime însă erà un rîŭ mic care se vĕrsa în Pontul Euxin tocmaĭ la gura Dnipruluĭ.

[6] Ὑπάκυρις. Dispărut şi el prin schimbarea terenuluĭ, erà o apă mică care se vĕrsa în Pontul Euxin în golful actual de Perecop.

[7] Γέρρος. O dată un rîŭ important care acum s'a unit probabil cu rîul Don.

[8] Τάναϊς. Don. — Tóte aceste rîurĭ sunt descrise maĭ jos în detaliŭ.

[9] ῥέουσι δὲ οὗτοι. Câte-va ediţiĭ vechĭ aŭ ῥέουσι γὰρ οἵδε, dar fără autoritate seriósă.

[10] Ἴστρος. Numele Danubiu nu fu dat Dunâriĭ de cât maĭ târḑiŭ şi acésta numaĭ pârţiĭ superióre a fluviuluĭ, în sus de gura Tiseĭ: partea inferióră a păstrat numele de Istru până în timpurile imperiuluĭ bizantin.

[11] ἴσος. Ca contrast cu Nilul care se umfla şi scădea periodic. În general când vorbesce Erodot despre Dunâre, are în minte o comparaţie cu Nilul.

[12] ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτὸν ἐκδιδόντων. Genitiv absolut care corespunde cu ablativul absolut latin; acéstă frasă s'ar traduce în limba latină: »aliis quoque in ipsum irruentibus fluviis«.

Σκυθικῆς χώρης πέντε μὲν οἱ ῥέοντες[1]· τόν τε Σκύθαι Πόρατα[2] καλέουσι ῞Ελληνες δὲ Πυρετόν· καὶ ἄλλος Τιαραντὸς, καὶ ’Αραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ ’Ορδησσός.[3] ῾Ο μὲν πρῶτος[4] λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας, καὶ πρὸς ἠῶ ῥέων[5] ἀνακοινοῦται τῷ ῎Ιστρῳ τὸ ὕδωρ· ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς, Τιαραντὸς, πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων· ὁ δὲ δὴ ’Αραρὸς τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ ’Ορδησσὸς, διὰ μέσου τούτων ἰόντες, ἐσβάλλουσι ἐς τὸν ῎Ιστρον. Οὗτοι μὲν αὐτιγενέες[6] ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύουσι αὐτόν.

cele următóre: maĭ ântâiŭ sunt cincĭ carĭ curg prin pârţile Scitieĭ: Porata, pe care Eliniĭ îl numesc Piretus; după aceea (vin) Tiarantul, Ararul, Naparul şi Ordesul. Primul rîŭ menţionat este mare, şi curgênd în partea răsărituluĭ, unesce apele sale cu ale Istruluĭ; iar cel d'al doilea menţionat, Tiarantul, (curge) maĭ spre apus şi este maĭ mic; cât pentru Ararul şi Naparul şi Ordesul, ele, curgênd între aceste (două rîurĭ) să varsă în Istru. Aceste rîurĭ, adevêrat scitice, contribuesc la crescerea Istruluĭ.

---

[1] πέντε μὲν οἱ ῥέοντες. Subt cuvînt că pe malul stâng al Dunâriĭ se varsă maĭ mult ca 5 afluenţĭ, Koën a propus a amenda textul astfel: πέντε μὲν μεγάλοι ῥέοντες, schimbare pe care a aprobat'o şi Porson; dar nu cred că ne e permis a primi o intercalare nejustificată de nicĭ un manuscris.

[2] Πόρατα. Fără nicĭ o îndoială, Prutul, afluentul cel maĭ răsăritan al Dunâriĭ. Un autor grec, Dimitrie Filipides, într'o »Istorie a Românieĭ«. (῾Ιστορία τῆς Ρουμανίας) publicată la 1816 la Lipsca, citéză acest pasagiŭ greşit şi scrie Πούρατα.

[3] Τιαραντὸς, καὶ ’Αραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ ’Ορδησσός. S'aŭ făcut de diferiţĭ comentatorĭ varie presupunerĭ în privinţa identificăriĭ acestor rîurĭ. De exemplu, Tiarantul a fost luat de Reichard drept Tisa, de Mannert drept Jiul, de Doninges drept Cerna. Acum, de óre-ce Erodot ne spune că între Tiarant şi Porata, saŭ Prut, eraŭ treĭ rîurĭ, stabilirea identităţiĭ celor lalte depinde de localisarea Tiarantuluĭ. De aceea, considerând Tiarantul ca Tisa, Mannert conchide că Ararul este Oltul, Naparul Argeşul, şi Ordesul Siretul. Defectul sistemuluĭ luĭ Mannert este că trece peste Ialomiţa, care neapărat trebue să fie unul din aceste rîurĭ. De aceea e mult maĭ bine să urmăm pe Niebuhr şi majoritatea comentatorilor de astăḑĭ carĭ identifică Tiarantul cu Oltul, şi pe urmă, începênd de jos în sus, identifică Ararul cu Siretul, Naparul cu Ialomiţa şi Ordesul cu Argeşul. Acéstă din urmă explicare este şi cea maĭ raţională, câcĭ aceste treĭ rîurĭ, cu Oltul împreună, sunt, de la Prut în sus, cele patru afluente principale al Dunâriĭ pe malul stîng. Afară de acésta, analogia fonetică între numele Ordesus şi acela de Argeş e în favórea acesteĭ părerĭ.

[4] ὁ μὲν πρῶτος. Porata saŭ Prutul.

[5] πρὸς ἠῶ ῥέων, Schweighäuser explică fórte bine cum că acésta nu însemnéză că Prutul curge »spre răsărit«, dar »la răsărit«, adică, este afluentul cel maĭ răsăritan al Dunâriĭ. Acì Erodot opune Prutul, care curge la răsărit, cu Tiarantul, care este afluentul maĭ apusan »πρὸς ἑσπέρης μᾶλλον«, cele lalte treĭ, curgênd între aceste două rîurĭ. Erodot tace asupra afluenţilor în sus de Olt, fiind-că acele pârţĭ al Ungarieĭ actuale nu eraŭ considerate ca făcênd parte din Scitia.

[6] αὐτιγενέες. Treĭ manuscrise aŭ αὐθιγενέες şi unul chiar αὐθηγενέες. Însă forma adoptată acì este preferibilă, maĭ cu sémă pentru că acest cuvînt se maĭ află şi în Cartea II, Cap. 149 (αὐτιγενὲς) şi în acel pasagiŭ nu există diverginţă în manuscrise.

49. Ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων[1] Μάρις[2] ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου[3] τῶν κορυφέων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορέην ἄνεμον ἐσβάλλλουσι ἐς αὐτὸν, Ἄτλας, καὶ Αὔρας, καὶ Τίβισις·[4] διὰ δὲ Θρηΐκης καὶ Θρηΐκων τῶν Κροβύζων[5] ῥέοντες Ἄθρυς καὶ

49. Pe de altă parte rîul Maris, curgênd din pârţile Agatirsilor, unesce apele sale cu ale Istruluĭ. Şi iar dela înălţimile munteluĭ Hæmus treĭ alte rîurĭ curg spre miaḑă-nópte şi se varsă într'ênsul; (acestea se numesc) Atlas, Auras şi Tibisis;

---

[1] Ἀγαθύρσων. Agatirsiĭ locuiaŭ în Transilvania şi în Ungaria orientală de astăḑĭ, pe malurile Tiseĭ şi al Maroşuluĭ. Hansen pretinde că eĭ eraŭ Slavĭ şi Ritter îĭ numeşte Sarmaţĭ; e mult maĭ natural însă să credem cu Niebuhr, că eraŭ de rasă getică şi că astfel formaŭ, împreună cu Daciĭ şi cu Geţiĭ, un singur neam, vorbind acelaş limbagiŭ. Întocmaĭ ca Daciĭ, Agatirsiĭ aŭ fost originarĭ din Tracia: pe urmă găsind pe consângeniĭ lor Daciĭ stabiliţĭ în valea Dunâriĭ, s'aŭ amestecat cu dênşiĭ, cum aŭ făcut şi Geţiĭ dela Dunârea de jos, şi aŭ format un singur popor sub denumirea generală de Dacĭ, denumire pe care aŭ avut'o în tot timpul luĭ Domiţian, luĭ Nerva şi luĭ Traian. La epoca luĭ Erodot Agatirsiĭ eraŭ muntenĭ şi locuiaŭ maĭ cu sémă în Carpaţĭ şi în munţiĭ Transilvanieĭ, unde eraŭ mine de aur, şi de unde probabil provineaŭ sculele despre carĭ e vorbă maĭ jos la Cap. 104.

[2] Μάρις. Fără cea maĭ mică îndoiélă, după cum îl indică şi numele, Maroşul de astăḑĭ, care isvoreşte din munţiĭ Transilvanieĭ şi se varsă în Tisa. Erórea ce o face Erodot când ḑice că acest rîŭ se varsă în Dunâre, a făcut pe maĭ mulţĭ comentatorĭ, între carĭ şi pe Blakesley, să creadă că autorul nostru înţelege prin Μάρις Tisa de astăḑĭ, şi nu Maroşul. Sunt două modurĭ de a esplica acest pasagiŭ, saŭ prin neexactitatea cunoscinţelor ce le aveaŭ Eliniĭ despre acele pârţĭ ale Ungarieĭ de astăḑi, saŭ încă maĭ bine prin legitima ipotesă că în josul Segedinuluĭ Tisa modernă se numia Maris, astfel încât nu Maroşul se considera ca dând în Tisa ci Tisa în Maroş. În tóte casurile nu trebue ca cuvintele «συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ» să ne facă să credem că e vorbă despre Tisa. Maroşul este maĭ mult un rîŭ isvorind din pârţile Agatirisilor de cât Tisa, care vine maĭ la nord, acolo unde eraŭ Agatirsiĭ amestecaţĭ cu Sciţĭ şi cu Slavĭ.

[3] Αἵμου. Munţiĭ carĭ forméză limita spre miaḑă-ḑi a Bulgarieĭ de astăḑĭ. Numele lor actual este Balcaniĭ. Câţĭ-va comentatorĭ (între carĭ Schaffarik) sub cuvînt că nicĭ un rîŭ mare nu curge de la Balcanĭ spre Dunâre, schimbă în modul cel maĭ arbitrar şi nejustificat tot pasagiul acesta. Eĭ consideră maĭ ântâiŭ muntele Hæmus ca represintând munţiĭ Sarmaţieĭ şi intercalésă οὐ între ἄλλοι şi μεγάλοι; schimbă pe urmă πρὸς βορέην în πρὸς νότον şi traduc rîurile Atlas, Auras şi Tibisis prin Oltul, Jiul şi Temeşul. E maĭ natural să presupunem că Erodot nu era bine informat şi că atribuia rîurilor Bulgarieĭ o dimensiune şi o importanţă maĭ mare decât le aveaŭ în realitate.

[4] Ἄτλας, καὶ Αὔρας καὶ Τίβισις. Este fórte greŭ, ca să nu ḑicem imposibil, să decidem carĭ sunt apele Bulgarieĭ desemnate prin aceste denumirĭ. Putem însă presupune aproximativ că, Sciul fiind Oescul luĭ Plin şi Iskerul de astăḑĭ, cele lalte şése rîurĭ, adică Atlas, Auras, Tibisis, Atris, Noes şi Artanes, carĭ curg între Isker şi mare, represintă rîurile carĭ astă-ḑĭ se numesc Taban, Drista, Kara-Lom, Iantra, Osma şi Vid. Acésta se póte afirma numaĭ în mod general, dar nu putem identifica cu absolută precisie, fie care rîŭ în parte.

[5] Κροβύζων. Sunt fórte multe opiniĭ curente în privinţa acestuĭ popor; iată cele principale: Mannert crede că Crobiziĭ locuiaŭ pe malul drept al Dunâriĭ, între Tribalĭ la apus şi Geţĭ la răsărit: în alte cuvinte în Serbia modernă. Strabon face din eĭ Geţĭ şi ḑice că locuiaŭ lângă Tomi. Wilkinson pe de altă parte ḑice că eraŭ Slavĭ şi că numele lor este identic cu Krivitchiĭ, carĭ locuesc în Rusia. Cred că îĭ putem considera ca constituind elementul slav de la sudul Dunâriĭ şi ca strămoşiĭ Sêrbilor.

Νόης καὶ Ἀρτάνης[1], ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἴστρον· ἐκ δὲ Παιόνων[2] καὶ οὔρεος Ῥοδόπης[3] Σκίος[4] ποταμὸς, μέσον σχίζων τὸν Αἷμον,[5] ἐκδιδοῖ[6] ἐς αὐτόν· ἐξ Ἰλλυρίων δὲ ῥέων πρὸς βορέην ἄνεμον Ἄγγρος[7] ποταμὸς, ἐσβάλλει ἐς πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν[8] καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον,[9] ὁ δὲ Βρόγγος ἐς τὸν Ἴστρον. Οὕτω ἀμφοτέρους ἐόντας μεγάλους ὁ Ἴστρος δέκεται. Ἐκ δὲ τῆς κατύπερθε χώρης Ὀμβρίκων, Κάρπις[10] ποτα-

(rîurile) Atris, Noes şi Artanes, pe de altă parte, după ce curg prin Tracia şi prin pârţile Tracilor Crobizĭ, se varsă în Istru; şi rîul Scius, răsărind din pârţile Peonilor şi din muntele Rodop, după ce îşĭ face drum prin Hæmus, se varsă asemenea în Istru; pe de altă parte rîul Angros, curgênd din pârţile Ilirieĭ spre miaḑă nópte, dă prin câmpiile Tribalilor şi se unesce cu μὸς καὶ ἄλλος Ἄλπις[1] ποταμὸς, πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες[2], ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν. Ῥέει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ὁ Ἴστρος, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἳ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων μετὰ Κύνητας[3] οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ῥέων δὲ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθίης βάλλει.[4]

---

[1] Ἄθρυς καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης. În loc de Ἄθρυς câţĭ-va editorĭ aŭ Ἴαθρυς, variantă care apropie acest nume de Iantra. Manuscrisele însă aŭ Ἄθρυς. Cât pentru Artanes, acest rîu se numia şi Eltus şi se crede că el indică Vidul care trece aprópe de Plevna şi despre care am auḑit atât în timpul campanieĭ bulgare din 1877—78.

[2] Παιόνων. În cartea V, Cap 13, Erodot ne spune că Peoniĭ locuiaŭ pe malurile fluviuluĭ Strimon.

[3] Ῥοδόπης. Numele modern al acestuĭ munte este Despot-dagh.

[4] Σκίος. Maĭ toţĭ comentatoriĭ sunt de acord în privinţa acestuĭ rîŭ, şi îl identifică cu Iskerul. Multe manuscrise aŭ Κίος. Tucidid îl numesce Ὄσκιος şi Plin Oescus.

[5] μέσον σχίζων τὸν Αἷμον. Acésta este o eróre. Nicĭ un rîŭ nu trece prin Balcanĭ, cum trece Oltul prin Carpaţĭ. Rîul Isker isvoresce la pólele meḑinopţiale ale Balcanuluĭ, întocmaĭ la punctul unde şirul de munţĭ numit Rodop saŭ Despot-dagh se ḑesparte de munţiĭ principalĭ ca să apuce spre sud-est. Din unghiurile opuse ce le forméză Balcaniĭ cu Despot-dagh (Hæmus cu Rodop), isvoresc Ebrul şi Nestul. De aceea Tucidid este mult maĭ exact decât Erodot când ḑice, vorbind de Ὄσκιος saŭ de Isker: »ῥεῖ δ' οὗτος ἐκ τοῦ ὄρους ὅθεν περ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἕβρος«. (II 96.)

[6] ἐκδιδοῖ. Creutzer are ἐσδιδοῖ. Am preferit ἐκδιδοῖ ca să evit pleonasmul ἐσδιδοῖ ἐς, cu tóte că maĭ jos avem ἐσβάλλει ἐς.

[7] Ἄγγρος. Morava occidentală saŭ Morava Serbieĭ de astăḑĭ.

[8] πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν. Despre Tribalĭ nu ne spune nimic Erodot. Tucidid însă vorbesce mult despre acest popor care locuia în Serbia de astăḑĭ saŭ maĭ exact vorbind, în ceea ce se numesce Serbia veche. Câmpia Tribalilor este fără cea maĭ mică îndoială valea Moraveĭ în Serbia.

[9] Βρόγγον. Morava orientală saŭ bulgară, care se unesce cu Morava Serbieĭ lângă Krujovatz.

[10] Κάρπις. Trebue să observăm că cu cât Erodot se ócupă de regiunĭ maĭ în centrul Europeĭ, cu atât cunoscinţele luĭ geografice devin maĭ vage. Se scia fórte bine că Istrul, în sus de Tisa, primesce două afluente marĭ, adică Sava şi Drava de astă-ḑĭ: se maĭ scia că din Alpiĭ Reticĭ de astăḑĭ, regiune pe care Erodot o numesce prin extensiune »Umbria«, (deşi Umbria nu trecea în realitate peste Alpĭ, nicĭ chiar peste Po,) maĭ isvoresc două afluente marĭ ale Dunâriĭ, Inul şi Salza. Din acest din urmă fapt s'a conchis că aceste două rîurĭ sunt identice cu Drava şi Sava; de aceea cred că Carpis este un rîŭ imaginar compus din Inul şi din Sava, confundate din eróre, şi că Alpis este tot un rîŭ imaginar compus din Salza şi din Drava, iar confundate din eróre. Rawlinson merge încă maĭ departe şi ḑice că prin Alpis Erodot înţelege Rinul, pe care îl consi-

50. Τούτων ὦν τῶν καταλεχθέντων καὶ ἄλλων συμβαλλομένων τὸ σφέτερον ὕδωρ γίνεται ὁ Ἴστρος ποταμῶν μέγιστος. Ἐπεὶ ὕδωρ γε ἓν πρὸς ἓν συμβάλλειν,[5] ὁ Νεῖλος

rîul Brongu, iar Brongul (se varsă) în Istru. Astfel Istrul primesce amîndouă aceste rîurĭ marĭ. Pe de altă parte din regiunile superióre ale Umbrienilor, rîul Carpis şi încă altul, rîul Alpis, după ce curg şi acestia spre miadă nópte, se varsă tot într'însul. Istrul străbate tótă Europa, începênd de la Celţiĭ carĭ, afară de Cineţienĭ, sunt ceĭ maĭ occidentalĭ locuitori din Europa; după ce străbate tótă Europa pătrunde pân' în marginile Scitieĭ.

50. După ce rîurile sus menţionate, şi alte multe, plătesc tributul apelelor lor, Istrul devine cel maĭ mare fluviu. Dacă comparăm numaĭ volumul unuia

---

dera ca un afluent al Dunâriĭ, ceea ce iar este destul de probabil, de óre-ce Erodot singur dice că Dunârea răsare lângă Pirene în Celtica. Vedem din tóte cele ce proced cât de confuse sunt cunoscinţele geografice ale luĭ Erodot în ceea ce se atinge de centrul Europeĭ.

[1] Ἄλπις. E fórte interesantă acéstă primă menţiune a cuvîntuluĭ »Alp« care de la Polibiu încóce devine numele prin care se indică marele zid separator între Italia şi restul Europeĭ. Astădĭ chiar acest nume se dă în localitate, nu atât munţilor, cât vâilor de la pólele acestor munţĭ. Nu sciŭ să se fi aplicat vre o dată acest nume uneĭ ape curgătóre.

[2] πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες. Creutzer presintă în ediţia sa aceste cuvinte într'un ordin diferit: πρὸς βορέην ῥέοντες ἄνεμον, καὶ οὗτοι etc. făcênd ast-fel să se refere καὶ οὗτοι la ἐκδιδοῦσι. În casul acela trebue să traducem: »curgênd spre miadă nópte, se varsă şi ele într'însul. Cred însă maĭ natural ordinul adoptat aci care referă pe καὶ οὗτοι la ῥέοντες, adică: »aceste două rîurĭ, (tot ca şi Angrul şi Brongul) curg spre miadă nópte«. Faptul că ele se varsă în Istru este comun tutulor apelor citate aci, iar faptul că ar avea un curs septentrional este particular acestor patru rîurĭ numaĭ; iată dece dic că ordinul cuvintelor adoptat aci e maĭ logic.

[3] μετὰ Κύνητας. Însemnéză aci »afară de«, adică «exceptând pe Cineţĭ«, iar nu, cum traduc uniĭ în mod eronat, »împreună cu Cineţiĭ«. Cât pentru acest popor, el pare a fi identic cu acela pe care Erodot 'l numesce în Cartea II, Cap. 33, »Κυνήσιοι.« Cineţiĭ aceştia locuiaŭ între capul St. Vincent şi fluviul Guadiana în Peninsula Iberică.

[4] ἐσβάλλει. Maĭ mulţĭ comentatorĭ traduc prin »se varsă«, dar cred că aci e maĭ mult idea de pătrundere, nu de vărsare, ca latinésca »irrumpere«. Erodot întrebuinţéză de preferinţă verbul ἐκδίδω pentru a exprima idea unuĭ fluviu saŭ a uneĭ ape ce se varsă. Totuşĭ în capitolul acesta vedem maĭ sus verbul ἐσβάλλειν întrebuinţat în ambele sensurĭ Ἄγγρος ποταμὸς ἐσβάλλει ἐς πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον, ὁ δὲ Βρόγγος, ἐς τὸν Ἴστρον.«

[5] ἓν πρὸς ἓν συμβάλλειν. Creuzer esplică în limba latină fórte bine

πλήθεϊ ἀποκρατέει· ἐς γὰρ δὴ τοῦτον οὔτε ποταμὸς οὔτε κρήνη οὐδεμία ἐσδιδοῦσα [1] ἐς πλῆθός οἱ συμβάλλεται. Ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει [2] ἔν τε θέρεϊ καὶ χειμῶνι ὁ Ἴστρος κατὰ τοιόνδε τι, ὡς ἐμοὶ δοκέει. Τοῦ μὲν χειμῶνος ἐστὶ ὅσος πέρ ἐστι, ὀλίγῳ τε μέζων τῆς ἑωυτοῦ φύσιος γίνεται· ὕεται γὰρ ἡ γῆ αὕτη τοῦ χειμῶνος πάμπαν ὀλίγω, νιφετῷ δὲ πάντα [3] χρέεται· [4] τοῦ δὲ θέρεος ἡ χιὼν ἡ ἐν τῷ χειμῶνι πεσοῦσα, ἐοῦσα ἀμφιλαφὴς, τηκομένη πάντοθεν ἐσδιδοῖ ἐς τὸν Ἴστρον· αὕτη τε δὴ ἡ χιὼν ἐσδιδοῦσα ἐς αὐτὸν συμπληθύει, καὶ ὄμβροι πολλοί τε καὶ λάβροι σὺν αὐτῇ· ὕει γὰρ δὴ τὸ θέρος· ὅσῳ δὲ πλέον ἐπ' ἑωυτὸν ὕδωρ ὁ ἥλιος ἐπέλκεται ἐν τῷ θέρεϊ ἢ ἐν τῷ χειμῶνι, τοσούτῳ τὰ συμμισγό-

din fluviĭ cu volumul celuĭ lalt, Nilul are avantagiul (asupra Istruluĭ); fiind-că în Nil nu se varsă nicĭ un rîŭ, nicĭ chiar vre un isvor care să i dea un volum maĭ mare. Istrul ênsă curge tot d'auna la acelaş nivel atât vara cât şi iarna, şi după cum cred eŭ, pentru cuvintele următóre: în timpul ierneĭ el este la nivelul sĕŭ natural, póte ceva maĭ ridicat, câcĭ în timpul ierneĭ plouă puţin de tot în acéstă regiune, fiind-că ninge fórte mult; vara însă, zăpada, care a căḑut tótă iarna, şi care este fórte mare, topindu-se, se scurge din tóte locurile în Istru. Acéstă zăpadă scurgêndu-se într'ênsul, măresce volumul (apelor sale), şi la

---

acéstă locuţiune astfel: »nam si solius (Istri) per se aquam cum Nili aquâ conferas, copiâ illum superat«. Adică »de am compara volumul unuia cu volumul celuĭ lalt. s. c. l.« Platon în »republică« se servă de o locuţiune analogă: »ἓν ἀνθ' ἑνὸς«.

[1] ἐσδιδοῦσα. Câţĭ-va editorĭ, sub cuvînt că se întrebuinţéză maĭ mult verbul ἐκδιδόναι şi nu ἐσδιδόναι pentru a exprima vărsarea unuĭ fluviu în mare, saŭ vărsarea unuĭ afluent în fluviu, propun a se citi, atât aci, cât şi maĭ jos, în loc de ἐσδιδοῖ, ἐσδιδοῦσα, ἐκδιδοῖ şi ἐκδιδοῦσα. Acéstă modificare a textuluĭ nu putem să o primim, maĭ ântâĭŭ pentru că întrebuinţarea acestor cuvinte în sensurile indicate nu e supusă uneĭ regule generale, şi pe urmă fiind-că nu o sancţionéză nicĭ un manuscris. Scim că Nilul primesce mulţĭ tributarĭ în Etiopia, dar cel din urmă se numesce Etbara şi se unesce cu Nilul la gradul 16 de latitudine, adică la vr'o 800 de kilometri în sus de hotarul Egiptuluĭ. Acest pasagiu e preţios fiind-că servă a determina că în antichitate nu se scia nimic despre Nil, în susul acesteĭ limite: în alte cuvinte nu se scia nimic despre Nil maĭ sus de gradul 23 de latitudine nord.

[2] ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει. Acésta se potrivesce şi cu ḑisele luĭ Pausanias (VII, 38) când el compară un pîrîŭ de la muntele Liceu cu Istrul şi ḑice: »τῆς Ἀγνοῦς πηγὴ ἡ κατὰ τὰ αὐτὰ ποταμῷ τῷ Ἴστρῳ πέφυκεν ἴσον παρέχεσθαι τὸ ὕδωρ ἐν χειμῶνι ὁμοίως, καὶ ἐν ὥρα θέρους«.

[3] πάντα. Sancroft în ediţia sa, are τὰ πάντα, care nu se justifică prin manuscrise.

[4] χρέεται. Am preferit forma ionică care se adoptă de Schweighäuser, de Gaisford şi de Blakesley şi care este justificată prin două manuscrise, în locul formeĭ necontractate χρᾶται, care se găsesce şi ea în multe ediţiĭ şi în unele texturĭ manuscrise. În frasa νιφετῷ δὲ πάντα χρέεται se subtînţelege αὕτη ἡ γῆ. Sensul ad litteram, daca s'ar putea formula astfel în limba nóstră, ar fi: «iar regiunea acésta întrebuinţéză numaĭ zăpadă«, adică acolo iarna cade numaĭ zăpadă.

μενα τῷ Ἴστρῳ πολλαπλήσιά ἐστι τοῦ θέρεος ἤπερ τοῦ χειμῶνος· ἀντιτιθέμενα δὲ ταῦτα, ἀντισήκωσις γίνεται,[1] ὥστε ἴσον μιν αἰεὶ φαίνεσθαι ἐόντα.

51. Εἷς[2] μὲν δὴ τῶν ποταμῶν τοῖσι Σκύθῃσί ἐστι ὁ Ἴστρος· μετὰ δὲ τοῦτον Τύρης,[3] ὃς ἀπὸ βορέω μὲν ἀνέμου ὁρμᾶται, ἄρχεται δὲ ῥέων ἐκ λίμνης[4] μεγάλης, ἣ οὐρίζει τήν τε Σκυθικὴν καὶ τὴν Νευρίδα[5] γῆν. Ἐπὶ δὲ τῷ στόματι αὐτοῦ κατοίκηνται Ἕλληνες, οἳ Τυρῖται[6] καλέονται.

52. Τρίτος δὲ Ὕπανις[7] ποταμὸς ὁρμᾶται μὲν ἐκ τῆς Σκυθικῆς, ῥέει δὲ ἐκ λίμνης μεγάλης[8], τὴν

acésta se adaogă ploĭ şi furtune dese: câcĭ vara plouă (fórte mult). Cu cât vara sórele îşĭ atrage o maĭ mare cuantitate de apă decât iarna, cu atât afluenţiĭ Istruluĭ sunt maĭ voluminoşĭ, vara decât iarna. Aceste două cause lucrând în sens invers, se produce un ecuilibriŭ ast-fel încât (Istrul) pare a fi tot d'auna la acelaş nivel.

51. Istrul dar este primul din tóte fluviile Scitieĭ; după acesta vine (rîul) Tiras, care se porneşte din pârţile de miaḑănópte, şi începe a curge dintr'o baltă mare care desparte Scitia de ţéra Nevrilor. Iar la gura acestuĭ rîŭ locuesc Eliniĭ, carĭ se numesc Tiriţĭ.

52. Al treilea rîŭ, Ipanis, se porneşte din (interiorul) Scitieĭ, şi curge dintr'o baltă mare

---

[1] ἀντισήκωσις γίνεται. »Se produce un ecuilibriŭ«. Aci Erodot dă o prea mare importanţă puteriĭ raḑelor sóreluĭ într'o latitudine ca aceea în care se află Dunârea. Acest ecuilibriŭ este maĭ mult rezultatul cresceriĭ, în timpul veriĭ, a volumuluĭ tributarilor despre sud, prin topirea zâpeḑiĭ de la Alpĭ, care compensésă pentru scăderea tributarilor despre nord, produsă prin lipsa uneĭ cuantităţĭ suficiente de zăpadă şi de plóe în timpul ierneĭ, şi carĭ prin urmare vara nu aŭ volum mare.

[2] Εἷς. În sens de primul, sinonim cu πρῶτος.

[3] Τύρης. Dnistrul de astăḑĭ.

[4] ῥέων ἐκ λίμνης. Aci se înşélă autorul nostru. Nu Dnistrul ese dintr'un lac, ci un afluent al Dnistruluĭ, care se numesce Sered şi care rĕsare aprópe de Zloczow în Galicia. Maĭ există încă un lac aprópe de isvorul Dnistruluĭ numit Werezysca, aprópe de Lemberg, dar acest lac nu comunică cu Dnistrul decât maĭ jos.

[5] Νευρίδα. Despre Nevriĭ s'a vorbit maĭ sus la Cap. 17, veḑĭ nota 2 pag. 25.

[6] Τυρῖται. Oraşul Tira, numit şi Ofiusa, se afla la gura Dnistruluĭ. Geţiĭ maĭ târḑiŭ ocupară aceste pârţĭ şi aceĭ dintr'ênşiĭ carĭ se aşeḑară la gura Dnistruluĭ furâ denumiţĭ »Tyrigetæ« după numele oraşuluĭ Tira.

[7] Ὕπανις. Astăḑĭ rîul Bug.

[8] ῥέει δὲ ἐκ λίμνης μεγάλης. Despre lacul acesta, din care ḑice Erodot că ar fi isvorind rîul Ipanis, nu se scie nimic astăḑĭ. Suntem în drept a conchide în privinţa acésta cum am conchis şi în privinţa laculuĭ din care se ḑice maĭ sus că ar fi eşind Dnistrul, că autorul nostru nu avea cunoscinţe precise şi clare despre acele localităţĭ. Este bine constatat acum că rîul Ipanis saŭ Bug,

πέριξ νέμονται ἵπποι ἄγριοι λευκοί[1]· καλέεται δ'ἡ λίμνη αὕτη ὀρθῶς μήτηρ Ὑπάνιος[2]. Ἐκ ταύτης ὦν ἀνατέλλων ὁ Ὕπανις ποταμὸς ῥέει ἐπὶ μὲν πέντε ἡμερέων πλόον[3] βραχὺς καὶ γλυκὺς ἔτι[4], ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς θαλάσσης τεσσέρων ἡμερέων πλόον πικρὸς αἰνῶς. Ἐκδιδοῖ γὰρ ἐς αὐτὸν κρήνη πικρή[5], οὕτω δή τι ἐοῦσα πικρή, ἣ μεγάθεϊ σμικρή[6] ἐοῦσα κιρνᾶ τὸν Ὕπανιν, ἐόντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν[7]. Ἔστι δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἐν οὔροισι χώρης τῆς τε ἀροτήρων Σκυθέων καὶ Ἀλαξώνων[8]· οὔνομα δὲ τῇ κρήνῃ, καὶ ὅθεν ῥέει, τῷ χώρῳ Σκυθιστὶ μὲν

împrejurul câreia locuesc caĭ sălbaticĭ albĭ; iar acéstă baltă se numesce cu drept cuvînt «muma (rîuluĭ) Ipanis». (Rîul) Ipanis, după ce ese din acéstă (baltă), curge (la o distanţă) de cincĭ ḑile de navigaţie mic şi tot dulce (de bĕut), dar de la acest (punct) până la mare, (o distanţă de) patru ḑile de navigaţie, (se face) grozav de amar: câcĭ un isvor amar se varsă într'ênsul, acesta, (deşi) este de o mărime neînsemnată, strică tot rîul Ipanis prin amestecul (apelor sale), rîŭ impor-

---

îşĭ are isvorul în Podolia. E adevêrat că localităţile din acea vecinătate sunt băltóse, dar despre existenţa acolo a uneĭ bălţĭ marĭ nu scim absolut nimic, şi prin urmare ea trebue să fie o simplă ipotesă a luĭ Erodot.

[1] ἵπποι ἄγριοι λευκοί. Chiar în timpiĭ moderniĭ autoriĭ carĭ aŭ scris despre aceste regiunĭ aŭ observat mulţimea de caĭ sălbaticĭ carĭ păşunéză acolo. În privinţa acésta putem cita între alţiĭ pe Eichwald (Alte Geographie) şi pe Dureau de la Malle (Mémoire de l'Académie des inscriptions).

[2] μήτηρ Ὑπάνιος. Adică sorgintea mumă din care se forméză Ipanis. Eustaţiu, (ad Dyonis. Perieg.) explică fórte bine acest pasagiŭ: »ἰστέον δὲ ὅτι »κατὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ Σκυθικὸς ποταμὸς τίς ἐστι λεγόμενος Ὕπανις, ἀνατέλλων »ἐκ λίμνης μεγάλης, ἥτις λέγεται μήτηρ Ὑπάνιος, καθὰ δηλαδὴ καὶ ἡ »Μαιῶτις μήτηρ τοῦ Εὐξείνου«. Expresiile »pater«, »mater«, »parens«, ne spune un filolog german, Tzucke, eraŭ des usitate în acest sens; el ne spune chiar: »Mæotis autem« »Mater Ponti« »dicebatur«. Veḑĭ maĭ jos la Cap. 86 unde »μήτηρ« se aplică laculuĭ Mæotis, în acelaş sens.

[3] πέντε ἡμερέων πλόον. Ceea ce, cu cele patru ḑile de navigaţie de maĭ jos, dă peste tot 9 ḑile ca timp necesar pentru percursul rîuluĭ întreg. Acest percurs este de 235 de kilometri aproximativ.

[4] ἔτι. Câte-va manuscrise aŭ ἐστὶ. Cuvîntul acesta acì însemnéză că rîul îşĭ *conservă* dulcéţa primitivă.

[5] κρήνη πικρή. Există o mulţime de teoriĭ în privinţa localisăriĭ acestuĭ isvor amar. Reichard presupune că Erodot se referă la un isvor de apă minerală lângă Ladyczin în Podolia. Eichwald crede că póte e vorbă de puţurile de păcură, comune în acele localităţĭ; în tóte casurile este fórte greŭ să specificăm cu siguranţă despre care isvor amar vorbesce Erodot. Nu trebue să uităm că autorul nostru nu s'a depărtat mult de malul mâriĭ, şi că tot ce spune despre interiorul Scitieĭ nu este decât basat pe relaţiunĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin vage.

[6] μεγάθεϊ σμικρή. »De mică dimensiune«. O asemenea expresie se maĭ găsesce în Cartea I, cap. 51 (μεγάθεϊ μεγάλους). La Cartea II, cap. 74, avem μεγάθεϊ μικρούς.

[7] κιρνᾶ τὸν Ὕπανιν, ἐόντα παταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν. Am fost silit, pentru a da sensul adevêrat al verbuluĭ κιρνᾶ, să traduc acest pasagiŭ în mod măĭ liber.

[8] ἀροτήρων Σκυθέων καὶ Ἀλαξώνον. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 17.

'Εξαμπαῖος[1], κατὰ δὲ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν Ἱραὶ ὁδοί· συνάγουσι[2] δὲ τὰ τέρματα ὅ τε Τύρης καὶ ὁ Ὕπανις κατὰ 'Αλάζωνας· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ἀποστρέψας ἑκάτερος ῥέει εὐρύνων τὸ μέσον[3].

53. Τέταρτος δὲ Βορυσθένης[4] ποταμὸς, ὅς ἐστι μέγιστός τε μετὰ Ἴστρον τούτων, καὶ πολυαρκέστατος[5] κατὰ γνώμας τὰς ἡμετέρας, οὔτι μοῦνον τῶν Σκυθικῶν ποταμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, πλὴν Νείλου τοῦ 'Αιγυπτίου· τούτῳ γὰρ οὐκ οἷά ἐστι τε συμβαλέειν[6] ἄλλον ποταμόν· τῶν δὲ λοιπῶν Βορυσθένης ἐστὶ πολυαρκέστατος, ὃς νομάς τε καλλίστας καὶ εὐκομι-

tant între acelea (de dimensiune) maĭ mică. Acest isvor se află la hotarele între ţéra Sciţilor agricultorĭ şi aceea a Alazonilor. Numele acestuĭ isvor şi al localităţiĭ de unde provine, (este) în limba scitică »Exampæus«, iar în limba elină »Căĭ sacre«; atât (rîul) Tiras cât şi (rîul) Ipanis se apropie unul de altul cam spre Alazonĭ; de acì fie care se separă, lărgind spaţiul ce intervine.

53. În al patrulea rînd (vine) fluviul Boristen, care este, după Istrul, cel maĭ mare din tóte aceste ape, şi după părerea nóstră cel maĭ îndestulător, nu numaĭ din apele scitice, dar şi din tóte cursurile de apă ale (lumiĭ), afară de Nilul din Egipt: cu acesta nu se póte compara nicĭ un alt rîŭ; dintre cele lalte (rîurĭ) Boristenul este cel maĭ

---

[1] 'Εξαμπαῖος »Drumurĭ sacre«, derivă din cuvintele *exan* şi *pais*; cel dintâiŭ este identic cu cuvîntul sanscrit »*accha*«, care, după Grim, nu este alt-ceva decât elinescul »ἁγία« şi latinescul »*sacra*«; cel d'al doilea este identic cu sanscritul »*phata*«, din care Eliniĭ aŭ făcut »πάτος«, Germaniĭ »pfad« şi Englezĭĭ »path«. Ritter, (Vorhalle, p. 345) traduce acest cuvînt prin »Hexenpfad«, ceea-ce semnifică »calea babelor vrăjitóre«, câcĭ vrăjitórele, fiind considerate ca nisce fiinţe sacre, se póte ca cuvîntul german »hexe« să fie derivat din sanscritul »accha« sacru. În atare cas, germanul »hexe«, englezescul »hag« şi spaniolul »hechizira«, carĭ tóte semnifică »babă«, pot fi cuvinte aliate cu »accha«, cu latinescul »sacer« şi cu elinescul »ἅγιος«.

[2] συνάγουσι. Descrierea apropieriĭ acestor două ape în partea superióră a cursuluĭ lor, şi a depărtăriĭ lor în partea inferióră, probéză o cunoscinţă geografică fórte exactă din partea autoruluĭ în acéstă privinţă.

[3] τὸ μέσον. În opunere cu »τὰ τέρματα«, adică, lăsând un spaţiŭ maĭ mare la mijloc.

[4] Βορυσθένης. Dniprul.

[5] πολυαρκέστατος. Entusiasmul cu care Erodot vorbesce despre Dnipru a fost împărtăşit de maĭ mulţĭ călătorĭ modernĭ impresionaţĭ de majestatea acestuĭ fluviŭ: de exemplu, Madame de Hell, (voyages p. 56 şi 57), vorbesce despre Dnipru în termenĭ fórte admiratorĭ. Sensul literal al acestuĭ cuvînt este «fórte îndestulător«.

[6] συμβαλέειν. Unele ediţiĭ aŭ συμβάλλειν, însă fără autorisaţia manuscriselor principale.

δεστάτας[1] κτήνεσι παρέχεται, ἰχθύας[2] τε ἀρίστους διακριδὸν καὶ πλείστους· πίνεσθαί τε ἥδιστός ἐστι· ῥέει τε καθαρὸς παρὰ θολεροῖσι· σπόρος τε παρ' αὐτὸν ἄριστος γίνεται· ποίη[3] τε, τῇ οὐ σπείρεται ἡ χώρη, βαθυτάτη· ἅλες[4] τε ἐπὶ τῷ στόματι αὐτοῦ αὐτόματοι[5] πήγνυνται ἄπλετοι· κήτεά τε μεγάλα ἀνάκανθα[6], τὰ ἀντακαίους καλέουσι, παρέχεται ἐς ταρίχευσιν[7], ἄλλα τε πολλὰ θωυμάσαι ἄξια. Μέχρι μέν νυν Γέρρου χώρου, ἐς τὸν τεσσεράκοντα ἡμερέων πλόος[8] ἐστὶ, γινώσκεται ῥέων ἀπὸ βορέω ἀνέμου· τὸ δὲ κατύπερθε δι' ὧν ῥέει ἀνθρώπων, οὐδεὶς ἔχει φράσαι· φαίνεται

îndestulător, el oferă vitelor cele maĭ bune şi frumóse păşunĭ, are pescĭ din ceĭ maĭ bunĭ şi în mare cuantitate; este fórte dulce de băut; curge limpede pe lângă (ape) turbure; bucatele se fac fórte bune pe malurile luĭ; şi érba, acolo unde nu se cultivă pămêntul, (este) fórte mare; la gura luĭ o mare cătăţime de sare se cristaliséză de sine; are şi nisce pescĭ marĭ fâră (óse) ascuţite, carĭ se numesc antacheĭ, bunĭ de marinată, maĭ posedă şi alte (producte) minunate. Până la localitatea δὲ ῥέων [1] δι' ἐρήμου ἐς τῶν γεωργῶν Σκυθέων [2] τὴν χώρην· οὗτοι γὰρ οἱ Σκύθαι παρ' αὐτὸν ἐπὶ δέκα [3] ἡμερέων πλόον νέμονται. Μούνου δὲ τούτου τοῦ ποταμοῦ καὶ Νείλου οὐκ ἔχω φράσαι τὰς πηγάς [4]· δοκέω δὲ, οὐδὲ οὐδεὶς Ἑλλήνων. Ἀγχοῦ τε δὴ θαλάσσης ὁ Βορυσθένης ῥέων γίνεται, καί [5] οἱ συμμίσγεται ὁ Ὕπανις, ἐς τὠυτὸ ἕλος ἐκδιδούς [6]. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ποταμῶν τούτων ἐὸν ἔμβολον [7] τῆς χώρης, Ἱππόλεω ἄκρη καλέεται· ἐν δὲ αὐτῷ ἱρὸν Μητρὸς ἐνίδρυται [8]· πέρην δὲ τοῦ

---

[1] εὐκομιδεστάτας. Acest cuvînt variază în diferite ediţiĭ: de exemplu găsim εὐδοκιμεστάτας-εὐνομιδεστάτας-ἐπιτηδειεστάτας; însă forma adoptată de noĭ este cea maĭ autorisată. Acéstă descriere a natureĭ fertile al rîuluĭ Boristen se póte compara cu aceea a luĭ Mela (Cartea II): »Inter Scythiæ amnes, (Borys»thenes) amœnissimus: turbidis aliis liquidissimus defluit, placidior quoque »quam cœteri, potarique pulcherrimus. Alit lætissima pabula magnosque pisces, »quibus et optimus sapor et nulla ossa sunt« etc.

[2] ἰχθύας. În câte-va ediţiĭ, şi între altele în aceea a luĭ Kreuzer, »ἰχθῦς«.

[3] ποίη. Forma ionică a cuvîntuluĭ πόα.

[4] ἅλες. Dion Chrisostom vorbesce mult de importanţa acesteĭ sărĭ ca fiind un articol de mare export cu coloniile eline de pe cóstă Pontuluĭ Euxin şi cu Sciţiĭ din interior. Chiar astă-ḑĭ salinele dela Kinburu, la gura Dnipruluĭ, sunt fórte importante.

[5] αὐτόματοι. Un pasagiŭ din Arian (Anab I, 29), sémănă fórte mult cu acesta. Vorbind de nişte saline ale Frigieĭ, el ḑice: »ἐν ᾗ ἅλες πήγνυνται αὐτόματοι«.

[6] ἀνάκανθα. Nu însemnéză acì, precum cred uniĭ, fără ţepĭ, dar fără óse saŭ cu óse moĭ. Pescele de care se vorbesce acì este un fel de morun din care se face caviarul astăḑĭ, în limba francesă »esturgeon«. Ósele principale sunt moĭ, deşi pescele este înarmat pe din afară cu ţepĭ. Acest pesce atinge de multe orĭ în Dnipru nisce dimensiunĭ colosale.

[7] ταρίχευσιν. Prin acest cuvînt se indică póte chiar »caviarul« care se face astă-ḑĭ.

[8] τεσσεράκοντα ἡμερέων πλόος. Nu se póte precisa distanţa ce o înţelege Erodot ca representând o navigaţiune fluvială de o ḑi, însă nimic nu justifică schimbarea textuluĭ în »τεσσερεσκαίδεκα«, precum o propune Mathias şi Larcher. Dniprul este navigabil, pentru bărcĭ de transport, de la Smolensk în jos pe o distanţă de 2400 de kilometri. La Ekaterinoslav există însă nisce cataracte carĭ împedică navigaţia şi de carĭ se vede că Erodot nu avea cunoscinţă, saŭ carĭ póte s'aŭ format maĭ târḑiŭ în urma uneĭ ridicărĭ a terenuluĭ, precum presupune Murchison »Geology of Russia«. Cât pentru rîul Gheru, s'a vĕḑut maĭ sus (Cap. 18), ce confusie exista în mintea autoruluĭ nostru asupra cursuluĭ luĭ şi asupra acesteĭ localităţĭ.

(numită) Gherul, care este la (o distanţă) plutiş de patrudecĭ de ḑile, se scie că curge de la miaḑă-nópte; cât pentru (partea luĭ) superióră, nimenĭ nu póte să spue prin ce (némurĭ) de ómenĭ curge; este evident că el curge însă prin pustietate în ţéra Sciţilor agricultorĭ; aceştĭ Sciţĭ ocupă malurile luĭ pe o întindere de ḑece ḑile pe navigaţie. Acestuĭ rîŭ numaĭ şi Niluluĭ nu pot să le determin isvórele:

---

[1] φαίνεται δὲ ῥέων. Hansen observă că acésta este ecuivalent cu φανερὸς ἐστὶ ῥέων.

[2] γεωργῶν Σκυθέων. Despre aceştĭ Sciţĭ s'a vorbit maĭ sus (veḑĭ nota 1 pag. 25).

[3] δέκα. Maĭ sus, Cap. 18, Erodot ḑice unspre-ḑece ḑile.

[4] οὐκ ἔχω φράσαι τὰς πηγάς. Este destul de bine constatat astăḑĭ că rîul Boristen isvoresce în provincia Smolensk. Cât pentru Nil, după descoperirile făcute în timpiĭ din urmă de câtre Grant şi Speek, s'a adeverit că el ese din două lacurĭ marĭ ale Africeĭ centrale numite Albert Nianza şi Victoria Nianza, carĭ lacurĭ nu sunt decât rĕmăşiţele uneĭ mârĭ interioare reduse prin evaporare cu trecerea secolilor.

[5] τε δὴ θαλάσσης ὁ Βορυσθένης ῥέων γίνεται, καί... Aceste cuvinte ›τε, καὶ‹ se traduc maĭ bine prin ›unde — acolo‹ În latinesce frasa se traduce de câtre Kreutzer prin : ›*Ubi* haud procul a mari Borysthenes fluit, ‹*ibi* ei miscetur Hypanis‹.

[6] ἕλος ἐκδιδούς. Cuvîntul ἕλος însemnéză maĭ mult mlaştine saŭ locurĭ bâltóse decât lac. De aceea rĕŭ s'a presupus de câtre uniĭ comentatorĭ că se înţelege lacul Mæotis, deşi acest lac avea în vechime o mult maĭ mare întindere decât astăḑĭ, coprinḑênd întreaga gură a Dnipruluĭ. ἕλος exprimă tocmaĭ natura localităţiĭ bâltóse în care vara apa nu are nicĭ un stânjin de adâncime şi care astăḑĭ se desemnéză sub numirea de ‹Limanul Dnipruluĭ›.

[7] ἔμβολον. În limba latină ›rostrum‹: acéstă comparaţie s'ar aplica maĭ bine promotoriuluĭ ›Ilea‹ de cât spaţiuluĭ între gura Boristenuluĭ şi a rîuluĭ Ipanis. Astăḑĭ acéstă formă ascuţită a dispărut cu totul prin alteraţiunea formeĭ terenuluĭ şi prin schimbarea cursuluĭ acestor ape. Prefer a traduce acì ›o limbă ascuţită‹ câcĭ ἔμβολον, de la ἐμβάλλω, exprimă un ce ascuţit care se póte introduce unde-va, şi care s'ar aplica minunat pinteneluĭ navelor cuirasate moderne.

[8] ἐν δὲ αὐτῷ ἱρὸν Μητρὸς ἐνίδρυται. Două manuscrise însemnate aŭ ‹ἐν δὲ τὸ ἱρὸν Δήμητρος ἐνίδρυται›, altele aŭ ‹ἐν δὲ αὐτῷ ἱρὸν Δήμητρος ἐνίδρυται›. Este maĭ probabil că e vorbă de femeea luĭ Saturn, mama ḑeilor, şi nu de Ceres saŭ Demetra; maĭ întâiŭ pentru că cele maĭ bune manuscrise aŭ Μητρὸς şi nu Δήμητρος, şi pe urmă fiind-că este bine cunoscut că cultura ḑeiţeĭ *Rhea* saŭ *Cibele* erà rĕspândită fórte mult pe malurile Pontuluĭ Euxin, în apropierea localităţilor menţionate în text. Medaliile oraşuluĭ Olbia represintă maĭ tot-d'a-una capul Cibeleĭ cu coróna castelată care o caracterisă: de aceea am şi tradus acì ‹Cibeleĭ› şi nu ›Cerereĭ‹.

ἱροῦ ἐπὶ τῷ Ὑπάνι[1] Βορυσθενεῖται[2] κατοίκηνται. Ταῦτα μὲν τὰ ἀπὸ τούτων τῶν ποταμῶν.

54. Μετὰ δὲ τούτους πέμπτος ποταμὸς ἄλλος, τῷ οὔνομα Παντικάπης.[3] Ῥέει δὲ καὶ οὗτος ἀπὸ βορέω τε καὶ ἐκ λίμνης, καὶ τὸ μεταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ Βορυσθένεος νέμονται οἱ γεωργοὶ Σκύθαι[4]· ἐκδιδοῖ δὲ ἐς τὴν Ὑλαίην,[5] παραμειψάμενος δὲ ταύτην τῷ Βορυσθένεϊ συμμίσγεται.

eŭ cred că nu (e în stare) s'o facă acésta) nicĭ un singur elin. Chiar acolo unde rîul Boristen se apropie de mare, rîul Ipanis se unesce cu el, vărsânduse în aceleaşĭ mlaştine. Spaţiul între aceste rîurĭ vine (în forma) uneĭ limbĭ ascuţite de pămênt şi se numesce promontoriul Ipoleus; iar pe acest loc se află un templu ridicat (în onórea) Cibeleĭ. În faţa templuluĭ, pe malul rîuluĭ Ipanis, locuiesc Boristeniţiĭ. Atîta (avem de ḑis) asupra acestor rîurĭ.

54. După acestea, vine un al cincelea rîŭ, care se numesce Panticape. Şi acesta curge dela miaḑă nópte şi dintr'o baltă, şi în spaţiul d'intre rîul acesta şi Boristen locuiesc Sciţiĭ agricultorĭ. El străbate prin Ilea, şi după ce ese de acolo, se împreunéză cu Boristenul.

---

[1] ἐπὶ τῷ Ὑπάνι. Unele ediţiĭ aŭ adoptat varianta cu totul greşită »ὑπὸ τῷ Ὑπάνι«.

[2] Βορυσθενεῖται. Kreutzer accentuează «Βορυσθενεῖται«. Oraşul Olbia se afla pe malul drept al rîuluĭ Ipanis şi chiar astăḑĭ localitatea este indicată prin mulţimea de medaliĭ şi alte antichităţĭ ce se găsesc acolo.

[3] Παντικάπης. Precum s'a vĕḑut maĭ sus (Cap. 18), este cu totul peste putinţă a identifica acest rîŭ cu vre-o apă modernă; orĭ-ce ipotese în privinţa acésta (ca de exemplu că acest rîŭ ar fi Konskoja, saŭ Sula, saŭ rîul Ingulez moderne) nu pot fi decât simple ghiciturĭ. Rusia meridională a fost expusă la multe schimbărĭ dela epoca luĭ Erodot încoace: nivelul nu maĭ este acelaş, şi apele prin urmare 'şĭ aŭ schimbat cursul; unele aŭ dispărut cu totul, cum este acesta; iar altele aŭ fusionat împreună, ca Gherul, care nu maĭ există ca rîŭ deosebit şi care a fost, se vede, pe timpul luĭ Erodot, un rîŭ tot aşa de important ca şi Boristenul saŭ Ipanisul.—După cuvîntul Παντικάπης se subtînţelege «ἐστὶ» saŭ «κεῖται» saŭ «ῥέει».

[4] γεωργοὶ Σκύθαι. Strabon nu e de acord acì cu Erodot când spune că Sciţiĭ denumiţĭ agricultorĭ, locuiaŭ în peninsula Taurică, adică în Crimea de astăḑĭ. Ca şi astăḑĭ, tótă partea despre miaḑă-ḑi a Rusieĭ erà mânósă şi locuitoriĭ în mare parte agricultorĭ, cum sunt şi la noĭ. Tributul de grâne ce se plătea luĭ Mitridat de câtre Sciţiĭ acestor pârţĭ se urca la cifra de 180,000 de medimne, şi Demosten ne spune în discursul luĭ contra luĭ Leptine că Leucon încărcase la portul Teodosia pentru Atena o cuantitate de 2,100,000 de medimne de grâne.

[5] Ὑλαίην. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 18.

55. Ἕκτος δὲ Ὑπάκυρις ποταμὸς [1], ὃς ὁρμᾶται μὲν ἐκ λίμνης, διὰ μέσων δὲ τῶν νομάδων Σκυθέων ῥέων ἐκδιδοῖ κατὰ Καρκινῖτιν πόλιν, [2] ἐς δεξιὴν ἀπέργων τήν τε Ὑλαίην καὶ τὸν Ἀχιλλήϊον καλεόμενον Δρόμον. [3]

56. Ἕβδομος δὲ Γέρρος ποταμὸς ἀπέσχισται [4] μὲν ἀπὸ τοῦ Βορυσθένεος κατὰ τοῦτο τῆς χώρης ἐς ὃ γινώσκεται ὁ Βορυσθένης· ἀπέσχισται μέν νυν ἐκ τούτου τοῦ χώρου, οὔνομα δὲ ἔχει, τόπερ ὁ χῶρος αὐτὸς, Γέρρος. Ῥέων δ' ἐς θάλασσαν, οὐρίζει τήν τε τῶν Νομάδων χώρην, καὶ τὴν τῶν βασιληΐων Σκυθέων· ἐκδιδοῖ δὲ ἐς τὸν Ὑπακύριν.

57. Ὄγδοος δὲ δὴ Τάναϊς ποταμὸς, ὃς ῥέει τὰ ἀνέκαθεν [5] ἐκ λίμ-

55. Al şéselea rîŭ este Ipaciris care ese dintr'o baltă, şi care, după ce curge prin mijlocul Sciţilor nomaḑĭ, se varsă (în mare) lângă oraşul Carcinet, lăsând spre drépta (regiunea) Ilea şi drumul ce se numesce al luĭ Achil.

56. Al şeptelea rîŭ, Gherul, se rupe din Boristen la punctul până unde este cunoscut (cursul) Boristenuluĭ; chiar de acolo se rupe el, şi ia numele aceleĭ localităţiĭ, care se chiamă Gheru. Curgênd spre mare, (el) separă regiunea Sciţilor nomaḑĭ de aceea a Sciţilor regalĭ; el se varsă în Ipaciris.

57. Al optulea rîŭ (este) Tanais, care curge de fórte de-

---

[1] Ὑπάκυρυς ποταμὸς. Multe aŭ fost presupunerile pentru constatarea identăţiĭ acestuĭ rîŭ. Din capitolul următor resultă, că el se unia cu rîul Gheru la gura luĭ, şi fiind-că nu maĭ remâne nicĭ urmă astăḑĭ de existenţa luĭ, este cu totul peste putinţă a 'l maĭ verifica. Tot ce se póte ḑice este că el trebuia să fi avut gura luĭ aprópe de oraşul modern Perekop, în golful numit atuncĭ Carcinete şi astă-ḑĭ golful de Perekop.

[2] Καρκινῖτην πόλιν. Oraş care 'şĭ a dat numele golfuluĭ Carcinete. Urmele acestuĭ oraş se crede că s'aŭ găsit lângă satul *Gœslewe* saŭ *Guieslewe*, unde se văd câţĭ-va tumulĭ. Rawlinson nu crede că a fost un oraş elinesc ci o colonie cimeriană al căruĭ nume derivă de la rădăcina cimrică »*Caer*«.

[3] Ἀχιλλήϊον καλεόμενον Δρόμον. Autorul se referă la peninsula cea subţire care se numesce astăḑĭ »*Kosa Tendra*« şi »*Kosa Djarilgatch*« şi care, după Mela, are forma uneĭ spade. Strabon ne spune că la extremitatea apusană a acestuĭ promotoriu se afla o pădure consacrată luĭ Achil. Cât pentru cultul luĭ Achil în aceste localităţĭ, este astăḑĭ bine constatat că acel eroŭ eră privit ca ḑeul tutelar al celor maĭ multe coloniĭ eline de pe malul Pontuluĭ Euxin. Maĭ există şi astăḑĭ urmele acestuĭ cult în ruinele templurilor de la Olbia, pe medaliile căruĭ oraş vedem câte o dată representat capul luĭ Achil; asemenĭ în Insula Şerpilor lângă gurile Dunăriĭ; tot aşa şi pe ţĕrmul asiatic al strîmtorilor de la Kertch, şi într'o mică insulă dedicată luĭ Achil de către locuitoriĭ oraşuluĭ Olbia, la gura chiar a Boristenuluĭ. În tóte aceste localităţĭ se află urme de templurĭ ridicate în onórea luĭ Achil. Există chiar celebra inscripţie găsită la Olbia şi descrisă de Köhler, în care se dă luĭ Achil titlul de »Domnitorul Pontuluĭ«, »ΠΟΝΤΑΡΧΗΣ«.

[4] ἀπέσχισται. Sinonim cu ἀποσχίζεται: se desparte, saŭ se rupe, formându-se dintr'un rîŭ, două.

[5] τὰ ἀνέκαθεν. Erodot se servă de acéstă expresie de câte orĭ voesce să exprime idea uneĭ depărtărĭ marĭ perdute în distanţă saŭ în negura veacurilor. În acelaş sens găsim acest cuvînt la Cap. 62 din Cartea V, unde exprimă o origină perdută în întunerecul trecutuluĭ. În adevĕr, rîul Tanais

νης μεγάλης [1] ὁρμεώμενος, ἐκδιδοῖ δὲ ἐς μέζω ἔτι λίμνην καλεομένην Μαιῆτιν, ἣ οὐρίζει Σκύθας τε τοὺς βασιληΐους καὶ Σαυρομάτας. Ἐς δὲ Τάναϊν τοῦτον ἄλλος ποταμὸς ἐσβάλλει τῷ οὔνομά ἐστι Ὕργις [2].

58. Τοῖσι μὲν δὴ οὐνομαστοῖσι ποταμοῖσι οὕτω δή τι οἱ Σκύθαι ἐσκευάδαται [3]. Τοῖσι δὲ κτήνεσι ἡ ποίη ἀναφυομένη ἐν τῇ Σκυθικῇ ἔστι ἐπιχολωτάτη [4] πασέων ποιέων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν· ἀνοιγομένοισι [5] δὲ τοῖσι κτήνεσί ἐστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει.

59. Τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω σφι εὔπορά [6] εστι. Τὰ δὲ λοιπὰ νόμαια κατὰ τάδε σφι διακέεται· [7] θεοὺς μὲν μούνους τούσδε ἱλάσκον-

parte din sus, eşind dintr'un lac mare, el se varsă într'un lac şi maĭ mare numit Mæotis, care separă pe Sciţiĭ regalĭ de Sauromaţĭ. Într'acest Tanais se varsă un alt rîŭ al câruĭ nume este Irgis.

58. Iată rîurile celebre de care se bucură Sciţiĭ. Din tóte buruenile de păşune câte le cunóscem, acelea ce cresc în Scitia sunt cele maĭ veninóse pentru vite, câcĭ, despicânduse vitele, se póte constata că aşa este.

59. Eĭ posedă în abundenţă necesităţile cele maĭ de căpetenie (ale vieţiĭ). Cele lalte privitóre la eĭ se pot descrie astfel: iată

---

saŭ Don, şi maĭ ales sorgintea luĭ, represintă, pentru toţĭ Eliniĭ în general şi pentru Erodot în particular, nisce localităţĭ cu totul obscure şi necunoscute; de aceea mulţĭ comentatorĭ cred că acì autorul nostru a confundat Tanais cu Volga.

[1] ἐκ λίμνης μεγάλης. Adjectivul μεγάλης se aplică rĕŭ miculuĭ lac Ivan. Ożers, situat în lat. 54° 2′ şi long. 38° 3′, din care ese rîul Don. Acest fapt confirmă teoria că Erodot a confundat cu rîul Volga care ese în mare parte din lacul Onega.

[2] Ὕργις. Tóte manuscrisele acì sunt de acord asupra acestuĭ nume, afară de unul unde numaĭ ortografia diferă şi unde stâ scris: Ὕργγις. Însă maĭ departe, la Cap. 132, acest rîŭ este numit Σύργις. Este imposibil a identifica acest rîŭ într'un chip positiv; cu tóte acestea autorităţile cele maĭ competinte sunt în favoarea opinieĭ că el represintă rîul modern Donetz. Reichard crede că este rîul Irgiz, care se varsă în Volga maĭ sus de Saratov, dar tóte acestea nu sunt decât simple ipotese maĭ mult saŭ maĭ puţin probabile, maĭ ales că autorul nostru însuşĭ nu avea decât o idee fórte vaga despre tóte aceste localităţĭ.

[3] ἐσκευάδαται. Acest verb este întrebuinţat în acelaş sens la cartea II, Cap. 138.

[4] ἐπιχολωτάτη. Astfel este textul celor maĭ bune manuscrise, dar maĭ există şi alte variante ca ἐπισχολωτάτη, ἐπιχωλοτάτη, ἐπιχυλωτάτη şi altele. Expresiunea este aşa de curiósă încât mulţĭ comentatorĭ aŭ credut că există o eróre în manuscrise. Autorul, cred, face alusie aci la proprietăţile vătămătóre ale păşuniĭ aceleĭ localităţĭ, causate prin natura umedă şi bâltósă a terenuluĭ, care produce o iarbă nesănătósă şi prea grasă.

[5] ἀνοιγομένοισι Sinonim cu σχιζομένοισι.

[6] τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω σφι εὔπορα. Fórte rĕŭ a tradus Giguet: »ils se procurent facilement de la sorte la plupart de leurs ressources.« Adevêratul sens este bine exprimat de Kreutzer »maximis igitur hisce utuntur commodis:« εὔπορος aci exprimând abundenţă iar nicĭ cum înlesnire.

[7] διακέεται. Dela διάκειμαι.

ται· Ἱστίην [1] μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ [2], Δία τε καὶ Γῆν, νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα· μετὰ δὲ τούτους Ἀπόλλωνά [3] τε καὶ οὐρανίην Ἀφροδίτην [4] καὶ Ἡρακλέα [5] καὶ Ἄρεα. [6] Τούτους μὲν πάντες οἱ Σκύθαι νενομίκασι· οἱ δὲ καλεόμενοι βασιλήϊοι Σκύθαι καὶ τῷ Ποσειδέωνι θύουσι· οὐνομάζεται δὲ Σκυθιστὶ Ἱστίη μὲν Ταβιτί [7]· Ζεὺς δὲ (ὀρθότατα, κατὰ γνώμην γε τὴν ἐμὴν καλεόμενος), Παπαῖος [8]· Γῆ δὲ Ἀπία [9]·

ḑeiĭ câror eĭ se închină: în special Vesteĭ, după aceea luĭ Joe şi Pămêntuluĭ, socotind Pămêntul ca soţia luĭ Joe; după aceştia vin Apolon şi Venerea ceréscă, Ercul şi Marte; acestor (ḑeĭ) se închină toţĭ Sciţiĭ; iar Sciţiĭ numiţĭ Regalĭ sacrifică şi luĭ Neptun; în limba scitică Vesta se numesce »Tabiti«; iar Joe — şi cu drept cuvînt după părerea mea — se numesce Papeu;

---

[1] Ἱστίην. Divinitatea principală pe care o adoraŭ Sciţiĭ era focul, cult fórte propagat în Asia orientală ca şi în Media şi în Persia, de unde sigur a şi pornit. Se înţelege că divinităţile scitice eraŭ cu totul deosebite de divinităţile eline şi că Erodot le dă aci denumirĭ eline prin simplă analogie. După cum vedem din acéstă enumeraţie, Sciţiĭ adoraŭ elementele considerate ca atare pe timpurile acelea, adică focul, aerul, apa şi pămêntul.

[2] ἐπὶ δὲ, sinonim cu πρὸς δὲ: în latinesce »deinde« saŭ »dum vero«.

[3] Ἀπόλλωνα. Sórele.

[4] οὐρανίην Ἀφροδίτην. Luna. La Panticapea s'a găsit o inscripţie: »Ἀφροδίτῃ Οὐρανίᾳ Ἀπάτουρος«.

[5] Ἡρακλέα. Despre cultul luĭ Ercul în Scitia s'a vorbit maĭ sus în acéstă carte la Capitolele 8 şi 9. Veḑĭ şi maĭ jos la Capitolul 82.

[6] Ἄρεα. Tóte popórele rĕsboinice aveaŭ un cult pentru ḑeul resbeluluĭ. E de observat că Erodot nu ne dă maĭ jos nicĭ un nume scitic nicĭ pentru Ercul nicĭ pentru Marte.

[7] Ἱστίη μὲν Ταβιτί. Un comentator german, Brandstaeter, se miră cu drept cuvînt cum o rasă nomadă, cum fuse aceea a Sciţilor, să fi avut un cult atât de special pentru Vesta, ḑeiţa vetreĭ. La acésta e fórte lesne de rĕspuns că Erodot a dat numele de Vesta acesteĭ ḑeiţe »Tabita« fiind că credea că aceea erà divinitatea elină cu care corespundeaŭ maĭ mult atribuţiile eĭ. Acésta însă nu va să ḑică ca Tabita scitică este identică cu Hestia elina. Am vĕḑut maĭ sus că prin Hestia aci nu se înţelege Vesta ca ḑeiţă tutelară a vetrelor, dar ca ḑeiţă a foculuĭ, şi că Sciţiĭ, în comun cu tóte popórele venite din centrul Asieĭ, ca Perşiĭ, ş. c. l., se închinaŭ foculuĭ ca isvoruluĭ dătător de viaţă. E probabil că cultul foculuĭ venise la Sciţĭ de la Perşĭ, câcĭ însuşĭ numele »Tabita« corespunde cu numele »tabad«, »tabîden«, »tâbânîden« care, în limba sacră a Perşilor, adică în limbă zindică, exprimă verbul »a încălḑi«. Acest cuvînt se trage firesce din rădăcina sanscrită »tap« care însemnéză tot a încălḑi şi dela care cuvintele latine »tepidus, tepor, tepere« sunt derivate.

[8] Παπαῖος. Adică Tatăl, ca Ζεὺς Πατήρ, din care derivă Jupiter. Leake ne vorbesce de o inscripţie găsită în Frigia dedicată »Παπίᾳ Διί«. E evident că acest nume, ca şi cele următóre, nu este un nume scitic saŭ mongolic ci o denumire de origină siro-feniciană, introdusă în Scitia. E de observat că la Perşĭ focul, divinitatea principală a aceluĭ popor, se numia »Bab« adică tot Tatăl, iar sórele în limba sanscrită »Popis«, cuvînt pe care Bohlen îl identifică cu Παπαῖος din textul nostru.

[9] Ἀπία. Apia este numele prin care se desemna pămêntul Peloponesuluĭ în vechime; (veḑĭ Eschil »Supplices«; vers 260—269). Acest cuvînt are drept origină numele Apia care semnifică şi el pămênt, identic cu Ops, Opis saŭ Upis, care era o altă denumire pentru »Ceres« saŭ »Tellus«. Omer vorbesce despre ἀπίης γῆς în Iliada I, 270 şi III, 49, precum şi în Odisea, VII, 27.

Ἀπόλλων δὲ Οἰτόσυρος·[1] οὐρανίη δὲ Ἀφροδίτη Ἀρτίμπασα·[2] Ποσειδέων δὲ Θαμιμασάδας·.[3] Ἀγάλματα δὲ καὶ βωμοὺς καὶ νηοὺς οὐ νομίζουσι ποιέειν πλὴν Ἄρηϊ·[4] τούτῳ δὲ νομίζουσι.

60. Θυσίη δὲ ἡ αὐτὴ πᾶσι κατέστηκε περὶ πάντα τὰ ἱρὰ ὁμοίως, ἐρδομένη ὧδε· τὸ μὲν ἱρήϊον αὐτὸ[5] ἐμπεποδισμένον τοὺς ἐμπροσθίους

Pămêntul (se numesce) Apia; iar Apolon (se numesce) Oitosirus; Venerea ceréscă (se numesce) Artimpasa şi Neptun Tamimasadas. Eĭ nu aŭ obiceiŭ de a ridica statue, altare saŭ templurĭ decât luĭ Marte; dar acestuia obicĭnuesc (astfel de onorurĭ).

60. Sacrificiul ce se oferă în tóte locurile sacre este uniform, el se săvârşeşte în chipul următor; victima stă singură, a-

---

[1] Οἰτόσυρος. În cuvîntul acesta Blakesley vede οἶτος Σύρος, expresie care se aplică la cântecul saŭ imnul Sirienilor: »Linos«, despre care vorbesce Erodot în Cartea II la cap. 79. Orĭ care ar fi origina acestuĭ cuvînt, este positiv că erà un epitet aplicat des Dianeĭ luĭ Apolon şi luĭ Mitra. Cultul luĭ Apolon erà la Sciţĭ analog cu cultul sóreluĭ la Indienĭ şi la Perşĭ: ceea ce în India erà Budha, în Persia Mitra şi în Scandinavia Odin saŭ Woodin erà şi sórele la Sciţĭ.

[2] Ἀρτίμπασα. Origina acestuĭ nume este iar fórte obscură. Blakesley vede aci o corupţiune a numeluĭ Artemis. Acésta însă e departe de a fi opinia luĭ Boecke, care crede că derivă dela »art« şi »pasa«, silabe des repetite în numele propriĭ ale Perşilor. Orĭ şi cum, toţĭ comentatoriĭ sunt de acord că cultul acesteĭ Venere cereştĭ erà analog cu cultul Dianeĭ saŭ al Luneĭ la Elinĭ. Cât pentru variantele carĭ se presintă în óre care ediţiĭ ca Ἀρίππασα, Ἀργίμπασα, ele nu se sprijină pe nicĭ un manuscris din acelea carĭ fac autoritate în asemenea materie.

[3] Θαμιμασάδας. Cele maĭ multe şi mai bune manuscrise scriŭ astfel. Cu tóte acestea, manuscrisul din biblioteca vieneză şi acela din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge, aŭ Θαγισμασὰ: Origen are Θαγιμασάδα. — Maĭ toţĭ comentatoriĭ afirmă că acest cuvînt însemnează »ḑeul mâriĭ« şi în adevêr la Sciţĭ cuvîntul »teme« saŭ »θάμι« indica marea. Numele laculuĭ Mæotis în limba Sciţilor, ne spune Plin (Hist. Nat: VI. 7), era »Temarunda, quo significant matrem maris«. Cât pentru partea finală a numeluĭ, Bœckhe ne spune că μασάδας (în limba indiană »mazdâo«) însemnézá »divinitate«. Veḑĭ maĭ jos, la Cap. 80, cuvîntul Ὀκτομασάδας. Partea finală a numeluĭ divinităţiĭ persane Oromuzd saŭ Ormuz are aceeaşĭ semnificare.

[4] Ἄρηϊ. În unele ediţiĭ Ἄρεϊ.

[5] αὐτὸ »singură« adică fâră să o siléscă vre un sacrificator saŭ vre o persónă presinte, astfel încât să aibă aerul victima de a merge singură la altar. Tot în acest sens este întrebuinţat acest cuvînt la Cartea V, cap. 85: »ἀνακομισθῆναι αὐτὸν ἐς Φάληρον«, »s'a întors singur la Falera«, adică după ce s'aŭ ucis toţĭ tovarăşiĭ luĭ. Asemenea avem şi aticismul »αὐτό σημανεῖ« (acésta se explică de sine). Virgil întrebuinţéză tot în acest sens pronumele latinesc »ipse« în Bucolic: IV. 21.

»Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera«

În antichitate maĭ pretutindenĭ buna voinţă a victimeĭ era considerată ca un bun augur. Iată pentru ce în sacrificiile umane ce se făceaŭ ḑeuluĭ Moloch, Minucius Felix ne spune că se încurajaŭ victimele prin mângăerĭ: »oscula comprimente vagitum ne flebilis hostia immolaretur«. Tot astfel şi Tertulian (Apologet. § 9) »infantibus blandiebantur ne lacrymantes immolarentur«.

πόδας ἕστηκε· ὁ δὲ θύων, ὄπισθε τοῦ κτήνεος ἑστεὼς, σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου,[1] καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρηΐου, ἐπικαλέει τὸν θεὸν τῷ ἂν θύῃ· καὶ ἔπειτα βρόχῳ περὶ ὦν ἔβαλε τὸν αὐχένα· σκυταλίδα δὲ ἐμβαλὼν περιάγει καὶ ἀποπνίγει, οὔτε πῦρ ἀνακαύσας, οὔτε καταρξάμενος, οὔτ' ἐπισπείσας·[2] ἀποπνίξας δὲ καὶ ἀποδείρας τράπεται πρὸς ἕψησιν.

61. Τῆς δὲ γῆς τῆς Σκυθικῆς αἰνῶς ἀξύλου[3] ἐούσης, ὧδέ σφι ἐς τὴν ἕψησιν τῶν κρεῶν ἐξεύρηται· ἐπεὰν ἀποδείρωσι τὰ ἱρήϊα, γυμνοῦσι τὰ ὀστέα τῶν κρεῶν· ἔπειτα ἐσβάλλουσι; ἢν μὲν τύχωσι ἔχοντες, ἐς[4] λέβητας ἐπιχωρίους, μάλιστα Λεσβίοισι κρητῆρσι[5] προσεικέλους[6] χωρὶς ἢ ὅτι πολλῷ μέζονας· ἐς τού-

vênd piciórele din nainte împedicate; sacrificatorul, stând în dosul victimeĭ, trage de extremitatea funieĭ şi o dâ peste cap; pe când cade victima el invocă ḑeul (în onórea) câruia sacrifică; după aceea i pune un laţ împrejurul gîtuluĭ; vîrînd pe urmă un lemn (în laţ), îl învîrtesce până ce sugrumă victima; foc nu se aprinde, nicĭ se face consecraţie saŭ libaţie; după ce în fine s'a sugrumat (victima) şi s'a jupuit, se apucă (preotul) de o frige.

61. Fiind că pămêntul Scitieĭ este fórte lipsit de pădurĭ s'a găsit (de eĭ) următorul mijloc pentru frigerea carneĭ: după ce jupóe victimele, curăţă cârnurile de pe óse; pe urmă tórnă (carnea) în vase indigene, dacă se întâmplă să le aibă la îndemână, carĭ sémănă mult cu vasele

---

[1] ἀρχὴν τοῦ στρόφου: extremitatea funieĭ cu care sunt împedicate piciórele din nainte ale victimeĭ.

[2] ἐπισπείσας. Indică o libaţiune saŭ o stropitură cu apă lustrală, conform cu usul în sacrificiurile Egiptenilor şi ale Elinilor. Veḑĭ Cartea II, Cap. 39, unde sunt descrise sacrificiurile Egiptenilor.

[3] αἰνῶς ἀξύλου. Pârţile bărăganuluĭ saŭ stepelor Rusieĭ sémănă cu ale nóstre, fiind lipsite de pădurĭ. Vedem cum în bărăganul nostru, adică în judeţele Ialomiţa şi Brăila şi chiar în parte din judeţul Rîmnicul-Sărat, ţĕraniĭ întrebuinţéză fel de fel de substitute în loc de lemn de foc, ca de pildă băligarul uscat şi tăiat în bucăţĭ pătrate şi alte materiĭ inflamabile. Acelaş sistem se întrebuinţéză şi în sudul Rusieĭ, în Tartaria şi în Mongolia. În Africa, băligarul cămileĭ se întrebuinţéză tot în acelaş scop, veḑĭ Pacho (Voyage dans la Marmorique).

[4] ἐς. Câte-va manuscrise omit acest cuvînt. Aşa fac şi texturile adoptate de Gaisford şi de Blakesley, legând astfel λέβητας cu ἔχοντες. Acéstă omisiune a cuvîntuluĭ ἐς o adoptă aceştĭ comentatorĭ ca să evite repetiţia de maĭ jos: »ἐς τούτους ἐσβάλλοντες«. Am preferit cu Creutzer să respectez pe ἐς, de óre ce el figuréză în cea maĭ mare parte a manuscriselor.

[5] Λεσβίοισι κρητῆρσι. Scim că acéstă insulă era celebră pentru vinurile ce le producea. De aceea şi Lesbieniĭ aveaŭ vase speciale bine cunoscute şi din carĭ se pot vedea exemple în cele maĭ multe museurĭ din Europa. Ateneŭ menţionéză aceste vase: »Λέσβιον, ποτηρίου εἶδος«. Ele eraŭ late şi fără adîncime.

[6] προσεικέλους. În unele ediţiĭ προσικέλους.

τους ἐσβάλλοντες ἕψουσι, ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα [1] τῶν ἱρηΐων. Ἢν δὲ μή σφι παρῇ λέβης, οἱ δὲ ἐς τὰς γαστέρας τῶν ἱρηΐων ἐσβάλλοντες τὰ κρέα πάντα καὶ παραμίξαντες ὕδωρ [2] ὑποκαίουσι τὰ ὀστέα. Τὰ δὲ αἴθεται κάλλιστα· αἱ δὲ γαστέρες χωρέουσι [3] εὐπετέως τὰ κρέα ἐψιλωμένα τῶν ὀστέων. Καὶ οὕτω βοῦς τε ἑωυτὸν ἐξέψει, καὶ τὰ ἄλλα ἱρήϊα ἑωυτὸ ἕκαστον. Ἐπεὰν δὲ ἑψηθῇ τὰ κρέα, ὁ θύσας τῶν κρεῶν καὶ τῶν σπλάγχνων ἀπαρξάμενος [4] ῥίπτει ἐς τὸ ἔμπροσθεν [5]. Θύουσι δὲ καὶ τὰ ἄλλα πρόβατα καὶ ἵππους μάλιστα. [6]

62. Τοῖσι μὲν δὴ ἄλλοισι τῶν θεῶν οὕτω θύουσι καὶ ταῦτα τῶν κτηνέων, τῷ δὲ δὴ Ἄρηϊ ὧδε· κατὰ νομοὺς ἑκάστοισι τῶν ἀρχηΐων [7] ἐσί-

lesbiene, numaĭ că sunt mult maĭ marĭ. Turnând (carnea) acolo, o frig, arḑênd ósele victimelor subt (căldare). Dacă s'ar întîmpla ca eĭ să nu aibă un vas la îndemână, tórnă tótă carnea în pânticele victimeĭ, amestecând'o cu apă, şi daŭ foc óselor pe dedesubt: acestea ard de minune: în pântice încape cât se póte de bine carnea curăţită de óse. Şi cu chipul acesta un boŭ se frige singur, şi cele lalte victime iarăşĭ singure fie care. După ce se frige carnea, sacrificatorul oferă o premisă din carne şi din maţe, aruncândule înaintea luĭ. Eĭ sacrifică şi alte vite de tot felul, dar maĭ ales caĭ.

62. Astfel sacrifică (Sciţiĭ) celor lalţĭ ḑeĭ, şi acestea sunt vitele ce le servă de victime, însă relativ la (sacrificiurile către)

---

[1] ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα. Din pasagiul prooroculuĭ Ezekiil (Cap. XXIV, vers 5), putem constata că acest obiceiŭ de a se arde ósele pentru foc exista şi la Ebreĭ. Acest vers din Biblie descrie tocmaĭ ceea ce citim în acest pasagiŭ din Erodot.

[2] ὕδωρ. Pentru acest fel de fierbere veḑĭ iar Ezekiil (Cap. XXIV, vers. 5).

[3] χωρέουσι. Sinonim cu latinescul capere saŭ continere.

[4] ἀπαρξάμενος. Indică premisele saŭ începerea ofrandeĭ. Schweighäuser observă aci deosebirea între acéstă expresie, când victima este ucisă, şi între expresia καταρξάμενος de la Cap 60, întrebuinţată când victima este încă în viaţă: κατάρχεσθαι exprimă oferirea, saŭ maĭ bine ḑis dedicarea întregiĭ victime divinităţiĭ, şi ἀπάρχεσθαι oferirea specială a porţiuneĭ din care se compun premisele. Scim că la tóte popórele din antichitate, când se făcea un sacrificiŭ, se presupunea că divinitatea era faţă, gata să priméscă prima porţiune. Oraţiŭ ḑice:

»Ante Larem gustet venerabilior Lare dives«.

[5] ἐς τὸ ἔμπροσθεν. Unele ediţiĭ aŭ ἐς τὸ ἔμπροσθε, adică înaintea luĭ, póte chiar în foc.

6) ἵππους μάλιστα. Tot aşa se spune şi despre Masageţĭ la Cartea I, cap. 216. Şi astăḑĭ în tóte stepele Rusieĭ caiĭ există în mare cuantitate.

[7] ἀρχηΐων. Ca πρυτανήϊον, care exprimă scaunul uneĭ autorităţĭ constituite. E evident că Sciţiĭ, ca popor nomad, nu posedaŭ scaune fixe pentru autorităţile lor administrative şi că cuvîntul e maĭ mult întrebuinţat prin analogie pentru a indica divisiĭ nedeterminate şi schimbătóre. Tot aşa este între-

δρυταί σφι Ἄρηος ἱρὸν τοιόνδε· φρυγάνων φάκελοι συννενέαται ὅσον τ'ἐπὶ[1] σταδίους τρεῖς[2] μῆκος καὶ εὖρος, ὕψος δὲ ἔλασσον· ἄνω δὲ τούτου τετράγωνον ἄπεδον[3] πεποίηται· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων ἐστὶ ἀπότομα, κατὰ δὲ τὸ ἓν, ἐπιβατόν· ἔτεος δὲ ἑκάστου ἁμάξας[4] πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπινέουσι φρυγάνων· ὑπονοστέει γὰρ δὴ αἰεὶ ὑπὸ τῶν χειμώνων. Ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ ὄγκου[5] ἀκινάκης[6] σιδήρεος ἵδρυται ἀρχαῖος ἑκάστοισι, καὶ τοῦτ' ἔστι τοῦ Ἄρηος τὸ ἄγαλμα· τούτῳ δὲ τῷ ἀκινάκῃ[7] θυσίας ἐπετείους προσάγουσι προβάτων καὶ ἵππων, καὶ δὴ καὶ τοισίδ'[8] ἔτι πλέω θύουσι ἢ τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι. Ὅσους δὲ ἂν τῶν πολεμίων ζωγρήσωσι, ἀπὸ

Marte, ele se săvărşesc precum urméză: în fie care district, lângă scaunul autorităţiĭ, se ridică un templu luĭ Marte, astfel: se adună la un loc butucĭ de lemn pe o lungime şi lăţime cam de vre o treĭ stadiĭ, înălţimea se face maĭ mică; partea de sus forméză o suprafaţă plană pătrată: treĭ din laturile (acesteĭ structurĭ) sunt perpendiculare iar a patra (lature) inclinată, ca să se póte sui cineva (sus); în fie care an eĭ grămădesc pe d'asupra o sută cincĭ-ḑecĭ de cară cu lemne; (acéstă grămadă) se lasă necontenit în jos din causa ploilor; pe grămada aceea de lemne se înfige o spadă vechie de fer; acésta servă

---

buinţat şi cuvîntul ἱρὸν, deşi e positiv că Sciţiĭ nu construiaŭ templurĭ, şi numele ἱρὸν se aplica numaĭ prin analogie pentru a indica localităţile deschise unde se săvârşiaŭ riturile sacrificale. Câte-va manuscrise aŭ ἀρχαίων ca să scape de dificultate, dar cele maĭ multe manuscrise şi comentatoriĭ ceĭ maĭ bunĭ sunt în favórea textuluĭ adoptat aci.

[1] ὅσον τ'ἐπὶ. »cam de vre o«: latineşte »circiter«. Tot aşa şi în Omer (Odis XIII, vers 114) avem ὅσον τ'ἐπὶ ἥμισυ.

[2] σταδίους τρεῖς. Aceste dimensiunĭ sunt cu totul de necreḑut; Erodot trebue să se fi basat pe spusele exagerate a câtor-va Sciţĭ mincinoşĭ, câcĭ este inadmisibil cum o ţéră »αἰνῶος ἄξυλος« ar fi putut să dea lemne suficiente pentru astfel de grămeḑĭ colosale.

[3] ἄπεδον. Manuscrisele din Paris şi Viena aŭ ἐπίπεδον.

[4] ἁμάξας. Se înţelege nu carĕle, dar încărcămintea lor.

[5] ὄγκου, indică o suprafaţă móle bătută de ploĭ. Câte-va ediţiĭ, carĭ nu sunt însă bine autorisate, substitue cuvîntul σηκοῦ.

[6] ἀκινάκης. Un fel de paloş persan saŭ spadă lată şi scurtă. Tóte popórele barbare carĭ locuĭaŭ în câmpiile acelea aveaŭ obiceiul de a ridica astfel o spadă şi de a se închina acesteia ca uneĭ divinităţĭ. Amian Marcelin (XXXI—2) ne spune că Alaniĭ şi Huniĭ de pe timpul luĭ se închinaŭ tot astfel uneĭ spade înfipte în pămênt. Toţĭ cunóscem legenda spadeĭ considerate de Atila ca ḑeitatea luĭ tutelară şi care fu descoperită de un păstor într'o câmpie prín faptul că una din oile luĭ se rănise păscênd: păstorul, vĕḑênd óia rănită, merse după urmele sângeluĭ şi găsì o spadă înfiptă în pămênt pe care o duse luĭ Atila. Acesta o privi ca o divinitate venită că să-ĭ indice misiunea care o avea el de îndeplinit pe pămênt. Se póte fórte bine presupune că acea spadă găsită de păstor să fi fost chiar una din spadele idole despre carĭ ne vorbesce aci Erodot. Tot aşa şi Gengis-Han găsì o spadă de acestea, care deveni pentru Tătariĭ Mongolĭ un obiect de adoraţiune. În fine Giesebrecht, »Baltische Studien« ne spune că Wenḑiĭ din Pomerania aveaŭ drept divinitate o spadă saŭ o suliţă înfiptă în pămênt.

[7] ἀκινάκῃ. În unele ediţiĭ ἀκινάκεϊ.

[8] τοισίδ'. În unele ediţiĭ τοῖσδ'.

τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἄνδρα ἕνα θύουσι τρόπῳ οὐ τῷ αὐτῷ, ᾧ καὶ τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἑτεροίῳ. Ἐπεὰν γὰρ οἶνον ἐπισπείσωσι κατὰ τῶν κεφαλέων, ἀποσφάζουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐς ἄγγος·[1] καὶ ἔπειτα ἀνενείκαντες[2] ἄνω ἐπὶ τὸν ὄγκον τῶν φρυγάνων καταχέουσι τὸ αἷμα τοῦ ἀκινάκεος. Ἄνω μὲν δὴ φορέουσι τοῦτο, κάτω δὲ παρὰ τὸ ἱρὸν ποιεῦσι τάδε. Τῶν ἀποσφαγέντων ἀνδρῶν τοὺς δεξιοὺς ὤμους πάντας ἀποτάμνοντες σὺν τῇσι χερσὶ[3] ἐς τὸν ἠέρα ἱεῖσι,[4] καὶ ἔπειτα καὶ τὰ ἄλλα ἀπέρξαντες[5] ἱρήϊα ἀπαλλάσονται. Χεὶρ δὲ τῇ ἂν πέσῃ κέεται, καὶ χωρὶς ὁ νεκρός.

drept icónă a luĭ Marte; acesteĭ spade eĭ oferă în fie care an sacrificiurĭ de vite şi de caĭ, şi i se oferă astfel maĭ multe sacrificiurĭ decât orĭ câror altor divinitățĭ. Când prind inimicĭ în resbel, din fie care sută eĭ sacrifică câte unul, nu însă în modul în care (sacrifică) vitele cornute, ci cu totul altfel: după ce tórnă libaţiunĭ de vin asupra capetelor (victimelor) eĭ tae (aceste victime) umane d'asupra unuĭ vas: după aceea, ducênd (vasul) sus pe grămada de lemne, tórnă sângele peste spadă. Pe când acestea se petrec sus (pe grămadă), jos, pe lângă templu, se procedésă astfel: după ce tae tóte umerile drepte ale victimelor, le asvîrlă sus în aer, cu braţe cu tot, şi după aceea, oferind şi cele lalte victime plécă de acolo. Braţul zace unde a căḑut şi corpul (zace) separat.

---

[1] ἐς ἄγγος. Adică d'asupra unuĭ vas, ca să pice sângele într'ênsul. Compară cu »ἀγινέοντες κατὰ ἕνα ἕκαστον τῶν παίδων, ἔσφαζον ἐς τὸν κρητῆρα« în Cartea III, Cap. 11, adică aducêndu'i pe fie care în dreptul vasuluĭ.

[2] ἀνενείκαντες. Subiectul luĭ ἀνενείκαντες este ἄγγος subtînţeles.

[3] σὺν τῇσι χερσὶ. »Cu braţe cu tot«, nu »cu mânĭ cu tot«. Aci, cuvîntul »χεὶρ« este întrebuinţat în sensul braţuluĭ întreg, ca »ἀποταμόντα ἐν τῷ ὤμῳ τὴν χεῖρα« în Cartea II, Cap. 121. Idea sacrificatorilor se vede a fi fost de a rupe acele membre carĭ serviaŭ, în timpul vieţiĭ, pe câmpul de luptă, adică braţul drept şi muşchiĭ chemaţĭ să funcţioneze pentru asvîrlirea suliţeĭ, lovirea cu sabia saŭ întinderea arculuĭ. Tot astfel se explică lamentaţia luĭ Iolau în Euripid (Heracl. 740).

εἴθ' ὦ βραχίων, οἷον ἡβήσαντά σε
μεμνήμεθ' ἡμεῖς......

[4] ἐς τὸν ἠέρα ἱεῖσι. Kreutzer citează pe Şamanĭ carĭ şi astăḑĭ aruncă ofrandele ḑeilor în aer pentru a i propicia.

[5] ἀπέρξαντες. Aoristul unuĭ verb perdut ἀπέργω, din care maĭ rĕmâne perfectul ἀπέοργα. Acest verb perdut, ἔργω, însemna, se înţelege, a face. Maĭ mulţĭ comentatorĭ aŭ încercat a modifica aci textul pe temeiul că n'ar fi existând cuvînt ἀπέρξαντες în limba elină, şi aŭ pus, uniĭ ἀπάρξαντες, iar alţiĭ ἀπαράξαντες; dar acestea sunt simple presupunerĭ nebasate pe nicĭ o autoritate.

63. Θυσίαι μέν νυν αὗταί σφι κατεστέασι. Ὑσὶ δὲ οὗτοι οὐδὲν νομίζουσι,[1] οὐδὲ τρέφειν ἐν τῇ χώρῃ τὸ παράπαν θέλουσι.

64. Τὰ δ'ἐς πόλεμον ἔχοντα ὧδέ σφι διακέεται·[2] ἐπεὰν τὸν πρῶτον ἄνδρα καταβάλῃ ἀνὴρ Σκύθης. τοῦ αἵματος ἐμπίνει.[3] Ὅσους δ' ἂν φονεύσῃ ἐν τῇ μάχῃ, τούτων τὰς κεφαλὰς ἀποφέρει[4] τῷ βασιλέϊ· ἀπενείκας μὲν γὰρ κεφαλὴν τῆς ληΐης μεταλαμβάνει τὴν ἂν λάβωσι, μὴ ἐνείκας δὲ οὔ· ἀποδείρει δὲ αὐτὴν τρόπῳ τοιῷδε· περιταμὼν κύκλῳ περὶ τὰ ὦτα, καὶ λαβόμενος τῆς κεφαλῆς ἐκσείει·[5] μετὰ δὲ, σαρκίσας[6]· βοὸς πλευρῇ δέψει[7] τῇσι χερσί· ὀργίσας[8] δὲ αὐτὸ

63. Acestea sunt sacrificiurile observate (de către Sciţĭ); eĭ nu întrebuinţéză nicĭ o dată porcĭ (în sacrificiurĭ), ba âncă nicĭ nu vor să i créscă în ţéra lor.

64. În cele ce se ating de resbel iată ce se întîmplă: Scitul, când dobóră pe primul sĕŭ inamic, îĭ înghite sângele. Iar capetele acelor pe carĭ îĭ ucide, le trimite regeluĭ; dacă el aduce (regeluĭ) vre un cap, obţine şi el parte din prada (luată dela inamic), însă dacă nu aduce (nimic), nu (are parte de nimic); (capul) îl jupóe în modul următor: făcênd o tăetură circulară d'asupra urechi-

---

[1] νομίζουσι. Acest verb nu ia dativul gramaticesce, dar numaĭ logicesce, fiind-că acì este sinonim cu χρῶνται, care ia dativul. Tot asemenea acest verb este întrebuinţat în loc de χρῶνται maĭ la vale, la Cap. 117, unde ia iar dativul: »φωνῇ οἱ Σαυρομάται νομίζουσι (adică χρῶνται) Σκυθικῇ«.

[2] διακέεται. Un manuscris are διακέαται. Acéstă variantă însă nu póte fi admisibilă, maĭ cu sémă când avem κέεται câte va rîndurĭ maĭ sus.

[3] ἐμπίνει. Preposiţiunea indică aviditate în actul de a bea sângele, iar nu, cum cred uniĭ comentatorĭ, turnarea într'un vas şi pe urmă berea. De aceea am tradus prin »înghite« şi nu prin »bea«.

[4] κεφαλὰς ἀποφέρει. Din povestele altor autorĭ, ca de exemplu Pitagora, scim că Sciţiĭ tăiaŭ pielea cu pĕrul de pe capul inamicilor lor şi purtaŭ acésta ca trofeŭ: »ἐκδείρας τὰν κεφαλὰν, τὸ μὲν κόμιον πρὸ τοῦ ἵππου φορεῖ«. Acest obiceiŭ îl aveaŭ toţĭ barbariĭ dela nord şi îl aŭ încă Indieniĭ din America centrală. Pe săpăturile asiriene se pot vedea trupurĭ decapitate şi învingătoriĭ cu capetele inamicilor lor în mână. Toţĭ cunóscem istoria luĭ David carele a dus regeluĭ Saul capul Filisteuluĭ Goliat, ucis de el. Ar fi de prisos a maĭ da exemple de acest obiceiŭ bine rĕspândit la popórele răsboinice ale orientuluĭ. Erodot ne maĭ dă încă un exemplu la Cartea VI, art. 30.

[5] ἐκσείει. Corespunde cu »excutit« în latinesce şi nu are a face cu ἐξίει, substituit acestuĭ verb în câte va ediţiĭ neautorisate; idea autoruluĭ este separarea prin scuturare a părţiĭ pĕróse a pieleĭ capuluĭ de restul craniuluĭ.

[6] σαρκίσας. A separa carnea de piele, decĭ a curăţa (»corroyer« în limba francesă), câcĭ pielea capuluĭ nu are carne propriŭ ḑis de care ar avea nevoe să fie curăţită. Bredoviu scrie σαρκήσας, dar acésta nu este autorisat de manuscrise.

[7] δέψει. Bredoviu are δεψεῖ. δέψω însemnéză a da supleţă uneĭ substanţe prin manipulare şi se întrebuinţéză des pentru lucrarea ceriĭ.

[8] ὀργίσας. Am preferit să mĕ conformez cu majoritatea manuscriselor, deşi două din cele maĭ bune, cel din Viena şi cel din colegiul Emmanuel la Cambridge, aŭ ὀργήσας. Póte că forma ὀργάσας, adoptată şi de Kreutzer, este maĭ corectă, derivând dela ὀργάζω.

ἅτε χειρόμακτρον ἔκτηται· ἐκ δὲ τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου, τὸν αὐτὸς ἐλαύνει, ἐκ τούτου ἐξάπτει καὶ ἀγάλλεται.[1] Ὃς γὰρ ἂν πλεῖστα δέρματα χειρόμακτρα ἔχῃ, ἀνὴρ ἄριστος[2] οὗτος κέκριται· πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἐκ τῶν ἀποδερμάτων καὶ χλαίνας ἐπείνυσθαι ποιεῦσι, συρράπτοντες κατάπερ βαίτας· πολλοὶ δὲ ἀνδρῶν ἐχθρῶν τὰς δεξιὰς χεῖρας, νεκρῶν ἐόντων,[3] ἀποδείραντες[4] αὐτοῖσι ὄνυξι καλύπτρας τῶν φαρετρέων ποιεῦνται. Δέρμα δὲ ἀνθρώπου καὶ παχὺ καὶ λαμπρὸν ἦν ἄρα[5], σχεδὸν δερμάτων πάντων λαμπρότατον λευκότητι. Πολλοὶ δὲ καὶ ὅλους ἄνδρας ἐκδείραντες καὶ διατείναντες[6] ἐπὶ ξύλων, ἐπ' ἵππων[7] περιφέρουσι.[8] Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω σφι νενόμισται.

lor şi apucând (pĕrul în mână), îl separă de cap cu o scuturătură: după aceea, curăţind pielea de pe carne cu o cóstă de boŭ, o móe cu mânele: şi după ce a muiat'o, el se servă de dênsa ca de un ştergar; o atîrnă de frîul caluluĭ pe care încalecă, şi o pórtă cu falā. Acela care posedă un maĭ mare numĕr din aceste ştergare de piele este socotit ca cel maĭ viteaz. Mulţĭ dintr'ênşiĭ fac vestminte din aceste pieĭ, cusêndu-le împreună ca la cojóce: sunt mulţĭ carĭ jupóe şi pielea de pe mâna dréptă a inamicilor lor, lăsând unghiile (pe piele), şi fac (dintr'acésta) acopereminte pentru tocurile lor; câcĭ pielea omuluĭ, fiind şi grósă şi lustrósă, eĭ cred că va presinta, ca şi pielea lucrată, aceste

---

[1] ἀγάλλεται »se glorifică« saŭ se fălesce. Acest cuvînt este iarăşĭ întrebuinţat în acest sens de Erodot la Cartea IX, cap. 109.

[2] ἀνὴρ ἄριστος. Asemănarea între moravurile acestor Sciţĭ şi ale sĕlbaticilor din America de Nord este cu atât maĭ marcată cu cât autorul înaintéză cu descrierea acésta.

[3] νεκρῶν ἐόντων. Călătorul engles Clarke pretinde că hoţiĭ din Rusia meridională aŭ obiceiul câte o dată de a jupui piciórele victimelor lor.

[4] ἀποδείραντες. Acest cuvînt este dubios în text. Multe manuscrise îl omit şi altele aŭ διατείναντες.

[5] ἦν ἄρα. Aceste cuvinte sunt fórte obscure şi fórte controversate chiar în text, decĭ nu putem sci până la ce punct ele sunt autentice. Schweighäuser are ἦν ἄρα, adică ἡ λευκοῦ ἀνθρώπου, ceea ce mi se pare puţin probabil. Steger are εἴη ἄν, dar acésta nu se baséză pe nicĭ o autoritate sub formă de manuscris. Singura discuţiune care póte fi admisă pe basa manuscriselor este aceea în privinţa accentelor, câcĭ din tóte avem ἦν ἄρα. Blakesley, cu ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ, scrie ἦν ἄρα şi consideră acésta ca echivalent cu ἔμελλε ἔσεσθαι, astfel încât primesce întregul pasagiŭ ca o deducţiune din cualităţile pieleĭ, explicând raţiunea pentru care Sciţiĭ se servă de preferinţă de piele umană. De aceea am şi tradus pasagiul conform cu acéstă interpretare a sensuluĭ acestor două cuvinte.

[6] διατείναντες. Evident că acì se subtînţelege »τὸ δέρμα τῶν ἀνδρῶν« şi nu »ὅλους ἄνδρας«.

[7] ἐπ' ἵππων. Se înţelege »călărĭ pe caĭ«. (Vedĭ Cartea III, cap. 86 şi Cartea IX, cap. 44).

[8] περιφέρουσι. Amian Marcelin (Cap. XXXI, 2) atribue acest obiceiŭ Alanilor şi Hunilor de pe malurile Donuluĭ. Obiceiul acesta era fórte rĕspândit între popórele barbare şi nomade.

65. Αὐτὰς δὲ τὰς κεφαλὰς, [1] οὔ τι πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐχθίστων, ποιεῦσι τάδε. Ἀποπρίσας ἕκαστος πᾶν τὸ ἔνερθε τῶν ὀφρύων, ἐκκαθαίρει· καὶ ἢν μὲν ᾖ πένης, ὁ δὲ ἔξωθεν ὠμοβοέην μούνην περιτείνας οὕτω χρᾶται· ἢν δὲ ᾖ πλούσιος, τὴν μὲν ὠμοβοέην περιτείνει, ἔσωθεν δὲ περιχρυσώσας οὕτω χρᾶται ποτηρίῳ. [2] Ποιεῦσι δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν οἰκηΐων, ἤν σφι διάφοροι γένωνται, καὶ ἢν ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ παρὰ τῷ βασιλέϊ. Ξείνων δέ οἱ ἐλθόντων, τῶν ἂν λόγον ποιέηται, τὰς κεφαλὰς ταύτας παραφέρει καὶ ἐπιλέγει, [3] ὥς οἱ ἐόντες οἰκήϊοι πόλεμον προσεθήκαντο, καί σφεων αὐτὸς ἐπεκράτησε· ταύτην ἀνδραγαθίην [4] λέγοντες.

cualităţĭ într'un grad maĭ perfect de cât orĭ ce alte pieĭ. Mulţĭ încă jupóe pe inamiciĭ lor întregĭ, întind (pielea lor) pe scândurĭ şi o iaŭ cu dênşiĭ orĭ unde merg călare. Acestea sunt obiceiurile lor în acéstă privinţă.

65. Căpăţânele însă, nu a tutulor (vrăjmaşilor lor), ci numaĭ a celor maĭ huliţĭ, sunt tratate precum urméză. Eĭ separă cu ferestreul (de craniŭ) tótă partea inferióră, (începênd) dela sprăncene, şi curăţă bine (partea de sus); daca individul nu dispune de mijlóce, el o învălesce pe din afară cu o simplă bucată de piele de boŭ crudă şi aşa se servă de dênsa. De este avut, el o căptuşeşce cu o bucata de piele de boŭ crudă, o maĭ poleeşte cu aur pe din năuntru şi se servă de dênsa ca de o cupă. Eĭ maĭ fac acésta şi cu (căpăţânele) rudelor lor, daca s'ar fi întâmplat să se certe cu dênsele şi să le învingă în presenţa regeluĭ.

---

[1] κεφαλὰς. Platon (Euthydemus) atribue Sciţilor obiceiul de a monta în aur căpăţânile rudelor lor. Veḑĭ maĭ sus la capitolul 26, unde acelaş obiceiŭ se atribue Isedonilor. Obiceiul de a face cupe din craniurĭ umane erà fórte rĕspândit la popórele barbare şi toţĭ cunóscem celebra istorie a Rosamundeĭ, fiiceĭ luĭ Cunimund, regele Gepiḑilor, care fu silită de câtre Alboin, regele Lombarḑilor, ca să bea din craniul tatăluĭ eĭ.

[2] χρᾶται ποτηρίῳ. Veḑĭ nota precedentă. Acest barbar obiceiŭ erà maĭ ales rĕspândit între popórele de rasă teutonică. Una din fericirile reservate eroilor Teutonĭ în raiul luĭ Odin saŭ »Walhalla« erà de a bea din craniul inimicilor lor.

[3] παραφέρει καὶ ἐπιλέγει. Construcţia gramaticală a acesteĭ frase este curiósă, lipsind subjectul, de óre-ce verburile sunt la singular, iar cele de maĭ sus, carĭ sunt la plural, se referă la »πολλοὶ δὲ« din cap. 64. Subiectul dar este ὁ Σκύθης subînţeles. Maĭ jos autorul revine la plural cu verbul »λέγοντες«. Alt exemplu de asemenea neregularitate gramaticală avem la Cartea II, cap 70: »αὗτος δὲ ἐπὶ τοῦ χείλεος τοῦ ποταμοῦ ἔχων δέλφακα ζωὴν, ταύτην τύπτει . . . . οἱ δὲ ἕλκουσι«,

[4] ἀνδραγαθίην. În câte-va ediţiĭ τὴν ἀνδραγαθίην, ceea-ce strică sensul şi nu se baséză pe nicĭ o autoritate.

66. Ἅπαξ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου ὁ νομάρχης[1] ἕκαστος ἐν τῷ ἑωυτοῦ νομῷ κιρνᾷ κρητῆρα οἴνου, ἀπ' οὗ πίνουσι τῶν Σκυθέων, τοῖσι[2] ἄνδρες πολέμιοι ἀραιρημένοι[3] ἔωσι. Τοῖσι δ' ἂν μὴ κατεργασμένον ᾖ τοῦτο, οὐ γεύονται τοῦ οἴνου τούτου, ἀλλ' ἠτιμωμένοι ἀποκατέαται· ὄνειδος δέ σφί ἐστι μέγιστον τοῦτο. Ὅσοι δὲ ἂν αὐτῶν καὶ κάρτα πολλοὺς ἄνδρας ἀραιρηκότες[4] ἔωσι, οὗτοι δὲ σύνδυω[5] κύλικας ἔχοντες πίνουσι ὁμοῦ.

67. Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ

Când vine vre un străin distins, ca óspe la vre-unul din eĭ, el aduce aceste căpăţâne şi povestesce cum aceştĭ consângenĭ aĭ luĭ îĭ aŭ făcut resbel şi în ce mod îĭ a biruit. Aceste (trofee) se consideră ca dovedĭ de vitejie.

66. O dată pe fie-care an fie-care cârmuitor al uneĭ provinciĭ, amestecă în provincia luĭ o cupă cu vin din care beaŭ aceĭ Sciţĭ carĭ aŭ robit inamicĭ în resbel. Aceĭ carĭ nu aŭ săvârşit o astfel (de isbândă), nu gustă din acest vin dar şed la o parte în disgraţie. La dênşiĭ nu există maĭ mare umilire decât acésta. Aceĭ dintr'ênşiĭ carĭ aŭ robit mulţĭ inamicĭ primesc două cupe (în loc de una) şi beaŭ din amîndouă.

67. Sciţiĭ posedă mulţĭ ghi-

---

[1] ὁ νομάρχης. Luat în sensul larg în care se ia cuvîntul ἀρχηίων la cap. 62 şi cuvîntul ἱρὰ la cap. 60.

[2] τοῖσι. Acì există o mulţime de variante în text. Unele manuscrise aŭ ὅσοις δὴ, altele ὅσοις ἂν, adoptat şi de Blakesley, altele τοῖσι ἂν; în fine se găsesc ediţiĭ cu τοῖσι δὴ, Particula ἂν acì trebue respinsă ca inutilă şi ca o eróre provenită póte dintr'o rea copiare, de óre ce copistul, scriind cuvîntul următor ἄνδρες, póte să fi repeţit prima silabă de două orĭ. Atuncĭ δὴ a fost introdus natural, câcĭ de multe orĭ acéstă particulă s'a substituit în manuscrise particuleĭ ἂν. Singura îndoială maĭ seriósă póte fi în privinţa cuvintelor τοῖσι şi ὅσοις, dar acésta este maĭ mult o cestie de formă şi nu schimbă sensul; am preferit pe τοῖσι ca fiind textul adoptat de cel maĭ mare numĕr de manuscrise.

[3] ἀραιρημένοι. Iarăşĭ acì avem o mulţime de variante în text. Manuscrisul florentin are ἀναιρημένοι în sensul presupus de »ucide«; asemenĭ sunt ediţiĭ carĭ maĭ jos aŭ ἀναιρηκότες. Acésta, cred ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ, nu póte fi decât o eróre: verbul αἱρέειν, care însemnéză a ridica saŭ a lua, nu póte fi luat în sensul de a ucide. Dindorf are ἀναραιρημένοι şi maĭ jos ἀναραιρηκότες. Prefixul ἀν nu este susţinut de nicĭ o autoritate seriósă, ast-fel că în tóte privinţele forma ἀραιρημένοι este cea preferibilă şi sensul cuvîntuluĭ este, nu de a ucide, dar de a robi pe cine-va.

[4] ἀραιρηκότες. Vedĭ nota precedentă.

[5] σύνδυω. Schweighäuser traduce »juncta bina pocula«, ceea ce e puţin probabil, de óre ce nu e vorbă de două cupe la carĭ s'ar putea aplica cuvîntul »bina«.

πολλοὶ, οἳ μαντεύονται ῥάβδοισι [1] ἰτεΐνῃσι πολλῇσι ὧδε· ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ διεξελίσσουσι αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μίαν ἑκάστην ῥάβδον τιθέντες θεσπίζουσι· ἅμα τε λέγοντες ταῦτα συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπίσω, καὶ αὖτις[2] κατὰ μίαν συντιθεῖσι. Αὕτη μέν σφι ἡ μαντικὴ πατρωΐη [3] ἐστί. Οἱ δὲ 'Ενάρεες[4], [οἱ ἀνδρόγυνοι],[5] τὴν 'Αφροδίτην σφι λέγουσι

citorĭ carĭ ghicesc în chipul următor cu maĭ multe nuele de salcie: după ce adună la un loc legăturĭ marĭ de nuele, le pun jos şi le desfac, pe urmă aşeḑă fie-care nuia în parte şi ghicesc; pe când rostesc cuvintele lor (magice) strîng iarăşĭ nuelile şi le adună din noŭ una câte una la un loc. Acest mod de ghicire este proμαντικὴν δοῦναι· φιλύρης ὦν φλοιῷ μαντεύονται. Ἐπεὰν τὴν φιλύρην τρίχα[1] σχίσῃ,[2] διαπλέκων ἐν τοῖσι δακτύλοισι τοῖσι ἑωυτοῦ καὶ διαλύων χρᾷ[3].

---

[1] ῥάβδοισι. Acest fel de rabdomantie este aceeaşĭ pe care o atribue Amian Marcelin Alanilor din timpul luĭ; el o descrie la capitolul 31, § 2, astfel: »Rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, aperte quid portendatur norunt«. Tot astfel şi Tacit spune despre Germanĭ: »Sortium consuetudo simplex: virgam »frugiferae arbori decisam in surculos amputant, eosque, notis quibusdam discretis, super candidam vestem temere ac fortuito spargunt; mox . . . . »precatus deos, cœlumque suspiciens, ter singulos tollit. . . etc.« (German, c. 10). Saxo Gramaticus (Hist. Danemarceĭ) ḑice că acest obiceiŭ exista pe timpul luĭ şi la popórele slave de pe malurile mâriĭ Baltice.

[2]. κατὰ. Distributiv şi în antitesă cu ἐπὶ maĭ sus; ἐπὶ μίαν »fie-care în parte« — κατὰ μίαν »una câte una«.

[3] πατρωΐη. Acì se înşélă Erodot, câcĭ usul rabdomantieĭ erà. respândit şi la alte popóre de o mult maĭ mare antichitate de cât Sciţiĭ. De exemplu proorocul Osea, vorbind despre nelegiuirile Ebreilor şi despre superstiţiile lor, ḑice (Cap. II, vers 12): »Poporul meŭ cere sfat dela nuele, şi vergeaua lor destăinuesce lor«. Asemenea şi Magiĭ divinaŭ cu nuele de tamarisk şi scoliastul luĭ Nicandru (Theriaca, 613), ḑice: »Μάγοι δὲ καὶ Σκύθαι μυρικίνῳ μαντεύονται »ξύλῳ«.

[4] 'Ενάρεες. Acest nume însemnéză »bărbaţĭ lipsiţĭ de virilitate« şi origina cuvîntuluĭ este persan saŭ sanscrit, dela »nar« saŭ »ner« (bărbat) şi privativul *a* saŭ *e*. Acésta este etimologia cea maĭ probabilă a cuvîntuluĭ adoptată de Kreuzer, de Rawlinson şi de maĭ toţĭ comentatoriĭ. Blakesley însă emite o părere a luĭ proprie, care, deşi fórte ipotetică, este totuşĭ ingeniósă şi merită atenţia nóstră. El crede că cuvîntul este echivalent etimologicesce cu latinescul »venereus« şi că forma elină originală era Ϝενάρεες, derivat probabil dela vre un cuvînt scitic analog ca sunet şi care s'a tradus astfel de comersanţiĭ Elinĭ carĭ frecuentaŭ cóstele Pontuluĭ Euxin. Drept exemplu de astfel de traducerĭ, Blakesley citéză numele elin »Μαλόεις« care suggerâ Romanilor numele »Maleventum» transformat pe urmă în »Beneventum«. Acéstă părere, deşi prea ingeniósă, trebue respinsă cu atât maĭ mult cu cât e clar că cuvîntul are o origină echivalentă cu ἀ ἀνὴρ, ne-om, în sanscrit: »ENER«. Acésta se confirmă şi prin faptul că Ipocrat, vorbind despre bóla acésta, numesce pe aceĭ loviţĭ de dênsa »ἀνανδριεῖς« şi spune că în Scitia se aflaŭ mulţĭ în categoria acésta. Infirmitatea consta în faptul că puterile virile ale omuluĭ eraŭ paralisate, şi Ipocrat, în comun cu Eliniĭ în genere, atribuia acésta uneĭ resbunărĭ a Venereĭ. Alţĭ comentatorĭ aŭ creḑut că e vorba de o sectă de scopiţĭ cum avem şi astă-ḑĭ în Rusia, dar acésta este o simplă presupunere lipsită de temeiŭ. Alţiĭ în fine susţin că »Enarees« eraŭ bărbaţĭ îmbrăcaţĭ în haine de femee; teorie şi maĭ puţin admisibilă. Erodot maĭ vorbesce despre ἐνάρεες la Cartea I, Cap. 105.

[5] οἱ ἀνδρόγυνοι. Cuvînt explicativ al vorbeĭ precedente. L'am închis în parentesă pentru că legitimitatea luí în text este pusă în dubiŭ cu óre-care bune argumente. Se crede că presenţa luĭ în text nu este decât resultatul uneĭ

68. Ἐπεὰν δὲ βασιλεὺς ὁ Σκυθέων κάμῃ, μεταπέμπεται τῶν μαντίων ἄνδρας τρεῖς[4] τοὺς εὐδοκιμέοντας μάλιστα, οἳ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ μαντεύονται· καὶ λέγουσι οὗτοι ὡς τὸ ἐπίπαν[5] μάλιστα τάδε, ὡς τὰς βασιληΐας ἱστίας ἐπιόρκηκε[6] ὃς καὶ ὃς, λέγοντες τῶν ἀστῶν τὸν ἂν δὴ λέγωσι. Τὰς δὲ βασιληΐας ἱστίας νόμος Σκύθῃσι τὰ μάλιστά ἐστι ὀμνύναι τότε, ἐπεὰν τὸν μέγιστον ὅρκον ἐθέλωσι ὀμνύναι· αὐτίκα δὲ διαλελαμμένος[7] ἄγεται οὗτος, τὸν ἂν δὴ φῶσι ἐπιορκῆσαι· ἀπιγμένον

priŭ al Sciţilor; Enariĭ, saŭ bărbaţiĭ-femee, pretind că Afrodita le ar fi arătat arta de a ghici: eĭ ghicesc, cu cója interióră a teiuluĭ. Ghicitorul, după ce despică cója de teiŭ în treĭ, o împletesce împrejurul degetelor luĭ, pe urmă despletind'o, ghicesce.

68. Când regele Sciţilor se îmbolnăvesce, trimite de chiamă treĭ din ghicitoriĭ ceĭ maĭ renumiţĭ, eĭ ghicesc, în modul indicat maĭ sus; aceştia, maĭ tot d'auna, rĕspund (că regele este bolnav) fiind că cutare, saŭ cutare, pe care îl numesc, a jurat falş pe vatra regală. La Sciţĭ jură cineva pe vatra regală când voesce să facă un jurămênt din cele maĭ solemne; îndată se şi pune mâna pe omul acusat de a fi jurat falş şi se aduce (înaintea

---

note explicative a cuvîntuluĭ scitic ἐνάρεες, care, pusă în margine de vre-un scoliast saŭ copist, s'ar fi strecurat în ênsuşĭ textul. Chiar şi în privinţa formeĭ există deosebirĭ între manuscrise. Multe aŭ καὶ οἱ ἀνδρόγυνοι iar altele aŭ καὶ ἀνδρόγυνοι.

[1] τρίχα. Numĕrul treĭ a jucat în tot-d'a-una, observă Blakesley, un mare rol în ceremoniĭ religióse şi în invocaţiunĭ. Virgil (Bucol VIII, 77), ḑice:

»Necte tribus nodis ternos, Amarylli colores:
»Necte, Amarylli, modo et »Veneris« dic, »vincula necto«.

Grimm (Deutche Mythologie), ne spune că bâţul de ghicire al Germanilor erà o ramură de alun dublă de un an şi cu crăcile împletite de treĭ orĭ. Cine scie daca epitetul curios de τριπέτηλον ce se aplică în imnul Omeric (vers 530) caduceuluĭ luĭ Mercur, nu provine dintr'un fapt analog.

[2] σχίσῃ. Subiectul acì lipsesce şi se subînţelege ὁ μαντευόμενος.

[3] χρᾷ. Se servă de dênsa, adică ghicesce. (Veḑĭ I, 55, 62, 63, 67, 69, VI, 155, 164 scl.)

[4] τρεῖς. Veḑĭ maĭ sus nota 1.

[5] ὡς τὸ ἐπίπαν. Expresie care se maĭ găsesce în Erodot la Cartea VI, Cap. 46, la Cartea VII, Cap. 50 şi 157 şi la Cartea VIII, Cap. 60. La Cartea II, Cap. 68, avem ὡς ἐπίπαν.

[6] ἐπιόρκηκε. Manuscrisul florentin are ἐπιώρκηκε.

[7] διαλελαμμένος. Dela διαλαμβάνω, adică a pune mâna de diferite pârţĭ, saŭ a lua unul braţul, altul piciorul, altul capul, altul cel-lalt braţ. s. c. l. Acésta este puterea distributivă a prepositiuneĭ διὰ. Acest cuvînt se află în Aristofan (Eccles, 1090) şi se aplică acolo unuĭ tênĕr pe care îl tărâsc două babe, fie-care de câte o mână.

δὲ ἐλέγχουσι οἱ μάντιες, ὡς ἐπιορκήσας φαίνεται ἐν τῇ μαντικῇ τὰς βασιληΐας ἱστίας, καὶ διὰ ταῦτα ἀλγέει ὁ βασιλεύς· ὁ δὲ ἀρνέεται, οὐ φάμενος ἐπιορκῆσαι, καὶ δεινολογέεται. Ἀρνεομένου δὲ τούτου ὁ βασιλεὺς μεταπέμπεται ἄλλους[1] διπλησίους[2] μάντιας. Καὶ ἢν μὲν[3] καὶ οὗτοι, ἐσορέωντες ἐς τὴν μαντικὴν, καταδήσωσι ἐπιορκῆσαι, τοῦ δὲ ἰθέως τὴν κεφαλὴν ἀποτάμνουσι καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ διαλαγχάνουσι οἱ πρῶτοι τῶν μαντίων· ἢν δὲ οἱ ἐπελθόντες μάντιες ἀπολύσωσι, ἄλλοι πάρεισι μάντιες καὶ μάλα ἄλλοι. Ἢν ὦν οἱ πλεῦνες τὸν ἄνθρωπον ἀπολύσωσι, δέδοκται τοῖσι πρώτοισι τῶν μαντίων αὐτοῖσι ἀπόλλυσθαι.

69. Ἀπολλῦσι[4] δῆτα αὐτοὺς τρόπῳ τοιῷδε· ἐπεὰν ἅμαξαν[5] φρυγάνων πλήσωσι, καὶ ὑποζεύξωσι βοῦς, ἐμποδίσαντες τοὺς μάντιας, καὶ χεῖρας[6] ὀπίσω δήσαντες καὶ στομώ-

regeluĭ). Îndată ce el se înfăţişéză, ghicitoriĭ îl acusă ḑicênd că arta lor i-a indicat în mod clar că el a făcut un jurămênt falş pe vatra regală, şi că de aceea suferă regele; el négă (atuncĭ) că ar fi jurat falş şi protestéză jalnic. Îndată ce acesta négă, regele trimite după alţĭ şése ghicitorĭ. Dacă şi aceştia, avênd recurs la divinaţiune, declară că acusatul a jurat falş, îndată ceĭ dintâĭ (treĭ) ghicitorĭ îĭ tae capul şi împart averea luĭ între eĭ; iar daca ghicitoriĭ noŭ veniţĭ îl descarcă, se aduc alţĭ ghicitorĭ şi iar din noŭ alţiĭ. Iar dacă cea maĭ mare parte descarcă pe om, se decide că primiĭ treĭ ghicitorĭ trebue să móră.

69. Aceştia se execută în modul următor: se umple o căruţă cu mărăcinĭ şi apoĭ se înjugă boiĭ, ghicitoriĭ sunt împedicaţĭ, li se légă mânele înapoĭ,

---

[1] ἄλλους. Acest cuvînt este omis în manuscrisul dela Cambridge.

[2] διπλησίους. Îndoiţĭ, adică şése, de unde eraŭ treĭ înainte.

[3] καὶ ἢν μὲν. Schweighäuser, Gaisford şi Blakesley adaogă μεν după aceste cuvinte, dar fără autoritatea manuscriselor. Creuzer acì referă pe μὲν la δὲ de la τοῦ δὲ ἰθέως: însă cred că e maĭ natural să referim acéstă particulă la ἢν δὲ. . . . . ἀπολύσωσι.

[4] Ἀπολλῦσι. Subiectul acì e subtînţeles. Acest subiect însă nu este, cum cred uniĭ, »οἱ πρῶτοι τῶν μαντίων«, ci un subiect nedefinit care se traduce în românesce numaĭ printr'un verb pasiv.

[5] ἅμαξαν. Două manuscrise importante introduc după acest cuvînt acela de καμάρης, întrebuinţat la Cartea I, Cap. 199 şi nu ar fi imposibil să fi existat chiar în text. καμάρη însemnéză car acoperit şi nu mĕ îndoesc că Erodot aci vorbesce de cară de acelea de carĭ se servă ţĕraniĭ noştriĭ când fac călătoriĭ lungĭ şi în carĭ eĭ se pun singurĭ la adăpost în contra vremeĭ rele. Pollux (X. 52) ḑice că acest cuvînt este sinonim cu ὀχήματα στεγαστά. Tacit iarăşĭ (Hist. III. 47) dă numele de »camaræ« la nisce luntre acoperite cum sunt gondolele veneţiane: în fine Strabon ne spune că Eliniĭ numiaŭ astfel luntrile acoperite de pe Bosfor. Este evident că Sciţiĭ, ca popor nomad, nu puteaŭ decât să aibă astfel de cară acoperite.

[6] χεῖρας. Am preferit forma ionică formeĭ contractate χέρας care există în unele ediţiĭ.

σαντες [1], κατειργνῦσι [2] ἐς μέσα τὰ φρύγανα· ὑποπρήσαντες δὲ αὐτὰ ἀπιεῖσι φοβήσαντες τοὺς βοῦς. Πολλοὶ μὲν δὴ συγκατακαίονται τοῖσι μάντισι βόες, πολλοὶ δὲ περικεκαυμένοι ἀποφεύγουσι, ἐπεὰν αὐτῶν ὁ ῥυμὸς κατακαυθῇ [3]. Κατακαίουσι δὲ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας τοὺς μάντιας, ψευδομάντιας καλέοντες. Τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεὺς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει [4]· ἀλλὰ πάντα τὰ ἔρσενα κτείνει, τὰ δὲ θήλεα οὐκ ἀδικέει.

70. Ὅρκια δὲ ποιεῦνται Σκύθαι ὧδε, πρὸς τοὺς ἂν ποιέωνται. Ἐς κύλικα μεγάλην κεραμίνην οἶνον ἐγχέαντες, αἷμα συμμίσγουσι τῶν τὰ ὅρκια ταμνομένων, τύψαντες ὀπέατι [5] ἢ ἐπιταμόντες μαχαίρῃ σμικρὸν τοῦ σώματος· καὶ ἔπειτα ἀποβάψαντες ἐς τὴν κύλικα ἀκινάκεα καὶ ὀϊστοὺς

li se astupă gura şi sunt aruncaţĭ în mijlocul (mărăcinilor). Dându-se foc acestor mărăcinĭ, se sperie boiĭ şi pornesc ; mulţĭ boĭ ard împreună cu ghicitoriĭ, iar mulţĭ scap cu o pârlélă (numaĭ) dacă oiştea arde (şi se desparte de căruţă). Tot în modul acesta (Sciţiĭ) ard, pentru alte cause, pe ghicitoriĭ pe carĭ îĭ denunţă ca ghicitorĭ falşĭ. Regele nu cruţă nicĭ pe copiĭ acelora pe care îĭ execută : el ucide pe toţĭ bâeţiĭ, dar pe fete nu le vatămă.

70. Sciţiĭ fac jurăminte cu aceia cu carĭ jură, în modul următor : eĭ tórnă vin într'un vas mare de pămênt în care amestecă (puţin) sânge d'al persónelor carĭ aŭ să jure, (acesta şi'l procură) înţepându'şĭ trupul puţin cu o sulă saŭ tâin-

---

[1] στομώσαντες. Pentru ca victima, considerată la tóte popórele ca înzestrată cu o putere ocultă şi fatală, să nu facă imprecaţiĭ. Marco Polo ne spune că cu ocasia ucideriĭ de către Kublas Khan a rudeĭ sale Nayan, răsculate în contra luĭ, acest barbar înfăşurâ bine pe victima luĭ într'o pătură, »ca nu cumva strigătele eĭ să răsbéscă la cer«. Aceeaşĭ idee este clar exprimată în descrierea de către Eschil al sacrificiuluĭ Ifigenieĭ, unde la vers 236 al tragedieĭ Ifigenia în Aulis, Agamemnon ḑice: »στόματος καλλιπρώρου φυλακὰν κατασχεῖν φθόγγον ἀραῖον οἴκοις, βίᾳ χαλινῶν τ'ἀναύδῳ μένει.

[2] κατειργνῦσι. Creutzer are forma contractată κατεργνῦσι.

[3] κατακαυθῇ. Sensul adevêrat al pasagiuluĭ este : boiĭ scapă daca oiştea arde în tótă grosimea eĭ (κατὰ) şi se deslipesce de căruţă ; rĕŭ a tradus Giguet »quelques uns sont quittes pour des brûlures que leur fait le timon embrasé«.

[4] τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεὺς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει. Erodot acì face alusie la un vers celebru din poesiile luĭ Stasinus.

»νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείποι«.

Veḑĭ şi Cartea I, Cap. 155.

[5] ὀπέατι. În câte-va ediţiĭ ὁπέατι, cu aceeaşĭ însemnare. — Gustarea sângeluĭ, ca făcênd parte dintr'un rit solemn, exista din timpurile cele maĭ înapoiate în Italia. Festus ḑice : »Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino et sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem »*assir*« vocarent«. Salust, vorbind despre Catilina, ḑice: »fuere qui dicerent cum humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse : inde, post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solemnibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum«. Origina acestuĭ obiceiŭ, ne spune Blakesley, trebue căutat în timpurile când existaŭ sacrificiurĭ umane şi când antropofagia erà înrădăcinată în moravurile popórelor.

καὶ σάγαριν καὶ ἀκόντιον[1]. Ἐπεὰν δὲ ταῦτα ποιήσωσι, κατεύχονται πολλὰ, καὶ ἔπειτα ἀποπίνουσι[2] αὐτοί τε οἱ τὸ ὅρκιον ποιεύμενοι καὶ τῶν ἑπομένων οἱ πλείστου ἄξιοι.

71. Ταφαὶ[3] δὲ τῶν βασιλέων ἐν Γέρροισι εἰσὶ, ἐς ὃ ὁ Βορυσθένης ἐστὶ προσπλωτός. Ἐνθαῦτα, ἐπεάν σφι ἀποθάνῃ ὁ βασιλεὺς, ὄρυγμα γῆς μέγα ὀρύσσουσι τετράγωνον. Ἕτοιμον δὲ τοῦτο ποιήσαντες, ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν, κα-

du-se uşor cu un cuţit. Pe urmă, în acest vas eĭ aruncă un paloş, săgeţĭ, o bardă şi o suliţă. Pe când se petrec acestea, eĭ recitéză maĭ multe rugăciunĭ, şi după aceea beaŭ de acolo atât persónele carĭ fac jurământul cât şi ceĭ maĭ notabilĭ din suita lor.

71. Mormintele regilor sunt în spre partea Gherilor, unde rîul Boristen începe să devie navigabil. Acì, când móre regele lor, (Sciţiĭ) îĭ ridică o mare movilă pătrată. Îndată ce mormêntul este gata, eĭ spintecă

---

[1] ἀκινάκεα καὶ ὀϊστοὺς καὶ σάγαριν καὶ ἀκόντιον. Afară de arc, suliţa scurtă erà armă cea maĭ usitată la Sciţĭ. (Veḑĭ maĭ sus, Cap. 3, precum şi descrierea luĭ Odobescu a tesauruluĭ scitic dela Novo-Cercask, pagina 112). Cele-lalte arme eraŭ maĭ rare. Pe vasele scitice găsite în mormêntul regilor la Kertch, Sciţiĭ represintaţĭ sunt înarmaţĭ numaĭ cu arcurĭ şi cu suliţa. (Veḑĭ iar în lucrarea luĭ Odobescu citată maĭ sus, desemnele din tabelele XX, XXII). În mormêntul regilor s'a găsit şi spada scurtă, în limba francesă »cimeterre«, şi barda de resbel; dar aceste arme eraŭ fórte rar întrebuinţate, şi acésta póte chiar numaĭ pe litoralul mâriĭ, unde eraŭ importate din Grecia. De acolo resultă póte că pe unele medaliĭ de la Olbia vedem figurând barda de resbel.

[2] ἀποπίνουσι. E curios de observat analogia ce există între ceremonia descrisă acì şi moravurile popórelor barbare din tóte epocele. Astfel avem obiceiul Lidienilor şi al Asirienilor descris în Cartea I, Cap. 74; acela al Armenilor descris de Tacit (Annal. XII, 47); acela al Arabilor (Cartea III, Cap. 8). Dar ce e maĭ curios este descrierea recentă făcută de Livingstone despre modul cum se fac jurămintele solemne de amiciţie în Africa centrală. El ḑice, (Travels, Ch. XXIV, pag. 488): »The hands of the parties are joined; *small incisions* are »made in the clasped hands, on the pits of the stomach of each, and on the »right cheeks and foreheads. A small quantity of blood is taken from these »points, by means of a stalk of grass. *The blood from one person is put into a* »*pot of beer* and that of a second into another, *each then drinks the other's blood* »and they are supposed to become perpetual friends«.

[3] ταφαί. Mormintele Sciţilor şi al Cimerienilor însemnaţĭ sunt astăḑi indicate prin movilele numeróse existente în sudul Rusieĭ, şi chiar de la Carpaţĭ în jos, d'a lungul Dunâriĭ şi dincolo în diferite pârţĭ ale Bulgarieĭ, Tracieĭ şi până în Tesalia. Avem chiar în ţéra nóstră asemenea seriĭ de movile: una maĭ ales pornesce dela Brăila şi se póte urmări pe câmp, cu diferite ramificaţiĭ prin districtul Rîmnicul-Sărat, pe la Boldu şi până la Buzĕŭ şi dincolo. În Tesalia, ne spune Clarke, există o mulţime de movile de felul acesta. Acelaş călător ḑice că între Don şi Donetz, adică cam în regiunea descrisă acì de Erodot, a numĕrat până la 91 movile visibile dintr'un singur punct. Movila numită de Pausanias (IX, 30) »mormêntul luĭ Orfeŭ,« aceea numită »mormêntul luĭ Achil« şi altele de felul acesta, nu sunt probabil decât mormintele unor regĭ barbarĭ saŭ nomaḑĭ. În movilele din Rusia s'aŭ făcut multe descoperirĭ. Cele maĭ celebre movile de felul acesta în Rusia sunt aceea de lângă Panticapea şi una la Alexandropol, în districtul Ecaterinoslav, în care s'aŭ găsit óse umane, óse de caĭ, însemne regale şi arme.

ταχεκηρωμένον [1] μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ νηδὺν ἀνασχισθεῖσαν, καὶ καθαρθεῖσαν, πλέην κυπέρου [2] κεκομμένου καὶ θυμιήματος καὶ σελίνου σπέρματος καὶ ἀννήσου, συνερραμένην ὀπίσω, καὶ κομίζουσι ἐν ἁμάξῃ ἐς ἄλλο ἔθνος· οἳ δ' ἂν παραδέξωνται κομισθέντα τὸν νεκρὸν, ποιεῦσι τά περ οἱ βασιλήϊοι Σκύθαι· τοῦ ὠτὸς [3] ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται [4], βραχίονας περιτάμνονται, μέτωπον καὶ ῥῖνα καταμύσσονται, διὰ τῆς τε ἀριστερῆς χειρὸς [5] ὀϊστοὺς διαβυνέονται [6]· ἐνθεῦτεν δὲ κομίζουσι ἐν ἁμάξῃ τὸν νέκυν τοῦ βασιλέος ἐς ἄλλο ἔθνος τῶν ἄρχουσι· οἱ δέ σφι ἕπονται, ἐς τοὺς [7] πρότερον ἦλθον· ἐπεὰν δὲ πάντας περιέλθωσι τὸν νέκυν κομίζοντες, ἐν Γέρροισι [8] ἔσχατα κατοικημένοισί [9] εἰσι τῶν ἐθνέων, τῶν ἄρχουσι, καὶ ἐν τῇσι ταφῇσι. Καὶ ἔπειτα, ἐπεὰν θέωσι τὸν νέκυν ἐν τῇσι θήκῃσι ἐπὶ στιβάδος, [10] παραπήξαντες αἰχμὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν

cadavrul, îl curăţă, îl umple cu cipru tâiat mărunt, cu tămâie, cu sămânţă de pătrunjel şi de anason, cos pielea la loc, şi după ce înfăşură corpul în céră, îl aridică şi îl duc în căruţă la un alt popor (de neam scitic). Aceştĭ din urmă, luând mortul în primire, urméză exemplul dat de Sciţiĭ regalĭ: eĭ îşĭ tae o bucăţică din ureche, îşĭ tund pêrul p'împrejur, îşĭ fac o tâetură împrejurul braţuluĭ, îşĭ sgârie fruntea şi nasul, şi îşĭ înfig săgeţĭ prin mâna stîngă; îndată după acésta, eĭ duc cu carul corpul regeluĭ (până ajung) la alt popor sub stăpânirea lor; eĭ sunt urmaţĭ de aceĭ la carĭ (cortegiul) a fost întâiŭ; după ce ocolesc tóte popórele petrecênd pe mort, ajung (în fine) în pârţile Gherilor, ceĭ maĭ extremĭ din popórele de sub stăpânirea lor, si la mormintele (regilor). Pe τοῦ νεκροῦ, ξύλα ὑπερτείνουσι, καὶ ἔπειτα ῥιψὶ[1] καταστεγάζουσι. Ἐν δὲ τῇ λοιπῇ εὐρυχωρίῃ τῆς θήκης τῶν παλλακέων τε μίαν ἀποπνίξαντες θάπτουσι καὶ τὸν οἰνοχόον, καὶ μάγειρον, καὶ ἱπποκόμον, καὶ

---

[1] κατακεκηρωμένον. Cred că acéstă ceruire a corpuluĭ se făcea după îmbălsămare: de aceea am şi tradus acest cuvînt la finele pasagiuluĭ. Acésta se confirmă şi prin construcţia gramaticală a fraseĭ unde tóte aceste acusative se referă la ἀναλαμβάνουσι, adică: »iaŭ corpul înfăşurat în céră după ce l'aŭ spintecat etc.... şi.....«

[2] κυπέρου. Plantă aromatică numită de Lineŭ »Cuperus comosus«.

[3] τοῦ ὠτὸς. Genitivul exprimă partea.

[4] περικείρονται. În textul adoptat de Creutzer vĕd περιακείρονται, care nu e sprijinit de nicĭ un manuscris. Sciţiĭ represintaţĭ pe vase aŭ pêrul lăsat lung: eĭ nu'l tâĭaŭ, se vede, decât în semn de doliu.

[5] χειρὸς. În unele ediţiĭ χερὸς.

[6] διαβυνέονται. În unele ediţiĭ διαβύνονται.

[7] ἐς τοὺς. Adică Sciţiĭ regalĭ, în mijlocul câror regele trăesce şi móre, şi carĭ însoţesc corpul luĭ în acéstă călătorie până la locul de înmormêntare.

[8] ἐν Γέρροισι. Două manuscrise înlocuesc aceste cuvinte cu ἔν τε τοῖσιν.

[9] ἔσχατα κατοικημένοισι. Un manuscris are numaĭ ἐσχάτοισιν, adică ἔν τε τοῖσιν ἐσχάτοισιν.

[10] στιβάδος. Doctorul Macpherson, carele a deschis multe morminte în Scitia, a găsit adese-orĭ scheletele înfăşurate într'un fel de iarbă de mare; se póte dar ca aceste aşternuturĭ, despre carĭ vorbesce acì Erodot, să fi fost umplute cu acéstă materie »στιβὰς«.

urmă, după ce aşéḑă mortul în mormênt pe un aşternut de ierburĭ, înfig suliţe într'o parte şi într'alta a cadavruluĭ, şi pe d'asupra aceluia întind nisce parĭ, pe carĭ, pe urmă,

---

[1] ῥιψὶ. Ar fi interesant acì să traducem nota luĭ Rawlinson, scrisă la 1861, asupra acestuĭ pasagiŭ şi descriind structura unuĭ mormênt de rege al Sciţilor. Iată acea notă: »În cea maĭ mare parte din mormintele scitice de óre-care însemnătate carĭ aŭ fost deschise, adevêrata învelitóre a camereĭ sepulcrale este de piatră iar nu de lemn. Pietrele sunt ast-fel dispuse încât ele formézǎ ceea ce se numesce o boltă egiptiană: fie care piatră proiectând puţin asupra celeĭ de desubt până ce distanţa între pietre să devină aşa de mică încât o singură piatră ajunge ca să închidă bolta pe d'asupra. Câte o dată, subt acésta, se află o a doua învelitóre, saŭ o învelitóre falşă de lemn. Mormêntul dela care s'a luat planul acì anexat, fu deschis la Kertch, (antica Panticapea) acum vre-o două-ḑecĭ de anĭ. Acest mormênt pare a fi fost al unuĭ rege scit şi corespundea în tóte privinţele cu descripţia dată acì de Erodot. Movila în care s'aŭ găsit aceste rămăşiţe aveà 165 de picióre diametru, şi erà formată în parte de pămênt şi în parte de pietre necioplite. În centru se afla o cameră sepulcrală avênd 15 picióre lungime şi 14 lăţime, cu un vestibul (A) de 6 picióre. Amêndouă sunt zidite cu pietre cioplite de 3 picióre lungime şi de două picióre înălţime. Vestibulul erà gol, dar camera mortuară conţinea un numĕr de rămăşiţe fórte curióse. Locul principal erà ocupat de un mare sarcofag de lemn de tisă, despărţit în două compartimente: într'unul din aceste compartimente (BC), erà un schelet mare, care, judecând după ornamentele sale (maĭ ales după coróna saŭ mitra de aur ce o avea pe căpăţână), trebue să fi fost al regeluĭ. În compartimentul cel lalt, (FE) s'aŭ găsit un scut de aur, un paloş de fer, cu mânerul fórte împodobit şi poleit cu aur, un biciŭ, rămăşiţele unuĭ arc, un toc şi cincĭ statue micĭ. Alăturĭ cu sarcofagiul, în partea liberă a mormêntuluĭ, s'aŭ găsit: 1⁰ osemintele uneĭ femeĭ (G), pe lângă care un diadem şi alte ornamente de electrum şi de aur, indicând că acésta a fost regina; 2⁰ osemintele unuĭ servitor (I), şi 3⁰, într'o săpătură din colţ, osemintele unuĭ cal (H). Pe lângă zid, un numĕr óre-care de capete de săgétă (J), două capete de lance (K), un vas de electrum (L) lucrat cu multă măestrie, două vase de argint (MM) conţinênd maĭ multe cupe, patru amfore de lut (N, N, N, N), carĭ conţinuseră vin de Tasos, un vas mare de bronz (O),

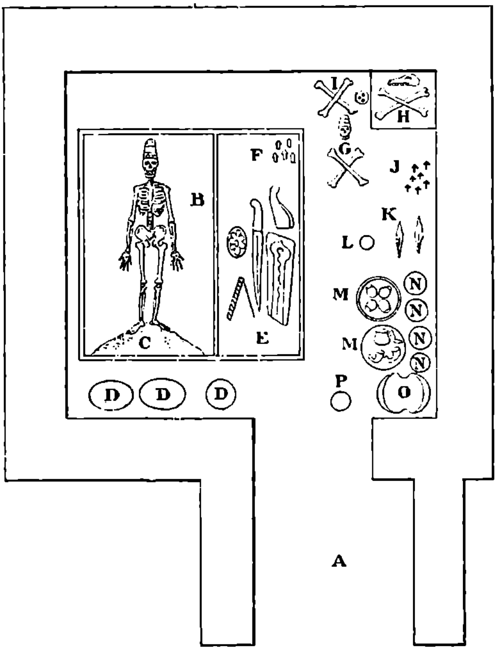

διήκονον, καὶ ἀγγελιηφόρον, καὶ ἵππους, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαρχὰς,[1] καὶ φιάλας χρυσέας·[2] ἀργύρῳ δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῷ χρέωνται[3]· ταῦτά δὲ ποιήσαντες χοῦσι πάντες χῶμα μέγα, ἁμιλλεώμενοι καὶ προθυμεόμενοι ὡς μέγιστον ποιῆσαι.

le învălesc cu nuele înpletite. În partea însă disponibilă a mormêntuluĭ eĭ îngrópă una din concubinele luĭ după ce o sugrumă, asemenea şi pe paharnicul, pe bucătarul, pe vătaful cailor, şi pe lipcanul, asemenea maĭ îngrópă caĭ şi câte-va din obiectele cele maĭ preţióse ale luĭ, şi vase de aur: eĭ nu întrebuinţéză nicĭ argint nicĭ aramă;

»maĭ multe cupe, şi treĭ căldărĭ marĭ de aramă (DDD), conţinênd óse de mieĭ. »Se vedeaŭ urme indicând cum că rîndurĭ de haine ar fi fost o dată atîrnate de zid; »chiar fragmente de instrumente de musică s'aŭ găsit: probă că şi gusturile regeluĭ »fuseseră consultate. Trebue să mărturisim însă că mormêntul descris acì apar»ţine uneĭ epocĭ maĭ recente decât aceea în care a scris Erodot, adică el da»téză între 400 şi 350 de anĭ înainte de Christos. Iată pentru care causă se găsesc »multe urme ale influenţeĭ eline în mobilarea şi împodobirea acestuĭ mormênt. »Cu tóte acestea, ideile sunt pur scitice şi nu ne putem îndoi că mormêntul a »aparţinut unuia din aceĭ regĭ Sciţĭ carĭ aŭ ţinut subt stăpânirea lor pe Eliniĭ dela »Panticapea între aniĭ 438 şi 304 înainte de Christos. Ideĭ elinescĭ modificaseră »puţin usurile barbare ale Sciţilor, reducênd de la 6 la 2 numĕrul victimelor »ucise la mórtea regeluĭ, şi arta elină perfecţionase structura mormêntuluĭ; în »tóte cele lalte privinţe descripţia luĭ Erodot se potrivesce întru tóte cu des»coperirile făcute acì«.

[1] καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαρχὰς. Un obiceiŭ cu totul identic domneşte în Tartaria şi în Mongolia. Un călător frances, Monsieur Hue ḑice: »nous »devons ajouter que leurs rois, usent parfois d'un système de sépulture qui est »le comble de l'extravagance et de la barbarie; on transporte le cadavre royal »dans un vaste edifice construit en briques, et orné de nombreuses statues en »pierre, representant des hommes, des lions, des elephants, des tigres, et divers »sujets de la mythologie bouddhiste. Avec l'illustre defunt, on enterre dans un »large caveau, placé au centre du bâtiment, de grosses sommes d'or et d'argent, »des habits royaux, des pierres précieuses, enfin tout ce dont il pourra avoir »besoin dans une autre vie. Ces enterrements monstrueux coûtent quelquefois »la vie à un grand nombre d'esclaves. On prend des enfants de l'un et de »l'autre sexe, remarquables par leur beauté, et on leur fait avaler du mercure »jusqu'à ce qu'ils soient suffoqués; de cette manière, ils conservent, dit-on, la »fraîcheur et le coloris de leur visage, au point de paraître encore vivants. Ces »malheureuses victimes sont placées autour du cadavre de leur maître, con»tinuant en quelque sorte de le servir comme pendant sa vie. Elles tiennent »dans leurs mains la pipe, l'éventail, la petite fiole de tabac à priser, et tous »les autres colifichets des majestés tartares«. (Voyage dans la Tartarie, pages 115—116.·

[2] φιάλας χρυσέας. Mormêntul descris în nota No. 1 pag. 94 conţine două vase de electrum, adică de argint amestecat cu aur: cele lalte eraŭ de argint, scutul însă erà de aur curat. Totuşĭ s'a găsit un alt mormênt de rege Scit, care a fost jefuit maĭ nainte de a se putea examina într'un mod scientific: cu tóte acestea însă într'însul s'a găsit o cuantitate de aur în greutate de 120 de livre.

[3] ἀργύρῳ δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῷ χρέωνται. Este adevêrat că aurul se întrebuinţa mult la Sciţĭ, dar autorul exageréză când ḑice că acest popor nu se servia nicĭ de argint nicĭ de aramă. S'aŭ găsit prin morminte destule objecte de aur şi de aramă. S'ar puteà că autorul înţelege numaĭ că Sciţiĭ nu făceaŭ comerţul acestor două metalurĭ.

72. Ἐνιαυτοῦ δὲ περιφερομένου[1] αὖτις ποιεῦσι τοιόνδε. Λαβόντες τῶν λοιπῶν θεραπόντων τοὺς ἐπιτηδεωτάτους, (οἵ δέ εἰσι Σκύθαι ἐγγενέες· οὗτοι γὰρ δὴ θεραπεύουσι τοὺς ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κελεύσῃ, ἀργυρώνητοι δὲ οὔκ εἰσί σφι θεράποντες), τούτων ὦν τῶν διηκόνων ἐπεὰν ἀποπνίξωσι πεντήκοντα, καὶ ἵππους τοὺς καλλιστεύοντας[2] πεντήκοντα, ἐξελόντες αὐτῶν τὴν κοιλίην καὶ καθήραντες, ἐμπιπλᾶσι ἀχύρων, καὶ συρράπτουσι· ἁψῖδος δὲ ἥμισυ ἐπὶ δύο ξύλα στήσαντες ὕπτιον καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς ἁψῖδος ἐπ' ἕτερα δύο, καταπήξαντες τρόπῳ τοιούτῳ πολλὰ ταῦτα, ἔπειτα τῶν ἵππων κατὰ τὰ μήκεα ξύλα παχέα διελάσαντες μέχρι τῶν τραχήλων ἀναβιβάζουσι αὐτοὺς ἐπὶ τὰς ἁψῖδας· τῶν δὲ, αἱ μὲν πρότεραι ἁψῖδες ὑπέχουσι τοὺς ὤμους τῶν ἵππων, αἱ δὲ ὄπισθε παρὰ τοὺς μηροὺς τὰς γαστέρας ὑπολαμβάνουσι· σκέλεα δὲ ἀμφότερα κατακρέμαται μετέωρα· χαλινοὺς δὲ καὶ στόμια ἐμβαλόντες ἐς τοὺς ἵππους[3] κατατείνουσι ἐς τὸ πρόσθε αὐτῶν, καὶ ἔπειτα ἐκ πασ-

după ce fac acestea, eĭ toţĭ sapă şi ridică o movilă mare (d'asupra), silindu-se care de care s'o înalţe maĭ sus.

72. Când se împlinesce anul, eĭ (maĭ) fac cele următóre. Pun mâna pe ceĭ maĭ de frunte dintre servitoriĭ (regeluĭ decedat) carĭ maĭ remân,— aceştia sunt Sciţĭ curaţĭ: pentru că la dênşiĭ regele ordonă orĭ câruia din supuşiĭ luĭ ca să'l servéscă, şi de aceea nu există la eĭ servitorĭ plătiţĭ cu banĭ,—după ce eĭ sugrumă cincĭ-ḑecĭ din aceştĭ servitorĭ, precum şi cincĭ-ḑecĭ caĭ din ceĭ maĭ frumoşĭ, le scóte maţele, le curăţă, le umple cu pae şi cos (pielea) la loc; după aceea eĭ rézemă de doĭ parĭ (bătuţĭ în pămênt) o jumătate de cerc de rótă cu partea convexă spre pământ, şi cea laltă jumătate de alţĭ doĭ parĭ, în modul acesta înfig maĭ multe (perechĭ) de parĭ, pe urmă iaŭ alţĭ parĭ ţapenĭ şi îĭ trec prin tótă lungimea corpuluĭ cailor (dela códă) până la gît, şi rézemă caiĭ pe cercurile de rótă; cercurile cele dintâĭ susţin umeriĭ cailor, cele dinapoĭ suportă burta şi cóp-

---

[1] περιφερομένου. Virgil (En I, vers 234) ḑice: »volventibus annis« şi Omer în Odisea: (I. v. 16) »περιπλομένων ἐνιαυτῶν«.

[2] καλλιστεύοντας. Câte-va ediţiĭ aŭ καλλίστους, care nu e sprijinit de nicĭ o autoritate solidă.

[3] τοὺς ἵππους. Obiceiul de a sacrifica caĭ pe mormêntul stăpânuluĭ lor şi de a îĭ umplea cu pae există şi astăḑĭ la Patagonĭ. Aceştĭ din urmă aşéḑă calul astfel umplut alăturĭ de mormênt cu capul întors spre el şi rezemat tot astfel de parĭ. Nu avem însă să căutăm departe nicĭ sub punctul de vedere al distanţeĭ nicĭ sub acela al timpuluĭ, ca să dăm de alt exemplu: la anul 1781 calul luĭ Frederic Casimir, comandantul Loreneĭ, fu împuşcat şi îngropat cu stăpânul sĕŭ. (Veḑĭ naraţiunea funeraliilor luĭ Frederic Casimir în »Rheinischer antiquarius«).

σάλων δέουσι. Τῶν δὲ δὴ νεηνίσκων τῶν ἀποπεπνιγμένων τῶν πεντήκοντα ἕνα ἕκαστον ἀναβιβάζουσι ἐπὶ τὸν ἵππον, ὧδε ἀναβιβάζοντες· ἐπεὰν νεκροῦ ἑκάστου παρὰ τὴν ἄκανθαν ξύλον ὀρθὸν διελάσωσι μέχρι τοῦ τραχήλου, κάτωθεν δὲ ὑπερέχει τοῦ ξύλου τούτου, τὸ ἐς τόρμον[1] πηγνύουσι τοῦ ἑτέρου ξύλου τοῦ διὰ τοῦ ἵππου· ἐπιστήσαντες[2] δὲ κύκλῳ τὸ σῆμα ἱππέας τοιούτους, ἀπελαύνουσι.

73. Οὕτω μὲν τοὺς βασιλῆας θάπτουσι[3]. Τοὺς δὲ ἄλλους Σκύθας, ἐπεὰν ἀποθάνωσι. περιάγουσι οἱ ἀγχοτάτω προσήκοντες κατὰ τοὺς

sele; piciórele, atât cele din nainte cât şi cele dinapoĭ, atîrnă în aer; puind pe urmă un frîŭ cu curele în gura cailor, (aceste curele) le întind înaintea cailor şi le légă (de pămênt) cu ţêruscĭ. Pe urmă eĭ aşéḑă pe fie-care cal câte unul din ceĭ cincĭ-ḑecĭ tinerĭ carĭ aŭ fost sugrumaţĭ, şi îl aşéḑă precum urméză: prin tótă lungimea spinâriĭ fie câruĭ cadavru eĭ trec un par drept, al câruĭ extremitate superióră vine până în céfă, iar cea inferióră ese afară şi este potrivită într'o gaură făcută în parul cel lalt (transversal) care trece prin corpul caluluĭ; şi după ce aŭ pus acéstă călărime împrejurul mormêntuluĭ, se duc de acolo.

73. În chipul acesta îngrópă eĭ pe regiĭ lor. Cât pentru ceĭ lalţĭ Sciţĭ, când eĭ mor, rudele lor cele maĭ de aprópe pun

---

[1] τόρμον. Echivalent cu τρῆμα: gaură făcută cu un burghiŭ saŭ cu un instrument rotator; rădăcina τόρ se găsesce în multe cuvinte eline şi latine în carĭ intră idea de rotaţie: astfel sunt cuvintele τόρνος, terminus, tero, τείρω, τορύνη, τερέτρον, etc. . . .

[2] ἐπιστήσαντες. ἐπὶ se referă, după Creutzer, la σῆμα, ca cum ar fi στήσαντες ἐπὶ τὸ σῆμα; (veḑĭ Cap. 34 maĭ sus: »ἐπὶ τὸ σῆμα τιθεῖσι«); eŭ cred însă că acest cuvînt se referă la ἵππους subtînţeles: »călărĭ împrejurul mormêntuluĭ«; iată pentru ce am tradus prin »acéstă călărime împrejurul mormêntuluĭ« care exprimă maĭ bine idea autoruluĭ.

[3] βασιλῆας θάπτοισι. Unele ediţiĭ aŭ βασιλέας în loc de βασιλῆας. Vom traduce, spre a fi comparată cu descripţia acésta a luĭ Erodot, şi pe aceea ce o face un călător arab în China, anume Ibu Batula, la anul 1346. Acest călător descrie astfel înmormêntarea unuĭ Han al Tătarilor. »Hanul, carele fusese ucis »cu vre o sută din rudele luĭ, fu adus şi îĭ se săpâ un mormênt mare în pă»mênt; în acest mormênt fu aşternut un pat de cea maĭ mare frumuseţe pe »care fu întins Hanul cu tóte armele luĭ. Alăturĭ de el fură aşeḑate tóte va»sele de aur saŭ de argint ce le poseda în casă, precum şi patru róbe şi şése »dintre Mameluciĭ luĭ ceĭ maĭ favoriţĭ. Mormêntul fu astupat şi o movilă mare ridi»cată pe d'asupra. Atuncĭ patru caĭ fură aduşĭ şi sacrificaţĭ pe movilă; un par fu »întrodus în partea din'napoĭ a cailor şi înfipt până ce să ésă pe la gât, pa»rul pe urmă fu bătut în pămênt şi caiĭ lăsaţĭ pe movilă ca cum ar fi fost »traşĭ în ţepĭ«. Este curios să comparăm aceste două descrierĭ de morminte

φίλους[1] ἐν ἁμάξῃσι κειμένους· τῶν δὲ ἕκαστος ὑποδεκόμενος εὐωχέει τοὺς ἑπομένους, καὶ τῷ νεκρῷ πάντων παρατιθεῖ τῶν καὶ τοῖσι ἄλλοισι· ἡμέρας δὲ τεσσεράκοντα οὕτω οἱ ἰδιῶται[2] περιάγονται, ἔπειτα θάπτονται· θάψαντες δὲ οἱ Σκύθαι καθαίρονται τρόπῳ τοιῷδε. Σμησάμενοι τὰς κεφαλὰς[3] καὶ ἐκπλυνάμενοι ποιεῦσι περὶ τὸ σῶμα τάδε· ἐπεὰν ξύλα στήσωσι τρία ἐς ἄλληλα κεκλιμένα, περὶ ταῦτα πίλους εἰρινέους[4] περιτείνουσι· συμφράξαντες[5] δὲ ὡς μάλιστα, λίθους ἐκ πυρὸς διαφανέας ἐσβάλλουσι ἐς σκάφην κειμένην ἐν μέσῳ τῶν ξύλων τε καὶ τῶν πίλων.

corpul lor într'o căruţă şi colindéză cu el pe la prieteni; fie-care din aceştĭ prietenĭ ospătéză cortegiul când soseşte la el, şi oferă mortuluĭ o porţie din câte se pun înaintea celor lalţĭ; astfel în general (morţiĭ) din popor sunt plimbaţĭ patru-ḑecĭ de ḑile, şi după aceea se îngrópă. După ce Sciţiĭ aŭ îngropat pe mort, eĭ se purifică în modul următor: maĭ întâiŭ, în ceea ce privesce capul, eĭ şi-l spală şi îl şterg bine; cât pentru restul corpuluĭ, iată cum fac: înfig treĭ parĭ în pămênt aplecându-ĭ unul spre altul, şi le acoperă întinḑênd pe d'asupra nişte stofe de pâtură; potrivesc împreună aceste pâturĭ cât se póte de bine şi pe urmă scot din foc nişte bolovanĭ ferbinţĭ pe carĭ îĭ aruncă într'o

---

barbare, făcute de autorĭ carĭ nu aveaŭ cunoscinţă de scrierele lor respective: câcĭ e evident cum că autorul arab nu a fost inspirat de scrierile luĭ Erodot, despre carele sigur că nicĭ nu auḑise vorbind. Curiósă e iar analogia între mormintele Sciţilor luĭ Erodot şi ale Tătarilor din Asia, carĭ, precum se scie, se înrudiaŭ între eĭ prin sânge.

[1] περιάγουσι..... κατὰ τοὺς φίλους. De comparat cu »περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυροὺς« din Cartea I, cap. 30.

[2] ἰδιῶται. Adică ómenĭ privaţĭ, ca opus şefilor şi regilor carĭ aveaŭ un caracter public. De acì a ajuns să indice acest cuvînt »masa« saŭ poporul în genere. E de presupus acì orĭ că se îmbălsămaŭ aceste cadavre ca să ţie 40 de ḑile, orĭ că Erodot a cam exagerat timpul cât rĕmânea mortul neîngropat şi întovărăşit de rude. Acéstă îngropare nicĭ nu se făcea de multe orĭ, şi Plutarch ne spune în Cartea II, că se suspendaŭ câte o dată morţiĭ de copacĭ şi se lăsaŭ acolo până putreḑiaŭ. ntr'o ţară puţin locuită, ca Scitia, se putea face acest lucru fórte lesne.

[3] τὰς κεφαλὰς. Am fost silit să schimb construcţia acesteĭ frase spre a da maĭ bine sensul cuvintelor περὶ τὸ σῶμα.

[4] πίλους εἰρινέους. Lână ţesută în pâtură. Acest acoperămênt este de multe orĭ întrebuinţat şi de ţiganiĭ noştriĭ pentru corturile lor. Cred că acésta este şi ţesătura de care vorbesce Eschil când descrie locuinţele Sciţilor în primele versurĭ ale tragedieĭ »Prometeu légat« şi ḑice că eĭ aŭ drept locuinţă »πλεκτὰς στέγας«, corturĭ de pâtură şi nicĭ cum corturĭ de nuele ţesute, cum presupune Niebuhr.

[5] συμφράξαντες. Dela συμφράττειν, a potrivi împreună, ca să nu rĕmâe nicĭ un spaţiŭ între pâturĭ.

74. Ἔστι δέ σφι κάνναβις [1] φυομένη ἐν τῇ χώρῃ, πλὴν παχύτητος καὶ μεγάθεος, τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτη· ταύτῃ δὲ πολλῷ ὑπερφέρει ἡ κάνναβις· αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύεται· καὶ ἐξ αὐτῆς Θρήϊκες μὲν καὶ εἵματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοιότατα· οὐδ' ἂν, ὅστις μὴ κάρτα τρίβων εἴη αὐτῆς, διαγνοίη, λίνου ἢ καννάβιός ἐστι· ὃς δὲ μὴ εἶδέ κω τὴν κανναβίδα, λίνεον δοκήσει εἶναι τὸ εἷμα.

75. Ταύτης ὦν [2] οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεὰν λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πίλους, καὶ ἔπειτα ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους τῷ πυρί· τὸ δὲ θυμιᾶται ἐπιβαλλόμενον, καὶ ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην, ὥστε Ἑλληνικὴ οὐδεμία ἄν μιν πυρίη [3] ἀποκρατήσειε· οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι [4] τῇ πυρίῃ ὠρύονται. Τοῦτό σφι ἀντὶ

albie aşeḑată jos în mijlocul parilor şi al pâturilor.

74. În ţéra Sciţilor cresce cânepa, o plantă care sémănă mult cu inul, afară numaĭ că e maĭ tare şi maĭ înaltă; câcĭ cânepa, în privinţa acestor (două) cualităţĭ, are avantagiul asupra inuluĭ; ea cresce şi semănată, şi de sine; cu dênsa Traciĭ îşĭ fac îmbrăcăminte carĭ aŭ o mare asemănare cu cele de in, astfel încât o persónă care nu s'ar uita de aprópe, nu ar scì daca sunt de in saŭ de cânepă; şi acela care nu a vĕḑut cânepă în viaţa luĭ ar crede că materia e de in.

75. Astfel fiind, Sciţiĭ, vârându-se bine sub pâturile, iaŭ acéstă sĕmânţă de in şi o aruncă pe pietrele cele ferbinte (scóse) din foc; îndată ce ea a atins (pietrele) rĕspândesce un fum şi nisce aburĭ atît de deşĭ încât întrece cu mult (efectele) uneĭ căldărĭ elinescĭ; Sciţiĭ, excitaţĭ prin acéstă bae, strigă de bu-

---

[1] κάνναβις. Cânepa astăḑĭ se cultivă în abundenţă în părţile despre nord ale Rusieĭ şi se transportă pe apă la porturile mâriĭ Negre; se vede că pe timpul luĭ Erodot ea se cultiva maĭ la sud, câcĭ el vorbesce acì ca cum ar fi vĕḑut planta acésta în Scitia.

[2] ταύτης ὦν. Acì se continuă naraţiunea întreruptă la finele capitoluluĭ 73.

[3] πυρίη. În latinesce »caldarium« saŭ »tepidarium«.

[4] ἀγάμενοι. S'a interpretat acest cuvînt în diferite modurĭ. Este evident însă că el exprimă ameţéla saŭ beţia produsă prin acţiunea aburuluĭ toxic al cânepiĭ. Aş fi dispus a crede că Sciţiĭ se îmbătaŭ în modul acesta ca să gonéscă saŭ să aline durerea pierderiĭ rudelor lor, câcĭ nu trebue să pierdem din vedere că în tóte aceste capitole, autorul nostru vorbesce despre obiceiurile Sciţilor în privinţa ceremoniilor funebre. Blakesley crede că Sciţiĭ aveaŭ obiceiul acesta maĭ mult ca să scape de ţânţarĭ, aşa de numeroşĭ în Rusia de jos încât ajung o adevĕrată plagă şi chiar o primejdie. Orĭ cum o fi, e evident că Erodot a confundat acì două lucrurĭ diferite carĭ existaŭ la Sciţĭ, adică băile simple de abur şi inhalarea aburilor îmbătătóre ale seminţeĭ de cânepă. Amândouă aceste obiceiurĭ există şi astăḑĭ: baia de aburĭ în Rusia propriŭ ḑisă şi îmbătarea cu sĕmânţă de cânepă în Siberia. În Cartea I, Cap.

λουτροῦ ἐστί· οὐ γὰρ δὴ λοῦνται[1] ὕδατι τὸ παράπαν τὸ σῶμα. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν, ὕδωρ παραχέουσαι, κατασώχουσι περὶ λίθον τρηχὺν τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου[2] ξύλου· καὶ ἔπειτα τὸ κατασωχόμενον τοῦτο, παχὺ ἐὸν, καταπλάσσονται[3] πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον· καὶ ἅμα μὲν εὐωδίη σφέας ἀπὸ τούτου ἴσχει, ἅμα δὲ ἀπαιρέουσαι τῇ δευτέρῃ ἡμέρῃ τὴν κατάπλαστον γίνονται καθαραὶ καὶ λαμπραί.

76. Ξεινικοῖσι δὲ νομαίοισι καὶ οὗτοι αἰνῶς χρᾶσθαι φεύγουσι, μή τί[4] γε ὧν ἄλλων,[5] Ἑλληνικοῖσι δὲ

curie; acésta le ţine loc de bae, câcĭ eĭ nicĭ o dată nu se spală cu apă peste tot corpul: femeele lor iaŭ o piatră aspră şi frécă pe dênsa (ca să le reducă în praf) bucăţĭ de lemn de ciparos, de cedru, şi de turifer, pe urmă eĭ udă acest praf cu apă; după aceea ele întind acéstă preparaţiune, care devine (o pastă) grasă, peste tot corpul şi peste obrazul lor; aplicaţiunea acésta produce îndată un miros plăcut şi a doua ḑi, când ele şterg acésta de pe dînsele, se fac curate şi frumóse.

76. Eĭ evită mult a adopta obiceiurile altor popóre străine, şi maĭ ales ale Elenilor, pre-

---

202, autorul nostru ne vorbesce de un obiceiŭ analog al Masageţilor. (Veḑĭ nota 1, pag. 387, vol. I).

[1] λοῦνται. Câte-va ediţiĭ aŭ forma λούονται. Clarke, în călătoriile luĭ, (Travels, p. 147) ne spune că pe timpul luĭ, Ruşiĭ nu întrebuinţaŭ decât baia de abur şi nicĭ de cum baia propriŭ ḑisă, de apă.

[2] κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου. Femeele scite puteaŭ lesne să 'şĭ procure aceste parfumurĭ pentru satisfacerea cochetărieĭ lor de óre-ce se scie că Eliniĭ, şi maĭ ales Ionieniĭ, făceaŭ un mare comerciŭ cu porturile Pontuluĭ Euxin şi aduceaŭ asemenea producte din Asia mică. Erodot, în Cartea II, Cap. 86 şi 87, vorbesce despre esenţa de cedru cu care Egiptieniĭ îmbălsămaŭ cadavrele lor, despre tămâe şi despre arboriĭ carĭ produc tămâe. Am fost nevoit să introduc acì în traducţie două parentese spre a completa sensul acesteĭ frase, fórte eliptice în textul original.

[3] καταπλάσσονται. Acest cuvînt dela care derivă şi termenul farmacopeic »cataplasm«, este întrebuinţat tot în sensul acesta de Erodot în Cartea II, Cap. 70 şi 85.

[4] μή τί. Aşa suná textul manuscriselor din Florenţa şi manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge; cele lalte manuscrise colaţionate de Wesseling aŭ μή τοί. Blakesley urméză pe Gaisford, carele, basânduse tot pe manuscrisele din Florenţa şi pe cel sancroftian, scrie μήτι; câcĭ accentele şi spaţiul între cuvinte ne existând în aceste manuscrise, textul se póte transcrie şi astfel. Creuzer, pe carele 'l am urmat acì, transcrie μή τί. Ori şi cum, forma μή τί saŭ μήτι este susţinută de ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ, pe când singura autoritate care apără forma μή τοί este Wesseling, basat pe manuscrisele biblioteciĭ din Paris. Positiv este că sensul pasagiuluĭ nu este câtuşĭ de puţin schimbat prin aceste variaţiunĭ, maĭ ales daca considerăm χρᾶσθαι φεύγουσι ca echivalent cu »οὐ χρῶνται«, saŭ maĭ bine ca un mod maĭ emfatic de a exprima acelaş lucru.

[5] ἄλλων. Ne conformăm cu textul adoptat de Creutzer, pe când ediţia aşa numită vulgată, pe care o adoptă Gaisford, Hermann, Schweighäuser şi Blakesley, preferă ἀλλήλων, subt cuvînt că ἄλλων, adoptat de manuscrisele cele vechĭ, ar fi un ter-

καὶ ἥκιστα, ὡς διέδεξαν Ἀναχάρσι τε καὶ δεύτερα αὖτις Σκύλῃ[1]. Τοῦτο μὲν γὰρ Ἀνάχαρσις, ἐπεί τε γῆν πολλὴν θεωρήσας καὶ ἀποδεξάμενος κατ’ αὐτὴν σοφίην πολλὴν ἐκομίζετο ἐς ἤθεα τὰ Σκυθέων, πλέων[2] δι’ Ἑλλησπόντου προσίσχει ἐς Κύζικον·[3] καί, εὗρε γὰρ τῇ Μητρὶ τῶν θεῶν ἀνάγοντας τοὺς Κυζικηνοὺς ὁρτὴν[4]

cum ne-a şi probat'o exemplul luĭ Anacarsis şi pe urmă al luĭ Scilas. Întru cât privesce pe Anacarsis, el, după ce a visitat multe ţêrĭ şi a dat acolo probe de mare înţelepciune, se întorcea acasă la Sciţĭ; călătorind prin Elespont, el se opri la Cizic; acolo găsi pe orăşeniĭ din

---

men impropriŭ când idea pe care autorul voesce s'o exprime este că Sciţiĭ sunt de o natură aşa de exclusivistă încât nu numaĭ că refusă să adopte orĭ ce obiceiurĭ străine, dar fie-care din triburile scitice refusă să adopte chiar obiceiurile celor lalte triburĭ scitice consângene. Cred că nimic nu autorisă o asemenea interpretare în contra autorităţiĭ manuscriselor, chiar când ea provine de la autorităţĭ aşa de sus puse în materie; am preferit a nu schimba textul şi a crede că Erodot a voit acì să ḑică numaĭ că Sciţiĭ se feresc de obiceiurĭ străine, adică de obiceiurile popórelor străine de neamul lor, şi maĭ ales de ale Elinilor; cu atât maĭ mult cred că acesta este sensul adevêrat al pasagiuluĭ şi că ar fi o eresie a transforma pe »ἄλλων« în »ἀλλήλων« cu cât în Cartea II, Cap. 91, avem »Ἑλληνικοῖσι δὲ νομαίοισι φεύγουσι χρᾶσθαι· τὸ δὲ σύμπαν εἰπεῖν, μηδ’ »ἄλλων μηδαμᾶ μηδαμῶν ἀνθρώπων νομαίοισι«, unde sensul este acelaş ca aci, deşi e vorba de Egiptenĭ.

[1] Ἀναχάρσι τε καὶ δεύτερα αὖτις Σκύλῃ. Aşa sună textul adoptat de Creutzer precum şi manuscrisul luĭ Sancroft. Creutzer explică fórte bine sensul acestor cuvinte în latinesce astfel: »ut commonstrarunt in Anacharside atque deinde iterum in Scyla«.—În ediţia luĭ Wesseling aceste nume propriĭ figurează în casul nominativ ca subjecte a luĭ διέδεξεν, lucru ce dă fraseĭ un sens altul de cât acela pe care a voit să'l exprime, cred, autorul; e maĭ natural să lasăm dativul care ar explica esclusivismul Sciţilor prin dispreţul cu care aŭ fost trataţĭ Anarcarsis şi Scilas de către compatrioţiĭ lor în urma călătoriilor lor în Elada, unde óre cum se civilizaseră, saŭ îşĭ modificaseră ideile.

[2] πλέων. Unele ediţiĭ adaogă »δὲ«.

[3] Κύζικον. În antichitate o peninsulă, astăḑĭ o insulă pe coasta asiatică a Propontideĭ saŭ a Mâriĭ de Marmara. Ruinele acestuĭ oraş se vĕd încă lângă satul pe care îl numesc Turciĭ Balkiz, corupţiune din παλαιὰ Κύζικος. La capitolul 14 de maĭ sus, Erodot ne dă să înţelegem că ar fi fost în persónă la Cizic, şi e probabil că el a auḑit istoria nenorociriĭ luĭ Anacarsis cu ocasia visiteĭ sale în acel oraş. În tóte casurile el nu a putut s'o culégă din gura Sciţilor, câcĭ eĭ renegaŭ pe Anacarsis şi pretindeaŭ chiar că nu 'l cunosceaŭ de loc. Avem maĭ jos o altă versiune a istorieĭ, provenită din sorginte lacedemoniană.

[4] Μητρὶ τῶν θεῶν ἀνάγοντας τοὺς Κυζικηνοὺς ὁρτήν. Expresia »ἀνάγειν ὁρτὴν« este des întrebuinţată de Erodot (Veḑĭ Cartea II, Cap. 48; Cartea III, Cap. 97; Cartea IV, Cap. 108, şi Cartea VIII, Cap. 65, unde avem ἄγουσι în loc de ἀνάγουσι). Despre cultul Mameĭ ḑeilor, numită şi Cibela saŭ Rea în Cizic, spune multe Strabon. Tradiţia vechie locală erà că acest cult a fost introdus acolo de către Argonauţĭ. Valerius Flaccus (Argonaut: III, 20) ḑice: »Matris »deum, cujus religiones ab Argonautis repetebantur, vestigia residua in Cyzi»corum numis, ut leonis caput, etc.« Se maĭ ḑicea că Argonauţiĭ ridicaseră pe muntele Dindim, lângă Cizic, o statue a Cibeleĭ; acéstă statue fu transportată la Constantinopole maĭ târḑiŭ din ordinul împĕratuluĭ Constantin cel mare. E maĭ probabil însă că cultul Cibeleĭ, fórte rĕspândit în Asia, fu transmis Ionienilor de către Frigienĭ, şi de aceea îl vedem popular la Cizic şi în colonia ionică, Olbia.

κάρτα[1] μεγαλοπρεπέως, εὔξατο[2] τῇ Μητρὶ ὁ Ἀνάχαρσις, ἢν σῶς καὶ ὑγιὴς ἀπονοστήσῃ ἐς ἑωυτοῦ, θύσειν τε κατὰ ταὐτὰ κατὰ τὰ ὅρα[3] τοὺς Κυζικηνοὺς ποιεῦντας καὶ παννυχίδα στήσειν· ὡς δὲ ἀπίκετο ἐς τὴν Σκυθικὴν, καταδὺς ἐς τὴν καλεομένην Ὑλαίην,[4] (ἡ δ' ἔστι μὲν παρὰ τὸν Ἀχιλλήϊον Δρόμον,[5] τυγχάνει δὲ πᾶσα ἐοῦσα δενδρέων παντοίων πλέη,) ἐς ταύτην δὴ καταδὺς ὁ Ἀνάχαρσις τὴν ὁρτὴν πᾶσαν ἐπιτέλεε τῇ θεῷ, τύμπανόν[6] τε ἔχων καὶ ἐκδησάμενος ἀγάλματα[7]· καὶ τῶν τις Σκυθέων καταφρασθεὶς αὐτὸν ταῦτα ποιεῦντα ἐσήμηνε τῷ βασιλέϊ Σαυλίῳ· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἀπικόμενος, ὡς εἶδε τὸν Ἀνάχαρσιν ποιεῦντα ταῦτα, τοξεύσας αὐτὸν ἀπέκτεινε·[8] καὶ νῦν, ἤν τις εἴρηται περὶ Ἀναχάρσιος. οὔ

Cizic celebrând cu mare pompă sărbarea Mameĭ ḑeilor; Anacarsis (atuncĭ) invocâ pe Mama ḑeilor, şi jurâ că dacă s'ar întórce teafăr şi sănătos în patria luĭ, îĭ va oferi acolo aceleaşĭ sacrificiurĭ pe carĭ vedea că i le oferiaŭ orăşeniĭ din Cizic, şi că va institui tainele priveghieriĭ de nópte; cum se înapoiâ el în Scitia se coborâ în Ilea,—acéstă localitate este în dreptul drumuluĭ luĭ Achil, şi este întrégă acoperită cu pădurĭ de tot felul,—în acéstă localitate Anacarsis se coborâ şi celebrâ ritul ḑeiţeĭ în tóte formele luĭ, avênd toba în mână şi farmece (atârnate de gît); atuncĭ un Scit óre-care, vĕḑêndul făcênd acésta, spuse regeluĭ φασί μιν Σκύθαι γινώσκειν, διὰ τοῦτο ὅτι ἐξεδήμησέ τε ἐς τὴν Ἑλλάδα καὶ ξεινικοῖσι ἔθεσι διεχρήσατο. Ὡς δ'ἐγὼ ἤκουσα Τίμνεω, τοῦ Ἀριαπείθεος[1] ἐπιτρόπου,[2] εἶναι αὐτὸν Ἰδανθύρσου[3] τοῦ Σκυθέων βασιλέος πάτρων, παῖδα δὲ εἶναι Γνούρου, τοῦ Λύκου, τοῦ Σπαργαπείθεος· εἰ ὦν ταύτης ἦν τῆς οἰκίης ὁ Ἀνάχαρσις, ἴστω ὑπὸ τοῦ ἀδελφεοῦ[4] ἀποθανών. Ἰδάνθυρσος γὰρ ἦν παῖς Σαυλίου, Σαύλιος δὲ ἦν ὁ ἀποκτείνας Ἀνάχαρσιν.[5]

---

[1] *κάρτα.* Unele ediţiĭ omit acest cuvînt şi rĕŭ fac, de óre ce îl întâlnim des în Erodot, combinat cu adverbĭ şi cu adjectivĭ. (veḑĭ Cartea III. Cap. 1 şi maĭ jos, Cap. 79).

[2] εὔξατο. Uniĭ scriŭ ηὔξατο, dar acésta nu se confirmă în nicĭ un manuscris. Afară de acésta, Erodot nu prea întrebuinţéză augmente.

[3] *κατὰ τὰ ὅρα.* Manuscrisul din Florenţa şi alte două scriŭ astfel, ceea ce corespunde bine cu expresiile »κατὰ τὰ ἤκουον« din Cartea II, Cap. 99, şi «κατὰ τὰ συνεθήκατο« din Cartea VI, Cap. 88. Creutzer însă are κατὰ ὥρα, ceea ce e o eróre de copist în loc de κατ'ἃ ὅρα.

[4] Ὑλαίην. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 9.

[5] Ἀχιλλήϊον Δρόμον. Veḑĭ maĭ sus nota 3 la pagina 76.

[6] τύμπανον. Întrebuinţarea tobeĭ în celebrarea sărbărilor Reiĭ saŭ a Cibeleĭ este observată de Apoloniu din Rod, carele, (Argonaut: I, 1139), ḑice:

»ῥόμβῳ καὶ τυμπάνῳ Ῥείην Φρύγες ἱλάσκονται«

Asemenea Euripid (Bacch. 59) ḑice că acest instrument fu invenţia luĭ Bacus şi al Reiĭ.

[7] *ἀγάλματα* Icóne, statuete saŭ fermece carĭ se legaŭ de gît şi atârnaŭ pe pept. De aceea se şi numiaŭ προστηθίδια. Ele maĭ sunt descrise de Dionisie din Alicarnas astfel: »ἱερᾶται αὐτῆς [τῆς θυσίας] ἀνὴρ Φρὺξ καὶ γυνὴ Φρυ»γία· καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος. »τύπους τε περικείμενοι τοῖς στήθεσι, καὶ καταυλούμενοι πρὸς τῶν ἑπομένων τὰ »μητρῷα μέλη καὶ τύμπανα κροτοῦντες«. (Archæolog II, 19) şi iar de Polib.: »Γάλλοι παρὰ Ἄττιδος καὶ Βαττάκου τῶν ἐκ Πεσσηνοῦντος ἱερέων τῆς Μητρὸς »τῶν θεῶν, ἔχοντες προστηθίδια καὶ τύπους« (XXII, 20).

[8] ἀπέκτεινε. Diogen Laertiŭ (Vit. Anach. I, § 101—102), ne spune că eraŭ două versiunĭ relative la mórtea luĭ Anacarsis: una cum că ar fi fost ucis celebrând un rit religios, şi cea laltă (pe care o preferă dênsul) că ar fi fost ucis la vênătóre de câtre fratele sĕŭ, pe care îl numesce Caduida. Aceste evenimente avură loc pe la anul 548 înainte de Christos.

Sauliu. El, venind în persónă, îndată ce vĕḑù pe Anacarsis făcênd acestea, îşĭ întinse arcul şi îl ucise; şi astăḑĭ dacă întrébă cine-va despre Anacarsis, Sciţiĭ nu admit că îl cunosc, şi acésta pentru că el s'a expatriat în Elada şi a adoptat obiceiurĭ strâine. Eŭ am auḑit din gura luĭ Timneu, agentul luĭ Ariapite, că Anacarsis ar fi fost unchiul despre tată al luĭ Idantirse, regele Sciţilor, fiind fiul

---

[1] Ἀριαπείθεος. Uniĭ editorĭ aŭ Ἀριπείθεος, dar cele maĭ autorisate ediţiĭ conservă forma adoptată de noĭ.

[2] ἐπιτρόπου. Niebuhr, Rawlinson, Creutzer, Blakesley, în fine toţĭ comentatoriĭ ceĭ maĭ bunĭ, sunt de opinie că prin acest cuvînt Erodot nu a înţeles un tutore saŭ un epitrop; nu e probabil ca Erodot, carele era mult maĭ tênĕr decât Ariapite, să fi conversat cu tutorele acestuia. Creutzer traduce prin »villicus«: Rawlinson, ḑice că e vorbă maĭ mult de un fel de îngrijitor şi Blakesley de un fel de agent saŭ funcţionar însărcinat ca să represinte interesele acestuĭ suveran barbar în daraverurile comerciale d'intre neguţătoriĭ elinĭ şi indigenĭ. Acesta din urmă crede că un astfel de post ar fi încredinţat natural unuĭ individ avênd sânge elinesc, ca de exemplu unuĭ fiŭ al unuĭ colon elin cu o indigenă, saŭ al unuĭ şef indigen şi al uneĭ róbe eline. Acéstă opinie îmĭ pare maĭ naturală şi de aceea am tradus prin »agent«.

[3] Ἰδανθύρσου. Unele ediţiĭ aŭ Ἰνδαθύρσου, iar altele Ἰδανθούρου.

[4] ἀδελφεοῦ. Iată tabela genealogică a luĭ Anacarsis şi a regilor sciţĭ după cum resultă din acest capitol şi din cel următor:

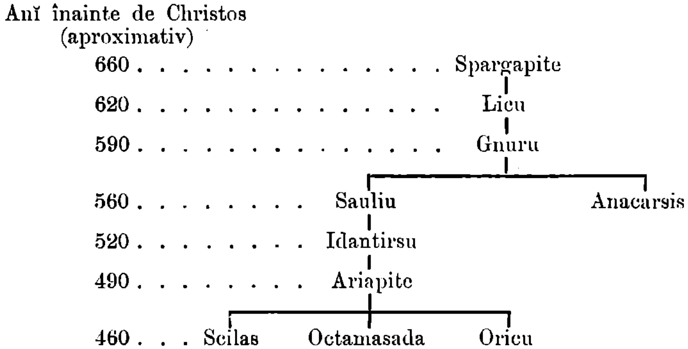
Anĭ înainte de Christos
(aproximativ)
660 . . . . Spargapite
620 . . . . Licu
590 . . . . Gnuru
560 . . . . Sauliu
Anacarsis
520 . . . . Idantirsu
490 . . . . Ariapite
460 . . . Scilas
Octamasada
Oricu

Acéstă tabelă este exactă după Erodot, cu singura excepţie că acest autor nu ne spune anume că Ariapite a fost fiul luĭ Idantirsu, însă consideraţiunĭ cronologice fac acésta fórte probabil. În tóte casurile e sigur că el a fost succesorul luĭ.

[5] Ἀνάχαρσιν. Erodot este cel dintâiŭ autor carele face menţiune despre Anacarsis. Nu avem nicĭ un cuvînt pentru a pune în dubiŭ călătoriile acestuĭ Scit în Elada, deşi e fórte greŭ să conciliăm ceea se ne spune autorul despre familia luĭ Anacarsis cu data probabilă a acelor călătoriĭ. După Sosicrat, Anacar-

77. Καίτοι τινὰ ἤδη ἤκουσα λόγον ἄλλον ὑπὸ Πελοποννησίων [1] λεγόμενον, ὡς ὑπὸ τοῦ Σκυθέων βασιλέος Ἀνάχαρσις ἀποπεμφθεὶς τῆς Ἑλλάδος μαθητὴς [2] γένοιτο· ὀπίσω τε ἀπονοστήσας φαίη πρὸς τὸν ἀποπέμψαντα, Ἕλληνας πάντας ἀσχόλους εἶναι ἐς πᾶσαν σοφίην, πλὴν Λακεδαιμονίων· [3] τούτοισι δὲ εἶναι

luĭ Gnuru (carele şi acela a fost) fiul luĭ Licu, fiul luĭ Spargapite. Dacă Anacarsis făcea parte din acea familie, atuncĭ să se scie că el a fost ucis de către fratele sĕŭ, căcĭ Idantirse a fost fiul luĭ Sauliu, iar Sauliu a fost acela care a ucis pe Anacarsis.

77. Am maĭ auḑit cu tóte acestea o versiune cu totul diferită care se relatéză de Peloponesienĭ, cum că Anacarsis ar fi fost trimis de către regele Sciţilor ca să facă cunoscinţă cu Elada; că după ce se înapoiâ în patria luĭ, el ar fi spus aceluia care îl trimesese că toţĭ

---

sis a visitat Atena la anul 592 înaintea luĭ Christos, adică aprópe 80 de anĭ înaintea lupteĭ nepotuluĭ sĕŭ cu Dariŭ. E fórte greŭ să precisăm cu siguranţă aceste date obscure, ne-avênd nicĭ un fapt positiv de care ne am putea sprijini. Diogen Laerţiŭ ne spune că muma luĭ Anacarsis a fost elină, lucru care ar explica întru cât-va simpatiile luĭ pentru Elinĭ şi dorinţa luĭ de a visita Grecia. Acest lucru e cu atât maĭ probabil cu cât faptul că regiĭ sciţĭ luaŭ de neveste, sclave saŭ fete eline se confirmă maĭ jos de însuşĭ Erodot la Cap. 78, unde ni se spune că muma luĭ Scilas, fiuluĭ luĭ Ariapite, erà elină. E dar maĭ mult ca probabil ca Anacarsis să fi fost de rasă mixtă şi că prin legăturile luĭ cu Elinĭ să fi ajuns popular în Grecia; însă ar fi prea mult a crede că învăţătura luĭ şi geniul luĭ ar fi fost suficiente ca să merite a fi prenumĕrat între ceĭ şépte înţelepţĭ aĭ Eladeĭ.

[1] Πελοποννησίων. La Cartea VI, Cap. 84, ni se spune că Spartaniĭ atribuiaŭ nebunia regeluĭ lor Cleomen presinţeĭ unor Sciţĭ în Lacedemonia: póte că Anacarsis să fi fost unul din aceştia. E probabil că acéstă anecdotă a fost inventată de Eliniĭ nemulţumiţĭ cu dialectica lungă şi sofistică din timpul luĭ Erodot, ca un fel de satiră în contra compatrioţilor lor, în acelaşĭ spirit în care şi poetul Lucreţiu a scris Cartea V din »De rerum natura« în contra contimporanilor sĕĭ. Erodot tratéză acéstă istorie cu dispreţ şi nu rĕspunde de seriositatea eĭ.

[2] μαθητής. E puţin probabil ca regele unuĭ popor exclusivist, cum eraŭ Sciţiĭ, să fi trimis pe însuşĭ fratele sĕŭ ca să devie un discipul al civilizaţieĭ eline; de aceea cred că cuvîntul μαθητής nu trebue tradus prin »discipul« ci maĭ mult prin »observator« saŭ prin »martor«; cred că μαθητής nu este póte pus acì decât ca să exprime idea resultatuluĭ material al călătorieĭ, adică spre a indica cum că Anacarsis a mers în Elada ca martor al civilisaţieĭ eline şi că odată ajuns acolo, a devenit μαθητής. În tóte casurile, traducerea luĭ Giguet: »Anacharsis aurait voyagé par l'ordre du roi des Scythes *et serait devenu disciple* de la Grèce«, nu póte fi decât logicesce şi gramatical falşă, de óre-ce optativul verbuluĭ γένοιτο nu póte în nicĭ un cas corespunde cu »serait devenu«, fiind-că acest mod exprimă tot-d'auna un scop saŭ o intenţie.

[3] πλὴν Λακεδαιμονίων. Scim că dintre toţĭ Eliniĭ, Lacedemonieniĭ se

μούνοισι σωφρόνως δοῦναί τε καὶ δέξασθαι λόγον. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος ἄλλως πέπαισται[1] ὑπ' αὐτῶν Ἑλλήνων· ὁ δ' ὦν ἀνὴρ, ὥσπερ πρότερον εἰρέθη, διεφθάρη. Οὗτος μέν νυν οὕτω δή τι ἔπρηξε[2] διὰ ξεινικά τε νόμαια καὶ Ἑλληνικὰς ὁμιλίας.

78. Πολλοῖσι δὲ κάρτα ἔτεσι ὕστερον Σκύλης ὁ Ἀριαπείθεος ἔπαθε παραπλήσια τούτῳ. Ἀριαπείθεϊ γὰρ τῷ Σκυθέων βασιλέϊ γίνεται μετ' ἄλλων παίδων Σκύλης· ἐξ Ἰστριηνῆς[3] δὲ γυναικὸς οὗτος γίνεται καὶ οὐδαμῶς ἐγχωρίης· τὸν ἡ μήτηρ αὕτη γλῶσσάν τε Ἑλλάδα καὶ γράμματα ἐδίδαξε· μετὰ δὲ χρόνῳ ὕστερον, Ἀριαπείθης μὲν τελευτᾷ δόλῳ ὑπὸ Σπαργαπείθεος[4] τοῦ Ἀγαθύρσων βασιλέος· Σκύλης δὲ τήν τε βασιληΐην παρέλαβε, καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς τῇ οὔνομα ἦν Ὀποίη·[5] ἦν δὲ αὕτη ἡ Ὀποίη

Elinii, afară de Lacedemonienĭ se îndeletniciaŭ cu studiul sciinţelor de tot felul; că cu tóte acestea, singurĭ aceştĭ din urmă eraŭ în stare să vorbéscă şi să înţelégă. Acéstă istorie însă s'a inventat în glumă chiar de către Elinĭ; acest om a perit în modul relatat maĭ sus, şi (regele) a urmat astfel fiind că acesta iubia obiceiurile străine şi contactul cu Elinii.

78. Mulţĭ anĭ după aceea Scilas, fiul luĭ Ariapite, a păţit maĭ acelaş lucru, câcĭ Ariapite, între alţĭ copiĭ, a avut şi pe Scilas; el se născu d'intr'o femee istriană şi nu d'intr'o indigenă; acéstă mamă îl învăţâ limba şi literile eline. Cât va timp după aceea murì şi Ariapite asasinat de Spargapite, regele Agatirsilor; Scilas căpătâ şi tronul şi pe nevasta tatăluĭ sĕŭ, anume Opea; acéstă Opea, din care se născù şi Oricu, fiul luĭ Ariapite, era indigenă.

---

feriaŭ de vorbă multă, şi de discuţiĭ sofistice zadarnice, despreţuind belele arte şi chiar sciinţele.

[1] πέπαισται. Conform manuscrisuluĭ luĭ Sancroft dela Cambridge, precum şi manuscrisuluĭ luĭ Wesseling dela Viena, texturĭ adoptate de ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ: derivă dela παίζειν, a spune saŭ a face în glumă, ceea ce e sinonim cu »παιδίας χάριν πέπλασται«. Schweighäuser interpretéză: »Temere per ludum narratur«. Cele lalte manuscrise aŭ πέπλασται, ceea ce nu ar indica decât idea de invenţie fără a indica lipsa de seriositate a invenţieĭ: de aceea prefer pe πέπαισται.—ἄλλως acì complectéză numaĭ sensul luĭ πέπαισται.

[2] οὗτος μέν νυν οὕτω δή τι ἔπρηξε. Acésta se referă la regele Sciţilor.

[3] Ἰστριηνῆς. De la Istria, Ister saŭ Istropolis, o vechie colonie milesiană lângă gurile Dunâriĭ. Aceştĭ colonĭ din Milet se stabiliră acolo din timpul invasieĭ Asieĭ miceĭ de către Cimerienĭ. Oraşul Istropolis a fost situat nu departe de portul nostru Constanţa saŭ Tomi, între acest oraş şi gura Sf. George.

[4] Σπαργαπείθεος Este evident că acest Spargapite, regele Agatirsilor, nu este acelaş Spargapite despre carele s'a vorbit maĭ sus la Cap. 76. E probabil că este acelaş despre care se vorbesce în Cartea I, Cap. 211, subt numele de Σπαργαπίσης, (veḑĭ nota la Cartea I, Cap. 211).

[5] Ὀποίη. Două manuscrise aŭ Ὀπίη. Acéstă căsătorie a unuĭ fiŭ cu soţia

ἀστὴ[1], ἐξ ἧς ἦν Ὄρικος Ἀραιαπείθεϊ παῖς· βασιλεύων δὲ Σκυθέων ὁ Σκύλης διαίτη μὲν[2] οὐδαμῶς ἠρέσκετο Σκυθικῆ, ἀλλὰ πολλὸν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ μᾶλλον τετραμμένος ἦν ἀπὸ παιδεύσιος τῆς ἐπεπαίδευτο, ἐποίεέ τε τοιοῦτο· εὖτε[3] ἀγάγοι τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορυσθενεϊτέων ἄστυ[4], (οἱ δὲ Βορυσθενεΐται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐτοὺς εἶναι Μιλησίους,) ἐς τούτους ὅκως ἔλθοι ὁ Σκύλης. τὴν μὲν στρατιὴν καταλείπεσκε ἐν τῷ προαστείῳ, αὐτὸς δὲ ὅκως ἔλθοι ἐς τὸ τεῖχος καὶ τὰς πύλας ἐγκληΐσειε, τὴν στολὴν ἀποθέμενος τὴν Σκυθικὴν, λάβεσκε ἂν Ἑλληνίδα ἐσθῆτα· ἔχων δ'ἂν ταύτην ἠγόραζε, οὔτε δορυφόρων ἐπομένων οὔτε ἄλλου οὐδενός· τὰς δὲ πύλας ἐφύλασσον[5], μή τίς μιν Σκυθέων ἴδοι ἔχοντα ταύτην τὴν στολήν· καὶ τἄλλα ἐχρᾶτο διαίτη

Luĭ Scilas, pe când domnia peste Sciţĭ, nu i plăceaŭ moravurile scitice, dar fiind, prin crescerea luĭ, maĭ mult atras spre moravurile eline, iată ce făcea el: de câte orĭ conducea armata scitică în oraşul Boristeniţilor, — aceştĭ Boristeniţĭ pretind că sunt Milesienĭ —, îndată ce Scilas venia la dênşiĭ, îşĭ lăsa armata în apropierea oraşuluĭ, intra singur în interiorul zidurilor şi, închiḑênd porţile, lepăda costumul Sciţilor şi se îmbrăca cu haine elinescĭ: astfel îmbrăcat umbla prin piaţa publică fără pază armată şi fără nicĭ un fel de tovarăş. (Boristeniţiĭ) păziaŭ porţile ca nu cum va să-l vaḑă vre un Scit purtând acest costum. În ceea ce privesce şi alte lucrurĭ, el

---

tatăluĭ sĕŭ aminteşte pasagiul din Biblie (I Regĭ, Cap. II, vers 17—25), în care Adonija, fiul luĭ David, ia de nevastă pe una din soţiile tatăluĭ sĕŭ. Asemenea căsătoriĭ eraŭ oprite de legea mosaică (Levitic Cap. XVIII, vers 8) dar eraŭ de sigur comune la alte naţiĭ ale antichităţiĭ.

[1] ἀστή. Scopul luĭ Scilas fu póte de a concilia pe supuşiĭ sĕĭ, luând de soţie o muere curat scitică.

[2] μέν. Lipsesce în manuscriptul florentin.

[3] εὖτε. Ca în Omer, sinonim cu ὅτε.

[4] τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορυσθενεϊτέων ἄστυ. Oraşul acesta se numia Olbia. Pentru maĭ multe detaliurĭ veḑĭ nota asupra Olbieĭ, maĭ sus la Capitolul 53. Se vede că regiĭ Sciţilor exercitaŭ un fel de drept de suveranitate, saŭ maĭ bine ḑis, de feodalitate, asupra coloniilor străine de pe malul Pontuluĭ Euxin. Aceste coloniĭ, şi maĭ ales Olbia, pe medaliile şi monedele cârcia nu figuréză nicĭ o dată vre un rege al Sciţilor, eraŭ autonome, numaĭ că regele Sciţilor din localitate îşĭ afirma, se vede, un drept de suveranitate, ocupând periodic teritoriul lor cu armata luĭ. Atuncĭ el arâta că e stăpân peste oraş, ordona să se închidă porţile şi îşĭ dispunea forţele militare precum îĭ convenia maĭ bine. La Panticapea, chiar actele publice se făceaŭ în numele regeluĭ scitic al aceleĭ părţĭ; la Olbia ele se făceaŭ în numele arhonţilor. Formula obicinuită care precedă inscripţiile dela Kertch este: »ΑΡΧΟΝΤΟΣ (cu tare) ΒΟΣΠΟΡΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ (cu tare)«. Veḑĭ Dubois, 4-me serie, planche 26.

[5] ἐφύλασσον. Subiectul este Βορυσθενεῖται subtînţeles şi de Rawlinson. Alţĭ traducătorĭ subtînţeleg ἑπομένοι care, la prima vedere, ar părea maĭ gramatical, dar care este cu totul ilogic, fiind evident că de óre ce Scilas făcea acestea ascunḑênduse de supuşiĭ sĕĭ, nu i ar pune tocmaĭ pe aceştia ca să păzească: din contra, ar pune pe orăşenĭ s'o facă.

Ἑλληνικῇ, καὶ θεοῖσι ἱρὰ ἐποίεε κατὰ νόμους τοὺς Ἑλλήνων· ὅτε δὲ διατρίψειε μῆνα ἢ πλέον τούτου, ἀπαλλάσσετο ἐνδὺς τὴν Σκυθικὴν στολήν[1]. Ταῦτα ποιέεσκε πολλάκις· καὶ οἰκία τε ἐδείματο ἐν Βορυσθένεϊ[2] καὶ γυναῖκα ἔγημε ἐς αὐτά[3] ἐπιχωρίην.

79. Ἐπεί τε δὲ ἔδεέ[4] οἱ κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφάσιος τοιῆσδε. Ἐπεθύμησε Διονύσῳ Βακχείῳ[5] τελεσθῆναι[6]· μέλλοντι δέ οἱ ἐς χεῖρας ἄγεσθαι[7] τὴν τελετὴν ἐγένετο φάσμα μέγιστον. Ἦν οἱ ἐν Βορυσθενεϊτέων τῇ πόλι οἰκίης

se conforma cu usul elinesc şi sacrifica ḑeilor după legea Elinilor; după ce petrecea astfel o lună şi maĭ bine, punea din noŭ haina scitică şi pleca. El făcea acésta fórte des; îşĭ zidi şi o casă în oraşul Boristen şi aduse într'ênsa o nevastă indigenă, cu care se însurâ.

79. Dar când sosi timpul destinat ca să i se întîmple o nenorocire, iată causa care a provocat-o. El dori a fi iniţiat (în misterele) luĭ Bacus Dionisie; în momentul însă când erà să se apuce de celebrarea ritu-

---

[1] Σκυθικὴν στολήν. Erodot nu descrie nicăirĭ cu dinadinsul costumul naţional al Sciţilor, însă putem aveà o idee despre acésta dupe represintaţiile ce le vedem pe vasele găsite la Kertch şi dupe alte rĕmăşiţe ale arteĭ Sciţilor. Judecând după acestea, Sciţiĭ purtaŭ un costum care în unele privinţe se asemăna cu acela al ţêranilor noştri: purtaŭ o căciulă, nu de oae, dar de pâslă, ceva maĭ lungă şi maĭ ascuţită de cât ale nóstre, o cămaşă de cânepă legată la mijloc cu un brîŭ saŭ cu o încingătóre de piele, nădragĭ largĭ, nu opincĭ, dar încălţăminte scurtă şi deschisă pe d'asupra. Ceĭ maĭ avuţĭ împodobiaŭ cămaşa lor cu fluturĭ şi femeele purtaŭ salbe de monede la gît ca ţêrancele nóstre. (Veḑĭ Rawlinson vol. III, pag. 57, nota asupra acestuĭ pasagiŭ).

[2] Βορυσθένεϊ. Numele propriŭ Βορυσθένης se aplica de o potrivă rîuluĭ Boristen precum şi oraşuluĭ Boristen saŭ Olbia.

[3] γυναῖκα ἔγημε ἐς αὐτά. Frasa complectă ar fi: »γυναῖκα ἔγημε καὶ ἠγάγετο ἐς αὐτά«, (veḑĭ Cartea IX, Cap. 107). Wesseling traduce fórte bine acest pasagiŭ eliptic: »et quam illic sumpsit uxorem in istas ædes deduxit, scilicet, »ædes sibi curavit in urbe construi Borysthenide, atque in istas ædes uxorem »duxit indigenam.« ἄγεσθαι γυναῖκα este tocmaĭ »ducere uxorem«.

[4] ἔδεε. Credinţa în fatalitate erà aşà de înrădăcinată la Elinĭ încât efectul eĭ erà după dênşiĭ inevitabil: acel efect nu aştepta decât un prilej ca să se producă.

[5] Διονύσῳ Βακχείῳ. Milesieniĭ, carĭ eraŭ în contact continuu cu Frigia, introduseseră probabil cultul luĭ Bacus la Olbia de acolo. Numele primitiv al oraşuluĭ Olbia a fost chiar Σαβία saŭ Σαυία, dela Sabaziu, numele Baculuĭ frigian. Creutzer crede că se póte iar ca cultul luĭ Bacus la Olbia să fi venit din Tracia unde iarăşĭ acest ḑeŭ erà cunoscut sub numele de Sabaziu şi că prima colonie la Σαβία ar fi fost tracică, urmată maĭ târḑiŭ de o colonie milesiană care dete numele Olbia saŭ Boristen oraşuluĭ, păstrând totuşĭ neatins cultul luĭ Bacus.

[6] τελεσθῆναι. A fi iniţiat; veḑĭ Xenofonte (Sympos. I, § 10)« οἱ τετελεσμένοι τούτῳ τῷ θεῷ« şi iarăşĭ (Oeconomic: XXI, 12) »οἱ ἀληθινῶς σωφροσύνῃ τετελεσμένοι«. Luat în sensul acesta, verbul τελεσθῆναι ia tot-d'auna dativul obiectuluĭ.

[7] ἐς χεῖρας ἄγεσθαι. Locuţiune care însemnézǎ »a pune mâna spre a face«, adică »a începe a face«. Erodot o maĭ întrebuiţézǎ la Cartea I, Cap. 126. »τάδε ἐς χεῖρας ἄγεσθαι« şi în Cartea VII, Cap. 8 »ὡς ἔμελλε ἐς χεῖρας ἄξεσθαι τὸ στράτευμα«.

μεγάλης καὶ πολυτελέος περιβολὴ, τῆς καὶ ὀλίγον τι[1] πρότερον τούτων μνήμην εἶχον, τήν τε πέριξ[2] λευκοῦ λίθου σφίγγες τε καὶ γρῦπες[3] ἕστασαν· ἐς ταύτην ὁ θεὸς ἐνέσκηψε βέλος·[4] καὶ ἡ μὲν κατεκάη πᾶσα. Σκύλης δὲ οὐδὲν τούτου εἵνεκα ἧσσον[5] ἐπετέλεσε τὴν τελετήν. Σκύθαι δὲ τοῦ βακχεύειν πέρι Ἕλλησι ὀνειδίζουσι· οὐ γάρ φασι οἰκὸς εἶναι θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον,[6] ὅστις μαίνεσθαι ἐνάγει ἀνθρώπους. Ἐπεί τε δὲ ἐτελέσθη τῷ Βακχείῳ ὁ Σκύλης, διεδρήστευσε[7] τῶν τις Βορυσθενεϊτέων πρὸς τοὺς Σκύθας λέγων· »ἡμῖν γὰρ καταγε»λᾶτε, ὦ Σκύθαι, ὅτι βακχεύομεν »καὶ ἡμέας ὁ θεὸς λαμβάνει· νῦν »οὗτος ὁ δαίμων καὶ τὸν ὑμέτερον »βασιλέα λελάβηκε, καὶ βακχεύει

luĭ, se întîmplâ o minune din cele maĭ marĭ. El poseda în oraşul Boristeniţilor o casă mare şi de o construcţie luxuósă, despre care am şi făcut menţiune puţin maĭ sus, împrejurul acesteĭ case eraŭ sfinxĭ şi grifonĭ săpaţĭ în marmură albă; într'însa ḑeul asvârli un fulger; şi ea arse cu desăvârşire. Cu tóte acestea. Scilas nu săvârşi maĭ puţin ritul (iniţiăriĭ). Sciţiĭ blaméză pe Elinĭ din causa cultuluĭ lor exagerat pentru Bacus; eĭ ḑic că nu se cade a imagina (că'ar fi existând) un ḑeŭ care să îndemne pe ómenĭ la furie. Când Scilas fu iniţiat în misterile luĭ Bacus, unul d'intre Boristeniţĭ scăpâ în tabăra Sciţilor şi le ḑise:

---

[1] ὀλίγον τι. În unele ediţiĭ ὀλίγῳ τι, şi iarăşĭ în altele ὀλίγῳ, fără τι.

[2] τήν τε πέριξ. Unele ediţiĭ omit pe τε, dar acésta fără autoritatea niciĭ unuĭ manuscris. Se vede că acest palat erà zidit pe planul caselor celor marĭ eline, cu ornamentele împrejurul edificiuluĭ.

[3] σφίγγες τε καὶ γρῦπες. Ritter (Vorhalle, p. 226) citéză acest pasagiŭ drept probă a teorieĭ sale că ar fi existat pe malurile mâriĭ Negre în vechime ideĭ religióse şi simbolismul indo-bactrian; cred însă că exemplul pe care se sprijină el nu e bine ales, de óre ce chiar din capitolul precedent resultă că acest palat al luĭ Scilas, departe de a fi vechiŭ, erà din contra zidit de el: »οἰκία τε ἐδείματο«. Sfinxul nu s'a găsit până acum între antichităţile scitice, însă grifonul se vede des întrebuinţat pe morminte şi chiar ca ornament exterior al mormintelor (Veḑĭ Dubois, 4-me série. Planches 11, 20, 22, 24, 25).

[4] βέλος. Acest cuvînt se întrebuinţéză des, maĭ ales în poesie, pentru »fulger«. (Veḑĭ maĭ jos Cartea VII, Cap. 10, § 5).

[5] ἧσσον. Creutzer scrie ἕσσον.

[6] θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον. Literalmente »a descoperi« saŭ »a aduce la lumină pe acest ḑeŭ«, ceea ce ar puteà implica că Eliniĭ singurĭ mărturisiaŭ că ḑeiĭ lor eraŭ nisce creaţiunĭ ale imaginaţieĭ; de aceea am şi introdus în parentesă cuvintele, »că există« ca să nu se dea aceeaşĭ interpretare cuvîntuluĭ ἐξευρίσκειν în raport cu θεὸν.

[7] διεδρήστευσε. Dificultăţile ce le presintă acest cuvînt în text aŭ făcut ca multe ediţiĭ fórte importante să 'l înlocuéscă prin altele. Puţine cuvinte în Erodot aŭ oferit un câmp maĭ liber şi maĭ larg la interpretărĭ de tot felul, maĭ mult saŭ maĭ puţin ingenióse. Am preferit forma διεδρήστευσε pentru că, deşi presintă dificultăţĭ, ea este de sigur forma originală şi care se sprijină pe cele maĭ bune autorităţĭ. Obiecţiunea care o aŭ comentatoriĭ, şi maĭ ales grămaticiĭ în contra acestuĭ cuvînt este obscuritatea luĭ: în adevêr, forma este necunoscută, dar nimic în regulele grămaticiĭ şi a formaţieĭ verburilor elinescĭ nu împiedică pe διεδρήστευσε de a fi considerat ca o formă echivalentă cu διέδρη, în care cas ar însemna »a fugit«, traducţie fórte în acord cu sensul

»τε[1] καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται·[2] »εἰ δέ μοι ἀπιστέετε, ἕπεσθε, καὶ »ὑμῖν ἐγὼ δείξω»[3]. Εἵποντο τῶν Σκυθέων οἱ προεστεῶτες· καὶ αὐτοὺς ἀναγαγὼν ὁ Βορυσθενεΐτης λάθρῃ ἐπὶ πύργον κατεῖσε·[4] ἐπεί τε δὲ παρήϊε σὺν τῷ θιάσῳ ὁ Σκύλης καὶ εἶδόν μιν βακχεύοντα οἱ Σκύθαι, κάρτα συμφορὴν μεγάλην ἐποιήσαντο,[5] ἐξελθόντες δὲ ἐσήμαινον πάσῃ τῇ στρατιῇ τὰ ἴδοιεν.

80. Ὡς δὲ μετὰ ταῦτα ἐξήλαυνε ὁ Σκύλης ἐς ἤθεα τὰ ἑωυτοῦ, οἱ Σκύθαι προστησάμενοι τὸν αδελφεὸν αὐτοῦ Ὀκταμασάδην, γεγονότα

»Rîdeţĭ de noĭ, Sciţilor, fiind »că celebrăm pe Bacus şi ḑeul »ne posedă; acest ḑeŭ, acuma »a luat posesie şi de regele »vostru, carele nu numaĭ îĭ celebréză misterele, dar încă se »înfuriéză subt (inspiraţia) ḑeuluĭ; şi daca nu mĕ credeţĭ, »veniţĭ, (cu mine) şi vi-l voiŭ »arăta«. Sciţiĭ ceĭ maĭ de frunte îl urmară; şi conducêndu-ĭ Boristenitul, îĭ aşezâ în secret pe un turn; când Scilas părù cu chorul bacanal şi când îl vĕḑură eĭ celebrând misterele ḑeuluĭ, fură fórte turburaţĭ, şi eşind (din oraş), relatară armateĭ întregĭ cele ce vĕḑuseră.

80. În urma acestora, când Scilas se întorcea a casă, Sciţiĭ îşĭ puseră în capul lor pe Octamasada, fratele acestuia, năs-

---

textuluĭ. Ca să scape de dificultate, copiştiĭ aŭ scris în unele manuscrise διεπρήστευσε, schimbând pe δ în π. Texturile carĭ adoptă acéstă formă sunt acela al luĭ Aldus şi acela din biblioteca Medici la Florenţa; ele sunt aprobate de Schweighäuser, de Gaisford şi de Blakesley. În asemenea cas s'ar traduce »a dat de veste«, = cu ἔδωκεν εἴδησιν. Manuscrisul luĭ Sancroft la Cambridge, pe care îl urméză Wesseling, are διεπίστευσε care s'ar traduce »încredinţâ secretul pe care îl cunoscea«, adică purtarea regeluĭ. În fine, între comentatorĭ, Walckener a scris διέπεσε, adică »a scăpat« saŭ »fugit«, sens ce se dă verbuluĭ πίπτω câte o dată de Xenofonte. Alţiĭ scriŭ διέπιπτε, διεπερίσσευσε s.c.l., carĭ sunt tóte nisce simple creaţiunĭ ale imaginaţieĭ.

[1] τε. Câte-va manuscrise şi câţĭ va editorĭ suprimă pe τε, de sigur din causa deselor repetiţiĭ ale conjuncţiuniĭ καὶ în pasagiul acesta. Eŭ cred că autorul a repetit într'adins conjuncţiunea în denunţarea de faţă, ca să dea maĭ multă putere acusaţieĭ saŭ capetelor din care ea se compune; de aceea am reţinut pe τε, deşi condamnat de Gaisford şi de Creutzer şi am tradus prin »nu numaĭ..... dar încă«.

[2] ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται. ὑπὸ se găsesce maĭ des cu verbiĭ neutri: rar cu μαίνεσθαι, care maĭ des ia dativul agentuluĭ saŭ genitivul cu ἐξ; de exemplu, Διονύσῳ μαίνεσθαι, saŭ ἐκ Διονύσου μαίνεσθαι. Eŭ cred că se subtînţelege acì un alt verb şi că frasa e echivalentă cu: ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ θεοῦ, μαίνεται. Am tradus conform cu acéstă presupunere.

[3] δείξω. În unele ediţiĭ avem forma δέξω.

[4] κατεῖσε. În unele ediţiĭ κάτισε.

[5] συμφορὴν μεγάλην ἐποιήσαντο. Tot astfel latinesce expresia »maximam calamitatem sibi habuerunt« ar echivala cu »graviter indignati sunt«. Am tradus prin »turburaţĭ« ca exprimând idea de indignaţie combinată cu spaima coprinsă în cuvîntul συμφορὰ.

ἐκ τῆς Τήρεω θυγατρὸς, ἐπανιστέατο τῷ Σκύλῃ· ὁ δὲ μαθὼν τὸ γινόμενον ἐπ' ἑωυτῷ[1] καὶ τὴν αἰτίην δι' ἣν ἐποιέετο, καταφεύγει ἐς τὴν Θρηΐκην· πυθόμενος δὲ ὁ Ὀκταμασάδης ταῦτα, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Θρηΐκην· ἐπεί τε δὲ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ ἐγένετο, ἠντίασάν μιν οἱ Θρήϊκες· μελλόντων δὲ αὐτῶν συνάψειν, ἔμεμψε Σιτάλκης[2] παρὰ τὸν Ὀκταμασάδην λέγων τοιάδε· »τί δεῖ ἡμέας ἀλλή»λων πειρηθῆναι; εἷς μέν μευ τῆς »ἀδελφεῆς παῖς, ἔχεις δέ μευ ἀδελ»φεόν[3]. Σύ τ' ἐμοὶ[4] ἀπόδος τοῦτον,

cut din fiica luĭ Teres, şi se rĕsculară în contra luĭ Scilas. Acesta însă, când aflâ cele ce se pregătiaŭ în contra luĭ şi causa pentru care se făceaŭ, fugi în Tracia; Octamasada, prinḑênd veste de acésta, porni cu oştire în contra Tracieĭ: când ajunse la Istru, Traciĭ se împotriviră; tocmaĭ când erà să se încingă lupta, Sitalce trimise (un sol) către Octamasada cu aceste cuvinte: »Care este »nevoia ca să ne încercăm (pu-

---

[1] ἐπ' ἑωυτῷ. Ἐπὶ cu dativul persóneĭ indică tot-d'auna o acţiune în contra aceleĭ persóne. Tot astfel se întrebuinţéză ἐπὶ în Cartea I, Cap. 61: »μαθὼν τὰ ποιεύμενα ἐπ' ἑωυτῷ«. Asemenea şi Plutarch (Vit. Mar. 10) »βουλεύων προδοσίαν ἐπ' αὐτῷ«.

[2] Σιτάλκης. Acésta este prima menţiune pe care o face Erodot despre acest căpitan; cu tóte acestea el nu crede necesar să explice acì nicĭ cine erà, nicĭ să dea cea maĭ mică desluşire în privinţa luĭ: el vorbesce de dênsul ca de o persónă bine cunoscută cititorilor sĕĭ. În adevêr, legăturile acestuia cu Atenieniĭ, contractate în primul an al resbeluluĭ peloponesiac (veḑĭ Tucid. II, 29) îl făcuseră cunoscut tutulor, şi de aceea Erodot nu simte necesitate de a da detaliurĭ explicative asupra luĭ. Dar ceea ce e curios este că maĭ târḑiŭ (veḑĭ Cartea VII, Cap. 137), când se presintă din noŭ ocasia de a vorbi despre Sitalce, autorul nostru intră în amĕnunte descriptive asupra persóneĭ luĭ. Comentatoriĭ aŭ căutat să explice acésta prin faptul că Erodot ar fi scris cărţile istorice înaintea anuluĭ întâiŭ al resbeluluĭ Peloponesuluĭ şi că în prima ediţie nu ar fi existat acest pasagiŭ privitor la Sitalce; că maĭ târḑiŭ însă, cu prilejul revisuiriĭ lucrărilor sale, Erodot ar fi intercalat acì acéstă menţiune despre Sitalce, în urma alianţeĭ luĭ cu Atenieniĭ, când numele luĭ devenise familiar tutulor. Indice depre asemenea revisuirĭ ale lucrăriĭ luĭ de către autor, se găsesc şi în exemplul paralel cu acesta, unde, după ce Erodot a vorbit de două orĭ despre Tales în Cartea I, ca despre o persónă bine cunoscută, la a treia menţiune ce o face despre dênsul chiar în aceeaşĭ carte, (Cap. 170), îl descrie amĕnunţit.

[3] εἷς μέν μευ τῆς ἀδελφεῆς παῖς, ἔχεις δέ μευ ἀδελφεόν. Rawlinson ne dă tabela următóre ca să arate rudenia între diferiţiĭ membrĭ aĭ aceşteĭ case regale şi alianţele contractate de dênsa cu monarchiĭ vecinĭ:

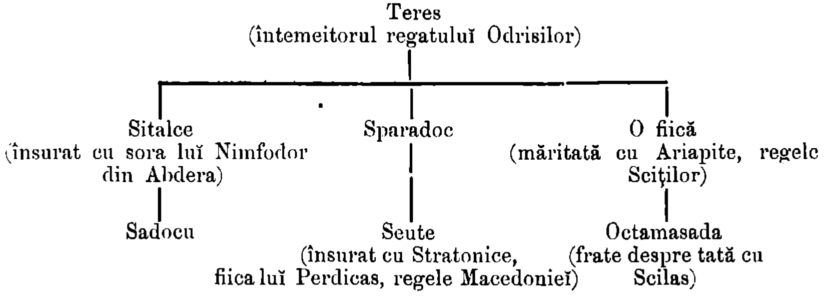
Teres
(întemeitorul regatuluĭ Odrisilor)
Sitalce
(însurat cu sora luĭ Nimfodor din Abdera)
Sparadoc
O fiică
(măritată cu Ariapite, regele Sciţilor)
Sadocu
Seute
(însurat cu Stratonice, fiica luĭ Perdicas, regele Macedonieĭ)
Octamasada
(frate despre tată cu Scilas)

[4] Σύ τ' ἐμοί. Câte va ediţiĭ aŭ «σύ τέ μοι«.

»καὶ ἐγὼ σοὶ τὸν σὸν Σκύλην παραδίδωμι· στρατιῇ δὲ μήτε σὺ κινδυνεύσῃς, μήτ' ἐγώ.« Ταῦτά οἱ πέμψας ὁ Σιτάλκης ἐπεκηρυκεύετο· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Ὀκταμασάδῃ ἀδελφεὸς Σιτάλκεω,[1] πεφευγὼς τοῦτον[2]· ὁ δὲ Ὀκταμασάδης καταινέει ταῦτα· ἐκδιδοὺς δὲ τὸν ἑωυτοῦ μήτρωα[3] Σιτάλκῃ ἔλαβε τὸν ἀδελφεὸν Σκύλην. Καὶ Σιτάλκης μὲν παραλαβὼν τὸν ἀδελφεὸν ἀπήγετο· Σκύλεω δὲ Ὀκταμασάδης αὐτοῦ ταύτῃ[4] ἀπέταμε τὴν καφαλήν. Οὕτω μὲν περιστέλλουσι τὰ σφέτερα νόμαια Σκύθαι, τοῖσι δὲ παρακτωμένοισι ξεινικοὺς νόμους τοιαῦτα ἐπιτίμια διδοῦσι[5].

81. Πλῆθος δὲ τὸ Σκυθέων οὐκ οἷός τε ἐγενόμην ἀτρεκέως πυθέσθαι, ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἤκουον· καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναί σφεας, καὶ ὀλίγους, ὡς Σκύθας[6] εἶναι. Τοσόνδε μέντοι

»terile) între noĭ? Tu eştĭ fiul »suroriĭ mele şi aĭ pe fratele »meŭ în puterea ta; înapoia»ză-mĭ pe acesta şi eŭ îţĭ voiŭ »preda pe Scilas al tĕŭ; atuncĭ »nicĭ tu, nicĭ, eŭ nu ne vom ex»pune la pericol cu armatele »nóstre«. Aceste vorbe i le trimise Sitalce cu un sol; în adevêr, un frate al luĭ Sitalce se afla pe lângă Octamasada, unde câutase un refugiŭ; Octamasada consimţi la acésta: după ce predete pe fratele mumeĭ sale în mânele luĭ Sitalce, primi (în schimb) pe fratele sĕŭ, Scilas; Sitalce, îndată ce primi pe fratele sĕŭ, se retrase; Octamasada însă, tăiâ pe loc capul luĭ Scilas. Astfel îşĭ observă Sciţiĭ (riguros) datinele, şi astfel este pedépsa care o aplică acelor carĭ adoptă obiceiurĭ străine.

81. Nu am fost nicĭ o dată în posiţie a cunósce cu precisie populaţia Sciţilor, dar am auḑit diferite svonurĭ în privinţa numĕruluĭ lor; (pe de o parte mi s'a spus) că sunt fórte

---

[1] ἀδελφεὸς Σιτάλκεω. Sparadoc, tatăl luĭ Seute.

[2] τοῦτον. Manuscrisul din Florenţa omite acest cuvînt care lipsesce şi în multe ediţiĭ din causa acésta; însă marea majoritate a manuscriselor şi a editorilor, îl reţin. În cas de omitere a acestuĭ cuvînt, πεφευγὼς s'ar referi la Sitalce ca persóna dela care fugise acest frate.

[3] μήτρωα. Unchiul despre mamă, adică fratele mameĭ sale. (Veḑĭ tabela din nota 3, pag. 110 şi tabela din nota 4, pag. 103). Octamasada erà frate despre tată al luĭ Scilas şi muma luĭ erà sora luĭ Sparadoc pe care îl reclama Sitalce.

[4] αὐτοῦ ταύτῃ. »Pe loc«. Erodot maĭ întrebuinţéză acéstă locuţiune la finele capitoluluĭ 189 din cartea I.

[5] τοιαῦτα ἐπιτίμια διδοῦσι: »talem pœnam tribuunt«. Euripid se servă de aceeaşĭ expresiune în tragedia Ecuba, vers 1086: »δεινὰ τ'ἀπιτίμια δαίμων ἔδωκεν«.

[6] ὡς Σκύθας. Sunt două modurĭ de a traduce aceste cuvinte. Cel dintâiŭ mod, care, la prima vedere, pare maĭ natural este de a înţelege καθαροὺς »curaţĭ«, în sens de »Sciţĭ neaoşĭ«, presupuind atuncĭ că marea majoritate a po-

ἀπέφαινόν μοι ἐς ὄψιν. Ἔστι μεταξὺ Βορυσθένεός τε ποταμοῦ καὶ Ὑπάνιος χῶρος, οὔνομα δέ οἵ ἐστι Ἐξαμπαῖος·[1] τοῦ καὶ ὀλίγον τι[2] πρότερον τούτων μνήμην εἶχον, φάμενος ἐν αὐτῷ κρήνην ὕδατος πικροῦ εἶναι, ἀπ' ἧς τὸ ὕδωρ ἀπορρέον τὸν Ὕπανιν ἄποτον ποιέειν[3]· ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ κέεται χαλκήϊον[4], μεγάθεϊ καὶ ἐξαπλήσιον τοῦ ἐπὶ

numeroşĭ, (pe de alta) fórte puţinĭ (la numĕr) pentru o naţie ca Sciţiĭ. Iată însă ce mi se pare mie. Între Boristen şi fluviul Ipanis există o localitate avênd numele Exampeus; despre acea localitate am făcut menţiune ceva maĭ sus, spunênd că într'ênsa se află un isvor de apă amară din care,

---

palaţiuneĭ Sciţieĭ erà străină saŭ amestecată cu sânge străin. Acésta este şi părerea luĭ Schweighäuser, care îşĭ traduce idea: »si de vere nominatis Scythis quæras«. Comentatoriĭ germanĭ carĭ aprobă acéstă interpretare, traduc: »was eigentliche Scythen sind«. Acéstă traducere saŭ interpretare, cum am ḑis maĭ sus, pare, la prima vedere, cea maĭ naturală, dar eŭ cred că dacă examinăm maĭ bine cestia şi intrăm maĭ mult în spiritul luĭ Erodot, carele trebuie să fi avut aceleaşĭ ideĭ asupra Sciţilor pe carĭ le aveaŭ toţĭ Eliniĭ, vom vedea că sensul acestor cuvinte este cu totul altul. Tucidid (II 97) ne spune curat care erà opinia generală în Grecia în privinţa numĕruluĭ Sciţilor. Mulţimea lor erà chiar, într'atât proverbială încât acest scriitor, vorbind despre imperiul fundat în Tracia de către Tere şi de către fiul sĕŭ Sitalce, ne spune că puterea armată a acestuia nicĭ nu erà de comparat cu aceea al Sciţilor »στρατοῦ πλήθεϊ«. Nu numaĭ atât, dar el spune maĭ departe că nicĭ o naţie în Europa saŭ în Asia nu ar putea să lupte în contra Sciţilor unite la un loc. De aceea cred că ὡς Σκύθας aci să referă la legenda stabilită despre numĕrul cel mare al acestuĭ popor: Francesul ar ḑice »pour des Scythes«. Acésta este şi opinia luĭ Dindorf, care ḑice »pro Scytarum nomine«, a luĭ Blakesley, care compară aceste cuvinte fórte bine cu »ὡς ἂν εἶναι Ῥοδῶπιν (Cartea II, Cap. 135); în fine este şi părerea luĭ Rawlinson care traduce astfel cuvintele acestea: »but scanty for such a nation as the Scyths«. Veḑĭ iar nota din vol II asupra pasagiuluĭ ὡς εἶναι Αἰγύπτου, din Cap. 8, Cartea II.

[1] Ἐξαμπαῖος. Veḑĭ maĭ sus nota No 1, la pag. 72

[2] ὀλίγον τι. Unele ediţiĭ aŭ »ὀλίγῳ τι«. Veḑĭ maĭ sus. nota No. 1 la pag. 108.

[3] ποιέειν. În unele ediţiĭ ποιέει.

[4] χαλκήϊον. Vasul de aramă descris acì a procurat iar luĭ Ritter argumente în sprijinul teorieĭ sale despre existenţa religieĭ budiste în Scitia şi introducerea eĭ acolo de către Cimerienĭ. El crede că acest vas erà cimerian şi în numele »Ariante« de maĭ jos, el vede pe acela al légănuluĭ budismuluĭ »Aria Bactria«. El maĭ crede că locul unde erà ridicat acest vas erà consacrat luĭ Buda şi că drumurile sacre aflate acolo şi descrise la Capitolul 52 nu conduceaŭ decât la locul unde se săvârşiaŭ sacrificiurĭ ḑeuluĭ Buda. Este constatat în adevêr că Cimbriĭ din nordul Europeĭ se serviaŭ de vase marĭ de aramă carĭ eraŭ sacre şi în carĭ eĭ turnaŭ sângele victimelor (veḑĭ Strabon VII): unul din aceste vase a fost oferit chiar împĕratuluĭ August ca dar. Analogia între aceştĭ Cimbri cu Cimerieniĭ din Scitia se presupune din causa potriviriĭ obiceiurilor şi numeluĭ lor, dar ce probe avem noĭ că Cimerieniĭ eraŭ budiştĭ? Rawlinson, din contra, are argumente carĭ combat teoria luĭ Ritter despre religia Cimerienilor: el arată că Cimerieniĭ fură alungaţĭ din Scitia către anul 637 înainte de Christos, adică înaintea respândiriĭ cultuluĭ luĭ Buda, a căruĭ nascere datéză dela 623 de anĭ înainte de Christos. Rawlinson crede că vasul acesta nu erà lucrat nicĭ de Sciţĭ nicĭ de Cimerienĭ şi că erà pur şi simplu o lucrare a Elinilor, fabricat póte chiar la Olbia; decĭ tóte presupunerile luĭ Ritter nu sunt fundate pe nimic solid.

στόματι τοῦ Πόντου[1] κρητῆρος, τὸν Παυσανίης ὁ Κλεομβρότου ἀνέθηκε. Ὃς δὲ μὴ εἶδέ κω τοῦτον, ὧδε δηλώσω· ἑξακοσίους ἀμφορέας[2] εὐπετέως χωρέει τὸ ἐν Σκύθησι χαλκήϊον, πάχος δὲ τὸ Σκυθικὸν τοῦτο χαλκήϊόν ἐστι δακτύλων ἕξ. Τοῦτο ὦν ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι ἀπὸ ἀρδίων γενέσθαι· βουλόμενον γὰρ τὸν σφέτερον βασιλέα, τῷ οὔνομα εἶναι Ἀριαντὰν, τοῦτον[3] εἰδέναι τὸ πλῆθος τῶν Σκυθέων, κελεύειν μιν πάντας Σκύθας ἄρδιν ἕκαστον μίαν ἀπὸ τοῦ ὀϊστοῦ κομίσαι· ὃς δ'ἂν μὴ κομίσῃ, θάνατον ἀπείλεε· [κομισθῆναί τε δὴ χρῆμα πολλὸν ἀρδίων[4], καί οἱ δόξαι ἐξ αὐτέων μνημόσυνον ποιήσαντι λιπέσθαι· ἐκ τουτέων δή μιν τὸ χαλκήϊον[5] ποιῆσαι τοῦτο, καὶ ἀναθεῖναι ἐς τὸν Ἐξαμπαῖον τοῦτον.

curgênd apa, transformă Ipanisul într'un fluviu nepotabil; în acéstă localitate se găsesce un vas de aramă, maĭ mare de şése orĭ cât acela de la intrarea Pontuluĭ, pe care l'a dedicat Pausanias, fiul luĭ Cleombrote. Pentru cine nu l'a vĕḑut îl voiŭ descrie astfel: vasul acesta de aramă din Scitia conţine lesne şése-sute de amfore, şi grosimea metaluluĭ (din care se compune) este de şése degete. Ceĭ din localitate pretind că el ar fi turnat din vîrfurĭ de săgeţĭ; că un rege al lor, al căruia nume fu Ariante, voind să cunóscă numĕrul Sciţilor, ar fi dat ordin la toţĭ Sciţiĭ ca să i aducă câte un vîrf de săgétă; (că acesta) ar fi ameninţat cu

---

[1] ἐπὶ στόματι τοῦ Πόντου. Câte va ediţiĭ aŭ ἐπὶ τῷ στόματι. Acéstă gură a Pontuluĭ pare a fi Bosforul tracic, câcĭ şi Ateneŭ (Deipnosof: VII. 9) vorbind despre asediul oraşuluĭ Bizanţa de către Pausanias (acelaş Pausanias carele învinse pe Mardoniu la Platea) ne informéză că spre amintire a victorieĭ sale acolo, acest general ridicâ în onórea luĭ Neptun, la gura Pontuluĭ, un monument de bronz saŭ de aramă, cu o inscripţie; şi e de observat că Ateneŭ se servă în pasagiul la care mĕ refer tocmaĭ de cuvîntul »ἀνέθηκε« pe care îl întrebuinţéză acì şi Erodot:

»Μνᾶμ' ἀρετᾶς ἀνέθηκε Ποσειδάωνι ἄνακτι
Παυσανίας ἄρχων Ἑλλάδος εὐρυχόρου
Πόντου ἐπ' Εὐξείνου . . . . . . υἱὸς
Κλεομβρότου . . . .«

[2] ἑξακοσίους ἀμφορέας. Adică vre-o 250 de vedre. Un alt vas gigantic de felul acesta este acel presintat oraculuĭ delfic de către Cresu şi descris de Erodot în Cartea I, Cap. 51, dar care erà de argint.

[3] τοῦτον. Manuscrisul biblioteciĭ naţionale din Paris are τούτων, variantă pe care o preferă Schweighäuser. E evident că ast-fel τούτων s'ar raporta la τῶν Σκυθέων.

[4] ἀρδίων. S'a vĕḑut maĭ sus la Cap. 3 cât de mult Sciţiĭ întrebuinţaŭ săgéta şi arcul, arma lor naţională; s'a maĭ véḑut că eĭ îngropaŭ această armă în mormintele lor: vîrfurile de săgeată scitice carĭ s'aŭ găsit în aceste morminte sunt lucrate cu multă artă; în genere ele sunt triangulare şi făcute de aramă. Arma aceasta fiind atât de răspândită în Sciţia, era natural ca regele să presupue că nu exista Scit care să nu posede săgeată.

[5] χαλκήϊον. Vase de bronze, în adevêr mult maĭ micĭ şi lucrate de Elinĭ, s'aŭ găsit în mormintele Sciţilor. Vasul de care e vorbă acì a fost de sigur turnat de Elenĭ la Olbia şi origina ce i-o dă tradiţia pe care ne o transmite Erodot trebue să fie falsă.

Ταῦτα δὴ περὶ τοῦ πλήθεος τοῦ Σκυθέων ἤκουον.

82. Θωυμάσια δὲ ἡ χώρη αὕτη οὐκ ἔχει, χωρὶς ἢ ὅτι ποταμούς τε πολλῷ μεγίστους, καὶ ἀριθμὸν πλείστους· ὃ δὲ ἀποθωυμάσαι ἄξιον καὶ πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγάθεος τοῦ πεδίου [1] παρέχεται, εἰρήσεται· ἴχνος Ἡρακλέος [2] φαίνουσι ἐν πέτρῃ ἐνεὸν, τὸ οἶκε μὲν βήματι ἀνδρὸς, ἔστι δὲ τὸ μέγαθος δίπηχυ, παρὰ τὸν Τύρην ποταμόν. Τοῦτο μέν νυν τοιοῦτό ἐστι· ἀναβήσομαι [3] δὲ ἐς τὸν κατ' ἀρχὰς ἤϊα λέξων λόγον.

83. Παρασκευαζομένου [4] Δαρείου

mórte pe cel ce n'ar aduce; aducêndu-i-se un numĕr fórte mare de vîrfurĭ de săgețĭ, el găsi de cuviință să facă din acestea un monument spre pomenire; astfel dar din aceste (vîrfurĭ de săgétă) s'a făcut acest vas de aramă şi s'a aşeḑat în acéstă (localitate numită) Exampea. Iată dar ceea-ce am auḑit despre numĕrul Sciților.

82. Țéra acésta nu posedă nimic extraordinar, afară numaĭ rîurĭ cu mult maĭ marĭ (de cât în alte țêrĭ) şi fórte numeróse: voiŭ spune însă ceea ce este demn de observat, deosebit de rîurĭ şi de întinderea cea mare a câmpuluĭ. Se arată lângă rîul Tiras o urmă a luĭ Ercul lăsată în pétră, ea sémănă cu urma unuĭ picior de om, dar mărimea eĭ este de doĭ coțĭ. Astfel este acéstă urmă; eŭ însă voiŭ reveni la istoria cu care începusem.

83. Dariŭ îşĭ făcuse pregă-

---

[1] μεγάθεος τοῦ πεδίου. Stepele cele imense ale Rusieĭ meridionale.

[2] Ἡρακλέος. Acésta nu probéză ca Ercul erà o divinitate recunoscută în Scitia. Probabil că Eliniĭ, vĕḑênd aceste urme gigantice, le atribuiaŭ luĭ Ercul şi nu trebue să pierdem din vedere că Erodot îşĭ lua informațiile dela compatrioțiĭ luĭ. Am vĕḑut şi maĭ sus că legendele despre Ercul în Scitia eraŭ legende ale Elinilor stabilițĭ acolo (veḑĭ Cap. 8—10). Probabil că Sciţiĭ nicĭ nu cunosceaŭ pe Ercul. E de observat, în privința acestor urme gigantice în Scitia, că multe popóre aŭ asemenea tradițiĭ despre urme marĭ: între altele putem cità sandalul colosal al luĭ Budha, conservat în India; tot aşà există un sandal al unuĭ fundator de sectă dervişă pe care îl arată la Cairo sectariĭ luĭ. Museul Britanic din Londra posedă o impresiune colosală sculptată în piatră a unuĭ picior uman găsită în Egipt lângă Sfinx. Erodot ne maĭ citéză un cas analog în cartea II, cap. 91. Acì Ritter iar vede urme ale cultuluĭ luĭ Budha în Scitia.

[3] ἀναβήσομαι. Autorul revine la narațiunea originală cu care a început acéstă carte, adică la istoria expedițieĭ luĭ Dariu în Scitia, întreruptă dela Cap. 4, pentru a face acéstă descriere a țêriĭ Sciților şi a moravurilor lor.

[4] παρασκευαζομένου. Genitivul absolut, echivalent cu ablativul absolut latinesc şi exprimând o acțiune terminată.

ἐπὶ τοὺς Σκύθας καὶ ἐπιπέμποντος ἀγγέλους ἐπιτάξοντας τοῖσι μὲν πεζὸν στρατὸν, τοῖσι δὲ νέας παρέχειν, τοῖσι δὲ ζευγνύναι[1] τὸν Θρηΐκιον Βόσπορον, Ἀρτάβανὸς ὁ Ὑστάσπεος, ἀδελφεὸς ἐὼν Δαρείου, ἐχρήϊζε[2] μηδαμῶς αὐτὸν στρατηΐην ἐπὶ Σκύθας ποιέεσθαι, καταλέγων τῶν Σκυθέων τὴν ἀπορίην.[3] Ἀλλ' οὐ γὰρ ἔπειθε συμβουλεύων οἱ χρηστὰ, ὁ μὲν ἐπέπαυτο, ὁ δὲ. ἐπειδή οἱ τὰ πάντα παρεσκεύαστο, ἐξήλαυνε τὸν στρατὸν ἐκ Σούσων[4].

84. Ἐνθαῦτα τῶν Περσέων Οἰόβαζος ἐδεήθη Δαρείου, τριῶν ἐόντων οἱ παίδων καὶ πάντων στρατευομένων, ἕνα αὐτῷ καταλειφθῆναι. Ὁ δέ οἱ ἔφη, ὡς φίλῳ ἐόντι καὶ μετρίων δεομένῳ πάντας τοὺς παῖδας καταλείψειν· ὁ μὲν δὴ Οἰόβαζος περι-

tirile în contra Sciţilor, el trimisese mesagerĭ cu ordin, câtre uniĭ ca să procure trupe, câtre alţiĭ ca să echipeze nave, câtre alţiĭ încă să facă un pod peste Bosforul Tracic, când Artabane, fiul luĭ Istape, şi fratele regeluĭ Dariu, îl conjurâ ca nu cumva să trimită el o armată în contra Sciţilor, invocând (dificultăţile carĭ ar resulta din) lipsa de resurse ale Sciţilor. Dar deşi el dedea sfaturĭ bune (regeluĭ), nu isbutì să-l convingă şi renunţâ (d'a maĭ încerca), regele însă, de óre ce pregătise tóte, îşĭ pornì armata din Susa.

84. În timpul acesta, Oeobaz, unul dintre Perşĭ, avênd treĭ fiĭ şi tus-treĭ servind în armată, rugâ pe Dariŭ să-ĭ lase unul. Regele ĭ rĕspunse ca la un amic şi ca la unul a căruia cerere erà moderată, că îĭ va

---

[1] ζευγνύναι. În unele ediţiĭ se află forma pasivă ζεύγνυσθαι.

[2] ἐχρήϊζε. Forma contractată ἔχρῃζε se întrebuinţéză de uniĭ editorĭ; am preferit însă forma ionică ca maĭ conformă cu usul luĭ Erodot.

[3] ἀπορίην. În general însemnéză sărăcie dar acì dificultate resultând din lipsa de resurse pe care o oferia Scitia. Prevederea luĭ Artabane, fratele luĭ Dariu, reapare în Cartea VII, cap. 10, în sfatul ce-l dâ nepotuluĭ sĕŭ Xerxe.

[4] ἐξήλαυνε τὸν στρατὸν ἐκ Σούσων. Din descrierea acésta se vede că la Susa a fost o concentrare însemnată a forţelor luĭ Dariu şi că de acolo a pornit maĭ târḑiu expediţia. E peste putinţă însă ca acésta să fie o exactă relatare a operaţiilor militare cu carĭ s'a deschis acéstă campanie, pentru că Susa erà la o distanţă de treĭ lunĭ dela cósta mâriĭ pentru o armată ca a luĭ Dariu; concentrarea trebue dar să fi avut loc la extremitatea occidentală a imperiuluĭ Perşilor. Asemenea erorĭ de strategie orientală maĭ face Erodot în Cartea I, Cap. 77, când ḑice că Cresu a dat întâlnire trupelor babiloniene auxiliare la Sarde, lucru iarăşĭ imposibil pentru că acele trupe, ca să ajungă acolo, ar fi trebuit să trécă prin teritoriul inamiculuĭ. În casul acela e evident că erà vorba de un atac simultaneŭ asupra luĭ Ciru, un fel de strategie necunoscută Elinilor şi de acolo provine erórea luĭ Erodot. Tot aşà şi în casul de faţă, erórea trebue să provie dintr'o neînţelegere a tacticeĭ militare ordinare urmate de Perşĭ. Cât pentru Susa, Rennel, carele a scris asupra geografieĭ luĭ Erodot, ne spune că erà situată în locul numit astăḑĭ Sus, cu 70 de kilometri maĭ spre Babilona decât punctul numit Suster saŭ Tostar, presupus a indica situl aceluĭ oraş. Tot ce se scia de Elinĭ despre Susa erà că se afla situat pe rîul Choaspe şi că conţinea un palat măreţ al regeluĭ Perşilor.

χαρὴς ἦν, ἐλπίζων τοὺς υἱέας στρατηίης ἀπολελύσθαι· ὁ δὲ ἐκέλευσε τοὺς ἐπὶ τούτων ἐπεστεῶτας[1] ἀποκτεῖναι πάντας τοὺς Οἰοβάζου παῖδας. Καὶ οὗτοι μὲν ἀποσφαγέντες αὐτοῦ ταύτῃ ἐλίποντο[2].

85. Δαρεῖος δὲ ἐπεί τε πορευόμενος ἐκ Σούσων ἀπίκετο τῆς Καλχηδονίης[3] ἐπὶ τὸν Βόσπορον, ἵνα ἔζευκτο ἡ γέφυρα, ἐνθεῦτεν ἐσβὰς ἐς νέα ἔπλεε ἐπὶ τὰς Κυανέας[4] καλευμένας, τὰς πρότερον πλαγκτὰς Ἕλληνές φασι εἶναι· ἑζόμενος δὲ ἐπὶ τῷ ἱρῷ[5] ἐθηεῖτο τὸν Πόντον,

lăsa pe toţĭ copiiĭ; Oeobaz erà fórte vesel, creḑênd că fiiĭ luĭ vor scâpa din armată; regele însă dete ordin ofiţerilor superiorĭ peste fiiĭ luĭ Oeobaz ca să-ĭ ucidă pe toţĭ; astfel dar aceştia fiind tăiaţĭ rămaseră pe loc acolo.

85. Dariu, după ce pornì din Susa, venì în (pârţile) Calcedonieĭ pe Bosfor, unde se făcuse podul, de acolo, suindu-se într'o navă, îşĭ îndreptâ cursul pe lângă stâncile numite Cianee, odinióră plutitóre, spun Eliniĭ: şeḑênd în templul (care

---

[1] ἐπεστεῶτας. În traducerea acestuĭ cuvînt mě deosebesc de opinia tutulor comentatorilor carĭ cred că el denotă persónele însăroinate a sta tot-d'auna pe lângă persóna regeluĭ spre a executa repede ordinele luĭ. Pentru mine nu face cea maĭ mică umbră de îndoială că τούτων se referă la fiĭ luĭ Oeobaz şi nicĭ cum la persónele din suita regeluĭ: maĭ ales că ἐπὶ exprimă superioritate, ca în ἐπίσκοπος: decĭ eŭ cred că τοὺς ἐπὶ τούτων ἐπεστεῶτας însemnéză ofiţeriĭ lor superiorĭ. adică persónele prepuse asupra fiilor luĭ Oeobaz şi nicĭ cum »pe servitoriĭ carĭ eraŭ presenţĭ lângă rege«.

[2] αὐτοῦ ταύτῃ ἐλίποντο. Pentru expresia αὐτοῦ ταύτῃ veḑĭ maĭ sus la Cap. 80. O anecdotă similară ni se spune despre Xerxe în cartea VII, cap. 39 şi o asemenea cruḑime e maĭ demnă de caracterul luĭ Xerxe decât de acela al tatăluĭ sěŭ. Uniĭ aŭ scuzat acest act neomenos sub cuvînt că legea Perşilor, cerênd dela toţĭ de o potrivă serviciul militar, o cerere în contra acesteĭ disposiţiunĭ se considera ca o adevěrată crimă de înaltă trădare.

[3] ἀπίκετο τῆς Καλχηδονίης. Este de observat acì că Erodot nu menţionéză nicĭ un fapt petrecut între pornirea luĭ Dariu dela Susa şi sosirea luĭ în strîmtorile Bosforuluĭ Tracic, cu tóte că concentrarea principală a trupelor sale trebue să fi avut loc în acest interval, dând loc la multe episode interesante şi sleind în mod simţitor resursele Asieĭ micĭ. — Calcedonia erà o colonie din Megara fundată la anul 674 înainte de Christos, tocmaĭ la intrarea Bosforuluĭ despre Propontida şi pe cósta Asiatică. Fundaţia eĭ avù loc 7 anĭ înaintea celeĭ lalte coloniĭ megariane numite Bizanţa, tocmaĭ în faţă pe cósta Europeĭ, unde este astăḑĭ Constantinopolul. Satul turcesc Kadi-Kieui, 4 kilometri numaĭ spre sud de oraşul Scutari, ocupă astăḑi locul Calcedonieĭ.

[4] Κυανέας. Aceste insule, saŭ maĭ bine ḑis stâncĭ, se maĭ numiaŭ şi Simplegade, veḑĭ Strabon (VII), Pindar (Pyth IV, 371) şi Apolon din Rod. (II, 318) şi eraŭ două la numěr: »δίδυμοι« ḑice Pindar. Una erà lângă cósta Asieĭ şi cea laltă lângă cósta Europeĭ la intrarea Bosforuluĭ despre Pontul Euxin. Ele există şi astăḑĭ şi se numesc Urek-Iaki.

[5] τῷ ἱρῷ. Acì, ca şi maĭ jos la Cap. 87, prin templul acesta se înţelege templul luĭ Joe Uriu (Οὔριος) situat la intrarea Bosforuluĭ despre Pontul Euxin. În loc de ἱρῷ uniĭ comentatorĭ aŭ propus ῥίῳ, adică pe promotoriul Cianeelor, alţiĭ ἰκρίῳ, adică şeḑênd pe puntea naveĭ; acestea însă sunt simple suposiţiĭ nefundate. E maĭ natural a respecta autoritatea manuscriselor şi a presupune că Dariu, debarcând, s'a urcat în templul luĭ Joe şi că de acolo a privit spectacolul care se desfăşura înaintea ochilor luĭ. Aceĭ numaĭ carĭ aŭ věḑut

ἐόντα ἀξιοθέητον. Πελαγέων γὰρ ἁπάντων πέφυκε θωυμασιώτατος[1]· τοῦ τὸ μὲν μῆκος στάδιοί εἰσι ἑκατὸν καὶ χίλιοι καὶ μύριοι, τὸ δὲ εὖρος, τῇ εὐρύτατος αὐτὸς ἑωυτοῦ, στάδιοι τριηκόσιοι καὶ τρισχίλιοι.[2] Τούτου τοῦ πελάγεος τὸ στόμα ἐστὶ εὖρος τέσσερες στάδιοι,[3] μῆκος δὲ

se află aprópe) el îşĭ aruncâ privirile asupra Pontuluĭ, un spectacol în adevêr demn de a fi vĕḑut. D'intre tóte mârile, acésta (Pontul) este cea maĭ însemnată; lungimea eĭ este de unspreḑece miĭ una sută de stadiĭ iar lâţimea eĭ, în partea cea maĭ lată,

---

măreţul spectacol al intrăriĭ Mâriĭ Negre despre Bosfor, pot să aprecieze întréga forţă a expresieĭ ἀξιοθέητον.

[1] θωυμασιώτατος. În manuscrisul luĭ Sancroft la Cambridge avem acì neutrul θωυμασιώτατον. Am tradus prin »însemnată« fiind că mi se pare că cuvîntul se aplică maĭ mult la particularităţile carĭ deosebesc acéstă mare de cele lalte decât la cualităţile eĭ estetice, la carĭ s'ar referi maĭ mult cuvîntul ἀξιοθέητον din frasa precedenţă. De sigur că ceea ce isbia mult pe autorul nostru în Pontul Euxin erà imensa luĭ întindere, pe care de sigur el îşĭ o exagera mult, precum şi volumul imens de apă care se strecóră prin Bosfor, adus de fluviile cele marĭ carĭ alimentéză acéstă mare. Asemenea trebue să-l fi impresionat şi natura eĭ furtunósă şi neliniştită câreia datora prima eĭ denumire de ἄξεινος saŭ neospitalieră, maĭ târḑiŭ prefăcută prin eufemism în εὔξεινος, conform principiuluĭ care dete numele de Eumenide Furiilor.

[2] μῆκος στάδιοί εἰσι ἑκατὸν καὶ χίλιοι καὶ μύριοι, τὸ δὲ εὖρος, τῇ εὐρύτατος αὐτὸς ἑωυτοῦ, στάδιοι τριηκόσιοι καὶ τρισχίλιοι. Aceste dimensiunĭ ce le dă acì autorul nostru despre întinderea Pontuluĭ Euxin, atât în lungime cât şi în lâţime, departe de a fi corecte, sunt fórte exagerate. Distanţa dela Bosfor până la rîul Fasis, pe care o consideră Erodot ca represintând lungimea cea maĭ mare a Pontuluĭ, nù este de 2043 de kilometri la care ar corespunde cifra de 11,100 de stadiĭ, ci de 1008 kilometri, adică de 5448 stadiĭ, astfel încât se atribue acì Mâriĭ Negre o lungime maĭ mult decât îndoită de ceea ce are. Asemenea cifra de 3300 stadiĭ, dată ca lâţime a acesteĭ mârĭ, este şi ea exagerată. Câţĭ-va comentatorĭ aŭ căutat să explice aceste cifre, uniĭ ḑicênd că stadiul de care se servă Erodot acì nu este stadiul ordinar olimpic de 184.95 metri de care se servă chiar el în alte locurĭ. Se înţelege că acéstă explicaţie este cu totul banală şi nu merită măcar discuţie; o altă explicaţie este că dela epoca luĭ Erodot şi până astăḑĭ dimensiunile Mâriĭ Negre s'aŭ schimbat, şi că în antichitate ea aveà o întindere mult maĭ mare de cât astăḑĭ. Acéstă explicaţie este maĭ ingeniósă, şi întru cât privesce lâţimea acesteĭ mârĭ, socotind dela Sinope şi până în fundul Mâriĭ Azov, (câcĭ de sigur că Lacul Meotis intră în acéstă măsurătóre) ea nu este lipsită de óre care temeiŭ, câcĭ scim că de la epoca luĭ Erodot şi până astĕḑĭ Lacul Meotis a scăḑut mult. Acest argument însă nu se póte aplica la estimaţia făcută de Erodot despre lungimea Pontuluĭ Euxin, care a rămas aceeaşĭ ca în vechime, cósta de la Batum fiind stîncósă, înaltă şi fără rîurĭ importante carĭ să lase deposite de aluvion; cât pentru cósta opusă, scim bine că Dunărea chiar nu a avut nicĭ un efect în sensul cresceriĭ litoraluluĭ. Esplicaţia dată de Rawlinson asupra acestor greşite estimaţiĭ ale luĭ Erodot relativ la dimensiunile Pontuluĭ Euxin îmĭ pare póte cea maĭ plausibilă. El ḑice că ea provine dintr'o estimaţie exagerată a mersuluĭ uneĭ nave. Erodot a călătorit pe mare dela Bosfor la Fasis (lângă Batumul modern) şi a vĕḑut că a percurs distanţa acésta în 9 ḑile şi 8 nopţĭ (Cartea II, cap. 104). I se spusese că nava mergea 1300 stadiĭ pe ḑi, când în realitate ea nu mergea de cât 800. Scia pe de altă parte că de la rîul Termodon la Sindica este un voiaj de 2½ ḑile şi calculând tot pe basa acesteĭ iuţelĭ greşite, ne spune că lâţimea este de 3300 stadiĭ. Scim bine că marinariĭ, ca să-şĭ recomande nava, exageréză des repejunea naveĭ şi probabil că acolo trebue câutat sorgintea erórei luĭ Erodot.

[3] τέσσερες στάδιοι. Lâţimea actuală a Bosforuluĭ, la punctul despre care

τοῦ στόματος ὁ αὐχὴν[1], τὸ δὴ Βόσπορος κέκληται, κατ' ὃ δὴ ἔζευκτο ἡ γέφυρα, ἐπὶ σταδίους εἴκοσι καὶ ἑκατόν ἐστι[2]. Τείνει δ'ἐς τὴν Προποντίδα ὁ Βόσπορος· ἡ δὲ Προποντὶς, ἐοῦσα εὖρος μὲν σταδίων πεντακοσίων[3], μῆκος δὲ τετρακοσίων καὶ χιλίων[4], καταδιδοῖ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐόντα στεινότητα[5] μὲν ἑπτὰ σταδίους, μῆκος δὲ τετρακοσίους[6]. Ἐκδιδοῖ δὲ ὁ Ἑλλήσποντος ἐς χάσμα πελάγεος τὸ δὴ Αἰγαῖον καλέεται.

86. Μεμέτρηται δὲ ταῦτα ὧδε· νηῦς ἐπίπαν μάλιστά κη κατανύει

de treĭ miĭ treĭ-sute de stadiĭ; intrarea acesteĭ mârĭ are o lâţime de patru stadiĭ, lungimea însă a strîmtoriĭ, care este un canal numit Bosfor, peste care erà aruncat podul, este de vre o sută două-ḑecĭ de stadiĭ. Bosforul se întinde spre Propontida; Propontida, care are o lâţime de cincĭ-sute de stadiĭ şi o lungime de o mie patru-sute, se scurge în Elespont, care are o ângustime de şépte stadiĭ şi o lungime de patru-sute. Elespontul se scurge în marea deschisă numită Egea.

86. Aceste măsurărĭ se fac precum urméză: o navă în ge-

---

se vorbesce acì, adică la intrarea Mâriĭ Negre, pe la Anadoli Kavak, este de 6 stadiĭ. Cifra de 4 stadiĭ ne o dă atât Plin cât şi Strabon: prin urmare trebue să fi fost adevĕrata lâţime a intrâriĭ Bosforuluĭ pe timpurile acelea. Aşa fiind, de atuncĭ şi până astăḑĭ acea strîmtóre s'a lâţit: lucru fórte natural dacă ţinem compt de repejunea corentuluĭ ce trece printr'însa.

[1] αὐχὴν. Orĭ ce braţ ângust de mare: turcesce »boghaz«.

[2] σταδίους εἴκοσι καὶ ἑκατόν ἐστι. Ceva maĭ puţin de cât adevĕrata lungime a Bosforuluĭ, care este de 135 de stadiĭ saŭ 25 de kilometri. De sigur că erórea comisă şi de alţĭ geografĭ elinĭ provine din faptul că eĭ calculaŭ după timpul ce ocupa o navă ca să percurgă Bosforul în jos şi uitaŭ să ţină sémă de curentul puternic care există în acest canal dela Marea Négră la vale spre Marea Marmara.

[3] εὖρος μὲν σταδίων πεντακοσίων. Erodot trebue să fi calculat lâţimea mâriĭ acestia nord şi sud, de pe la Perintu, pe cósta Europeĭ, până la Placia pe cósta Asieĭ, unde distanţa este de vre o 440 de stadiĭ. Strabon ne dă cifra de 1500 de stadiĭ atât pentru lungimea acesteĭ mârĭ cât şi pentru lâţimea eĭ: el trebue să fi măsurat acéstă lâţime din fundul golfuluĭ Mundania, cam pe la Gemlekul modern, şi până în fundul golfuluĭ european Rodosto, adică dela golful antic Bisante până în fundul golfuluĭ antic Ciu, ceea ce ar face o măsurătóre contrarie aceleia luĭ Erodot, adică dela apus spre răsărit. De acolo póte resultă diferinţa însemnată ce există între aceştĭ doĭ autorĭ în privinţa lâţimiĭ Propontideĭ saŭ Mâriĭ Marmara.

[4] μῆκος δὲ τετρακοσίων καὶ χιλίων. Erodot iarăşĭ exageréză acéstă lungime, care dela Cornul de aur până la Galipoli este maĭ puţin de 1000 de stadiĭ.

[5] στεινότητα. În câte va ediţiĭ στεινότητι, ceea ce nu se potrivesce cu μῆκος. Aceĭ carĭ adoptă στεινότητι traduc »în partea eĭ cea maĭ ângustă«.

[6] ἑπτὰ σταδίους, μῆκος δὲ τετρακοσίους. Lâţimea reală a Dardanelelor este actualmente de 8 stadiĭ şi e probabil ca, precum în casul Bosforuluĭ, puterea corentuluĭ să fi lâţit acéstă strîmtóre de atuncĭ şi până astăḑĭ. Lungimea Dardanelelor dela Galipoli până la intrarea Archipeluluĭ este acum de 346 de stadiĭ (64 de kilometri) astfel încât şi acì Erodot exageréză dimensia. E de notat că în tóte aceste măsurărĭ (excepţiune făcênd de dimensiile strîmtori-

ἐν μακρημερίῃ[1] ὀργυιὰς ἑπτακισμυρίας, νυκτὸς δὲ ἑξακισμυρίας[2]. Ἤδη ὦν ἐς μὲν Φάσιν ἀπὸ τοῦ στόματος[3] — τοῦτο γάρ ἐστι τοῦ Πόντου μακρότατον[4] — ἡμερέων ἐννέα πλόος ἐστὶ καὶ νυκτῶν ὀκτώ· αὗται ἕνδεκα

nere percurge cel mult în cursul uneĭ ḑile, sépte-ḑecĭ miĭ de coţĭ, iar nóptea şése-ḑece de miĭ. Acum dela Bosfor până la rîul Fasis — câcĭ acésta este cea maĭ mare lungime a Pontuluĭ —

---

lor), Erodot exagerézǎ distanţele, lucru care provine probabil, cum am ḑis maĭ sus, dintr'o estimaţie eronatǎ a iuţileĭ uneĭ nave. Maĭ este de observat cǎ erorile sunt maĭ însemnate în ceea ce privesce Pontul Euxin, maĭ necunoscut şi maĭ puţin frecuentat de Elinĭ. Rawlinson ne dǎ o tabelǎ comparativǎ a estimaţiilor luĭ Erodot, luĭ Strabon şi luĭ Plin în privinţa dimensiilor Pontuluĭ Euxin, Bosforuluĭ, Propotideĭ şi Elespontuluĭ, comparate cu actualele dimensiĭ: o reproducem acì ca interesantǎ pentru studentul autoruluĭ nostru, cu modificarea cerutǎ la calculul în stadiĭ a dimensiilor reale, câcĭ noĭ am calculat stadiul în metri ca ecuivalent cu 184.95 pe când Rawlison îl calculézǎ la 146.90.

Tabela lungimilor şi lâţimilor Pontuluĭ Euxin, Bosforuluĭ, Propontideĭ şi Elespontuluĭ.

	Erodot	Strabon	Plin	Dimensie realǎ	Erórea luĭ Erodot
Lungimea Pontuluĭ	Stadiĭ 11100	Stadiĭ 7000	Stadiĭ —	Stadiĭ 5448	îndoit maĭ mult
Lâţimea Pontuluĭ	3300	2500	1360	2335	$\frac{2}{5}$ maĭ mult
Lungimea Bosforuluĭ	120	—	165	135	$\frac{1}{8}$ maĭ puţin
Lâţimea Bosforuluĭ	4	4, şi in alt loc el ḑice 5	4	6	$\frac{5}{13}$ maĭ puţin
Lungimea Propontideĭ	1400	1500	1122	1000	$\frac{2}{5}$ maĭ mult
Lâţimea Propontideĭ	500	1500	—	435	$\frac{1}{7}$ maĭ mult
Lungimea Elespontuluĭ	400	—	688	346	$\frac{1}{6}$ maĭ mult
Lâţimea Elespontuluĭ	7	7	7	8	$\frac{1}{8}$ maĭ puţin

[1] ἐν μακρημερίῃ. Astfel scrie manuscrisul florentin: alte ediţiĭ urmézǎ alte manuscrise în carĭ vedem ἐν μακρῇ ἡμέρῃ adicǎ într'o ḑi lungǎ.

[2] ὀργυιὰς ἑπτακισμυρίας, νυκτὸς δὲ ἑξακισμυρίας. Stadiul elin numĕrǎ 100 de coţĭ, astfel încât dupǎ acéstǎ estimaţiune a iuţeliĭ cursuluĭ uneĭ nave, ea ar percurge în timpul ḑileĭ 700 de stadiĭ, adicǎ 130 de kilometri, şi în timpul nopţiĭ, 600 stadiĭ saŭ 110 kilometri, în alte cuvinte peste tot 1300 de stadiĭ saŭ 240 de kilometri. E evident cǎ acéstǎ estimaţiune este fórte exageratǎ. Chiar astǎḑĭ cu tot progresul ce s'a fǎcut în arta navigaţieĭ cu pânḑǎ, numaĭ un concurs de circumstanţe favorabile ar putea face ca sǎ strǎbatǎ o corabie o aşa distanţǎ într'o singurǎ ḑi.

[3] τοῦ στόματος. Se subtînţelege Πόντου, gura Pontuluĭ, adicǎ Bosforul.

[4] Πόντου μακρότατον. Linia cea maĭ lungǎ care se póte trage d'a curmezişul Mâriĭ Negre nu este, cum ḑice acì Erodot, dela gura Bosforuluĭ la gura rîuluĭ Fasis, ci din fundul golfuluĭ Burgas până la gura rîuluĭ Fasis. O aşa linie ar represinta o distanţǎ de 1120 de kilometri saŭ 6054 stadiĭ.

μυριάδες καὶ ἑκατὸν[1] ὀργυιέων γίνονται, ἐκ δὲ τῶν ὀργυιέων τουτέων στάδιοι ἑκατὸν καὶ χίλιοι καὶ μύριοί εἰσι. Ἐς δὲ Θεμισκύρην[2] τὴν ἐπὶ Θερμώδοντι[3] ποταμῷ ἐκ τῆς Σινδικῆς[4] — κατὰ τοῦτο γάρ ἐστι τοῦ Πόντου εὐρύτατον[5] — τριῶν τε ἡμερέων καὶ δύο νυκτῶν πλόος· αὗται δὲ τρεῖς μυριάδες καὶ τριήκοντα ὀργυιέων γίνονται, στάδιοι δὲ τριηκόσιοι καὶ τρισχίλιοι. Ὁ μέν νυν Πόντος οὗτος[6] καὶ Βόσπορός τε καὶ Ἑλλήσποντος οὕτω τέ μοι μεμετρέαται, καὶ κατὰ τα εἰρημένα πεφύκασι. Παρέχεται δὲ καὶ λίμνην ὁ Πόντος οὗτος[7] ἐκδιδοῦσαν ἐς ἑωυτὸν, οὐ πολλῷ τέῳ ἐλάσσω ἑωυτοῦ[8],

plutitul este de nouă ḑile şi opt nopţĭ: acésta represintă un milion o sută ḑece-miĭ de coţĭ, iar acest numĕr de coţĭ, face unspre-ḑece miĭ o sută de stadiĭ. Pe de altă parte de la (regiunea) Sindiceĭ şi până la Temiscira, pe rîul Termodon — câcĭ cam acĭ este lăţimea cea maĭ mare a Pontuluĭ — avem o navigaţie de treĭ ḑile şi două nopţĭ; acésta represintă treĭ-sute treĭ-ḑecĭ de miĭ de coţĭ, ceea-ce face treĭ-miĭ treĭ-sute de stadiĭ. Ast-fel am măsurat eŭ Pontul acesta, Bosforul şi Elespontul, şi (aceste întinderĭ de ἡ Μαιῆτίς τε καλέεται [1] καὶ μήτηρ τοῦ Πόντου.

---

[1] καὶ ἑκατὸν, se referă la μυριάδες, nu la ὀργυιέων: este ca cum am aveà ἕνδεκα καὶ ἑκατὸν μυριάδες ὀργυιέων. Breiger chiar transpune astfel ordinul cuvintelor pentru maĭ multă claritate, dar nu cred că o putem face noĭ în contra tutulor manuscriselor existente.

[2] Θεμισκύρην. Temiscira se menţionéză de Scilax ca fiind o cetate elină pe malurile rîuluĭ Termodon. Iarăşĭ Eschil (Prom. Vinc. 744) ne spune că acest oraş fu fundat de către Amazone. La Cartea II, Cap. 104, Erodot ne spune că a visitat Temiscira în persónă.

[3] Θερμώδοντι. Astăḑĭ acest rîŭ se numesce Termeh.

[4] Σινδικῆς. Sindia luĭ Erodot este regiunea situată la intrarea Laculuĭ Meotis, pe partea orientală a strîmtoriĭ Bosforuluĭ Cimerian: ea se numesce astăḑĭ »Taman«. Multe manuscrise aŭ Ἰνδικῆς şi acésta nu provine decât dintr'o greşélă de transcriere, adică din omiterea unuĭ ς, precum se întîmplă de multe orĭ când un cuvînt se termină cu acéstă literă şi precedă un alt cuvînt începênd cu dênsa, precum acì ΤΗΣΣΙΝΔΙΚΗΣ. Veḑĭ nota asupra acestuĭ cuvînt la Cap. 28, unde găsim o eróre analogă a copistuluĭ. Alt exemplu avem şi în Cartea IX, la Cap. 15, unde în loc de ἐς Σκῶλον câteva manuscrise aŭ ἐς Κῶλον.

[5] τοῦτο γάρ ἐστι τοῦ Πόντου εὐρύτατον. Iarăşĭ o eróre din partea autorului.

[6] οὗτος. Acì, precum maĭ jos în acest capitol, acest pronume demonstrativ se referă la Πόντος, ca să indice Pontul acesta ca deosebit de Ἑλλήσποντος saŭ chiar de cele lalte întinderĭ de mare, carĭ se numiaŭ în general πόντοι. Veḑĭ Eschil, Prom. Vinctus:

»Ποντίων τε ἀνήριθμον γέλασμα«.

Veḑĭ încă usul ce îl face Erodot de cuvîntul πόντος la Cap. 6 din Cartea I. »ἐς τὸν Εὔξεινον καλεόμενον πόντον«, în marea numită Euxin.

[7] οὗτος. Câte-va manuscrise şi ediţiĭ suprimă acest cuvînt

[8] οὐ πολλῷ τέῳ ἐλάσσω ἑωυτοῦ. Erodot exageréză mult întinderea măriĭ Azov, pe care o face ca de două-ḑecĭ de orĭ maĭ mare decât este actualmente, (câcĭ nu trebue să uităm că şi dimensiunea Pontuluĭ e exagerată). Erórea luĭ Erodot este întru cât-va atenuată când ne gândim că marea Azov scade necontenit, şi încă fórte repede, astfel încât pe timpul luĭ Erodot disproporţia

87. Ὁ δὲ Δαρεῖος, ὡς ἐθεήσατο [2] τὸν Πόντον, ἔπλεε ὀπίσω ἐπὶ τὴν γέφυραν, τῆς ἀρχιτέκτων ἐγένετο Μανδροκλέης Σάμιος [3]. Θεησάμενος [4] δὲ καὶ τὸν Βόσπορον στήλας ἔστησε δύο ἐπ' αὐτῷ λίθου λευκοῦ, ἐνταμὼν γράμματα, ἐς μὲν τὴν Ἀσσύρια, ἐς δὲ τὴν Ἑλληνικὰ [5], ἔθνεα πάντα, ὅσαπερ ἦγε· ἦγε δὲ πάντα τῶν ἦρχε [6]. Τούτων μυριά-

mare) sunt întocmaĭ precum am ḑis. Acest Pont are pe lângă dênsul şi un lac de o întindere nu mult maĭ mică decât el, care se numesce şi Meotis şi Mama Pontuluĭ.

87. Dariu, după ce îşĭ aruncâ privirea asupra Pontuluĭ, pluti înapoĭ spre podul al câruĭ architect fu Mandrocle din Samos. După ce el îşĭ aruncâ privirea şi asupra Bosforuluĭ, ridicâ pe malurile luĭ două colóne de marmură albă, săpând pe una în litere asiriene şi pe cea laltă în litere eline (nu-

---

între Pont şi lacul Meotis nu erà aşa de mare ca astăḑĭ. Astăḑĭ marea Azov, ca întindere, este egală cu o a 12-a parte a mâriĭ Negre. Avem bune cuvinte pentru a crede că pe timpurile luĭ Erodot lacul Meotis se întindea mult spre răsărit, cam până la 44⁰ de longitudine și 47⁰30′ de latitudine nord. Acésta se póte constata lesne acum din natura terenuluĭ spre răsăritul mâriĭ Azov, teren fórte jos, fórte impregnat cu sare şi pe care se găsesc multe urme de scoicĭ marine. Astfel fiind, e aprópe sigur că lacul Meotis erà pe timpul luĭ Erodot o mare de dimens'a jumătăţiĭ Pontuluĭ. Secarea acesteĭ mârĭ continuă astăḑĭ cu destulă iuţélă, și de multe orĭ în locurile cele maĭ adâncĭ sonda marinaruluĭ nu maĭ găsesce decât 14 picióre. E util să scim că Scilax spune că pe timpul luĭ, Pontul erà îndoit de mare în comparaţie cu lacul Meotis.

[1] ἡ Μαιῆτίς τε καλέεται. E probabil că acest nume de Μαιῆτις provine dela Meeţiĭ carĭ locuiaŭ în timpurile preistorice lângă pârţile acelea, și din care Sauromaţiĭ formaŭ o ramură.

[2] ἐθεήσατο. În unele ediţiĭ ἐθηήσατο. Dariu reintrâ în Bosfor după ce eşise la intrarea mâriĭ Negre.

[3] Μανδροκλέης Σάμιος. Forma Μανδροκλέης, în loc de Ἀνδροκλέης, erà comună pe cóstele Asieĭ micĭ, în Ionia şi în Caria, prin urmare şi la Samos.

[4] θεησάμενος. Ediţiile carĭ aŭ ἐθηήσατο maĭ sus, acì aŭ θηησάμενος.

[5] ἐς μὲν τὴν Ἀσσύρια, ἐς δὲ τὴν Ἑλληνικά. Perşiĭ, carĭ ridicaŭ adesea pietre cu inscripţiĭ bilingue şi chiar trilingue spre a putea fi citite de popórele din vecinătatea loculuĭ unde se aflà monumentul, puneaŭ tot d'auna limba lor între cele lalte. Ast-fel în Egipt întrebuinţaŭ caractere ieroglifice şi limba persană cu caractere cuneiforme, precum se póte vedea pe vasul care se păstréză astăḑĭ în biserica dela San Marco în Veneţia. Acì pe Bosfor erà natural ca Dariu să se serve de limba elină: dar o dată cu limba elină, el nu s'ar servi de limba asiriană saŭ babiloniană ci de limba persană. Erórea luĭ Erodot provine din ceea ce el nu distingea între diversele caractere cuneiforme. Atât Perşiĭ cât şi Asirieniĭ întrebuinţaŭ caractere cuneiforme cu o mică deosebire numaĭ întru cât caracterele persane eraŭ maĭ mult săgetiforme, aşà încât puteaŭ lesne fi confundate de un Elin necunoscător pentru caractere asiriene. Rawlinson distinge şése tipurĭ de litere cuneiforme: 1⁰ tipul babilonian-scitic vechiŭ, 2⁰ cel susic, 3⁰ cel armenesc, 4⁰ tipul scitic al tabelelor trilingue, 5⁰ cel asirian şi 6⁰ cel persan-achemenic. Cele dintâĭ patru se asémănaŭ întru cât-va, de vreme ce cele două din urmă eraŭ bine distinse și de acestea și între ele.

[6] ἦγε δὲ πάντα τῶν ἦρχε. Aceste cuvinte ne fac să presupunem că

δες ἐξηριθμήθησαν, χωρὶς τοῦ ναυτικοῦ, ἑβδομήκοντα[1] σὺν ἱππεῦσι· νέες δὲ ἑξακόσιαι συνελέχθησαν. Τῇσι μέν νυν στήλῃσι ταύτῃσι Βυζάντιοι, κομίσαντες ἐς τὴν πόλιν ὕστερον τούτων, ἐχρήσαντο πρὸς τὸν βωμὸν τῆς 'Ορθωσίης 'Αρτέμιδος[2], χωρὶς ἑνὸς λίθου· οὗτος δὲ κατελείφθη παρὰ τοῦ Διονύσου τὸν νηὸν[3] ἐν Βυζαντίῳ, γραμμάτων 'Ασσυρίων πλέος. Τοῦ δὲ Βοσπόρου ὁ χῶρος τὸν ἔζευξε βασιλεὺς Δαρεῖος, ὡς ἐμοὶ δοκέειν συμβαλλομένῳ, μέσον[4] ἐστὶ Βυζαντίου τε καὶ τοῦ ἐπὶ στόματι[5] ἱροῦ.

mele) tutulor neamurilor subt comanda luĭ: el comanda trupe din tóte neamurile câte eraŭ subt stăpânirea luĭ. Acestea numĕraŭ şépte-sute de miĭ împreună cu cavaleria, afară de forţa navală; navele eraŭ în numĕr de şése-sute. În urma acestor evenimente, Bizantiniĭ, transportând aceste colóne în cetatea lor, le întrebuinţară pentru altarul Artemiseĭ-Ortosie, cu excepţia uneĭ singure pietre: acéstă (piatră) fu lăsată lângă templul luĭ Dionisie în Bizanţa şi este încărcată cu inscripţii asiriene. Localitatea pe Bos-

---

pe aceste colóne Dariu făcuse o tabelă enumerând tóte popórele sub dominaţia Perşilor, împreună cu contingentul adus de fie-care.

[1] μυριάδες ἐξηριθμήθησαν, χωρὶς τοῦ ναυτικοῦ ἑβδομήκοντα. Nu trebue deloc să ne mire acéstă colosală cifră şi nu trebue să uităm că aceste trupe nu eraŭ bine disciplinate, că nu costaŭ mult pentru că se nutriaŭ din ceea ce se rechiziţiona fără plată, şi că fie-care provincie, prin care trecea oştirea, recruta ómenĭ. Erà maĭ mult o invasie decât o espediţie militară în tótă regula. Cifra dată acì de Erodot se potrivesce cu cele date de Justin şi de Orosiu. Ctesias însă şi Diodor din Sicilia, carele probabil a urmat pe Ctesias într'acésta, ne daŭ cifra de 800,000 »ὀγδοήκοντα μυριάδες« ca represintând forţa cu care Dariu a năvălit în Scitia.

[2] 'Ορθωσίης 'Αρτέμιδος. Creutzer crede că Diana Ortosia acésta este identică cu Diana Ortia care formà obiectul unuĭ cult special la Sparta şi că relaţiile Bizantinilor cu Dorieniĭ fură causa introduceriĭ cultuluĭ acesteĭ Diane în Bizanţa. Îmĭ pare însă maĭ naturală părerea luĭ Blakesley, urmată de Rawlinson, că Diana Ortosia nu aveà nimic comun cu Diana spartană, ci însemna numaĭ Diana Restauratrice, întocmaĭ ca Jupiter Stator al Romanilor. După espediţia luĭ Dariu, Bizanţa fu jefuită de Feniciení (vedĭ Cartea VI, cap. 33), şi e fórte probabil şi natural ca odată cu restaurarea cetăţiĭ acesteia, locuitoriĭ să fi ridicat un templu Artemiseĭ Restauratice.

[3] κατελείφθη παρὰ τοῦ Διονύσου τὸν νηὸν. Autorul trebue să fi vĕdut singur acéstă piatră săpată cu inscripţiĭ lângă templul luĭ Bacus şi trebue să fi audit că ea făcea, împreună cu pietrele întrebuinţate în templul Dianeĭ, parte dintr'un monument ridicat de Dariu în amintirea treceriĭ luĭ prin Scitia, şi pe care a fost săpată inscripţia bilinguă conţinênd lista supuşilor luĭ şi a forţelor de carĭ dispunea.

[4] μέσον. În adevĕr mijlocul Bosforuluĭ este partea cea maĭ ângustă şi maĭ avantagiósă pentru construirea unuĭ pod. Acest punct, între Bizanţa (Cornul de aur) şi templul luĭ Joe Uriu (Anadoli-Kavak), nu póte fi altul decât acela unde se află astădĭ castelele atât de pe cósta Europeĭ cât şi de pe aceea a Asieĭ, şi carĭ aŭ dat numele acelor locurĭ: Anadoli Hisar şi Rumeli Hisar, fortul Asieĭ şi fortul Europeĭ.

[5] τοῦ ἐπὶ στόματι. Manuscrisele din Viena şi cel Sancroftian al Colegiuluĭ Emmanuel din Cambridge aŭ τοῦ ἐπὶ στόματος.

88. Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα ἡσθεὶς τῇ σχεδίῃ, τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτῆς Μανδροκλέα τὸν Σάμιον ἐδωρήσατο πᾶσι δέκα[1]. Ἀπ' ὧν δὴ Μανδροκλέης ἀπαρχὴν, ζῷα γραψάμενος[2] πᾶσαν τὴν ζεῦξιν τοῦ Βοσπόρου καὶ βασιλέα τε Δαρεῖον ἐν προεδρίῃ κατήμενον[3] καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διαβαίνοντα, ταῦτα γραψάμενος ἀνέθηκε ἐς τὸ Ἡραῖον[4], ἐπιγράψας τάδε·

»Βόσπορον ἰχθυόεντα γεφυρώσας ἀνέ-
[θηκε
»Μανδροκλέης Ἥρῃ μνημόσυνον
[σχεδίης[5],
«αὐτῷ μὲν στέφανον[6] περιθεὶς, Σαμίοισι
[δὲ κῦδος,
»Δαρείου βασιλέος[7] ἐκτελέσας κατὰ
[νοῦν«.

for unde regele Dariu zidi podul, fu, precum cred eŭ judecând (lucrul), pe la mijloc, între Bizanţa şi templul dela intrarea luĭ.

88. După aceea, Dariu, mulţumit cu podul, dăruĭ luĭ Mandrocle din Samos, architectuluĭ sĕŭ, câte ḑece din tóte. Mandrocle întrebuinţâ primele fructe ale acestor darurĭ ca să facă să se picteze întregul pod pe Bosfor, pe regele Dariu şeḑênd pe un tron şi armata luĭ trecênd, după ce făcù să se picteze aceste (subiecte) el închinâ (tabloul) în templul Junoneĭ la Samos cu următórea inscripţie :

«Pe Bosfor plin de pesce, Mandrocles
[aruncâ
«Un pod, spre pomenirea ḑeiţeĭ
[Junona,
«Corónă luĭ de glorie, o fală pentru Sa-
[mos,
«Îndeplinind luĭ Dariu poruncile
[regescĭ.

---

[1] ἐδωρήσατο πᾶσι δέκα. »Îĭ dăruì câte ḑece din tóte«. Tot astfel se dete şi luĭ Pausanias, după bătălia dela Platea: »Παυσανίῃ δὲ πάντα δέκα ἐξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη« (Cartea IX, Cap. 81). În casul de faţă Mandrocle trebue să fi primit drept resplată de la Dariu objecte pe carĭ le aveaŭ Perşiĭ cu dênşiĭ, adică vestminte, arme, caĭ, asinĭ, câmile, vase şi robĭ.

[2] ζῷα γραψάμενος. Scris într'un singur cuvînt în unele ediţiĭ (ζωαγραψαμένος) şi echivalent cu ζωγραψαμένος dela ζωγραφέω. Acéstă pictură trebue să fi fost pe lemn şi este una din cele maĭ vechĭ menţiunĭ a arteĭ picturiĭ la Elinĭ.

[3] ἐν προεδρίῃ κατήμενον. Póte şeḑênd pe înălţimea unde se ridică turnul cel mare al fortificaţiilor dela Rumeli-Hisar. Să comparăm acésta cu trecerea Elespontuluĭ de către Xerxe (Cartea VII, Cap. 56) »ἐθηεῖτο τὸν στρατὸν ὑπὸ μαστίγων διαβαίνοντα« ; — să maĭ comparăm şi cu posiţia cea înaltă de unde Xerxe privì lupta dela Salamina. Din text acì reese că autoritatea principală pentru autor în afirmarea treceriĭ luĭ Dariu şi construiriĭ poduluĭ luĭ Mandrocle erà chiar acest tablou comemorativ al faptuluĭ : acésta reese maĭ ales din întrebuinţarea cuvîntuluĭ δὴ maĭ sus, care, precum s'a ḑis (Cartea I, Cap. 1), arată că afirmaţia pe care o introduce acéstă particulă este objectul principal ce'l are în vedere autorul. În casul de faţă, δὴ indică că acéstă pictură este idea principală în mintea autoruluĭ, la care el voesce să ne aducă ca la sorgintea de unde se scie despre trecerea Bosforuluĭ de către Dariŭ.

[4] Ἡραῖον. În Blakesley rĕŭ scris Ἥραιον. Numele prin care se desemna în special templul Junoneĭ la Samos.

[5] σχεδίης. Ca maĭ sus indică cum că podul erà de lemn, plutitor pe vase.

[6] Αὐτῷ μὲν στέφανον. În unele ediţiĭ τῷ μὲν δὴ στέφανον.

[7] βασιλέος. Blakesley are βασιλέως.

ταῦτα μέν νυν τοῦ ζεύξαντος τὴν γέφυραν μνημόσυνα ἐγένετο.

89. Δαρεῖος δὲ δωρησάμενος Μανδροκλέα διέβαινε [1] ἐς τὴν Εὐρώπην , τοῖσι Ἴωσι παραγγείλας πλέειν ἐς τὸν Πόντον μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ· ἐπεὰν δὲ ἀπίκωνται ἐς τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα αὐτὸν περιμένειν, ζευγνύντας τὸν ποταμόν. [2] Τὸ γὰρ δὴ ναυτικὸν ἦγον Ἰωνές [3] τε καὶ Αἰολέες καὶ Ἑλλησπόντιοι. Ὁ μὲν δὴ ναυτικὸς στρατὸς τὰς Κυανέας διεκπλώσας ἔπλεε ἰθὺ τοῦ Ἴστρου· ἀναπλώσας δὲ ἀνὰ τὸν ποταμὸν δυῶν ἡμερέων πλόον ἀπὸ θαλάσσης τοῦ ποταμοῦ τὸν αὐχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἴστρου, ἐζεύγνυε [1]. Δαρεῖος δὲ ὡς διέβη τὸν Βόσπορον κατὰ τὴν σχε-

Astfel fu pomenirea lăsată de architectul constructor al podului.

89. Dariu, după ce făcù aceste darurĭ luĭ Mandocle, trecù în Europa, dând ordin Ionienilor ca să navigeze pe Pont până la fluviul Istru ; şi când vor sosì la Istru, să facă pod peste fluviŭ şi să-l aştepte acolo; căcĭ Ionieniĭ, Eolieniĭ şi Elespontiniĭ conduceaŭ puterea navală. Pe de o parte dar flota trecênd prin insulele Cianee, pluti drept spre Istru; urmând în sus cursul fluviuluĭ până la o distanţă de două ḑile de mare, la punctul unde se despart gurile luĭ, (Dariu) făcù un pod peste canalul acela. Pe de altă

---

[1] διέβαινε. Acéstă trecere a luĭ Dariu în Europa avu loc la anul 508 înainte de Christos.

[2] ζευγνύντας τὸν ποταμόν. Nu trebue să pierdem din vedere că participiul present întrebuinţat astfel cu o altă acţiune (περιμένειν) implică că acéstă din urmă acţiune se săvărşesce după aceea exprimată de participiu; aşà dar nu trebue să traducem acì, cum fac uniĭ: »să-l aştepte acolo şi să facă pod peste fluviŭ», ci »să facă pod peste fluviŭ şi să-l aştepte acolo«.

[3] ναυτικὸν ἦγον Ἴωνες. E sigur că Ionieniĭ oferiră cel maĭ mare contingent naval dintre toţĭ supuşiĭ luĭ Dariŭ, lucru care reese din faptul că cetăţile lor din Asia eraŭ cu mult cele maĭ importante; de sigur că dacă Feniciieniĭ (singurĭ în stare să dea un contingent naval maĭ mare decât Ionieniĭ) dedeseră asemenea contingent, nu ar fi trecut'o Erodot cu vederea; şi acì nu se face nicĭ o menţiune de vre un contingent fenician. Pe de altă parte e curios să nu fi fost represintată puterea navală a Fenicienilor în acéstă expediţie, maĭ ales că Erodot ne spune maĭ sus (Cap. 87) că Dariŭ aveà cu sine un contingent din tóte neamurile asupra câror aveà autoritate: »ἦγε δὲ πάντα τῶν ἦρχε«. Blakesley explică această tăcere asupra contingentuluĭ fenician prin faptul că Erodot acì urméză o naraţiune de sorginte ionică şi se sprijină pe cuvintele din cartea VI, cap. 8: »αὗται μὲν Ἰώνων ἦσαν. Acum cât pentru supunerea Ionienilor şi al Eolienilor către Perşĭ şi obligaţiunea ce o aveaŭ aceştia de a da ajutor Perşilor, vedem în cartea I, cap. 171, că eĭ furăr siliţĭ să ia parte în expediţia Perşilor în contra Carieĭ. Autorul nostru nu ne spune la care epocă avù loc acéstă supunere a Ionienilor şi al Eolienilor de pe continentul asiatic, dar în Cartea II, cap. 1 el ne spune»: Ἴωνας μὲν καὶ Αἰολέας ὡς δούλους πατρωΐους ἐόντας ἐνόμιζε«. În fine cetăţile eoliene, precum se vede din Cartea VII, cap. 95, deteră 60 de nave luĭ Xerxe şi cele ioniene deteră 100. Eŭ cred că Perşiĭ nu subjugară nicĭ o dată în mod absolut pe coloniĭ ionienĭ şi eolienĭ nicĭ pe dinastiĭ Elespontuluĭ, dar că aceştia singurĭ alergară la Perşĭ, oferindule un fel de vasalitate în schimbul uneĭ protecţiĭ eficace în contra vicinilor lor maĭ imediaţĭ ca Lidieniĭ, Carieniĭ, Frigieniĭ, ş.c.l., şi în contra incursiunilor periodice ale popórelor barbare, cum eraŭ Cime-

δίην, ἐπορεύετο διὰ τῆς Θρηΐκης· ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ Τεάρου[2] ποταμοῦ τὰς πηγὰς, ἐστρατοπεδεύσατο ἡμέρας τρεῖς.

90. Ὁ δὲ Τέαρος λέγεται ὑπὸ τῶν περιοίκων εἶναι ποταμῶν ἄριστος, τά τε ἄλλα ἐς ἄκεσιν φέροντα καὶ δὴ καὶ ἀνδράσι καὶ ἵπποισι ψώρην[3] ἀκέσασθαι. Εἰσὶ δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ δυῶν δέουσαι τεσσεράκοντα ἐκ πέτρης τῆς αὐτῆς ῥέουσαι· καὶ αἱ μὲν αὐτέων εἰσὶ ψυχραὶ, αἱ δὲ θερμαί. Ὀδὸς δ'ἐπ' αὐτάς ἐστι ἴση ἐξ Ἡραίου τε πόλιος τῆς παρὰ Περίνθῳ[4] καὶ ἐξ Ἀπολλωνίης τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ[5], δυῶν ἡμερέων ἑκα-

parte Dariu, îndată ce trecù Bosforul pe podul de vase, înaintâ prin Tracia: sosind la isvórele rîuluĭ Tearu, îşĭ aşeḑâ acolo lagărul în timp de treĭ ḑile.

90. Tearul are reputaţia printre localĭ de a fi rîul cel maĭ făcător de bine, aducênd vindecare la multe bóle, dar între altele vindecând şi mâncărimea la caĭ şi la ómenĭ. Isvórele luĭ sunt în numĕr de treĭ-ḑecĭ şi opt şi curg tóte din aceeaşĭ stîncă; unele din ele sunt recĭ, altele calde; distanţa până acolo, atât dela oraşul Erea lângă Perintu cât şi dela Apo-

---

rieniĭ, carĭ din când în când veniaŭ de cotropiaŭ cetăţile lor. Era un fel de regim de capitulaţiunĭ cu Perşiĭ.

[1] ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἴστρου ἐζεύγνυε. Astăḑĭ, nu există un punct anume unde se desparte Dunârea de o dată în diferite braţe: braţul Kilieĭ se rupe maĭ sus de Ismail, acela al Sulineĭ maĭ jos de Tulcea, unde se desparte de braţul Sf. George. Din descrierile însă a vechilor geografĭ e de presupus că exista o dată un braţ vechiŭ al Dunâriĭ care se rupea dela cursul principal cam tot pe unde se desparte şi gura Kilieĭ. Acel braţ erà cel maĭ despre sud şi se vărsa în Pontul Euxin lângă oraşul vechiŭ Istria, pe atuncĭ portul gurilor Dunâriĭ, şi care erà cel puţin aşà de sud ca satul modern Karaglak saŭ Kagarlik. Uniĭ cred că acest braţ vechiŭ se despărţia de Dunâre cam pe la Hîrsova şi că lacul Raselm nu este decât un rest. În orĭ ce cas cred că podul peste Dunâre care servì la trecerea luĭ Dariu trebuie să fi fost aşeḑat cam pe la punctul unde trecură Ruşiĭ Dunârea la 1828 şi unde trecerea e maĭ lesniciósă.

[2] Τεάρου. S'a creḑut mult timp că acest Tearu este rîul modern Tekedere, care se varsă în apa Karistiran, aprópe de satul Eski-Baba; acum însă s'a dovedit că este rîul Simerdere care isvoresce din Balkanul mic, aprópe de satul Bunar-hisar. »Acì, ḑice un călător engles, se pot distinge cele 38 de isvóre »ale rîuluĭ Tearu despre carĭ vorbesce Erodot«. Vara aceste isvóre sunt recĭ dar iarna multe din ele devin aşà de calde încât zăpada se topesce de pe margine. Astăḑĭ aceste isvóre saŭ fântâne nu aŭ nicĭ o proprietate medicală cum aveaŭ în vechime.

[3] ψώρην. Bólă de piele cunoscută în limba latină sub numele de scabies.

[4] Ἡραίου τε πόλιος τῆς παρὰ Περίνθῳ. Erea, saŭ cum o numesce Demosten (Olinth, III. § 5) Ἡραῖον τεῖχος, erà aprópe de Perint şi Mannert o consideră ca o suburbie a aceluĭ oraş. Sigur că numele eĭ derivă dela templul Junoneĭ, zidit acolo, fără îndoială de Samieniĭ carĭ colonizară Perintul. Perintul pe Propontida a fost o colonie samiană fórte însemnată şi în timpul dominaţieĭ romane erà, ca importanţă, al doilea oraş al Tracieĭ după Bizanţa. În secolul al 4-lea al ereĭ nóstre începu să se numéscă Eraclea, corupt de Turcĭ în Eregli, numele modern al acestuĭ oraş.

[4] Ἀπολλωνίης τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ. Cuvintele τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ sunt puse acì de Erodot spre a deosebi acest oraş de altele multe purtând acelaş nume, din carĭ cea maĭ importantă este aceea de pe cósta Ilirieĭ

τέρη[1]. Ἐκδιδοῖ δὲ ὁ Τέαρος οὗτος ἐς τὸν Κοντάδεσδον[2] ποταμὸν· ὁ δὲ Κοντάδεσδος, ἐς τὸν Ἀγριάνην[3]· ὁ δὲ Ἀγριάνης, ἐς τὸν Ἕβρον[4]· ὁ δὲ, ἐς θάλασσαν τὴν παρ' Αἴνῳ πόλι[5].

91. Ἐπὶ τοῦτον ὦν τὸν ποταμὸν ἀπικόμενος ὁ Δαρεῖος ὡς ἐστρατοπεδεύσατο, ἡσθεὶς τῷ ποταμῷ[6] στήλην ἔστησε καὶ ἐνθαῦτα, γράμματα ἐγγράψας[7] λέγοντα τάδε· »ΤΕΑΡΟΥ

lonia cea de pe Pontul Euxin este de câte două ḑile de drum. Tearul acesta se varsă în rîul Contadesdu; Contadesdul, în (rîul) Agriane; Agrianul, în Ebru; acest din urmă (se varsă) în mare aprópe de orașul Enu.

91. Sosind dar Dariu la rîul acesta, îndată ce îşĭ aşeḑâ lagărul, fu atât de încântat cu apa încât ridicâ și acolo o colónă, săpând litere pe dênsa cu însemnarea

---

menţionată în Cartea IX, Cap. 92. Scilax în »Peripleumata« ne vorbesce despre Apolonia cea de pe Euxin, Scimnu din Chio ne spune că ea fu fundată de Milesienĭ 50 de anĭ înaintea suiriĭ luĭ Ciru pe tronul Persieĭ, adică pe la anul 609 înainte de Christos. Un autor anonim antic, carele a scris o călătorie împrejurul Pontuluĭ »Periplus Ponti Euxini« ḑice că pe timpul în care scria el, orașul Apolonia îşĭ schimbase numele în acela de Sozopolis. Acest fapt ne permite a determina locul unde erà situat acel oraş, pentru că scim că vechia Sozopolis este Sizeboli de astăḑĭ în golful Burgas.

[1] δυῶν ἡμερέων ἑκατέρη. În adevêr distanţa actuală dela Eregli la Bunar-Hisar este aprópe identică cu distanţa dela Sizeboli la Bunar-Hisar; dela Eregli la Bunar-Hisar sunt, în linie dréptă, 80 de kilometri, şi ceva maĭ mult de la Sizeboli la Bunar-Hisar, astfel încât distanţa de două ḑile dată acì, adică de vre-o 40 de kilometri pe ḑi, este corectă, presupuind că omul ar merge călare. Aceste două oraşe, Erea şi Apolonia, eraŭ de sigur puncturile unde debarca lumea care mergea la bâile dela Tearu şi de aceea se socotesce distanţa dela acele puncturĭ.

[2] Κοντάδεσδον. Erodot este singurul autor care face menţiune despre acest rîŭ; trebue să fie apa care astăḑĭ se numesce Kanezik-Deresi şi care se varsă în rîul Erzene. Rawlinson ḑice că este rîul Karistiran care se varsă tot în Erzene.

[3] Ἀγριάνην. Rîul Erzene saŭ Erkene de astăḑĭ, numit de scriitoriĭ evuluĭ de mijloc Ergini. El se varsă în Maritza la nordul munţilor Rodopĭ (Despot Dagh) lângă satul Demotica.

[4] Ἕβρον. Cel maĭ mare din rîurile Tracieĭ, astăḑĭ »Maritza«.

[5] Αἴνῳ πόλι. Oraşul acesta, care astăḑĭ se numesce Enos, fu fundat de Eolienĭ şi deveni important la epoca bizantină.

[6] ἡσθεὶς τῷ ποταμῷ. Cualitatea apeĭ juca un mare rol la Orientalĭ, maĭ ales în ceea ce privia potabilitatea eĭ şi proprietatea eĭ de a se conserva pentru călătoriĭ prin pustietate şi prin locurĭ unde era lipsă de apă de băut. Acì însă nu cred că apa să fi plăcut luĭ Dariu pentru aceste cualităţĭ, căcĭ, după descrierea din text, ea trebue să fi avut un caracter mineral sulfuros şi prin urmare prostă la gust. E probabil că ea atrăsese atenţia luĭ Dariu pentru cualităţile eĭ minerale. Scim dintr'un pasagiu al luĭ Aristofan (Acharn: 80—84) că Perşiĭ aveaŭ obiceiul de a merge să petrécă parte din vară pe la bâĭ minerale, întocmaĭ cum clasele nóstre maĭ cu dare de mână fac astăḑĭ în Germania, Austria şi Franţa, şi oficeriĭ perşĭ, staţionaţĭ la Elespont, consideraŭ de sigur apele de la Tearu ca un fel de Toeplitz saŭ de Kreutznach modern. Visita dar a regeluĭ Persieĭ într'o staţiune balneară aşa de renumită trebuia comemorată printr'o inscripţie.

[7] γράμματα ἐγγράψας. E probabil că acéstă inscripţie erà bilingua ca şi

»ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙ[1] ΥΔΩΡ »ΑΡΙΣΤΟΝ ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ »ΠΑΡΕΧΟΝΤΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΠΟ»ΤΑΜΩΝ· ΚΑΙ ΕΠ' ΑΥΤΑΣ Α»ΠΙΚΕΤΟ ΕΛΑΥΝΩΝ ΕΠΙ ΣΚΥ»ΘΑΣ ΣΤΡΑΤΟΝ ΑΝΗΡ ΑΡΙΣ»ΤΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ »ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΔΑ»ΡΕΙΟΣ Ο ΥΣΤΑΣΠΕΟΣ, ΠΕΡ»ΣΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ »ΗΠΕΙΡΟΥ[2] ΒΑΣΙΛΕΥΣ«. Ταῦτα δὴ ἐνθαῦτα ἐγράφη.

92. Δαρεῖος δὲ ἐνθεῦτεν ὁρμηθεὶς ἀπίκετο ἐς ἄλλον ποταμὸν τῷ οὔνομα Ἀρτισκός[3] ἐστι, ὃς διὰ Ὀδρυσέων[4] ῥέει. Ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν ποταμὸν ἀπικόμενος ἐποίησε τοι-

următóre: »APELE CELE MAI »MINUNATE ŞI CELE MAI »BUNE SUNT ISVÓRELE »RIULUI TEARU, PE CAND »IŞI DUCEA ARMATA IN »CONTRA SCITILOR LE A »VISITAT CEL MAI MINU»NAT ŞI CEL MAI BUN »DINTRE TOŢI ÓMENII DA»RIU FIUL LUI ISTASPE »REGELE PERŞILOR ŞI »AL INTREGULUI CONTI«NENT«. Acestea le scrise el acolo.

92. Dariu, pornind din locul acela, ajunse la un alt rîŭ care se numeşce Artiscu şi care curge prin pârţile Odrisilor. Iată ce făcù el când sosì la acest rîŭ;

---

aceea dela intrarea Bosforuluĭ, adică scrisă în litere cuneiforme şi în limba elină: acésta explică cum a putut Erodot să ne o transmită textual. Se crede că acum vre o treĭ-ḑecĭ de anĭ acéstă inscripţie exista încă, fiind că la anul 1847 Generalul Jochmu visitâ Bunar-Hisarul şi un Turc bătrân de acolo i spuse că până cu puţin timp înainte se afla aruncată lângă casa luĭ o inscripţie cu litere »ca nisce cue«. Se făcură firesce tóte cercetările posibile prin localitate dar nu se maĭ putu da de urma pietrei şi se presupune că ea, saŭ a fost arsă pentru var, saŭ zidită în vre-o casă din localitate.

[1] ΚΕΦΑΛΑΙ. Acésta trebue să fie o traducţie ad litteram a cuvîntuluĭ asirian. Chiar astăḑĭ cuvîntul persan »Sir«, care insemnéză cap, însemnéză şi sorginte, şi de sigur că pe inscripţia asiriană trebue să fi existat un cuvînt care s'a tradus în elinesce prin κεφαλή, căcĭ în limba elină nicĭ o dată κεφαλὴ nu se aplică la sorgintea unuĭ rîŭ.

[2] ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ. Adică, πάσης τῆς Ἀσίης, fiind că prin continent Eliniĭ înţelegeaŭ continentul Asieĭ şi prin »Asie« eĭ înţelegeaŭ ceea ce numim noĭ Asia mică. Tot astfel avem şi în Cartea I, Cap. 4: »τὴν Ἀσίαν οἰκειεῦνται οἱ Πέρσαι«.

[3] Ἀρτισκός. Gatterer pretinde că acésta este apa Area, care se varsă în Maritza aprópe de Adrinopoli, dar e aprópe cu neputinţă, cum observă fórte just Rawlinson, ca să fi ocolit Dariu atât de mult spre stânga. Mannert crede că este apa numită astăḑĭ Tunsa, dar prefer teoria luĭ Iochmu, carele a studiat bine topografia locului descris acì de Erodot, că rîul Artiscu nu este alt ceva de cât apa numită astăḑĭ Teke-Dere, pe care o trece călătorul modern de multe orĭ pe soséoa ce duce prin Balcanĭ. Generalul Iochmu a observat acolo pe o înălţime aprópe de drum vre o şése tumulĭ marĭ, şi ne maĭ spune că în matca gârleĭ şi în localităţile cam jos din apropiere, se află nisce bolovanĭ marĭ carĭ póte aŭ provocat ordinul dat de Dariu soldaţilor sĕĭ şi pe care ni 'l transmite acì Erodot.

[4] Ὀδρυσέων. Acest popor mic maĭ este menţionat de Tucidid (II, 29, 95 şi IV, 101). Locuia în regiunea coprinsă astăḑĭ de satele Kirk-Kelesi, Buiuk-Derbend, Demotica şi Eski-Baba, în centrul câreia se află cetatea Adrinopoli

όνδε· ἀποδέξας χωρίον τῇ στρατιῇ ἐκέλευε πάντα ἄνδρα λίθον ἕνα παρεξιόντα τιθέναι ἐς τὸ ἀποδεδεγμένον τοῦτο χωρίον· ὡς δὲ ταῦτα ἡ στρατιὴ ἐπετέλεσε, ἐνθαῦτα κολωνοὺς μεγάλους τῶν λίθων καταλιπὼν ἀπήλαυνε[1] τὴν στρατιήν,

93. Πρὶν δὲ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἴστρον[2], πρώτους αἱρέει Γέτας[3] τοὺς ἀθανατίζοντας[4]. Οἱ μὲν γὰρ δὴ τὸν Σαλμυδησσὸν[5] ἔχοντες Θρήϊ-

după ce indicâ oştirii sale un loc anume, dete ordin ca fie care soldat, pe când trecea, să depue o piatră în acel loc; după ce armata executâ acest ordin, el merse înainte cu dênsa lăsând acolo mormanurĭ marĭ de pietre.

93. Înainte de a sosi la Istru, primul popor pe care îl supuse (Dariu) fu Geţiĭ, carĭ cred că sunt nemuritorĭ. Câcĭ

---

[1] ἀπήλαυνε. Astfel sună textul celor maĭ multe manuscrise. Unul singur din cele vechĭ, acela al luĭ Sancroft la Cambridge, are ἀπέλαυνε şi cu el se conformă Gaisford şi Schweighäuser.

[2] ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἴστρον. Nimic nu indică în mod pósitiv la care anume punct Dariu trecu peste Balcanĭ ca să se cobóre în câmpiile Bulgarieĭ şi în direcţia Dobrogeĭ nóstre, dar Rawlinson presupune că trecătórea acésta s'ar fi operat între Dolet şi Faki, şi că de acolo Dariu ar fi apucat spre malul mâriĭ, răsbind pe la Burgas; de acolo Perşiĭ ar fi urmat defileurile lângă mare, între Misevria şi Iovan-Dervish. Astfel, ḑice Rawlinson, Dariu ar fi apucat pe drumul urmat la 1828 de generaliĭ Roth şi Rudiger şi de mareşalul Diebitsch la 1829. În casul acela Dariu a trecut la vre o 20 de kilometri spre apus de Constanţa, cam pe la Medgidie.

[3] Γέτας. Despre origina Geţilor s'a ivit o mulţime de teoriĭ: uniĭ pretind că eĭ nu eraŭ decât Slaviĭ de astăḑĭ, veniţĭ din pârţile mâriĭ Caspie, alţiĭ susţin că eraŭ un popor pelasgic, ş.c.l. Din câte teoriĭ s'aŭ emis în acéstă privinţă, cea maĭ bine fundată şi aceea care astăḑĭ póte fi considerată ca un fapt aprópe stabilit, este că Geţiĭ eraŭ de aceeaşĭ rasă cu Goţiĭ, adevêrata sorginte a popórelor germanice. Precum Goţiĭ, maĭ târḑiu se împărţiră în Ostrogoţĭ şi în Visigoţĭ, tot astfel şi Geţiĭ, carĭ nu eraŭ decât o avangarda împinsă spre Europa înaintea emigraţieĭ principale din timpul luĭ Alaric, se împărţiră în Tisa-Geţĭ şi în Mesa-Geţĭ. Ramura Geţilor stabilită în Tracia formâ un singur popor cu Traciĭ cu carĭ se amestecâ. O porţiune din acest amalgam traco-getic trecu peste Dunâre în pârţile nóstre şi stabilinduse aicea formâ poporul pe care îl numiră Romaniĭ maĭ târḑiŭ »Dacĭ«. De aceea şi Plin (H. N. IV, 25) numesce pe Dacĭ, Geţĭ: »Getae, Daci Romanis dicti«. La epoca expediţieĭ luĭ Dariu în Scitia, Geţiĭ aceştia locuiaŭ în pârţile de loc între muntele Emu şi Istru, adică între rîul numit astăḑĭ Iantra şi Pontul Euxin, în alte cuvinte, în Bulgaria orientală şi în Dobrogea de astăḑĭ. În orĭ ce cas, afinitatea între Geţĭ şi Dacĭ erà fórte mare şi religia lor aceeaşĭ, Zalmoxis fiind fundatorul comun al religieĭ lor şi acela care stabilise acolo teoria nemuririĭ sufletuluĭ. Aşà dar, Traciĭ, Geţiĭ şi Daciĭ pot fi consideraţĭ ca un singur popor în tóte privinţele.

[4] τοὺς ἀθανατίζοντας. Asemenea credinţă din partea unuĭ popor barbar de sigur trebuie să fi impresionat pe Erodot şi de aceea, vorbind acì în trécăt numaĭ despre Geţĭ, se simte dator să menţioneze acest fapt şi să facă o digresiune, întrerupênd până la Cap. 97, firul naraţiuneĭ, pentru a face o mică dare de sémă despre acest popor şi maĭ ales despre credinţele luĭ religióse.

[5] Σαλμυδησσόν. Salmidesul nu a existat ca oraş, precum cred uniĭ, ci este pur şi simplu numele localităţiĭ care se afla lângă rîul purtând acest nume, rîŭ care se vărsa în Pontul Euxin, la vre o 115 kilometri de Bosfor. Acest rîŭ, saŭ maĭ bine ḑis părîu, este menţionat de Xenofon (Anabasis VII, 5) carele visitâ locul şi fu martor al cruḑimilor săvârşite de Tracĭ faţă cu marinariĭ strâinĭ al câror vase se spărgeaŭ pe cóstele lor. Rawlinson crede că satul turcesc Midjeh conservă urma vechiuluĭ nume Salmidesus, pe care îl derivă dela rădăcina

κες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίης[1] πόλιος οἰκημένοι (καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι[2] καὶ Νιψαίοι[3]), ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδοσαν Δαρείῳ· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην[4] τραπόμενοι αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηΐκων ἐόντες ἀνδρειότατοι[5] καὶ δικαιότατοι.

94. Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς, νομίζουσι ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν[6] δαίμονα· οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι

Tracii, carĭ posedă pârţile Salmidesuluĭ şi carĭ locuesc maĭ sus de cetăţile Apolonia şi Mesambria — şi carĭ se numesc Scirmiaḑĭ şi Nipseĭ — se predaseră luĭ Dariu fără nicĭ o luptă; iar Geţiĭ, hotărînduse (la o resistenţă) îndărătnică, fură supuşĭ îndată, cu tóte că sunt maĭ bărbaţĭ şi maĭ drepţĭ decât Traciĭ.

94. Iată în ce mod sunt eĭ nemuritorĭ. Eĭ nu (cred că) mor, dar cred că aceĭ carĭ aŭ răposat merg la ḑeul Zalmoxis; uniĭ din eĭ maĭ daŭ acestuĭ (ḑeŭ) nu-

---

»Salm« care se găsesce în Salimbria saŭ Selimbria şi în Salmoxis saŭ Zalmoxis, şi de la Odesus, numele unuĭ oraş tot pe aceeaşĭ cóstă.

[1] Μεσαμβρίης. Mesambria este citată de Scilax ca unul din oraşele eline de pe cósta tracică. Scimnu din Chio spune că ea fu fundată de Calcedonienĭ şi de Megarienĭ tocmaĭ la epoca acesteĭ expediţiĭ a luĭ Dariu. Pentru oraşul Apolonia veḑĭ maĭ sus la nota 5, pag. 125. Traciĭ menţionaţĭ acì, adică aceĭ carĭ posedă pàrţile Salmidesuluĭ şi locuesc maĭ presus de cetăţile Apolonia şi Mesambria, ar represinta dar astăḑĭ pe locuitoriĭ întregiĭ regiunĭ între Balcanul mic (les petits Balcans) şi Marea Négră.

[2] Σκυρμιάδαι. Unele ediţiĭ ordinare aŭ Κυρμιάναι. Stefan din Bizanţa este singurul autor carele menţionéză acest popor: el ḑice că sunt vecinĭ cu Geţiĭ »Σκυρμνιάδαι, ἔθνος σὺν Γέταις«.

[3] Νιψαίοι. Aceleaşĭ ediţiĭ carĭ aŭ Κυρμιάναι scriŭ acì Μυψαῖοι. Aceştia eraŭ, ne spune Stefan din Bizanţa, locuitoriĭ oraşuluĭ Nipsa în Tracia »Νίψα· πόλις Θράκης«.

[4] ἀγνωμοσύνην. Traduc acì prin »îndărătnică« cu tóte că sensul literal al pasagiuluĭ este: »luară o hotărîre neînţeléptă«, ca să exprime idea evidentă autoruluĭ că îndărătnicia, saŭ maĭ bine ḑis bărbăţia lor, fu causa robiriĭ lor.

[5] Θρηΐκων ἐόντες ἀνδρειότατοι. De sigur că credinţa acestuĭ popor în nemurirea sufletuluĭ avea un efect puternic menit a stimula bărbăţia luĭ, câcĭ ea inspira dispreţul morţiĭ şi aspiraţia către o viaţă futură maĭ fericită: asemenea credinţe nu existaŭ în religia Tracilor ca să-ĭ însufletéscă cu vre un sentiment de acéstă natură.

[6] Ζάλμοξιν. E evident că forma Ζάλμοξιν, care este şi aceea adoptată de tóte manuscrisele cele maĭ autorizate, este cea corectă, şi că forma Ζάμολξιν adoptată în câte va ediţiĭ şi cu care sunt maĭ familiarĭ aceĭ carĭ aŭ scris în limba nóstră asupra religieĭ Dacilor, este greşită. Rădăcina cuvîntuluĭ este »Salm« saŭ »Zalm« şi se găseşce în numele Salmidesus (veḑĭ maĭ sus nota 5, pag. 128). Porfir (Vita Pithagor) derivă acest nume de la cuvîntul tracic »Zalmes«, care, ḑice el, însemnéză »piele«, dar acésta pare a fi un lucru puţin probabil. Beyer dă o interpretare maĭ bună, dela »Zalm« în limba zindică, limba originală a Geţilor, care însemnéză »subt pămênt«. Astfel fiind numele »Zalmoxis« ar însemna »acela carele locuesce subt pămênt« adică un ḑeŭ al regiunilor inferióre şi al spiritelor, cum erà Pluton în mitologia elină. Aceĭ carĭ cred că Geţiĭ eraŭ tot una cu Goţiĭ, şi că Goţiĭ eraŭ strămoşiĭ Germanilor (lucru acum destul de bine constatat) sunt de părere că Zalmoxis erà

Γεβελέϊζιν [1]. Διὰ πεντετηρίδος δὲ τὸν πάλῳ λαχόντα [2] αἰεί σφεων αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἑκάστοτε δέωνται· πέμπουσι δὲ ὧδε· οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι· ἄλλοι δὲ διαλαβόντες [3] τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥιπτεῦσι ἐς τὰς λόγχας. Ἢν μὲν δὴ ἀποθάνῃ ἀναπαρεὶς [4], τοῖσι δὲ ἵλεως ὁ θεὸς δοκέει εἶναι· ἢν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιῶνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοί μιν ἄνδρα κακὸν εἶναι· αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον, ἄλλον ἀποπέμπουσι· ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶντι. Οὗτοι οἱ αὐτοὶ Θρήϊκες καὶ πρὸς βροντήν τε καὶ ἀστραπὴν τοξεύοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανον, ἀπειλεῦσι [5] τῷ θεῷ,

mele de Gebeleizis. La fie-care cincĭ anĭ eĭ trimit câte unul dintre dênşiĭ, desemnat de sorţĭ, ca sol către Zalmoxis şi îl însărcinéză cu tóte câte le cer eĭ fie-care; iată cum îl trimit: (un numĕr óre care dintr'ênşiĭ) se pun în rînd şi iaŭ (fie care câte) treĭ suliţe; alţiĭ luând pe cel destinat a fi trimis către Zalmoxis de mânĭ şi de picióre, îl ridică în sus şi îl asvîrlă pe vîrfurile suliţelor; dacă, în căderea luĭ, el e străpuns şi móre, eĭ cred că ḑeul le este favorabil; daca însă el nu móre, eĭ învinovăţesc pe trimisul acela, şi ḑic că este un om rĕŭ; după ce aŭ aruncat vina asupra acestuia, trimit pe altul (în lo-

---

identic cu ḑeul scandinav Odin. În orĭ ce cas acest Zalmoxis erà divinitatea Geţilor şi ḑeul în sînul căruia se odihniaŭ spiritele acelor carĭ mor pe pămênt. Geţiĭ veniră în Tracia cu cultul acesta şi îl răspândiră acolo. Îl maĭ introduseră şi în Dacia, câcĭ tot acest Zalmoxis al Geţilor erà şi ḑeul Dacilor, (Veḑĭ Neigebaur: »Dacien« pag. 206).

[1] Γεβελέϊζιν. Patru manuscrise fórte însemnate, adică acela din Florenţa. acela din biblioteca luĭ Wesseling, acela din biblioteca luĭ Schweighäuser şi acela din biblioteca universităţiĭ Cambridge (carĭ aŭ tot d'auna o analogie mare între ele) aŭ Βελέϊζιν, ceea ce óre cum aduce aminte numele divinităţiĭ «Beel-Zebuth«. Tot Beyer, carele a dat etimologia numeluĭ Zalmoxis, derivă Gebeleizis din limba lituanică, dela cuvintele *giva* şi *leizis* »dătătorul de' linişte« — un nume care se acordă bine cu atribuţiile ḑeuluĭ Zalmoxis. — Daca acéstă interpretare este corectă, nu putem fi decât isbiţĭ de analogia între cuvintele »giva-leizis« şi »giver of leasure« echivalentul în limba englesă pentru »dătătorul de linişte«. În atare cas limbele lituanice şi germanice aŭ o afinitate evidentă.

[2] πάλῳ λαχόντα. La Cap. 83 din Cartea III avem κλήρῳ λαχόντα tot în acelaş sens, precum şi la Capitolul 153 maĭ jos, avem tot πάλῳ λάχοντα.

[3] διαλαβόντες. Puterea luĭ διὰ este separatistă şi indică că uniĭ îl luaŭ de o mână, alţiĭ de altă mână, uniĭ de un picior, alţiĭ de altul, întocmaĭ ca maĭ sus la Cap. 68 »διαλελαμμένος ἄγεται«.

[4] ἀναπαρεὶς exprimă asvîrlirea în sus şi străpungerea la cădere. Acelaş cuvînt este întrebuinţat maĭ jos la Cap. 103.

[5] ἀπειλεῦσι. Majoritatea manuscriselor aŭ ἀπείλουσι şi maĭ sus aŭ ῥίπτουσι, în loc de ῥιπτεῦσι. Însă Gaisford şi ediţiile cele maĭ autorisate scriŭ astfel pe basa o două manuscrise importante, cel Sancroftian şi cel Weselingian din Viena. Să comparăm acest obiceiŭ al Geţilor cu cele ce spune Erodot că le făceaŭ Calcidieniĭ (Cartea I, Cap. 172) şi cu ceea ce făceaŭ Psiliĭ (maĭ jos Cap. 173). Există chiar în ḑilele nóstre un obiceiŭ analog, acela al Turcilor la Constantinopole şi în alte oraşe turceştĭ unde se dă cu puşca în lună şi în sóre cu ocasia uneĭ eclipse.

οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

95. Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον οἰκεόντων Ἑλλήνων καὶ Πόντον [1], τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον, ἐόντα ἄνθρωπον, δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ [2], δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ [3] τῷ Μνησάρχου· ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸν, γενόμενον ἐλεύθερον, χρήματα κτήσασθαι συχνὰ, κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑωυτοῦ. Ἅτε δὲ κακοβίων τε ἐόντων τῶν Θρηΐκων καὶ ὑπαφρονεστέρων, τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον δίαιτάν τε Ἰάδα καὶ ἤθεα βαθύτερα [4] ἢ κατὰ Θρήϊκας, οἷα Ἕλλησί τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ [5] Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι

cul luĭ); instrucţiile se daŭ (victimeĭ) pe când e încă în viaţă. Tot Traciĭ aceştia, când fulgeră şi tună, aruncă cu săgéta în sus spre cer ca să ameninţe divinitatea, căcĭ eĭ nu cred să existe o altă divinitate afară de a lor.

95. Pe cât am aflat eŭ dela Eliniĭ carĭ locuesc Elespontul şi Pontul, acest Zalmoxis, fiind om, servise la Samos, servise chiar ca rob al luĭ Pitagora fiul luĭ Mnesarc: în urma acestora, căpătându'şĭ libertatea, el adunase o mare stare, şi îmbogăţindu-se se intórse în patria luĭ. Traciĭ ducênd o viaţă miserabilă şi fiind ignoranţĭ, acest Zalmoxis, crescut în moravurile ioniene şi avênd o învăţătură maĭ solidă decât aceea a Tracilor, de óre ce fusese în contact cu Eliniĭ, şi încă cu unul din ceĭ maĭ

---

[1] Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον οἰκεόντων Ἑλλήνων καὶ Πόντον. Acésta este proba cea maĭ palpabilă că Erodot visitase însuşĭ porturile Tracieĭ colonizate de Elinĭ: póte însă, cum ḑic uniĭ, că el nu a pătruns departe în interiorul ţêriĭ. Trebue să observăm acì că prin Elespont se înţelege nu numaĭ Elespontul propriŭ ḑis, dar şi partea din marea Egee care scaldă cóstele Tracieĭ.

[2] δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ. Robiĭ din Tracia eraŭ frecuenţĭ în Elada unde părinţiĭ lor îĭ vindeaŭ (veḑĭ Cartea V, Cap. 6). Chiar în timpul Romanilor erà astfel şi numirile tracice *Davus* (Δᾴος saŭ ΔᾴϜος) şi *Geta* eraŭ comune sclavilor, şi sunt des întrebuinţate de Terenţiu în comediile luĭ.

[3] δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ. Zalmoxis, după reîntórcerea luĭ dela Samos în ţéra luĭ, introduse acolo filosofia luĭ Pitagora si teoriile pitagoriciane despre nemurirea sufletuluĭ şi despre metempsicosă.

[4] ἤθεα βαθύτερα. Acéstă expresie este întrebuinţată de Polibiu şi maĭ ales de Filon Ebreul, dar e de mirat s'o găsim într'un autor aşà de vechiŭ ca Erodot. ἦθος βαθὺ indică un caracter format printr'o instrucţie solidă şi filosofică şi nu o simplă educaţie tecnică cum ar fi aceea a usuluĭ armelor, limita obicinuită a educaţieĭ la popórele barbare.

[5] σοφιστῇ. Atît σοφὸς cât şi σοφιστὴς în timpurile cele vechĭ eraŭ termenile prin carĭ se desemna un ierofant; de aceea aceste denumirĭ se aplicaŭ uneĭ persóne învăţate în materie atît umană cât şi divină. Cuvîntul »σοφιστὴς« nu începu să capete sensul cel rĕŭ ce-l are acum în limbagiul filosofic decât maĭ târḑiŭ.

ἀνδρεῶνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀστῶν τοὺς πρώτους καὶ εὐωχέοντα, ἀναδιδάσκειν ὡς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ' ἥξουσι ἐς χῶρον τοῦτον, ἵνα αἰεὶ περιεόντες ἕξουσι τὰ πάντα ἀγαθά· ἐν ᾧ [1] δὲ ἐποίεε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγαιον οἴκημα ἐποιέετο· ὡς δέ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηΐκων ἠφανίσθη· καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα [2] διαιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία. Οἱ δέ μιν ἐπόθεόν τε καὶ ἐπένθεον ὡς τεθνεῶτα· τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ ἐφάνη τοῖσι Θρήϊξι. Καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ Ζάλμοξις. Ταῦτά φασί μιν ποιῆσαι.

96. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου καὶ [3] τοῦ καταγαίου οἰκήματος οὔτε

însemnaţĭ dintre filosofiĭ elinĭ, adică cu Pitagora, zidi o sală pentru bărbaţĭ pentru primirea şi ospătarea celor de frunte din concetăţeniĭ luĭ, unde să-ĭ înveţe că nicĭ el, nicĭ óspeţiĭ luĭ, nicĭ aceĭ carĭ se vor nasce în vecĭ dintr'ênşiĭ, nu vor peri, dar că vor merge într'un loc unde vor vieţui pururea bucurându-se de tóte cele bune; pe când el făcea acelea ce le spuseiŭ şi vorbia astfel, el îşĭ săpâ o locuinţă subterană; îndată ce îşĭ terminâ locuinţa, se făcù nevĕḑut pentru Tracĭ; scoborînduse el jos în locuinţa subterană, rĕmase (ascuns acolo) timp de treĭ anĭ. (Traciĭ) îl regretară şi îl plânseră ca pe unul mort; în al patrulea an însă el se arătâ lor. Astfel eĭ vĕḑură confirmându-se tóte cele spuse de Zalmoxis. Acestea le spun (Eliniĭ) că le ar fi făcut Zalmoxis.

96. Despre partea mea, în ceea ce priveşte acéstă istorie

---

[1] ἐν ᾧ. Se referă la timp şi nu la loc, precum explică fórte bine Schweighäuser în »Lexicon Herodot:«.

[2] ἐποιέετο· ὡς δέ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηΐκων ἠφανίσθη· καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα. Aceste cuvinte sunt omise în manuscrisul din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge. De sigur că copistul le a omis din greşélă, trecênd din nebăgare de sémă dela întâiul »κατάγαιον οἴκημα« la cel d'al doilea, Acéstă locuinţă subterană a luĭ Zalmoxis a îndemnat pe Bessell să presupue că numele Zalmoxis derivă din limba Zindică şi însemnéză »carĭ locuesc subt pămênt«. Asemenea şi Rhousopolus ḑice că Gebeleïzis (cel-lalt nume al luĭ Zalmoxis) însemnéză »καταχθόνιος θεὸς«. Veḑĭ nota asupra cuvintelor Zalmoxis şi Gebeleïzis la capitolul precedent.

[3] τούτου καὶ. Aceste două cuvinte lipsesc în cincĭ manuscrise şi anume: 1° în acela din biblioteca mediceană la Florenţa, 2° în manuscrisul Weselingian din secolul 12-lea, 3° în acela al biblioteciĭ universităţiĭ Cambridge, 4° în al luĭ Schweighäuser din secolul 10-lea şi în fine 5° într'un mic manuscris fragmentar care se conservă în biblioteca naţională din Paris.

ἀπιστέω, οὔτε ὦν πιστεύω [1] τι λίην· δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρεω. Εἴτε δὲ ἐγένετό τις Ζάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτ' ἐστὶ δαίμων τις Γέτῃσι οὗτος ἐπιχώριος, χαιρέτω. Οὗτοι [2] μὲν δὴ τρόπῳ τοιούτῳ χρεώμενοι, ὡς ἐχειρώθησαν ὑπὸ Περσέων, εἵποντο τῷ ἄλλῳ στρατῷ.

97. Δαρεῖος δὲ ὡς ἀπίκετο καὶ ὁ πεζὸς ἅμ' αὐτῷ στρατὸς[3] ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα διαβάντων πάντων Δαρεῖος [4] ἐκέλευσε τοὺς Ἴωνας τὴν σχεδίην λύσαντας ἕπεσθαι κατ' ἤπειρον ἑωυτῷ καὶ τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατόν· μελλόντων δὲ τῶν ’Ιώνων λύειν καὶ ποιέειν τὰ κελευόμενα, Κώης ὁ ’Ερξάνδρου[5], στρατηγὸς ἐὼν Μυτιληναίων, ἔλεξε Δαρείῳ τάδε, πυθόμενος πρότερον εἴ οἱ φίλον εἴη γνώμην [6] ἀποδέκεσθαι παρὰ τοῦ βου-

(a luĭ Zalmoxis) şi locuinţa (luĭ) subterană, nicĭ că o pun în îndoială nicĭ că o cred în întregimea eĭ; părerea mea este că acest Zalmoxis a vieţuit mulţĭ anĭ înaintea luĭ Pitagora. Însă, fie că ar fi existat un om cu numele de Zalmoxis, fie că ar fi fost acesta o divinitate indigenă a Geţilor, destul am vorbit despre dênsul. Poporul acesta cu tradiţiile pe carĭ le am relatat, o dată învins de către Perşĭ, urmâ armata luĭ Dariu.

97. Îndată ce Dariu sosì la Istru împreună cu tótă armata care îl însoţia, după ce-ĭ facù pe toţĭ să trécă (fluviul), dete ordin Ionienilor să fărâme podul de vase şi să'l urmeze, împreună cu forţele navale, în interiorul ţêriĭ; tocmaĭ când Ionieniĭ se gătiaŭ să strice (podul) şi să facă cele poruncite (de Dariu), Coes, fiul luĭ Erxandru, care erà comandan-

---

[1] οὔτε ἀπιστέω, οὔτε ὦν πιστεύω. Cuvintele acestea nu pot decât să ne inspire încredere în cauţiunea cu care Erodot primesce tradiţiile şi fabulele pe carĭ le reproduce. Dahlmann (Viaţa luĭ Erodot) presupune că tótă legenda acésta relativă la Zalmoxis, cum că acesta ar fi fost robul luĭ Pitagora la Samos, provine din faptul că Pitagora a fost primul carele a propagat o teorie analogă cu aceea rĕspândită de Zalmoxis în Tracia, combinat cu faptele că el a fost un Samian, şi că numele de Zalmoxis s'a scris adese orĭ Samolxis saŭ Zamolxis. Era naturală dar conclusia că Zalmoxis fusese originar din Samos de unde şi numele Samolxis ce i se dedese de Tracĭ. Acéstă presupunere ingeniósă merită consideraţie seriósă.

[2] οὗτοι. Tótă Bulgaria modernă erà ţéra Geţilor: ea represintă regiunea subjugată de Dariu cu acéstă ocasie.

[3] ὁ πεζὸς ἅμ' αὐτῷ στρατὸς. Expresia πεζὸς στρατὸς însemnéză nu numaĭ infanteria dar orĭ ce trupe carĭ merg pe uscat, astfel încât ea coprinde şi cavaleria; ea este opusă expresieĭ de maĭ jos »τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατόν«.

[4] Δαρεῖος. Repetirea acestuĭ nume este inutilă dar este sprijinită de tóte manuscrisele.

[5] Κώης ὁ ’Ερξάνδρου. Câţĭ va editorĭ aŭ ’Εξάνδρου. Se crede că acest Coes trebuie să fi fost unul din tiraniĭ menţionaţĭ la Capitolele 98 şi 138.

[6] εἴ οἱ φίλον εἴη γνώμην. Caracteristic al moravurilor teroriste ale acestor despoţĭ orientalĭ.

λομένου ἀποδείκνυσθαι· »Ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ γῆν γὰρ μέλλεις στρατεύεσθαι, τῆς οὔτε ἀρηρομένον φανήσεται οὐδὲν[1], οὔτε πόλις οἰκεομένη· »σὺ νῦν γέφυραν[2] ταύτην ἔα »κατὰ χώρην ἑστάναι, φυλάκους »αὐτῆς λιπὼν τούτους οἵ περ μιν »ἔζευξαν. Καὶ ἥν τε κατὰ νόον πρήξωμεν[3] εὑρόντες Σκύθας[4], ἔσται[5] »ἄποδος ἡμῖν· ἥν τε καὶ μή σφεας »εὑρεῖν δυνεώμεθα[6] ἥ γε ἄποδος »ἡμῖν ἀσφαλής· οὐ γὰρ ἔδεισά κω »μὴ ἑσσωθέωμεν ὑπὸ Σκυθέων μάχῃ, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐ δυνάμενοί σφεας εὑρεῖν πάθωμέν τι ἀλώμενοι. Καὶ τάδε λέγειν φαίη τις »ἄν με ἑωυτοῦ[7] εἵνεκεν, ὡς καταμένω[8]· ἐγὼ δὲ γνώμην μὲν τὴν

tul Mitilineilor, asigurânduse maĭ întâiŭ daca Dariu ar fi dispus să priméscă un sfat de la unul gata să-l dea, îĭ spuse cuvintele acestea: »O »rege, îţĭ propun să facĭ o expediţie într'o ţéră unde nu »veĭ vedea nicĭ loc cultivat nicĭ »oraş locuit; tu, lasă maĭ bine »acest pod acolo unde este şi »dă-l subt paza acelora carĭ l'aŭ »construit; câcĭ daca vom da »peste Sciţĭ şi vom isbutì precum sperăm, el va servì pentru »reîntórcerea nóstră; iar daca »nu vom putea da peste dênşiĭ, linia nóstră de retragere »este asigurată; câcĭ eŭ nu mĕ

---

[1] »οὔτε ἀρηρομένον φανήσεται οὐδὲν«. Coes, rostind aceste cuvinte n'a ţinut sémă de Sciţiĭ agricultorĭ saŭ plugarĭ descrişĭ maĭ sus la Cap. 17. Acésta e probă că sorgintea de unde Erodot îşĭ a cules informaţiile geografice în privinţa Scitieĭ nu este aceeaşĭ de unde el a luat istoria expediţieĭ acesteia a luĭ Dariu.

[2] »σὺ νῦν γέφυραν«. În unele ediţiĭ vedem perispomenon din νῦν absorbit de σὺ şi accentuarea astfel: σύ νυν. Abreschiu preferă σὺ μὲν. În fine avem γεφύρην în unele ediţiĭ în loc de γέφυραν

[3] ἥν τε κατὰ νόον πρήξωμεν. Acéstă locuţiune, care însemnéză »daca facem precum doresce inima nóstră« se maĭ găsesce în Cartea I, Cap. 117. Cartea V, Cap. 106. Cartea VI, Cap. 130. Cartea VII, Cap. 150 şi Cartea IX, Cap. 45 şi 111.

[4] εὑρόντες Σκύθας. Se vede că scopul principal al expediţieĭ erà de a găsì întâiŭ pe Sciţĭ: odată aceştia găsiţĭ, victoria erà lesne. Cuvintele acestea daŭ expediţieĭ maĭ mult carecterul uneĭ góne în contra Sciţilor de cât a unuĭ resbel în regulă: şi în adevêr aşà erà, câcĭ Sciţiĭ sciaŭ că singura scăpare a lor erà de a se ascunde în pustiile lor.

[5] ἔσται. Deşi în cele maĭ multe manuscrise vedem figurând ἔστι, m'am conformat cu cele maĭ bune texturĭ moderne.

[6] δυνεώμεθα. Dindorf, Bredov şi Creutzer aŭ δυνώμεθα. Prefer pe δυνεώμεθα care are majoritatea manuscriselor în favórea luĭ şi care se potriveşte maĭ bine cu ἑσσωθέωμεν de maĭ jos, asupra câruia nu există nicĭ o controversă.

[7] ἑωυτοῦ. Forma primitivă a cuvîntuluĭ care maĭ târḑiŭ fu înlocuită cu forma maĭ usitată ἐμεωυτοῦ, adoptată acì de manuscrisele Sancroftian şi Weselingian: tóte cele lalte aŭ ἑωυτοῦ. Cu tóte că în Cartea VII, Cap. 28, majoritatea manuscriselor se pronunţă pentru ἐμεωυτοῦ şi numaĭ minoritatea pentru forma primitivă, e maĭ logic a presupune că forma primitivă a fost înlocuită în text cu forma maĭ recentă, decât a crede contrariul că Erodot ar fi scris ἐμεωυτοῦ şi că copiştiĭ ar fi înlocuit forma maĭ usitată prin cea primitivă ἑωυτοῦ, căḑută în desuetudine maĭ târḑiŭ. De aceea, atât acì cât şi în Cartea VII, Cap. 28, am adoptat forma ἑωυτοῦ ca fiind probabil cea originală.

[8] ὡς κατεμένω. După pedépsa lu Oeobaz (veḑĭ maĭ sus Cap. 84), erà natural ca Coes să ia precauţiunea acésta.

»εὕρισκον ἀρίστην σοι, βασιλεῦ, ἐς »μέσον[1] φέρω· αὐτὸς μέντοι ἕψομαί τοι, καὶ οὐκ ἂν λειφθείην[2]«. Κάρτα τε ἥσθη[3] τῇ γνώμῃ Δαρεῖος, καί μιν ἠμείψατο τοῖσδε· «Ξεῖνε »Λέσβιε, σωθέντος ἐμεῦ ὀπίσω ἐς »οἶκον τὸν ἐμὸν ἐπιφάνηθί μοι πάντως[4], ἵνα σε ἀντὶ χρηστῆς συμβουλίης χρηστοῖσι ἔργοισι ἀμείψωμαι».

98. Ταῦτα εἴπας καὶ ἀπάψας ἅμματα ἑξήκοντα ἐν ἱμάντι[5], καλέσας ἐς λόγους τοὺς Ἰώνων τυράννους[6], ἔλεγε τάδε· »Ἄνδρες Ἴωνες, ἡ μὲν πρότερον γνώμη ἀποδεχθεῖσα ἐς τὴν γέφυραν μετείσθω »μοι· ἔχοντες δὲ τὸν ἱμάντα τόνδε

»tem ca Sciţiĭ să ne învingă într'o luptă, dar maĭ mult ca »nu cumva, neisbutind noĭ să »dăm peste eĭ, să păţim ceva »rătăcindu-ne. Póte să ḑică »cineva că eŭ spun acestea în »interesul meŭ propriŭ ca să »rĕmân acì; dar eŭ, o rege, îţĭ »expun părerea care am găsit'o »maĭ în interesul tĕŭ, şi te »voiŭ urma, câcĭ nu voiŭ cu »nicĭ un preţ să remân aicea«. Părerea acésta plăcù mult luĭ Dariu, şi el îĭ răspunse astfel: »Scumpe al meŭ Lesbiane, îndată ce mĕ voiŭ întórce teafăr »acasă la mine, nu uita să te »presinţĭ înaintea mea ca să 'ţĭ »răsplătesc pentru bunul tĕŭ »consiliŭ prin acte de bunătate«.

98. Ḑise acestea şi făcênd »şése-ḑecĭ nodurĭ pe o curea, »convocâ în consiliŭ pe şefiĭ »Ionienilor şi le ḑise: »Ionienilor, primele mele hotârîrĭ în »privinţa poduluĭ le am schimbat; luaţĭ acéstă curea şi fa-

---

[1] ἐς μέσον. Se subtînţelege πάντων, »coram omnibus«. — La Cap. 26 din Cartea VIII autorul nostru ḑice ἐς πάντας. De aceea am ḑis »expun« şi nu »propun«.

[2] λειφθείην. Traducênd »nu voiŭ cu nicĭ un preţ« am avut în vedere puterea optativuluĭ cu ἂν.

[3] ἥσθη. Aoristul dela ἥδομαι care guvernă dativul şi une-orĭ, dar fórte rar, genitivul. Sofocle, ḑice (Filoct., vers 715) ἥσθη πώματος.

[4] πάντως. Cuvîntul acesta are acì sensul de »în tóte casurile« : de aceea am tradus »nu uita« adică »să nu se întîmple cumva să nu te presinţĭ, etc«.

[5] ἀπάψας ἅμματα ἑξήκοντα ἐν ἱμάντι. Acest mod de a calcula indică destul înapoerea Perşilor : dar nu trebue să ne mire acésta când citim în Liviu (VII. 3) că chiar Romaniĭ numĕraŭ aniĭ bătênd în fie care an câte un cuiŭ în zidul unuĭ templu.

[6] Ἰώνων τυράννους. Afară de şefiĭ Ionienĭ, dinastiĭ elespontinĭ fură şi eĭ lăsaţĭ ca să păzéscă podul: veḑĭ maĭ jos la Cap. 138. Acì însă, ca şi în maĭ multe pasagiurĭ unde s'a notat faptul, Erodot menţionéză numaĭ pe Ionienĭ fiind că eĭ constituiaŭ factorul cel maĭ numeros şi cel maĭ important din tóte elementele Greco-Asiatice aliate cu Dariu.

»ποιέετε τάδε. Ἐπεάν με ἴδητε τάχιστα πορευόμενον ἐπὶ Σκύθας, »ἀπὸ τούτου ἀρξάμενοι τοῦ χρόνου, »λύετε ἅμμα ἓν ἑκάστης ἡμέρης. »Ἢν δὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μὴ »παρέω, ἀλλὰ διεξέλθωσι [1] ὑμῖν αἱ »ἡμέραι τῶν ἁμμάτων, ἀποπλέετε »ἐς τὴν ὑμετέρην αὐτῶν. Μέχρι δὲ »τούτου, ἐπεί τε οὕτω μετέδοξε, »φυλάσσετε τὴν σχεδίην, πᾶσαν προθυμίην σωτηρίης τε καὶ φυλακῆς »παρεχόμενοι. Ταῦτα δὲ ποιεῦντες »ἐμοὶ μεγάλως χαριεῖσθε«. Δαρεῖος μὲν ταῦτα εἴπας ἐς τὸ πρόσω ἠπείγετο [2].

99. Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηΐκη τὸ ἐς θάλασσαν πρόκειται· κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται, καὶ ὁ Ἴστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτὴν [3], πρὸς εὖρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμένος. Τὸ δὲ ἀπὸ Ἴστρου, ἔρχομαι σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς τῆς Σκυθικῆς χώρης ἐς μέτρησιν [4]· ἀπὸ Ἴστρου αὕτη ἤδη ἀρχαίη Σκυθική [5] ἐστι, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ

»ceţĭ precum vĕ voiŭ spune: »îndată ce mĕ veţĭ vedea pornit în contra Sciţilor, cu începere de la acel moment veţĭ »desface câte un nod pe fiecare ḑi. Daca în timpul acesta »însă nu maĭ reviŭ, şi se vor »sfărşì nodurile corespunḑênd »cu ḑilele, reîntorceţi-vĕ pe la »căminele vóstre. Până atuncea »însă, de vreme ce astfel m'am »chibzuit din noŭ, păziţĭ bine »podul de vase, şi puneţĭ tot »zelul spre paza şi siguranţa »luĭ. De veţĭ face acésta mĕ »veţĭ îndatora mult«. Dariu, după ce rosti aceste cuvinte, purcese înainte.

99. Maĭ încóce de Scitia, pe cóstele mâriĭ, se află Tracia. Scitia începe de unde cósta formézá un golf, în acea parte de loc se şi varsă Istrul (în mare) cu gura întórsă spre răsărit. Plecând dela Istru, voiŭ descrie litoralul Scitieĭ şi voiŭ vorbì de dimensiile acesteĭ ţêrĭ; Dela Istru încolo, începe Scitia veche care se întinde spre sud

---

[1] διεξέλθωσι. Mathias are διέλθωσι care este condemnat de autoritatea manuscriselor, deşi póte altfel maĭ corect ca formă.

[2] ἠπείγετο. Alţiĭ scriŭ ἐπείγατο, ortografie care se găsesce şi în câte-va manuscrise. Astfel şi maĭ jos la Cap. 133 şi 135.

[3] κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται, καὶ ὁ Ἴστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτὴν. După ἐκδέκεται se subtînţelege τὴν Θρηΐκην, adică, succedă, ca să ḑicem aşà, Tracieĭ. Iată cum traduce latineşte Baehr acest pasagiŭ, care, cu puţină atenţiune, nu presintă nicĭ o dificultate seriósă: »inde vero, »ubi in sinum ducitur regio, Scythia (Thraciam) excipit, Isterque in eam (Scy»thiam) influit«.

[4] Τὸ δὲ ἀπὸ Ἴστρου, ἔρχομαι σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς τῆς Σκυθικῆς χώρης ἐς μέτρησιν. Baehr traduce acéstă frasă în latineşte şi o suplineşte astfel: »Inde ab Istro (quæ extenditur terra, eam) indicaturus sum ad mensuram, eam scilicet ipsius Scythiæ partem, quæ ad mare porrigitur«.

[5] ἀρχαίη Σκυθική. Scitia veche erà partea de loc unde locuiaŭ Sciţiĭ la început înainte de a fi alungaţĭ de Cimerienĭ şi înainte de a se fi întins eĭ

νότον ἄνεμον κειμένη, μέχρι πόλιος καλεομένης Καρκινίτιδος[1]. Τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης τὴν μὲν ἐπὶ θάλασσαν τὴν αὐτὴν φέρουσαν, ἐοῦσαν ὀρεινήν[2] τε χώρην καὶ προκειμένην τὸ ἐς Πόντον, νέμεται τὸ Ταυρικὸν ἔθνος, μέχρι Χερσονήσου τῆς Τρηχέης καλεομένης· αὕτη δὲ ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον[3] κα-

şi spre sud-est până la oraşul numit Carcinit. De acole înainte şi până la Chersonesa numită Trechea poporul Tauric locuesce regiunea care se întinde până la mare, regiune muntósă şi care înaintéză în Pont; acéstă (din urmă peninsulă) se întinde în marea care este spre

---

spre răsărit; saŭ, daca întrebuinţăm chiar cuvintele luĭ Schweighäuser: »Vetus Scythia est prisca Scytharum terra, priusquam illi, pulsis Cimmeriis versus orientem, limites suos promovissent«. Astfel dar se înţelege prin Scitia vechie partea între Dunâre şi Perecop. S'a vĕḑut la Cartea I, Cap. 16 că Cimerieniĭ, goniţĭ de Sciţĭ, căutară în Asia mică, prin incursiunĭ asupra Lidienilor şi asupra Elinilor, ca să formeze o altă stabilire.

[1] Καρκινίτιδος, Oraş menţionat maĭ sus, veḑĭ nota 2, pag. 76. Este greŭ ca să stabilim exact linia care după Erodot forma limita orientală a »Scitieĭ vechĭ«. Acésta maĭ întâiŭ fiind-că Erodot însuşĭ nu avea o cunoscinţă clară despre localităţile din Chersonesa Taurică; pe urmă fiind-că topografia locală a trecut prin multe modificărĭ din causa secâriĭ în parte a mâriĭ Azov. Nimenĭ nu scie bine unde erà Carcinit şi când, în nota precedentă, am numit oraşul »Perecop«, am determinat numaĭ într'un mod aproximativ limita orientală a acesteĭ regiunĭ. Strabon menţionéză numaĭ golful Carcinit şi nu spune unde se afla situat oraşul. Acest golf începe spre nord-vest la promotoriul numit de Strabon »ἄκρα Ταμυράκη« care forma punctul cel maĭ apusan al uneĭ dungĭ de nisip legate de continent prin istmul numit »'Αχίλλειος δρόμος«, despre care veḑĭ maĭ sus nota 3, pag. 76. După schiţa de hartă anexată acì vedem cât de mult s'a schimbat astăḑĭ configuraţia Chersoneseĭ care erà legată odinióră de continent printr'un istmu maĭ larg decât cel actual, deşi locul acela erà plin de bâlţĭ stătătóre. Ukert însă crede că istmul de Perecop erà tot aşà de ângust cum este şi astăḑĭ şi că unde am pus eŭ bâlţĭ erà mare, de aceea, descriind posiţia oraşuluĭ Carcinit el ḑice: »Carcinitidem - urbem, sitam in augusto illo tractu quo continens terra cum Crimæa jungitur, non longe certe ab eo loco cui nunc nomen Perecop«. Nimic însă nu justifică opinia că oraşul Carcinit ar fi avut două porturĭ precum are Perecopul de astăḑĭ şi Corintul antic: de aceea am preferit să admit configuraţia pe care crede Rawlinson că o avea acéstă peninsulă în timpul luĭ Erodot carele, precum am ḑis, nu era lămurit de loc asupra geografieĭ acelor pârţĭ.

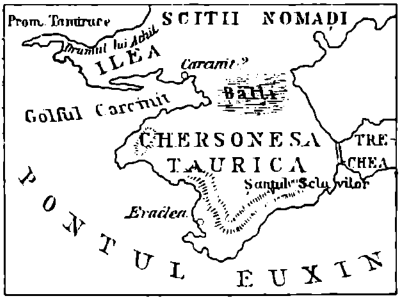

[2] ἐοῦσαν ὀρεινήν. Acì Erodot când afirmă că dela Carcinit, adică dela istmu în spre sud, începe peninsula Crimeiĭ a fi muntuósă, arată cât de puţin cunoscea localitatea. În realitate munţiĭ nu încep decât la sudul peninsuleĭ şi restul este şes ca câmpiile bărăganuluĭ nostru, afară de promontoriul saŭ peninsula Kertch la care cred că face maĭ mult Erodot alusie când vorbesce de Chersonesa Trechea saŭ aspră: partea aceea fiind în adevèr aspră şi muntósă. Acea parte este separată de restul peninsuleĭ prin «Şanţul sclavilor».

[3] θάλασσαν τὴν πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον. Daca considerăm Chersonesa Trechea ca represintând peninsula modernă Kertch, marea despre care se vor-

τήκει. Ἔστι γὰρ τῆς Σκυθικῆς τὰ δύο μέρεα τῶν οὔρων ἐς θάλασσαν φέροντα, τήν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἠῶ, κατάπερ τῆς Ἀττικῆς χώρης[1]· καὶ παραπλήσια ταύτῃ καὶ οἱ Ταῦροι νέμονται τῆς Σκυθικῆς, ὡς εἰ τῆς Ἀττικῆς ἄλλο ἔθνος καὶ μὴ Ἀθηναῖοι νεμοίατο τὸν γουνὸν τὸν Σουνιακὸν[2], μᾶλλον ἐς τὸν πόντον τὴν ἄκρην ἀνέχοντα, τὸν ἀπὸ Θορικοῦ μέχρι Ἀναφλύστου δήμου· λέγω δὲ, ὡς εἶναι ταῦτα σμικρὰ μεγάλοισι συμβαλέειν. Τοιοῦτον ἡ Ταυρική ἐστι. Ὃς δὲ τῆς Ἀττικῆς[3] ταῦτα μὴ παραπέπλωκε, ἐγὼ δὲ ἄλλως δηλώσω· ὡς εἰ τῆς Ἰηπυγίης ἄλλο ἔθνος, καὶ μὴ Ἰήπυγες, ἀρξάμενοι ἐκ Βρεντεσίου λιμένος, ἀποταμοίατο μέχρι Τάραντος, καὶ νεμοίατο τὴν ἄκρην[4]. Δύο δὲ λέγων ταῦτα, πολλὰ

răsărit. Câcĭ litoralul Scitieĭ se întinde în două direcţiĭ spre mare, atât spre miaḑă-ḑi cât şi spre răsărit, întocmaĭ ca peninsula Aticeĭ; şi fórte aprópe de acolo locuesc Tauriĭ în Scitia, ca şi cum în Atica un alt popor, care nu ar fi atenian ar fi fost locuind pe promontoriul Suniu, dela Toricum până la comuna Anaflist, daca acest promontoriu ar înainta ceva maĭ mult în mare: vorbesc, ca să ḑic aşà, comparând cele micĭ cu cele marĭ. Astfel este Taurida. Pentru acela care nu a plutit în (apele) Aticeĭ, eŭ voiŭ face o altă comparaţie: e ca cum în (peninsula) Iapigieĭ un alt popor, care nu ar fi iapig, ar fi locuind extremitatea începênd (de

---

besce acì este strimtórea Ieni-Kale saŭ Cafa cu marea Azov, adică, cum se numiaŭ pe timpul luĭ Erodot, Bosforul Cimerian şi lacul Meotis.

[1] ἔστι γὰρ τῆς Σκυθικῆς τὰ δύο μέρεα τῶν οὔρων ἐς θάλασσαν φέροντα, τήν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἠῶ, κατάπερ τῆς Ἀττικῆς χώρης. Acéstă afirmaţiune vagă şi cu totul inexactă (câcĭ ea nu ţine în sémă litoralul apusan al Crimeiĭ) precum şi comparaţia cósteĭ Scitieĭ, de la gurile Istruluĭ până la lacul Meotis, cu peninsula atică, ne arată singure ce idee confusă avea Erodot despre geografia cóstelor Scitieĭ.

[2] τὸν γουνὸν τὸν Σουνιακὸν. Cuvîntul γουνὸς, care literal însemnéză un genuchiŭ, implică acì ideea nu numaĭ de promontoriŭ dar şi de o înălţime rîpósă şi descrie astfel bine promotoriul Sunium. Am indicat acì acest promotoriŭ împreună cu satele Thoricum şi Anasflist ale câror ruine (Pelasgice în casul celuĭ dintâiŭ), se vĕd lângă satele moderne Torico şi Metoki Anabiso. Amîndouă aceste sate eraŭ fortificate pentru apărarea minelor de argint dela Laurium din apropiere.

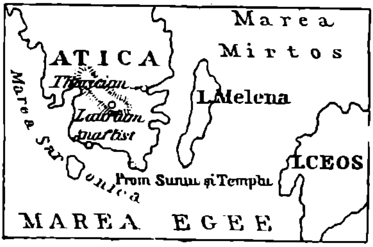

[3] ὃς δὲ τῆς Ἀττικῆς. S'a presupus de mulţĭ că, de óre-ce acest pasagiŭ, începênd acì şi până la finele capitoluluĭ, are de scop să explice geografia peninsuleĭ Taurice locuitorilor Italieĭ şi pare a fi adresat în special locuitorilor din Marea Grecie, Erodot l'ar fi intercalat după instalarea luĭ la Turiu unde îşĭ a revisuit lucrarea.

[4] ὡς εἰ τῆς Ἰηπυγίης ἄλλο ἔθνος, καὶ μὴ Ἰήπυγες, ἀρξάμενοι ἐκ Βρεντεσίου λιμένος, ἀποταμοίατο μέχρι Τάραντος, καὶ νε-

λέγω παρόμοια, τοῖσι ἄλλοισι ἔοικε ἡ Ταυρική.

100. Τὸ δ'ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς, ἤδη Σκύθαι τὸ [1] κατύπερθε τῶν Ταύρων καὶ τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς ἠοίης [2] νέμονται, τοῦ τε Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου τὰ πρὸς ἑσπέρης καὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος, μέχρι Τανάϊδος ποταμοῦ ὃς ἐκδιδοῖ ἐς μυχὸν τῆς λίμνης ταύτης. Ἤδη ὧν ἀπὸ μὲν Ἴστρου, τὰ κατύπερθε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα, ἀποκληΐεται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρσων [3], μετὰ δὲ

la o linie care) ar tâia (peninsula, trasă) dela portul Brentesiu la Tarent. Făcênd eŭ aceste două comparaţiĭ amintesc alte ţêrĭ analoge, cu carĭ se asémănă Taurida.

100. Dela Taurida încolo, Sciţiĭ ocupă partea superióră a acesteĭ regiunĭ, şi cóstele mâriĭ orientale, iar spre apus partea despre Bosforul Cimerian şi lacul Meotis până la fluviul Tanais, care se varsă la colţul extrem al acestuĭ lac. De la Istru în sus, în direcţia interioruluĭ continentuluĭ, Scitia este mărginită maĭ întâiŭ de Agatirsĭ, pe urmă de Neurĭ, pe

---

μοίατο τὴν ἄκρην. Erodot, dela Turiu, ar fi avut, ca să ḑicem aşà, tótă peninsula Iapigieĭ saŭ »terra di Otranto« sub ochiĭ luĭ. Dăm acì o schiţă de hartă indicând posiţiile oraşelor Brentesium (Brindisi) şi Tarent. Este evident că Erodot, dacă ar fi scris din Ionia saŭ din Grecia, nu s'ar fi găndit de loc la acéstă comparaţie. Din acéstă comparaţie, precum şi din cea precedentă cu Crimea, resulcă în timpul luĭ Erodot Crimea erà unită cu continentul printr'o întindere destul de mare de pământ şi nu printr'un istmu ângust ca astăḑĭ: în alte cuvinte nu exista atuncĭ »marea putridă« iar localitatea unde este astăḑĭ acea mare, deşi póte băltósă, erà totuşĭ pâmênt şi nu mare. Să notăm încă un lucru: peninsula Taurică nu luâ numele de Chersonesă decât maĭ târḑiŭ: Scilax o numesce ἀκροτήριον. Aşà dar forma acesteĭ peninsule trebuia să fi fost aceea indicată în harta anexată maĭ sus la nota 1, pag. 137.

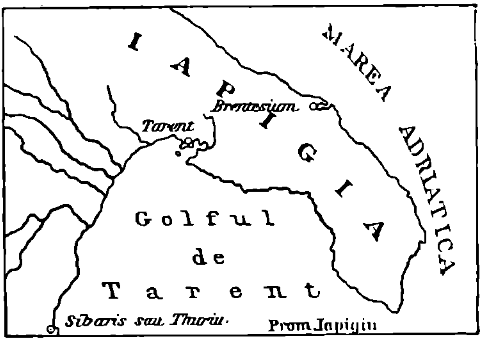

[1] τό. Omis în două manuscrise: în acela din biblioteca din Viena şi în acela din biblioteca colegiuluĭ Emmanuel la Cambridge.

[2] τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς ἠοίης. Erodot numesce Marea Azov şi strimtórea Bosforuluĭ Cimerian »marea orientală« în opunere cu marea care scaldă cósta apusană a Crimeiĭ. Pontul Euxin fu considerat chiar după epoca luĭ Erodot ca împărţit în două, printr'o linie trasă dela promotoriul extrem al Crimeiĭ, »Κρίου μέτωπον«, până la capul Carambis în Paflagonia.

[3] Ἀγαθύρσων. Veḑĭ maĭ sus Cap. 49. Aceştia ocupaŭ Ungaria, Transilvania şi partea din Românie pe care o numim Oltenia.

Νευρῶν [1], ἔπειτα δὲ, Ἀνδροφάγων [2], τελευταίων δὲ, Μελαγχλαίνων [3].

101. Ἔστι ὢν τῆς Σκυθικῆς, ὡς ἐούσης τετραγώνου, [4] τῶν δύο μερέων κατηκόντων ἐς θάλασσαν, πάντῃ ἴσον τό τε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέρον, καὶ τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν· ἀπὸ γὰρ Ἴστρου ἐπὶ Βορυσθένεα

urmă de Androfagĭ şi în fine de Melanclenĭ.

101. Aşà dar Scitia, care este pătrată, avênd două laturĭ atingătóre de mare, se întinde spre interiorul continentuluĭ la aceeaşĭ distanţă ca şi d'a lungul mâriĭ, şi are (dimensiĭ) egale în

---

[1] Νευρῶν. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 17.

[2] Ἀνδροφάγων. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 18. Androfagiĭ locuiaŭ în Rusia modernă, în pârţile guvernelor Mohilew, Tchernigow şi Orel.

[3] Μελαγχλαίνων. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 20. Acést popor locuia în guvernul Tula.

[4] τετραγώνου. Nu trebue să luăm acest cuvînt în sensul sĕŭ literal câcĭ în tótă descrierea acésta a Scitieĭ, Erodot arată că ideile luĭ sunt fórte confuse în ceea ce privesce dimensiile teritoriuluĭ Sciţilor şi al vecinilor lor. Niebuhr, luând ad literam cuvîntul acesta de »pătrat«, a făcut harta anexată şi fórte ingeniósă despre idea ce îşĭ făcea el despre Scitia luĭ Erodot, basând acéstă hartă maĭ ales pe capitolele acestea 100 şi 101. Ea este atât de ingeniósă încât din causa perfectuluĭ eĭ acord cu descrierea din aceste două capitole, nicĭ că s'ar putea discuta, însă ea este evident greşită din causa suciriĭ cursuluĭ Istruluĭ, care, chiar după descrierea dela Cap. 49 din cartea acésta, curge dela apus, şi (Cap. 99) are gurile sale întórse spre răsărit. Niebuhr e nevoit să pue gurile spre sud ca să dea o latură pătratuluĭ Scitieĭ. Pe urmă, tributariĭ Dunâriĭ, descrişĭ maĭ sus la Cap. 48, carĭ sunt rîurile nóstre şi carĭ suut descrişĭ ca fiind dispuşĭ dela apus spre răsărit d'a lungul cursuluĭ Istruluĭ, se află acì dispuşĭ dela nord spre sud. Veḑĭ interesanta criticâ a luĭ Rawlinson asupra acesteĭ harte a luĭ Niebuhr coprinsă în discertaţia a treia asupra Cârţiĭ IV. În acéstă hartă a luĭ Niebuhr pâtratul este format la apus de Istru dela gura luĭ până

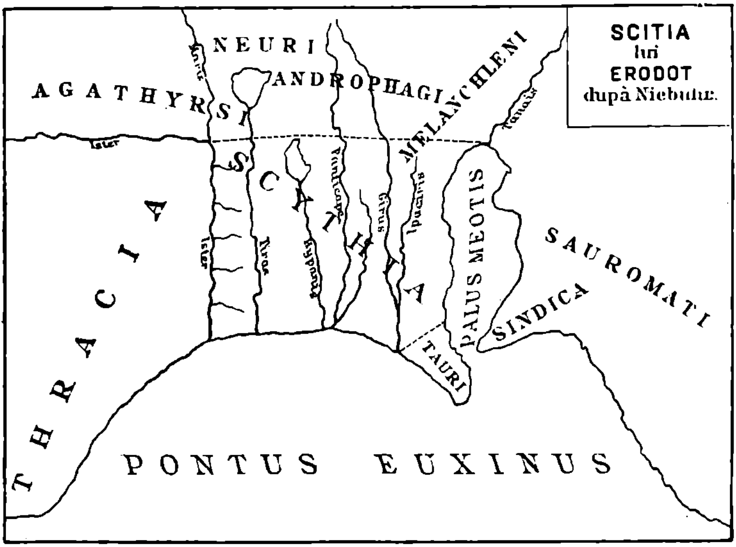

δέκα ἡμερέων ὁδὸς· [1] ἀπὸ Βορυσθένεός τ' ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν Μαιῆτιν, ἑτέρων

tóte direcţiile. Câcĭ dela Istru până la Boristen este o călătorie

---

la un punct unde fluviul face o cotitură de 90 grade; latura despre nord este o linie unind acest cot cu fundul laculuĭ Meotis, la gura fluviuluĭ Tanais: cele lalte două laturĭ sunt formate de lacul Meotis şi de Pontul Euxin, astfel încât Scitia luĭ Niebuhr este un pătrat aprópe perfect avênd două laturĭ spre mare şi două spre uscat. Aşa fiind, acéstă hartă este în perfect acord cu pasagiul de faţă dar pe de altă parte, cum s'a vĕḑut maĭ sus, capitolele 48, 49 şi 99 arată că nu acésta erà iḑea ce îşĭ o făcea Erodot despre localitate. Decĭ cuvintele τετραγώνου şi δύο μερέων, adică »pătrat« şi »laturĭ«, trebuesc luate într'un sens maĭ larg, adică înţelegênd prin τετραγώνου figură cuadrilaterală saŭ avênd patru liniĭ de hotare fără ca să fie vorbă necesarmente de un pătrat perfect, şi δύο μερέων ca însemnând patru pârţĭ iar nu patru laturĭ conţinênd câte un unghiŭ drept şi egale între ele. Prefer cu mult harta luĭ Rawlinson în care cele două cóste scăldate de mare sunt cósta între gurile Istruluĭ şi gura rîuluĭ Boristen (marea despre miaḑă-ḑi) şi cósta dela Bosforul Cimerian până la gura rîuluĭ Tanais (marea despre răsărit). Erodot credea că Scitia se întindea în interior la aceeaşĭ distanţă ca şi pe cósta mâriĭ, şi iată de ce el se servă acì de cuvîntul »pătrat«. Limitele Scitieĭ sunt, după Erodot: la sud, Pontul Euxin dela gura Istruluĭ până la gura Tanaisuluĭ; la răsărit, Tanaisul, dela gura luĭ până la eşirea luĭ din lacul Ivan; la nord, o linie trasă dela acest lac până la acela din care ese Dniestrul, în fine la apus o linie trasă de acì până la Istru. Ea coprindea decĭ parte din România, Basarabia, guvernele Kerson, Pultava, Ekaterinoslav, Karkov, Kursk, Casaciĭ Donuluĭ, Voronez, Kazan, Orlov, Mohilev, Tchernigov, Minsk, Volhinia, Kiev şi Podolsk cu parte din Crimea.

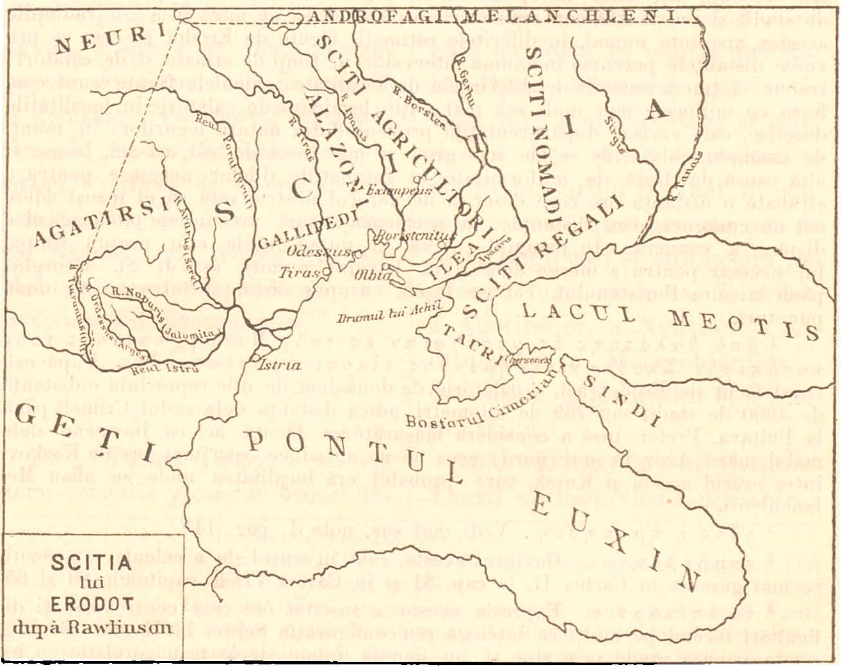
SCITIA
luĭ
ERODOT
după Rawlinson
NEURI
ANDROFAGI
MELANCHLENI
AGATIRSI
SCITIA
SCITI ALAZONI
SCITI AGRICULTORI
SCITI NOMADI
SCITI REGALI
GALLIPEDI
ILEA
TAURI
SINDI
GETI
PONTUL EUXIN
LACUL MEOTIS
Bosforul Cimerian
Chersones
Drumul luĭ Achil
R. Borsten
R. Ipanis
R. Tiras
R. Gerhu
Sirgis
R. Tanais
Râul Porul (Prut)
R. Ararus (Seret)
R. Tiarantus (Olt)
R. Ordessus (Argeş)
R. Naparis (Jalomita)
Râul Istru
Exampeus
Boristenitus
Odessus
Tiras
Olbia
Istria
Ipacaris

[1] ἀπὸ γὰρ Ἴστρου ἐπὶ Βορυσθένεα δέκα ἡμερέων ὁδός. Acì Erodot iar nu este consecinte cu estimaţiile ce le face în alte locurĭ, ca de

δέκα· καὶ τὸ ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς κατύμερθε Σκυθέων οἰκημένους εἴκοσι ἡμερέων ὁδός.[1] Ἡ δὲ ὁδὸς ἡ ἡμερησίη[2] ἀνὰ διηκόσια στάδια συμβέβληταί[3] μοι. Οὕτω ἂν εἴη τῆς Σκυθικῆς τὰ ἐπικάρσια[4] τετρακισχιλίων σταδίων, καὶ τὰ ὄρθια τὰ ἐς

de ḑece ḑile; maĭ sunt alte ḑece (ḑile) dela Boristen până la lacul Meotis; iar dela malul mâriĭ spre interiorul continentuluĭ şi până la Melanchlenĭ, carĭ locuiesc maĭ sus de Sciţĭ, este (o depărtare de) două-ḑecĭ de ḑile de drum. Calea de o ḑi o

---

exemplu, în Cartea V, Cap. 53, în Cartea VI, Cap. 42, ş.c.l. despre repejunea călătoriilor pe uscat, câcĭ acì pentru o distanţă de 2000 de stadiĭ ar fi indicat, nu 10, dar maĭ mult de 13 ḑile, dacă ar fi urmat după norma adoptată în Cartea V, Cap. 53, unde ne spune că distanţa străbătută într'o ḑi este de 150 de stadiĭ şi nu de 200, cum spune acì. Nu trebue să ne mire însă contradicţiile acestea, aparente numaĭ, în diferitele estimaţiĭ făcute de Erodot în ceea ce privesce distanţele percurse în anume intervalurí de timp de armate şi de călătorĭ; trebue să ţinem socotélă de diferinţele de localitate; calculele făcute sunt conform cu mijlócele maĭ mult saŭ maĭ puţin lesniciόse de călătorie în localităţile descrise, carĭ variază după greutăţile provenind din natura locurilor: în munţĭ de exemplu, călătoriile se fac maĭ greŭ şi maĭ încet de cât, ca acì, în şes. O altă causă de lipsă de uniformitate în estimaţiile ḑilelor necesare pentru a străbate o distanţă óre care descrisă de autorul nostru, este că el însuşĭ adese orĭ nu cunoscea acea distanţă; în asemenea casurĭ, precum de pildă acì, el e dispus a exagera. În pasagiul actual el nu se înşélă atât asupra timpuluĭ necesar pentru a merge dela gura Istruluĭ numită astă-ḑĭ Sf. Georghe, până la gura Boristenuluĭ, cât se înşélă asupra distanţeĭ între aceste două puncturĭ.

[1] ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς κατόπερθε Σκυθέων οἰκημένους εἴκοσι ἡμερέων ὁδός. După calculul făcut de Erodot acì, o călătorie de două-ḑecĭ de ḑile represintă o distanţă de 4000 de stadiĭ saŭ 739 de kilometri, adică distanţa dela sudul Crimeiĭ până la Pultava. Prefer însă a considera măsurătórea făcută acì ca începênd dela malul mâriĭ Azov în spre nord: ceea ce ne ar aduce ceva maĭ sus de Karkov, între oraşul acesta şi Kursk, care probabil erà localitatea unde se aflaŭ Melanchleniĭ.

[2] ὁδὸς ἡ ἡμερησίη. Veḑĭ maĭ sus, nota 1, pag. 141.

[3] συμβέβληται. Cuvîntul acesta, luat în sensul de a calcula saŭ socotì, se maĭ găsesce în Cartea II, la cap. 31 şi în Cartea VI, la capitolele 63 şi 65.

[4] τὰ ἐπικάρσια. Expresia acesta a suscitat óre carĭ controverse şi dificultăţĭ făcênd pe mulţĭ să înţelégă rĕŭ configuraţia Scitieĭ luĭ Erodot. Ea însă nu însemnéză nimic prin sine şi nu denotă nimic decât prin corelaţie cu un alt cuvînt, care alt cuvînt acì este τὰ ὄρθια. Iată pentru ce am şi învêrtit frasa în traducere luând ântâiŭ pe ὄρθια şi stabilind astfel pe τὰ ἐπικάρσια prin corelaţie cu ὄρθια. În adevêr τὰ ἐπικάρσια este un termen relativ indicând o linie care nu ar fi în aceeaşĭ direcţie cu alta, adică care ar forma cu acésta din urmă un unghiŭ óre-care maĭ mult saŭ maĭ puţin drept, de aceea am întrebuinţat cuvîntul »transversal«. Astfel Omer în Odisea (IX. 70) ḑice »ἐφέροντ' ἐπικάρσιαι« ca să exprime înclinarea unuĭ vas pe mare când e isbit de vênt, indicând o inclinaţie faţă cu linia orizontală, considerată ca posiţie normală a suprafeţeĭ naveĭ. Asemenea şi Erodot (I. 180) vorbind despre stradele Babiloneĭ carĭ plécă în direcţiĭ opuse aceleĭ a stradelor principale paralele cu fluviul, ḑice: »τάς τε ἄλλας καὶ τὰς ἐπικάρσιας τὰς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐχούσας«. În fine, podul plutitor făcut de Xerxe peste Elespont erà astfel construit încât vasele pe carĭ plutea eraŭ »τοῦ μὲν Πόντου ἐπικαρσίας, τοῦ δὲ Ἑλλησπόντου κατὰ ῥόον«, în alte cuvinte, transversale cu linia cósteĭ Pontuluĭ, dar în direcţia curentuluĭ din strîmtóre spre Elespont.

τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἑτέρων τοσούτων σταδίων. Ἡ μέν νυν γῆ αὕτη ἐστὶ μέγαθος τοσαύτη.

102. Οἱ δὲ Σκύθαι δόντες σφίσι λόγον, ὡς οὐκ οἷοί τέ εἰσι τὸν Δαρείου στρατὸν ἰθυμαχίῃ διώσασθαι μοῦνοι, ἔπεμπον ἐς τοὺς πλησιοχώρους ἀγγέλους· τῶν δὲ καὶ δὴ οἱ βασιλέες [1] συνελθόντες ἐβουλεύοντο, ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντος μεγάλου. [2] Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες βασιλέες Ταύρων καὶ Ἀγαθύρσων καὶ Νευρῶν καὶ Ἀνδροφάγων καὶ Μελαγχλαίνων καὶ Γελωνῶν καὶ Βουδίνων καὶ Σαυροματέων.

103. Τούτων Ταῦροι [3] μὲν νόμοισι τοιοισίδε χρέωνται· θύουσι μὲν

consider ca (represintând). două-sute de stadiĭ. Astfel, liniile longitudinale ale Scitieĭ, acelea adică carĭ plécă dela mare spre interior, sunt de patru-miĭ de stadiĭ, şi cele transversale represintă acelaş numĕr de stadiĭ. Astfel dar este întinderea acesteĭ ţêrĭ.

102. Sciţiĭ însă, dându-şĭ sémă că eĭ singurĭ nu eraŭ în stare să resiste în mod deschis cu forţa în contra armateĭ luĭ Dariu, trimiseră solĭ la veciniĭ lor; regiĭ acestora se adunaseră dejà şi se consultaŭ asupra măsurilor de luat în contra invasieĭ uneĭ armate aşà de marĭ. Regiĭ carĭ se adunaseră împreună fură aceia a Taurilor, a Agatirsilor, a Neurilor, a Androfagilor, a Melanchlenilor, a Gelonilor, a Budinilor şi a Sauromaţilor.

103. D'intre aceste (popóre) Tauriĭ aŭ moravurile următóre:

---

[1] βασιλέες. În textele vulgate βασιλῆες.

[2] ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντες μεγάλου. Veḑĭ aceeaşĭ expresie maĭ sus la Cap. 11, »ὡς στρατοῦ ἐπιόντος μεγάλου«·

[3] Ταῦροι. Opiniile diferă în privinţa cestiuniĭ cine eraŭ aceştĭ Taurĭ carĭ locuiaŭ partea despre miaḑă-ḑi a Crimeiĭ. Gatterer pretinde că eĭ represintaŭ resturile Cimerienilor alungaţĭ din Scitia; de aceeaşĭ părere sunt Mannert şi Schweighäuser carĭ invocă în sprijinul acesteĭ teoriĭ pasagiurile din Prometeul luĭ Eschil relative la Cimerienĭ (versurĭ 420, 716). Un scriitor frances, Dubois de Montpéreux, e de opinie că Tauriĭ aceştia eraŭ de rasă tchudică saŭ finică; în fine părerea luĭ Eichwald şi a celor maĭ eminenţĭ etnologĭ, este că eĭ nu eraŭ alt ceva decât Turanienĭ saŭ Turcĭ şi póte chiar strămoşiĭ Tătarilor carĭ astăḑĭ forméză o parte însemnată din populaţia Crimeiĭ şi carĭ deveniră atît de teribilĭ sub conducerea luĭ Genghis Han. Despre Taurĭ, afară de Erodot, ne vorbesce mult Euripid în tragedia »Ifigenia în Taurida«. Sălbătăcia şi lipsa lor de ospitalitate eraŭ proverbiale şi mulţĭ autorĭ anticĭ, între carĭ Diodor din Sicilia (Cartea IV, Cap. 44) şi Pomponiu Mela (II, § 100), vorbesce despre acésta. Cruḑimea lor faţă de străinĭ îndemnâ pe Seneca (Ipolit) a cualifica acest popor de »inhospitalis Taurus« şi fu póte causa pentru care Marea Négră fu numită »ἄξενος ὁ Πόντος«, care denumire originală nu fu preschimbată decât maĭ târḑiŭ prin eufemism în aceea de εὔξεινος Πόντος. În fine Tacit (Anale XII, 17) vorbesce şi el despre cruḑimea proverbială a acestor barbarĭ.

τῇ Παρθένῳ[1] τούς τε ναυηγοὺς καὶ τοὺς ἂν λάβωσι Ἑλλήνων ἐπαναχθέντας[2], τρόπῳ τοιῷδε· καταρξάμενοι, ῥοπάλῳ παίουσι τὴν κεφαλήν[3]· οἱ μὲν δὴ λέγουσι, ὡς τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ ὠθέουσι[4] κάτω, — ἐπὶ γὰρ κρημνοῦ ἵδρυται τὸ ἱρόν[5]· — τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνασταυροῦσι· οἱ δὲ κατὰ μὲν τὴν κεφαλὴν ὁμολογέουσι, τὸ μέντοι σῶμα οὐκ ὠθέεσθαι ἀπὸ τοῦ κρυμνοῦ λέγουσι, ἀλλὰ γῇ κρύπτεσθαι. Τὴν δὲ δαίμονα ταύτην, τῇ θύουσι, λέγουσι αὐτοὶ Ταῦροι[6] Ἰφιγένειαν τὴν Ἀγα-

eĭ sacrifică (ḑeiţeĭ) fecióre în modul următor pe toţĭ naufragiaţiĭ şi pe toţĭ Eliniĭ pe carĭ îĭ prind aruncaţĭ (pe ţĕrmurile lor); după ce s'aŭ făcut (tóte) pregătirile, eĭ sdrobesc capul (victimeĭ) cu o măciucă; uniĭ pretind că eĭ aruncă corpul jos într'o prăpastie, — câcĭ templul este zidid pe (marginea) uneĭ prăpăstiĭ; — iar capul îl înţepenesc pe o cruce; alţiĭ însă confirmă (numaĭ cele ḑise) în privinţa capuluĭ, dar în ceea μέμνονος εἶναι[1]. Πολεμίους δὲ ἄνδρας, τοὺς ἂν χειρώσωνται, ποιεῦσι τάδε· ἀποταμὼν ἕκαστος[2] κεφαλὴν ἀποφέρεται ἐς τὰ οἰκία, ἔπειτα ἐπὶ ξύλου μεγάλου ἀναπείρας ἱστᾷ[3] ὑπὲρ τῆς οἰκίης ὑπερέχουσαν πολλὸν, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τῆς καπνοδόκης. Φασὶ δὲ τούτους φυλάκους τῆς οἰκίης πάσης ὑπεραιωρέεσθαι. Ζῶσι δὲ ἀπὸ ληΐης[4] τε καὶ πολέμου.

---

[1] τῇ Παρθένῳ. Ḑeitatea acésta a Taurilor erà considerată de Elinĭ ca identică cu Diana saŭ Artemis, de aceea şi Artemis avea epitetul de Ταυροπόλος. Cu tóte acestea sacrificiurile umane ce le făceaŭ Tauriĭ acesteĭ divinităţĭ, precum şi idea sacrificiuluĭ uman făcut Dianeĭ de Agamemnon când oferi pe fiica luĭ Ifigenia, făcu pe mulţĭ să considere chiar pe Ifigenia ca ḑeitatea Taurilor. Rawlinson crede că istoria sacrificiuluĭ Ifigenieĭ este o simplă legendă elină basată tocmaĭ pe cultul ḑeiţeĭ fecióre în Taurida câreia indigeniĭ oferiaŭ sacrificiurĭ umane.

[2] τοὺς ἂν λάβωσι Ἑλλήνων ἐπαναχθέντας. O idee fórte răspândită p'între toţĭ Eliniĭ şi confirmată de autoriĭ dramaticĭ aĭ Grecieĭ. Euripid (Ifig: în Taurida, vers 36) pune cuvintele următóre în gura Ifigenieĭ:

»θύω γὰρ ὄντος τοῦ νόμου καὶ πρὶν πόλει
ὃς ἂν κατέλθῃ τήνδε γῆν Ἕλλην ἀνήρ«.

Acésta însă trebue să fi fost o exageraţie pentru că se scie că Eliniĭ aveaŭ relaţiĭ destul de frecuente comerciale cu Tauriĭ şi că un port în Taurida purta chiar numele de »λιμὴν συμβόλων«. Se póte ca acest port însă să fi fost singurul în care Eliniĭ puteaŭ cu siguranţă să intre în relaţiunĭ cu Tauriĭ, întocmaĭ precum sunt acum cincĭ-ḑecĭ de anĭ portul Nagazaki în Japonia erà singurul în care eraŭ admise navele europeane de comerţ. Blakesley este dispus a crede că numaĭ Ionieniĭ eraŭ trataţĭ de câtre Taurĭ în modul descris în text, câcĭ vedem pe cóstele Taurideĭ coloniĭ Doriene ca Eraclea carĭ nu ar fi fost tolerate dacă ar fi existat acolo o persecuţie sistematică în contre străinilor Elinĭ. Blakesley crede că trebue să fi existat între Eliniĭ Bosforuluĭ, locuitoriĭ Taurideĭ şi Eraclioţĭ un fel de confederaţie avênd drept scop excluderea Ionienilor asiaticĭ din traficul peninsuleĭ. Astfel explică el multe omisiunĭ făcute de Erodot în descrierea comerţuluĭ acesteĭ regiunĭ (Veḑĭ maĭ sus, Cap. 21).

[3] ῥοπάλῳ παίουσι τὴν κεφαλήν. Contrariu obiceiurilor sacrificale ale Elinilor carĭ tot d'auna tăiaŭ victima saŭ o loviaŭ cu cuţitul.

[4] ὠθέουσι. Astfel scriŭ cele maĭ multe manuscrise. Sunt însă texturĭ cu διωθέουσι, între carĭ putem cita şi ediţia aldină.

[5] ἐπὶ γὰρ κρημνοῦ ἵδρυται τὸ ἱρόν. Acest templu se afla pe un promotoriu situat pe cósta despre miaḑă-ḑi a Crimeiĭ, nu departe de capul Criu, (astăḑĭ Cap Aia). Acest promotoriu se numia de Elinĭ Parthenon din causa templuluĭ ḑeiţeĭ virgine şi se menţionéză de Strabon (VII) de Plin (H. N. IV. 12) şi de Mela (II. 1). Astăḑĭ pe ruinele chiar al acestuĭ templu se ridică monastirea Sf. George.

[6] λέγουσι αὐτοὶ Ταῦροι. Nu trebue să se înţelégă printr'acésta că Erodot fusese în Taurida şi că convorbise cu locuitoriĭ. E destul de bine constatat

104. Ἀγάθυρσοι δὲ ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ, καὶ χρυσοφόροι[5] τὰ μά-

ce privesce corpul, nu spun că se aruncă (jos) în prăpastie, dar că se îngrópă în pămênt. Taurii ḑic că ḑeiţa acésta, câreia eĭ oferă sacrificiurĭ, este identică cu Ifigenia, fiica luĭ Agamemnon. (Acum) iată ce fac cu bărbaţiĭ de arme pe care îĭ învinġ în resbel: (acela carele a învins pe un inamic) tae capul acestuia şi îl ia cu sine acasă, după aceea îl înfige pe un par înalt şi îl aşéḑă astfel încât stâ mult maĭ sus decât (acoperămêntul) caseĭ, ba chiar maĭ sus decât coşul. Eĭ ḑic că aceste (trofee), ridicate sus, supraveghésă întreaga casă. Eĭ trăesc din produsul jafuluĭ şi al resbeluluĭ.

104. Agatirsiĭ sunt bărbaţiĭ ceĭ maĭ gingaşĭ şi pórtă maĭ

---

că Erodot nu a fost nicĭ o dată în Taurida, lucru care explică lipsa de precisie pe care o vedem în descrierea ce ne o face despre acéstă peninsulă şi arată că el scria numaĭ din auḑite.

[1] Ἰφιγένειαν τὴν Ἀγαμέμνονος εἶναι. E positiv că Eliniĭ aŭ confundat ḑeiţa Taurilor cu Diana şi cu Ifigenia: acésta însă nu va să ḑică că ḑeiţa acésta erà identică cu una saŭ cu cea laltă din aceste persóne ale mitologieĭ eline. E natural ca un popor, maĭ ales când intră în relaţiĭ cu altul, cum intraseră Eliniĭ în relaţie cu locuitoriĭ cóstelor Pontuluĭ, să identifice obiectele cultuluĭ acestora cu ale lor. De sigur că sacrificiurile umane făcute Virgineĭ Taurice produseră în mintea Elinilor analogia cu sacrificiul Ifigenieĭ către Virgina Artemis. Asemenea identificărĭ sunt comune între mitologiile diverselor popóre: astfel, de exemplu, ḑeul Tor al Scandinavilor a fost identificat cu Joele Romanilor; Odin cu Marte; Friga cu Venerea ş. c. l. fără ca aceste divinităţĭ scandinave să posede alt ceva decât nisce atribute fórte generale menite a suggera idea uneĭ analogiĭ óre-care cu divinităţile mitologieĭ greco-romane.

[2] ἕκαστος. Însemnéză că fie care om ia pentru dênsul în parte capul vrăjmaşuluĭ ucis de el. Ca să exprim pe deplin sensul acestuĭ cuvînt am fost silit să recurg la o perifrasă.

[3] ἱστᾷ. Să nu se înţelégă ca parul se aşeḑa pe acoperemênt; acest par putea să se înfigă şi în pămênt astfel încât el, fiind fórte înalt, capul pus în vîrf să se vaḑă pe d'asupra caseĭ şi chiar pe d'asupra coşuluĭ. Aşà obiceiurĭ există şi astăḑĭ în interiorul Africeĭ şi la câţĭ-va insularĭ din oceanul Pacific.

[4] ζῶσι δὲ ἀπὸ ληΐης. Acì ἀπὸ însemnéză »din productul«, întocmaĭ ca maĭ sus, la Cap. 23, unde avem »ζώουσι δὲ ἀπὸ θήρης«.

[5] Ἀγάθυρσοι δὲ ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ καὶ χρυσοφόροι. Localitatea unde locuiaŭ aceştĭ Agatirsĭ este descrisă maĭ sus la Cap. 49 ca partea de loc formând valea rîuluĭ Maroş saŭ Tisa. Din faptul că eĭ posedaŭ aur şi din faptul că la Cap. 125 ni se spune că Sciţiĭ fugarĭ nu aŭ putut străbate cu

λιστα· ἐπίκοινον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι[1], καὶ οἰκήϊοι ἐόντες πάντες, μήτε φθόνῳ μήτ' ἔχθεϊ χρέωνται ἐς ἀλλήλους· τὰ δ' ἄλλα νόμαια Θρήϊξι[2] προσκεχωρήκασι.

105. Νευροὶ[3] δὲ νόμοισι μὲν χρέονται Σκυθικοῖσι. Γενεῇ δὲ μιῇ πρότερόν σφεας τῆς Δαρείου στρατηλασίης κατέλαβε ἐκλιπεῖν τὴν χώ-

ales (scule) de aur; eĭ aŭ nevestele în comun, ca să fie (toţĭ) fraţĭ între dênşiĭ, şi ca toţĭ fiind astfel înrudiţĭ de aprópe, să nu existe între eĭ nicĭ invidie nicĭ ură; întru cât privesce cele lalte obiceiurĭ ale lor, eĭ se apropie de Tracĭ.

105. Moravurile Neurilor sunt aceleaşĭ ca ale Sciţilor. Cu o generaţie maĭ nainte de invasia luĭ Dariu pe teritoriul lor,

---

carăle lor prin teritoriul acestuĭ popor, suntem în drept a crede că eĭ eraŭ munteni şi că probabil locuiaŭ în partea muntósă a Transilvanieĭ şi a Valachieĭ şi într'o parte din munţiĭ Moldoveĭ de astădĭ. Aşa e şi părerea maĭ unanimă a etnologilor celor maĭ însemnaţĭ. Fără îndoială, eĭ formaŭ o ramură din familia daco-getică, şi ca atare îĭ şi consideră Niebuhr: aşà fiind, îĭ putem considera ca strămoşiĭ locuitorilor munţilor noştri, căcĭ partea acesteĭ familiĭ care conservă numele de Dacĭ în câmpiile nóstre, a fost de sigur, cum se întâmplă cu locuitoriĭ de câmp în genere, maĭ amestecată decât rasa cea dacică din munţĭ. Sunt însă etnologĭ carĭ nu consideră pe Agatirsĭ ca identicĭ cu Daciĭ saŭ cu Traco-Geţiĭ, de exemplu Hansen îĭ consideră ca Slavĭ, Schüller ca Celţĭ, Vivien de Saint-Martin dice că eraŭ Finĭ, în fine Ritter pretinde că eraŭ Sarmaţĭ. Tóte acestea sunt pure ipotese asupra câror este fórte greŭ să se pronunţe cineva. Sunt însă dispus a îĭ considera ca Dacĭ fiind-că posedaŭ o civilizaţie óre care şi aveaŭ moravurĭ maĭ dulcĭ decât nomadiĭ sălbaticĭ carĭ în general locuiaŭ prin câmpiile Scitieĭ. Moravurile lor delicate (ἁβρότατοι) şi maĭ ales gustul lor pentru ornamente de aur (χρυσοφόροι) îĭ apropie maĭ mult de caracterul blând şi de cochetăria ţêranilor noştri, maĭ ales celor de la munte. Cine scie daca prin epitetul acesta de χρυσοφόροι nu se face alusie la fluturiĭ şi la cusăturile de fir obicinuite pe costumurile ţĕrănescĭ la noĭ şi carĭ póte ne aŭ rĕmas moştenire dela vechiĭ locuitorĭ aĭ Dacieĭ!

[1] ἐπίκοινον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι. Acéstă anticipaţie a teorieĭ emise de Platon (Republ. V. 7) este curiósă. Óre o fi luat-o Platon dela Erodot? Ritter se basézâ pe faptul acesta pentru a atribui o origină asiatică Agatirsilor, căcĭ şi sectariĭ luĭ Budha susţineaŭ aceeaşĭ teorie: acésta însă nu este un cuvînt destul de puternic pentru a dice că Agatirsiĭ veniaŭ din fundul Asieĭ, maĭ ales că majoritatea popórelor barbare practicaŭ poligamia.

[2] Θρήϊξι. E evident de acì că Agatirsiĭ eraŭ Tracĭ saŭ Daco-Geţĭ, póte chiar că şi religia lor erà aceea introdusă de Zalmoxis. În privinţa moravurilor Agatirsilor este una menţionată de Virgil (En: IV-146) unde ni se spune că pictaŭ corpul lor pentru frumuseţe. Moravurile Tracilor sunt descrise în detaliu în Cartea V, Cap. 3 şi în Capitolele următóre

[3] Νευροί. S'a maĭ vorbit despre Neurĭ la Cap. 17. Eĭ locuiaŭ pe timpul luĭ Erodot în Lituania modernă până aprópe de Smolensk. în direcţia răsăritului. Póte că apa Nuretz şi oraşul Nur, situate în acel district, conservă în numele lor urmele existenţeĭ acestuĭ popor. Mulţĭ autorĭ aŭ vorbit despre Neurĭ: de exemplu Efor (Fragm. 78), Plin (Hist. Nat. IV, 12); P. Mela (II, 1) şi Amian-Marcelin (XXII, 8). Póte chiar că Ναύαροι, despre carĭ face menţiune Ptolemeŭ (III, 5) nu sunt alt ceva decât Neuriĭ aceştia. Schafarik (Slav. Alt. pag. 194—190) îĭ consideră ca Slavĭ, dar nu basézâ acéstă opinie pe nicĭ un argument solid.

ρην πᾶσαν ὑπὸ ὀφίων[1]. Ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε, οἱ δὲ πλεῦνες ἄνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον, ἐς ὃ πιεζόμενοι οἴκησαν μετὰ Βουδίνων[2], τὴν ἑωυτῶν ἐκλιπόντες. Κινδυνεύουσι[3] δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι γόητες εἶναι· λέγονται γὰρ ὑπὸ Σκυθέων καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων, ὡς ἔτεος ἑκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται[4] ἡμέρας ὀλίγας, καὶ αὖτις ὀ-

eĭ fură siliţĭ, din causa şerpilor, să părăsească partea de loc unde se aflaŭ (la început). Şerpĭ mulţĭ se aflaŭ şi în pârţile lor chiar, dar cea maĭ mare parte din aceştia năvăliseră din pustietăţile despre miaḑă nópte; bântuiţĭ de acest (flagel), eĭ părăsiră locurile lor şi se aşeḑară în pârţile Budinilor. Aceştĭ oamenĭ aŭ reaua reputaţie de a fi vrăjitorĭ: câcĭ, atât Sciţiĭ cât πίσω ἐς ταὐτὰ κατίσταται· ἐμὲ μέν νυν ταῦτα λέγοντες οὐ πείθουσι· λέγουσι δὲ οὐδὲν ἕσσον [1], καὶ ὀμνύουσι δὲ λέγοντες.

---

[1] ὑπὸ ὀφίων. Justin spune (XV, 2) că locuitoriĭ din Abdera fură goniţĭ din casele lor de brósce. Şerpiĭ trebue să fi fost abundenţĭ în locurile şi în localităţile umede din regiunile apusane şi centrale ale Rusieĭ, unde găsim şi astăḑĭ destuĭ. Baehrer însă crede cu mulţĭ comentatorĭ că ceea ce a dat loc la acéstă legendă e maĭ mult o invasie de locuste, insectă care bântue des acolo câmpiile, distrugênd tóte grânele cu desăvârşire. Din pasagiul acesta e de presupus că Neuriĭ locuiaŭ înainte maĭ spre apus şi că pe urmă s'aŭ retras maĭ spre răsărit la Budinĭ, unde se aflaŭ la epoca în care scria Erodot.

[2] Βουδίνων. Iată dece cred că în harta luĭ Rawlinson Budiniĭ sunt puşĭ prea la răsărit. Eĭ locuiaŭ, cred, maĭ mult pe malurile Boristenuluĭ: între acest fluviŭ şi Volga. Acésta se şi acordă bine cu cele ḑise despre Budinĭ maĭ sus la Cap. 21. Trebue să observăm că cu cât ne depărtăm de mare spre nord şi spre răsărit, povestile ce ni le spune Erodot aŭ un caracter maĭ legendar, supranatural şi obscur, iar precisia locală piere cu totul. Nu cred că Neuriĭ în acéstă emigraţie a lor să fi pătruns până unde Rawlinson pune pe Budinĭ.

[3] κινδυνεύουσι. Acest verb se ia adese orĭ în sensul acesta de Platon. Baehr traduce »videntur« însă cred că nu e destul: sensul adevêrat este »a fi acusaţĭ« saŭ a avea o reputaţie rea: astfel am şi tradus.

[4] τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται. S'a semuit acì de către mulţĭ acéstă superstiţie cu aceea care există la tóte popórele germanice subt numele de »Wehrwölfen« şi care în Franţa s'a tradus prin credinţa în »loup-garou« credinţă întrodusă acolo de Francĭ şi din alte surse germanice. Pe basa acesteĭ analogiĭ s'a combătut teoria cum că Neuriĭ aceştia şi Budiniĭ ar fi fost slavĭ, şi s'a susţinut că eĭ trebue să fi fost popóre de rasă germanică, lucru în sine destul de probabil. Cât pentru origina însuşĭ a superstiţieĭ, ea, ḑice Blakesley fórte bine, póte să resulte din maniile unuĭ popor vieţuind tot-d'a-una în mijlocul pădurilor şi obicinuit să audă necontenit nóptea urletele fiarelor. Avem exemple analóge în alte pârţĭ ale lumiĭ; astfel în Danemarca ursul jócă rolul lupuluĭ la noĭ, în India îl jócă tigrul, în Abisinia, hiena. Rawlinson, într'o notă asupra acestuĭ pasagiŭ, ne citéză următorul extras din jurnalul unuĭ călător: »O clasă de ómenĭ în Abisinia aŭ reputaţia de a putea să se transforme »în hiene de câte orĭ le place. Fiind că eŭ eram încredul, unul carele petrecuse »mulţĭ anĭ acolo, aşa că nicĭ o persónă bine informată nu maĭ putea să pue la »îndoială faptul, îmĭ spuse că chiar el preumblându-se într'o ḑi cu un Abisi»nian, se uită de o dată într'o altă direcţie, pe urmă întorcêndu-se din noŭ spre »tovarăşul luĭ, îl vêḑu fugind subt forma uneĭ hiene: puţin după aceea îl în»tâlni din noŭ subt forma luĭ naturală«. E curios că Virgil (Bucol VIII, 97), face pe Mœris să se schimbe în lup cu ajutorul unor plante culese dela Pont, localitatea vrăjitorilor, de unde póte chiar că Erodot a cules acéstă naraţiune. Alţĭ comentatorĭ nu daŭ importanţă mare acesteĭ legende şi cred că ea nu provine din alt decât din faptul că aceştĭ ómenĭ, în timp de iarnă, se acoperiaŭ cu pieĭ de lup. Eŭ sunt dispus a mê uni cu aceĭ carĭ vêd în acéstă legendă a Neurilor

106. Ἀνδροφάγοι [2] δὲ ἀγριώτατα πάντων ἀνθρώπων ἔχουσι ἤθεα· οὔτε δίκην νομίζοντες, οὔτε νόμῳ οὐδενὶ χρεώμενοι. Νομάδες δέ εἰσι· ἐσθῆτα δὲ φορέουσι τῆ Σκυθικῆ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην· [3] ἀνθρωποφαγέουσι δὲ μοῦνοι τούτων.

107. Μελάγχλαινοι [4] δὲ εἵματα μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ' ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι· νόμοισι δὲ Σκυθικοῖσι χρέωνται.

şi Eliniĭ stabiliţĭ în Scitia, spun că o dată pe an, fieşte care dintre Neurĭ se schimbă în lup pentru puţine ḑile, şi că pe urmă îşĭ recapătă îndată forma (originală); pe mine însă nu mĕ conving aceĭ carĭ spun asemenea (lucrurĭ); dar nu e maĭ puţin adevêrat că le spun, ba încă le şi afirmă cu jurămênt.

106. Androfagiĭ sunt ceĭ maĭ sălbaticĭ dintre ómenĭ în ceea ce privesce moravurile lor; eĭ nicĭ respectă justiţia, nicĭ se supun la vre-o lege. Sunt nomaḑĭ; costumul pe care îl pórtă este acelaş ca al Sciţilor, (aŭ) însă limba lor (proprie); singurĭ eĭ dintre tóte popórele acestea sunt antropofagĭ.

107. Melanchleniĭ toţĭ pórtă vestminte negre, de acolo îşĭ derivă şi numele; moravurile lor sunt acelea ale Sciţilor.

---

o simplă formă a legendeĭ germane ›Wehrwölfen‹. Cu totul inadmisibilă este ipotesa susţinută de câţĭ-va, că Neuriĭ ar fi fost predispuşĭ la bóla cunoscută sub numele de ›licantropie‹.

[1] ἔσσον. Forma ionică în loc de ἥσσον care se găsesce în textul luĭ Blakesley.

[2] Ἀνδροφάγοι. Despre acest popor a fost vorbă maĭ sus la Cap. 18. Este evident că eĭ aveaŭ un nume al lor şi că numele acesta li s'a dat de Elinĭ din causa cruḑimiĭ şi a sălbătăcieĭ lor. Heeren crede că prin Androfagĭ autorul înţelege pe Bastarnĭ, dar acésta este o simplă ipotesă vagă a luĭ care nu se confirmă prin nicĭ un argument. E evident că Rusia centrală erà sediul acestor mâncătorĭ de ómenĭ. Eĭ locuiaŭ între Dnipru şi Desna după ḑisele luĭ Rawlinson.

[3] γλῶσσαν δὲ ἰδίην. Aci avem un exemplu de figura numită ζεῦγμα. E evident că deşi gramaticesce trebue să subtînţelegem verbul φορέουσι, însă, de óre-ce acest verb nu este aplicabil decât la costum şi nu la limbă, trebue să'l transformăm tacit în alt verb aplicabil în casul de faţă, cum ar fi de exemplu ἔχουσι saŭ un alt verb echivalent. Aşa exemple avem destule în Erodot: între altele unul în Cartea VI, Cap. 43. ›πολλὸν μὲν κάρτα πεζὸν ἅμα ἀγόμενος πολλὸν δὲ ναυτικὸν‹. Sunt ediţiĭ carĭ voind aci să evite acéstă anomalie aŭ adăogat pe ἔχουσι fără autoritatea însă a nicĭ unuĭ manuscris.

[4] Μελάγχλαινοι. S'a maĭ vorbit de acest popor maĭ sus (Cap. 20). Numele lor însemnéză ›negru îmbrăcaţĭ‹ saŭ ›îmbrăcaţĭ în cojóce de piele neagră‹, câcĭ acésta trebue să fi fost vestmintea dela care îşĭ trăgeaŭ numele. Acest nume trebue de sigur să fie traducţia elină a numeluĭ lor scitic, şi e curios de ob-

108. Βουδῖνοι[1] δὲ, ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν[2], γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστὶ καὶ πυρρόν[3]. Πόλις δὲ ἐν αὐτοῖσι πεπόλισται[4] ξυλίνη[5], οὔνομα δὲ τῇ πόλι ἐστὶ Γελωνός·

108. Budiniĭ, carĭ sunt un popor puternic şi numeros, aŭ toţĭ, şi într'un mod fórte marcat, (ochiĭ) albaştri şi (pêrul) cârunt. Un oraş există la eĭ zi-

---

servat că asemenea titlurĭ sunt comune la popóre barbare: avem un exemplu cu totul analog în numele »Siah-poosh« pe care îl pórtă un popor din Indu-Kuş în India, şi care are tocmaĭ acelaş sens ca şi numele Melanchleni. In America centrală iar există un popor care se numesce de Americanĭ »Black-robes« adică »Vestminte-negre«- Dion Chrisostom descrie costumul Melanchlenilor şi ḑice (Orat. XXXVI) că era mic, negru şi subţire »μικρὸν, μέλαν, λεπτόν«. De sigur că cele lalte popóre, ca Tătariĭ şi Calmuciĭ de astăḑĭ, purtaŭ culorĭ viĭ, şi că de aceea se deosebiaŭ Melanchleniĭ de ceĭ-alţĭ. Ecateŭ îĭ numesce Sciţĭ şi se vede că cu timpul eĭ fură împinşĭ tot spre răsărit, câcĭ Ptolomeŭ îĭ pune pe malurile rîuluĭ Ra saŭ Volga. În timpul luĭ Erodot eĭ eraŭ stabilițĭ probabil între Desna şi Tanais saŭ Don.

[1] Βουδῖνοι Acest popor, despre care s'a vorbit iar maĭ sus la Cap. 21, purta şi numele de Gelonĭ cu carĭ el se amalgamase. Numele »*Budini*« a dat ocasie luĭ Ritter (»Vorhalle«) să vadă aci un titlu religios şi o indicaţie cum că poporul acesta ar fi fost Budist. Acésta însă, precum observă fórte bine Rawlinson, este o ipotesă prea temerară, câcĭ Buda saŭ Sakia nu începu să propage doctrinele luĭ în Indiĭ şi în Tibet de cât cam pe la anul 600 înainte de Christos. Ar fi dar aprópe cu neputinţă ca aceste doctrine să fi avut timpul să se înrădăcineze în Scitia europeană la epoca în care scria Erodot. Rawlinson asociéză numele acesta cu numele generic »Wend« derivat dela »wenda« apă (slavonesce »woda«), şi în limba frigiană »βέδυ«. Nu sciŭ până la ce punct acéstă din urmă presupunere ar fi fundată, dar cât pentru aceea a luĭ Ritter, ea nu inspiră nicĭ o încredere. Rawlinson crede că Budiniĭ eraŭ rămăşiţe d'ale Cimerienilor adăpostiţĭ în locurile de pădure între Don şi Volga. Aşa fiind el vede o analogie între numele Gael, Galli şi Gelonĭ. Pentru motivele expuse în nota 2 pag. 147 relativă la emigraţia Neurilor, cred că Rawlinson circumscrie prea mult pe Budinĭ şi Gelonĭ puindu-ĭ între Don şi Volga. Eĭ sunt descrişĭ ca un popor mare »μέγα καὶ πολλὸν« şi pentru acésta cred maĭ bine să-ĭ punem între Boristen şi Volga, ceea ce i-ar apropia spre apus de Neurĭ.

[2] μέγα καὶ πολλὸν. »Mare şi numeros«. Cuvîntul πολλὸν se aplică la întindere când e combinat cu μέγα şi nu'şĭ capătă sensul de »numeros« aci de cât în mod indirect. Veḑĭ maĭ jos la capitolul următor »λίμνη μεγάλη καὶ πολλή«.

[3] γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστὶ καὶ πυρρόν. Greşit a tradus acest pasagiŭ Miot: »Ils se peignent le corps en bleu et en rouge« deşi el este susţinut în opinia acésta de comentatorĭ nu maĭ puţin eminenţĭ decât Schweighäuser, care şi el citéză cu multă ingeniositate în favórea acesteĭ traducerĭ cuvintele luĭ Virgil »picti Geloni« (Georgic II, vers. 115). E maĭ natural a presupune că acì se descriŭ maĭ mult nisce particularităţĭ fisice de rasă şi a urma pe Mannert care traduce: »Blauaugig und feuerfarben« saŭ încă maĭ bine cu Ritter: «Ganz blaue Augen und blondes Haar«. Acestea sunt tocmaĭ caracteristicele carĭ deosebesc rasa germană precum e ea descrisă de Tacit (Germ. § 4) în termenĭ aprópe identice cu descrierea din textul nostru: »truces et cœrulei oculi, rutilæ comæ« De aceea e maĭ logic a presupune că aceştĭ Gelonĭ saŭ Budinĭ represintaŭ origina raseĭ germane în Scitia, decât a acorda acest titlu Androfagilor saŭ Melanchlenilor, cum face Heeren (Asiat. Nat. II, pag. 265, ed. Tauchnitz). Tóte rasele carĭ locuesc între Don şi peninsula Kamstchatka aŭ pêrul şi ochiĭ negri, ceea-ce probéză că aceştĭ Budinĭ formaŭ o rasă cu totul deosebită.

[4] πεπόλισται. Dela verbul πολίζω »zidesc o cetate«. Astfel şi în Omer (Iliad. XX, vers 216) »Ἐπεὶ οὔπω Ἴλιος ἱρὴ ἐν πεδίῳ πεπόλιστο«.

[5] ξυλίνη. Pe descripţia acésta a capitaleĭ, saŭ a unuĭ oraş budin, care pare a fi fost construit din dughene de lemn, se baséză Schafarik când susţine

τοῦ δὲ τείχεος μέγαθος κῶλον ἕκαστον τριήκοντα σταδίων ἐστὶ· ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον· καὶ οἰκίαι αὐτῶν ξύλιναι καὶ τὰ ἱρά. Ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι Ἑλληνικῶν θεῶν ἱρὰ Ἑλληνικῶς κατεσκευασμένα ἀγάλμασί τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι. Καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας[1] ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι. Εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες·[2] ἐκ τῶν δὲ ἐμπορίων ἐξαναστάντες, οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι· καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται.

109. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ γλώσσῃ χρέωνται καὶ Γελωνοὶ. ἀλλ' οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή. Οἱ μὲν γὰρ Βουδῖνοι, ἐόντες αὐτόχθονες, νομά-

dit de lemn, și numele acestuĭ oraş este Gelon ; întinderea zidului acestuĭ (oraş) este de treĭ-ḑecĭ de stadiĭ de fie-care latură; (acest) zid este înalt şi întreg de lemn ; casele şi templele sunt (tot) de lemn. Câcĭ acilea sunt şi templurĭ (dedicate) divinităţilor eline, ornate (după chipul) elinesc, cu statuĭ, cu altare şi cu sanctuariĭ de lemn. Geloniĭ celebréză sĕrbătorile trieniale ale luĭ Dionisie şi săvârşesc ritul bachanal; câcĭ în vechime eraŭ Elinĭ; alungaţĭ din porturile (unde locuiaŭ maĭ înainte) eĭ se stabiliră în mijlocul Budinilor; şi limba de care se servă eĭ este parte scitică, parte elină.

109. Budiniĭ nu aŭ aceeaşĭ limbă cu Geloniĭ, nicĭ nu sunt moravurile lor aceleaşĭ. Câcĭ Budiniĭ, fiind pământenĭ, sunt no-

---

teoria că Budiniĭ eraŭ Slavĭ. Deşi Grote se unesce cu părerea acésta, nu o cred destul de bine fundată. Acest orăşel deveni, după cum ḑice Heeren, un întreposit al comerţuluĭ de pieĭ şi maĭ ales de blănĭ pe care îl făceaŭ Eliniĭ cu interiorul ţêriĭ, dar nimic nu justifică pe Heeren în opinia luĭ, că oraşul erà chiar fundat de Eliniĭ carĭ se ocupaŭ cu acest comerţ. Se scie că nicĭ o dată Eliniĭ nu fundaŭ oraşe saŭ întreposite la distanţe marĭ de cósta mâriĭ, cum ar fi fost oraşul Gelon. Cât pentru locul exact unde se afla acest tîrg, nimic nu'l indică astăḑĭ. Evident că nu poseda nicĭ o clădire solidă şi nimic care putea să lase o urmă pentru posteritate.

[1] τριετηρίδας. Aceste »trieteride« eraŭ serbătorile trieniale ale luĭ Bachus şi sunt acelea la carĭ Ovid (Fasti, I, vers 394) face alusie când ḑice »tertia quæ solito tempore bruma refert«.

[2] εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες. Acest pasagiŭ a dat loc la maĭ multe interpretărĭ: Ritter traduce »Den die Gelonen sind die alten Hellenen« pretinḑênd că eĭ eraŭ tulpina din care se trăgeaŭ Eliniĭ, că eĭ fuseseră stabilițĭ pe cóstele mâriĭ şi că pe urmă fuseseră împinşĭ în interiorul ţêriĭ în mijlocul Budinilor cu carĭ se amestecaseră. Cred că acéstă traducere este cam riscată şi prefer teoria că Geloniĭ ar fi fost locuitoriĭ primitivĭ al cósteĭ mâriĭ, unde prin contactul lor cu coloniĭ elinĭ, adoptaseră câte-va din obiceiurile şi câte-va, cuvinte din limba acestora, pe carĭ le conservară când fură siliţĭ să se retragă de acolo în interiorul Scitieĭ: cât pentru origina Gelonilor, sunt dispus a adopta teoria luĭ Rawlinson că acestia ar fi fost de rasa germană şi rămăşiţe d'ale Cimerienilor. (Veḑĭ nota 1 pag. 149).

δες τέ εἰσι καὶ φθειροτραγέουσι[1] μοῦνοι τῶν ταύτῃ· Γελωνοὶ δὲ, γῆς τε ἐργάται καὶ σιτοφάγοι καὶ κήπους ἐκτημένοι, οὐδὲν τὴν ἰδέην ὁμοῖοι οὐδὲ τὸ χρῶμα. Ὑπὸ μέντοι Ἑλλήνων καλέονται καὶ οἱ Βουδῖνοι Γελωνοὶ, οὐκ ὀρθῶς καλεόμενοι. Ἡ δὲ χώρη σφέων πᾶσά ἐστι δασέη ἴδῃσι παντοίῃσι[2]· ἐν δὲ τῇ ἴδῃ τῇ πλείστῃ ἐστὶ λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλὴ[3] καὶ ἕλος καὶ κάλαμος περὶ αὐτήν· ἐν δὲ ταύτῃ ἐνύδριες[4] ἁλίσκονται καὶ κάστορες[5], καὶ ἄλλα θηρία τετραγωνοπρόσωπα[6],

maḑĭ şi sunt singuriĭ în aceste pârţĭ carĭ mănâncă seminţe de brad; Geloniĭ, din contra, lucréză pămêntul şi mănâncă grîŭ, posedă şi grădinĭ şi nu aŭ nicĭ aceeaşĭ aparenţă nicĭ aceeaşĭ colóre (ca Budiniĭ.). Cu tóte acestea Budiniĭ se numesc şi Gelonĭ de către Elinĭ, dar acéstă denumire nu este corectă. Ţéra lor întrégă este plină de pădurĭ de tot felul; în partea cea maĭ désă se află o baltă mare şi întinsă împrejurul câreia este τῶν τὰ δέρματα περὶ τὰς σισύρνας παραρράπτεται· [1] καὶ οἱ ὄρχιες αὐ-

---

[1] φθειροτραγέουσι. Este fórte îndoios dacă acest verb însemnéză acì, cum il traduc Rawlinson şi alţiĭ, »a mânca păduchĭ«, câcĭ acolo unde se vorbesce în special de acest obiceiŭ revoltător se întrebuinţéză substantivul φθεῖρας, şi descripţia se face în termene maĭ clare. Câţĭ-va traducătorĭ, ca Gatterer aŭ imaginat aci »θειροτραγέουσι« — »mănâncă vênat« — acésta însă este în contra autorităţiĭ tutulor manuscriselor. Prefer a deriva verbul φθειροτραγέουσι, nu dela φθείρ »păduche« dar dela φθεῖρες seminţe de brad saŭ coconare, în franţuzesce »pomme de pin« şi în limba germană »Tannenzapfen«.

[2] χώρη σφέων πᾶσά ἐστι δασέη ἴδῃσι παντοίῃσι. Urmele acestor pădurĭ există încă lângă Zadonsk şi Woronetz, precum şi în pârţile Saratovuluĭ, unde se exploatéză lemne minunate de construcţie.

[3] λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή. Mulţĭ vêd în acéstă descriere Marea Caspică. Nu pot însă admite ca Erodot, deşi nu cunoscea póte bine geografia localităţiĭ, să nu fi sciut atâta lucru că Marea Caspică, deşi nu comunică cu alte mârĭ, nu póte fi clasată între bâlţĭ. E maĭ probabil că e vorba acì de una din bâlţile carĭ ocupă maĭ tot spaţiul între Volga şi Ural la nordul Mâriĭ Caspice. E cu neputinţă a precisa însă despre care din aceste bâlţĭ saŭ lacurĭ este vorbă. Partizaniĭ ideiĭ că ar fi vorbă acì de Marea Caspică traduc πολλή prin »adîncă«.

[4] ἐνύδριες. Aceste animale sunt »lutre« carĭ se nutresc cu pesce şi carĭ, deşi fórte rare astăḑĭ din causa stîrpiriĭ lor de către vênătorĭ, tot se maĭ găsesc în Volga şi în tributarele aceluĭ fluviŭ.

[5] κάστορες. Castoriĭ trăesc în aceleaşĭ ape ca şi lutrele şi sunt menţionaţĭ la un loc şi de Aristot. Se vede că aŭ fost o dată mulţĭ castorĭ în regiunile descrise aci aprópe de Woronetz, şi chiar astăḑĭ în guvernul Woronetz există un orăşel cu numele »Bobrow«, adică »Oraşul castorilor«. Aceste animale inteligente abundaŭ în Don.

[6] θηρία τετραγωνοπρόσωπα. A fost şi este încă multă discuţie între comentatorĭ în privinţa cestiuniĭ ce ar putea fi aceste animale cu faţa pătrată. Mulţĭ susţin că trebue să fie focĭ, carĭ abundă în Marea Caspie aprópe de gurile Volgeĭ şi a câror piele ar fi fórte bună pentru felul de bordură despre care e vorbă. Argumentul însă care s'ar putea opune acesteĭ teoriĭ de către aceĭ carĭ, ca noĭ, nu văd în »λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή« descripţia Mâriĭ Caspie, ci a uneĭ simple bâlţĭ óre-care, este că foca nu trâesce în aceleaşĭ ape dulcĭ în carĭ trăesc lutra şi castorul, ci în mare. Aşa dar aci, de óre-ce se presupune o baltă întinsă, e cu neputinţă ca foca să trăiască în ape dulcĭ cu lutra şi castorul. Acest argument însă cade când considerăm că Erodot nu a visitat localităţile acestea dar că tot ce scia era că pieĭ de lutră, pieĭ de castor, pieĭ de focă şi musc sosiaŭ pe aceeaşĭ cale în porturile Elinilor din Pont; el conchidea de aci că tóte veniaŭ din aceeaşĭ localitate. Iată de ce cred că în textul acesta

multă mlaştine şi papură. În acéstă (baltă) se prind lutre şi

---

e vorbă de focĭ, deşi e sciut că acest amfibiu nu trăesce în lacurĭ şi în bâlţĭ la un loc cu lutra şi cu castorul. Chiar aceĭ carĭ sunt în favórea teorieĭ că e vorbă de Marea Caspie nu pot să nege că castorĭ şi lutre nu se găsesc acolo.

[1] περὶ τὰς σισύρνας παραρράπτεται. Cu Gaisford scrim σισύρνας, urmând majoritatea manuscriselor. Manuscrisul florentin şi cele maĭ multe ediţiĭ moderne, între carĭ Baehr, au σισύρας. Este greŭ a se sci care din acéste două variante e maĭ corectă. Şi una şi alta aŭ sens şi sunt la locul lor. σισύρνα este o haină barbară de o materie grósă şi ordinară: σισύρα un fel de plaid saŭ tartan de o ţesătură specială de lână. Iată cum le explică Baehr: »Ac vulgo ita distinguunt ut σισύρνα sit »pœnula e flocculis lanæ concinnata, scilicet consuta, »σισύρα autem pallium, scilicet tegmentum e pellibus »confectum, quo dormientes præcipue utuntur«. Nu cred că este acì vorbă despre acele vestminte de piele carĭ serviaŭ maĭ mult ca tartanurile nóstre pentru învelitóre saŭ pentru a fi aruncate peste umerĭ. E maĭ probabil că acì se face alusie la vestmintele cu mânicĭ pe carĭ le purtaŭ Sciţiĭ, şi carĭ, după cum le vedem represintate, eraŭ garnisite la extremităţĭ cu un fel de blană, întocmaĭ cum spune acì Erodot. Am reprodus acì câte-va desenurĭ luate după antichităţĭ scitice în carĭ se vede bine ce erà acéstă »sisirnă« saŭ cojoc garnisit cu un lat de blană; blana erà póte de focă, de care e vorba acì, şi care este astăḑĭ atât de căutată de dame în Englitera. Figura 1 şi 2 represintă cavaleria şi infanteria Sciţilor. Vedem că acì Sciţiĭ sunt represintaţĭ îmbrăcaţĭ cu acéstă haină garnisită la póle şi d'a lungul încheeturiĭ cu blană. În figura 3 avem o ḑeitate scitică îmbrăcată cu aceeaşĭ haină. Acéstă ḑeitate pare a avea însă şi pe umărul stâng un »pallium«, póte chiar »sisira« saŭ tartanul de blană al Sciţilor. În locul luĭ παραρράπτεται, confirmat de tóte manuscrisele, deşi este un verb fórte rar, Naber propune a se scri περιρράπτεται. Acésta, afară că nu se sprijină pe nicĭ o autoritate, nu póte fi admis acì pentru cuvîntul fórte plausibil că maĭ avem prepoziţiunea περὶ o dată, astfel încât repetirea eĭ ar produce un pleonasm neadmisibil. De aceea, cu tótă raritatea luĭ, verbul παραρράπτεται trebue menţinut.

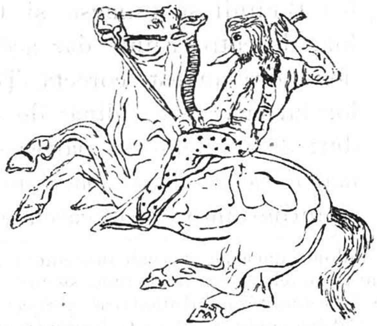

Fig. 1. Scit călare după un vas de aur găsit la Kertch.

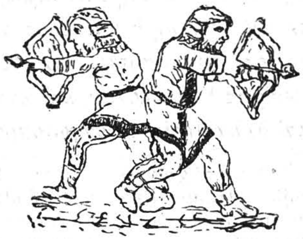

Fig. 2. Arcaşĭ Sciţĭ represintaţĭ pe vasul de aur de la Kertch.

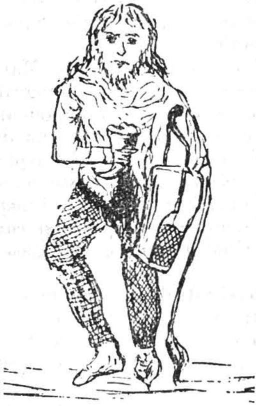

Fig. 3.
Hercul Scitic găsit intr'un mormênt.

τοισί εἰσι χρήσιμοι [1] ἐς ὑστερέων ἄκεσιν.

110. Σαυροματέων [2] δὲ πέρι ὧδε λέγεται· ὅτε Ἕλληνες Ἀμαζόσι ἐμαχέσαντο [3] (τὰς δὲ Ἀμαζόνας καλέουσι οἱ Σκύθαι Οἰόρπατα· δύναται δὲ τὸ οὔνομα τοῦτο κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσαν ἀνδροκτόνοι· »Οἰὸρ« γὰρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ »Πατὰ« κτείνειν)· [4] τότε λόγος, τοὺς

castorĭ, şi un alt (fel de) animal cu faţa pătrată al căruĭ piele se cóse împrejurul vestmintelor (de lână); şi testiculele lor sunt bune pentru bólele de mitră.

110. Iată ce se ḑice în privinţa Sauromaţilor: când Eliniĭ se luptară cu Amazonele, — Sciţiĭ numesc pe Amazone »*Oiorpata*«; acest nume pe limba elină se póte traduce »ucigătóre de bărbaţĭ«: căcĭ la »bărbat« eĭ ḑic »*Oior*«, şi cuvîntul

---

[1] οἱ ὄρχιες αὐτοῖσί εἰσι χρήσιμοι. Uniĭ aŭ fost de opinie că acésta este o probă cum că Budiniĭ cunosceaŭ usul unturiĭ de castor, şi că Erodot ignora numaĭ dela care din cele treĭ animale descrise se trăgea acéstă substanţă. Însă o asemenea deducţiune nu se póte admite. Prefer a crede cu Blakesley că e vorba acì de şórecele muscat saŭ tămâios. Autorul nostru, vĕḑênd că se făcea între alte traficurĭ cu Scitia şi acela al musculuĭ, nu cunoscea esact provenința acestuĭ produs, pe care îl credea extras din acelaş animal, deşi aceste două producte nu aŭ cea maĭ mică analogie între ele. (Veḑĭ în privinţa acésta şi nota 6, pag. 151).

[2] Σαυροματέων. Veḑĭ maĭ sus Cap. 21.

[3] ὅτε Ἕλληνες Ἀμαζόσι ἐμαχέσαντο. Aceste Amazone declaraŭ şi făceaŭ resbel cu popórele din vecinătatea lor. Găsim în Iliada III, vers 189, menţiune despre resbelul între Amazone şi Frigienĭ. Amazonele acestea eraŭ de două felurĭ : cele din Africa, cu mult cele maĭ vechĭ, ḑice Diodor din Sicilia, şi acelea din Asia, despre carĭ firesce e vorbă acì. Multe sunt presupunerile făcute de diferiţĭ scriitorĭ în privinţa origineĭ Amazonelor şi în privinţa etimologieĭ numeluĭ lor. Uniĭ, ca de Paravey (Discertation sur les Amazones dont le souvenir est conservé en Chine) le aduc din fundul Indieĭ saŭ al Chineĭ. Alţiĭ susţin că ele se trag din fundul Africeĭ, alţiĭ din Caucas ; de Bohusz »Recherches historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves« publicat la Petersburg în 1812, explică astfel origina Amazonelor. El ḑice că doĭ principĭ sciţĭ aŭ dus o colonie scitică din Bactriana în Capodocia, atuncĭ colonizată de Meḑĭ. Acestĭ colonĭ luară de neveste fete din Capodocia, dar maĭ pe urmă le goniră fiind că ele eraŭ din fire crude şi răpitóre. Femeele acestea atuncĭ se strînseră împreună, luară numele de »Samezone«, care însemnéză »vĕduve« în limba meḑilor, şi menţinură puterea şi independenţa lor prin forţa armelor. Rawlinson pretinde că numele lor e maĭ mult african de cât asiatic. În tóte casurile origina acestor femeĭ este atât de perdută în negura fabulelor şi aşa amestecată cu legende încât e peste putinţă a defini ceva în privinţa lor. Cred însă că nu a existat numaĭ o singură rasă de Amazone dar că maĭ eraŭ şi altele în Asia şi în Africa chiar. Cât pentru resbelul acestor femeĭ cu Eliniĭ nu se póte determina nimic nicĭ în privinţa acésta, şi nu avem nicĭ o datină de care ne am putea sprijini cu óre-care siguranţă pentru a fixa epoca la care avu loc acéstă bătălie al Termodonuluĭ, celebră în legendele şi în baladele populare ale Grecieĭ antice. Se scie însă că resbelul acesta nu are a face cu invasia Amazonelor în timpul domnieĭ luĭ Teseŭ.

[4] »Οἰὸρ« γὰρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ »Πατὰ« κτείνειν. E fórte curios a observa în cuvintele acestea legătura ce există între limba Sciţilor — dacă avem a face aci în adevĕr cu cuvinte curat scitice, (ceea ce iar este

Ἕλληνας νικήσαντας τῇ ἐπὶ Θερμώδοντι μάχῃ [1], ἀποπλέειν ἄγοντας τρισὶ πλοίοισι τῶν Ἀμαζόνων ὅσας ἠδυνέατο ζωγρῆσαι· τὰς δὲ ἐν τῷ πελάγεϊ [2] ἐπιθεμένας ἐκκόψαι τοὺς ἄνδρας. Πλοῖα δὲ οὐ γινώσκειν αὐτὰς [3], οὐδὲ πηδαλίοισι χρᾶσθαι οὐδὲ ἱστίοισι οὐδὲ εἰρεσίῃ· ἀλλ’ ἐπεὶ ἐξέκοψαν τοὺς ἄνδρας, ἐφέροντο κατὰ κῦμα καὶ ἄνεμον· καὶ ἀπικνέονται τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος ἐπὶ Κρημνούς [4]. Οἱ δὲ Κρημνοὶ εἰσὶ γῆς τῆς

»*pata*« însemnéză »a ucide«,-- atuncĭ, se ḑice, Eliniĭ învingênd pe Amazone în lupta de pe (malurile) Termodonuluĭ, plecară de acolo luând (cu dênşiĭ) în treĭ nave atîtea dintr'ênsele câte putură prinde róbe; ele, ajungênd la marea deschisă, exterminară pe (toţĭ) bărbaţiĭ. Dar ele nu aveaŭ cunoscinţă despre navigaţie, nu sciaŭ să se serve nicĭ de cârmă, nicĭ de pânḑe,

---

o cestiune fórte discutabilă)—cu limbile nóstre europeane moderne. Toţĭ aceĭ carĭ s'aŭ ocupat cu etimologie sunt înţeleşĭ asupra cuvîntuluĭ οἰορ că el derivă din sanscritul »vîra«, zendic »vairya«; acéstă rădăcină a format în limba elină »Ϝήρος«, în limba latină »vir«; Sir Henry Rawlinson (Dicţionar al limbeĭ antice a Perşilor) dă aceeaşĭ origină cuvîntuluĭ »ariya« care însemna »eroŭ« şi din care se trage numele etnic al raseĭ ariane. În ceea ce privesce pe »πατὰ«, tradus de Erodot prin »a ucide«, există două păreri carĭ merită maĭ multă atenţiune. Avem întâiŭ părerea luĭ Rawlinson carele derivă verbul acesta din sanscritul »vadha«, a lovi, saŭ a ucide, cu care el légă latinésca »batuere«, prin urmare şi verbul nostru »a bate« şi cel engles »to batter«. Acéstă teorie este fórte ingeniósă, dar îmĭ pare că este póte a merge departe cu ipotesa daca legăm astfel cuvîntul πατὰ cu un verb ca »vadha« care în adevêr însemnéză ceea ce ḑice acì autorul, dar cu care nu are decât o slabă analogie fonetică, pe când avem, cum ne spune şi Blakesley, chiar cuvîntul »πατὰ« în limba sanscrită. Este fórte adevêrat că acest cuvîut însemnéză »a stăpâni« saŭ »a domina«, şi nu »a ucide«, dar Blakesley înlătură cu totul acéstă objecţiune cu un argument atât de puternic încât sunt dispus a primi teoria luĭ de preferinţă. El presupune că Amazonele îşĭ deteră singure acest nume de »Oiorpata« care ar însemna »virorum domini« adică »stăpânele bărbaţilor«, lucru fórte natural pentru o rasă resboinică de femeĭ. Ele însă eraŭ crude în modul lor de a face resbel, şi, după cum scim din legende, ucideaŭ tot d'auna pe bărbaţiĭ carĭ cădeaŭ în mânele lor; e fórte natural dar, cum spune Blakesley, ca veciniĭ lor să fi întins semnificarea numeluĭ ce 'şĭ 'l dedeaŭ aceste femeĭ şi să fi dat sensul de »ucigătóre de bărbaţĭ« unuĭ cuvînt care semnifica »stăpâne peste bărbaţĭ«. Maĭ este şi o altă particularitate în privinţa luĭ »πατὰ« pe care o indică Blakesley. El vede în acest cuvînt scitic o legătură cu cuvîntul παταῖκοί din Cap. 37, Cartea III, şi susţine că titlul Veneriĭ ἀπάτουρος, precum şi cuvîntul elinesc »ἀπάτη« provin din aceeaşĭ rădăcină: decĭ vede acì o amestecare a limbiĭ scitice cu dialectul elin al coloniştilor de pe malurile Poutuluĭ Euxin.

[1] τοὺς Ἕλληνας νικήσαντας τῇ ἐπὶ Θερμώδοντι μάχῃ. Iată motivul pentru care eŭ nu cred să aibă a face acest resbel cu invasia Amazonelor în timpul luĭ Teseŭ. Acì se spune că Amazonele aŭ fost învinse, prin urmare nu e cu putinţă ca ele să fi intrat în Atica după înfrângerea lor. E posibil ca acest resbel să fi fost chiar un fel de represaliĭ în urma aceleĭ invasiĭ.

[2] ἐν τῷ πελάγεϊ. Veḑĭ nota 3 asupra acestuĭ cuvînt la pag. 36 din vol. I.

[3] πλοῖα δὲ οὐ γινώσκειν αὐτὰς. Un argument maĭ mult în favórea teorieĭ că nu exista numaĭ o singură rasă de Amazone şi că acelea carĭ locuiaŭ în Scitia nu eraŭ tot acelea carĭ atacară Atica pe timpul luĭ Teseŭ, şi carĭ săriră în ajutorul Troianilor subt conducerea regineĭ lor Pentesilea.

[4] Κρημνούς. Locul acesta a maĭ fost descris la Cap. 20 şi Blakesley se miră cum Erodot îl redescrie acì iarăşĭ. Acésta îl îndémnă a crede că pasagiul

Σκυθέων τῶν ἐλευθέρων [1]. Ἐνθαῦτα ἀποβᾶσαι ἀπὸ τῶν πλοίων αἱ Ἀμαζόνες ὁδιπόρεον [2] ἐς τὴν οἰκεομένην. Ἐντυχοῦσαι δὲ πρώτῳ ἱπποφορβίῳ τοῦτο διήρπασαν· καὶ ἐπὶ τούτων ἱππαζόμεναι ἐληΐζοντο τὰ τῶν Σκυθέων.

111. Οἱ δὲ Σκύθαι οὐκ εἶχον συμβαλέσθαι τὸ πρῆγμα· οὔτε γὰρ φωνὴν οὔτε ἐσθῆτα οὔτε τὸ ἔθνος ἐγίκωσκον, ἀλλ' ἐν θωύματι [3] ἦσαν, ὁκόθεν ἔλθοιεν. Ἐδόκεον δ'αὐτὰς εἶναι ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἔχοντας [4], μάχην τέ δὴ πρὸς αὐτὰς ἐποιεῦντο· ἐκ δὲ τῆς μάχης τῶν νεκρῶν ἐκράτησαν οἱ Σκύθαι, καὶ οὕτω ἔγνωσαν ἐούσας γυναῖκας· βουλευομένοισι ὦν αὐτοῖσι ἔδοξε κτείνειν μὲν οὐδενὶ τρόπῳ ἔτι αὐτὰς, ἑωυτῶν δὲ τοὺς νεωτάτους ἀποπέμψαι ἐς αὐτὰς, πλῆθος εἰκάσαντας, ὅσαι περ ἐκεῖναι ἦσαν· τούτους δὲ στρατοπε-

nicĭ de lopată, şi după ce exterminară pe bărbaţĭ, fură împinse în (voia) valurilor şi al vênturilor; astfel (ele) sosiră la Cremni, pe cósta laculuĭ Meotis. Cremni aceştia se află în ţéra Sciţilor liberĭ. Aci se coborîră Amazonele din nave şi purceseră pe jos spre (interiorul ţêriĭ) locuite. Puseră mâna pe cea dintâĭ turmă de caĭ ce întâlniră; şi încălecând pe aceştia se apucară şi năvăliră în teritoriul Sciţilor.

111. Sciţiĭ nu putură să 'şĭ dea sémă de lucrul acesta: eĭ nu aveaŭ cunoscinţă nicĭ de limba, nicĭ de costumul, nicĭ de rasa (acestor femeĭ) şi fură cuprinşĭ de mirare de unde óre să fi venit (ele). Îşĭ închipuiră că ele eraŭ (junĭ) bărbaţĭ de aceeaşĭ vîrstă şi se apucară la luptă cu ele; Sciţiĭ puseră mâna pe unele cadavre de pe (câmpul de) bătălie şi astfel (numaĭ) aflară că eraŭ femeĭ; eĭ se chibzuiră şi hotărâră să nu le maĭ ucidă de fel dar să trimită spre

---

întreg a fost intercalat de autor într'o ediţie posterióră, dar acest argument îmĭ pare slab. Numele elinesc al localităţiĭ arată că trebue să fi fost un port colonizat de Elinĭ, póte chiar de colonĭ din Panticapea. Numele indică stâncĭ înalte, în limba francesă »falaises« şi în limba englesă »cliffs«. Acum tótă cósta Mâriĭ de Azov este jos şi singurul loc unde ea se ridică puţin este lângă satul modern Marianpol unde se presupune că ar fi fost situat portul Crimni, care nu trebue confundat cu Cremnesci de astădĭ pe cósta mâriĭ Negre, între Dniestru şi Dunâre în Basarabia.

[1] Σκυθέων τῶν ἐλευθέρων. Aceiaşĭ Sciţĭ pe carĭ Erodot în alte locurĭ îĭ numesce Sciţĭ Regalĭ.

[2] ὁδοιπόρεον. Dindorf scrie ὡδοιπόρεον ceea ce îmĭ pare greşit pentru că se pune un augment pe substantivul ὁδὸς din care e format însuşĭ verbul, lucru care trebue evitat.

[3] θωύματι. Prefer forma acésta la aceea de θώματι adoptată în unele ediţiĭ moderne.

[4] τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἔχοντας. Baehr aci explică: »viros ejusdem

δεύεσθαι πλησίον ἐκεινέων καὶ ποιέειν τά περ ἂν καὶ ἐκεῖναι ποιέωσι· ἢν δὲ αὐτοὺς διώκωσι [1], μάχεσθαι μὲν μὴ, ὑποφεύγειν δέ· ἐπεὰν δὲ παύσωνται, ἐλθόντας αὐτοὺς πλησίον στρατοπεδεύεσθαι. Ταῦτα ἐβουλεύσαντο οἱ Σκύθαι, βουλόμενοι ἐξ αὐτέων παῖδας ἐγγενήσεσθαι.

112. Ἀποπεμφθέντες δὲ οἱ νεηνίσκοι ἐποίευν τὰ ἐντεταλμένα. Ἐπεὶ δὲ ἔμαθον αὐτοὺς αἱ Ἀμαζόνες ἐπ' οὐδεμιῇ δηλήσει ἀπιγμένους, ἔων χαίρειν [2]· προσεχώρεον δὲ πλησιαιτέρω τὸ στρατόπεδον τῷ στρατοπέδῳ ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ· εἶχον δὲ οὐδὲν οὐδ' οἱ νεηνίσκοι, ὥσπερ οὐδὲ αἱ Ἀμαζόνες, εἰ μὴ τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἵππους· ἀλλὰ ζόην ἔζωον τὴν αὐτὴν ἐκείνῃσι, θηρεύοντές τε καὶ ληϊζόμενοι.

113. Ἐποίευν δὲ αἱ Ἀμαζόνες ἐς τὴν μεσαμβρίην [3] τοιόνδε· ἐγίνοντο σποράδες κατὰ μίαν τε καὶ

dênsele pe ceĭ maĭ junĭ dintr'înşiĭ în numĕr egal cu al lor, precât puteaŭ eĭ să judece; ca aceştĭ (junĭ) să 'şĭ aşeḑe tabăra pe lângă ele şi să facă întocmaĭ cum ar face ele; în cas de ar înainta (ele) în contra lor, eĭ să nu se bată cu dênsele dar să se retragă înapoĭ; şi daca s'ar opri ele, să revie aceştia şi să se aşeḑe iar pe lângă dênsele. Acestea le făcură Sciţiĭ cu scop de a avea copiĭ din ele.

112. (Aceştĭ) junĭ porniră şi făcură precum li se indicase. Când Amazonele înţeleseră că aceştia nu voiaŭ să le facă nicĭ un rĕŭ, ele nu maĭ avură grijă; în fie care ḑi ambele tabere se apropiară din ce în ce maĭ mult; juniĭ (Sciţiĭ) numaĭ avură nimic decât ceea ce aveaŭ şi Amazonele, adică armele şi caiĭ lor: şi duseră aceeaşĭ viaţă ca şi ele vĕnând şi prădând.

113. La amiaḑĭ Amazonele aveaŭ obiceiul următor: ele se împrăştiaŭ la o distanţă unele de

---

staturæ et ætatis«; prefer însă opinia luĭ Rawlinson că Sciţiĭ, văḑênd aceste femeĭ fâră barbă, le aŭ luat drept bâeţĭ de 17 saŭ 18 anĭ.

[1] ἢν δὲ αὐτοὺς διώκωσι. Tacticile militare ale Amazonelor sunt descrise astfel de un autor obscur, Sisias: »πρῶται τῶν πάντων ἐφ' ἵππους ἀναβᾶσαι, »οἷς ἀνελπίστως δι' ἀπειρίαν τῶν ἐναντίων ᾕρουν μὲν τοὺς φεύγοντας, ἀπέλειπον »δὲ τοὺς διώκοντας«. Evident că şi aceştĭ junĭ Sciţĭ trebuiaŭ şi eĭ să fie călârĭ: altfel nu puteaŭ urma tactica descrisă acì faţă cu Amazonele călârĭ.

[2] ἔων χαίρειν. Locuţiune care se maĭ întrebuinţéză şi de Platon. Baehr o traduce »missum facere«.

[3] ἐς τὴν μεσαμβρίην. Întocmaĭ ca ἐς τὴν ὑστεραίην. Creutzer traduce bine »Auf mittag«. Avem la începutul acestuĭ capitol, ca să ḑic aşa, o elipsă logică. Autorul ar fi putut să ḑică: »În fine iată cum se operâ o relaţiune între ele şi Sciţiĭ«, saŭ »iată în ce mod se presintâ ocasia puneriĭ în lucrare a planuluĭ Sciţilor« ş.c.l. Rawlinson, în traducerea luĭ, împlinesce acéstă lacună şi lasă cu totul la o parte frasa din text: el traduce: »At last an incident brought two of them together« etc. şi pe urmă sare tot pasagiul până la χρήσασθαι.

δύο [1], πρόσω δὴ ἀπ' ἀλληλέων, ἐς εὐμαρίην [2] ἀποσκιδνάμεναι· μαθόντες δὲ καὶ οἱ Σκύθαι ἐποίευν τὠυτὸ τοῦτο· καί τις μουνωθεισέων τινὶ αὐτέων ἐνεχρίμπτετο [3], καὶ ἡ Ἀμαζὼν οὐκ ἀπωθέετο, ἀλλὰ περιεῖδε χρήσασθαι· καὶ φωνῆσαι μὲν οὐκ εἶχε, οὐ γὰρ συνίεσαν ἀλλήλων, τῇ δὲ χειρὶ ἔφραζε [4] ἐς τὴν ὑστεραίην ἐλθεῖν ἐς τὠυτὸ χωρίον, καὶ ἕτερον ἄγειν· σημαίνουσα δύο γενέσθαι, καὶ αὐτὴ ἑτέρην ἄξειν· ὁ δὲ νεηνίσκος ἐπεὶ ἀπῆλθε, ἔλεξε ταῦτα πρὸς τοὺς λοιπούς· τῇ δὲ δευτεραίῃ ἦλθε ἐς τὸ χωρίον αὐτός τε οὗτος καὶ ἕτερον ἦγε, καὶ τὴν Ἀμαζόνα εὗρε δευτέρην αὐτὴν [5] ὑπομένουσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ νεηνίσκοι ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, καὶ αὐτοὶ ἐκτιλώσαντο τὰς λοιπὰς τῶν Ἀμαζόνων.

114. Μετὰ δὲ συμμίξαντες τὰ στρατόπεδα οἴκεον ὁμοῦ, γυναῖκα ἔχων ἕκαστος ταύτην, τῇ τὸ πρῶτον συνεμίχθη. Τὴν δὲ φωνὴν [6] τὴν

altele, câte una saŭ câte două, pentru ca să se facă comode; aflând Sciţiĭ acésta, făcură şi eĭ tot aşa: şi unul dintr'ênşiĭ se apropiâ de una din ele care se isolase, Amazona nu'l rĕspinse, ba îĭ dete şi voie să aibă comerţ cu dênsa; ea nu putù să'ĭ vorbéscă, câcĭ nu se înţelegeaŭ împreună, dar îĭ făcù semn cu mâna ca să revie a doua ḑi tot în acelaş loc, şi să maĭ aducă şi altul cu dênsul: semnificându-ĭ să fie douĭ, (pentru că) şi ea va aduce o altă (tovarăşă) cu dênsa; junele, după ce plecâ, relatâ (tóte) acestea tovarăşilor sĕĭ: a doua ḑi, acelaş (june) reveni în acelaş loc aducênd cu sine şi altul, şi găsì (acolo) pe Amazonă aşteptând cu încă una. Ceĭ lalţĭ junĭ (Sciţĭ), îndată ce aflară acésta, înduplecară şi eĭ pe cele lalte Amazone (şi obţinură favórea lor).

114. După aceea ambele tabăre se uniră şi toţĭ locuiră împreună, fie care june (Scit) avênd de femee pe aceea (din-

---

[1] δύο. Creutzer δύω.

[2] εὐμαρίην. Acésta este forma ionică. Creutzer adoptă pe cea atică, εὐμαρείην. În limba franceză »pour se mettre à leur aise«. Un dicţionar elinesc din 1834 dă următorul sens acestuĭ cuvînt »ἐς εὐμαρίην σκιδνάμεναι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος περὶ τῶν Ἀμαζόνων, σημαίνων ὅτι ἐσκορπίζοντο ὑπάγουσαι εἰς τὴν ἀνάπαυσιν, ἤγουν ζητοῦσαι τόπον ἐπιτήδειον εἰς κένωσιν τῆς κοιλίας«.

[3] ἐνεχρίμπτετο. Bähr traduce: »accessit Veneris fruendæ causa«; Erodot se maĭ servă în cartea III, Cap. 85 de acest verb pentru a vorbi de apropierea armăsaruluĭ de iapă.

[4] ἔφραζε. Acì echivaléză cu ἐδείκνυε.

[5] δευτέρην αὐτὴν. Elenism care s'ar putea traduce cu »alta«, astfel încât ca să fie o a doua saŭ astfel încât cu dênsa să facă două: în limba latină: »sic ut ipsa esset altera«.

[6] τὴν δὲ φωνὴν. Acest δὲ, urmat pe urmă de τὴν μὲν, τὴν δὲ, separă cuvintele τὴν φωνὴν de restul fraseĭ, formând în modul acesta o simplă locuţiune ce se traduce prin: »Întru cât privesce limba însă«.

μὲν τῶν γυναικῶν οἱ ἄνδρες οὐκ ἐδυνέατο μαθεῖν, τὴν δὲ τῶν ἀνδρῶν αἱ γυναῖκες συνέλαβον. Ἐπεὶ δὲ συνῆκαν ἀλλήλων, ἔλεξαν πρὸς τὰς Ἀμαζόνας τάδε οἱ ἄνδρες· »Ἡμῖν εἰσὶ μὲν τοκέες, εἰσὶ δὲ κτήσιες[1]. Νῦν ὦν μηκέτι πλεῦνα χρόνον ζόην τοιήνδε ἔχωμεν· ἀλλ' ἀπελθόντες ἐς τὸ πλῆθος διαιτώμεθα· γυναῖκας δὲ ἕξομεν ὑμέας »καὶ οὐδαμέας[2] ἄλλας». Αἱ δὲ πρὸς ταῦτα ἔλεξαν τάδε· »Ἡμεῖς »οὐκ ἂν δυναίμεθα οἰκέειν μετὰ τῶν »ὑμετερέων[3] γυναικῶν· οὐ γὰρ τὰ »αὐτὰ νόμαια ἡμῖν τε καὶ ἐκείνῃσί[4] ἐστι. Ἡμεῖς μὲν τοξεύομέν »τε καὶ ἀκοντίζομεν καὶ ἱππαζόμεθα, ἔργα δὲ γυναικήϊα οὐκ ἐμάθομεν· αἱ δὲ ὑμέτεραι γυναῖκες »τούτων μὲν οὐδὲν τῶν ἡμεῖς κατελέξαμεν ποιεῦσι, ἔργα δὲ γυναικήϊα ἐργάζονται μένουσαι ἐν τῇσι »ἁμάξῃσι[5], οὔτ' ἐπὶ θήρην ἰοῦσαι »οὔτε ἄλλῃ οὐδαμῇ· οὐκ ἂν ὦν »δυναίμεθα ἐκείνῃσι συμφέρεσθαι. »Ἀλλ' εἰ βούλεσθε γυναῖκας ἔχειν »ἡμέας, καὶ δοκέειν εἶναι δικαιότατοι, ἐλθόντες παρὰ τοὺς τοκέας »ἀπολάχετε τῶν κτημάτων τὸ μέ-

tre Amazone) cu care se unise la început. Întru cât privesce limba însă, pe aceea a femeelor nu putură bărbaţiĭ s'o înveţe, femeele însă pricepură (curênd) pe aceea a bărbaţilor. Îndată ce putură să se înţelégă între eĭ, bărbaţiĭ ḑiseră către Amazone: »Noĭ avem rude, avem »stare. Acum dar să încetăm »cu acest mod de viaţă: să ne »întórcem în mijlocul poporuluĭ nostru şi să trăim (cu el): »vĕ vom avea de neveste, şi nu »vom lua altele«. La acestea ele respunseră astfel: »Noĭ nu »putem trâi cu femeele (poporuluĭ) vostru; nu avem »aceleaşĭ deprinderĭ ca ele. »Noĭ întindem arcul, asvîrlim »suliţa şi încălecăm pe caĭ, »dar nu am învăţat nicĭ »una din lucrările carĭ (fac »ocupaţia) specială a femeeĭ; »însă femeele vóstre nu fac »nicĭ una din acele lucrurĭ pe »carĭ le am enumerat, dar »se ocupă cu lucrărĭ femeescĭ şeḑênd în carăle (lor),

---

[1] κτήσιες. Blakesley şi alte multe ediţiĭ aŭ κτήσεις, rĕspins de Bredoviu şi de Creutzer. Manuscrisul Sancroftian pune conjuncţia καὶ înainte de κτήσιες.

[2] οὐδαμέας. Creutzer are οὐδαμάς.

[3] ὑμετερέων. Blakesley are ὑμετέρων.

[4] ἐκείνῃσί. În unele ediţiĭ κείνῃσί.

[5] ἔργα δὲ γυναικήϊα ἐργάζονται μένουσαι ἐν τῇσι ἁμάξῃσι. Cu totul diferite sunt acum moravurile femeelor din Rusia de Sud, şi nu cred că femeele scite să se fi deosebit de femeele popórelor carĭ trăesc o viaţă de câmp. Iată de ce sunt de opinia luĭ Blakesley şi a luĭ Baehr că Erodot se înşelă când judecă femeele scite după moravurile femeelor eline al câror datorie erà »ἔνδον μένειν καὶ οἰκουρεῖν«. Femeele scite trebue să fi fost agere la muncă şi la ostenélă, şi să fi fost călăreţe bune, cum sunt astăḑĭ femeele Calmuce descrise de Clarke în călătoriile luĭ (Vol. I, p. 317).

»ρος· καὶ ἔπειτα ἐλθόντες οἰκέωμεν »ἐπὶ ἡμέων αὐτέων«.

115. Ἐπείθοντο καὶ ἐποίησαν ταῦτα οἱ νεηνίσκοι. Ἐπεί τε δὲ ἀπολαχόντες τῶν κτημάτων τὸ ἐπιβάλλον [1], ἦλθον ὀπίσω παρὰ τὰς Ἀμαζόνας, ἔλεξαν αἱ γυναῖκες πρὸς αὐτοὺς τάδε· »Ἡμέας ἔχει φόβος »τε καὶ δέος [2], ὅκως χρὴ οἰκέειν »ἐν τῷδε τῷ χώρῳ, τοῦτο μὲν ὑμέας »ἀποστερησάσας πατέρων, τοῦτο δὲ »τὴν γῆν τὴν ὑμετέρην δηλησαμένας πολλά· ἀλλ' ἐπεί τε ἀξιοῦτε »ἡμέας γυναῖκας ἔχειν, τάδε ποιέετε »ἅμα ἡμῖν· φέρετε [3], ἐξαναστέωμεν »ἐκ τῆς γῆς τῆσδε, καὶ περήσαντες Τάναϊν ποταμὸν [4] οἰκέωμεν«.

116. Ἐπείθοντο καὶ ταῦτα οἱ νεηνίσκοι· διαβάντες δὲ τὸν Τάναϊν,

»şi nu ies nicĭ la vênătóre, nicĭ »la alt (esercițiŭ); noĭ nu am »putea să trăim în bună înțelegere cu ele. Dar daca voițĭ »să ne avețĭ de neveste, şi să »vĕ arătațĭ dreptĭ fațǎ cu noĭ, »mergețĭ la părințiĭ voştriĭ şi »luațĭ partea ce vĕ revine din »avere; după aceea reveniţĭ şi »vom trăi (împreună) la o parte«.

115. Juniĭ (Sciţĭ) ascultară şi făcură acestea. După ce luară (fie-care) partea din avere ce i se cuvenia, se întórseră înnapoĭ pe lângă Amazone, ele (atuncĭ) ḑiseră aceste (cuvinte) către dênşiĭ: »Ne este şi frică »şi temere când (ne gândim »că) trebue să trăim în ţéra a»césta, unde noĭ, nu numaĭ că »v'am lipsit de părinţiĭ voştri »dar încă am şi făcut jafurĭ »multe în ţéra vóstră; de óre »însă ce ne credeţĭ demne de a fi »nevestele vóstre, (maĭ) faceţĭ »împreună cu noĭ şi acésta: »Aideţĭ, să plecăm din acéstă »ţéră, să trecem fluviul Tanais »şi să ne stabilim (dincolo)«.

116. Juniĭ (Sciţĭ) ascultară şi acéstă dată: eĭ, după ce trecură

---

[1] τὸ ἐπιβάλλον, are acì acelaş sens ca şi »τὸ μέρος« de maĭ sus: »partea ce li se cuvinea«. Veḑĭ Cartea I, Cap. 106 »τὸ ἑκάστοισι ἐπιβάλλον«.

[2] φόβος τε καὶ δέος. Aceste două substantive nu sunt absolut sinonime, deşi sunt de multe orĭ întrebuinţate unul pentru altul: φόβος exprimă o stare mentală a momentuluĭ, întocmaĭ ca »frica« nóstră; δέος este o stare de aprehesiune continuă pe care o exprimă bine cuvîntul »temere«. Valckener distinge astfel aceste două cuvinte: »Nam« «δέος« est πολυχρόνιος κακοῦ ὑπόνοια, »φόβος« ἡ παραυτίκα πτόησις«.

[3] φέρετε. Maĭ avem acest imperativ întrebuinţat tot în sensul acesta maĭ jos la Cap. 127 şi în Cartea I, Cap. 11.

[4] περήσαντες Τάναϊν ποταμὸν. Partea inferióră a cursuluĭ fluviuluĭ Tanais era mult maĭ spre apus decât este astăḑĭ, astfel încât în loc de a coti, ca astăḑĭ spre răsărit înainte de a se arunca în mare, apropiinduse óre cum în

ὠδοιπόρεον[1] πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα τριῶν μὲν ἡμερέων ἀπὸ τοῦ Tανάϊδος ὁδὸν, τριῶν δὲ ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος[2] πρὸς βορέην[3] ἄνεμον· ἀπικόμενοι δὲ ἐς τοῦτον τὸν χῶρον, ἐν τῷ νῦν κατοίκηνται[4], οἴκησαν τοῦτον. Καὶ διαίτῃ ἀπὸ τούτου χρέωνται τῇ παλαιῇ τῶν Σαυροματέων αἱ γυναῖκες[5], καὶ ἐπὶ θήρην ἐπὶ ἵππων ἐκφοιτῶσαι ἅμα τοῖσι ἀνδράσι καὶ χωρὶς τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐς πόλεμον φοιτῶσαι, καὶ στολὴν τὴν αὐτὴν τοῖσι ἀνδράσι φορέουσαι.

117. Φωνῇ δὲ οἱ Σαυρομάται

fluviul Tanais, apucară spre răsăritul sórelui cale de treĭ ḑile dela Tanais, (la un loc care era la o distanţă de) treĭ (ḑile), spre miaḑă nópte de la lacul Meotis: sosind eĭ în localitatea aceea unde se află şi astăḑĭ, se stabiliră acolo. Şi de atuncĭ femeele Sauromate aŭ conservat datinele vechĭ, ele ies călare la vênătóre împreună cu bărbaţiĭ lor (saŭ chiar) şi fără eĭ merg la bătălie şi pórtă acelaş costum ca şi bărbaţiĭ.

117. Sauromaţiĭ vorbesc a-

---

acéstă cotitură de cursul fluviuluĭ Volga, el curgea drept Deci locul unde s'aŭ aşeḑat Sciţiĭ cu Amazonele vine astăḑĭ pe malul drept al fluviuluĭ Tanais şi pe timpul luĭ Erodot erà pe malul stîng, adică »dincolo de Tanais» (Veḑĭ harta Scitieĭ luĭ Rawlinson anexată la nota 4, pag. 140).

[1] ὠδοιπόρεον. Cred că e maĭ corect a scri astfel cu augmentul decât a urma pe Creutzer care scrie »ὁδοιπόρεον«.

[2] τριῶν δὲ ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος. O călătorie de treĭ ḑile spre răsărit, pornind de la Tanais (cursul vechiŭ), ne ar conduce dincolo de linia cósteĭ actuale răsăritene a Mâriĭ Azov; acésta este un argument în favórea teorieĭ că pe timpul luí Erodot acéstă mare avea o întindere mult maĭ mare decât astăḑĭ şi că, precum s'a ḑis în nota asupra acesteĭ mârĭ la Cap. 86, mare parte din teritoriul din care se compune astăḑĭ guvernământul Caucasuluí, precum şi parte din teritoriul Cazacilor Donuluĭ, eraŭ subt mare.

[3] βορέην. Unele ediţiĭ aŭ forma necontractată βορῆν care nu este usitată în dialectul autoruluĭ nostru: de aceea am şi preferit »βορέην«.

[4] ἐν τῷ νῦν κατοίκηνται. Este de observat acì că posiţia asemnată în acest pasagiŭ Sauromaţilor nu se potrivesce tocmaĭ cu aceea descrisă la Cap. 21 de maĭ sus, unde ni se spune că eĭ locuiaŭ pe malul stîng al fluviuluĭ Tanais, dela gura luĭ şi până la o distanţă de 15 ḑile dela colţul laculuĭ Meotis. E probabil că Erodot nu îşĭ da bine seamă până la ce distanţă de cóstă se întindea acest popor. E probabil că el se întindea mult maĭ departe decât credea Erodot, şi că naţia Sauromată, care este identică cu cea Sarmatică, erà deosebită de cea Scitică şi ocupa tot spaţiul între lacul Meotis, Tanais, şi Volga, întinḑênduse până pe la 53° de latitudine N. După pasagiul de faţă, Sauromaţiĭ nu ajungeaŭ până în cósta mâriĭ. Cred însă că descripţia dela Cap. 21 e maĭ corectă, câcĭ vedem din scrierea luĭ Scilax (Periplus) că eĭ ocupaŭ şi cósta. Evident însă că pe cóstă eĭ eraŭ maĭ puţin numeroşĭ decât în interior pentru că coloniile eline eraŭ stabilite acolo şi îĭ mascaŭ maĭ mult saŭ maĭ puţin. Niebuhr (Recherches p 74—81) urmăresce progresul Sarmaţilor dela stepele Donuluĭ până în pusta Ungarieĭ: de acolo, ḑice el, eĭ se întinseră subt numele de Slavĭ şi cotropiră Polonia şi Rusia. Aceştĭ Sauromaţĭ saŭ Sauromeḑĭ (Meḑí de nord) ḑice Rawlinson, forméză punctul de contact între rasa ariană şi rasele nóstre moderne europeane. Numele lor este medic şi este astăḑĭ un fapt bine constatat că eĭ sunt identicĭ cu Sarmaţiĭ şi cu Slaviĭ.

[5] διαίτῃ ἀπὸ τούτου χρέωνται τῇ παλαιῇ τῶν Σαυροματέων αἱ γυναῖκες. Origina de sigur, a legendeĭ.

νομίζουσι Σκυθικῇ[1], σολοικίζοντες αὐτῇ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου, ἐπεὶ οὐ χρηστῶς ἐξέμαθον αὐτὴν αἱ Ἀμάζονες. Τὰ περὶ γάμων δὲ ὧδέ σφι διακέεται· οὐ γαμέεται παρθένος οὐδεμία, πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ[2]· αἱ δέ τινες αὐτέων καὶ τελευτῶσι γηραιαὶ πρὶν γήμασθαι, οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλῆσαι.

118. Ἐπὶ τούτων ὦν[3] τῶν καταλεχθέντων ἐθνέων τοὺς βασιλέας ἁλισμένους ἀπικόμενοι τῶν Σκυθέων οἱ ἄγγελοι, ἔλεγον ἐκδιδάσκοντες ὡς ὁ Πέρσης, ἐπειδή οἱ τὰ ἐν τῇ ἠπείρῳ τῇ ἑτέρῃ πάντα κατέστραπται, γέφυραν ζεύξας ἐπὶ τῷ αὐχένι τοῦ Βοσπόρου, διαβέβηκε ἐς τήνδε τὴν ἤπειρον, διαβὰς δὲ καὶ καταστρεψάμενος Θρήϊκας γεφυροῖ ποταμὸν Ἴστρον, βουλόμενος καὶ τάδε πάντα ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι. »Ὑμεῖς »ὦν[4] μηδενὶ τρόπῳ ἐκ τοῦ μέσου »κατήμενοι περιΐδητε ἡμέας δια»φθαρέντας, ἀλλὰ τὠυτὸ νοήσαντες.

ceeaşĭ limbă ca şi Sciţiĭ, dar o vorbesc stricată din vechime, pentru cuvîntul că Amazonele aŭ învăţat'o în mod imperfect. Moravurile stabilite la eĭ în materie de căsătoriĭ sunt cele următóre: nicĭ o fată nu se mărită maĭ nainte (ca ea) să fi ucis un inamic: câte-va din ele mor chiar bătrâne fără ca să se mărite, fiind că nu aŭ putut să îndeplinéscă (condiţiile) legiĭ.

118. La regiĭ dar întruniţĭ a popórelor enumerate (maĭ sus) veniră trimişiĭ Sciţilor, spunênd cum că aflaseră că regele Perşilor, după ce supusese tóte (popórele) carĭ se aflaŭ în cel lalt continent, făcênd un pod peste canalul Bosforuluĭ, trecuse dincóce pe continentul acesta, că trecênd, supusese pe Tracĭ şi făcea acum un pod peste fluviul Istru cu intenţie de a le face (lor) tóte câte le făcuse (celor lalte popóre). »Iar voĭ«, (ḑiseră eĭ), »nu staţĭ înfundaţĭ aci ca să

---

[1] Φωνῇ δὲ οἱ Σαυρομάται νομίζουσι Σκυθικῇ, σολοικίζοντες αὐτῇ. Acésta nu însemnéză că Sciţiĭ eraŭ Slavĭ. Era natural ca Sciţiĭ şi Sarmaţiĭ, fiind de origină indo-europeană şi fiind în contact între eĭ prin vecinătate, să aibă câte-va cuvinte în comun, dar declararea luĭ Erodot că Sarmaţiĭ vorbiaŭ limba scitică stricată este vagă şi nu probéză de fel o afinitate etnică între aceste două naţiunĭ. Afinitatea era depărtată ca aceea care există între tóte naţiile indo-europeane în genere.

[2] πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ. Nicolae Damascenul, vorbind despre Sauromaţĭ, ḑice acelaş lucru: »παρθένον δὲ οὐ πρότερον συνοικίζουσι »πρὸς γάμον πρὶν ἂν πολέμιον ἄνδρα κτείνῃ«. Ipocrat (de ære) ḑice şi el despre Sarmaţĭ: »οὐκ ἀποπαρθενεύονται δὲ, μέχρις ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκτείνωσι«. Acéstă din urmă afirmaţie trebue să fie exagerată căcĭ vedem că multe fete rĕmâneaŭ nemăritate fiind că nu puteaŭ să îndeplinéscă condiţia de a ucide un singur inamic.

[3] Ἐπὶ τούτων ὦν. Firul istorieĭ, întrerupt prin digresiunĭ descriptive la Cap. 102, este reluat aci.

[4] Ὑμεῖς ὦν. Aci am intercalat »ḑiseră eĭ« pentru că se schimbă persóna verbuluĭ, ceea ce indică cum că autorul citéză textual cuvintele trimişilor.

»ἀντιάζωμεν τὸν ἐπιόντα. Οὔκων[1] ποιήσετε ταῦτα; ἡμεῖς μὲν πιεζόμενοι ἢ ἐκλείψομεν τὴν χώρην, ἢ μένοντες ὁμολογίῃ χρησόμεθα. Τί γὰρ πάθωμεν, μὴ βουλομένων ὑμέων τιμωρέειν; Ὑμῖν δὲ οὐδὲν ἐπὶ τούτῳ ἔσται ἐλαφρότερον· ἥκει γὰρ ὁ Πέρσης οὐδέν τι μᾶλλον ἐπ' ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπὶ ὑμέας·[2] οὐδέ οἱ καταχρήσει ἡμέας καταστρεψαμένῳ ὑμέων ἀπέχεσθαι. Μέγα δὲ ὑμῖν λόγων τῶνδε μαρτύριον ἐρέομεν· εἰ γὰρ ἐπ' ἡμέας μούνους ἐστρατηλάτεε ὁ Πέρσης, τίσασθαι τῆς πρόσθε δουλοσύνης[3] βουλόμενος, χρῆν αὐτὸν πάντων τῶν ἄλλων ἀπεχόμενον οὕτω[4] ἰέναι ἐπὶ τὴν ἡμετέρην· καὶ ἂν ἐδήλου πᾶσι, ὡς ἐπὶ Σκύθας ἐλαύνει καὶ οὐκ ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Νῦν δὲ ἐπεί τε τάχιστα διέβη τήνδε τὴν ἤπειρον,[5] τοὺς αἰεὶ ἐμποδὼν γινομένους ἡμεροῦται πάντας· τούς τε δὴ ἄλλους ἔχει ὑπ' ἑωυτῷ Θρήϊκας, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας«.

»asistaţĭ la nimicirea nóstră, ci fiţĭ de comun acord cu noĭ ca să ne împrotivim aceluia care vine peste noĭ. Nu voiţĭ să faceţĭ aşa? (atuncĭ) noĭ, împinşĭ de necesitate, saŭ vom (fi siliţĭ să) părăsim ţéra, saŭ remâind, vom intra în tratative (cu inamicul). Câcĭ ce putem noĭ face (altfel) dacă nu voiţĭ să (ne) ajutaţĭ? Sórta vóstră nu va fi maĭ uşóră pentru acésta! Câcĭ Persianul vine nu maĭ puţin în contra nóstră de cât şi în contra vóstră; şi el nu se va mulţumi să vĕ lase în pace după ce ne va fi strivit pe noĭ. Vĕ putem da şi probe palpabile că ceea ce spunem (este adevĕrat): câcĭ dacă Persianul venia numaĭ în contra nóstră ca să'şĭ resbune de înfrângerea pe care a suferit'o în trecut, atuncĭ el ar fi trebuit să lase (în pace) pe tóte cele lalte popóre (străine) şi să vie d'a dreptul în contra ţêriĭ nós-

---

[1] Οὔκων. Creutzer şi Baehr aŭ οὐκ ὦν. Veḑĭ nota 2, pag. 395.

[2] οὐδέν τι μᾶλλον ἐπ'ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπὶ ὑμέας. Usul pleonastic al negativuluĭ οὐ în pasagiul acesta resultă din tendinţa aceluia carele vorbesce de a aduce aminte persóneĭ cu care vorbesce că idea principală este negativă. Avem exemple de asemenea construcţiĭ în Erodot, la Cartea V, Cap. 94: »ἀποδεικνύντες λόγῳ οὐδὲν μᾶλλον 'Αιόλευσι μετεὸν τῆς 'Ιλιάδος χώρης ἢ οὐ σφι καὶ τοῖσι ἄλλοισι«· κ. τ. λ. şi la Cartea VII, Cap. 16: »φανῆναι δὲ οὐδὲν μᾶλλόν μοι ὀφείλει ἔχοντι τὴν σὴν ἐσθῆτα ἢ οὐ καὶ τὴν ἐμὴν«.

[3] τῆς πρόσθε δουλοσύνης. Expresiunea acésta se referă la înfrângerea Meḑilor de câtre Sciţĭ, despre care e vorba în Cartea I, la Cap. 103 şi 105 şi în Cartea acésta, la Cap. 12. Acest eveniment, după Erodot, servi drept pretext expediţieĭ luĭ Dariu; (veḑĭ începutul Cârţiĭ acestia) dar cred că motivul cel adevêrat a fost de a face cucerirĭ teritoriale.

[4] οὕτω. »D'a dreptul«, întocmaĭ ca în Cartea I, la finele Cap. 56: »οὕτως ἐς Πελοπόννησον ἐλθὸν«, pe care am tradus-o prin »veniră d'a dreptul în Pelopones«.

[5] τήνδε τὴν ἤπειρον. »Acest continent«, adică acesta al Europeĭ, ca opus aceluia al Asieĭ, întocmaĭ ca la începutul acestuĭ capitol.

119. Ταῦτα Σκυθέων ἐπαγγελλομένων [1], ἐβουλεύοντο οἱ βασιλέες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνέων ἥκοντες· καί σφεων ἐσχίσθησαν αἱ γνῶμαι· ὁ μὲν γὰρ Γελωνὸς καὶ ὁ Βουδῖνος καὶ ὁ Σαυρομάτης, κατὰ τὠυτὸ γενόμενοι, ὑπεδέκοντο Σκύθῃσι τιμωρήσειν· ὁ δὲ Ἀγάθυρσος [2], καὶ Νευρὸς, καὶ Ἀνδροφάγος, καὶ οἱ τῶν Μελαγχλαίνων καὶ Ταύρων, τάδε Σκύθῃσι ὑπεκρίναντο· »Εἰ μὲν μὴ ὑμεῖς ἔατε οἱ »πρότερον ἀδικήσαντες Πέρσας καὶ »ἄρξαντες πολέμου, τούτων δεόμενοι, »τῶν νῦν δέεσθε [3] λέγειν τε ἂν ἐφαί»νεσθε ἡμῖν ὀρθὰ, καὶ ἡμεῖς ὑπα»κούσαντες τὠυτὸ ἂν ὑμῖν ἐπρήσ»σομεν· νῦν δὲ ὑμεῖς τε ἐς τὴν »ἐκείνων ἐσβαλόντες γῆν ἄνευ ἡμέων »ἐπεκρατέετε Περσέων, ὅσον χρόνον »ὑμῖν ὁ θεὸς παρεδίδου· καὶ ἐκεῖνοι,

»tre; şi (astfel) ar fi arătat tutulor că el face resbel (numaĭ) »în contra Sciţilor, dar nu şi în »contra altor popóre. În loc de »acésta, îndată ce a trecut el pe »continentul acesta, a supus tóte »(popórele) carĭ se aflaŭ în ca»lea luĭ; el a supus tóte po»pórele tracice, şi între acestia »şi pe Geţĭ, carĭ sunt vecinii »noştri«.

119. După ce Sciţiĭ expuseră cererea lor, regiĭ diferitelor popóre carĭ se adunaseră la un loc, deliberară; părerile lor fură împărţite: regele gelon, cel budin şi cu cel sauromat, promiseră în comun acord să sară în ajutorul Sciţilor; iar regele agatirs, cu cel neuru şi cu cel androfag, precum şi (regiĭ) Melanchlenilor şi aĭ Taurilor, deteră Sciţilor rĕspunsul următor: »Dacă »nu aţĭ fi fost voĭ ceĭ dintâĭ carĭ »aţĭ fi adus stricăciune Perşilor »şi aţĭ fi început ostilităţile, ni »s'ar fi părut că avéţĭ dreptate »să vorbiţĭ (aşa) şi să cereţĭ »ceea ce cereţĭ, şi noĭ v'am fi »ascultat şi am fi făcut pentru »voĭ ca (ceĭ lalţĭ regĭ); dar voĭ

---

[1] ἐπαγγελομένων. Ca la Cap. 200, implică şi idea de rugăminte »Scythis hæc exponentibus et quasi postulantibus«, traduce Bähr.

[2] Ἀγάθυρσος. Nu trebue de loc să ne mirăm cum Agatirsiĭ aŭ fost dintre aceĭ carĭ aŭ refusat să ia parte la resistenţa Sciţilor în contra luĭ Dariu. Deşi Dariu, odată ce ar fi ajuns dincóce de Dunâre, în Dacia, s'ar fi apropiat de teritoriul Agatirsilor, totuşĭ eĭ sciaŭ bine că el n'avea să trécă Carpaţiĭ în Transilvania să-ĭ supere şi că era maĭ natural ca el să evite asemenea obstacole şi să apuce spre Prut şi Dniestru şi spre câmpiile Rusieĭ de sud. Tocilescu în scrierea luĭ »Dacia înainte de Romanĭ« atribue asemenea inactivitatea Agatirsilor în acéstă împrejurare la adăpostul munţilor Carpaţĭ, în dosul câror eĭ se aflaŭ în bună siguranţă. (Veḑĭ scrierea luĭ Tocilescu, pag. 147).

[3] δεόμενοι τῶν νῦν δέεσθε. Locuţiune care se maĭ găsesce în autorul nostru în Cartea I, la Cap. 91, »εἶπε τὰ εἶπε«.

»ἐπεί σφεας ὡυτὸς θεὸς[1] ἐγείρει, τὴν »ὁμοίην ὑμῖν ἀποδιδοῦσι· ἡμεῖς δὲ[2] »οὔτε τι τότε ἠδικήσαμεν τοὺς ἄνδρας τούτους οὐδὲν, οὔτε νῦν πρότεροι πειρησόμεθα ἀδικέειν· ἢν »μέντοι ἐπίῃ καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέρην ἄρξῃ τε ἀδικέων, καὶ ἡμεῖς »οὐ πείσόμεθα[3]. Μέχρι δὲ τοῦτο »ἴδωμεν[4], μενέομεν παρ' ἡμῖν αὐτοῖσι· ἥκειν γὰρ δοκέομεν οὐκ ἐπ' »ἡμέας Πέρσας, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀδικίης γενομένους«.

120. Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἐπύθοντο οἱ Σκύθαι, ἐβουλεύοντο ἰθυμαχίην μὲν μηδεμίαν ποιέεσθαι ἐκ τοῦ ἐμφανέος, ὅτι δή σφι οὗτοί

»aţĭ intrat fără noĭ în ţéra Perşilor şi aţĭ stăpănit cât timp »v'a permis divinitatea; acuma »eĭ, desceptaţĭ de aceeaşĭ divinitate, vin să vě facă şi voă »acelaş lucru; noĭ nicĭ atuncĭ »nu am făcut act de ostilitate »în contra acestor bărbaţĭ, nicĭ »nu vom fi noĭ aceia carĭ as»tăḑĭ vom începe ostilităţĭ; »daca însă (Persanul) intră în »(ţéra) nóstră şi începe el osti»lităţile, nu vom remâne nicĭ »noĭ pasivĭ. Până când însă »vom vedea acésta, vom sta a»casă; câcĭ nu credem să fi ve»nit Perşiĭ în contra nóstră, dar »în contra acelora carĭ s'aŭ fă»cut provocatoriĭ ostilităţilor«.

120. Când Sciţiĭ luară cunoscinţă de (rĕspunsul) acesta care li se raportâ, eĭ hotărîră să nu maĭ ofere nicĭ o resistenţă în

---

[1] ὡυτὸς θεός. Divinitatea care nu suferă injustiţie saŭ agresiune nepedepsită.

[2] δὲ. Acest cuvînt e omis în maĭ multe ediţiĭ.

[3] οὐ πεισόμεθα. Acest cuvînt πεισόμεθα, atît pentru că e înlocuit într'unul din manuscrise, (câcĭ cel sancroftian are »οὐκ οἰσόμεθα«), cât şi din causa întrebuinţăriĭ luĭ cu totul excepţionale în sensul de a tolera, a dat loc la multe discuţiĭ şi la propunerĭ de emendare a textuluĭ. Cele maĭ principale emendărĭ sunt: »οἱ ἐπεισόμεθα« adică »vom procede în contra luĭ«, propus de Eltz; »σφετισόμεθα«, »ne vom răsbuna«, propus de Larcher; »οὐ παυσόμεθα«, »nu vom sta inactivĭ«, propus iar de Larcher. Maĭ există şi alte variante propuse de Gaisford, Steger şi alţiĭ ca »οὐκ ὑπησόμεθα«, »οὐ κατακεισόμεθα«, »οὐ κοισόμεθα« s. c. l. Nu cred însă că trebue să fugim de textul în general admis »οὐ πεισόμεθα« fiind că verbul acesta póte fi întrebuinţat în sensul de »a tolera« prin analogia pasivităţiĭ ce exprimă. De aceea mi se pare că expresiunea nóstră »nu vom rĕmânea pasivĭ« corespunde bine cu sensul textuluĭ. Între cele maĭ ingeniόse emendărĭ ale acestuĭ text nu trebue să trecem cu vederea pe aceea aflată în nota luĭ Bähr asupra acestuĭ pasagiŭ: »καὶ ἡμεῖς οἱ ἐποισόμεθα«, tradus: »So wollen auch wir an ihn«, adică «aşa îĭ vom face noĭ şi luĭ«.

[4] Μέχρι δὲ τοῦτο ἴδωμεν. Usul luĭ μέχρι însemnând »până când« cu subjunctivul este fórte rar în limba elină: maĭ avem alt exemplu în Sofocle (Ajax 751):

»Μέχρις μυχοὺς κίχωσι νερτέρου θεοῦ.

Xenofonte (Ist.: 1, § 3) îl întrebuinţéză chiar cu indicativul: »μέχρις οἱ 'Αθηναῖοι ἀπέπλευσαν«.

γε σύμμαχοι οὐ προσεγίνοντο[1], ὑπεξιόντες δὲ καὶ ὑπεξελαύνοντες[2] τὰ φρέατα τὰ παρεξίοιεν αὐτοὶ καὶ τὰς κρήνας[3] συγχοῦν, τὴν ποίην τε ἐκ τῆς γῆς ἐκτρίβειν, διχοῦ σφέας διελόντες· καὶ πρὸς μὲν τὴν μίαν τῶν μοιρέων, τῆς ἐβασίλευε Σκώπασις, πρόσχωρέειν Σαυρομάτας· τούτους μὲν δὴ ὑπάγειν, ἣν ἐπὶ τοῦτο τράπηται ὁ Πέρσης, ἰθὺ Τανάϊδος ποταμοῦ παρὰ τὴν Μαιῆτιν λίμνην ὑποφεύγοντας, ἀπελαύνοντός τε τοῦ Πέρσεω, ἐπιόντας διώκειν. Αὕτη μέν σφι μία ἦν μοῖρα τῆς βασιληΐης[4], τεταγμένη ταύτην τὴν ὁδὸν ᾗπερ εἴρηται· τὰς δὲ δύο τῶν βασιληΐων, τήν τε μεγάλην, τῆς ἦρχε Ἰδάνθυρσος[5], καὶ τὴν τρίτην, τῆς ἐβασίλευε Τάξακις, συνελθούσας ἐς

mod făţiş, de óre-ce nu puteaŭ căştiga pe aceştia ca aliaţĭ, ci să se retragă şi să se dea înapoĭ (cu vitele lor), să distrugă tóte puţurile şi fântânele ce le ar găsi în drumul lor, să calce în picióre orĭ ce vegetaţie a pămêntuluĭ şi să se împarţă pe divisiĭ ; cu una din aceste divisiĭ, care se afla subt comanda regeluĭ Scopasis, trebuia să se unéscă Sauromaţiĭ ; aceştia trebuiaŭ să se retragă imediat înapoĭ d'a lungul laculuĭ Meotis, fugind spre fluviul Tanais, în cas dacă iĭ ar urmări într'acolo (regele) persan, în cas însă de s'ar retrage persanul, (eĭ trebuiaŭ) să-l atace şi să-l alunge. Acesta τὠυτὸ, καὶ Γελωνῶν τε καὶ Βουδίνων προσγενομένων, ἡμέρης καὶ τούτους ὁδῷ προέχοντας τῶν Περσέων ὑπεξάγειν, ὑπιόντας τε καὶ ποιεῦντας τὰ βεβουλευμένα. Πρῶτα μέν νυν ὑπάγειν σφέας ἰθὺ τῶν χωρέων τῶν ἀπειπαμένων τὴν σφετέρην συμμαχίην, ἵνα καὶ τούτους ἐκπολεμώσωσι· [1] εἰ δὲ [2] μὴ ἑκόντες γε ὑπέδυσαν τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Πέρσας, ἀλλ' ἀέκοντας [3] ἐκπολεμῶσαι· μετὰ δὲ τοῦτο ὑποστρέφειν ἐς τὴν σφετέρην, καὶ ἐπιχειρέειν ἢν δὴ βουλευομένοισι δοκέῃ [4].

---

[1] προσεγίνοντο. Textul sancroftian are προσεγένοντο.

[2] ὑπεξελάυνοντες. Blakesley îşĭ face tóte reservele asupra autenticităţiĭ acestuĭ cuvînt pe care îl consideră ca o simplă notiţă explicativă scrisă în marginea textuluĭ, şi care s'ar fi strecurat pe urmă într'ênsul. Ca să justifice acéstă opinie el se basésă pe identitatea sensuluĭ cuvîntuluĭ ὑπεξιόντες cu acela al cuvîntuluĭ ὑπεξελαύνοντες. Avem în Erodot multe exemple de verburĭ compuse cu ὑπὸ indicând mişcare înapoĭ. Ast-fel maĭ putem cita, ὑποφεύγειν (IV, 124), ὑποστρέφειν (IV, 124, 128, 129, 140, VII, 211), ὑπαντιάζειν în cap. următor, ὑπεκχωρέειν (IX. 13, 14), ὑπεξέρχεσθαι (I. 73), ὑπεξιέναι (aci şi în cartea VII, Cap. 211, 223).

[3] κρήνας. E aprópe inutil să atragem atenţia asupra faptuluĭ că în pârţile Sciţieĭ despre carĭ e vorbă nu existaŭ de fel fântâne, dar apa se obţinea din lacurĭ şi din puţurĭ.

[4] τῆς βασιληΐης. Dacă cuvîntul acesta însemnéză »regatul Sciţieĭ« şi »τῶν βασιληΐων«, »Sciţiĭ regalĭ«, acésta ar indica póte că popórele scitice între Sciţiĭ regalĭ şi Istru nu oferiră nicĭ o resistenţă luĭ Dariu. Póte însă că autorul nu-ĭ menţionéză pentru că eĭ eraŭ toţĭ într'o situaţie de inferioritate faţă cu Sciţiĭ regalĭ. Rawlinson evită dificultatea şi nu traduce pasagiul de loc, precum evită şi cuvîntul τῶν βασιληΐων în frasa următóre. Nu cred că trebue să exagerăm dificultatea, care în adevêr nu e aşa mare: prin »τῆς βασιληΐης autorul a înţeles ţéra Sciţilor regalĭ împreună cu teritoriul limitrof ocupat de populaţiunĭ scitice, supuse şi póte tributare Sciţilor regalĭ. In adevêr tótă frasa acésta n'ar este superfluă şi ar putea prea bine fi omisă cum o omite Rawlinson. De avea autoritatea manuscriselor în favórea eĭ, aş fi dispus a crede că ea este o intercalare posterióră. Inţeleg dar că armata Sciţilor forma treĭ divisiĭ, din care una, compusă din Sciţiĭ carĭ nu faceaŭ parte din tribul regal, iar cele-l'alte două compuse din Sciţiĭ regalĭ subt comanda a doĭ regĭ Idantirs şi Taxace. După teoria mea dar Scopasis nu era un Scit regal, deşĭ era vecin cu eĭ, şi tribul luĭ făcea parte ca să ḑic aşa din statul lor.

[5] Ἰδάνθυρσος. Nepotul luĭ Anacharsis, pe autoritatea căruia Erodot s'a basat póte pentru tótă naraţiunea acésta a expediţieĭ luĭ Dariu.

dar fu (planul) stabilit pentru prima divisie a ţêriĭ, care trebuia să urmeze tactica pe care am indicat'o. Cele-l'alte două divisiĭ ale Sciţilor Regalĭ, una, cea maĭ mare, subt comanda luĭ Idantirs, şi (cea l'altă adică) a treia divisie, sub comanda regeluĭ Taxace, trebuiaŭ să fusioneze împreună, şi, în unire cu Geloniĭ şi cu Budiniĭ, să se ţie la o distanţă de o ḑi de Perşĭ, şi să opereze o retragere, conformându-se instrucţiunilor date. Eĭ trebuiaŭ maĭ ântâiŭ să mérgă drept spre teritoriul acelor popóre carĭ refuzaseră să se alieze cu dênşiĭ pentru a-ĭ tîrî şi pe aceştia în resbel; — căcĭ daca nu consimţiseră de bună voie eĭ să susţie resbelul în contra Perşilor, acum să fie constrînşĭ a lua parte fără voia lor; — şi după aceea eĭ trebuiaŭ să se reîntórcă în ţéra lor şi să intre în luptă dacă credeaŭ şi hotâraŭ (aşa).

---

[1] ἵνα καὶ τούτους ἐκπολεμώσωσι. Blakesley observă aci cu mare cuvînt că acéstă frasă este puţin justificată faţă cu »ἀλλ' ἄκοντας ἐκπολεμῶσαι« din frasa următóre. De aceea el crede că în textul original pasagiul se termina cu aceste cuvinte şi că maĭ târḑiŭ autorul substitui frasa următóre, cu resultatul că amîndouă frase se află astăḑĭ introduse în text dintr'o simplă combinare a ambelor variante.

[2] δὲ. Să nu se créḑă că acest δὲ este corelativul luĭ »μὲν« de maĭ sus. S'a arătat în nota precedentă că tótă frasa acésta, dela »εἰ δὲ μὴ ἑκόντες« până la »ἐκπολεμῶσαι« este explicativă a fraseĭ precedente, saŭ maĭ bine, este o parentesă cam inutilă; de aceea cu »πρῶτα μέν νυν« din frasa precedentă nu corespunde »δὲ« acesta, ci »μετὰ δὲ τοῦτο« din frasa următóre.

[3] ἀέκοντας. Ediţiile vulgate, şi între altele şi textul luĭ Blakesley, aŭ ἄκοντας. Acéstă din urmă formă am respins'o pentru că orĭ unde se servă Erodot de acest cuvînt el întrebuinţéză pe cea ionică, ἀέκων. (Veḑĭ II, 131; VII, 222; IX, 111 s. c. l.) —Trebue aci să observăm că popórele carĭ aŭ pactisat în alianţa în contra Perşilor aŭ suferit tot aşa de mult ca şi aceĭ carĭ aŭ refusat să o facă: putem ḑice chiar că tocmaĭ eĭ aŭ suferit maĭ mult, căcĭ Budiniĭ şi Geloniĭ fură ceĭ dintâiŭ lovіţĭ o dată cu Sauromaţiĭ. (Veḑĭ Cap. 122 şi 123).

[4] μετὰ δὲ τοῦτο ὑποστρέφειν ἐς τὴν σφετέρην, καὶ ἐπιχειρέειν ἢν

121. Ταῦτα οἱ Σκύθαι βουλευσάμενοι ὑπηντίαζον τὴν Δαρείου στρατιὴν, προδρόμους ἀποστείλαντες τῶν ἱππέων τοὺς ἀρίστους. Τὰς δὲ ἁμάξας ἐν τῇσί σφι διαιτᾶτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες [1] πᾶσαι, καὶ τὰ πρόβατα, [2] πλὴν ὅσα σφι ἐς φορβὴν ἱκανὰ ἦν τοσαῦτα ὑπολιπόμενοι, τὰ ἄλλα ἅμα τῇσι ἁμάξῃσι προέπεμψαν ἐντειλάμενοι αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐλαύνειν. Ταῦτα μὲν δὴ προεκομίζετο [3].

122. Τῶν δὲ Σκυθέων οἱ πρόδρομοι, ὡς εὗρον τοὺς Πέρσας ὅσον τε τριῶν ἡμερέων ὁδὸν ἀπέχοντας ἀπὸ τοῦ Ἴστρου, οὗτοι μὲν τούτους εὑρόντες, ἡμέρης ὁδῷ προέχοντες ἐστρατοπεδεύοντο, [4] τὰ ἐκ τῆς γῆς φυόμενα λεαίνοντες. Οἱ δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον ἐπιφανεῖσαν τῶν Σκυθέων τὴν ἵππον, ἐπήϊσαν κατὰ στίβον αἰεὶ ὑπαγόντων· καὶ ἔπειτα (πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρέων [5] ἴθυσαν) οἱ

121. Astfel decişĭ întîmpinară Sciţiĭ armata luĭ Dariu, trimiţênd înaintea lor ca avangardă pe ceĭ maĭ bunĭ dintre călăreţiĭ lor. Porniră înainte carăle în carĭ locuiaŭ copiiĭ şi nevestele lor tóte, precum şi vitele lor,—afară de cele necesare ca provisiĭ şi pe carĭ le reţinură,—tóte cele-l'alte le porniră înainte odată cu carăle cu instrucţiunĭ să mérgă tot mereŭ spre miaḑă-nópte. Iată dar ce transporturĭ se făceaŭ înainte de sosirea luĭ (Dariu).

122. Avangarda Sciţilor, îndată ce descoperi pe Perşĭ la o distanţă ca de treĭ ḑile de Istru, îndată (ḑic) ce îĭ descoperi, tot tăbără înaintea lor (menţinêndu-se) la o distanţă de o ḑi, şi distrugênd cu desăvîrşire tóte productele pămêntuluĭ. Pe de altă parte Perşiĭ, îndată ce zăriră cavaleria Sciţilor, se luară după urmele acesteia care tot

---

δὴ βουλευομένοισι δοκέῃ. Un comentator italian compară cu multă ingeniositate şi cu óre-care succes acéstă tactică de resbel al Sciţilor cu tactica urmată de Ruşĭ în contra expediţieĭ luĭ Napoleon la 1812.

[1] ἁμάξας ἐν τῇσί σφι διαιτᾶτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες. S'a vĕḑut maĭ sus la Cap. 69 cum eraŭ carăle Sciţilor acoperite cu pătură întocmaĭ ca carăle de astăḑĭ carĭ vin tómna la noĭ din munte, şi în carĭ femeĭ şi copiĭ îşĭ aŭ domiciliul. Aci se înţelege un alt προέπεμψαν.

[2] τὰ πρόβατα. Un numĕr mic de manuscrise, ş'acelea nu din cele maĭ importante, precum şi textul aldin, adaogă aci cuvîntul πάντα. Tot ast-fel fac Dindorf şi Schweighäuser.— Gaisford, Dietsch şi Creutzer pun cuvîntul πάντα, însă în parentesă, adică sub reservă. Eŭ l'am omis conform majorităţiĭ manuscriselor şi îl cred inutil.

[3] προεκομίζετο. Un manuscris la Paris are προεκομίζοντο subtînţelegênd Σκύθαι; verbul însă trebue să fie luat în sens pasiv saŭ unipersonal, şi prea bine traduce Baehr »hæc igitur provehebantur« căcĭ subjectul gramatical nu este exprimat.

[4] ἐστρατοπεδεύοντο. E de observat aci sensul imperfectuluĭ care exprimă o acţiune continuă şi neterminată, adică »tăbăraŭ într'una« în alte cuvinte, cu cât înaintaŭ Perşiĭ, cu atât Sciţiĭ se retrăgeaŭ şi tăbăraŭ maĭ departe, tot la aceeaşĭ distanţă de o ḑi de tabăra Perşilor.

[5] πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρέων. Adică spre divisia luĭ Scopasis.

Πέρσαι ἐδίωκον πρὸς ἠῶ τε καὶ τοῦ Ταναΐδος [1]. Διαβάντων δὲ τούτων τὸν Τάναϊν ποταμὸν, οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον· [2] ἐς ὃ [3] τῶν Σαυροματέων τὴν χώρην διεξελθόντες ἀπίκοντο ἐς τὴν τῶν Βουδίνων.

123. Ὅσον μὲν δὴ χρόνον οἱ Πέρσαι ἤϊσαν διὰ τῆς Σκυθικῆς καὶ τῆς Σαυροματίδος χώρης, οἱ δὲ εἶχον οὐδὲν σίνεσθαι, [4] ἅτε τῆς χώρης ἐούσης χέρσου· ἐπεί τε δὲ ἐς τὴν τῶν Βουδίνων χώρην ἐσέβαλον, ἐνθαῦτα δὴ ἐντυχόντες τῷ ξυλίνῳ τείχεϊ [5], ἐκλελοιπότων τῶν Βουδίνων καὶ κεκεινωμένου [6] τοῦ τείχεος

bătea în retragere; in fine, urmărind Perşiĭ pe una numaĭ din divisiĭ, o goniră mereŭ spre răsărit în direcţia fluviuluĭ Tanais. (Sciţiĭ) trecênd fluviul Tanais, Perşiĭ se luară după dênşiĭ, trecênd şi eĭ; ast-fel, trecênd eĭ prin ţéra Sauromaţilor, intrară într'aceea a Budinilor.

123. Cât timp străbătură Perşiĭ ţéra Sciţilor şi a Sauromaţilor nu avură nimic de jefuit pentru că ţéra era pustie; când însă intrară în ţéra Budinilor, deteră îndată peste (cetatea cu) ziduri de lemn pe care o părăsiseră Budiniĭ, deşertând'o de tot (ce se afla) într'ênsa, şi ĭĭ

---

[1] πρὸς ἠῶ τε καὶ τοῦ Ταναΐδος. Structura acésta de frasă, unde avem două casurĭ, acusativul şi genitivul cu aceeaşĭ preposiţie şi în acelaşĭ sens, este fórte neregulată. Maĭ avem un exemplu de asemenea anomalie gramaticală în Cartea II, la Cap. 121: »τὸν μὲν πρὸς βορέω ἑστεῶτα καλέουσι θέρος τὸν δὲ πρὸς νότον χειμῶνα«.

[2] οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον. Erodot, maĭ sus la Cap. 101, ne spune că de la Istru la lacul Meotis sunt 20 de ḑile de drum (drumul ce îl face un om pe ḑi fiind de 20 de stadiĭ). Evident că ar fi imposibil pentru o armată, ori cât de grăbită ar fi ea, să mérgă 200 de stadiĭ pe ḑi în timp de 20 de ḑile consecutive. Distanţa reală este aşa de mare încât 50 de ḑile ar fi puţin pentru ca o armată să mérgă dela Istru până chiar la gura fluviuluĭ Tanais. Dela gura acestuĭ fluviŭ şi până în ţéra Sauromaţilor, chiar după mărturisirea luĭ Erodot, sunt 15 ḑile, ceea ce ar da un termen minimum de vre o 70 de ḑile pentru mersul armateĭ luĭ Dariu. Luând în considerare natura loculuĭ, necunoscut Perşilor, faptul că eraŭ siliţĭ să mérgă încet şi cu precauţiunĭ, ca într'o ţéră inamică unde locuitoriĭ se ascundeaŭ, durata probabilă a acesteĭ campaniĭ, cu dusul şi cu întorsul, póte să fi fost de vre-o 8 lunĭ, dacă nu maĭ mult, de la data treceriĭ Istruluĭ şi până la retrecerea din noŭ a acestuĭ fluviŭ.

[3] ἐς ὃ. Creutzer scrie ast-fel, dar Gaisford, urmând manuscrisul florentin, scrie ἐς τὸ: tot aşa fac Schweighäuser şi Blakesley; dar prefer a mĕ conforma textuluĭ necontestat de manuscrise maĭ sus la Cap. 12, unde avem »ἐς ὃ ἐσέβαλον«, deşĭ chiar acolo Schweighäuser şi Gaisford aŭ »ἔς τ'ἐσέβαλον«. »ἐς ὃ« este conform aci cu maĭ tóte autorităţile principale manuscrise.

[4] σίνεσθαι. Cu tóte că forma curat ionică ar fi σινέεσθαι şi cu tóte că avem un manuscris important (cel sancroftian la Cambridge) care scrie ast-fel, prefer totuşĭ forma admisă de majoritatea manuscriselor. Atât aci cât şi la Cap. 13 din Cartea IX, unde iar se presintă acest cuvînt, Gaisford adoptă forma ionică. In Cartea V, Cap. 13, manuscrisul sancroftian are ἐσίνοντο şi numaĭ cel din Florenţa are ἐσινέοντο. E dar aprópe indiferent ce formă admitem şi eŭ m'am condus după majoritatea manuscriselor.

[5] ξυλίνῳ τείχεϊ. Cetatea de lemn »Gelon« menţionată maĭ sus la Cap. 108.

[6] κεκεινωμένου. Acésta este forma ionică pe care ar preferi-o autorul formeĭ atice »κεκενωμένου« care se găsesce în uncle ediţiĭ.

πάντων, ἐνέπρησαν αὐτό· τοῦτο δὲ ποιήσαντες εἵποντο αἰεὶ τὸ πρόσω κατὰ στίβον, ἐς ὃ διεξελθόντες ταύτην ἐς τὴν ἔρημον[1] ἀπίκοντο· ἡ δὲ ἔρημος αὕτη ὑπὸ οὐδαμῶν νέμεται ἀνδρῶν, κέεται δὲ ὑπὲρ τῆς Βουδίνων χώρης, ἐοῦσα πλῆθος[2] ἑπτὰ ἡμερέων ὁδοῦ. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἐρήμου Θυσσαγέται οἰκέουσι, ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσερες μεγάλοι ῥέοντες διὰ Μαιητέων[3] ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλεομένην Μαιῆτιν, τοῖσι οὐνόματα κέεται τάδε, Λύκος, Ὄαρος, Τάναϊς, Σύργις[4].

deteră foc: după ce făcură acésta eĭ împinseră înainte mereŭ pe urmele (Sciţilor carĭ se retrăgeaŭ) şi străbătênd (tótă ţéra Budinilor) ajunseră la pustietate; acéstă pustietate nu este locuită de om, ci ea se află maĭ sus de ţéra Budinilor, fiind de o întindere de şépte ḑile de drum. Dincolo de pustietate locuiesc Tisageţiĭ, patru rîurĭ marĭ curg din pârţile lor, străbat prin ţéra Meoţilor şi se varsă în lacul care se numesce Meotis,

---

[1] ἐς τὴν ἔρημον. Acéstă pustietate este menţionată maĭ sus la Cap. 22.

[2] πλῆθος. În »dimensie«. Tot ast-fel se aplică acest cuvînt în sens de »întindere« şi nu de »cuantitate« la Cap. 208 din Cartea I, unde se ḑice că Caucasul este »οὐρέων πλήθεϊ μέγιστον«.

[3] Μαιητέων. Acesta este unicul pasagiŭ în Erodot unde se pomenesce despre aceştĭ Sciţĭ Meoţĭ: alţĭ autorĭ însă, ca Scimnu din Chio, Apoloniu din Rod şi alţiĭ, menţionéză acest popor care locuia probabil pe córstele laculuĭ Meotis, dincolo de gura fluvjuluĭ Tanais, în partea unde astăḑĭ este uscat dar care era mare în vechime.

[4] Λύκος, Ὄαρος, Τάναϊς, Σύργις. Cel maĭ bun mijloc de a explica

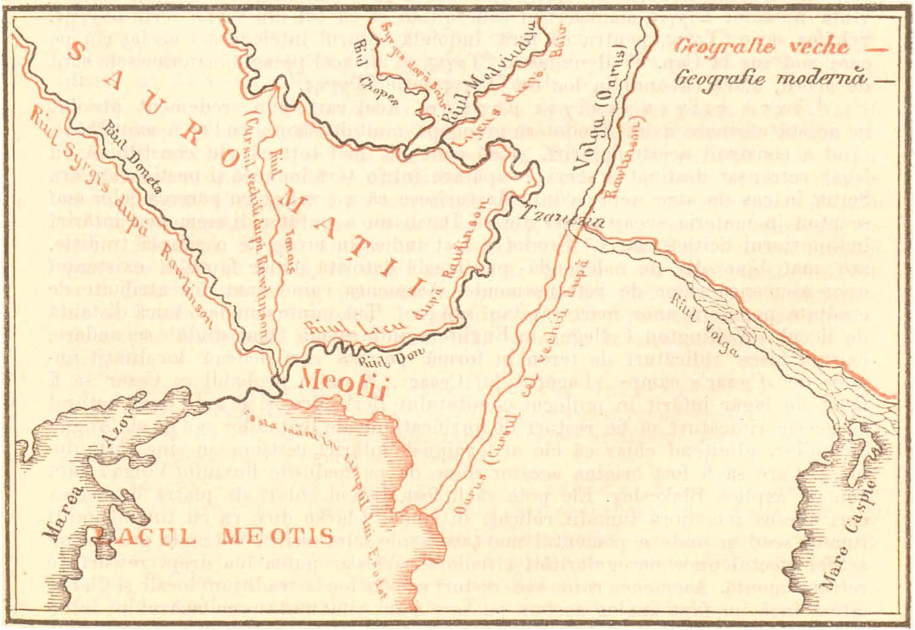
Geografie veche
Geografie modernă
SAUROMATII
Riul Syrgis după Rawlinson
Riul Doneta
Riul Tanais
(Cursul vechiŭ după Rawlinson)
Riul Chopes
Syrgis după Bähr
Riul Medviudija
Lycus după Bähr
Volga (Oarus)
Rawlinson
Tzaritzin
Riul Lycu după Rawlinson
Riul Don
Meotii
Côsta mării în timpul lui Erodot
Oarus (Cursul cel vechiŭ după Rawlinson)
Riul Volga
Marea Azov
LACUL MEOTIS
Marea Caspie

124. Ἐπεὶ ὦν ὁ Δαρεῖος ἦλθε ἐς τὴν ἐρῆμον, παυσάμενος τοῦ δρόμου ἵδρυσε τὴν στρατιὴν ἐπὶ ποταμῷ Ὀάρῳ· τοῦτο δὲ ποιήσας ὀκτὼ τείχεα ἐτείχεε μεγάλα,[1] ἴσον ἀπ'

iată numele acestor (rîurĭ), Licu, Oaru, Tanais, Sirgis.

124. Când sosi Dariu la pustietate, oprind mersul sĕŭ, înşirâ armata luĭ pe (malurile) rîuluĭ Oaru: după ce făcu acésta el zidi opt fortificaţiĭ marĭ, la

---

acest pasagiŭ şi de a îşĭ da o idee despre posiţia şi identitatea acestor rîurĭ este cu ajutorul uneĭ harte comparative a cursurilor celor vechĭ şi a schimbărilor la carĭ a fost supusă topografia locululĭ din timpul luĭ Erodot până în ḑiua de astăḑĭ. Am cercat a face acésta prin harta anexată aci în care mi-am propus a indica starea actuală a basinuluĭ Donuluĭ comparat cu ceea ce era acest basin în vechime, după descrierile luĭ Erodot, arătând tot odată părerile luĭ Rawlinson şi a luĭ Bähr în privinţa identificăriĭ apelor Oaru, Tanais, Licu şi Sirgis şi a localisăriĭ lor. Este de observat aci că după Rawlinson, Sirgis represintă Doneţul de astăḑĭ, pe când Bähr îl identifică cu apa Chope. Asemenea Rawlinson, urmând descrierea acésta a luĭ Erodot relativă la rîul Oaru, cum că el s'ar fi vărsând în lacul Meotis, presupune un curs vechiŭ, cam dela Ţariţin drept spre vechia cóstă a laculuĭ Meotis, ast-fel încât acest rîŭ avea un curs cu totul altul decât are astăḑĭ Volga, presupus a fi Oarul luĭ Erodot. Mărturisesc că în faţa faptuluĭ constant că nu rĕmâne astăḑĭ nici o urmă a acestuĭ presupus curs, (ceea ce ar fi fost de sigur casul dacă cursese pe acolo un imens fluviŭ ca Volga), prefer a crede că Erodot s'a înşelat în privinţa pârţiĭ inferióre a cursuluĭ acestuĭ fluviŭ şi că creḑênd că el urma tot aceeaşĭ direcţie pe care o urméză până la Ţariţin, a conchis că el curgea drept în lacul Meotis, neînchipuinduşĭ că apucă de odată la stânga spre Sud-Est ca să se verse în marea Caspie. Ast-fel dar, sunt dispus a crede că cursul fluviuluĭ Volga nu s'a schimbat cum o presupune Rawlinson şi că Erodot se înşeală când ḑice că se varsă în lacul Meotis. In privinţa numeluĭ Σύργις, manuscrisul sancroftian şi cu cel din Viena scriŭ Σόργης. Schäfer scrie Ὕργις, pentru că fără îndoială autorul înţelege aci acelaş rîŭ pe care maĭ sus la Cap. 67 îl numesce Ὕργις, şi în acel pasagiŭ manuscrisele sunt de acord, afară că unul în loc de Ὕργις scrie Ὕργης.

[1] ὀκτὼ τείχεα ἐτείχεε μεγάλα. Aceĭ carĭ pun creḑemênt absolut în acéstă afirmare a luĭ Erodot se preocupă mult de scopul ce l'ar fi avut Dariu când a construit aceste întărirĭ, şi aŭ convenit maĭ toţĭ că ele constituiaŭ un lagăr retranşat destinat a servi de apărare într'o ţéră inamică şi pustie, cum era Scitia, în cas de atac neprevĕḑut. Mărturisesc că mĕ raliez cu părerea celor maĭ scepticĭ în materia aceasta carĭ ḑic că Dariu nu a putut zidi asemenea întărirĭ în interiorul Scitieĭ, dar că Erodot a fost indus în eróre de o simplă tradiţie, saŭ maĭ bine ḑis, de o legendă pur locală datorită chiar faptuluĭ existenţeĭ unor asemenea ruine de retranşamente. Asemenea ruine sunt des atribuite de credinţa populară unor marĭ căpitanĭ saŭ eroĭ. Ţiŭ minte cum la o mică distanţă de liceul »Wellington College« în Englitera unde mi-am făcut studiile secundare, existaŭ nisce ridicăturĭ de teren în formă pătrată carĭ dedeaŭ localităţiĭ numele de »Cæsar's camp« »Lagărul luĭ Cesar«. E puţin probabil ca Cesar să fi făcut un lagăr întărit în mijlocul comitatuluĭ Berkshire, şi e mult maĭ natural ca aceste ridicăturĭ să fie resturĭ de fortificaţiĭ de ale Britanilor saŭ de ale Anglo-Saxonilor, admiţênd chiar că ele ar fi ruine de întărirĭ, cestiune în sine fórte dubiósă. Care să fi fost origina acestor ruine de pe malurile fluviuluĭ Volga? Iată cum le explică Blakesley. Ele póte să fi fost, ḑice el, ziduri de piatră de acelea carĭ adesea înconjóră tumuliĭ ridicaţĭ în stepe. Clarke ḑice că cu timpul mulţĭ tumulĭ scad şi unde e pămêntul maĭ tare acolo solul resistă maĭ mult, producênd ast-fel efectul unor neregularităţĭ circulare, carĭ s'ar putea lua drept resturĭ de retranşamente. Asemenea ruine saŭ resturĭ pot da loc la tradiţiunĭ locale şi Clarke citéză încă un fapt analog aceluia pe care l'am citat maĭ sus cu lagărul luĭ Juliu-Cesar în Anglia: el ḑice că în Rusia de Sud, pe malurile Donuluĭ, se află nisce

ἀλλήλων ἀπέχοντα, σταδίους ὡς ἑξήκοντα μάλιστά κῃ, τῶν ἔτι ἐς ἐμὲ τὰ ἐρείπια σῶα ἦν [1]. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος πρὸς ταῦτα ἐτράπετο, οἱ διωκόμενοι Σκύθαι περιελθόντες τὰ κατύπερθε ὑπέστρεφον ἐς τὴν Σκυθικήν· [2] ἀφανισθέντων δὲ τούτων τὸ παράπαν, ὡς οὐκέτι ἐφαντάζοντό σφι, οὕτω δὴ ὁ Δαρεῖος τείχεα μὲν ἐκεῖνα ἡμίεργα μετῆκε, αὐτὸς δὲ ὑποστρέψας ἤϊε πρὸς ἑσπέρην, δοκέων τούτους τε πάντας τοὺς Σκύθας εἶναι καὶ πρὸς ἑσπέρην σφέας φεύγειν.

125. Ἐλαύνων δὲ τὴν ταχίστην τὸν στρατὸν, ὡς ἐς τὴν Σκυθικὴν ἀπίκετο, ἐνέκυρσε ἀμφοτέρῃσι τῇσι μοίρῃσι τῶν Σκυθέων [3], ἐντυχὼν δὲ, ἐδίωκε ὑπεκφέροντας ἡμέρης ὁδῷ· καὶ, οὐ γὰρ ἀνίει [4] ἐπιὼν ὁ

o distanţă egală una de alta, ca de şése-ḑece stadiĭ cel mult, ale câror ruine se vĕd încă în timpul meŭ. Pe când el se ocupa cu aceste lucrărĭ, Sciţiĭ pe carĭ îĭ urmăria, făcênd un ocol în sus de el, se reîntórseră în Scitia. Făcêndu-se aceştia nevĕḑuţĭ cu totul, Dariu, ne maĭ vĕḑêndu-i de fel, părăsi fortificaţiile luĭ jumătate terminate, şi luând'o înapoĭ, apucâ (în direcţia) spre apus, creḑênd că aceĭ Sciţĭ (pe care îĭ vĕḑuse) represintaŭ (naţiunea) întrégă şi că fugiseră spre apus.

125. Pornind înainte cât se putea maĭ iute armata luĭ, îndată ce reintrâ în Scitia, el dete peste amîndouă divisiile Sciţilor, şi îĭ goni, (Sciţiĭ) ţinêndu-se (tot d'auna la o distanţă) de o ḑi

---

ruine lângă un sat numit Zimlanskaia pe carĭ le atribue localiĭ unor zidirĭ ridicate de Alexandru Macedon! (Clarke, Travels, Vol. I, pag. 358).

[1] τῶν ἔτι ἐς ἐμὲ τὰ ἐρείπια σῶα ἦν. Pasagiul acesta a fost citat de mulţĭ drept probă că Erodot ar fi făcut multe călătoriĭ explorative. Nu vĕd însă cum din textul acesta ar reeşi asigurarea că el ar fi visitat în persónă aceste ruine depărtate; el ḑice numaĭ că ele existaŭ pe timpul luĭ, şi se póte fórte bine ca el să fi basat afirmaţia luĭ pe mărturisirea altor persóne, de exemplu a Elinilor cu carĭ ar fi avut ocasie să vorbéscă în porturile colonizate de dênşiĭ pe malurile Pontuluĭ Euxin. În sprijinul acesteĭ teoriĭ putem ḑice cu multă probabilitate de a nu ne înşela, că dacă autorul ar fi vĕḑut cu ochiĭ aceste ruine le ar fi descris întru cât-va, pe când nu ne spune aci nicĭ din ce se compuneaŭ ele şi termenĭ de carĭ se servă în privinţa lor sunt fórte vagĭ. Aceleaşĭ termene ca aci le regăsim în Cartea I, cap. 181, şi acolo în circumstanţe tot aşa de suspecte.

[2] Σκύθαι περιελθόντες τὰ κατύπερθε ὑπέστρεφον ἐς τὴν Σκυθικήν. Adică Sciţiĭ ocoliră pe Perşĭ la nord, ceva maĭ sus de Budinĭ, şi reintrară în Scitia la spatele agresorilor lor. Avem aci un argument fórte conclusiv in contra harteĭ Scitieĭ propusă de Niebuhr.

[3] ἀμφοτέρῃσι τῇσι μοίρῃσι τῶν Σκυθέων. Adică divisiile sub comanda luĭ Idantirsu şi luĭ Taxace, despre carĭ se vorbesce maĭ sus la cap. 120.

[4] ἀνίει. Gaisford scrie cu multe manuscrise ἀνίεε. Acéstă formă însă este puţin usitată şi prefer pe cea adoptată în manuscrisul sancroftian şi în cel din Viena. Tot ἀνίει se găsesce în manuscrise fără nicĭ o excepţie maĭ jos la Cap. 152, unde întâlnim iar cuvîntul acesta. Tóte manuscrisele iar afară de unul, adoptă forma ἀνίει în Cartea II, Cap. 113 şi acea excepţie are, nu ἀνίεε dar ἀνήει.

Δαρεῖος, οἱ Σκύθαι κατὰ τὰ βεβουλευμένα ὑπέφευγον[1] ἐς τῶν ἀπειπαμένων τὴν σφετέρην συμμαχίην, πρώτην δὲ, ἐς τῶν Μελαγχλαίνων τὴν γῆν. Ὡς δὲ ἐσβαλόντες τούτους ἐτάραξαν οἵ τε Σκύθαι καὶ οἱ Πέρσαι, κατηγέοντο[2] οἱ Σκύθαι ἐς τῶν Ἀνδροφάγων τοὺς χώρους· ταραχθέντων δὲ καὶ τούτων[3], ὑπῆγον ἐπὶ τὴν Νευρίδα· ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων[4], ἤϊσαν ὑποφεύγοντες οἱ Σκύθαι ἐς τοὺς Ἀγαθύρσους· Ἀγάθυρσοι δὲ ὁρέοντες καὶ τοὺς ὁμούρους φεύγοντας ὑπὸ Σκυθέων καὶ τεταραγμένους, πρὶν ἤ σφι ἐμβαλέειν τοὺς Σκύθας, πέμψαντες κήρυκα ἀπηγόρευον Σκύθῃσι μὴ ἐπιβαίνειν τῶν σφετέρων οὔρων, προλέγοντες ὡς εἰ πειρήσονται ἐσβαλόντες, σφίσι πρῶτα διαμαχήσονται[5]. Ἀγάθυρσοι μὲν προείπαντες ταῦτα ἐβοήθεον ἐπὶ τοὺς οὔρους[6], ἐρύκειν ἐν νόῳ[7] ἔχοντες τοὺς ἐπιόντας. Μελάγχλαινοι δὲ καὶ Ἀνδροφάγοι καὶ Νευροί, ἐσβαλόντων τῶν Περσέων ἅμα Σκύθῃσι, οὔτε πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο, ἐπιλαθόμενοί

de aceĭ carĭ îĭ urmăriaŭ); Dariu însă nu încetâ de a îĭ urmări, şi Sciţiĭ, conform înţelegeriĭ luate, îl atraseră (pe teritoriul) acelora carĭ refusaseră de a deveni aliaţiĭ lor, şi maĭ întâiŭ de tóte pe teritoriul Melanchlenilor. După ce aceştia (din urmă) suferiră (marĭ) neajunsurĭ din causa năvăliriĭ, atât a Sciţilor cât şi a Perşilor, Sciţiĭ conduseră (pe Perşĭ) în ţéra Androfagilor: după ce causară neajunsurĭ şi acolo, (eĭ) înaintară în ţéra Neurilor; turburându'ĭ şi pe aceştia, Sciţiĭ, tot urmăriţĭ, se apropiară de ţéra Agatirsilor; Agatirsiĭ, carĭ vĕḑuseră pe veciniĭ lor goniţĭ de Sciţĭ şi turburaţĭ (în liniştea lor), nu aşteptară ca Sciţiĭ sa tréca (în ţéra lor), dar trimiseră un sol ca să oprească pe Sciţĭ de a trece peste hotarele lor prevestindu-ĭ că dacă ar încerca eĭ s'o facă, ar avea maĭ întâiŭ să se lupte cu dênşiĭ. După ce deτε τῆς ἀπειλῆς ἔφευγον αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐς τὴν ἐρῆμον τεταραγμένοι· οἱ δὲ Σκύθαι ἐς μὲν τοὺς Ἀγαθύρσους οὐκέτι ἀπείπαντας[1] ἀπικνέοντο· οἱ δὲ ἐκ τῆς Νευρίδος χώρης ἐς τὴν σφετέρην κατηγέοντο τοῖσι Πέρσῃσι.

---

[1] ὑπέφευγον. Am tradus prin »îl atraseră« deşĭ acesta nu este sensul literal, pentru că aşa înţeleg puterea dată logicesce verbuluĭ φεύγειν de prepositiunea ὑπὸ. Idea autoruluĭ este că Sciţiĭ, fugind înaintea luĭ Dariu, ispitiră pe Perşi să îĭ urmărésca acolo unde voiaŭ eĭ.

[2] κατηγέοντο. Idea exprimată de acest verb este că Sciţiĭ eraŭ călăusiĭ Perşilor: un fel de avangardă care le arată drumul.

[3] τούτων se referă la Androfagĭ.

[4] ὑπῆγον ἐπὶ τὴν Νευρίδα· ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων. În manuscrisul sancroftian lipsesc aceste cuvinte, de sigur dintr'o scăpare din vedere a copistuluĭ, lesne explicabilă prin repetirea cuvîntuluĭ τούτων. Acest τούτων se referă la cuvintele subtînţelese τῶν Νεύρων desceptate în minte de cuvintele ἐπὶ τὴν Νευρίδα.

[5] διαμαχήσονται. Creutzer are »διαμαχέσονται«.

[6] ἐβοήθεον ἐπὶ τοὺς οὔρους. În acelaş sens avem verbul βοηθεῖν la Cartea I, Cap. 62, Cartea VI, Cap. 103 şi Cartea VII, Cap. 158. De sigur că Agatirsiĭ ocupară trecătorile Carpaţilor, cum sunt acele de la Câinenĭ, de la Turnu-Roşu, de la Predeal, Oituz, ş. c. l.

[7] ἐν νόῳ. Cu mult maĭ coret aci de cât ἐν νῷ care se află în unele e-

126. Ὡς δὲ πολλὸν τοῦτο ἐγίνετο καὶ οὐκ ἐπαύετο, πέμψας Δαρεῖος ἱππέα παρὰ τὸν Σκυθέων βασιλέα Ἰδάνθυρσον ἔλεγε τάδε· »Δαι»μόνιε ἀνδρῶν,[2] τί φεύγεις αἰεὶ ἐ-

teră acéstă prevestire, Agatirsiĭ alergară la hotarele lor cu intenţie de a respinge invasia. Melanchleniĭ însă şi cu Neuriĭ, când Perşiĭ şi cu Sciţiĭ la o laltă năvăliră în ţéra lor, nu stătură ca să se apere, dar, uitând ameninţările lor, fugiră în (mare) confusie tot în direcţia nordului spre pustietate; Sciţiĭ pe de altă parte sosiră (numaĭ până la hotarul) Agatirsilor carĭ nu cedară; şi de la Neurĭ se întórseră în propria lor ţéră (urmăriţĭ) de Perşĭ.

126. Vĕdênd că acéstă stare de lucrurĭ dura mult timp şi nu maĭ avea sfirşit, Dariu trimise un călăreţ la Idantirsu, regele Sciţilor, dicêndu-i: »O cel

---

diţiĭ, şi între altele în aceea a luĭ Blakesley care se contradice, câcĭ în Cartea III Cap. 64, el singur scrie ἐν νόῳ.

[1] ἀπείπαντας. În Cartea III, Cap. 153, verbul ἀπειπεῖν este luat în sens de a »renunţa«, adică echivalent cu ἀπαγορεύειν. Dacă îl luăm şi aci în sensul acela, atuncĭ întâmpinăm o mare dificultate întru cât, pentru a concorda frasa de faţă cu cea următóre, unde autorul spune clar că Sciţiĭ nu intrară în ţéra Agatirsilor ci că din ţéra Neurilor trecură din noŭ în Scitia (ceea ce presupune o resistenţă la Carpaţĭ), suntem siliţĭ a face o eróre gramaticală şi a lua pe οὐκέτι, nu cu ἀπείπαντας, dar cu ἀπικνέοντο. Atât de adevêrat este acésta în cât sunt comentatorĭ carĭ, vĕdênd dificultatea, propun intervertirea ordineĭ cuvintelor οὐκέτι şi ἀπείπαντας şi citesc ἀπείπαντας οὐκέτι ἀπικνέοντο, lucru care schimbă cu desăvârşire sensul fraseĭ. Nu sunt ênsă necesare ast-fel de schimbărĭ şi dificultatea mi se pare că dispare dacă luăm pe ἀπειπεῖν în sensul de »a ceda« saŭ de »a cădea« pe care îl are în mulţĭ autorĭ clasicĭ. Melanchleniĭ, Androfagiĭ şi Neuriĭ, (vedĭ Cap. 119 maĭ sus), luaseră hotărîrea de a resista dacă Perşiĭ năvăliaŭ pe teritoriul lor; când însă veni invasia, eĭ, uitând hotărîrea lor (ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀπειλῆς), adică uitând că ameninţaseră pe Perşĭ cu resistenţă, cedară şi fugiră spre nord în pustietate. Agatirsiĭ însă nu făcură ca Melanchleniĭ, ca Androfagiĭ şi ca Neuriĭ: eĭ nu cedară, (οὐκέτι ἀπείπαντας) adică, Perşiĭ şi cu Sciţiĭ nu maĭ găsiră în Agatirsĭ un popor fricos ci unul gata a resista şi iată de ce nu putură pătrunde în ţéra lor. Traducţia nóstră cred că interpretéză adevêratul sens ce a voit să-l exprime autorul şi consider cu totul greşită traducerea luĭ Rawlinson: »The Scythians, wben the Agathyrsi forbade them to enter the country, refrained«, câcĭ deşi sensul logic al fraseĭ există, însă cuvîntul »refrained« nu póte fi de cât resultatul uneĭ legăturĭ eronate a adverbuluĭ οὐκέτι cu ἀπικνέοντο, ceea ce nu e admisibil. Cât pentru resistenţa efectivă a Agatirsilor trebue s'o atribuim linieĭ naturale de apărare ce o aveaŭ Agatirsiĭ în munţiĭ Carpaţĭ.

[2] Δαιμόνιε ἀνδρῶν. Cred că sensul care îl dă Schweighäuser acesteĭ expresiunĭ nu este cu totul corect, el traduce: »Nefericite om!« saŭ »Omule

»ξόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν; [1]
»εἰ μὲν γὰρ ἀξιόχρεως [2] δοκέεις
»εἶναι σεωυτῷ τοῖσι ἐμοῖσι πρήγ-
»μασι ἀντιωθῆναι, σὺ δὲ στάς τε
»καὶ παυσάμενος πλάνης μάχε-
»σθαι [3]· εἰ δὲ συγγινώσκεαι εἶναι
»ἥσσων, σὺ δὲ καὶ οὕτω παυσάμε-
»νος τοῦ δρόμου δεσπότῃ τῷ σῷ
»δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ [4]
»ἐλθὲ ἐς λόγους«.

127. Πρὸς ταῦτα ὁ Σκυθέων βασιλεὺς Ἰδάνθυρσος ἔλεγε [5] τάδε·
»Οὕτω τὸ ἐμὸν ἔχει, ὦ Πέρσα· ἐ-
»γὼ οὐδένα κω ἀνθρώπων δείσας
»ἔφυγον, οὔτε πρότερον οὔτε νῦν σε
»φεύγω· οὐδέ τι νεώτερόν εἰμι ποιή-
»σας νῦν ἢ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐώθεα
»ποιέειν. Ὅ τι δὲ οὐκ αὐτίκα μά-
»χομαί τοι, ἐγὼ καὶ τοῦτο σημα-

»maĭ straniu dintre ómenĭ, de ce
»tot fugĭ (înainte) când aĭ alter-
»nativa să facĭ din două una? dacă
»te credĭ destul de tare ca să te
»opuĭ forţelor mele, opreştete (o
»dată), sfîrşeşte cu rătăcirile (a-
»cestea) şi luptă-te (cu mine); dacă
»însă te sciĭ că eştĭ maĭ slab, în-
»cetéză şi în casul acela de a maĭ
»fugi (ast-fel), adu stăpânuluĭ
»tĕŭ ca dar pămênt şi apă şi
»vino la înţelegere cu dênsul«.

127. Drept rĕspuns la acestea Idantirsu, regele Sciţilor, ḑise: »Ast-fel o Persane este o-
»biceiul meŭ; eŭ nicĭ o dată
»n'am fugit de frica unuĭ om,
»nicĭ înainte nicĭ acum nu fug
»de tine: eŭ nu fac nimic noŭ
»acuma decât ceea ce am obi-
»ceiŭ să fac în timp de pace.

---

persecutat de sórtă!« Prefer cu mult interpretarea luĭ Langius »Du wunderlicher Mensch« adică »Extraordinară fiinţă tu!« saŭ încă maĭ bine pe aceea a unuĭ traducător italian »O stravagantissimo degli homini«.

[1] ἐξόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν. Prea bine traduce Schweighäuser: »cum tibi liceat duorum utrum libuerit facere«.

[2] ἀξιόχρεως. Gaisford şi cu Dindorf aŭ ἀξιόχρεος, urmând două manuscrise, însă forma aceea, deşi ionică, nu se întâlnesce în Erodot. Majoritatea manuscriselor aŭ forma adoptată de noĭ.

[3] μάχεσθαι. Usul infinitivuluĭ pentru imperativ este destul de frecuent în Erodot.

[4] δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ. Apă şi pămênt se cerea de Perşĭ ca simbol de supunere. Dariu, în primul sĕŭ resbel cu Eliniĭ, ceru apă şi pămênt de la locuitoriĭ Eretrieĭ: asemenea în Cartea V, Cap. 17, vedem trimişiĭ Perşilor cerênd acelaş lucru de la Macedonienĭ. Aristotele ḑice: (Rhet II, 13, § 18): »τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ δουλεύειν ἐστί«. Aceste embleme se întrebuinţaŭ şi de alte popóre: de exemplu de Germanĭ cu óre-carĭ modificărĭ; ast-fel aceştĭ din urmă considerau iarba, adică produsul pămêntuluĭ, ca însemnând supunere prin predarea luĭ. Ast-fel Plin ḑice: »Summum apud antiquos signum »victoriæ erat herbam porrigere victos, hoc est terra et altrice ipsa humo et »humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc apud Germanos durare scio«. In evul de mijloc asemenea embleme de supunere existaŭ, şi chiar astăḑĭ pânea şi sarea aŭ la noĭ acelaş sens emblematic când se oferă stăpânilor de casă la intrarea lor în posesiune.

[5] ἔλεγε. Să observăm imperfectul, care indică nu numaĭ rĕspunsul dar încă şi o insistenţă asupra aceluĭ rĕspuns. Am putea prea bine traduce »rĕspunse şi repetâ«.

»νέω [1]· ἡμῖν οὔτε ἄστεα [2] οὔτε γῆ
»πεφυτευμένη ἐστὶ, τῶν πέρι δεί-
»σαντες, μὴ ἁλῷ ἢ καρῇ, [3] ταχύ-
»τερον συμμίσγοιμεν ἂν ἐς μάχην
»ὑμῖν· εἰ δὲ δέοι πάντως [4] ἐς τοῦτο
»κατὰ τάχος ἀπικνέεσθαι, τυγχά-
»νουσι ἡμῖν ἐόντες τάφοι πατρώϊοι, [5]
»φέρετε, [6] τούτους ἀνευρόντες συγ-
»χέειν πειρᾶσθε αὐτούς· καὶ γνώ-
»σεσθε τότε εἴτε ὑμῖν μαχησόμεθα [7]
»περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μα-
»χησόμεθα· [8] πρότερον δὲ, ἢν μὴ
»ἡμέας λόγος αἱρῇ, οὐ συμμίξο-
»μέν τοι. Ἀμφὶ μὲν μάχῃ τοσαῦτα
»εἰρήσθω. Δεσπότας δὲ ἐμοὺς Δία
»τε ἐγὼ νομίζω, τὸν ἐμὸν πρόγο-
»νον, [9] καὶ Ἱστίην, τὴν Σκυθέων
»βασίλειαν, [10] μούνους εἶναι. Σοὶ
»δὲ ἀντὶ μὲν δώρων γῆς τε καὶ ὕ-

»Cuvîntul pentru care eŭ nu
»lupt îndată (cu tine) 'ţi-l voiŭ
»explica şi pe acela: noĭ nu
»avem nicĭ oraşe nicĭ pămên-
»turĭ cultivate în privinţa câ-
»rora să ne temem ca nu cum-
»va să le ieĭ în stăpânire saŭ să
»le jefuiescĭ, ca (să ne vedem si-
»liţĭ) a ne angaja cât maĭ iute în
»luptă cu voĭ; daca însă doriţĭ
»cu orĭ ce preţ să ajungeţĭ cu-
»rênd (la resultatul) acesta, a-
»vem şi noĭ mormintele pă-
»rinţilor noştrĭ, eĭ bine, găsiţi-le
»şi încercaţi-vě să le jefuiţĭ! şi
»veţĭ afla atuncĭ daca ne vom
»lupta saŭ nu cu voĭ pentru
»(acele) morminte: înainte însă,
»dacă nu găsim cu cale, nu vom

---

[1] σημανέω. În Cartea III, Cap. 37, avem »σημανέω« luat în acelaş sens: »ἐγὼ δέ οἱ σημανέω«. »Eŭ îĭ voiŭ explica«.

[2] ἡμῖν οὔτε ἄστεα. Veḑĭ la Cap. 46 maĭ sus: τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα«.

[3] μὴ ἁλῷ ἢ καρῇ. Câte-va ediţiĭ, şi între altele ediţia Loug şi Macleane a luĭ Blakesley, scriŭ μὴ ἁλώῃ ἢ καρῇ. Forma conjunctivuluĭ ἁλώῃ este pur epică şi de câte orĭ avem cuvîntul acesta în Erodot, ca de exemplu în Cartea I, Cap. 86 şi Cartea II, Cap. 93, avem ἁλῷ, ἁλῶσι, şi în acele pasagiurĭ chiar ediţiile carĭ aci aŭ ἁλώῃ saŭ ἁλώῃ scriŭ ἁλῷ şi ἁλῶσι. Cât pentru verbul καρῇ el vine de la κείρειν, care însemnéză a distruge saŭ tâia copacĭ.—καρῇ ca şi ἁλῷ este aoristul 2-lea al conjunctivuluĭ.

[4] πάντως. »Cu orĭ ce preţ«. În acelaş sens avem cuvîntul acesta şi în Cartea VI, Cap. 9: »οἱ δὲ πάντως διὰ μάχης ἐλεύσονται« »şi daca absolut nimic nu va folosi de cât a lupta«.

[5] τάφοι πατρώϊοι. E vorba, fără îndoială, de mormintele regilor în locul numit Gerhu, menţionat maĭ sus la Cap. 56 şi 71. Aceste morminte eraŭ de sigur întărite şi puteaŭ la nevoe servi de retranşamente Sciţilor.

[6] φέρετε. Întocmaĭ ca ἄγε, are aci sensul uneĭ exclamaţiĭ, şi s'ar putea traduce »Eĭ bine« saŭ »Haide să vě vedem!«

[7] μαχησόμεθα. Creutzer, ca maĭ sus la Cap. 125, are μαχεσόμεθα. Veḑĭ nota 6, pag. 172 de maĭ sus.

[8] περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μαχησόμεθα. În manuscrisul luĭ Sancroft lipsesc aceste cuvinte, de sigur dintr'o eróre a copistuluĭ carele se va fi înşelat prin repetirea cuvîntuluĭ μαχησόμεθα. Creutzer iarăşĭ are μαχεσόμεθα.

[9] Δεσπότας δὲ ἐμοὺς Δία τε ἐγὼ νομίζω, τὸν ἐμὸν πρόγονον. Blakesley, şi câte-va bune ediţiĭ, intervertesc ordinea cuvintelor »Δία τε ἐγὼ νομίζω« şi aŭ »ἐγὼ Δία τε νομίζω«. Întru cât privesce tradiţia Sciţilor că eĭ se trăgeaŭ de la Joe, veḑĭ maĭ sus Cap. 5, unde se spune că eĭ se coboraŭ după ḑisele lor de la Targitau fiul luĭ Joe şi al rîuluĭ Boristen.

[10] Ἱστίην, τὴν Σκυθέων βασίλειαν. Maĭ sus, la Cap. 59, Erodot ne spune

»δατος δῶρα πέμψω τοιαῦτα οἷά »σοι πρέπει ἐλθεῖν· ἀντὶ δὲ τοῦ »ὅτι δεσπότης ἔφησας εἶναι ἐμὸς, »κλαίειν λέγω«. Τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθέων ῥῆσις [1].

128. Ὁ μὲν δὴ κῆρυξ οἰχώκεε ἀγγελέων ταῦτα Δαρείῳ [2]· οἱ δὲ Σκυθέων βασιλέες, ἀκούσαντες τῆς δουλοσύνης τὸ οὔνομα, ὀργῆς ἐπλήσθησαν. Τὴν μὲν δὴ μετὰ Σαυροματέων μοῖραν ταχθεῖσαν, τῆς ἦρχε Σκώπασις, πέμπουσι, Ἴωσι κελεύοντες ἐς λόγους ἀπικέσθαι, τούτοισι οἳ τὸν Ἴστρον ἐζευγμένον

»intra în luptă cu tine. Iată »dar rĕspunsul (meŭ) întru cât »privesce lupta. Eŭ recunosc »ca stăpânĭ aĭ meĭ, numaĭ pe »Joe, strămoşul meŭ, şi pe »Estia, regina Sciţilor. Iar în »loc de a-ţĭ da pămênt şi apă »îţĭ voiŭ trămite darurĭ de a»celea carĭ îţĭ convin; şi drept »rĕspuns la vorba ta că tu »eştĭ stăpânul meŭ, eŭ îţĭ ḑic: »(Dute şi) plângĭ!« Acesta este modul de a se exprima la Sciţĭ!

128. Solul plecâ ducênd acest (rĕspuns) luĭ Dariu; regiĭ Sciţilor însă, când auḑiră cuvîntul de robie, se umplură de mânie. Eĭ trimiseră acea divisie care era subt ordinele luĭ Scopasis şi care se unise cu Sauromaţiĭ, cu misiunea ca să intre în înţelegere cu Ionieniĭ

---

că Vesta era ḑeitatea cea maĭ onorată de Sciţĭ: »θεοὺς...... »ἱλάσκονται· Ἱστίην μὲν μάλιστα«.

[1] κλαίειν λέγω. Τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθέων ῥῆσις. Forma ordinară de salutaţie la Elinĭ era »χαῖρε« saŭ »χαίρειν λέγω«. Expresia »κλαίειν λέγω«, aşa dar ar produce asupra uneĭ minţĭ eline efectul uneĭ mojiciĭ saŭ a uneĭ lipse depline de bună crescere, întocmaĭ precum expresia »Dute dracululĭ« ar suna în urechile nóstre obicinuite cu salutaţia »Adio«. De aceea aci Erodot, carele profită de reputaţia de lipsă de crescere de care se bucuraŭ Sciţiĭ, repetă cuvintele acestea cu un fel de maliţie, şi nu trebue să considerăm acésta de cât ca un chip glumeţ de a pune subt ochiĭ cititorilor sĕĭ un exemplu de moravurĭ scitice. Iată şi de ce în loc de a traduce »Acésta este o expresie scitică«, am tradus: »Acesta este modul de a se exprima la Sciţĭ«. Tot aşa Bias din Priene, dând sémă de discursul luĭ Idantirsu către Aliate, termină discursul luĭ ast-fel: »ἐγὼ δὲ Ἀλυάττῃ κελεύω κρώμμυα ἐσθίειν«: »eŭ recomand luĭ Aliate să mănânce cépă!« (Diogen Laertiu I, 83). De sigur că asemenea pasagiurĭ eraŭ menite a da un ton comic naraţiuneĭ, şi Erodot a scris pasagiul acesta pentru a procura un moment de ilaritate cititoruluĭ. Alţiĭ ca Dindorfiu nu vĕd aci nicĭ o tendinţă gluméţă din partea luĭ Erodot şi nicĭ o maliţie în cuvintele luĭ: eĭ cred că »κλαίειν λέγω« exprimă numaĭ sensul literal al cuvintelor, adică vĕd în rĕspunsul luĭ Idantirsu o pură naivitate: eĭ cred că tot ce se înţelege prin »κλαίειν« este »vĕ veţĭ căi pentru tóte câte le aţĭ făcut«. Nu sunt de părerea acelora carĭ susţin teoria acésta, câcĭ în casul acela nu ar maĭ fi la locul eĭ frasa, evident sarcastică: »τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθέων ῥῆσις«.

[2] Ὁ μὲν δὴ κῆρυξ οἰχώκεε ἀγγελέων ταῦτα Δαρείῳ. Cuvintele acestea în unele ediţiĭ termină capitolul precedent, dar prefer a începe cu ele Capitolul 128, cu carĭ se légă maĭ logicesce.

ἐφρούρεον· αὐτῶν δὲ τοῖσι ὑπολειπομένοισι ἔδοξε πλανᾶν μὲν μηκέτι Πέρσας, σῖτα δὲ ἑκάστοτε ἀναιρεομένοισι[1] ἐπιτίθεσθαι· νωμῶντες ὦν σῖτα ἀναιρεομένους τοὺς Δαρείου ἐποίευν τὰ βεβουλευμένα. Ἡ μὲν δὴ ἵππος τὴν ἵππον αἰεὶ τράπεσκε[2] ἡ τῶν Σκυθέων· οἱ δὲ τῶν Περσέων ἱππόται φεύγοντες ἐσέπιπτον ἐς τὸν πεζὸν· ὁ δὲ πεζὸς ἂν ἐπεκούρεε. Οἱ δὲ Σκύθαι ἐσαράξαντες τὴν ἵππον ὑπέστρεφον, τὸν πεζὸν φοβεόμενοι.[3] Ἐποιεῦντο δὲ καὶ τὰς νύκτας παραπλησίας προσβολὰς οἱ Σκύθαι.

aceia carĭ păziaŭ podul de peste Istru; acelor d'intre Sciţĭ carĭ rĕmaseră înapoĭ le părù (maĭ nemerit) să nu maĭ facă pe Perşĭ să umble rătăcind, dar să-ĭ atace de câte orĭ îşĭ ridicaŭ provisiile; de câte orĭ dar observară pe (soldaţiĭ) luĭ Dariu ridicând provisiĭ, eĭ făcură după cum era convenit. În tóte aceste ocasiĭ cavaleria Sciţilor alunga pe aceea (a Perşilor); însă călăreţiĭ persanĭ, când fugiaŭ, cădeaŭ asupra (proprieĭ lor) infanteriĭ; infanteria atuncĭ săria în ajutor. Sciţiĭ însă, gonind cavaleria (Perşilor), se retrăgeaŭ mereŭ înapoĭ, căcĭ se temeaŭ de infanterie. Sciţiĭ maĭ făceaŭ asemenea atacurĭ şi în timpul nopţiĭ.

---

[1] σῖτα δὲ ἑκάστοτε ἀναιρεομένοισι. Mulţĭ traducătorĭ, între carĭ Rawlinson, aŭ fost induşĭ în eróre din causă că aŭ confundat acéstă expresiune cu »σῖτον αἱρεῖσθαι« întrebuinţată în Cartea III la cap. 26 şi în Cartea VII la Cap. 120 şi care însemnéză în acele pasagiurĭ »a mânca« saŭ literal »a lua de mâncare«: pe franţuzesce »prendre un repas«. Aceştĭ traducătorĭ aŭ tradus aci: »de câte orĭ se puneaŭ să mănânce«; astfel Rawlinson ḑice: »whenever they should be at their meals«. Giguet iar traduce, căḑênd în aceeaşĭ eróre: »quand ils prendraient leur repas«. E de observat că ἀναιρεῖσθαι nu este sinonim cu αἱρεῖσθαι: ἀναιρεῖσθαι însemnéză a ridica dintr'un loc pentru a pune într'altul şi se aplică în specie la ridicarea unuĭ cadavru şi prin analogie la ridicarea unuĭ obiect; αἱρεῖσθαι este pur şi simplu a luà, a-'şĭ apropria. Aşa dar »αἱρεῖθαι σῖτον« este »a ridicà demâncarea«, »a ridicà provisiĭ« saŭ chiar »a adunà provisiĭ«. Resultă de acì că în cel d'al doilea cas σῖτον are un sens maĭ general decât în cel d'intâiŭ şi se póte aplicà la tot felul de provisiĭ; prin urmare şi la furagiŭ; Schweighäuser prea bine traduce: »cibaria avehentes« şi un traducător frances: »toutes les fois qu'ils voulaient enlever des vivres«.

[2] τράπεσκε. In unele ediţiĭ τρέπεσκε. Trebue să observăm acì timpul imperfect al verburilor în tótă descrierea acésta a tacticiĭ adoptate de Sciţĭ, cum de exemplu: τράπεσκε, ἐσέπιπτον, ἐπεκούρεε, ὑπέστρεφον. Acésta indică repetirea necontenită a aceleiaşĭ tacticĭ; am creḑut a marca puterea acésta a imperfectuluĭ traducênd pe αἰεὶ prin »în tóte aceste ocasiĭ« şi »mereŭ«, ca dând idea uneĭ acţiunĭ continue şi repetite.

[3] τὸν πεζὸν φοβεόμενοι. Sciţiĭ se temeaŭ natural de infanteria Perşilor ca de nişte trupe maĭ regulate şi maĭ disciplinate. Eĭ nu aveaŭ infanterie de a lor ca să o opue infanterieĭ Perşilor; era dar învederat că o cavalerie nedisciplinată ca aceea a Sciţilor era neputinciósă faţă cu nisce trupe numeróse şi regulate.

129. Τὸ δὲ τοῖσι Πέρσῃσί τε νή σύμμαχον καὶ τοῖσι Σκύθῃσι ἀντίξοον ἐπιτιθεμένοισι τῷ Δαρείου στρατοπέδῳ, θώυμα[1] μέγιστον ἐρέω· τῶν τε ὄνων[2] ἡ φωνὴ καὶ τῶν ἡμιόνων τὸ εἶδος. Οὔτε γὰρ ὄνον οὔτε ἡμίονον γῆ ἡ Σκυθικὴ φέρει, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται·[3] οὐδὲ ἔστι ἐν τῇ Σκυθικῇ πάσῃ χώρῃ τὸ παράπαν οὔτε ὄνος, οὔτε ἡμίονος, διὰ τὰ ψύχεα.[4] Ὑβρίζοντες[5] ὦν οἱ ὄνοι ἐτάρασσον τὴν ἵππον τῶν Σκυθέων· πολλάκις δὲ, ἐπελαυνόντων ἐπὶ τοὺς Πέρσας, μεταξὺ[6] ὅκως ἀκούσειαν οἱ ἵπποι τῶν ὄνων τῆς φωνῆς, ἐταράσσοντό τε ὑποστρεφόμενοι καὶ ἐν θωύματι[7] ἔσκον, ὀρθὰ ἱστάντες τὰ ὦτα· ἅτε οὔτε ἀκούσαντες πρότερον φωνῆς τοιαύτης οὔτε ἰδόντες τὸ εἶδος. Ταῦτα μέν νυν ἐπὶ σμικρόν τι ἐφέροντο τοῦ πολέμου.[8]

129. Voiŭ menționà (acum) un lucru fórte extraordinar care fu spre folosul Perșilor, dar care, pentru Sciți, fu un desavantagiu când eĭ porniaŭ să atace armata luĭ Dariu: (acésta fu) glasul măgarilor și înfățișarea catârilor. Căcĭ, precum am arătat maĭ sus, țéra Sciților nu produce nicĭ măgarĭ nicĭ catârĭ; în tótă țéra scitică nu se află nicĭ un singur măgar, nicĭ un singur catâr, din causa friguluĭ. Astfel fiind, măgariĭ când sbieraŭ, aruncaŭ spaimă în cavaleria Sciților; și de multe orĭ când (Sciții) se repeḑiaŭ asupra Perșilor, în mijlocul (ataculuĭ), îndată ce caiĭ auḑiaŭ vocea măgarilor, se speriaŭ și o luaŭ înapoĭ cuprinșĭ de spaimă și ridicând urechile

---

[1] θώυμα. În maĭ multe edițiĭ se găsesce θῶμα. Forma ionică e însă în genere preferibilă în scrierile luĭ Erodot.

[2] ὄνων. Perșiĭ se serviaŭ de măgarĭ, nu atât pentru transporturĭ militare cât pentru câmpul de luptă, în loc de caĭ. În Scitia nu existaŭ de fel măgarĭ. Acest animal nu lipsia în Sciția, precum ḑice Erodot maĭ sus la Cap. 28, fiind-că nu putea să resiste iernelor celor riguróse, dar pentru că Scitia, fiind avută în pășunĭ, se cresceaŭ acolo maĭ mult caĭ, și nu era nevoe de măgarĭ carĭ se utiliséză numaĭ în acele locurĭ unde nu se pot cresce caĭ. Din contra, măgarul suportă frigul mult maĭ bine decât calul. Ni se spune chiar de maĭ mulțĭ autorĭ, între carĭ și Pindar, că Iperboreiĭ sacrificaŭ măgarĭ luĭ Apolon (Pindar, Pit: X, 55). Buffon (Histoire des quadrupèdes, Vol. I) însă crede că asinul saŭ măgarul, este originar din clime maĭ calde și că a fost pe urmă introdus în clime maĭ recĭ, unde tot d'auna degeneréză.

[3] ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται· Adică maĭ sus la Cap. 28.

[4] διὰ τὰ ψύχεα. Cuvîntul adevĕrat pentru care lipsiaŭ măgarĭ și catârĭ în Scitia este indicat maĭ sus la nota No. 2.

[5] Ὑβρίζοντες. Nu găsesc nicĭ un argument în favórea presupuneriĭ ce o fac uniĭ că aceștĭ măgarĭ ar fi fost, după înțelesul cuvîntuluĭ, împinșĭ de poftă sexuală. Se găsesc exemple unde ὑβρίζειν este întrebuințat pentru a exprima strigătul unuĭ animal; astfel Xenofon în Ciropedia (VII, 5 și 62) se servă de verbul acesta pentru a exprima nechezitul cailor. Unele edițiĭ în mod cu totul nejustificat aŭ βράζοντες, cuvînt care se aplică numaĭ la urletul fiarelor sălbatice.

[6] μεταξύ. Maĭ avem cuvîntul acesta tot în acelaș sens maĭ jos la Capitolele 155 și 158.

[7] θωύματι. Blakesley și maĭ multe edițiĭ aŭ θώματι ca maĭ sus, (veḑĭ nota No. 1).

[8] ταῦτα μέν νυν ἐπὶ σμικρόν τι ἐφέροντο τοῦ πολέμου. Acéstă frasă este fórte dificilă. Subiectul luĭ ἐφέροντο nu este numaĭ »οἱ Πέρσαι« saŭ

130. Οἱ δὲ Σκύθαι ὅκως τοὺς Πέρσας ἴδοιεν τεθορυβημένους. ἵνα παραμένοιέν τε ἐπὶ πλέω χρόνον ἐν τῇ Σκυθικῇ καὶ παραμένοντες ἀνιῴατο, τῶν πάντων ἐπιδεέες[1] ἐόντες, ἐποίευν τοιάδε· ὅκως τῶν προβάτων τῶν σφετέρων αὐτῶν καταλίποιεν μετὰ τῶν νομέων, αὐτοὶ ἂν ὑπεξήλαυνον[2] ἐς ἄλλον χῶρον· οἱ δὲ ἂν Πέρσαι ἐπελθόντες ἐλάβεσκον[3] τὰ πρόβατα, καὶ λαβόντες ἐπήροντο ἂν τῷ πεποιημένῳ.

131. Πολλάκις δὲ τοιούτου γινομένου τέλος Δαρεῖός τε ἐν απο-

drept (în sus); ca uniĭ carĭ nu ar maĭ fi auḑit asemenea glas saŭ vĕḑut asemenea spectacol. Astfel fură resultatele neînsemnate dobîndite în cursul resbeluluĭ.

130. Sciţiĭ însă, îndată ce vĕḑură că Perşiĭ începeaŭ să se alarmeze, întrebuinţară mijlocul următor ca să (facă) pe Perşĭ să rĕmâe încă cât va timp în Sciţia, şi rĕmâind, să se prăpădéscă din causa lipseĭ tutulor (necesităţilor vieţiĭ); eĭ adese orĭ părăsiaŭ o parte din oile lor cu ciobaniĭ (lor) şi plecaŭ într'o altă parte a loculuĭ; atuncĭ veniaŭ Perşiĭ şi prindeaŭ oile, şi prinḑêndu-le, eraŭ încântaţĭ de ceea ce făcuseră.

131. Acésta se întêmplâ de maĭ multe orĭ, în fine Dariu nu

---

numaĭ »οἱ Σκύθαι«, cum cred uniĭ comentatorĭ, dar este şi unul şi altul, adică »οἱ πολεμοῦντες«. Sensul pare a fi: »la aceste micĭ resultate ajunseră eĭ în cursul resbeluluĭ«, adică nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ nu dobîndiră avantagiurĭ saŭ victoriĭ decisive. Maĭ avem în Cartea VII, Cap. 211, verbul φέρεσθαι întrebuinţat în asemenea sens: »οὐδὲν φέρεσθαι« de a nu obţine nicĭ un avantagiŭ. Acéstă explicaţie este în deplin acord cu faptele relatate, câcĭ vedem că singurul succes al Perşilor în expediţia acésta fu superioritatea infanterieĭ lor asupra infanterieĭ scitice, avantagiŭ care se compensa prin superioritatea cavalerieĭ Sciţilor. În aşa condiţiĭ numaĭ micĭ avantagiurĭ se puteaŭ obţine de o parte saŭ de alta. Maĭ este o altă explicaţie care mi se pare maĭ puţin bună dar pe care o preferă Rawlinson: ea constă în a face pe »Perşĭ« subiectul luĭ ἐφέροντο, de a referi ταῦτα la incidentul relatat despre asinĭ şi de a traduce ἐπὶ σμικρὸν într'un sens efectiv, adică: »fu spre a produce un efect nu mic«. Astfel aceĭ ce sunt de părerea acésta traduc: »Perşiĭ se bucurară de acésta, lucru care avu un efect nu mic asupra resbeluluĭ«. E adevêrat că ἐπὶ σμικρὸν, ἐπὶ πλέον, ἐπὶ τὸ ἄμεινον, în general aŭ un sens efectiv, dar prefer cu mult prima explicaţie fără care ἐφέροντο nu 'şĭ ar avea aci locul.

[1] ἐπιδεέες. Uniĭ scriŭ cu Schaefer, Schweighäuser şi Gaisford »ἐπιδευέες«.

[2] ὑπεξήλαυνον. Să notăm acì forţa imperfectuluĭ care indică o acţiune repetită. Scopul Sciţilor erà de a reţine pe Dariu în Scitia, dând timp Ionienilor să strice podul de peste Istru, astfel încât, o dată regele Perşilor isolat, să péră de fóme şi de lipsă cu tótă armata luĭ.

[3] ἐλάβεσκον. Creutzer şi alţĭ câţĭ-va editorĭ nu pun acì augmentul şi scriŭ λάβεσκον.

ρίῃσι εἴχετο, καὶ οἱ Σκυθέων βασιλῆες[1] μαθόντες τοῦτο ἔπεμπον κήρυκα, δῶρα Δαρείῳ φέροντα ὄρνιθά τε καὶ μῦν[2] καὶ βάτραχον καὶ οἴστοὺς πέντε[3]. Πέρσαι δὲ τὸν φέροντα τὰ δῶρα ἐπειρώτεον τὸν νόον τῶν διδομένων· ὁ δὲ οὐδὲν ἔφη οἱ ἐπεστάλθαι ἄλλο ἢ δόντα τὴν ταχίστην ἀπαλλάσσεσθαι· αὐτοὺς δὲ τοὺς Πέρσας ἐκέλευε, εἰ σοφοί εἰσι, γνῶναι, τὸ ἐθέλει τὰ δῶρα λέγειν. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Πέρσαι, ἐβουλεύοντο.

132. Δαρείου μὲν νυν ἡ γνώμη ἦν, Σκύθας ἑωυτῷ διδόναι σφέας τε αὐτοὺς καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ·[4] εἰκάζων[5] τῇδε, ὡς μῦς μὲν ἐν γῇ γίνεται καρπὸν τὸν αὐτὸν ἀνθρώπῳ σιτεόμενος, βάτραχος δὲ ἐν ὕδατι, ὄρνις δὲ μάλιστα ἔοικε ἵππῳ·[6] τοὺς

maĭ scia ce să créḑă, şi regiĭ Sciţilor, înţelegênd acésta, trimiseră un sol ca să aducă luĭ Dariu ca darurĭ o pasăre, un şórece, o bróscă şi cincĭ săgeţĭ. Perşiĭ întrebară pe acela carele adusese darurile, ce însemnare (aveaŭ) acestea; el rĕspunse că nu i se dedese alt ordin decât de a (le) remite şi de a se întórce înapoĭ cât maĭ curênd; consiliâ însă pe Perşĭ, să ghicéscă, dacă eraŭ inteligenţĭ, care era semnificarea darurilor. Când Perşiĭ auḑiră acestea, se sfătuiră între eĭ.

132. Părerea luĭ Dariu fu că Sciţiĭ predaseră de buna lor voe persónele lor, pământul şi apa; el înţelegea aşa fiind-că şórecele trăesce pe pământ şi se nutresce cu acelaş rod ca şi omul, că brósca (trăesce) în apă, şi că

---

[1] βασιλῆες. Creutzer scrie βασιλέες.

[2] μῦν. În pustiile suduluĭ Rusieĭ există un fel de şórece care se numesce »suslic«; pêrul luĭ bate în galben: el face gâurĭ în pământ cu o iuţélă extraordinară. Acest şórece există şi în judeţele nóstre de câmp şi ţĕraniĭ noştri îl numesc »poponete.«

[3] ὄρνιθά τε καὶ μῦν καὶ βάτραχον καὶ οἴστοὺς πέντε. În enumeraţia acestor darurĭ trimise luĭ Dariu de câtre Sciţĭ există maĭ multe versiuni. Asemenea nu sunt toţĭ istoriciĭ de acord în ceea ce privesce ocasia în care s'aŭ trimis aceste darurĭ simbolice. Ca să citắm numaĭ câte-va exemple de aceste diverginţe, vom ḑice că Ateneu (VIII, p. 334) omite şórecele cu totul şi în loc de cincĭ săgeţĭ vorbesce numaĭ de una. Ferechide (Clemens Alexandrinus, Stromm V, § 45) enumeréză un şórece, o bróscă, o pasăre, o săgétă şi un plug, şi numesce chiar persónele carĭ aŭ interpretat favorabil şi defavorabil aceste embleme, şi anume Orontopage şi Xifodre; asemenea el numesce pe regele Scitieĭ, nu Idantirsu ci Indatare. In fine acest autor ḑice că ocasia când fură trimise aceste darurĭ luĭ Dariu fu când el trecu peste Istru. Pe faptul trimiteriĭ acestor cincĭ săgeţĭ Neumann argumentéză în favórea teorieĭ sale că Sciţiĭ ar fi fost de rasă mongolă, fiind că, ḑice el, Calmuciĭ chiar astăḑĭ aŭ obiceiul de a face asemenea darurĭ.

[4] γῆν τε καὶ ὕδωρ. Veḑĭ maĭ sus la Cap. 126, nota 4, pag. 174. Acestea eraŭ embleme ale supuneriĭ teritoriale la Perşĭ.

[5] εἰκάζων. Aci construcţia este aceeaşĭ ca cum în loc de a fi ḑis maĭ sus »Δαρείου ἡ γνώμη ἦν«, autorul ar fi ḑis »Δαρεῖος ἐνόμιζε«.

[6] ὄρνις δὲ μάλιστα ἔοικε ἵππῳ. Adică, observă Blakesley, că şi unul şi altul sunt emblematicĭ ale repejuniĭ, caracteristicul Sciţilor; observaţia, ḑice

δὲ ὀϊστοὺς,[1] ὡς τὴν ἑωυτῶν ἀλκὴν παραδιδοῦσι. Αὕτη μὲν Δαρείῳ ἡ γνώμη ἀπεδέδεκτο[2]· συνεστήκεε δὲ ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἡ Γωβρύεω,[3] τῶν ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ ἑνὸς τῶν[4] τὸν μάγον[5] κατελόντων, εἰκάζοντος τὰ δῶρα λέγειν· »ἢν μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανὸν, ὦ Πέρσαι, ἢ μύες γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε,[6] ἢ βάτραχοι γενόμενοι ἐς τὰς λίμνας ἐσπηδήσητε, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω ὑπὸ τῶνδε τῶν τοξευμάτων βαλλόμενοι.« Πέρσαι μὲν δὴ οὕτω τὰ δῶρα εἴκαζον.

133. Ἡ δὲ Σκυθέων μία μοῖρα ἡ ταχθεῖσα πρότερον[7] μὲν παρὰ τὴν Μαιῆτιν λίμνην φρουρέειν, τότε

pasărea are analogie mare cu calul; că predaseră săgeţile ca (fiind) puterea lor. Astfel fu părerea emisă de Dariu; în contra acesteĭ părerĭ se ridicâ (aceea) a luĭ Gobrias, unul din ceĭ şépte bărbaţĭ carĭ conspiraseră în contra Maguluĭ, carele tălmăci însemnarea darurilor (astfel): »Dacă nu vĕ veţĭ preface, o Perşilor, în păsărĭ şi nu veţĭ sbura la cer, saŭ dacă nu vĕ veţĭ preface în şóreci şi nu vĕ veţĭ coborâ subt pămênt, saŭ dacă nu vĕ veţĭ preface în brósce şi nu veţĭ sări în bâlţĭ, nu vĕ veţĭ maĭ întórce (în patria vóstră), dar veţĭ fi ucişĭ de săgetăturile nóstre.« Astfel explicaŭ Perşiĭ (aceste) darurĭ.

133. Acea divisie a Sciţilor care de maĭ 'nainte fusese aşeḑată pe lângă lacul Meotis ca

---

tot Blakesley, uneĭ asemenea analogiĭ ar isbì maĭ ales spiritul unuĭ persan, câcĭ códa şi aripile de pasăre cu care Ormuzd este represintat în sculpturile dela Behistun par a avea acéstă însemnătate. Erodot ne maĭ spune că Mesageţiĭ sacrificaŭ un cal sóreluĭ ca simbol al repejuniĭ (Cartea I, Cap. 216). Veḑĭ şi pasagiul din proorocul Isaia, Cap. XXX, vers. 17.

[1] τοὺς δὲ ὀϊστοὺς. Acusativul după »παραδιδοῦσι«.

[2] γνώμη ἀπεδέδεκτο. Expresia »ἀποδείκνυσθαι γνώμην« »a emite o părere« este destul de comună în Erodot. (Veḑĭ Cartea I, Cap. 207; Cartea II, Cap. 24 şi 146; Cartea III, Cap. 74; Cartea VI, Cap. 41 şi Cartea VII, Cap. 3).

[3] ἡ Γωβρύεω. Se subtînţelege γνώμη. Despre Gobrias se vorbesce la Cartea III, Cap. 70. Acest nume, subt forma luĭ persană »Gaubaruwa«, apare pe inscripţia dela Behistun; acolo se spune că el erà fiul luĭ Mardoniu (Marduniya); — se înţelege că a altuĭ Mardoniu decât aceluia care s'a bătut la Platea cu Eliniĭ.

[4] ἑνὸς τῶν. Aceste cuvinte lipsesc în două manuscrise.

[5] τὸν μάγον. Adică Smerdis.

[6] Ἢν μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανὸν, ὦ Πέρσαι, ἢ μύες γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε. Să comparăm pasagiul acesta cu cuvintele luĭ Ilchan raportate de Hammer (Ist: imp: Ot: Cartea I, p. 258). »Dacă nu veĭ putea să sborĭ până în norĭ saŭ nu te veĭ coborî până în adîncimile pămêntuluĭ, nu veĭ scăpa de mine«.

[7] ἡ ταχθεῖσα πρότερον. Veḑĭ maĭ sus la Cap. 120. E greŭ însă de admis cum acéstă divisie a Sciţilor, care, după descrierea din Cap. 122, se depărtase aşa de mult în direcţia fluviuluĭ Oaru şi pe urmă ajunsese până în ţéra Budinilor, a putut să soséscă pe malurile Istruluĭ înaintea expirăriĭ termenuluĭ de 60 ḑile fixat de Dariu. (Veḑĭ maĭ sus, cap. 98).

δὲ [1] ἐπὶ τὸν Ἴστρον Ἴωσι ἐς λόγους ἐλθεῖν, ὡς ἀπίκετο ἐπὶ τὴν γέφυραν, ἔλεγε τάδε· »Ἄνδρες Ἴωνες, ἐλευθερίην ὑμῖν ἥκομεν φέροντες, ἤν πέρ [2] γε ἐθέλητε ἐσακούειν. Πυνθανόμεθα γὰρ Δαρεῖον ἐντείλασθαι ὑμῖν, ἑξήκοντα ἡμέρας μούνας φρουρήσαντας τὴν γέφυραν, αὐτοῦ μὴ παραγενομένου [3] ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἀπαλλάσσεσθαι ἐς τὴν ὑμετέρην· νῦν ὦν ὑμεῖς τάδε ποιεῦντες, ἐκτὸς μὲν ἔσεσθε πρὸς ἐκείνου αἰτίης ἐκτὸς δὲ πρὸς ἡμέων· τὰς προκειμένας ἡμέρας παραμείναντες [4] τὸ ἀπὸ τούτου ἀπαλλάσσεσθε«. Οὗτοι μέν νυν, ὑποδεξαμένων Ἰώνων ποιήσειν ταῦτα, ὀπίσω τὴν ταχίστην ἠπείγοντο.[5]

134. Πέρσῃσι δὲ μετὰ τὰ δῶρα, τὰ ἐλθόντα Δαρείῳ, ἀντετάχθησαν οἱ ὑπολειφθέντες Σκύθαι πεζῷ [6]

să păzéscă, şi care acum (fusese trimisă) pe malurile Istruluĭ ca să comunice cu Ionieniĭ, îndată ce sosi la pod, le adresâ cuvintele următóre: »Ionienilor! am venit să vĕ aducem libertatea dacă numaĭ voiţĭ să ne ascultaţĭ. Scim că Dariu v'a dat ordin să păziţĭ podul numaĭ şése-ḑece de ḑile şi (în cas) de nu s'ar reîntórce până atuncĭ, să vĕ înapoiaţĭ acasă; acum dar dacă veţĭ face acésta, nicĭ el nicĭ noĭ nu vom avea cuvînt să ne plângem de voĭ; maĭ aşteptaţĭ încă ḑilele stipulate şi apoĭ plecaţĭ de aicea.« Promiţênd Ionieniĭ că vor face acésta, Sciţiĭ se întórseră înapoĭ cât maĭ repede.

134. După ce sosiră darurile în mânele luĭ Dariu, Sciţiĭ carĭ maĭ rĕmaseră, atât infanterie cât

---

[1] τότε δὲ. Veḑĭ maĭ sus, Cap. 128.

[2] ἤν πέρ. Blakesley are ἤνπερ.

[3] παραγενομένου. Texturile luĭ Gaisford şi al luĭ Schweighäuser se iaŭ după un manuscris florentin şi scriŭ »παραγινομένου«.

[4] τὰς προκειμένας ἡμέρας παραμείναντες. Cel maĭ simplu calcul ne arată că termenul de 60 de ḑile fixat de Dariu când trecù Istrul (veḑĭ Cap. 98) trebuie să fi expirat de mult când a ajuns acéstă divisie scitică acolo: prin urmare nu puteaŭ să maĭ fie »ἡμέραι παραμείναντες«. Acésta e evident chiar din descrierea Scitieĭ ce ne o face Erodot. La Cap. 101 maĭ sus el ne spune că Scitia avea forma unuĭ pătrat şi că trebuia 20 de ḑile ca să pótă percurge cineva lungimea uneĭ laturĕ. Dariu percursese o latură întrégă, şi parte din alte două, afară de acésta el se rătăcise dincolo de limitele acestuĭ patrat, până la malurile fluviuluĭ Oaru, unde se oprise chiar destul timp ca să zidéscă opt forturĭ. El începuse să percurgă latura a patra când Sciţiĭ luĭ Scopasis aŭ apucat-o spre Dunâre; aceştĭ Sciţĭ prin urmare aveaŭ să percurgă şi eĭ acéstă latură ca să ajungă la pod. Timpul necesar pentru a săvêrşì aceste mişcărĭ, chiar după Erodot, represintă dela 90 până la 100 de ḑile. E dar probabil că Ionieniĭ aŭ păzit podul mult maĭ mult de 60 ḑile. O traducere francesă, voind să înlăture dificultatea ḑice: »puisque vous êtes restés ici le nombre de jours après le quel il est convenu que vous pouvez partir«; dar e evident că o asemenea traducere nu póte fi exactă.

[5] ἠπείγοντο. In unele ediţiĭ »ἐπείγοντο«. Cuvîntul pentru care am preferit forma acésta este expus maĭ sus la Cap. 98, nota 2, pag. 136.

[6] πεζῷ. Acésta, precum observă Rawlinson, este prima menţiune ce se

καὶ ἵπποισι, ὡς συμβαλέοντες. Τεταγμένοισι δὲ τοῖσι Σκύθῃσι λαγὸς ἐς τὸ μέσον διήξε· τῶν δὲ ὡς ἕκαστοι ὥρεον τὸν λαγὸν, ἐδίωκον. Ταραχθέντων δὲ τῶν Σκυθέων καὶ βοῇ χρεωμένων, εἴρετο ὁ Δαρεῖος τῶν ἀντιπολέμων[1] τὸν θόρυβον· πυθόμενος δέ σφεας τὸν λαγὸν διώκοντας, εἶπε ἄρα πρὸς τούσπερ[2] ἐώθεε καὶ τὰ ἄλλα λέγειν· »οὗτοι ὤνδρες ἡμέων πολλὸν καταφρονέουσι. »καί μοι νῦν φαίνεται Γωβρύης εἶπαι »περὶ τῶν Σκυθικῶν δώρων ὀρθῶς. »Ὡς ὦν οὕτως ἤδη δοκεόντων καὶ »αὐτῷ μοι ἔχειν, βουλῆς ἀγαθῆς δεῖ »ὅκως ἀσφαλέως ἡ κομιδὴ ἡμῖν »ἔσται τὸ ὀπίσω.« Πρὸς ταῦτα Γωβρύης εἶπε· »ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ σχε»δὸν μὲν καὶ λόγῳ ἠπιστάμην τού»των τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην·[3] ἐλ»θὼν δὲ μᾶλλον ἐξέμαθον, ὁρέων »αὐτοὺς ἐμπαίζοντας ἡμῖν. Νῦν ὦν »μοι δοκέει, ἐπεὰν[4] τάχιστα νὺξ »ἐπέλθῃ, ἐκκαύσαντας τὰ πυρὰ, ὡς »καὶ ἄλλοτε ἐώθαμεν ποιέειν, τῶν »στρατιωτέων τοὺς ἀσθενεστάτους ἐς »τὰς ταλαιπωρίας ἐξαπατήσαντας

şi cavalerie, se aşeḑară în rênd de bâtae în contra Perşilor ca cum ar avea de gând să lupte. Pe când Sciţiĭ eraŭ aşeḑaţĭ, un epure sărì între (ambele armate); îndată ce aceştia vĕḑură epurele, începură toţĭ să 'l gonéscă. Sciţiĭ fiind astfel aruncaţĭ în desordin, şi făcênd multă gură, Dariu întrebâ (despre causa) desordinuluĭ adversarilor luĭ; aflând că eĭ goniaŭ un epure, el ḑise către aceia cărora avea obiceiŭ să facă şi cele lalte (observaţiĭ): »Ómeniĭ aceia aŭ un mare dispreț pentru noĭ! şi acuma mi se pare »că a avut dreptate Gobrias în »ceea ce privesce darurile Sci»ţilor. De óre ce părerea acelor »carĭ cred ca (dênsul) este acum »şi a mea, este timpul să »luăm o bună hotărîre pen»tru ca întórcerea nóstră îna»poĭ să fie asigurată.« La acéstă Gobrias rĕspunse: »O rege, eŭ »sciam aprópe sigur, — şi acésta

---

face despre infanteria Sciţilor, şi trebue să fie o simplă eróre a autoruluĭ câcĭ eĭ nu puteaŭ să aibă de fel pedestrime. Naţiile nomade din pârţile acelea sunt deprinse a merge numaĭ călare şi sunt cu totul neputinciόse pe jos. Ênsuşĭ Erodot (Cap. 46 şi Cap. 136 din cartea acésta) o afirmă. Se înţelege că dacă Dariu ar fi putut să atace o infanterie scitică ar fi profitat de ocasie, şi dacă Sciţiĭ ar fi avut infanterie, Dariu ar fi putut să-ĭ siléscă să priméscă lupta şi nu ar fi fost aşa hărţuit urmârind pe inamic într'una fără a-l putea ajunge.

[1] ἀντιπολέμον. Deşi în pasagiul de faţă numaĭ un singur manuscris, cel sancroftian, are forma acésta, tóte cele lalte avênd ἀντιπολεμίων, am preferit forma ἀντιπολέμον adoptată şi de Creutzer, pentru că în alte locurĭ, unde autorul nostru întrebuinţéză acest cuvînt, ca de exemplu în Cartea VII, Cap. 236, tóte manuscrisele aŭ acéstă formă: asemenea şi în Cartea VIII, Cap. 68. Maĭ jos iarăşĭ, la Cap. 140, două manuscrise, şi cele maĭ importante, cele wesselingiane şi sancroftiane aŭ »ἀντιπολέμους« şi nu ἀντιπολεμίους.

[2] τούσπερ. Uniĭ separă în două cuvinte şi scriŭ »τούς περ«.

[3] τούτων τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην. O asemenea expresie se află maĭ sus la Cap. 83, »τῶν Σκυθέων τὴν ἀπορίην«.

[4] ἐπεάν. În Blakesley ἐπήν.

»καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσαντας ἀπαλλάσσεσθαι, πρὶν ἢ καὶ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἰθῦσαι Σκύθας λύσοντας τὴν γέφυραν, ἢ καί τι Ἴωσι δόξαι, τὸ ἡμέας οἷόν τε ἔσται ἐξεργάσασθαι.[1]«

135. Γωβρύης μὲν ταῦτα συνεβούλευε. Μετὰ δὲ νύξ τε ἐγένετο, καὶ Δαρεῖος[2] ἐχρᾶτο τῇ γνώμῃ ταύτῃ· τοὺς μὲν καματηροὺς τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολλυμένων λόγος,[3] καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσας, κατέλιπε αὐτοῦ ταύτῃ[4] ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Κατέλιπε δὲ τούς τε ὄνους καὶ τοὺς ἀσθενέας τῆς στρατιῆς τῶνδε εἵνεκεν· ἵνα οἱ μὲν ὄνοι βοὴν παρέχωνται·

»din audite, — despre greutatea »contactuluĭ cu ómeniĭ aceştia; »(acum) însă că am venit, m'am »convins (despre acésta) vĕḑêndu-ĭ că se jócă cu noĭ. Acum »părerea mea este ca îndată ce »va sosi nóptea să aprindem focurile, cum facem obicinuit, să »nu spunem adevêrul acelora »dintre soldaţĭ carĭ sunt maĭ »slabĭ în (a suporta) greutăţĭ, şi »priponind toţĭ asiniĭ, să plecăm »(de acì) maĭ 'nainte ca să se »repédă la Istru Sciţiĭ carĭ ar »(putea) să tae podul, saŭ înainte ca să le vie în gândul »Ionienilor ceva care ar fi de »natură a ne perde.«

135. Acesta fu consiliul luĭ Gobrias. Când se făcu nópte, Dariu urmâ consiliul acesta. Lăsâ acolo în tabără pe ceĭ maĭ infirmĭ d'intre soldaţiĭ (luĭ) precum şi pe toţĭ aceĭ de carĭ se putea despărţi fâră inconvenient, priponind toţĭ asiniĭ. El părăsi asiniĭ şi soldaţiĭ infirmĭ pentru cuvintele următóre: maĭ întâiŭ asiniĭ, ca să sbiere; pe urmă sol-

---

[1] »ἢ καί τι Ἴωσι δόξαι, τὸ ἡμέας οἷον τε ἔσται ἐξεργάσασθαι.« E de observat în pasagiul acesta reticenţa cu care se exprimă Gobrias în faţa luĭ Dariu evitând pronunţarea unuĭ singur cuvînt care ar putea fi de rĕŭ augur. Maĭ avem în Cartea III, Cap. 52, verbul ἐξεργάζομαι în sensul de a fi pierdut: »ὅσῳ αὐτός σφεα ἐξεργασάμην«.

[2] νύξ τε ἐγένετο, καὶ Δαρεῖος. Întrebuinţarea luĭ τε şi καὶ împreună pentru a exprima simultaneitatea a două evenimente, constitue o particularitate a luĭ Erodot. Astfel, tot în Cartea acésta, la Cap. 181, avem: »δύεταί τε ὁ ἥλιος καὶ τὸ ὕδωρ γίνεται χλιαρὸν« şi maĭ jos: »παρέρχονταί τε μέσαι νύκτες καὶ ψύχεται μέχρι ἐς ἠῶ«; la Cartea V, Cap. 86: »τοὺς τε Ἀθηναίους ἀποβεβάναι..... καὶ παρεῖναι τοὺς Ἀργείους«.

[3] καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολλυμένων λόγος. Baehr traduce »quorum minimam habebat rationem«, scilicet, »quorum jacturam minime faciebat«. Traducem acì prin perifrasă.

[4] αὐτοῦ ταύτῃ. Maĭ avem acéstă expresie în Cartea I, Cap. 214 şi în Cartea III, Cap. 25.

οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθενείης μὲν εἵνεκεν κατελείποντο,[1] προφάσιος δὲ τῆσδε δηλαδὴ, [ὡς][2] αὐτὸς μὲν σὺν τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ[3] ἐπιθήσεσθαι μέλλοι τοῖσι Σκύθῃσι, οὗτοι δὲ τὸ στρατόπεδον τοῦτον τὸν χρόνον ῥυοίατο. Ταῦτα τοῖσι ὑπολειπομένοισι˙ ὑποθέμενος[4] ὁ Δαρεῖος καὶ πυρὰ ἐκκαύσας, τὴν ταχίστην ἠπείγετο[5] ἐπὶ τὸν Ἴστρον· οἱ δὲ ὄνοι, ἐρημωθέντες τοῦ ὁμίλου, οὕτω μὲν δὴ μᾶλλον πολλῷ ἵεσαν τῆς φωνῆς·[6] ἀκούσαντες δὲ οἱ Σκύθαι τῶν ὄνων[7]

daţiĭ fură părăsiţĭ în realitate din causa infirmităţilor lor, pretextul însă (invocat faţă de eĭ) fu, adică, că el ar fi mergênd cu elita armateĭ să cadă asupra Sciţilor, pe când dênşiĭ trebuiaŭ, în intervalul acesta, să păzéscă tabăra. Acestea spuindu-le Dariu către aceĭ pe carĭ îĭ părăsia, şi aprinḑênd focurile, porni cât maĭ repede spre Istru; asiniĭ (simţindu-se) părăsiţĭ de grosul (armateĭ), sbierară şi maĭ mult;

---

[1] οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθενείης μὲν εἵνεκεν κατελείποντο. Repetirea luĭ καταλείποντο este neasceptată după cuvintele κατέλιπε δὲ τούς τε ὄνους καὶ τοὺς ἀσθενέας τῆς στρατιῆς τῶνδε εἵνεκεν. Unele ediţiĭ aŭ κατελίποντο; forma pasivă e preferibilă.

[2] προφάσιος δὲ τῆσδε δηλαδὴ ὡς. Cuvîntul ὡς nu există în niciĭ un manuscris şi Reiz fu cel dintâiŭ carele îl introduse şi a fost urmat de toţĭ editoriĭ moderniĭ ceĭ însemnaţĭ, între carĭ Mathias, Borhek, Schweighäuser, Gaisford, scl. El e absolut necesar. Blakesley îl respinge cu resultatul că produce un înţeles cu totul departe de idea autoruluĭ. El dă luĭ δηλαδὴ puterea expresieĭ »voilà« în limba francesă şi traduce: »Iată 'l mergênd în persónă cu flórea armateĭ ca să atace pe Sciţĭ, de vreme ce aceştia eraŭ datorĭ să păzéscă tabăra!« E evident că sensul adevêrat al pasagiuluĭ este cu totul altul şi că Erodot a voit să ḑică că cuvîntul pentru care s'aŭ părăsit soldaţiĭ aceştia a fost slăbiciunea lor şi că pretextul dat de el a fost ca eĭ să păzéscă acolo pe când el mergea înainte să atace pe Sciţĭ cu elita armateĭ. Fiind însă că ὡς nu este basat pe autoritatea manuscriselor, l'am separat în text prin bare. — Acéstă duplicitate a luĭ Dariu către o parte a armateĭ luĭ, pe care o lăsa să péră în Scitia, nu putea sá aibă o influenţă bună nicĭ asupra disciplineĭ nicĭ asupra moraluluĭ trupelor. Increderea care trebue să existe între şef şi armată trebuia neapărat să dispară lăsând loc demoralizăriĭ şi nedisciplineĭ ca consecinţă naturală a uneĭ asemenea tacticĭ.

[3] τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ. »Partea curată saŭ întrégă a armateĭ«, adică »elita« saŭ »flórea« eĭ. Avem aceeaşĭ expresie la Cap. 211 din Cartea I: »Περσέων τοῦ καθαροῦ στρατοῦ« (veḑĭ şi nota No. 1 la pag. 405, vol. I).

[4] ὑποθέμενος. Rĕŭ scrie Cobbet ὑπερθέμενος, basându-se pe un pasagiu din Cartea I, Cap. 107. ὑπερθέμενος ar însemnà cu dativul »sfătuindu-se cu eĭ«, ceea ce Dariu nu a făcut, de óre ce nu a consultat părerea infirmilor acestora; ὑποθέμενος, admis de tóte cele maĭ autorisate texturĭ, exprimă bine cum a procedat Dariu şi însemnéză »dându-le aceste instrucţiunĭ«.

[5] ἠπείγετο. În Blakesley ἐπείγετο. Veḑĭ maĭ sus nota No. 5, pag. 182 şi la Cap. 98, nota No. 2, pag. 136.

[6] ἵεσαν τῆς φωνῆς. Acest genitiv nu cred că se referă la μᾶλλον, cum susţine Baehr; prefer părerea luĭ Blakesley care îl referă la pronumele »τι« subtînţeles. Idea este ca cum ar fi în corpul asinuluĭ o provisie óre care de sgomot, din care se emite o porţiune (τι τῆς φωνῆς) de câte orĭ animalul sbiară. Expresia φωνὴν ἱέναι este frecuentă în Erodot: o avem în Cartea II, Cap. 2; în Cartea acésta maĭ sus la Cap. 23, şi în alte pasagiurĭ din acéstă scriere.

[7] τῶν ὄνων. Se subtînţelege »φωνήν«.

πάγχυ κατὰ χώρην ἤλπιζον τοὺς Πέρσας εἶναι.

136. Ἡμέρης δὲ γενομένης, γνόντες οἱ ὑπολειφθέντες ὡς προδεδομένοι εἶεν ὑπὸ Δαρείου, χεῖράς τε προετείνοντο τοῖσι Σκύθῃσι καὶ ἔλεγον τὰ κατήκοντα·[1] οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν ταῦτα, τὴν ταχίστην συστραφέντες, αἵ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυθέων[2] καὶ ἡ μετὰ Σαυροματέων,[3] καὶ Βουδῖνοι καὶ Γελωνοί, ἐδίωκον[4] τοὺς Πέρσας ἰθὺ τοῦ Ἴστρου. Ἅτε δὲ τοῦ Περσικοῦ μὲν τοῦ πολλοῦ ἐόντος πεζοῦ στρατοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς οὐκ ἐπισταμένου, ὥστε οὐ τετμημένων τῶν ὁδῶν,[5] τοῦ δὲ Σκυθικοῦ

Sciţiĭ, audind (sbieretul) asinilor, îşĭ tot închipuiră că Perşiĭ eraŭ în localitate.

136. Când însă se luminâ de ḑioă, aceĭ carĭ fuseseră părăsiţĭ, vĕḑêndu-se trădaţĭ de Dariu, întinseră braţele către Sciţĭ şi spuseră cele impuse de situaţie; Sciţiĭ, când auḑiră acésta, se uniră cât maĭ curênd, atât cele două divisiĭ ale lor cât şi aceea carĭ operase cu Sauromaţiĭ, şi o dată cu Budiniĭ şi cu Geloniĭ urmăriră pe Perşĭ drept spre Istru. Fiind însă că cea maĭ mare parte din armata persană se compunea din infanterie şi nu cunoscea dru-

---

[1] ἔλεγον τὰ κατήκοντα: »spuseră saŭ vorbiră precum trebuia în împrejurarea aceea«; Baehr traduce: »dicebant quæ par erat eos dicere«.

[2] αἵ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυθέων. Cele două divisiĭ ale Sciţilor, adică acelea carĭ eraŭ subt comandele luĭ Idantirsu şi a luĭ Taxace. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 120).

[3] καὶ ἡ μετὰ Σαυροματέων. »Precum şi divisia care se unise cu Sauromaţiĭ«. Adică divisia care operà subt comanda luĭ Scopasis (veḑĭ Cap. 120) şi care (veḑĭ Cap. 133) pornise la Istru ca să se înţelégă cu Ionieniĭ prepuşĭ la paza poduluĭ şi care acum se întorsese înapoĭ şi operase o juncţiune cu divisiile luĭ Idantirsu şi luĭ Taxace. Un manuscris de puţină importanţă, precum şi multe ediţiĭ, între carĭ aceea a luĭ Blakesley, aŭ o variantă însemnată în pasagiul acesta şi scriŭ καὶ ἡ μία, Σαυρομάται καὶ Βουδῖνοι κ.τ.λ. prenumerând astfel pe Sauromaţĭ cu Budiniĭ şi cu Geloniĭ şi desparţind cu totul idea de Sauromaţĭ de aceea a divisieĭ scitice. Acéstă variantă s'ar traduce: »precum şi aceaună divisie« (adică acea ună menţionată la începutul Cap. 133: »ἡ δὲ Σκυθέων μία μοῖρα«) »Sauromaţiĭ, Budiniĭ, Geloniĭ etc.« Nu cred acéstă variantă bună càcĭ nu e natural ca autorul să desemneze o divisie întrégă subt denumirea vagă de »ἡ μία«. E adevĕrat că la începutul Cap. 133 se vorbesce de acéstă divisie a luĭ Scopasis ca »ἡ δὲ Σκυθέων μία μοῖρα«, dar acolo sensul e clar, de vreme ce acì »ἡ μία« e vag. E maĭ corect să ḑicem ἡ μετὰ Σαυροματέων decât să isolăm pe Sauromaţĭ, admiţênd pe ἡ μία, maĭ ales când scim că Sauromaţiĭ nu aŭ operat separat, ci în unire cu divisia luĭ Scopasis. Argumentul decisiv în favórea textuluĭ nostru este că el e conform şi cu autoritatea tutulor manuscriselor importante. Rawlinson traduce, cred cu totul greşit, pasagiul, pentru că se basésă pe textul »καὶ ἡ μία, Σαυρομάται« s.c.l. El traduce: »alike that which consisted of a single division, and that made up of two« s.c.l.

[4] ἐδίωκον. Imperfectul acì indică o acţiune începută, continuată dar neterminată.

[5] οὐ τετμημένων τῶν ὁδῶν. Verbul τέμνειν e aplicat drumurilor şi de Tucidid (Cartea II, Cap. 100) »καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε:« se vede că acesta era expresia technică la Elinĭ pentru construirea drumurilor şi era cât se póte de firéscă într'o ţéră unde natura pietrósă a terenuluĭ necesita maĭ mult tăerea unuĭ drum decât construirea luĭ. Cele spuse acì despre neexistenţa de drumurĭ în Scitia este adevĕrat şi astăḑĭ, càcĭ în stepele Rusieĭ meridionale maĭ că nu sunt drumurĭ şi carăle apucă pe câmp cum le vine.

ἱππότεω καὶ τὰ σύντομα τῆς ὁδοῦ ἐπισταμένου, ἁμαρτόντες ἀλλήλων,[1] ἔφθησαν πολλῷ οἱ Σκύθαι τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὴν γέφυραν ἀπικόμενοι. Μαθόντες δὲ τοὺς Πέρσας οὔκω ἀπιγμένους ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἴωνας ἐόντας ἐν τῇσι νηυσί· »Ἄνδρες Ἴωνες, αἵ τε »ἡμέραι ὑμῖν τοῦ ἀριθμοῦ διοίχηνται, »καὶ οὐ ποιέετε δίκαια[2] ἔτι παραμένοντες· ἀλλ', ἐπεὶ πρότερον »δειμαίνοντες ἐμένετε, νῦν λύσαντες »τὸν πόρον τὴν ταχίστην ἄπιτε χαίροντες ἐλεύθεροι, θεοῖσί τε καὶ »Σκύθῃσι εἰδότες χάριν· τὸν δὲ πρότερον ἐόντα ὑμέων δεσπότην ἡμεῖς »παραστησόμεθα[3] οὕτω, ὥστε ἐπὶ »μηδαμοὺς ἔτι ἀνθρώπους αὐτὸν »στρατεύσασθαι«.

137. Πρὸς ταῦτα οἱ Ἴωνες ἐβουλεύοντο. Μιλτιάδεω μὲν τοῦ Ἀθηναίου, στρατηγέοντος καὶ τυραννεύοντος Χερσονησιτέων τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ,[4] ἦν γνώμη, πείθεσθαι Σκύ-

murile, carĭ (acolo) nu sunt trasate (în regulă), şi fiind-că Sciţiĭ eraŭ călărĭ şi sciaŭ pe unde să scurteze calea, eĭ nu se întâlniră, şi Sciţiĭ întrecură cu mult pe Perşĭ, sosind la pod ceĭ dintâĭ. Aflând eĭ că Perşiĭ nu sosiseră încă, ḑiseră către Ionieniĭ carĭ se aflaŭ în navele lor: »Ionienilor, a expirat sorocul »ḑilelor stipulate cu voĭ, şi nu »faceţĭ bine dacă maĭ rĕmâneţĭ »aci; dar, de óre ce până acum »aţĭ rămas de frică, desfăceţĭ »podul şi plecaţĭ liberĭ şi mulţumiţĭ cât maĭ iute, şi fiţĭ »(pentru acésta) recunoscătorĭ »către ḑeĭ şi către Sciţĭ: cât »pentru acela carele a fost până »acum stăpânul vostru, vom sci »să i dăm noĭ o astfel de supunere încât nu va maĭ face »el expediţiĭ în contra nimenuĭ.«

137. Asupra acestor (cuvinte) Ionieniĭ se sfătuiră. Părerea luĭ Miltiad atenianul, carele comanda şi era stăpân peste Chersonesiţiĭ din Elespont, era ca să

---

[1] ἁμαρτόντες ἀλλήλων. Literal »greşindu-se uniĭ pe alţiĭ«.

[2] οὐ ποιέετε δίκαια. Schweighäuser şi Gaisford, pe basa manuscrisuluĭ sancroftian, scriŭ »οὐ ποιέετέ γε δίκαια«; dar, cum ḑice Creutzer, acest γε este inutil, maĭ ales că nu figuréză decât în manuscrisul menţionat.

[3] παραστησόμεθα nu póte însemnà acì »îl vom sili«, cum propune Baehr, căcĭ acésta ar fi prea departe de adevĕratul sens al cuvîntuluĭ, care este »a se supune« şi pe care îl are şi în Cartea III, Cap. 155. Cred dar că şi acì are acelaş sens şi este chiar întrebuinţat de Sciţĭ în mod ironic ca o alusie la supunerea cerută de Dariu maĭ sus la Cap. 126: »δεσπότῃ τῷ σῷ δῶρα φέρειν«. Am căutat să menţin în traducere, pe cât am putut, acéstă nuanţă ironică.

[4] Μιλτιάδεω μὲν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγέοντος καὶ τυραννεύοντος Χερσονησιτέων τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ. În Cartea VI, Cap. 34, 35 şi 36 se explică cum eroul de la Maraton era stăpân peste acéstă porţiune de teritoriu. Nu înţeleg de ce Blakesley caută să micşoreze puterea luĭ Miltiad la acea epocă şi să-ĭ dea maĭ puţină importanţă decât Erodot ne dă să înţelegem, şi decât ne spune tradiţia că el ar fi avut'o, şi de ce el insistă a crede că prestígiul pe care îl dobândi maĭ târḑiŭ Miltiad este singurul cuvînt pentru care

θῃσι καὶ ἐλευθεροῦν Ἰωνίην·[1] Ἱστιαίου δὲ τοῦ Μιλησίου ἐναντίη ταύτῃ, λέγοντος, ὡς νῦν μὲν διὰ Δαρεῖον ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πόλιος·[2] τῆς Δαρείου δὲ δυνάμιος καταιρεθείσης, οὔτε αὐτὸς Μιλησίων

se dea ascultare Sciţilor şi să se libereze Ionia: (părerea) însă a luĭ Istieŭ din Milet fu contrarie aceleia, el ḑise că fie care dintr'ênşiĭ eraŭ stăpânĭ acum peste cetăţile lor numaĭ mulţu-

---

i se atribue la epoca acésta o importanţă pe care el în realitate nu o căpătase încă. Din contra, eŭ cred că el erà la acéstă epocă dejà un om cu o reputaţie bine stabilită de cunoscinţe şi de capacitate şi că se bucura de o influenţă mare, nu numaĭ morală, dar şi politică. Tocmaĭ influenţa acésta politică îĭ o contestă Blakesley când spune că rolul ce îl jucâ cu acéstă ocasie Miltiad fu maĭ mult rolul unuĭ consilier decât rolul unuĭ bărbat care dispunea de putere. Că Miltiad ocupa o posiţie politică însemnată şi că el era stăpân al Chersoneseĭ Tracice reese clar de¡ tot din cartea VI a luĭ Erodot, Cap. 34-36.—În loc de »Χερσονησιτέων« manuscrisul luĭ Sancroft are Χερσονισιέων, aprobat şi de Schweighäuser; prefer însă forma pe care o găsim în majoritatea manuscriselor: acésta cu atât maĭ mult cu cât în Erodot forma unuĭ genitiv plural în »έων« în declinaţia a doua este cu totul escepţională, şi dacă am adopta forma Χερσονίσιοι în loc de Χερσονησῖται, genitivul natural plural ar fi, nu Χερσονησιέων dar Χερσονησίων. Aceştĭ Chersonesiţĭ din Elespont se deosebesc de Chersonesiţiĭ Eraclioţĭ din partea peninsuleĭ Taurice între porturile actuale de Balaclava şi Sebastopol.

[1] ἦν γνώμη, πείθεσθαι Σκύθῃσι καὶ ἐλευθεροῦν Ἰωνίην. Aceĭ carĭ pun în dubiu atitudinea acésta a luĭ Miltiad şi carĭ susţin că întréga legendă despre patriotismul de care a dat el probă la consiliul acesta nu este alt-ceva decât o născocire pentru a ridica maĭ mult prestigiul luĭ după bătălia dela Maraton, se baséză pe două argumente carĭ la prima vedere par serióse. La aceste argumente se póte lesne rĕspunde. Ele sunt: întâiŭ, dacă Miltiad ar fi luat în contra luĭ Dariu acéstă atitudine ostilă, cum se face ca Perşiĭ să 'l fi lăsat liniştit în stăpânire (cum ḑice Erodot în Cartea VI, Cap. 40) tot timpul campanieĭ luĭ Megabaz şi a luĭ Otane? (Veḑĭ Cartea V, Cap. 1, 2 şi 26). La acéstă primă obiecţiune avem două rĕspunsurĭ, din carĭ, cel dintâiŭ, pe care îl face istoricul engles Grote şi alţiĭ, este că Erodot s'a înşelat când a ḑis că Miltiad fugi din provincia luĭ de frica Sciţilor (Cap. VI, 20) şi că adevĕrata causă a acesteĭ fugirĭ fu téma ce o avea de a cădea în mâna Perşilor. Rĕspunsul acesta e combătut de Rawlinson pe cuvinte cronologice puternice şi juste. Rawlinson observă că expediţia Perşilor avù loc la anul 514 saŭ 513 înainte de Christos, de vreme ce aceea a Sciţilor a avut loc la anul 495 înainte de era nóstră. Rĕspunsul cel d'al doilea şi care cred că explică fórte bine obiecţiunea ridicată în privinţa atitudiniĭ luĭ Miltiad, este că desbaterile carĭ avură loc între şefiĭ Ionienĭ pe malul Dunăriĭ trebuie să fi fost secrete, şi că prin urmare Dariu nu a putut cunóşte atitudinea personală a luĭ Miltiad cu ocasia acésta: secretul trebue natural să fi fost garantat înainte de deliberare pentru ca fie care membru în consiliŭ să fie pus în posiţie să se pronunţe fără témă. Cea d'a doua obiecţiune este că dacă în adevĕr Miltiad ar fi luat acéstă atitudine ostilă Perşilor şi favorabilă Sciţilor, cum se face ca Sciţiĭ să fi alungat pe Miltiad maĭ târḑiŭ când aŭ năvălit în Europa? La acésta se póte rĕspunde ca la argumentul precedent că Sciţiĭ nu sciaŭ nicĭ eĭ care fusese în special atitudinea luĭ Miltiad, dacă, precum presupunem, desbaterile ar fi fost secrete: Rawlinson maĭ adaogă că chiar admiţĕnd că Sciţiĭ ar fi sciut acésta, purtarea lor se explică şi prin faptul că recunoscinţa nu este o virtute la care ne putem ascepta dela un popor barbar cum eraŭ Sciţiĭ.

[2] διὰ Δαρεῖον ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πόλιος. Cetăţile ioniene din Asia, fiind într'o stare de vasalitate faţă cu Perşiĭ, este evident că tiraniĭ acelor cetăţĭ se menţineaŭ la putere numaĭ prin influenţa Perşilor şi eraŭ ómenĭ devotaţĭ causeĭ persane, avênd puţine simţiminte patriotice; de sigur că o dată rĕsturnată puterea persană în acele oraşe şi o dată ridicată suveranitatea naţio-

οἷός τε ἔσται[1] ἄρχειν, οὔτε ἄλλον οὐδένα οὐδαμῶν· βουλήσεσθαι γὰρ ἑκάστην τῶν πολίων δημοκρατέεσθαι μᾶλλον ἢ τυραννεύεσθαι. Ἱστιαίου δὲ γνώμην ταύτην ἀποδεικνυμένου, αὐτίκα πάντες ἦσαν τετραμμένοι πρὸς ταύτην τὴν γνώμην, πρότερον τὴν Μιλτιάδεω αἱρεόμενοι.

138. Ἦσαν δὲ οὗτοι[2] οἱ διαφέροντές τε τὴν ψῆφον καὶ ἐόντες λόγου πρὸς βασιλῆος·[3] Ἑλλησποντίων μὲν τύραννοι, Δάφνης τε Ἀβυδηνὸς καὶ Ἵπποκλος Λαμψακηνὸς καὶ Ἡρόφαντος Παριηνὸς[4] καὶ Μη-

mită luĭ Dariu; şi că dacă s'ar distruge puterea luĭ Dariu nu ar putea nicĭ el să maĭ stăpânéscă pe Milisienĭ, nicĭ (ar maĭ putea) vre unul din ceĭ lalţĭ să stăpânéscă pe supuşiĭ lor; că convingerea luĭ era că fie care din acele cetăţĭ prefera să se guverneze de popor decât de un tiran. Când Istieŭ expuse părerea acésta, îndată toţĭ aceĭ carĭ înainte adoptaseră părerea luĭ Miltiad revenirĭ (şi se uniră) cu dênsa.

138. Iată cine fură aceĭ carĭ deteră votul lor şi carĭ eraŭ bărbaţĭ consideraţĭ de rege: întâiŭ tiraniĭ Elespontinilor, Dafnis din Abidos, Ipocles din Lampsac, Erofant din Pariĭ, Metro-

---

nală, aceştĭ tiranĭ trebuiaŭ să cadă ceĭ dintâĭ victime aĭ rĕsbunâriĭ unor cetăţenĭ, carĭ de sigur nu puteaŭ să-ĭ sufere şi îĭ consideraŭ ca ómenĭ cu sentimente străine şi ostile aspiraţiunilor lor naţionale.

[1] ἔσται. Am scris astfel, deşi toţĭ comentatoriĭ şi tóte ediţiile cele maĭ bune aŭ ἔσεσθαι, numaĭ şi numaĭ pentru că cred că autoritatea unanimă a tutulor manuscriselor este un argument înaintea câruia trebue să ne închinăm. Însă acì avem un cas unde ar fi cu totul scusabilă o trecere asupra unor asemenea scrupule, câcĭ ἔσται ne dă o construcţie incorectă de frasă şi o neregularitate cu totul gratuită.

[2] Ἦσαν δὲ οὗτοι. Lista care urméză este fórte însemnată şi a dat loc la multe controverse, atât din causa numelor ce ea coprinde cât şi din causa celor omise. Blakesley face o mulţime de reflecţiĭ comparând acéstă listă cu aceea coprinsă în Capitolele 142 şi 149 din Cartea I şi ḑice că unele cetăţĭ sunt omise pentru că eraŭ într'o stare de vasalitate feodală subt una saŭ alta din cele menţionate; astfel de exemplu Miŭs şi Priene eraŭ vasale luĭ Istieŭ. Presupunerea cea maĭ naturală, pe care o face şi Rawlinson, este că lista acésta este defectuósă şi incomplectă. Iată lipsele acesteĭ liste: sunt omişĭ Lesbieniĭ carĭ, după cum se scie, eraŭ o putere aşa de importantă încât puţin timp după aceea eĭ fură în stare să contribue 70 de nave la flota combinată dela Lade; asemenea lipsesce Teos care contribuì 17 nave, Priene care dete 12 şi Eritrea care dete 8; pe de altă parte se menţionéză tiranul Foceiĭ care era un oraş de puţină însemnătate şi care nu contribuì de cât 3 nave cu acea ocasie. Conclusia ce o trage Rawlinson din tóte acestea este că lista este de origină nu ioniană dar elespontină şi că Erodot îşĭ a procurat'o póte chiar dela rudele luĭ Miltiad. Astfel lista cetăţilor elespontine este aprópe complectă şi nu lipsesce decât Calcedona, pe când lista cetăţilor ioniene şi eoliene este fórte incomplectă. E dar probabil, ḑice Rawlinson, că la consiliul acesta eraŭ presinţĭ maĭ mulţĭ tiranĭ de cât se spune acì.

[3] βασιλῆος. Creutzer are βασιλέος.

[4] Ἡρόφαντος Παριηνος. Despre cetatea Parii se maĭ vorbesce în Cartea V la Cap. 117.

τρόδωρος Προκοννήσιος καὶ Ἀρισταγόρης Κυζικηνὸς καὶ Ἀρίστων Βυζάντιος·[1] οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ ἐξ Ἑλλησπόντου. Ἀπ' Ἰωνίης δὲ, Στράττις τε Χῖος[2] καὶ Αἰάκης Σάμιος[3] καὶ Λαοδάμας Φωκαιεὺς[4] καὶ Ἱστιαῖος Μιλήσιος, τοῦ ἦν γνώμη ἡ προκειμένη ἐναντίη τῇ Μιλτιάδεω. Αἰολέων δὲ παρῆν λόγιμος[5] μοῦνος Ἀρισταγόρης Κυμαῖος.[6]

139. Οὗτοι ὦν ἐπεί τε τὴν Ἱστιαίου αἱρέοντο γνώμην, ἔδοξέ σφι πρὸς ταύτα[7] τάδε ἔργα τε καὶ

dor din Procones, Aristagora din Cizic şi Ariston din Bizanţa; aceştia eraŭ ceĭ din Elespont. Ceĭ din Ionia eraŭ, Stratis din Chio, Eace din Samos, Laodamas din Focea şi Istieŭ din Milet, a căruia părere se opuse aceleia a luĭ Miltiad. D'intre Eolienĭ era presinte numaĭ unul care merită menţiune, Aristagora din Cime.

139. Aceştĭ bărbaţĭ dar, după ce adoptară părerea luĭ Istieŭ, credură de cuviinţă să dică şi

---

[1] Ἀρίστων Βυζάντιος. Bizanţa este singura cetate europeană menţionată acì. Ea de sigur se supuse luĭ Dariu când acest monarch trecu Bosforul în Europa. Supunerea luĭ Miltiad este maĭ greŭ de explicat, maĭ ales că el nu se află de loc în drumul luĭ Dariu.

[2] Στράττις τε Χῖος. Despre acest tiran al insuleĭ Chio se maĭ face menţiune în Cartea VIII la Cap. 132: acolo ni se spune că el fu causa uneĭ conspiraţiĭ ioniane. E evident că el era un bărbat devotat Perşilor şi că Ionieniĭ voiaŭ să scape de el pentru a 'şĭ câştiga libertatea.

[3] Αἰάκης Σάμιος. Resultă din Cartea VI, Cap. 13 că acest bărbat a fost fiul luĭ Siloson carele se suise pe tronul insuleĭ Samos cu ajutorul Perşilor. (Vedĭ Cartea III, Cap. 149). Acest Siloson fu fratele celebruluĭ tiran Policrat şi nu domni mult în Samos. Câte-va ediţiĭ greşite scriŭ »Αἰακίδης«. Trebue să presupunem că acest Eace era maĭ mult un despot militar devotat regeluĭ Persieĭ şi pus ca să administreze o insulă pe jumătate colonizată cu ómenĭ devotaţĭ causeĭ persane, câcĭ scim că cu ocasia ridicăriĭ pe tron a luĭ Siloson, Perşiĭ măcelăriră pe locuitoriĭ insuleĭ (Vedĭ Cartea III, 149).

[4] Λαοδάμας Φωκαιεύς. Am vĕdut maĭ sus (nota No. 2, pag. 189) că menţiunea oraşuluĭ Focea, care era un orăşel de mică importanţă în golful Smirneĭ, este nejustificată. E probabil că Laodamas era o persónă de mare importanţă pusă de Perşĭ ca controlor general şi aşedat într'un loc unde era nevoe de a exercita un control strict, câcĭ scim din Cartea I, cap. 164, că Perşiĭ goniseră pe toţĭ locuitoriĭ din Focea şi că pe urmă permiseră uneĭ porţiunĭ însemnate din acea populaţiune să revie, cu condiţie firesce ca eĭ să nu maĭ comploteze în contra lor. În asemenea cas se înţelege că regele Persieĭ trebuia să exercite o seriósă priveghere asupra acesteĭ micĭ populaţiunĭ turbulente şi de sigur că el prepuse acolo pe acest Laodámas, care trebuie să fi fost un om de încredere al luĭ. Astfel 'mĭ explic menţiunea acestuĭ mic orăşel, nu atât din causa importanţeĭ oraşuluĭ în sine cât din causa importanţeĭ persóneĭ prepuse acolo.

[5] λόγιμος. Sinonim cu λόγου ἄξιος. (Vedĭ Cartea I, Cap. 143).

[6] Ἀρισταγόρης Κυμαῖος. Fiul luĭ Eraclide; se maĭ vorbesce despre el în Cartea V, la Cap. 37 şi 38.

[7] πρὸς ταύτα. Astfel scriŭ cele două maĭ importante manuscrise, cel sancroftian la Cambridge şi cel weselingian la Viena, şi cred că e şi textul cel maĭ raţional în casul de faţă unde cuvintele însemnéză »în aceste circumstanţe«. Cele lalte manuscrise aŭ »πρὸς ταύτῃ« adică »τῇ Ἱστιαίου γνώμῃ«. Creutzer urméză majoritatea manuscriselor şi scrie »πρὸς ταύτῃ«.

ἔπεα προσθεῖναι· τῆς μὲν γεφύρης λύειν τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας ἐόντα [1], λύειν δὲ, ὅσον τόξευμα ἐξικνέεται, ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι, ποιεῦντες μηδὲν, καὶ οἱ Σκύθαι μὴ πειρῴατο [2] βιώμενοι [3] καὶ βουλόμενοι [4] διαβῆναι τὸν Ἴστρον κατὰ τὴν γέφυραν· εἰπεῖν τε λύοντας τῆς γεφύρης τὸ ἐς τὴν Σκυθικὴν ἔχον, ὡς πάντα ποιήσουσι, τὰ Σκύθῃσί ἐστι ἐν ἡδονῇ. Ταῦτα μὲν προσέθηκαν τῇ γνώμῃ. Μετὰ δὲ ἐκ πάντων ὑπεκρίνατο Ἱστιαῖος, τάδε λέγων· »Ἄνδρες Σκύθαι, χρηστὰ ἥκετε φέροντες, καὶ »ἐς καιρὸν [5] ἐπείγεσθε· καὶ τά τε »ἀπ' ὑμέων ἡμῖν χρηστῶς ὁδοῦται [6] »καὶ τὰ ἀπ' ἡμέων ἐς ὑμέας ἐπιτηδέως ὑπηρετέεται· ὡς γὰρ ὁρᾶτε, »καὶ λύομεν τὸν πόρον καὶ προθυμίην πᾶσαν ἕξομεν, θέλοντες εἶναι

să facă cele următóre : să desfacă partea poduluĭ care venia despre partea Sciţilor şi s'o desfacă numaĭ pe o lungime de o bâtae de săgétă, astfel încât să pară că fac ceva fără ca să facă nimic, şi în acelaş timp să nu pótă Sciţiĭ să cerce cu forţa saŭ să se hotărască să trécă Istrul pe pod; tot o dată să spue, pe când desfăceaŭ podul în partea despre Sciţĭ, că vor face totul ca să fie agreabilĭ Sciţilor. Acestea le adăogară eĭ la părerea (luĭ Istieŭ). După aceea Istieŭ rĕspunse din partea tutulor şi ḑise: »Sciţilor, aţĭ venit să ne daţĭ sfaturĭ bune, şi aţĭ sosit la timp; »precum prin (acţiunea) vóstră »aţĭ pus pe cale bună interesele

---

[1] τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας ἐόντα. Porţiunea poduluĭ despre malul stîng al Dunâriĭ, adică despre Sciţĭ. — κατὰ acì indică proximitate ca în Cartea III, cap. 155: »κατὰ τὰς Νινίων καλεομένας πύλας«.

[2] ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι, ποιεῦντες μηδὲν, καὶ οἱ Σκύθαι μὴ πειρῴατο. Trecerea de la subiunctiv la optativ după coniuncţiunea ἵνα, precum şi după coniuncţiunile ὅπως, ὄφρα, μὴ, s'a explicat în nota asupra pasagiuluĭ »μή τι ἐξ αὐτέων γένηται κακόν« în Cartea I la Cap. 9, unde ne am fi aşteptat, nu la γένηται, dar la optativul γένοιτο. Acolo am explicat cum optativul indică numaĭ probabilitate dar nu o positivă eventualitate: tot aşa şi acì δοκέωσι exprimă previsia unuĭ act positiv, de vreme ce optativul πειρῴατο exprimă numaĭ unul posibil. Ionieniĭ sciaŭ că cele ce făceaŭ eĭ erà un fapt positiv, că în adevêr, aveaŭ aparenţa de a face un bine Sciţilor; că Sciţiĭ însă ar trece Istrul erà numaĭ o eventualitate posibilă şi Ionieniĭ voiaŭ să i împedece dacă ar cercà eĭ să facă una ca acésta.

[3] πειρῴατο βιώμενοι. Avem participiul după πειρᾶσθαι tot în sensul acesta în Cartea I, Cap. 77: »οὐκ ἐπειρᾶτο ἐπιὼν ὁ Κῦρος«.

[4] καὶ βουλόμενοι. Cuvintele acestea lipsesc în manuscrisul luĭ Schweighäuser din biblioteca din Florenţa. Blakesley crede că avem acì o variantă pentru βιώμενοι şi că cu încetul acéstă variantă s'ar fi strecurat în text cam pe la secolul al 11-lea. În adevêr presenţa acestuĭ cuvînt acì după βιώμενοι nu îşĭ are raţiunea logică de a fi.

[5] ἐς καιρὸν. »La timp«. Avem aceeaşĭ expresie în Cartea I, Cap. 206 şi în Cartea VII, Cap. 144.

[6] καὶ τά τε ἀπ' ὑμέων ὑμῖν χρηστῶς ὁδοῦται. Literal »şi cele din partea vóstră sunt îndreptate în cale dintr'un motiv de bunătate câtre noĭ«. ὁδοῦν însemnéză a pune pe cale spre săvărşirea unuĭ lucru. Astfel, în Cartea VI, Cap. 73, avem: »ὡς εὐωδώθη τὸ εἰς Δημάρητον πρῆγμα« îndată ce afacerea cu Demarat fu pusă pe cale bună. Din alţĭ autorĭ, putem cità pe Eschil (Agamemnon, vers 184): »τὸν φρονεῖν βροτοὺς ὁδώσαντα«; Prometeu (vers 497) »δυστέκμαρτον εἰς τέχνην ὥδωσα θνητούς«.

»ἐλεύθεροι· ἐν ᾧ δὲ ἡμέες[1] τάδε »λύομεν. ὑμέας καιρός ἐστι δίζησθαι »ἐκείνους, εὑρόντας δὲ, ὑπέρ τε ἡ»μέων καὶ ὑμέων αὐτῶν τίσασθαι »οὕτως ὡς κείνους πρέπει.«

140. Σκύθαι μὲν τὸ δεύτερον[2] Ἴωσι πιστεύσαντες λέγειν ἀληθέα ὑπέστρεφον ἐπὶ ζήτησιν τῶν Περσέων· καὶ ἡμάρτανον πάσης τῆς ἐκείνων διεξόδου. Αἴτιοι δὲ τούτου αὐτοὶ οἱ Σκύθαι ἐγένοντο, τὰς νομὰς τῶν ἵππων τὰς ταύτῃ διαφθείραντες καὶ τὰ ὕδατα συγχώσαντες·[3] εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἐποίησαν, παρεῖχε ἄν σφι, εἰ ἐβούλοντο, εὐπετέως ἐξευρέειν[4] τοὺς Πέρσας· νῦν δὲ, τὰ σφι ἐδόκεε ἄριστα βεβουλεῦσθαι κατὰ ταῦτα ἐσφάλησαν. Σκύθαι μέν νυν τῆς σφετέρης χώρης, τῇ χιλός τε τοῖσι ἵπποισι καὶ ὕδατα ἦν, ταύτῃ διεξιόντες ἐδίζηντο τοὺς ἀντιπολέμους,[5] δοκέοντες καὶ ἐκείνους διὰ τοιούτων τὴν ἀπόδρησιν ποιέεσθαι. Οἱ δὲ δὴ

»nóstre, asemenea vom îndrepta »(acţiunea) nóstră în serviciul »(causeĭ) vóstre; precum vedeţĭ, »nu numaĭ că desfacem trecătó»rea, dar vom pune încă tótă sîr»guinţa, în dorinţa ce o avem de »a fi liberĭ; pe când însă noĭ »desfacem acest (pod), veţĭ avea »ocasia să căutaţĭ pe (Perşĭ) şi »după ce îĭ veţĭ găsi, să vĕ rĕs»bunaţĭ pentru noĭ şi pentru voĭ »înşi-vĕ asupra lor, după cum li »se cuvine«.

140. Sciţiĭ, încreḑătorĭ pentru a doua óră în Ionienĭ că spun adevêrul, se întórseră înapoĭ ca să caute pe Perşĭ; dar nu deteră de fel peste linia lor de retragere. Dar pentru acésta însuşĭ Sciţiĭ fură de vină, câcĭ distruseseră (tóte) păşunile de caĭ din localitate şi astupaseră puţurile: dacă nu făceaŭ acestea, şi dacă ar fi voit eĭ ar fi putut lesne să găséscă pe Perşĭ: şi acum, chiar (disposiţiile) acelea pe carĭ le creḑuseră maĭ bine de luat, acelea fură greşéla lor. Sciţiĭ se îndreptară şi căutară pe inamiciĭ (lor) în acele pârţĭ ale ţĕriĭ lor unde (maĭ)

---

[1] ἡμέες. Unele ediţiĭ ἡμεῖς. Forma adoptată de noĭ este maĭ în raport cu dialectul ionic.

[2] τὸ δεύτερον. Pentru prima óră Sciţiĭ se încreḑură în cuvintele Ionienilor la pod, când aceştĭ din urmă promiseră să plece de acolo în ţéra lor şi să părăséscă podul. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 133) »ὑποδεξαμένων Ἰώνων ποιήσειν ταῦτα«.

[3] τὰ ὕδατα συγχώσαντες. Veḑĭ maĭ sus Cap. 120 »τὰς κρήνας συγχοῦν«.

[4] ἐξευρέειν. Unele ediţiĭ, între carĭ şi aceea a luĭ Creutzer, adoptă forma atică ἐξευρεῖν.

[5] ἀντιπολέμους. Aci două manuscrise cel saucroftian şi cel wesselingian aŭ ἀντιπολεμίους; dar pentru cuvintele anunţate la nota No. 1, pag. 183 am preferit forma ἀντιπολέμους.

Πέρσαι τὸν πρότερον ἑωυτῶν γενόμενον στίβον, τοῦτον φυλάσσοντες ἤϊσαν, καὶ οὕτω μόγις εὗρον τὸν πόρον. Οἷα δὲ νυκτός τε ἀπικόμενοι καὶ λελυμένης τῆς γεφύρης ἐντυχόντες[1] ἐς πᾶσαν ἀρρωδίην ἀπίκατο, μή σφεας οἱ Ἴωνες ἔωσι ἀπολελοιπότες.

141. Ἦν δὲ περὶ Δαρεῖον ἀνὴρ Αἰγύπτιος, φωνέων μέγιστον ἀνθρώπων· τοῦτον τὸν ἄνδρα[2] καταστάντα ἐπὶ τοῦ χείλεος τοῦ Ἴστρου ἐκέλευε Δαρεῖος καλέειν Ἱστιαῖον Μιλήσιον.[3] Ὁ μὲν δὴ ἐποίεε ταῦτα· Ἱστιαῖος δὲ, ἐπακούσας[4] τῷ πρώτῳ κελεύσματι,[5] τάς τε νέας ἁπάσας παρεῖχε διαπορθμεύειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔζευξε.

142. Πέρσαι μὲν ὦν οὕτω ἐκφεύγουσι·[6] Σκύθαι δὲ διζήμενοι καὶ

era păşune pentru caĭ şi apă, socotind că aceia vor opera retragerea (lor) prin acele părţĭ. Perşiĭ însă merseră păstrând tot urmele pe carĭ veniseră înainte, şi (chiar) astfel d'abia găsiră podul. (Fiind că) era nópte când sosiră şi deteră peste podul desfăcut, eĭ se temură fórte mult ca nu cumva să i fi părăsit Ionieniĭ.

141. P'între aceia (carĭ eraŭ) împrejurul luĭ Dariu se afla şi un egiptean carele scia să strige maĭ tare decât orĭ care altul: pe omul acesta Dariu îl aseḑâ pe malul Istruluĭ şi iĭ dete ordin să strige pe Istieŭ din Milet. El făcu acésta; Istieŭ, auḑind la prima strigare, aduse tóte navele, ca să transpórte trupele şi în acelaş timp drese podul.

142. Astfel dar scăpară Perşiĭ: iar Sciţiĭ, căutându'ĭ (în van),

---

[1] λελυμένης τῆς γεφύρης ἐντυχόντες. Nu trebue să ne surprindă acest genitiv după ἐντυχόντες, care, deşi rar, nu este fără precedent, maĭ ales cu un verb compus. Greşesc dar aceĭ carĭ consideră λελυμένης τῆς γεφύρης ca un genitiv absolut şi subtînţeleg τῷ πόρῳ după ἐντυχόντες.

[2] τοῦτον τὸν ἄνδρα. Unele manuscrise de ordin inferior aŭ »τοῦτον δὴ τὸν ἄνδρα«.

[3] καλέειν Ἱστιαῖον Μιλήσιον. Acésta indică în ce posiţie de preeminenţă era Istieŭ aci şi că într'ênsul Perşiĭ aveaŭ maĭ multă încredere decât în orĭ care altul.

[4] ἐπακούσας. Nu ὑπακούσας, cum scriŭ greşit câte va ediţiĭ.

[5] κελεύσματι. Manuscrisul florentin şi încă unul, adoptă forma ordinară κελεύματι şi în pasagiul din cartea VII, Cap. 16, unde maĭ revine acest cuvînt, avem acelaş manuscris florentin, sprijinit de treĭ altele, omitênd pe σ. Acolo însă, ca şi aci, manuscrisele cele maĭ autorisate sunt în favórea formeĭ archaice şi poetice κέλευσμα.

[6] Πέρσαι μὲν ὦν οὕτω ἐκφεύγουσι. Rawlinson, într'o notă asupra acestuĭ pasagiŭ, face o revistă a întregiĭ expediţiĭ a luĭ Dariu în Scitia şi combate tóte argumentele produse de diferiţĭ comentatorĭ în contra posibilităţiĭ acesteĭ expediţiĭ şi prin urmare în contra veracităţiĭ autoruluĭ nostru. Nota acésta a luĭ Rawlinson este de aşa mare importanţă şi aruncă atâta lumină asupra întregiĭ cestiunĭ încât cred oportun s'o traducem aci. Iată ce ḑice el în acea notă: »Aci mi »se pare locul ca să revisuim întréga istorie a acesteĭ expediţiĭ în privinţa căreia maĭ »toţĭ scriitoriĭ modernĭ sunt fórte scepticĭ. (Niebuhr, Vorträge über alte Ge»schichte, I, pag. 189—191; Grote, IV, pp. 354, 361. Thirlwall, cap. XIV, pag. »223, ediţia 8 vo; Dahlmann's life, p. 120, (E. T.) Putem considera ca cert faptul

τὸ δεύτερον ἥμαρτον τῶν Περσέων.[1] Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς ἐόντας Ἴωνας

pentru a doua óră, nu (putură) să dea peste eĭ. (Din causa

»că Dariu a condus o expediţie în Scitia, trecênd Bosforul Traciеĭ şi Dunârea:
»acesta este un punct asupra câruia nicĭ Ctesias nu a cercat să contradică pe
»Erodot (Excerpta ap. Photium, § 17.) Trecerea Bosforuluĭ şi a Dunâriĭ pe po-
»durĭ construite de marinarĭ elinĭ şi presenţa luĭ Miltiad la amândouă aceste tre-
»cerĭ sunt fapte tot aşa de positive ca bâtălia de la Maraton. Şi iar, resul-
»tatul general al expediţieĭ, — resultat maĭ mult negativ — şi anume că Dariu ar fi
»pătruns până la o distanţă óre care în interiorul Scitieĭ şi că s'ar fi întors
»inapoĭ fără să fi obţinut vre-un succes însemnat saŭ să fi suferit vre-o pierdere
»mare, sunt fapte bine constatate. Ctesias, în acéstă privinţă, este în deplin acord
»cu Erodot, deşi el ne presintă afacerea într'un mod maĭ puţin favorabil Per-
»şilor de cât Erodot: dar pentru ca să putem judeca între aceştĭ doĭ autorĭ, vom
»vedea că în favórea naraţiuniĭ luĭ Erodot avem faptele şi consecinţele următóre:
»1⁰. reîntórcerea salvă a regeluĭ; 2⁰. putinţa pentru el de a detaşa din armata luĭ
»80,000 de ómenĭ subt comanda luĭ Megabaz (Cap. 143) şi 3⁰. influenţa ce o caş-
»tigâ el în Europa dela data aceleĭ expediţiĭ. Scepticismul autorilor modernĭ de-
»curge din circumstanţele campanieĭ scitice, din itinerariul urmat, şi din lun-
»gimea atât drumuluĭ cât şi a timpuluĭ (2 lunĭ) cât se presupune că ar fi rămas
»Dariu pe teritoriul Sciţilor. Maĭ întâiŭ se consideră imposibil ca Dariu să
»fi putut străbate vara şi fără flotă rîurĭ de dimensiunea Dnistruluĭ, Dnipruluĭ
»şi Donuluĭ (Grote, p. 355 şi Niebuhr, p. 191,) şi al doilea, ca armata luĭ să fi pu-
»tut resista atâta timp şi străbate un drum aşa de lung, când localitatea era
»pustie, şi afară de acésta, când înadins fusese pustiită înaintea veniriĭ luĭ«.
Aceste dificultăţĭ însă nu sunt aşa de marĭ precum s'ar crede: »chiar de
»ar fi aşa, urméză Rawlinson, nu trebue pentru acésta să bănuim atâta pe Erodot
»încât tótă scrierea luĭ să fie suspectă. Trebue din contra să căutăm pe
»cât se póte se întărim credinţa în veracitatea istoricilor antichităţiĭ, câcĭ
»dacă un autor cum e Erodot e socotit capabil de a înşira o carte întrégă de
»invenţiĭ, cu detaliurĭ cum le avem aci în istoria aceste expediţiĭ a luĭ Dariu
»în Scitia, nu maĭ există raţiune ca să credem nimic din câte citim într'ênsul:
»În ceea ce privesce greutăţile (continuă Rawlinson în nota luĭ) carĭ aŭ indus
»pe mulţĭ criticĭ să respingă naraţiunea luĭ Erodot, este de observat: 1⁰ că
»Perşii trebuie să fi fost fórte experţĭ în arta de a trece rîurĭ, pentru că aveaŭ
»dese ocasiĭ s'o facă în pârţile lor, unde curg rîurĭ marĭ cum este Tigrul, Eu-
»fratul, Zabul, Diyalahul, Kerkhahul ş. c. l. carĭ tóte sunt ape navigabile,
»(»νηυσὶ περητοί« cum dice autorul nostru) şi situate într'o localitate unde ar-
»mata avea dese ocasiĭ să opereze. 2⁰ Perşiĭ aveaŭ obiceiŭ să trécă asemenea
»ape pe pieĭ umflate cu aer, lucru care se póte constata din sculpturile dela
»Nimrùd (Vedĭ Layard, planşe 15, 16 şi 33). Piciile acestea, saŭ că se ţineaŭ în
»braţe saŭ că se legaŭ de plute. O armată persană, când intra în campanie
»era aprovisionată cu asemenea pieĭ, atât pentru scopul indicat cât pentru a trans-
»porta apă de bâut. La trecerea unuĭ rîŭ tóte aceste pieĭ pline cu apă se transformaŭ
»în burdufurĭ saŭ bâşicĭ, şi după trecere se umpleaŭ din noŭ cu apă. Al 3⁰, nu e
»de loc probat că Sciţiĭ nu aŭ avut luntre pe rîurile lor, luntre pe carĭ putea prea
»bine să pue mâna o armată de ocupaţiune; şi chiar dacă nu existaŭ asemenea
»luntre, malurile rîurilor, maĭ ales în partea inferióră a cursuluĭ lor, aveaŭ pâ-
»durĭ multe şi oferiaŭ material suficient pentru construcţiĭ de plute nece-
»sarie la trecerea bagajelor armateĭ; pe când de altă parte ómeniĭ şi animalele
»puteaŭ să trécă înnot saŭ ajutaţĭ cu bâşicele lor. Al 4-lea; nimic nu dovedesce că
»Sciţiĭ s'ar fi opus treceriĭ acestor rîurĭ, precum o crede Grote; din contra,
»tactica Sciţilor se vede că a fost de a evita orĭ ce întâlnire saŭ ciocnire cu
»Perşiĭ, lucru care ar fi avut loc fatalmente dacă eĭ cercaseră să resiste.
»Acum, întru cât privesce provisiile: obicinuinţa popórelor orientale cu tre-
»cerea pustiilor în caravane numeróse carĭ purtaŭ provisiĭ pentru lunĭ întregĭ,
»trebuia să înlesnéscă unor expediţiĭ ca aceea a luĭ Dariu independinţa lor de ne-
»cesităţile de carĭ depinde o armată ordinară când trece printr'o téră inamică.«
In fine Rawlinson arată că cu excepţiĭ micĭ în calcule de timp, naraţiunea luĭ
Erodot e probabil exactă.

[1] τὸ δεύτερον ἥμαρτον τῶν Περσέων. Pentru prima óră, vedĭ la Cap. 136.

ἐλευθέρους,[1] κακίστους τε καὶ ἀνανδροτάτους κρίνουσι εἶναι ἁπάντων ἀνθρώπων· τοῦτο δὲ, ὡς δούλων Ἰώνων[2] τὸν λόγον ποιεύμενοι,[3] ἀνδράποδα φιλοδέσποτά φασι εἶναι καὶ ἄδρηστα[4] μάλιστα. Ταῦτα μὲν δὴ Σκύθῃσι ἐς Ἴωνας ἀπέρριπται.[5]

aceea) şi ḑic eĭ (despre Ionienĭ) că daca se consideră Ionieniĭ ca liberĭ, atuncĭ eĭ îĭ socotesc ca pe ceĭ maĭ vilĭ şi maĭ puţin bărbaţĭ d'intre toţĭ ómeniĭ; iar pe de altă parte, privindu-ĭ subt punctul de vedere de sclavĭ, eĭ ḑic că sunt sclaviĭ ceĭ maĭ credincioşĭ stăpânuluĭ lor, şi cu osebire ceĭ maĭ puţin dispuşĭ să fugă. Acestea dar le aruncară Sciţiĭ la (adresa) Ionienilor.

143. Δαρεῖος δὲ διὰ τῆς Θρηΐκης πορευόμενος,[6] ἀπίκετο ἐς Σηστὸν τῆς Χερσονήσου.[7] Ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸς μὲν διέβη τῇσι νηυσὶ ἐς τὴν Ἀσίην, λείπει δὲ στρατηγὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ Μεγάβαζον,[8] ἄνδρα Πέρ-

143. Dariu, trecênd prin Tracia, ajunse la Sestos în Chersones. De acolo el trecu cu nave în Asia, dar lăsâ în Europa comandant pe Megabaz, un persan; acestuĭ om îĭ făcuse Dariu odată

---

[1] ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους: »Întru cât s'ar considera Ionieniĭ ca omenĭ liberĭ« este adevêratul sens al fraseĭ; de unde resultă că varianta »ἀνελευθέρους«, care se găsesce în două ediţiĭ, este greşită.

[2] ὡς δούλων Ἰώνων. E de notat că antitesa acésta este neregulată în construcţie, partea a doua »ὡς δούλων« s. c. l. ne-avênd aceeaşĭ structură gramaticală ca partea cea dintâia »ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους.« Logicesce vorbind frasa este una şi aceeaşĭ, dar ca formă gramaticală avem două frase cu totul deosebite. Tradusă textual frasa sună ast-fel: »pe de o parte, (considerând) pe Ionieniĭ ca liberĭ s. c. l., pe de altă parte, vorbind de eĭ subt punctul de vedere de sclavĭ« s. c. l. Caracterul distinct al fraseĭ a doua necesitéză repetirea cuvîntuluĭ Ἰώνων, de altminterĭ inutil dacă era întréga frasă uniformă, ca de exemplu, daca am avea »ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους κ. τ. λ, ὡς δούλους, ἀνδράποδα κ. τ. λ.« Am tradus pentru maĭ multă claritate dând sensul logic al fraseĭ şi sacrificând forma strict gramaticală.

[3] τὸν λόγον ποιεύμενοι: »Vorbind de eĭ ca«: expresie favorită a autoruluĭ, pe care o maĭ găsim în Cartea I, cap. 213, în Cartea III, Cap. 25 şi în maĭ multe alte locurĭ.

[4] ἄδρηστα. Nedispus să fugă, care nu este »δραπέτης«.

[5] ἀπέρριπται. Exprimă tot d'auna aruncarea uneĭ invective. Avem acest verb întrebuinţat aşa în Cartea I, Cap. 153: »ταῦτα ἐς τοὺς πάντας Ἕλληνας ἀπέρριψε ὁ Κῦρος τὰ ἔπεα«. În Cartea VII, Cap. 13: »ἀεικέστερα ἀπερρίψαι ἔπεα«, şi în Cartea VIII, Cap. 92. »ταῦτα ἀπέρριψε ἐς Θεμιστοκλέα«.

[6] Δαρεῖος δὲ διὰ τῆς Θρηΐκης πορευόμενος. Erodot nu ne dă nicĭ un detaliŭ despre cele petrecute în trecerea luĭ Dariu prin Tracia până ce ajunse la Elespont, dar e de presupus că el trecu fórte repede Balcanul în graba luĭ să ajungă maĭ curênd în Asia.

[7] Σηστὸν τῆς Χερσονήσου. În faţa oraşuluĭ asiatic Abidos, aprópe de intrarea Elespontuluĭ, despre marea Egee.

[8] Μεγάβαζον. Un manuscris, acel din Paris, scrie aci Μεγάβυζον, şi multe ediţiĭ scriŭ astfel pentru cuvîntul că Eustatiu (ad. Ili: p. 182) povestesce acéstă anecdotă despre Megabiz şi nu despre Megabaz; asemenea Plutarc, relatând acelaşĭ lucru, face pe fiul luĭ Magabiz, Zopir, eroul anecdoteĭ. Cred că Megabiz şi Megabaz sunt numaĭ forme diferite ale unuĭ nume destul de rĕspândit în Persia şi

σην· τῷ Δαρεῖός κοτε ἔδωκε γέρας τοιόνδε εἴπας ἐν Πέρσῃσι ἔπος· ὡρμημένου Δαρείου ῥοιὰς τρώγειν, ὡς ἄνοιξε τάχιστα τὴν πρώτην τῶν ῥοιέων, εἴρετο αὐτὸν ὁ ἀδελφεὸς Ἀρτάβανος, ὅ τι βούλοιτ' ἄν οἱ τοσοῦτο πλῆθος γενέσθαι, ὅσοι ἐν τῇ ῥοιῇ κόκκοι; Δαρεῖος δὲ εἶπε, Μεγαβάζους[1] ἄν οἱ τοσούτους ἀριθμὸν γενέσθαι βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὴν Ἑλλάδα ὑπήκοον. Ἐν μὲν δὴ Πέρσῃσι ταῦτά μιν εἴπας ἐτίμα· τότε δὲ αὐτὸν ὑπέλιπε στρατηγὸν, ἔχοντα τῆς στρατιῆς τῆς ἑωυτοῦ ὀκτὼ μυριάδας.[2]

144. Οὗτος δὲ ὁ Μεγάβαζος εἴπας τόδε τὸ ἔπος[3] ἐλίπετο[4] ἀθά-

(mare) cinste adresându-ĭ în faţa Perşilor următorul compliment: procedând Dariu să mănânce rodiĭ, îndată ce deschise el cea dintâĭ rodie, Artaban, fratele luĭ, îl întrebâ ce ar dori el să posede în aşa mare cuantitate câte sunt bóbe în rodie? Dariu rĕspunse că ar preferi să aibă în fiinţă un tot aşa (de mare) numêr de Megabazĭ decât (să aibă) Elada supusă. Astfel, ḑicênd acestea, el îĭ făcea, după datina Perşilor, (mare) cinste: atuncĭ dar îl lăsâ în comandă (în Europa) avênd la disposiţie opt miĭ de ómenĭ din armata luĭ.

144. Acest Magabaz lăsâ o amintire neştérsă din (mintea)

---

pe care l'aŭ purtat maĭ mulţĭ, câcĭ e clar că persóna din text aci nu este identică cu Megabiz despre carele se vorbesce în Cartea V, la Cap. 10, 12, 24, şi cu carele s'a asociat Gobrias în conspiraţia urzită contra Maguluĭ Smerdis. Acel Megabiz saŭ Megabaz, era un om aşa de cunoscut încât, de sigur, Erodot nu l'ar fi cualificat aci în termeniĭ vagĭ »ἄνδρα Πέρσης«. Dar până a crede cu Blakesley că Megabiz şi Megabaz sunt două nume cu totul deosebite şi că nu sunt termenĭ convertibilĭ, distanţa e mare. Argumentul luĭ Blakesley în favórea teorieĭ admisă de el este fórte slab: el ḑice că este o eróre a crede că Megabiz şi Megabaz este unul şi acelaş nume chiar pentru aceĭ carĭ relatéză anecdota de faţă, câcĭ, ḑice el, singurĭ istoriciĭ nu sunt de acord asupra cestiuniĭ cine era eroul anecdoteĭ: uniĭ, ca Eustatiu, ḑic Megabiz, alţiĭ Megabaz, cum e şi textul majorităţiĭ manuscriselor luĭ Erodot, în fine Plutarc ḑice Zopir. Slăbiciunea acestuĭ argument al luĭ Blakesley reese maĭ bine când notăm că Zopir, eroul anecdoteĭ după Plutarc (Apophthegmata, p. 173), a fost fiul luĭ Megabiz, astfel încât Plutarc nu face decât să atribue fiuluĭ ceea ce alţiĭ atribuiaŭ tătăluĭ, şi tatăl luĭ Zopir nu este o persónă străină cu totul cum pare a insinua Blakesley, dar acelaş Megabiz saŭ Megabaz din textul nostru. Fórte bine face însă Blakesley când deosebeşte între acest individ şi cel menţionat în Cartea V, Cap. 10, 12 şi 24, carele iar este un Megabiz saŭ Megabaz cu totul diferit de acesta. Am preferit aci ortografia Megabaz ca fiind aceea a aprópe tutulor manuscriselor: numaĭ cel din Paris are Μεγάβυζον, reprodus şi în textul luĭ Creutzer.

[1] Μεγαβάζους. Avem aci aceleaşĭ variante ca cele descrise în nota precedentă.

[2] ὀκτὼ μυριάδας. Ceea ce probéză două lucrurĭ: întâiŭ absurditatea teorieĭ luĭ Rennell, că cifra de 700,000, menţionată maĭ sus la Cap. 87, trebue să fie o eróre pentru 70,000; pe urmă faptul că Dariu nu suferi pierderĭ aşa marĭ în Scitia cum aŭ pretins câţĭ-va autorĭ, din contra, el fu maĭ fericit decât Crasus şi Napoleon carĭ aŭ repetit asemenea încercărĭ.

[3] εἴπας τόδε τὸ ἔπος. Cuvîntul luĭ Megabaz fu atribuit maĭ târḑiŭ oracoluluĭ din Delfi. (Veḑĭ maĭ jos nota 3, pag. 197).

[4] ἐλίπετο. După manuscrisul sancroftian şi după textul luĭ Baehr. Multe ediţiĭ aŭ ἐλείπετο, între carĭ şi aceea a luĭ Blakesley.

νατον μνήμην πρὸς Ἑλλησποντίων. Γενόμενος γὰρ ἐν Βυζαντίῳ, ἐπύθετο ἑπτακαίδεκα ἔτεσι πρότερον Καλχηδονίους κτίσαντας τὴν χώρην Βυζαντίων·[1] πυθόμενος δὲ ἔφη, »Καλχηδονίους τοῦτον τὸν χρόνον τυγχάνειν ἐόντας τυφλούς·[2]« οὐ γὰρ ἂν τοῦ καλλίονος παρεόντος κτίζειν χώρου, τὸν αἰσχίονα ἑλέσθαι, εἰ μὴ ἦσαν τυφλοί.[3] Οὗτος δὲ ὢν τότε ὁ Μεγάβαζος στρατηγὸς λειφθεὶς ἐν τῇ χώρῃ Ἑλλησποντίων, τοὺς μὴ μηδίζοντας κατεστρέφετο. Οὗτος μέν νυν ταῦτα ἔπρησσε·

145. Τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον χρόνον ἐγίνετο ἐπὶ Λιβύην[4] ἄλλος στρατιῆς μέγας στόλος, διὰ πρόφασιν τὴν ἐγὼ ἀπηγήσομαι, προδιηγησάμενος πρότερον τάδε. Τῶν ἐκ τῆς Ἀργοῦς ἐπιβατέων παίδων παῖδες,[5]

Elespontinilor prin cuvîntul următor pe care îl ḑise. Aflându-se (o dată) la Bizanţa, i se spuse că Calcedonieniĭ zidiseră oraşul lor cu şépte-spre-ḑece anĭ înaintea Bizantinilor; aflând el acésta, observâ cum că »Calcedonieniĭ trebue, pe timpurile acelea, să fi fost orbĭ;« câcĭ daca nu ar fi fost eĭ orbĭ nu ar fi ales un sit inferior, avênd la disposiţie unul maĭ bun ca să 'şĭ zidéscă oraşul. Acest Megabaz dar, lăsat atuncĭ cu comanda în ţéra Elespontinilor, supuse pe aceia carĭ nu voiaŭ sâ se alieze cu Perşiĭ. Acestea le făcù decĭ Megabaz.

145. Tot pe timpul acesta o altă mare parte a armateĭ merse în contra Libieĭ subt pretextul pe care îl voiŭ expune, după ce maĭ întâiŭ voiŭ relata cele următóre: Fiiĭ fiilor navigatori-

---

[1] ἑπτακαίδεκα ἔτεσι πρότερον Καλχηδονίους κτίσαντας τὴν χώρην Βυζαντίων. Calcedona (Kadi-kieue de astăḑĭ) fu fundată la anul 674 înainte de Christos, iar Bizanţa tocmaĭ la anul 657 înainte de Christos. Uniĭ scriŭ Καρχηδονίους, alţiĭ Χαλκηδονίους, dar ortografia acestuĭ nume e nefixată şi indiferentă.

[2] Καλχηδονίους τοῦτον τὸν χρόνον τυγχάνειν ἐόντας τυφλούς. E evident că între posiţia Calcedonieĭ şi a Bizanţeĭ nu e de comparat: Strabon ne spune că chiar la fundarea Bizanţeĭ, Calcedonieniĭ fură taxaţĭ de orbie că nu îşĭ aleseseră locul din faţă pe coasta Europeĭ. Modul cum Strabon relatează istoria fundăriĭ Bizanţeĭ este că oracolul din Delfi, dând o dată un sfat unor Eliní carĭ voiaŭ să fundeze o colonie, le ḑise: »Zidiţĭ cetatea vóstră în faţa orbilor.« Asemenea şi Tacit (Anal. XII, 63) urméză tot legenda acésta, pe care Erodot evident că nu o cunoscea. Importanţa ce în urmă a căpătat-o Bizanţa şi imensa eĭ desvoltare, care făcu dintr'ênsa maĭ târḑiŭ capitala lumiĭ, ne arată cât de justă fu imputarea de orbie făcută Megarienilor când fundară Calcedona.

[3] οὐ γὰρ ἂν τοῦ καλλίονος παρεόντος κτίζειν χώρου, τὸν αἰσχίονα ἑλέσθαι εἰ μὴ ἦσαν τυφλοί. Nu cred că aceste cuvinte fac parte din vorbele luĭ Megabaz: ele sunt maĭ mult explicative ale autoruluĭ în dorinţa luĭ de a arăta care fu raţionamentul care conduse pe Megabaz să ḑică acésta. De aceea cred că e în eróre Rawlinson când pune aceste cuvinte în gura luĭ Megabaz.

[4] ἐπὶ Λιβύην. Acéstă expediţie nu fu generală în contra Libieĭ ci numaĭ în contra Barcanilor (veḑĭ maĭ jos Cap. 162 şi 167).

[5] Τῶν ἐκ τῆς Ἀργοῦς ἐπιβατέων παίδων παῖδες. Legenda Argonauţilor în Lemnos este precum urméză: Înaintea sosiriĭ Argonauţilor în Lemnos

ἐξελασθέντες[1] ὑπὸ Πελασγῶν τῶν ἐκ Βραυρῶνος ληϊσαμένων τὰς Ἀθηναίων γυναῖκας,[2] ὑπὸ τούτων ἐξελασθέντες ἐκ Λήμνου οἴχοντο πλέοντες ἐς Λακεδαίμονα· ἱζόμενοι[3] δὲ ἐν τῷ Τηϋγέτῳ[4] πῦρ ἀνέκαιον.[5] Λακεδαιμόνιοι δὲ ἰδόντες ἄγγελον ἔπεμπον, πευσόμενοι, τίνες τε καὶ ὁκόθεν εἰσί; Οἱ δὲ τῷ ἀγγέλῳ εἰρωτέοντι ἔλεγον, ὡς εἴησαν μὲν Μινύαι,[6] παῖδες δὲ εἶεν τῶν ἐν τῇ Ἀργοῖ πλεόντων ἡρώων· προσχόντας δὲ τούτους ἐς Λῆμνον φυτεῦσαί σφεας. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἀκηκοότες τὸν λόγον τῆς γενεῆς τῶν Μινυέων, πέμψαντες τὸ δεύτερον εἰρώτεον, τί θέ-

lor (vasuluĭ) Argo, alungaţĭ fiind de Pelasgiĭ carĭ răpiseră femeele Atenienilor din Brauron, alungaţĭ fiind (ḑic) de acestia din Lemnos, plecară pe mare, şi merseră la Lacedemona; aşeḑându-se eĭ pe (muntele) Taiget, aprinseră foc (acolo). Lacedemonieniĭ, vĕḑênd (acésta) trimiseră un sol să întrebe cine şi de unde sunt. Acestia rĕspunseră la întrebările soluluĭ, că eraŭ Minieĭ şi că eraŭ nepoţiĭ eroilor carĭ plutiseră pe (vasul) Argo; câcĭ aceia, oprindu-se cât va timp la Lemnos, îĭ născuseră

---

subt conducerea luĭ Iason, bărbaţiĭ din acea insulă tratară cu multă cruḑime pe nevestele lor. Acestea se resculară şi uciseră pe toţĭ bărbaţiĭ, astfel încât, când sosi vasul »Argo« după expediţia în Colchida, insula era locuită numaĭ de femeĭ. Navigatoriĭ fură primiţĭ cu mare bucurie de către femeele lemniene şi regina lor Ipsipile avu chiar gemenĭ cu Iason. Astfel se populâ din noŭ insula şi se născură aceĭ »παῖδες παίδων ἐπιβατέων τῶν ἐκ τῆς Ἀργοῦς« despre carĭ e vorbă aci. Legenda femeelor lemniene era bine cunoscută şi forma un subiect favorit pentru poesiĭ şi drame. Chiar Sofocle a scris o tragedie intitulată »Λήμνιαι« care s'a perdut.

[1] ἐξελασθέντες. Astfel vedem scris în majoritatea manuscriselor. Câteva însă scriŭ ἐξελαθέντες; aşa scrie şi textul aldin urmat de Creutzer. Tot astfel şi în Cartea III, Cap. 46 şi 51, unde se maĭ ivesce cuvîntul acesta.

[2] Πελασγῶν τῶν ἐκ Βραυρῶνος ληϊσαμένων τὰς Ἀθηναίων γυναῖκας. Acésta se naréză în detaliŭ în Cartea VI, Cap. 138, unde se spune că Pelasgiĭ aceştia sunt tot aceia carĭ cu puţin timp înainte fuseseră stabiliţĭ la pólele munteluĭ Imet. Brauron nu era departe de acest munte pe malul mâriĭ; ruinele se numesc astăḑĭ »Palaiobrauna«. În acel oraş se celebraŭ serbătorile Dianeĭ taurice şi cu ocasia uneĭ asemenea serbărĭ se făcu de Pelasgĭ răpirea despre care este aci vorba.

[3] ἱζόμενοι. În manuscrisul luĭ Sancroft şi în alte două, avem ἑζόμενοι şi Schweighäuser crede că ἕζεσθαι se ḑice despre puţinĭ indiviḑĭ, iar ἵζεσθαι se aplică unuĭ popor întreg. In tóte casurile nimic nu justifică acéstă presupunere. Maĭ jos, la Cap. 145, tóte manuscrisele aŭ ἵζοντο.

[4] ἐν τῷ Τηϋγέτῳ. Se dă numele de Taiget aceluĭ şir de munţĭ înalţĭ care se ridică la apusul valeĭ rîuluĭ Eurotas. Maĭ târḑiŭ luâ numele de »Pentedactilon« iar astăḑĭ se numesce Sf. Ilie.

[5] πῦρ ἀνέκαιον. Un manuscris la Florenţa are πῦρ ἔκαιον. Focurile ce le aprinseră emigraţiĭ aceştia din Lemos eraŭ simbolul cultuluĭ introdus din acea insulă, dedicată ḑeuluĭ Vulcan, câcĭ acolo căḑuse el din cer şi în acea insulă i se făceaŭ onorurĭ speciale.

[6] Μινύαι. Acesta era numele care se da Argonauţilor (Pindar Pith. IV, 69). Uniĭ ḑic că acest nume se dete acestora fiind că Iason ar fi fost un descendinte al unuĭ óre-care Minias (veḑĭ Apollon: Rhodius I, 229). Alţiĭ, cu maĭ mult cuvînt cred că din timpurile celeĭ maĭ marĭ antichităţĭ Minieiĭ eraŭ o rasă puternică în Tesalia (Plin. H. N. IV. 8) şi în Magnesia (Strabon IX) precum şi la Orchomen. Se pretinde că Iolchos era o colonie din Orchomen.

λοντες ἥκοιέν τε ἐς τὴν χώρην καὶ πῦρ αἴθοιεν; Οἱ δὲ ἔφασαν ὑπὸ Πελασγῶν ἐκβληθέντες ἥκειν ἐς τοὺς πατέρας·[1] δικαιότατον γὰρ εἶναι οὕτω τοῦτο γίνεσθαι· δέεσθαί τε οἰκέειν ἅμα τούτοισι, μοῖράν τε τιμέων μετέχοντες καὶ τῆς γῆς ἀπολαχόντες. Λακεδαιμονίοισι δὲ ἔαδε δέκεσθαι τοὺς Μινύας, ἐπ' οἷσι θέλουσι αὐτοί·[2] μάλιστα δὲ ἐνῆγέ σφεας, ὥστε ποιέειν ταῦτα, τῶν Τυνδαριδέων[3] ἡ ναυτιλίη ἐν τῇ 'Αργοῖ. Δεξάμενοι δὲ τοὺς Μινύας γῆς τε μετέδοσαν καὶ ἐς φυλὰς διεδάσαντο.[4] Οἱ δὲ αὐτίκα μὲν γάμους ἔγημαν, τὰς δὲ ἐκ Λήμνου ἤγοντο, ἐξέδοσαν ἄλλοισι.

pe dênşiĭ. Lacedemonieniĭ, auḑind legenda origineĭ Minieilor, trimiseră pentru a doua óră (un sol), (şi) îĭ întrebară carĭ eraŭ intenţiile lor de s'aŭ aşeḑat în ţéră şi aŭ aprins foc? Eĭ rĕspunseră că goniţĭ fiind de Pelasgĭ, veniaŭ la părinţiĭ lor: câcĭ acésta era şi ceea ce aveaŭ maĭ nemerit de făcut; că se rugaŭ (să li se permită) să locuiască împreună cu dênşiĭ, făcêndu-se părtaşĭ drepturilor lor şi să obţie loturĭ de pămênt. Lacedemonieniĭ găsiră cu cale să priméscă pe Minieĭ cu (condiţiile) ce le cereaŭ eĭ: motivul care îĭ îndemnâ maĭ cu osebire să facă acésta fu navigaţia Tindariḑilor pe (vasul) Argo. Primind eĭ pe Minieĭ, le deteră loturĭ de pămênt şi le împărţiră pe triburĭ. Acestia îndată se căsătoriră cu femeĭ (spartane) şi deteră altor (Spartanĭ) pe acele (femeĭ) pe carĭ le aduseseră din Lemnos.

---

[1] ἥκειν ἐς τοὺς πατέρας. Aci se face alusie la Castor şi Polux, eroiĭ Sparteĭ, carĭ fuseseră Argonauţĭ şi carĭ prin urmare eraŭ moşiĭ acestor Minieĭ, astfel încât Minieiĭ aceştia puteaŭ să ḑică că vin la părinţiĭ lor. Rawlinson crede că aceştĭ Minieĭ eraŭ fugarĭ, nu din Lemnos, dar din Orchomen, goniţĭ de invasia Beotienilor (Tucid I, 12) şi că eĭ scorniseră acéstă legendă pentru a pretinde rudenie cu Spartaniĭ. Scim din Cartea I, cap. 146 că ceĭ maĭ mulţĭ Minieĭ fugarĭ trecură în Asia mică.

[2] ἐπ'οἷσι θέλουσι αὐτοί. Müller critică mult pe Erodot pentru afirmarea acésta că Lacedemonieniĭ ar fi primit pe Minieĭ fără esitaţie şi le ar fi acordat de odată deplinătatea drepturilor cetăţeneştĭ; el presupune că acestia nu aŭ fost admişĭ la început decât ca »perioikoi«. Este fórte adevĕrat că maĭ târḑiu Spartaniĭ nu maĭ acordară aşa lesne dreptul de cetăţenie (Veḑĭ Aristot. Pol. II, 6, § 12), şi însuşĭ Erodot în Cartea IX, Cap. 33 şi 34, ne spune că asemenea drepturĭ nu aŭ fost acordate decât la doĭ indiviḑĭ. Dar nu trebue să deducem de acolo că eĭ aŭ fost aşa de riguroşĭ în primele timpurĭ ale formăriĭ statuluĭ lor, când era natural ca eĭ să caute să se întărească primind pe orĭ cine în sînul lor. De aceea e probabil şi fórte natural ca eĭ să fi îmbrăţişat astfel ocasia de a primi ca fraţĭ pe nisce ómenĭ carĭ pretindeaŭ a fi de un neam cu eĭ. Tot astfel aŭ făcut Romaniĭ când aŭ primit pe fugariĭ Sabinĭ (Veḑĭ Liviu II, 16).

[3] Τυνδαριδέων. Castor şi Polux, eroiĭ Sparteĭ.

[4] ἐς φυλὰς διεδάσαντο. Veḑĭ maĭ sus nota No 2.

146. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διεξελθόντος αὐτίκα οἱ Μινύαι ἐξύβρισαν, τῆς τε βασιληΐης μεταιτέοντες καὶ ἄλλα ποιεῦντες οὐκ ὅσια. Τοῖσι ὦν Λακεδαιμονίοισι ἔδοξε αὐτοὺς ἀποκτεῖναι· συλλαβόντες δέ σφεας κατέβαλον ἐς ἑρκτήν· (κτείνουσι δὲ τοὺς ἂν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτὸς, μετ' ἡμέρην δὲ οὐδένα [1]). Ἐπεὶ ὦν ἔμελλόν σφεας καταχρήσεσθαι,[2] παραιτήσαντο αἱ γυναῖκες τῶν Μινυέων, ἐοῦσαι ἀσταί τε καὶ τῶν πρώτων Σπαρτιητέων θυγατέρες, ἐσελθεῖν τε ἐς τὴν ἑρκτὴν καὶ ἐς λόγους ἐλθεῖν ἑκάστη τῷ ἑωυτῆς ἀνδρί. Οἱ δέ σφεας παρῆκαν, οὐδένα δόλον δοκέοντες ἐξ αὐτέων ἔσεσθαι.[3] Αἱ δὲ ἐπεί τε ἐσῆλθον, ποιεῦσι τοιάδε· πᾶσαν τὴν εἶχον ἐσθῆτα παραδοῦσαι τοῖσι ἀνδράσι αὐταὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἔλαβον. Οἱ δὲ Μινύαι ἐνδύντες τὴν γυναικηΐην ἐσθῆτα, ἅτε γυναῖκες ἐξήϊσαν ἔξω, ἐκφυγόντες δὲ τρόπῳ τοιούτῳ ἵζοντο αὖτις ἐς τὸ Τηΰγετον.

147. Τὸν δὲ αὐτὸν τοῦτον χρόνον Θήρας ὁ Αὐτεσίωνος, τοῦ Τισαμενοῦ, τοῦ Θερσάνδρου, τοῦ Πο-

146. Nu trecu mult timp şi Minieiĭ începură să devie aroganţĭ, să aibă pretenţiĭ la puterea suverană şi să facă alte nelegiuirĭ. Atuncĭ Lacedemonieniĭ găsiră cu cale să-ĭ extermine: îĭ arestară şi îĭ aruncară în temniţă; — Lacedemonieniĭ execută nóptea pe ceĭ condamnaţĭ la mórte, nicĭ o dată ḑioa. — Atuncĭ, când se apropiâ timpul ca să fie eĭ executaţĭ, nevestele Minieilor, carĭ eraŭ nu numaĭ cetăţene dar încă fiicele celor maĭ de frunte d'intre Spartanĭ, cerură voie să intre în temniţă şi să se întreţie fie care cu bărbatul eĭ. (Spartaniĭ) le acordară (acésta), nebănuind că ele ar fi în stare să comită vre o viclenie. Iată ce făcură ele când intrară: ele deteră bărbaţilor lor tóte vestmintele ce le aveaŭ (pe ele) şi luară pe acelea ale bărbaţilor lor. Minieiĭ îmbrăcând vestmintea femeéscă, eşiră afară ca femeĭ, şi scăpând în modul acesta, se aşeḑară din noŭ pe Taiget.

147. Tot pe timpul acesta Teras (fiul) luĭ Autesion, (fiul) luĭ Tisamen, (fiul) luĭ Tersandru,

---

[1] κτείνουσι δὲ τοὺς ἂν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτὸς, μετ' ἡμέρην δὲ οὐδένα. Traducerea literală a fraseĭ aceştia ar fi: »Lacedemonieniĭ ucid pe cine aŭ să ucidă, nóptea, iar în timpul ḑileĭ pe nimenĭ«.

[2] καταχρήσεσθαι. Erodot întrebuinţéză cuvîntul acesta tot în acelaş sens în Cartea I, Cap. 82 şi în Cartea I, Cap. 24 »διαχρᾶσθαι«.

[3] οὐδένα δόλον δοκέοντες ἐξ αὐτέων ἔσεσθαι. Plutarc, Poleniu şi Valeriu Maxim sunt în deplin acord cu Erodot în naraţiunea aceste viclenii, Valeriu Maxim adaogă că femeele intrară cu vĕlurĭ pe cap în semn de doliŭ, ceea ce firesce înlesni bărbaţilor ascunderea obrazuluĭ lor la eşire: »per simulationem doloris velatis capitibus eos abire passi sunt«. Frasa acésta tradusă literal ar fi: »necreḑênd că vre o viclenie ar eşi din ele«.

λυνείκεος,[1] ἔστελλε[2] ἐς ἀποικίην[3] ἐκ Δακεδαίμονος. Ἦν δὲ ὁ Θήρας οὗτος, γένος ἐὼν Καδμεῖος,[4] τῆς μητρὸς ἀδελφεὸς τοῖσι Ἀριστοδήμου παισὶ[5], Εὐρυσθένεϊ καὶ Προκλέϊ· ἐόντων δ᾽ ἔτι τῶν παίδων τούτων νηπίων ἐπιτροπαίην εἶχε ὁ Θήρας τὴν ἐν Σπάρτη βασιληΐην.[6] Αὐξηθέντων δὲ τῶν ἀδελφιδέων καὶ πα-

(fiul) luĭ Polinice, conducea o colonie din Lacedemona. Acest Teras, fiind un descendinte al luĭ Cadmus, era unchiul despre mumă al fiilor luĭ Aristodem, Euristen şi Procles: de óre ce fiiĭ acestia eraŭ încă nevîrstnicĭ, Teras exercitâ puterea suverană în Sparta în cualitate de tutore.

---

[1] Θήρας ὁ Αὐτεσίωνος, τοῦ Τισαμενοῦ, τοῦ Θερσάνδρου, τοῦ Πολυνείκεος. Iată genealogia luĭ Teras dela Cadmus în jos, cu datele respective conform cronologieĭ luĭ Larcher:

Cadmus (venit în Beoţia pe la anul 1549 înainte de Christos).

Polidor (1497).

Labdacus (1450).

Laïus (detronat de Licu la 1416, ucis de fiul sĕŭ Oedip la 1390).

Oedip (1354).

Polinice (1318).

Tersandru (1299, ucis la 1287).

Tisamene (detronat la 1269).

Autesion (detronat la 1249 de câtre Damasicton).

Teras (născut la 1214. Tutorul luĭ Euristen şi al luĭ Procles la 1178).

[2] ἔστελλε. Acest verb indică tot-d'auna pregătirĭ înaintea trimiteriĭ uneĭ expediţiĭ: aci se subtînţelege ἑαυτὸν saŭ λαὸν. Am tradus prin »conducea«, care exprimă maĭ mult sensul decât traducerea literală a cuvintelor autoruluĭ.

[3] ἀποικίην. Veḑĭ nota 1, pag. 171 din vol. I.

[4] γένος ἐὼν Καδμεῖος. Veḑĭ maĭ sus nota No. 1.

[5] τῆς μητρὸς ἀδελφεὸς τοῖσι Ἀριστοδήμου παισὶ. Pentru că după tradiţia Lacedemoniană, sora luĭ Teras, care se numia Argeia, se mărită cu Aristodem eraclidul, carele cuceri Sparta şi aşeḑâ pe Eraclidĭ în Pelopones. Acéstă Argeia, sora luĭ Teras, deveni mama primilor regĭ aĭ Sparteĭ, Euristen şi Procles. Iată cum, după presupunerea luĭ Rawlinson, s'ar fi petrecut faptele: Aristodem, fiul luĭ Aristomach, descendinte al luĭ Ercul, s'a însurat cu fiica luĭ Autesion, regeluĭ Tebeĭ şi strănepotul luĭ Polinice, pe când încă dinastia cadmiană nu căḑuse în Teba. Indată după acésta ar fi murit Autesion şi îĭ ar fi sucedat Teras, dar n'a putut să se bucure acesta din urmă de tron mult timp, câcĭ imediat trebue să fi avut loc invasia Beoţienilor, şi atuncĭ Teras, fiind alungat de pe tron, nu putu să găséscă un refugiŭ maĭ natural decât la cumnatul sĕŭ în Sparta: atuncĭ, murind cumnatul luĭ pe când fiiĭ luĭ, Euristen şi Procles, eraŭ încă minorĭ, Teras deveni fireşte tutorul nepoţilor luĭ. Cred însă că Teras nu a fost deloc rege în Teba, pentru cuvîntul că Erodot spune că el a gustat din putere la Sparta. Cred că Autesion fu cel din urmă rege din dinastia luĭ Cadmus la Teba.

[6] ἐπιτροπαίην εἶχε ὁ Θήρας τὴν ἐν Σπάρτη βασιληΐην. Literal: »posedâ puterea regală în Sparta ca epitropie«; tot aşa în Cartea III, Cap. 142, avem »ἐπιτροπαίην παρὰ Πολυκράτεος λαβὼν τὴν ἀρχήν«.

ραλαβόντων τὴν ἀρχὴν οὕτω δὴ ὁ Θήρας δεινὸν ποιεύμενος ἄρχεσθαι ὑπ’ ἄλλων, ἐπεί τε ἐγεύσατο ἀρχῆς, οὐκ ἔφη μένειν ἐν τῇ Λακεδαίμονι, ἀλλ’ ἀποπλεύσεσθαι ἐς τοὺς συγγενέας. Ἦσαν δὲ ἐν τῇ νῦν Θήρῃ καλεομένῃ νήσῳ πρότερον δὲ Καλλίστῃ[1] τῇ αὐτῇ ταύτῃ, ἀπόγονοι Μεμ-

Când crescură marĭ fraţiĭ şi când luară puterea în mână, atuncĭ îĭ veni greŭ luĭ Teras să fie subt stăpânirea altor, după ce gustase din putere, şi declarâ că nu va rĕmânea în Lacedemona, dar că se va duce pe mare la rudele (luĭ). Pe atuncĭ, în insula,

---

[1] ἐν τῇ νῦν Θήρῃ καλεομένῃ νήσῳ πρότερον δὲ Καλλίστῃ. Să comparăm acésta cu fragmentul din Calimach citat de Strabon de două orĭ: (VIII, şi XVII).

»Καλλίστη τὸ πάροιθε, τὸ δ’ὕστερον οὔνομα Θήρη
»Μήτηρ εὐΐππου πατρίδος ἡμετέρης«.

Asemenea şi cuvintele luĭ Plin (H. N. IV, 23). »Thera, cum primum emersit, Calliste dicta«. Trebue aci să notăm că Plin, carele în pasagiul acesta vorbesce despre răsărirea acesteĭ insule din mare, comite o eróre, câcĭ, vorbind în Cartea II, 87, despre acest fenomen volcanic, el ḑice că ar fi avut loc în Olimpiada 135, adică pe la anul 237 înainte de Christos. E evident că acésta este o

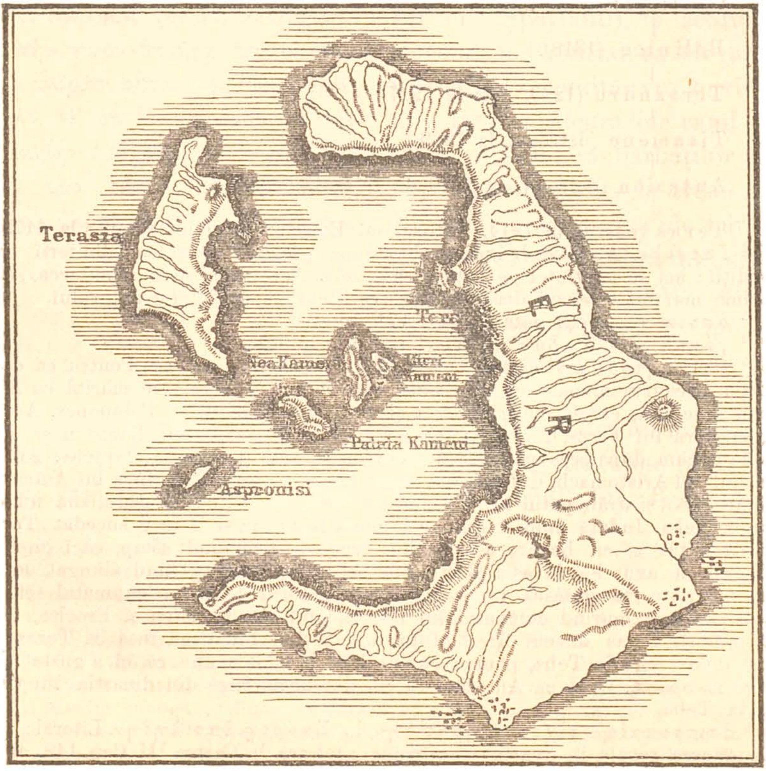

βλιάρεω τοῦ Ποικίλεω,[1] ἀνδρὸς Φοίνικος.[2] Κάδμος γὰρ ὁ Ἀγήνορος, Εὐρώπην διζήμενος,[3] προσέσχε ἐς τὴν νῦν Θήρην καλεομένην· προσχόντι δὲ εἴτε δή οἱ ἡ χώρη ἤρεσε, εἴτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, καταλείπει[4] γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἄλλους τε τῶν Φοινίκων καὶ δὴ καὶ τῶν ἑωυτοῦ συγγενέων Μεμ-

care astăḑĭ se numesce Tera, dar care este aceeaşĭ care maĭ 'nainte (se numia) Caliste, locuiaŭ descendinţĭ d'aĭ luĭ Membliareŭ, fiul luĭ Poecile, un Fenician. — Câcĭ Cadmus, fiul luĭ Agenor, câutând (pe) Europa, debarcâ în (insula) care se numesce astăḑĭ Tera; când debarcâ el, — saŭ

---

eróre şi că Plin confundă data acţiuniĭ volcanice care a dat nascere insuleĭ, cu o altă acţiune volcanică care a fărămat'o bucăţĭ cum ea ni se presintă astăḑĭ şi după cum se vede din harta alăturată. Acest fenomen distrugător trebue să fi avut loc pe la data ce o atribue Plin fenomenuluĭ care a dat nascere insuleĭ. Ea astăḑĭ forméză un grup cunoscut subt numele de Santorin (dela Sf. Irina, numele ce'l purta în evul de mijloc). Ea forma o singură insulă în vechime, situată ca acum, la sudul celor l'alte Ciclade. Înaintea catastrofeĭ care a redus'o în starea fragmentară actuală şi a devisat'o în maĭ multe părţĭ, din care două principale, Tera şi Terasia, acéstă insulă trebue să fi fost un adevĕrat paradis şi de sigur că pentru aceea se numia şi »Caliste«, adică insula cea maĭ frumósă. Chiar acum, după descripţia unuĭ călător engles pe care îl citéză Rawlinson, insula ar merita acel nume: iată ce ḑice despre dênsa acel călător: »Dela partea cóstelor eĭ occidentale, unde nu împedică munţiĭ, insula are o »pantă repede spre răsărit sud şi nord unde ea este acoperită cu viĭ. În rea»litate ea este o grădină neîntreruptă care vara presintă un aspect încân»tător... Satele, cu căsciórele lor cele albe, rĕsar, ca să ḑic aşa, din masa »acésta de viĭ«. Vinul produs în insula Tera saŭ Santorin are şi astăḑĭ multă câutare.

[1] Μεμβλιάρεω τοῦ Ποικίλεω. Manuscriptele nu sunt tóte de acord asupra formeĭ genitivuluĭ acestuĭ nume propriu. Unele aŭ Μεμβλιάρεω, şi acelea sunt cele maĭ numeróse; altele aŭ Μεμβλιάρου. Nu înţeleg însă pentru ce ediţia luĭ Creutzer scrie aci Μεμβλιάρου, şi maĭ jos, la Cap. următor, Μεμβλιάρεω. Manuscriptul sancroftian din Cambridge ne oferă nisce variante fórte capriciόse ale acestuĭ nume: de exemplu aci scrie Μεβλάρεω şi imediat maĭ jos Μεβλίαρον, pe urmă la Cap. următor are Μεμβριάρεω. ntru cât privesce persóna în sine, din supranumele luĭ »Ποικίλεω«, care s'a tradus ţesător saŭ cusător în diferite colorĭ, unul care ţese »ποίκιλα ὑφάσματα«, s'a conchis că el ar fi instalat un atelier de ţesăturĭ şi boiangerie, industrie curat feniciană pentru exercitarea câreia i se oferia multe înlesnirĭ din causa abundenţeĭ pe cósta aceea a scoiciĭ mureculuĭ, elementul principal în fabricaţia colóreĭ purpuree.

[2] ἀνδρὸς Φοίνικος. Manuscrisul sancroftian are »ἄνδρες Φοίνικες«.

[3] Εὐρώπην διζήμενος. Cadmus fu trimis de tatăl sĕŭ să caute pe sora luĭ Europa, răpită de Jupiter sub forma unuĭ taur. Intru cât privesce stabilirea luĭ Cadmus în Europa, veḑĭ notele asupra acestuĭ subiect la Cartea II, Cap. 49.

[4] προσχόντι δὲ εἴτε δή οἱ ἡ χώρη ἤρεσε, εἴτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, καταλείπει. Neregularitatea acesteĭ construcţiĭ a dat loc la destule controverse. Mathias a cercat să înlăture dificultatea ḑicênd că frasa în starea eĭ normală ar fi cu »προσχὼν« în loc de »προσχόντι« şi că »προσχὼν« a devenit »προσχόντι« numaĭ prin puterea atractivă a dativuluĭ οἱ. În contra explicăriĭ acesteia se obiectéză de câtre Blakesley că ea implică cum că hotărîrea luĭ Cadmus de a lăsa o colonie »pentru alte motive« de cât acelea a frumuseţiĭ locuIuĭI, fu luată numaĭ după ce a debarcat acolo. Dar, precum stă frasa (continuă Blakesley) cuvintele »εἴτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο« sunt cu desăvârşire independinte de acţiunea luĭ »προσχόντι« şi exprimă în general o hotărîre din partea luĭ Cadmus de a stabili o colonie la Tera, fâră a determina momentul când

βλίαρον·[1] οὗτοι ἐνέμοντο τὴν Καλλίστην καλεομένην ἐπὶ γενεὰς, πρὶν ἢ Θήραν ἐλθεῖν ἐκ Λακεδαίμονος, ὀκτὼ ἀνδρῶν.[2]

148. Ἐπὶ τούτους δὴ ὦν ὁ Θήρας, λαὸν ἔχων ἀπὸ τῶν φυλέων,[3] ἔστελλε[4] συνοικήσων τούτοισι, καὶ οὐδαμῶς ἐξελῶν αὐτοὺς ἀλλὰ κάρτα οἰκηϊεύμενος. Ἐπεί τε δὲ καὶ οἱ Μινύαι ἐκδράντες ἐκ τῆς ἑρκτῆς ἵζοντο ἐς τὸ Τηΰγετον, τῶν Λακεδαιμονίων βουλευομένων σφέας ἀπολλύναι, παραιτέεται ὁ Θήρας ὅκως μήτε φόνος γένηται, αὐτός τε ὑπεδέκετό σφεας ἐξάξειν ἐκ τῆς χώρης· συγχωρησάντων δὲ τῇ γνώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, τρισὶ τριηκοντέροισι ἐς

pentru (cuvîntul) că locul îĭ plăcù, saŭ fiind-că decisese s'o facă din alte motive, — el lăsâ în acéstă insulă pe Membla-reŭ între rudele luĭ şi pe alţĭ d'intre Fenicienĭ; acestia locuiră (insula) numită Caliste timp de opt generaţiĭ de ómenĭ înaintea sosiriĭ luĭ Teras din Lacedemona.

148. Spre acestia dar se pregâtia Teras — carele avea (cu el) ómenĭ din (tóte) triburile, — să mérgă, spre a locui cu eĭ, neavênd câtuşĭ de puţin (intenţia) de a îĭ goni, dar de a locui cu eĭ ca cu nişce fraţĭ. Tot pe timpul acesta şi Minieiĭ scăpaseră din temniţă şi se aşeḑaseră pe (muntele) Taiget şi Lacedemonieniĭ luând hotărîrea să-ĭ distrugă, Teras se rugâ să nu se facă vêrsare de sânge

---

a luat acéstă hotărîre. Adevêrata dificultate a fraseĭ constă în împerecherea ipoteselor alternative »εἴτε-εἴτε« în loc de »ἤ-ἤ«, dar şi acésta se justifică, susţine Blakesley, prin consideraţiunea că aceste particule sunt maĭ mult de natură a produce impresia că motivele enunţate sunt numaĭ presupunerĭ ale autoruluĭ basate pe faptul că insula era frumósă şi că Cadmus a lăsat o colonie acolo, Fără îndoială »ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο« se referă la cuvintele saŭ motivele aşeḑăriĭ oferite de abundenţa scoiciĭ »murex« în tótă partea aceea a Mediteraneĭ.

[1] Μεμβλίαρον. Veḑĭ maĭ sus nota 1, pag. 203.

[2] ἐπὶ γενεὰς, πρὶν ἢ Θήραν ἐλθεῖν ἐκ Λακεδαίμονος, ὀκτὼ ἀνδρῶν. Într'o notă asupra pasagiuluĭ de faţă Larcher obiectéză că de la Cadmus până la Teras aŭ trecut ḑece generaţiĭ la Teba, şi că ar fi trebuit să fi trecut în Caliste tot acelaş numĕr de generaţiĭ dela Membliareŭ şi până la tiranul carele domnia în insulă când sosì Teras. Rĕspunsul la acéstă obiecţiune e lesne: se póte ca generaţiile să se fi succedat ceva maĭ repede în Teba de cât în Tera şi ca al 7-lea descendinte de la Membliareŭ să fi fost contimporan cu cel d'al noulea descendinte dela Cadmus.

[3] ἀπὸ τῶν φυλέων. Nu trebue prin acésta să înţelegem cele treĭ divisiĭ saŭ triburĭ ale Lacedemonienilor carĭ nu eraŭ încă instituite, dar cele treĭ triburĭ doriene numite Ileiĭ, Dimaniĭ şi Pamfiliĭ. Acésta aminteşte întru cât-va sistemul la Romanĭ carĭ, când trimiteaŭ o colonie, aveaŭ grijă ca fie care tribă să contribuéscă cu o sută de colonĭ.

[4] ἔστελλε, cu sensul de pregătire.

τοὺς Μεμβλιάρεω[1] ἀπογόνους ἔπλωσε, οὔτι πάντας ἄγων τοὺς Μινύας, ἀλλ' ὀλίγους τινάς.[2] Οἱ γὰρ πλεῦνες αὐτῶν ἐτράποντο ἐς τοὺς Παρωρεήτας[3] καὶ Καύκωνας,[4] τούτους δ' ἐξελάσαντες ἐκ τῆς χώρης, σφέας αὐτοὺς ἓξ μοίρας διεῖλον· καὶ ἔπειτα ἔκτισαν πόλιας τάσδε ἐν αὐτοῖσι,

şi promise că-ĭ va scóte chiar el din ţéră; consimţind Lacedemonieniĭ la acésta, el plecâ cu treĭ tricontere în spre descendinţiĭ luĭ Membliareŭ, nu luâ (însă) cu el pe toţĭ Minieiĭ, dar (numaĭ) pe câţĭ-va dintr'ênşiĭ. Câcĭ cea maĭ mare parte dintr'a-

---

[1] Μεμβλιάρεω. Manuscrisul sancroftian are Μεμβριάρεω, care este şi forma adoptată de Pindar (Pith. IV. 88). Veḑĭ maĭ sus nota 1, pag. 203.

[2] ἀλλ' ὀλίγους τινάς. În treĭ tricontere saŭ nave cu câte 30 perechĭ de lopeţĭ, nu puteaŭ să încape maĭ mult de treĭ-sute saŭ de treĭ-sute cincĭ-ḑecĭ de emigranţĭ, şi e probabil că Minieiĭ eraŭ mult maĭ numeroşĭ.

[3] Παρωρεήτας. Manuscrisele, carĭ sunt unanime în Cartea VIII, Cap. 73, şi scriŭ tóte Παρωρεῆται, diferă aci unele de altele; astfel, textul luĭ Sancroft din biblioteca colegiuluĭ Emanoil la Cambridge, scrie Παρεωράτας, altele, pe carĭ le urméză Long şi Macleane, scriŭ Παρωρεάτας. Adevĕratul nume este Παρωρεάτας saŭ Παρωριήτας şi este, cum observă fórte just Rawlinson, nu un nume etnic dar geografic. Iată pentru ce în Cartea VIII, Cap. 73, descendinţiĭ acestor Lemnienĭ saŭ Minieĭ sunt numiţĭ şi eĭ »Παρωρεάται«. Eĭ deveniseră »Paroreatæ« prin faptul aşeḑâriĭ lor la pólele munţilor. Localitatea de unde Minieiĭ goniră pe »Paroreaţĭ« se vede a fi fost pólele de munţĭ între apele Alfeŭ şi Neda, regiune pe care o numesce Strabon Trifilia, pe confinele Elideĭ, Arcadieĭ şi a Meseniei. Harta anexată va arăta îndestul posiţia loculuĭ între pólele munteluĭ Olimp şi marea, precum şi aceea a oraşelor maĭ jos menţionate. Acéstă regiune s'a considerat de mulţĭ ca făcênd parte din Elida, dar acésta este o eróre, precum reese clar din Cap. 73 al Cârţiĭ VIII a luĭ Erodot precum şi din Cartea V, Cap. 34 din Tucidid, unde se vede că Lepreum era un oraş independent. Fără îndoială că primiĭ Paroreaţĭ alungaţĭ de aci de Lemnienĭ formaŭ parte din primiĭ locuitorĭ al Peloponesuluĭ din carĭ nu rĕmăseseră urme decât în Arcadia.

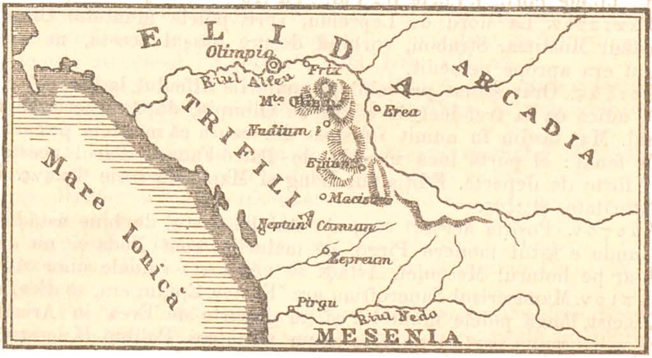

[4] Καύκωνας. Cauconiĭ se consideră ca uniĭ din ceĭ maĭ anticĭ locuitorĭ aĭ Grecieĭ. In Cartea I, Cap. 147, eĭ sunt puşĭ pe aceeaşĭ tréptă cu Pelasgiĭ şi cu Lelegiĭ.

Λέπρεον, [1] Μάκιστον, [2] Φριξὰς, [3] Πύργον, [4] Ἔπιον, [5] Νούδιον· [6] (τουτέων δὲ τὰς πλεῦνας ἐπ' ἐμέο Ἠλεῖοι ἐπόρθησαν·) [7] τῇ δὲ νήσῳ ἐπὶ [8] τοῦ οἰκιστέω Θήρα ἡ ἐπωνυμίη ἐγένετο.

149. Ὁ δὲ παῖς, οὐ γὰρ ἔφη [9] οἱ συμπλεύσεσθαι, τοιγαρῶν ἔφη αὐ-

cestia năvăliră în contra Paroreaţilor şi Cauconilor şi gonind pe acestia din ţéră, o împărţiră în şése divisiĭ pentru dênşiĭ; în urmă, zidiră pe acestea oraşele următóre, Lepreum, Macist, Frixa, Pirgu, Epium şi Nudium; — cele maĭ multe din aceste oraşe fură distruse în ḑilele mele de către Eleenĭ. — Insuleĭ însă îĭ rĕmase numele de Tera pe urma aceluia care o colonizase.

149. Fiul acestuia însă declarâ că nu voia să plece cu el,

---

[1] Λέπρεον. Posiţia tutulor acestor oraşe este maĭ mult saŭ maĭ puţin controversată. Am indicat în harta anexată la nota 2, pag. 205, posiţia lor cea maĭ probabilă, afară de aceea a oraşuluĭ Nudium despre care nu se scie absolut nimic. Din tóte aceste oraşe Lepreum se vede a fi fost singurul care îşĭ a menţinut independinţa, după cum atestă Tucidid (V. 34). Fără îndoială el figuréză aci în capul listeĭ ca fiind cel maĭ important din tóte. Maĭ jos, la Cartea IX, Cap. 28, vedem că 200 Lepreenĭ eraŭ membrĭ aĭ federaţieĭ eline la Platea. Lepreum era situat, se ḑice, spre sud de Macist, la vre o 40 de stadiĭ de mare şi nu departe de templul luĭ Neptun samianul; astăḑĭ lângă ruinele acestuĭ oraş se află satul Strobitzi, ruinele póртă numele de Paleo-Castro.

[2] Μάκιστον. La nord de Lepreum, spre pólele munteluĭ Olimp, se numesce astăḑĭ Mostitza. Strabon, vorbind despre oraşul acesta, ne spune că pe timpul luĭ era aprópe nelocuit.

[3] Φριξὰς. Oraş situat probabil pe malurile Alfeuluĭ, la hotarul Elideĭ şi al Arcadieĭ, adică ca la treĭ-ḑecĭ de stadiĭ de Olimpia, după descrierea luĭ Stefan Bizantinul. Maĭ târḑiŭ fu numit »Festos« din causă că muntele pe care era zidit servia de fanal: el póртă încă numele de Paleo-Fanari. Farul acesta se vede şi astăḑĭ fórte de departe. Ediţia luĭ Long şi Macleane scrie Φρίξας. Uniĭ, fără multă autoritate, Θριξὰς.

[4] Πύργον. Posiţia acestuĭ oraş s'a stabilit destul de bine astăḑĭ; el ocupa punctul unde e satul modern Pirgo, pe malurile apeĭ Neda şi nu departe de mare, chiar pe hotarul Meseniеĭ. Astăḑĭ se vĕd acolo ruinele unor zidurĭ vechĭ.

[5] Ἔπιον. Manuscrisul Sancroftian are Ἔπειον. Epium era, se ḑice, spre nord-est de Macist, lângă pólele munteluĭ şi nu departe de Erea în Arcadia. Acolo se ridică nisce ruine carĭ se numesc acum »Elinico«. Polibiŭ dă acestuĭ oraş numele de Ἀιπιόν.

[6] Νούδιον. Nimic nu se scie despre oraşul acesta; există numaĭ o vagă presupunere a luĭ Bobrie că era situat între Epium şi Frixa, la pólele Olimpuluĭ. Manuscrisul sancroftian scrie Νούδειον.

[7] ἐπ' ἐμέο Ἠλεῖοι ἐπόρθησαν. ἐπ' ἐμέο indică cum că resbelul între Eleenĭ şi Minieĭ avu loc chiar în ḑilele autoruluĭ. Nu cred că aceste oraşe aŭ fost distruse în cursul luptelor d'intre Mesenienĭ şi Lacedemonienĭ, cum cred uniĭ, fiind-că Minieiĭ se puseseră despre partea Mesenienilor. E mult maĭ natural să credem într'un resbel între Eleenĭ şi Minieĭ şi în cucerirea Trifilieĭ de către Eleenĭ chiar în timpul luĭ Erodot.

[8] ἐπὶ. Manuscrisul sancroftian, precum şi textul aldin, aŭ ἀπὸ.

[9] οὐ γὰρ ἔφη. Expresiunea acésta echivaléză cu ὡς οὐκ ἔφη, saŭ maĭ bine, ḑice Blakesley, particula γὰρ dă idea de causalitate fraseĭ şi se traduce: »de óre ce« întocmaĭ ca »οὐ γὰρ ὑπέμειναν«.

τὸν καταλείψειν ὄϊν ἐν λύκοισι·[1] ἐπὶ τοῦ ἔπεος τούτου οὔνομα τῷ νεηνίσκῳ τούτῳ 'Οϊόλυκος ἐγένετο, καί κως τὸ οὔνομα τοῦτο ἐπεκράτησε. 'Οϊολύκου δὲ γίνεται 'Αἰγεὺς, ἐπ' οὗ[2] 'Αἰγεῖδαι καλεῦνται, φυλὴ μεγάλη[3] ἐν Σπάρτῃ. Τοῖσι δὲ ἐν τῇ φυλῇ ταύτῃ ἀνδράσι οὐ γὰρ ὑπέμειναν τὰ τέκνα,[4] ἱδρύσαντο ἐκ θεοπροπίου 'Ερινύων[5] τῶν Λαΐου τε καὶ Οἰδιπόδεω[6] ἱρόν· καὶ μετὰ τοῦτο ὑπέμεινε.[7] Τὼυτὸ τοῦτο καὶ ἐν Θήρῃ τοῖσι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων γεγονόσι.[8]

de aceea îl lăsâ (acolo), cum ḑicea el: »o oae între lupĭ«; dela vorba acésta rĕmase acestuĭ june numele Oiolicu, şi numele acesta se alipi (de el). De la Oiolicu se născù Egeŭ, dela carele îşĭ trag numele Egiḑiĭ—o familie mare din Sparta.—Întîmplându-se că mureaŭ în familia acésta toţĭ copiiĭ, eĭ ridicară, după (consiliul) unuĭ oracol, un templu (dedicat) Furiilor, luĭ Laiu şi luĭ Oedip: după acésta (copiiĭ lor) trăiră. Aşa fu şi la Tera cu descendinţiĭ acestor bărbaţĭ.

---

[1] ὄϊν ἐν λύκοισι. Compară Sf. Matheiŭ X.16 »ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων«.

[2] ἐπ'οὗ. Conform manuscrisuluĭ florentin. Gaisford însă şi Schweighäuser scriŭ ἀπὸ τοῦ; câte-va ediţiĭ moderne, urmând textul unuĭ manuscris din Paris, aŭ ἀπ'οὗ.

[3] φυλὴ μεγάλη. Nu trebue să luăm aci φυλὴ în sensul literal al cuvîntuluĭ. Scim că în Sparta eraŭ numaĭ treĭ »φύλαι« ca în tóte cetăţile doriene. Aci φυλὴ e luat maĭ mult în sensul restrîns de fratrie, saŭ încă maĭ restrîns de familie, prin care am creḑut maĭ bine a traduce cuvîntul. Pindar atribue o altă origină familieĭ Egiḑilor, el spune că ea se trăgea din Tebaniĭ carĭ însoţiseră pe Aristodem în cea din urmă a luĭ expediţie, şi pentru acésta Pindar îĭ şi numeşte strămoşiĭ luĭ. (Pith: V, 102. Isth. VII, 21.)

[4] οὐ γὰρ ὑπέμειναν τὰ τέκνα. Se credea că calamitatea acésta căḑuse asupra familieĭ Egiḑilor din oausa blestemuluĭ luĭ Teras în urma refusuluĭ fiuluĭ sĕŭ de a'l urma.

[5] 'Ερινύων. Idea originală care a dat nascere credinţeĭ în aceste ḑeităţĭ este aceea a uneĭ persóne care a suferit mult timp şi care în fine se revoltă şi 'şĭ rĕsbună. Patima aceea de rĕsbunare se considera ca o fiinţă însufleţită, în scurt ca un demon care se numia Ἄρα, Ἄτη, Νέμεσις saŭ 'Ερινὺς, şi care urmăria pe nedreptăţitor, împingênd pe cel nedreptăţit la rĕsbunare.

[6] Οἰδιπόδεω. Erodot aci adopta acéstă formă deşi în Cartea V, Cap. 60, avem »Οἰδίπουν«.

[7] ὑπέμεινε. Se subtînţelege »τὰ τέκνα«: e curios cum aicea Erodot întrebuintéză verbul la singular, conform usuluĭ când subjectul este un plural neutru, pe când maĭ sus avem »ὑπέμειναν τὰ τέκνα«.

[8] τὼυτὸ τοῦτο καὶ ἐν Θήρῃ τοῖσι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων γεγονόσι. Defectele de formă şi de punctuaţie a acesteĭ frase a dat loc la multe discuţiĭ şi propunerĭ din partea comentatorilor şi a traducătorilor. Cum e punctuaţia aci lipsesce verbul şi Creutzer, pentru a aplana dificultatea, nu pune nicĭ o punctuaţie după ὑπέμεινε, astfel încât face din verbul acela tot odată verbul acesteĭ frase, traducênd astfel: »Ac postea, idem hoc remansit etiam in Thera iis, qui ex his viris (Aegidis Spartanis) progeniti sunt«, adică că le a rĕmas acestora tradiţia celebrăriĭ serbătóreĭ luĭ Oedip, luĭ Laiu şi a Furiilor. Acéstă interpretare întîmpină, după mine, două objecţiunĭ puternice, afară de inconvenientul uneĭ traducerĭ cu totul arbitrare. Maĭ întâiŭ punctuaţia, adică suprimarea punctuluĭ după ὑπέμεινε, este o violare a autorităţiĭ manuscrise, şi pe urmă se dă verbuluĭ ὑπέμεινε printr'acésta un sens cu totul altul decât acela pe care îl are »ὑπέμειναν« maĭ sus. Eŭ cred din contra că aci ὑπέμεινε este în corelaţiune

150. Μέχρι μέν νυν τούτου τοῦ λόγου Λακεδαιμόνιοι Θηραίοισι κατὰ ταὐτὰ λέγουσι· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου μοῦνοι Θηραῖοι ὧδε γενέσθαι λέγουσι·[1] Γρῖνος ὁ Αἰσανίου,[2] ἐὼν Θήρα τούτου ἀπόγονος καὶ βασιλεύων Θήρης τῆς νήσου[3], ἀπίκετο ἐς Δελφοὺς ἄγων[4] ἀπὸ τῆς πόλιος ἑκατόμβην· εἵποντο δέ οἱ καὶ ἄλλοι τῶν πολιητέων καὶ δὴ καὶ Βάττος ὁ Πολυμνήστου, ἐὼν γένος Εὐθυμίδης[5] τῶν Μινυέων. Χρεωμένῳ δὲ τῷ Γρίνῳ

150. Până la punctul acesta al naraţiunii, Lacedemonieniĭ spun ca şi Terieniĭ, de aci înainte însă Terieniĭ sunt singuriĭ carĭ spun cele următóre: Grinŭ (ḑic eĭ, fiul) luĭ Esaniu, fiind un descendinte al acestuĭ Teras , şi un rege al insuleĭ Tera, merse (o dată) la Delfĭ cu o ecatombă (trimisă) din cetatea (luĭ); maĭ merseră cu dênsul şi alţĭ cetăţenĭ, între carĭ Batus (fiul)

---

cu ὑπέμειναν, deşi în adevêr faptul că unul e la plural şi altul la singular e curios. Aşa dar nu sunt dispus a admite interpretarea luĭ Creutzer. Avem pe urmă explicaţia luĭ Reiske şi a luĭ Schweighäuser admisă de mulţĭ ca bună. Ambiĭ aceştĭ comentatorĭ conservă punctuaţia dar introduc în frasa acésta verbul συνέβη după τοῦτο, traducênd prin urmare: »acelaş lucru s'a întêmplat şi la Tera descendinţilor acestor bărbaţĭ«. O astfel de interpretare este după mine şi maĭ inadmisibilă de cât aceea a luĭ Creutzer, câcĭ ea ar implica o coincidenţă atît de extraordinară încât e peste putinţă să n'o fi pus Erodot maĭ în evidenţă dacă ar fi existat în realitate: ea ne-ar da să înţelegem că la Tera s'ar fi repetat evenimentele din Lacedemona şi anume mórtea copiilor, fundarea templelor după consultarea oracoluluĭ şi încetarea finală a calamităţiĭ. Afară de acésta, ce se înţelege prin »descendinţiĭ acestor bărbaţĭ« ? Óre Egiḑiĭ ? Dar scim că Egiḑiĭ nu aŭ trecut la Tera dar aŭ rĕmas în Lacedemona in persóna luĭ Oiolicu şi că din causa acésta aŭ atras asupra lor urgia divină. Decĭ înlătur şi interpretarea acésta a luĭ Reiskiu şi Schweighäuser cu intercalarea verbuluĭ συνέβη. Mult maĭ raţională este explicaţia luĭ Blakesley că frasa ar fi o notă marginală care s'a strecurat în text, frasă scrisă în modul imperfect în care adese orĭ scrie cineva o notă, şi că ea însemnéză că acelaş lucru (adică mortalitatea copiilor) s'a întêmplat la Tera descendinţilor Minieilor care s'a şi întêmplat la Sparta descendinţilor luĭ Oiolicu. Faptul acesta, observă Blakesley cu multă dreptate, e fórte natural, pentru că la Tera, fiind mică colonia Lemnienilor (ὀλίγους τινὰς) şi trăind ea cu totul retrasă de ceĭ-l'alţĭ locuitorĭ aĭ insuleĭ, de carĭ diferiaŭ prin sânge şi religie—câcĭ Lemnieniĭ urmaŭ cultul părintesc al luĭ Vulcan,—ea rămase isolată. Coloniĭ dar, tot căsătorindu-se între eĭ, resultatul natural a fost procrearea unor copiĭ slabĭ şi nesănătoşĭ.

[1] τὸ δὲ ἀπὸ τούτου μοῦνοι Θηραῖοι ὧδε γενέσθαι λέγουσι. Acésta nu însemnéză de loc că ceea ce urméză este o tradiţie pe care Erodot ar fi primit'o direct din gura uneĭ autorităţĭ teriane; el putea prea bine s'o fi cules din gura unor comersanţĭ avênd daraverurĭ cu Tera: de exemplu din gura unor comersanţĭ din Samos, cum presupune Blakesley.

[2] Γρῖνος ὁ Αἰσανίου. Manuscriptul luĭ Sancroft şi încă altele două, scriŭ Γρῖννος: tot astfel se găsesce scris acest nume pe inscripţiile descoperite la Santorin. Adoptăm însă aci ortografia majorităţiĭ manuscriselor.

[3] ἐὼν Θήρα τούτου ἀπόγονος καὶ βασιλεύων Θήρης τῆς νήσου. Putem de aci conchide că descendinţiĭ luĭ Teras domniră în insula Tera din tată în fiŭ, conform principiuluĭ ereditățiĭ admis în statele dorice.

[4] ἐς Δελφοὺς ἄγων. Apolon era ḑeul tutelar al Dorienilor.

[5] Εὐθυμίδης. Astfel scriŭ tóte manuscriptele. Acela al luĭ Sancroft are o mică variantă »Εὐθυμήδης«. Gaisford însă, urmând ortografia altor autorĭ ca Pindar şi Apoloniu din Rod, scrie »Εὐφυμίδης«. Este adevêrat că aşa era forma rĕspândită şi cunoscută a numeluĭ acestuĭ descendinte al Argonauţilor, dar, pre-

τῷ βασιλέϊ τῶν Θηραίων περὶ ἄλλων, χρᾷ[1] ἡ Πυθίη, κτίζειν ἐν Λιβύῃ πόλιν. Ὁ δὲ ἀμείβετο λέγων· »Ἐγὼ »μὲν, ὦναξ,[2] πρεσβύτερός τε ἤδη »εἰμὶ καὶ βαρὺς ἀείρεσθαι· σὺ δέ »τινα τῶνδε τῶν νεωτέρων κέλευε »ταῦτα ποιέειν.« Ἅμα τε ἔλεγε ταῦτα καὶ ἐδείκνυε ἐς[3] τὸν Βάττον. Τότε μὲν τοσαῦτα. Μετὰ δὲ ἀπελθόντες ἀλογίην εἶχον τοῦ χρηστηρίου, οὔτε Λιβύην εἰδότες ὅκου γῆς εἴη, οὔτε τολμῶντες ἐς ἀφανὲς χρῆμα ἀποστέλλειν ἀποικίην.[4]

151. Ἑπτὰ δὲ ἐτέων μετὰ ταῦατ οὐκ ὗε τὴν Θήρην·[5] ἐν τοῖσι τὰ δέν-

luĭ Polimnest, carele era din familia miniană a Eutimiḑilor; consultând Grinu, regele Terienilor, oracolul (asupra) maĭ multor (cestiunĭ), Pitia rĕspunse că el trebuia să zidéscă o cetate în Libia. El însă rĕspunse ḑicênd: »Eŭ, o Rege, sunt prea bĕtrân »şi cu greŭ mĕ mişc (din loc); or»donă însă tu unuia d'intre aces»tia maĭ tinerĭ s'o facă«. Pe când rostia aceste cuvinte, arăta (cu degetul) în spre Batus. Lucrul atuncĭ rĕmase aşa. După ce se întórseră înapoĭ nu se maĭ făcu vorbă despre oracol, fiind că nicĭ nu sciaŭ în ce parte a pămêntuluĭ se afla Libia, nicĭ nu aveaŭ curajul să trimită o colonie într'o localitate necunoscută.

151. În timp de şépte anĭ după acésta (Joe) nu maĭ udâ

---

cum observă Blakesley, acésta nu autoriză pe nimenĭ să schimbe textul; e evident că Erodot a scris Eutimide şi nu Eufimide. O asemenea procedare arbitrară este cu atât maĭ perniciósă cu cât ea tinde a face să dispară diferinţele carĭ există între diferitele versiunĭ locale a uneĭ tradiţiĭ. E de presupus că la Tera acéstă familie se numia Eutimidă şi Erodot urméză o tradiţie teriană, pe când Pindar, (Pith. IV. 455) urméză póte o tradiţie cireniană. Creutzer, urmând pe Gaisford, scrie Εὐφυμίδης, asemenea face şi Rawlinson carele traduce »Eufemidae«. Familia acésta de sigur îşĭ trăgea numele dela Eufem, după Apolodor (I. 9 şi 16) şi Apoloniu din Rod (I. 179), unul d'intre tovarăşiĭ luĭ Iason: acest din urmă autor maĭ numesce Tera: »παίδων ἱερὴ τροφὸς Εὐφήμοιο«.

[1] χρᾷ. Forma activă χρᾶν însemnéză a rĕspunde acelor carĭ consultă pe oracol pe când »χρᾶσθαι« este în sine acţiunea de a consulta. În pasagiul acesta avem verbul întrebuinţat în ambele sensurĭ.

[2] ὦναξ. Exclamaţie care se aplica luĭ Apolon, ḑeuluĭ din Delfĭ.

[3] ἐς. »În direcţia spre« adică arătând cu degetul.

[4] ἐς ἀφανὲς χρῆμα ἀποστέλλειν ἀποικίην. Acésta nu se potrivesce cu cele ḑise în Cartea II, Cap. 50, unde ne vorbesce Erodot despre relaţiĭ atât de antice între Libia şi Grecia încât cultul luĭ Neptun ar fi venit din Libia. Cred că aci Erodot urméză cu totul o altă autoritate decât în pasagiul indicat din Cartea II.

[5] οὐκ ὗε τὴν Θήρην. Nu trebue să perdem din vedere ca aci ὗε este un verb transitiv »a uda«, că τὴν Θήρην este obiectul şi că subiectul este Ζεύς, ḑeul elementelor, subtînţeles, astfel încât traducţia literală este: »(Joe) nu udâ Tera (cu plóe)«. Asemenea avem verbul ὕω în Cartea II, Cap. 13 şi în Cartea III, Cap. 124 şi 125. Maĭ sus, la Cap. 50, avem forma pasivă.

δρεα πάντα σφι τὰ ἐν τῇ νήσῳ πλὴν ἑνὸς ἐξαυάνθη. Χρεωμένοισι δὲ τοῖσι Θηραίοισι προέφερε [1] ἡ Πυθίη τὴν ἐς Λιβύην ἀποικίην. Ἐπεί τε δὲ κακοῦ οὐδὲν ἦν σφι μῆχος, πέμπουσι ἐς Κρήτην [2] ἀγγέλους διζημένους, εἴ τις Κρητῶν ἢ μετοίκων ἀπιγμένος εἴη ἐς Λιβύην. Περιπλανώμενοι δὲ αὐτὴν οὗτοι ἀπίκοντο καὶ ἐς Ἴτανον πόλιν· [3] ἐν ταύτῃ δὲ συμμίσγουσι ἀνδρὶ πορφυρέϊ [4] τῷ οὔνομα ἔην [5] Κορώβιος· ὃς ἔφη ὑπ' ἀνέμων ἀπενειχθεὶς [6] ἀπικέσθαι ἐς Λιβύην καὶ Λιβύης ἐς Πλατέαν νῆσον. [7] Μισθῷ δὲ τοῦτον πείσαντες ἦγον ἐς Θήρην· ἐκ δὲ Θήρης ἔπλεον [8] κατάσκοποι ἄνδρες, τὰ πρῶτα οὐ πολλοί· κατηγησαμένου δὲ τοῦ Κορωβίου ἐς τὴν νῆσον ταύτην δὴ τὴν Πλατέαν τὸν μὲν Κορώβιον λείπουσι, σιτία κατα-

Tera (cu plóe); în intervalul acesta toţĭ copaciĭ din insulă, afară de unul, se uscară. Consultând Terieniĭ oracolul, Pitia le reaminti (cele recomandate relativ) la trimiterea uneĭ coloniĭ în Libia. Vĕḑênd că nu maĭ era pentru dênşiĭ (mijloc) de a scăpa de rĕŭ, eĭ trimiseră solĭ la Creta ca să întrebe daca vre un Cretan saŭ vre un strâin locuind acolo fusese vre o dată în Libia. În cursul călătorieĭ lor împrejurul acesteĭ (insule), (soliĭ) acestia ajunseră şi la cetatea Itanos; acolo intrară în relaţiĭ cu un negustor de purpură, al căruĭ nume era Corobiu; el spuse că, împins de vênturĭ (contrarie), sosise o dată pe cósta λιπόντες ὅσων δὴ μηνῶν,[1] αὐτοὶ δὲ ἔπλεον τὴν ταχίστην ἀπαγγελέοντες Θηραίοισι περὶ τῆς νήσου.

---

[1] προέφερε. Sensul este a uneĭ amintîrĭ combinate cu o mustrare pentru că nu executaseră Terieniĭ ordinul luĭ Apolon.

[2] ἐς Κρήτην. Creteniĭ din antichitate eraŭ recunoscuţĭ ca bunĭ navigatorĭ şi exploratorĭ, de unde şi întrebarea proverbială: »Κρὴς ἀγνοεῖ τὴν θάλατταν«; Afară de acésta, insula Creta, prin posiţia eĭ geografică, erà maĭ aprópe de Libia, şi locuitoriĭ eĭ trebuiaŭ înaintea tutulor Elinilor să o cunóscă bine. Pe timpul luĭ Strabon eraŭ maĭ multe liniĭ de comunicaţie între Creta şi Libia: principala linie pleca dela punctul cel maĭ occidental al insuleĭ »κρίου μέτωπον«, o distanţă pe mare numaĭ de 1000 de stadiĭ de cósta Libieĭ. De la Creta la Tera distanţa era de 700 de stadiĭ.

[3] Ἴτανον πόλιν. La extremitatea orientală a Creteĭ există şi astă-ḑĭ micul sat numit »Itania« lângă care se vêd nisce ruine carĭ, ca fórte multe ruine în Grecia, pórtă numele de »Paleo-Kastro«. Ruinele acestea fără îndoială ocupă situl vechiuluĭ oraş Itane, care, după Stefan Bizantinul, a fost la început un aşeḑămênt fenician.

[4] ἀνδρὶ πορφυρέϊ. Expresie analogă cu »ἀνὴρ ἁλιεὺς« din Cartea III, Cap. 42. În latinesce s'ar traduce fără perifrasă »purpurarius«. Meseria unuĭ »ἀνὴρ πορφυρεὺς« era pescuitul scoiciĭ »murex« şi extragerea dintr'ênsa a colóreĭ purpurie atât de căutate la acea epocă şi care constituia un articol de comerciŭ aprópe exclusiv în mâna Fenicienilor.

[5] ἔην. În textul luĭ Creutzer ἦν.

[6] ὑπ' ἀνέμων ἀπενειχθεὶς. Acésta indică că Corobiu, nu numaĭ extrăgea colórea din scoică, dar o şi pescuia.

[7] Πλατέαν νῆσον. În câte-va manuscrise Πλαταίαν. Ştefan Bizantinul scrie Πλατεῖα. Toţĭ sunt de acord că acéstă insulă pe cósta Libieĭ este mica insulă numită astă-ḑĭ »Bomba«, situată pe gradul 32,20′ de latitudine nord şi 23^0,15′ de longitudine est al meridianuluĭ de Greenwich. Ea a fost în timpurile maĭ moderne un asil favorit de piraţĭ.

[8] ἔπλεον. Să notăm continuitatea exprimată acì de imperfect.

152. Ἀποδημεόντων δὲ τούτων πλέω χρόνον τοῦ συγκειμένου τὸν Κορώβιον ἐπέλιπε τὰ πάντα. Μετὰ δὲ νηῦς Σαμίη,[2] τῆς ναύκληρος[3] ἦν[4] Κωλαῖος, πλέουσα ἐπ' Αἰγύπτου ἀπηνείχθη ἐς τὴν Πλατέαν ταύτην. Πυθόμενοι δὲ οἱ Σάμιοι παρὰ τοῦ Κορωβίου τὸν πάντα λόγον σιτία οἱ ἐνιαυτοῦ[5] καταλείπουσι. Αὐτοὶ δὲ ἀναχθέντες ἐκ τῆς νήσου καὶ γλιχόμενοι Αἰγύπτου ἔπλεον ἀποφερόμενοι ἀπηλιώτῃ ἀνέμῳ·[6] καί, οὐ γὰρ ἀνίει τὸ πνεῦμα, Ἡρακλέας στήλας διεκπερήσαντες ἀπίκοντο ἐς

Libieĭ şi (a nume) în acea insulă a Libieĭ (ḑisă) Platea. (Soliĭ) tocmiră pe acesta cu plată şi îl conduseră la Tera; atuncĭ plecară continuŭ din Tera ómenĭ ca să exploreze, la început puţinĭ; decĭ conduşĭ (eĭ) de Corobiu în insula acésta Platea, lăsară (acolo) pe Corobiu lăsându'ĭ provisiĭ (suficiente) pentru un numĕr óre care determinat de lunĭ, şi plecară cât maĭ curênd ca să relateze Terienilor despre insulă.

152. Rĕmâind acestia absenţĭ maĭ mult timp decât cel stipulat, Corobiu (începu) să lipséscă de tóte. Tocmaĭ atuncĭ o navă samiană, al câreia proprietar era Coleu, şi care naviga spre Egipt, se abătù la (insula) acésta Platea. Samieniĭ, aflând dela Corobiu tótă istoria, îĭ lăsară provisiĭ pentru un an. Şi pornind acestia din insulă, pe când se căzniaŭ (să mérgă spre) Egipt, plutiră împinşĭ într'una afară (din calea lor) de un vênt

---

[1] ὅσων δὴ μηνῶν. La Cap. 160, Cartea I, avem »μισθῷ ὅσῳ δή« pentru un preţ óre-care determinat; aşa şi aci: »pentru un numêr óre-care determinat de lunĭ«.

[2] Σαμίη. Samieniĭ din timpurile cele maĭ vechĭ eraŭ comersanţĭ întreprinḑătorĭ. Numaĭ eĭ şi Foceeniĭ d'intre toţĭ Eliniĭ aŭ mers aşa departe în direcţia apusuluĭ.

[3] ναύκληρος. »dominus« traduce Baehr.

[4] ἦν. Forma ἔην, pe care rĕŭ o adoptă aci Long şi Macleane, nu prea e usitată de Erodot.

[5] ἐνιαυτοῦ. »Unuĭ an« adică pentru un an. E curios cum o corabie samiană, care mergea în Egipt, putea să dispue de atâtea provisiĭ; dacă acésta s'ar fi întêmplat la intórcere s'ar putea înţelege lucrul maĭ lesne. Póte că ea conta asupra uneĭ aprovisionărĭ nouĭ, dar e greŭ de conceput şi acésta, căcĭ vasul de sigur mergea gol cu scop să încarce grâne în Egipt. E dar de presupus că aci Erodot face eróre şi că nava samiană venia înapoĭ din Egipt.

[6] ἀπηλιώτῃ ἀνέμῳ. Veḑĭ şi Cap. 22 de maĭ sus: vêntul de est »subsolanus«. Acesta ar fi tocmaĭ vêntul care ar încurca o navă călătorind de la Bomba spre Egipt şi care ar împinge-o la apus spre strîmtorile de Gibraltar.

Ταρτησσὸν,[1] θείῃ πομπῇ χρεώμενοι.[2] Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἦν ἀκήρατον[3] τοῦτον τὸν χρόνον· ὥστε ἀπονοστήσαντες οὗτοι ὀπίσω μέγιστα δὴ Ἑλλή-

dela răsărit; şi trecênd eĭ dincolo de colónele luĭ Ercul, — câcĭ vêntul nu se muia — ajunseră, purtaţĭ de o providenţă divină,

---

[1] Ταρτησσὸν. Astăḑĭ »San Lucar de Barameda» aprópe de Cadix şi la gura rîuluĭ Guadalcuivir. (Veḑĭ harta anexată la Nota 3 de maĭ jos.

[2] θείῃ πομπῇ χρεώμενοι. Avem aceeaşĭ expresie în Cartea III, la Cap. 77.

[3] Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἦν ἀκήρατον. Tartes, precum se va vedea din harta aci anexată, era un port situat în Oceanul Atlantic, dincolo de Colónele luĭ Ercul. Aşa fiind, era afară din limita porturilor frecuentate de navigatoriĭ elinĭ, carĭ nu prea îndrăsniaŭ să iasă afară din Mediterană. Eliniĭ credeaŭ că dincolo de strîmtórea între Europa şi Africa nu maĭ era nimic, şi inscripţia acolo »nec plus ultra« exprima bine idea timpurilor acelora sub raportul cunoscinţelor geografice trans-mediterane. Fenicieniĭ sunt singurĭ carĭ eraŭ maĭ îndrăsneţĭ şi navigaŭ pe oceanul Atlantic. Tartesul însă fiind la o distanţă fórte mică dincolo de strimtorĭ şi un port minunat format de un golf adînc care întêmpină rîul Guadalcuivir la gura luĭ, e posibil să'l fi visitat câte-va nave eline împinse de corent afară de Mediterană, cum fu acésta, şi să se fi adăpostit acolo. Erodot însă nu este prea consecinte aci în cele ce spune despre »virginitatea« portului Tartes comparat cu cele ḑise la Cartea I, Cap. 163, unde ne spune că Tartesul a fost pentru prima óră colonizat de Foceenĭ. E probabil că în pasagiul acela el a consultat şi urméză o altă tradiţie (póte foceană) şi că aci urméză una samiană. Cuvîntul »ἀκήρατον« însemnéză »neamestecat« adică »pur«, şi de acolo a ajuns să însemneze virgin saŭ neatins, adică un port în care nu

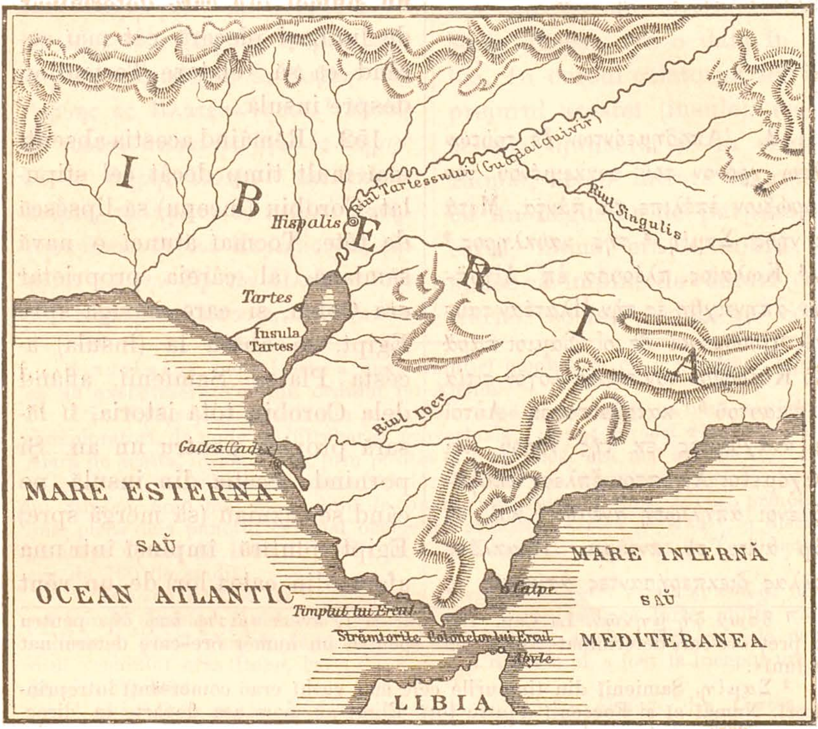
I B E R I A
Riul Tartessului (Guadalquivir)
Riul Singulis
Hispalis
Tartes
Insula Tartes
Riul Iber
Gades (Cadix)
MARE ESTERNA
SAŬ
OCEAN ATLANTIC
Timplul lui Ercul
Strămtorile Colonelor lui Ercul
Calpe
Abyle
MARE INTERNĂ
SAŬ
MEDITERANEA
LIBIA

νων πάντων, τῶν ἡμεῖς ἀτρεκείην[1] ἴδμεν,[2] ἐκ φορτίων ἐκέρδησαν, μετά γε Σώστρατον τὸν Λαοδάμαντος Αἰγινήτην· τούτῳ γὰρ οὐκ οἷά τέ ἐστι ἐρίσαι ἄλλον. Οἱ δὲ Σάμιοι τὴν δεκάτην τῶν ἐπικερδίων ἐξελόντες ἓξ τάλαντα,[3] ἐποιήσαντο[4] χαλκήϊον κρητῆρος Ἀργολικοῦ τρόπον·[5] πέριξ δὲ αὐτοῦ[6] γρυπῶν κεφαλαὶ πρόκροσσοί[7] εἰσι· καὶ ἀνέθηκαν ἐς τὸ Ἡραῖον,[8]

la Tartes. Acest întreposit (de comerţ) era pe timpul acela virgin; astfel încât, la reîntórcerea lor înapoĭ, acestia căştigară cu marfa lor maĭ mult de cât orĭ care alţĭ Elinĭ despre carĭ avem cunoscinţe positive, afară numaĭ de eginetul Sostrat, (fiul luĭ) Leodamas; câcĭ cu acela nu póte nimenĭ să concureze. Samieniĭ lu-

---

a intrat încă nicĭ o navă. Să comparăm expresiunea acésta cu aceea de ἀκέραιος aplicată uneĭ cetăţĭ care nu a căḑut nicĭ o dată în mâna inamiculuĭ şi cu epitetul frances dat întăririĭ dela Metz. »Metz la Pucelle«. Manuscriptul sancroftian are aci »ἀπείρατον« adică »necercat« în loc de ἀκήρατον.

[1] ἀτρεκείην. Substantiv întrebuinţat adverbialmente. Îl găsim tot în sensul acesta în Cartea VI, Cap. 1, unde, ca aci, ediţia anotată de Blakesley scrie ἀτρεκίην.

[2] ἴδμεν. E curios că aci tóte manuscriptele aŭ ἴσμεν, ceea ce nu póte fi decât o eróre, de vreme ce expresia constantă a luĭ Erodot este »τῶν ἡμεῖς ἴδμεν«.

[3] ἓξ τάλαντα. Adică vre-o 37,000 leĭ, astfel încât întregul profit al comersanţilor din Samos cu ocasia acésta a fost de vre-o 370,000 leĭ.

[4] ἐποιήσαντο. În loc de forma medie, care însemnéză »îngrijiră să se facă« unele ediţiĭ, conformânduse cu textul a două manuscripte, adoptă forma activă »ἐποίησαν«.

[5] Ἀργολικοῦ τρόπον. Deşi maĭ mulţĭ autorĭ aŭ vorbit despre vase aşa numite argiane, totuşĭ nu s'a putut încă determina în ce consta particularitatea acestor vase.

[6] αὐτοῦ. Două manuscrise aŭ αὐτὸ.

[7] πρόκροσσοι. Navele avênd punţĭ saŭ rampe crenelate »κρόσσαι« eşite afară se numiaŭ πρόκροσσοι. Expresia acésta aplicată unuĭ obiect de artă însemna »în relief«. Cuvîntul maĭ póte însemna »aşeḑate în rînd«, saŭ, cum traduce Larcher, »l'un vis-à-vis de l'autre«. Aci tóte manuscrisele aŭ forma πρόκροσσοι şi maĭ avem cuvîntul întrebuinţat în Cartea VII, la Cap. 188, însă aplicat la nave: acolo tóte manuscrisele sunt unanime şi scriŭ πρόκροσσαι, şi cuvîntul însemnéză »aşeḑate în rînd«. O aşa lucrare de artă executată la Samos nu trebue să ne mire nicĭ de cum câcĭ în Samos arta ceramică înfloria de mult în atelierele luĭ Recu, Telecle şi Teodor.

[8] ἀνέθηκαν ἐς τὸ Ἡραῖον. Nu mĕ îndoesc că Erodot a fost inspirat chiar de vasul acesta din templul Junoneĭ la Samos, pentru a relata acest episod, şi pe inscripţia aceluĭ vas figura de sigur numele luĭ Coleu precum şi călătoria luĭ Tartes. Însă eraŭ óre-care detaliurĭ carĭ natural nu puteaŭ fi înghesuite într'o inscripţie concisă cum trebue să fi fost aceea. Aşa fiind, se pot explica micele erorĭ ce le face autorul în acéstă naraţiune, ca de exemplu când spune că nava samiană mergea spre Egipt când se întêmplâ incidentul care o sili să se oprêscă la Platea, şi am vĕḑut la nota 5, pag. 211 că nu era natural ca o navă mergênd de la Samos spre Egipt să aibă într'însa o aşa mare cuantitate de provisiĭ încât să pó ă lăsa destul pentru un an luĭ Corobiu; e dar probabil, cum s'a observat în nota sus citată, că corabia revenia încărcată înapoĭ din Egipt. Presupunerea că ea se reîntorcea se maĭ confirmă prin faptul că dacă mergea spre Egipt nu ar fi pornit nicĭ o dată din Platea cu un vênt de est; la reîntórcere însă, acest vênt e tocmaĭ acela care, între Platea şi Samos, ar umfla pânḑele unuĭ bastiment mergênd spre capul Crio din Creta, cu scop pe urmă să apuce spre est d'a lungul cósteĭ meridionale al acesteĭ insule. Aşa dar Ero-

ὑποστήσαντες [1] αὐτῷ τρεῖς χαλκέους κολοσσοὺς ἑπταπήχεας τοῖσι γούνασι ἐρηρεισμένους. Κυρηναίοισι δὲ καὶ Θηραίοισι ἐς Σαμίους ἀπὸ τούτου τοῦ ἔργου πρῶτα φιλίαι μεγάλαι συνεκρήθησαν. [2]

ară o a ḑecea parte din câştigul lor, adică şése talanţĭ, şi puseră să se construiéscă un vas de aramă după modelul vasuluĭ de la Argos; împrejurul acestuĭ (vas) se află capete de grifonĭ în relief; şi îl aşeḑară în templul Junoneĭ dându'ĭ drept basă treĭ colosurĭ de aramă îngenuchiaţĭ şi de o înălţime de şépte coţĭ. Dela împrejurarea acésta datéză marea amicie pe care aŭ contractat'o Cirenieniĭ şi Terieniĭ pentru Samienĭ.

153. Οἱ δὲ Θηραῖοι, ἐπεί τε τὸν Κορώβιον λιπόντες ἐν τῇ νήσῳ ἀπίκοντο ἐς τὴν Θήρην, ἀπήγγελον ὥς σφι εἴη νῆσος ἐπὶ Λιβύῃ ἐκτισμένη. Θηραίοισι δὲ ἔαδε ἀδελφεόν τε ἀπ' ἀδελφεοῦ πέμπειν πάλῳ λαχόντα, καὶ ἀπὸ τῶν χώρων ἁπάντων ἑπτὰ ἐόντων ἄνδρας· [3] εἶναι δέ σφεων καὶ ἡγεμόνα καὶ βασιλέα Βάττον. Οὕτω

153. Terieniĭ, după ce lăsară pe Corobiu în insulă, se întórseră înapoĭ la Tera şi spuseră că fundaseră o colonie într'o insulă pe cósta Libieĭ. Atuncĭ Terieniĭ hotărîră să trimită (în colonie) câte unul din doĭ fraţĭ prin tragere la sorţĭ, precum şi (câţĭ-va) bărbaţĭ din fie care d'in-

---

dot, basânduse pe o inscripţie care nu relata decât în mod general acest episod, putea prea bine să se înşele în detaliurĭ şi să creadă că incidentul s'a întêmplat mergênd de la Samos în Egipt în loc de la reîntórcere din Egipt.

[1] ὑποστήσαντες. Literal »puind subt dênsul«. Aceste figurĭ colosale formaŭ deci basa crateruluĭ saŭ al vasuluĭ: în alte cuvinte ceea ce se numia »ὑποκρητηρίδιον«.

[2] φιλίαι μεγάλαι συνεκρήθησαν. Alianţa acésta, ḑice Blakesley, orĭ şi care să fi fost origina eĭ, a fost cimentată şi întreţinută de interese comerciale. Cu ajutorul Cirenienilor, Samieniĭ aŭ putut să ia parte la comerciul cu interiorul Africeĭ (Veḑĭ Cartea II, Cap. 32, şi Cartea III, Cap. 26). Pe de altă parte Cirenieniĭ găsiaŭ un târg pentru »silfium« al lor şi Terieniĭ pentru tincturile lor de purpură. Blakesley maĭ crede că Amasis regele Egiptuluĭ a făcut parte din liga acésta comercială.

[3] ἔαδε ἀδελφεόν τε ἀπ' ἀδελφεοῦ πέμπειν πάλῳ λαχόντα, καὶ ἀπὸ τῶν χώρων ἁπάντων ἑπτὰ ἐόντων ἄνδρας. Uniĭ vĕd o obscuritate în frasa acésta şi pe temeiul acesta presupun că textul a fost corupt. În orĭ ce cas cred că ea nu se póte bine traduce altfel decât am tradus'o pentru cuvîntul că τε şi καὶ separă aci în mod categoric idea trageriĭ la sorţĭ între fraţĭ de aceea a bărbaţilor delegaţĭ din fie-care comună. Nu ar fi corect să credem că între aceştĭ bărbaţĭ, delegaţĭ de comunele lor, se coprind şi fraţiĭ traşĭ la sorţĭ sin fie care familie. Eŭ înţeleg că în fie care familie unde eraŭ doĭ, patru saŭ dése fraţĭ, unul, doĭ şi treĭ respectiv, căḑuţĭ la sorţĭ se recrutaŭ ca colonĭ şi că afară de aceştia, din fie care sat saŭ comună plecaŭ şi alţiĭ dispuşĭ să emigrese de bună voe. În manuscrisul sancroftian în loc de »χώρων« şi »ἐόντων« avem »χωρέων« şi »ἐουσέων«.

δὴ στέλλουσι δύο πεντηκοντέρους[1] ἐς τὴν Πλατέαν.

154. Ταῦτα δὲ Θηραῖοι λέγουσι· τὰ δ' ἐπίλοιπα τοῦ λόγου, συμφέρονται ἤδη Θηραῖοι Κυρηναίοισι. Κυρηναῖοι γὰρ τὰ περὶ Βάττον οὐδαμῶς ὁμολογέουσι Θηραίοισι· λέγουσι γὰρ οὕτω· ἔστι τῆς Κρήτης Ἀξὸς πόλις,[2] ἐν τῇ ἐγένετο Ἐτέαρχος βασιλεύς, ὃς ἐπὶ θυγατρὶ ἀμήτορι, τῇ οὔνομα ἦν Φρονίμη, ἐπὶ ταύτη ἔγημε ἄλλην γυναῖκα.[3] Ἡ δὲ ἐπεσελθοῦσα ἐδικαίευ εἶναι καὶ τῷ ἔργῳ μητρυιὴ τῇ Φρονίμῃ, παρέχουσά τε κακὰ καὶ πᾶν ἐπ' αὐτῇ μηχανωμένη·[4] καὶ τέλος μαχλοσύνην[5] ἐπενείκασά[6] οἱ πείθει τὸν ἄνδρα ταῦτα ἔχειν οὕτω. Ὁ δὲ ἀναγνωσθεὶς ὑπὸ τῆς γυναι-

tre cele şépte despărţirĭ (ale insuleĭ); şi ca Batus să fie conducătorul şi regele lor. Astfel dar trimiseră eĭ două penticontere la Platea.

154. Acestea le spun Terieniĭ (singurĭ). În ceea ce privesce însă restul legendeĭ, Terieniĭ sunt de acord cu Cirenieniĭ. Câcĭ în ceea ce privesce istoria luĭ Batus, Cirenieniĭ nu spun de fel ca Terieniĭ; câcĭ iată ce spun (aceia): în Creta se află cetatea Axos în care domnia (o dată) Etearch; acesta avea o fată numită Fronima, câreia îĭ murise mama; atuncĭ Etearch îĭ dete o mamă vitregă, căsătorindu-se cu altă femee. Acésta, îndată ce intrâ în casă, justificâ şi prin purtarea eĭ că era o mamă vitregă pentru Fro-

---

[1] δύο πεντηκοντέρους. Justin (XIII, 7) reduce numĕrul acestor două nave la una, dar nu e cu putinţă să se fi trimis numaĭ una, câcĭ aşa nu s'ar putea transporta maĭ mult de cât 200 de colonĭ. Rawlinson observă aci marea precisiune în cifre care domnesce în tótă naraţiunea acésta teriană, (veḑĭ maĭ sus Cap. 148 »τρισὶ τριηκοντέροισι« şi »ἓξ μοίρας διεῖλον« şi Cap. 152 »ἓξ τάλαντα« »τρεῖς χαλκέους κολοσσούς« etc.) Penticontera era o navă avênd 25 perechĭ de lopeţĭ.

[2] τῆς Κρήτης Ἀξὸς πόλις. Acest oraş, desemnat ca Ὄαξος în unele manuscrise de a doua mână precum şi în scrierile luĭ Stefan Bizantinul, îşĭ reţine şi astăḑĭ numele, şi era situat spre miaḑă nópte de muntele Ida, nu departe de Gnosus. Numele, după părerea etimologiştilor, derivă dela ἀξὸς saŭ *Fάξος*, adică dela rădăcina *Fαγω* care indica stâncile prăpăstióse carĭ încongióră din tóte pârţile acest oraş. Cuvîntul latinesc saxum (stâncă) este legat etimologicesce cu *Fάξος* şi s'aŭ găsit medaliĭ la Axos în Creta unde numele acestuĭ oraş este scris în forma nu Oaxos dar Saxos. Forma Oaxos este unicul exemplu unde vedem un digama transformat în omicron.

[3] ὃς ἐπὶ θυγατρὶ ἀμήτορι, τῇ οὔνομα ἦν Φρονίμη, ἐπὶ ταύτη ἔγημε ἄλλην γυναῖκα. Acéstă frasă este atât de idiomatică încât este imposibil s'o traducem textual. O traducere textuală ar glăsui astfel: »carele peste fiica luĭ lipsită de mamă, al câreia nume era Fronima, peste ea (ḑic) se căsători cu o altă femee«. Preposiţia ἐπὶ exprimă situaţia de epitropă în care regele puse pe acésta a doua soţie peste fiica luĭ.

[4] πᾶν ἐπ' αὐτῇ μηχανωμένη. În Cartea V, Cap. 62 avem o expresie identică: »πᾶν ἐπὶ τοῖσι Πεισιστρατίδῃσι μηχανώμενοι«.

[5] μαχλοσύνην. Termen care denotă lipsa de pudóre la femeĭ: el nu se aplică la crima unuĭ bărbat.

[6] ἐπενείκασα. Câte-va manuscrise, între carĭ acel din Florenţa, aŭ ἐπενέγκουσα. Forma însă ἐπενείκας este necontroversată de manuscrise maĭ jos la Cap. 166.

κὸς ἔργον οὐκ ὅσιον ἐμηχανᾶτο ἐπὶ τῇ θυγατρί. Ἦν γὰρ δὴ Θεμίσων, ἀνὴρ Θηραῖος ἔμπορος, ἐν τῇ Ἀξῷ· τοῦτον ὁ Ἐτέαρχος παραλαβὼν ἐπὶ ξείνια[1] ἐξορκοῖ, ἦ μέν οἱ διηκονήσειν, ὅ τι ἂν δεηθῇ. Ἐπεί τε δὲ ἐξόρκωσε, ἀγαγών οἱ παραδιδοῖ τὴν ἑωυτοῦ θυγατέρα καὶ ταύτην ἐκέλευε καταποντῶσαι ἀπαγαγόντα· ὁ δὲ Θεμίσων περιημεκτήσας[2] τῇ ἀπάτῃ τοῦ ὅρκου καὶ διαλυσάμενος τὴν ξεινίην, ἐποίεε τοιάδε· παραλαβὼν τὴν παῖδα ἀπέπλεε· ὡς δὲ ἐγένετο ἐν τῷ πελάγεϊ, ἀποσιεύμενος τὴν ἐξόρκωσιν[3] τοῦ Ἐτεάρχου, σχοινίοισι αὐτὴν διαδήσας κατῆκε ἐς τὸ πέλαγος, ἀνασπάσας δὲ ἀπίκετο ἐς τὴν Θήρην.

155. Ἐνθεῦτεν δὲ τὴν Φρονίμην παραλαβὼν Πολύμνηστος, ἐὼν τῶν Θηραίων ἀνὴρ δόκιμος, ἐπαλλακεύετο· χρόνου δὲ περιϊόντος ἐξεγέ-

nima, tratând'o cu rĕutate şi născocind tot felul de lucrurĭ în contra eĭ: în fine o acusâ de crima lipseĭ de pudóre şi făcu pe bărbatul eĭ ca să creadă că aşa era. Acesta, convins fiind de soţia luĭ, imaginâ un (plan) nelegiuit în contra fiiceĭ luĭ. În Axos se afla un comersant din Tera (numit) Temison; Etearch, făcênd dintr'ênsul óspele sĕŭ, îl puse să jure că îl va servi întru tóte câte (le) ar cere. După ce îl legâ cu jurămênt, el îĭ aduse şi îĭ predete pe fiica luĭ, dându-ĭ ordin s'o ducă departe şi s'o arunce în mare; Temison însă se revoltă în contra unuĭ (asemenea) abus al jurămêntuluĭ şi, rupênd (legăturile) de ospitalitate, făcu cele ce urméză: luâ pe fata cu (el) şi pluti de acolo; când ajunse în marea deschisă, ca să salveze jurămêntul ce i'l impusese Etearch, o legâ cum trebue cu funiĭ şi o scoborâ în mare, pe urmâ scoţênd-o iar, plecâ la Tera.

155. În urma acestora, Polimnest, un bărbat cu vaḑă din Tera, luâ pe Fronima pe lângă el şi trâi cu dênsa; după ce

---

[1] ἐπὶ ξείνια. Adică îl tratâ cu ospitalitate şi îĭ făcu darurĭ. În textul aldin avem ξενίῃ în loc de ξείνια. În Cartea VI, Cap. 62 maĭ avem un cas analog unde se légă cineva prin îndatorirea ce o reclamă recunoscinţa pentru ospitalitate primită.

[2] περιημεκτήσας. Acest verb exprimă în Erodot o violentă indignare. Se maĭ găsesce în Cartea I, Cap. 44 »περιημεκτέων δὲ τῇ συμφορῇ δεινῶς«. In Cartea III, Cap. 64 avem »περιημεκτήσας τῇ ἀπάσῃ συμφορῇ« şi în Cartea VIII, Cap. 109: »οὗτοι μάλιστα ἐκπεφευγότων περιημέκτεον«.

[3] ἀποσιεύμενος τὴν ἐξόρκωσιν »ca să salveze jurămêntul impus«. Asemenea maĭ jos la Cap. 203, avem »λόγιόν τι ἀποσιεύμενοι«.

νετό οἱ παῖς[1] ἰσχνόφωνος καὶ τραυλὸς,[2] τῷ οὔνομα ἐτέθη Βάττος,[3] ὡς Θηραῖοί τε καὶ Κυρηναῖοι λέγουσι· ὡς μέντοι ἐγὼ δοκέω, ἄλλο τι·[4] Βάττος δὲ μετουνομάσθη, ἐπεί τε ἐς Λιβύην ἀπίκετο, ἀπό τε τοῦ χρηστηρίου τοῦ γενομένου ἐν Δελφοῖσι αὐτῷ καὶ ἀπὸ τῆς τιμῆς, τὴν ἔσχε, τὴν ἐπωνυμίην ποιεύμενος· Λίβυες γὰρ βασιλέα »Βάττον« καλέουσι·[5] καὶ τούτου εἵνεκα[6] δοκέω θεσπίζουσαν τὴν Πυθίην καλέσαι μιν Λιβυκῇ γλώσσῃ, εἰδυῖαν, ὡς βασιλεὺς ἔσται ἐν Λιβύῃ. Ἐπεί τε γὰρ ἠνδρώθη οὗτος, ἦλθε ἐς Δελφοὺς

trecu cât va timp, el avu cu ea un fiŭ carele vorbia cu greutate şi pronunţa prost şi căruia ĭî dete numele de Batus, după spusele Terienilor şi a Cirenienilor; părerea mea însă (este) că (ĭî dete) un alt (nume) óre care; (cred) că numele luĭ Batus a fost schimbat pe urmă, după ce a sosit în Libia, şi acésta din causa oracoluluĭ privitor la dênsul ce s'a pronunţat la Delfĭ, şi din causa demnităţiĭ la care a ajuns: câcĭ Libieniĭ numesc un rege »Batus«; şi de aceea cred că Piπερὶ τῆς φωνῆς·[1] ἐπειρωτέοντι δὲ οἱ χρᾷ ἡ Πυθίη τάδε·

---

[1] παῖς. Aci, ca şi maĭ jos la Cap. 160 şi 161, găsim în multe ediţiĭ forma πάϊς în loc de παῖς: dar acésta este o »dieresis« cu totul străină luĭ Erodot.

[2] ἰσχνόφωνος καὶ τραυλὸς. Wesseling propune în acelaş sens aci ἰσχόφωνος. Atât ἰσχνόφωνος cât şi τραυλὸς se referă la unul şi acelaş defect al limbiĭ, acela de a articula cu greŭ. Singura nuanţă care se pare că există între aceste două cuvinte este că ἰσχνόφωνος indică dificultate în a lega împreună două silabe, pe când τραυλὸς indică un defect în pronunţarea literilor. Negăsind în limba nóstră termene technice pentru a traduce aceste ideĭ, m'am servit de perifrase şi am tradus »ἰσχνόφωνος« prin »carele vorbia cu greutate« şi »τραυλὸς« prin »articula prost«.

[3] Βάττος. În limba elină »βαττόλογος« însemnéză un om care nu póte să vorbéscă bine, care repetă silabele şi se împiedică la vorbă, întocmaĭ ca ἰσχνόφωνος.

[4] ἄλλο τι. Nu mě pot uni aci cu părerea acelor carĭ, pentru a scăpa pe Erodot de imputarea că nu cunoscea primul nume a luĭ Batus, interpretéză aceste cuvinte prin »ob aliam quandam causam«. E în adevêr fórte extraordinar ca Erodot să nu fi cunoscut primul nume al luĭ Batus, câcĭ el trebue să fi fost familiar cu odele luĭ Pindar carele (Pith V, 81), ne spune că acel nume a fost Aristotel înainte de a'l fi schimbat oracolul în Batus. Deşi o aşa scăpare din vedere din partea autoruluĭ e curiósă, totuşĭ acésta nu ne justifică a traduce, cum fac uniĭ, »pentru vre o altă raţiune«, şi e clar aci că ἄλλο se referă la οὔνομα.

[5] Λίβυες γὰρ βασιλέα »Βάττον« καλέουσι. Esechiu, la cuvîntul »βάττος«, confirmă acéstă aserţiune a luĭ Erodot; Rawlinson însă este dispus a crede că Esechiu s'a basat pe chiar pasagiul acesta din autorul nostru şi de aceea nu îl consideră ca o autoritate independentă.

[6] καὶ τούτου εἵνεκα. La Delfĭ Pausanias spune că ar fi vědut o statue a luĭ Batus într'un car, încoronat fiind de o figură alegorică represintând Libia pe când carul era condus de o altă figură represintând Cirena. Acest autor maĭ spune că la Delfĭ atuncĭ se spunea în privinţa acesteĭ statuĭ că la Cirene Batus ar fi căpătat facultatea de a vorbi din causa spaimeĭ ce i ar fi inspirat-o întâlnirea luĭ cu un leŭ aprópe de cetate (vedĭ Pausanias X, 15, 4). Se presupunea că statua era opera luĭ Amfion, fiul luĭ Acestor, un sculptor din Cnosa. Se vede că acéstă statue nu exista la Delfĭ pe timpul luĭ Erodot, câcĭ altfel el de sigur ar fi menţionat'o o dată cu legenda asociată cu dênsa. Daca ea a fost în adevêr lucrarea luĭ Amfion, e evident că ea nu putea să fi existat pe timpul luĭ Erodot, acel sculptor fiind contimporan cu resbelul peloponesiac.

»Βάττ', ἐπὶ φωνὴν ἦλθες·[2] ἄναξ δέ σε Φοῖβος Ἀπόλλων
»Ἐς Λιβύην πέμπει μηλοτρόφον οἰκιστῆρα.«[3]

ὥσπερ εἰ εἴποι Ἑλλάδι γλώσσῃ χρεωμένη· »Ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ φωνὴν ἦλ»θες.«[4] Ὁ δὲ ἀμείβετο τοῖσδε· »Ὦναξ,[5] ἐγὼ μὲν ἦλθον παρὰ σὲ »χρησόμενος περὶ τῆς φωνῆς, σὺ »δέ μοι ἄλλα ἀδύνατα χρᾷς, κε»λεύων Λιβύην ἀποικίζειν·[6] τέῳ δυ-

tia, proorocind, l'ar fi apostrofat în limba libiană, sciind bine că el era să devie rege în Libia. Căcĭ când ajunse acesta la vîrsta de maturitate, merse la Delfĭ (spre a consulta oracolul) în privinţa glasuluĭ luĭ: la întrebările luĭ, Pitia rĕspunse precum urméză:

»Viĭ pentru glasu'ţĭ Batus.— Apolon, poruncesce
»Să ducĭ o colonie în Libia ce oĭ cresce.«

adică, ca cum ar fi ḑis în limba elină: »O rege, aĭ venit (să mĕ

---

[1] περὶ τῆς φωνῆς. »In privinţa glasuluĭ« adică, ca să vadă ce era de făcut pentru a se vindeca de imperfecţiunea şi de dificultatea ce o avea în a se exprima şi a vorbi.

[2] ἐπὶ φωνὴν ἦλθες. Identic în sens cu »περὶ τῆς φωνῆς« de maĭ sus. Creutzer traduce fórte bine »vocis causa venisti«. Oracolul acesta ni s'a transmis textual de Diodor din Sicilia, însă cu mult maĭ complect. El se compunea din nouă versurĭ carĭ sunaŭ astfel:

»Βάττ' ἐπὶ φωνὴν ἦλθες· ἄναξ δέ σε Φοῖβος Ἀπόλλων
»Εἰς Λιβύην πέμπει καλλιστέφανον Κυρήνης
»Εὐρείης ἄρχειν, καὶ ἔχειν βασιληΐδα τιμήν.
»Ἔνθα σε βάρβαροι ἄνδρες, ἐπὰν Λιβύης ἐπιβήῃς
»Βαιτοφόροι ἐπίασι· σὺ δ' εὐχόμενος Κρονίωνι
»Παλλάδι τ' ἐγρεμάχῃ γλαυκώπιδι καὶ Διός υἱῷ
»Φοίβῳ ἀκερσεκόμῃ νίκην ὑποχείριον ἕξεις
»Καὶ μάκαρος Λιβύης καλλιστεφάνου βασιλεύσεις
»Αὐτὸς καὶ γένος ὑμόν· ἄγει δέ σε Φοῖβος Ἀπόλλων«.

[3] οἰκιστῆρα. Manuscrisele luĭ Sancroft şi luĭ Wesseling aŭ οἰκίζοντα. Traducerea literală a acestuĭ oracol este: »Batus, aĭ venit pentru glasul tĕŭ; stăpî»nul (meŭ), Febus-Apolon te trimite ca să stabilescĭ o colonie în Libia cea nutri»tóre de oĭ«. Expresia »Libia cea nutritóre de oĭ« concordă cu expresiĭ analoge aplicate de alţĭ autorĭ elenĭ şi latinĭ acesteĭ ţêrĭ celebre în antichitate pentru turmele marĭ ce le crescea. Astfel Omer în Odisea IV, vers. 85 şi 86, ḑice:

»Καὶ Λιβύην, ἵνα τ'ἄρνες ἄφαρ κερασὶ τελέθουσι
»Τρὶς γὰρ τίκτει μῆλα τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτόν«.

Am vĕḑut în nota precedentă că în versiunea acestuĭ oracol, precum ni-l transmite Diodor din Sicilia, epitetul μηλοτρόφον este înlocuit cu acel de καλλιστέφανον.

[4] ὥσπερ εἰ εἴποι Ἑλλάδι γλώσσῃ χρεωμένη· Ὦ βασιλεῦ ἐπὶ φωνὴν ἦλθες. Câţĭ-va comentatorĭ, între carĭ şi Valckener, aŭ creḑut că aceste cuvinte aŭ fost intercalate aci într'o notă: de aceea Valckener, le închide în parentesă. Creutzer însă şi ceĭ maĭ mulţĭ comentatorĭ astăḑĭ nu găsesc argumentele produse suficiente pentru a pune în suspiciune autenticitatea acestuĭ pasagiŭ.

[5] Ὦναξ. Câte-va manuscrise aŭ aci »Ὦ ἄναξ« care se găsesce şi în textul luĭ Blakesley. Forma însă »ὦναξ« pentru »ὦ ἄναξ« este destul de comună în Erodot şi se află chiar necontestată în Cartea II, Cap. 159 şi în Cartea acésta, maĭ sus la Cap. 150: de aceea am conservat-o şi aci. Am tradus prin »Stăpâne« ca maĭ aplicabil oraculuĭ decât titlul de rege.

[6] Λιβύην ἀποικίζειν. Aceeaşĭ expresie o găsim în Cartea I, la Cap. 94: »Τυρσηνίην ἀποικίσαι«: ea însemnéză a popula un loc cu colonĭ luaţĭ (ἀπὸ) din

»νάμι;[1] κοίῃ χειρί;« Ταῦτα λέγων οὐκὶ ἔπειθε ἄλλα οἱ χρᾶν. Ὡς δὲ κατὰ ταὐτὰ ἐθέσπιζέ οἱ καὶ[2] πρότερον, οἴχετο μεταξὺ[3] ἀπολιπὼν[4] ὁ Βάττος ἐς τὴν Θήρην.

156. Μετὰ δὲ αὐτῷ τε τούτῳ καὶ τοῖσι ἄλλοισι Θηραίοισι συνεφέρετο παλιγκότως.[5] Ἀγνοεῦντες δὲ τὰς συμφορὰς οἱ Θηραῖοι ἔπεμπον ἐς Δελφοὺς περὶ τῶν παρεόντων κακῶν.[6] Ἡ δὲ Πυθίη σφι ἔχρησε συγ-

»consulţĭ) pentru glasul tĕŭ!« Iar el, la aceste cuvinte, rĕspunse: »Stăpâne, am venit la »tine ca să te consult în privinţa glasuluĭ meŭ, dar tu îmĭ »rĕspunḑĭ despre altele imposibile, ordonându'mĭ să duc o »colonie în Libia! cu ce putere? »cu ce braţ?« Cu tóte cuvintele acestea el nu isbuti (s'o îndemne) să-ĭ dea alt rĕspuns. Vĕḑênd Batus că (ea) îĭ repeta aceleaşĭ cuvinte ca înainte, el o lăsâ pe când (încă vorbia) şi plecâ la Tera.

156. În urma acestora, nenorocirĭ repetite căḑură atât asupra (luĭ Batus) însuşĭ cât şi asupra celor lalţĭ locuitorĭ din Tera. Nepricepênd Terieniĭ nenorocirile (lor), eĭ trimiseră (să con-

---

alt loc. De aceea şi verbul este cu totul transitiv şi cere acusativul numeluĭ loculuĭ colonisat. Pe latinesce am traduce »In Libyam coloniam ducere«.

[1] δυνάμι. Blakesley scrie aci »δυνάμει«, deşi în Cartea II, la Cap. 102, menţine forma ordinară.

[2] καὶ. Unele ediţiĭ, neţinênd seamă de autoritatea manuscriselor, înseréză aci pronumele înaintea conjuncţiuniĭ acesteia şi scriŭ »ἐθέσπιζέ οἱ ἡ« saŭ »ἐθέσπιζὲ οἱ τῇ«, dar nu există necesitate de a se exprima aci pronumele.

[3] μεταξὺ. În acelaş sens în care se ia în Cartea II, la Cap. 158: »Νεκὼς μέν νυν μεταξὺ ὀρύσσων ἐπαύσατο«, adică în mijlocul celor ce se petreceaŭ, luat în sens timporal şi nicĭ cum local: în alte cuvinte »chiar pe când Pitia nu înceta de a repeta aceleaşĭ cuvinte, Batus o părăsi şi plecâ la Tera«. Maĭ avem un exemplu unde μεταξὺ e luat în sensul acesta maĭ sus la Cap. 129: »πολλάκις δὲ, ἐπελαυνόντων (adică τῶν Σκυθέων) ἐπὶ τοὺς Πέρσας μεταξὺ«, adică: »chiar pe când Sciţiĭ atacaŭ pe Perşĭ«.

[4] ἀπολιπὼν. Adică »τὴν Πυθίην«.

[5] συνεφέρετο παλιγκότως. Verbul aci este impersonal şi echivalent cu »accidere« în latinesce. Adverbul exprimă idea uneĭ rânĭ care se tot redeschide pricinuind durerĭ repetite. Calamităţile carĭ căḑură asupra Terienilor şi asupra luĭ Batus, la carĭ face aci alusie autorul, trebue să fi fost luptele civile despre carĭ vorbesce Menecles istoricul din Barca în Cirenaica, carele a trăit pe la anul 120 înaintea luĭ Christos. El ne spune că se iviră în Tera lupte civile violente, şi că Batus, carele era şeful uneĭ facţiunĭ, fu învins de facţiunea adversă şi exilat din insulă împreună cu toţĭ partisaniĭ luĭ, şi că atuncĭ a recurs el la oracolul din Delfĭ, care îĭ spuse că trebuia să fundeze o colonie pe continentul Libieĭ.

[6] περὶ τῶν παρεόντων κακῶν. Întocmaĭ ca maĭ sus la Cap. 158: »περὶ τῆς φωνῆς«.

κτίζουσι Βάττῳ Κυρήνην τῆς Λιβύης ἄμεινον πρήξειν.[1] Ἀπέστελλον μετὰ ταῦτα τὸν Βάττον οἱ Θηραῖοι δύο[2] πεντηκοντέροισι. Πλώσαντες δὲ ἐς τὴν Λιβύην οὗτοι, οὐ γὰρ εἶχον ὅ τι ποιέωσι ἄλλο, ὀπίσω ἀπαλλάσσοντο ἐς τὴν Θήρην.[3] Οἱ δε Θηραῖοι καταγομένους ἔβαλλον καὶ οὐκ ἔων τῇ γῇ προσίσχειν, ἀλλ' ὀπίσω πλώειν ἐκέλευον. Οἱ δὲ, ἀναγκαζόμενοι ὀπίσω ἀπέπλωον,[4] καὶ ἔκτισαν νῆσον[5] ἐπὶ Λιβύῃ κειμένην, τῇ οὔνομα, ὡς καὶ πρότερον εἰρέθη,[6] ἐστὶ Πλατέα. Λέγεται δὲ ἴση εἶναι ἡ νῆσος τῇ νῦν Κυρηναίων πόλι.[7]

sulte oracolul) la Delfĭ asupra relelor de carĭ suferiaŭ. Atuncĭ Pitia le rĕspunse că daca eĭ şi cu Batus împreună ar întemeia Cirene în Libia, ar face fórte bine. Atuncĭ Terieniĭ porniră pe Batus cu două pentecontere. Acestia plecară în Libia, (pe urmă) ne maĭ avênd ce face (acolo), se întórseră înapoĭ la Tera. Terieniĭ însă aruncară cu săgeţĭ în contra lor, când se apropiară, şi ne-lăsându-ĭ să se scobóre pe mal, îĭ somară să plece înapoĭ. Eĭ (atuncĭ), siliţĭ, plutiră înapoĭ şi se aşeḑară pe insula de pe lângă cósta Libieĭ, al căruĭ nume, precum s'a maĭ ḑis înainte, era Platea. Se ḑice

---

[1] σφι ἔχρησε συγκτίζουσι Βάττῳ Κυρήνην τῆς Λιβύης ἄμεινον πρήξειν. Din causa dificultăţiĭ gramaticale resultând din nepotrivirea dativuluĭ συγκτίζουσι cu ἄμεινον, s'aŭ propus aci o sumă de variante în locul textuluĭ adoptat: de exemplu Reiskiu propune συγκτίζοντας; Schäfer e dispus să schimbe πρήξειν în παρέξειν. Nimic însă nu ne justifică a face ast-fel de schimbărĭ neautorisate de vre un text manuscris. E fórte probabil că autorul, când a scris, nu a observat riguros construcţia fraseĭ şi a lăsat dativul συγκτίζουσι fără a 'şĭ da seamă de urmarea ἄμεινον πρήξειν. care nu diferă de ἄμεινον συνείσεσθαι maĭ sus la Cap. 15, şi unde, din causa luĭ »σὺν«, avem dativul »πειθομένοισι δὲ ἄμεινον συνείσεσθαι«. În traducerea acestuĭ pasagiŭ suntem siliţĭ să considerăm pe συγκτίζουσι ca cum am fi avut »συγκτίζοντας... ἄμεινον πράξειν« ar face adică cel maĭ bun lucru, în alte cuvinte ar face să înceteze calamităţile ce cădeaŭ asupra Terienilor.

[2] δύο. Erodot întrebuinţéză forma acésta atât pentru dativ cât şi pentru genitiv.

[3] ἐς τὴν Θήρην. Am tradus aceste cuvinte prin »până la Tera« pentru că din cele ce urméză se vede că eĭ nu aŭ debarcat ci aŭ venit numaĭ până aprópe de insulă.

[4] ἀπέπλωον. Adevêrat că aci în majoritatea manuscriselor stă scris ἀπέπλεον; tot aşa şi la capitolul următor: însă ediţiile cele maĭ autorisate aŭ adoptat în ambele aceste pasagiurĭ forma ἀπέπλωον pe temeiul că în Cartea VI, la Cap. 116, manuscrisele sunt unanime în favórea formeĭ περιέπλωον.

[5] ἔκτισαν νῆσον. Substantivul νῆσον nu se referă strict la ἔκτισαν. Ceea ce se referă în realitate acestuĭ verb sunt stabilimentele saŭ locuinţele carĭ s'aŭ ridicat pe insulă. Avem »ἔκτισαν χῶρον ἀντίον τῆς νήσου« la capitolul următor.

[6] ὡς καὶ πρότερον εἰρέθη. Veḑĭ maĭ sus la Cap 151. Aci textul florentin are ἠρέθη.

[7] ἴση εἶναι ἡ νῆσος τῇ νῦν Κυρηναίων πόλι. În adevêr spaţiul ocupat de ruinele Cireneĭ este egal ca întindere cu suprafaţa insuleĭ Bomba, presupusă a fi acéstă Platea.

157. Ταύτην οἰκέοντες δύο ἔτεα, οὐδὲν γάρ σφι χρηστὸν[1] συνεφέρετο, ἕνα αὐτῶν καταλιπόντες οἱ λοιποὶ πάντες ἀπέπλεον ἐς Δελφούς· ἀπικόμενοι δὲ ἐπὶ τὸ χρηστήριον ἐχρέωντο, φάμενοι οἰκέειν τε τὴν Λιβύην καὶ οὐδὲν ἄμεινον πρήσσειν οἰκεῦντες· ἡ δὲ Πυθίη σφι πρὸς ταῦτα χρᾷ τάδε·

»Αἲ τὺ ἐμεῦ Λιβύην μηλοτρόφον[2] οἶδας
[ἄμεινον][3]
«Μὴ ἐλθὼν ἐλθόντος, ἄγαν ἄγαμαι[4] σοφί-
[ην σευ·]»

Ἀκούσαντες δὲ τούτων οἱ ἀμφὶ τὸν Βάττον[5] ἀπέπλωον ὀπίσω· οὐ γὰρ δή σφεας ἀπίει ὁ θεὸς τῆς ἀποικίης πρὶν δὴ[6] ἀπίκωνται ἐς αὐτὴν τὴν Λιβύην.[7] Ἀπικόμενοι δὲ ἐς τὴν νῆσον καὶ ἀναλαβόντες, τὸν ἔλιπον, ἔκτι-

că insula (acésta) este egală în întindere cu cetatea de astăḑĭ a Cirenienilor.

157. Eĭ locuiră doĭ anĭ în (insula) acésta, şi vĕḑênd că nu resulta pentru eĭ nicĭ o îmbunătăţire (de sórtă), lăsând pe unul dintr'ênşiĭ acolo, plutiră ceĭ l'alţĭ cu toţiĭ la Delfi; când ajunseră la oracol, îl consultară, spuind că locuiaŭ în adevêr în Libia şi că cu tóte că locuiaŭ (acolo) starea lor nu se îmbunătăţise de fel; Pitia atuncĭ le dete rĕspunsul următor:

»Daca tu care n'aĭ fost,
»Cunoscĭ maĭ bine decât mine,
»Care am umblat'o tótă,
»Cea Libie cu oĭ multe
»Atuncĭ eştĭ tare meşter!

Când Batus şi cu tovarăşiĭ luĭ auḑiră aceste cuvinte, eĭ pluσαν αὐτῆς τῆς Λιβύης χῶρον ἀντίον τῆς νήσου, τῷ οὔνομα ἦν Ἄζιρις,[1] τὸν νάπαι[2] τε κάλλισται ἐπ' ἀμφότερα συγκληΐουσι, καὶ ποταμὸς τὰ ἐπὶ θάτερα παραῤῥέει.

---

[1] οὐδὲν γάρ σφι χρηστὸν. Blakesley crede că autorul a întrebuinţat expresia negativă în loc de »πάντα πονηρὰ« prin eufemism, pentru a evita cuvinte de rĕŭ augur vorbind de o colonie existentă. Acésta se póte, dar e posibil iar ca cuvintele să fie naturale.

[2] Λιβύην μηλοτρόφον. E sigur aprópe că oracolul s'a pronunţat în dialectul doric şi că forma originală a cuvintelor a fost »Λιβύαν μαλοτρόφον«. Plutarc, citând acest oracol, întrebuinţéză cuvintele »Λιβύαν μαλοτρόφον« ceea ce mĕ convinge că aşa aŭ glăsuit cuvintele originale, dar trebue să ne conformăm cu unanimitatea manuscriselor carĭ aci aŭ forma ionică. E însă de observat că de şi avem acea formă ionică în tóte manuscriptele, totuşĭ maĭ jos în oracolul citat la Cap. 159, avem aceeaşĭ unanimitate în favórea formeĭ dorice »γᾶς ἀναδαιομένας«. Se póte că aci precum şi iar în casul oraculuĭ din Cap. 159, unde iarăşĭ avem forma ionică »Λιβύην μηλοτρόφον«, să se fi vulgarisat textul oracululuĭ în Ionia în dialectul local şi ca Erodot să-l citeze în forma maĭ bine cunoscută cititorilor luĭ, iar oracolul din Cap. 159, fiind necunoscut de popor în general, se citéză în forma luĭ originală; acésta este însă o pură ipotesă şi nu póte avea altă valóre decât ca atare.

[3] οἶδας ἄμεινον. Plutarc, citând acest oracol, întrebuinţéză cuvintele »οἶσθας ἄρειον« în loc de οἶδας ἄμεινον«.

[4] ἄγαν ἄγαμαι. »Fórte mult admir«.

[5] οἱ ἀμφὶ τὸν Βάττον. Se înţeleg nu numaĭ tovarăşiĭ luĭ Batus, dar înşuşĭ Batus. De aceea am tradus »Batus şi cu tovarăşiĭ luĭ«.

[6] δή. Aci, ca în alte multe alte pasagiurĭ în Erodot, acéstă particulă este întrebuinţată de autor ca să indice că revine la punctul unde avea de scop să aducă pe cititor. Am tradus prin »dar«, luat în sensul cuvîntuluĭ frances »donc«.

[7] ἐς αὐτὴν τὴν Λιβύην. «În chiar Libia« adică »pe continentul Libieĭ«.

158. Τοῦτον οἴκεον τὸν χῶρον ἓξ ἔτεα· ἑβδόμῳ δέ σφεας ἔτεϊ παραιτησάμενοι οἱ Λίβυες, ὡς ἐς ἀμείνονα χῶρον ἄξουσι, ἀνέγνωσαν[3]

tiră înapoĭ; câcĭ (era evident că) ḑeul nu voia să'ĭ érte din colonizare maĭ 'nainte ca eĭ să se aşeḑe, chiar pe continentul Libieĭ. După ce sosiră eĭ la insulă şi luară cu dênşiĭ pe acela pe carele îl părăsiseră, eĭ fundară chiar (pe continentul) Libieĭ, în faţa insuleĭ, o colonie, al căruĭ nume fu Aziris, într'un loc închis de ambele părţĭ cu délurĭ frumóse şi umbróse şi pe lângă care curge o gîrlă.

158. Eĭ ocupară acéstă localitate şése anĭ: însă în anul al şéptelea, Libieniĭ îĭ îndemnară s'o părăséscă promiţênd

---

[1] χῶρον ἀντίον τῆς νήσου, τῷ οὔνομα ἦν Ἄζιρις. Dacă insula Platea corespunde cu Bomba de astăḑĭ, locul pe care îl numesce aci Erodot Aziris era situat în valea gîrleĭ numite astăḑĭ »Temineh« şi care în vechime purta numele de Paliurus. Localitatea în vecinătatea acesteĭ gîrle corespunde cât se póte de exact cu descrierea luĭ Erodot, astfel încât putem ḑice cu siguranţă că acolo se afla acest al doilea aşeḑământ al Terienilor. Kiepert însă, pe temeiul unuĭ pasagiŭ din Scilax, (Peripl. p. 107) pune acest Aziris la apusul promontoriuluĭ Ras-el-tin, adică în locul însemnat »Aziris« (după Kiepert) în harta alăturată. Pasagiul însă din Scilax pe care se baséză Kiepert este prea corupt şi prea vag pentru a constitui o autoritate suficientă, maĭ ales că localitatea nu corespunde de fel cu descrierea din textul nostru »τὸν νάπαι τε κάλλισται ἐπ ἀμφότερα συγκληΐουσι καὶ ποταμὸς τὰ ἐπὶ θάτερα παραῤῥέει«. Întru cât privesce numele de Aziris, Calimach, în imnul luĭ către Apolon, numesce locul acesta Ἄζιλις. În dicţionarul luĭ Ştefan Bizantinul la cuvîntul »Ἄζιλις«, citim: »Ἄζιλις, πόλις Λιβύης· οἱ δὲ περὶ Σαλούστιον οὐ πόλιν, ἀλλὰ τόπον φασὶ καὶ ποταμὸν εἶναι· τινὲς δὲ Ἄζιριν μετὰ τοῦρ λέγουσι τὸν χῶρον· Χάραξ δὲ Ἄξιριν λέγει αὐτήν«. Ptolomeŭ o numesce Axilis.

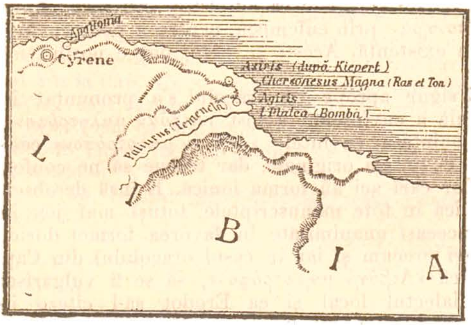

[2] νάπαι. Văĭ umbróse cu pădure désă de o parte şi de alta. Bizet zice că cuvîntul e sinonim cu »ὀρεινὸς ὑλώδης τόπος«. Acésta descrie întocmaĭ localitatea de pe lângă gura gîrleĭ »Temineh«.

[3] ἀνέγνωσαν. Rawlinson face o observaţie fórte justă atrăgênd atenţia cititoruluĭ asupra acestuĭ cuvînt ca indicând bunele relaţiĭ carĭ existaŭ între colonĭ şi indigenĭ. Fără îndoélă că aci coloniĭ formaŭ elementul civilisator şi nu asupritor, astfel încât Libieniĭ priviaŭ pe Terienĭ ca nisce binefăcătorĭ, se

ἐκλιπεῖν. Ἦγον δέ σφεας ἐνθεῦτεν οἱ Λίβυες ἀναστήσαντες πρὸς ἑσπέρην· καὶ τὸν κάλλιστον τῶν χώρων ἵνα διεξιόντες οἱ Ἕλληνες μὴ ἴδοιεν, συμμετρησάμενοι τὴν ὥρην τῆς ἡμέρης[1], νυκτὸς παρῆγον· ἔστι δὲ τῷ χώρῳ τούτῳ οὔνομα Ἴρασα[2]· ἀγαγόντες δέ σφεας ἐπὶ κρήνην λεγομένην εἶναι Ἀπόλλωνος[3] εἶπαν· »Ἄνδρες Ἕλληνες, ἐνθαῦτα ὑμῖν »ἐπιτήδεον οἰκέειν· ἐνθαῦτα γὰρ ὁ »οὐρανὸς τέτρηται«.[4]

că îĭ vor conduce într'o localitate maĭ bună. Libienii atuncĭ îĭ conduseră făcêndu-ĭ să plece spre apus; şi ca să nu observe Elinii, în trecerea lor, cea maĭ bună din tóte localităţile, calculând ora din ḑi (la care trebuiaŭ să pornéscă de la Aziris), trecură (pe acolo) nóptea; numele acesteĭ localităţĭ este Irasa: în fine, aducêndu-ĭ la izvorul ce se numesce al luĭ Apolon le ḑiseră: »Elinilor, aicea are »să fie bine pentru voĭ ca să »locuiţĭ; căcĭ aicea pică cerul«.

---

puneaŭ la disposiţia lor la cas de nevoe şi le indicaŭ chiar locurile maĭ avantagióse ca aşeḑĕminte. În acelaş timp, adaogă Rawlinson, trebue să maĭ notăm deplina încredere de care aŭ dat probe coloniĭ către indigenĭ depărtându-se de mare şi aşeḑându-se în interior, căcĭ atât Cirene, precât şi Barca, sunt locurĭ la o distanţă óre-care de mare. Rawlinson compară acésta cu relaţiunele cordiale a primilor colonĭ Englesĭ în America cu indigeniĭ.

[1] συμμετρησάμενοι τὴν ὥρην τῆς ἡμέρης.» Calculară ora din ḑi« adică ora din ḑi la care eĭ trebuiaŭ să plece ca să trécă nóptea prin localitatea cea bună pe care voiaŭ s'o ascundă colonilor.

[2] Ἴρασα. Nu s'a determinat încă bine unde era situat acest loc. Firesce că între Aziris şi Cirene, adică la apus de Aziris şi la răsărit de Cirene. Pindar pomenesce acest loc (Pit. II. 106). Pacho presupune că el se afla aprópe de tot de Cirene, chiar acolo unde începe platoul pe care se ridică oraşul, platoŭ care se întinde la o distanţă de vreo 15 kilometri spre răsărit de Cirene. Acéstă parte de loc e şi astăḑĭ fórte mănósă, avênd îndestulare de isvóre. Unul din aceste isvóre şi astăḑĭ pórtă numele de »Erasem,« probabil o corupţiune a vechiuluĭ nume. Lucrul însă care nu militéză în favórea ideiĭ luĭ Pacho este că nu s'a găsit nicĭ o urmă de aşeḑăminte acolo, pe când ceva maĭ departe, pe drumul ce duce la Derna, la punctul numit El-Kubbeh, există ruine multe: acolo, după Hamilton, trebue să fi fost Irasa. Mărturisesc că mĕ pronunţ maĭ mult pentru teoria luĭ Pacho, căcĭ nu mi se pare objecţiunea ridicată în privinţa lipseĭ de ruine ca destul de plausibilă; din contra ar fi extraordinar cum nisce indigenĭ ne-civilizaţĭ, cum trebue să fi fost locuitoriĭ primitivĭ a acesteĭ părţĭ a Libieĭ, avênd un caracter quasi nomad, să fi ridicat construcţiĭ destul de solide ca să lase urme în stare de a resista atâtor secolĭ. Aci la Irasa trebue să fi fost un simplu sat de lut şi de nuele care nu putea lăsa urme mult timp.

[3] κρήνην λεγομένην εἶναι Ἀπόλλωνος. Acéstă fântână este căntată de Pindar (Pit. IV. 294). Ea se afla, se vede, la marginea occidentală a oraşuluĭ Cirene, unde se găsia o făntână numită »Cire«, descrisă de Calimach şi Ştefan Bizantinul. Acéstă făntână »Cire« a dat probabil numele eĭ oraşuluĭ Cirene: ea astăḑĭ pórtă numele »La Grenne« saŭ »Krenah«, şi pare a fi fost dedicată luĭ Apolon. Ea curge la marginea şoseleĭ, între necropolă şi platoul pe care era situată o dată Cirene.

[4] ἐνθαῦτα γὰρ ὁ οὐρανὸς τέτρηται. Traducerea literală a acesteĭ frase ar fi »căcĭ aicea este cerul găurit«. Adică se semuiesce cerul cu un reservoriŭ de apă care pică numaĭ acolo unde e găurit. Avem un pasagiŭ analog în Biblie (2 Regĭ VII, 2). »Vedeţĭ, dacă Domnul ar face ferestre în cer«. Este evident

159. Ἐπὶ μέν νυν Βάττου[1] τε τοῦ οἰκιστέω τῆς ζόης, ἄρξαντος ἐπὶ τεσσεράκοντα ἔτεα, καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἀρκεσίλεω, ἄρξαντος ἑκκαίδεκα ἔτεα, οἴκεον οἱ Κυρηναῖοι, ἐόντες τοσοῦτοι ὅσοι ἀρχὴν ἐς τὴν ἀποικίην ἐστάλησαν· ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, Βάττου τοῦ Εὐδαίμονος καλεομένου,[2] Ἕλληνας πάντας ὥρμησε χρήσασα ἡ Πυθίη[3] πλέειν συνοι-

159. În timpul vieţiĭ luĭ Batus întemeietorul (colonieĭ), carele domni patru-ḑecĭ de anĭ, precum şi în acela al fiuluĭ sĕŭ Arcesilaus, carele domni şése-spre-ḑece anĭ, Cirenieniĭ locuiră (acolo) la numĕr tot atîţea câţĭ eraŭ aceĭ carĭ s'aŭ aşeḑat la început în colonie. Subt al treilea (rege) însă, Batus supranu-

---

că într'o ţéră stérpă, cum era Libia, o localitate unde plouă trebue să fi fost fórte căutată. În adevêr întregul platoŭ pe care era aşeḑată Cirene stă isolat, fiind închis, atât despre apus cât şi despre răsărit, cu munţĭ înalţĭ carĭ se termină numaĭ la mare. Rar cade plóe în partea despre miaḑă-ḑi a platouluĭ pe când în partea despre miaḑă-nópte, adică în apropierea oraşuluĭ, plouă numaĭ câte o dată în lunile Noembrie şi Decembrie. În general tótă localitatea este stérpă şi suferă de secete, şi fără îndoială faptul existenteĭ făntâneĭ luĭ Apolon a determinat întemeierea oraşuluĭ pe locul acela. Ceea ce confirmă acéstă presupunere este că edificiurile principale ale oraşuluĭ, cum eraŭ farul, amfiteatrul, teatrurile şi templul principal se aflaŭ în vecinătatea făntâneĭ. Acésta însă nu autorisă pe Valckener să propue substituirea cuvîntuluĭ βουνὸς în loc de οὐρανὸς şi explicarea pasagiuluĭ ca făcênd alusie nu la ploile carĭ cad câte o dată în acea localitate dar la făntâna care izvoreşte din munte. Este clar că aci e vorba de plóe considerată în acea ţéră secetósă ca o favóre deosebită ceréscă.

[1] Βάττου. Erodot întrebuinţéză şi acéstă formă a genitivuluĭ precum şi forma Βάττεω, câcĭ, atât aci, cât şi maĭ jos la Cap. 162, manuscriptele variéză în acéstă privinţă: cele maĭ bune ediţiĭ însă aci aŭ Βάττου. Pe de altă parte la cap. 162, prima ocasie unde iar se presintă acest genitiv, tóte manuscriptele aŭ Βάττεω; maĭ jos tóte scriŭ »γὰρ ὁ Βάττου«, astfel încât este aprópe indiferent care din aceste două forme adoptăm. Am preferit aci pe cea maĭ usitată, dar la începutul capitoluluĭ 162 voiŭ întrebuinţa forma Βάττεω din causa autorităţiĭ manuscriptelor. Istoriciĭ carĭ s'aŭ ocupat cu Cirene spun că prosperitatea acesteĭ coloniĭ datéză chiar dela epoca acestuĭ prim Batus câruia Libieniĭ ĭĭ arătară planta numită silfiu, care deveni izvorul avuţieĭ şi a prosperităţiĭ Cirienilor şi despre care vom vorbi maĭ jos la Cap. 169.

[2] ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, Βάττου τοῦ Εὐδαίμονος καλεομένου. Sunt unele ediţiĭ, cum este aceea adoptată de Blakesley, care nu pun o virgulă după τρίτου. Acésta este o eróre din cele maĭ marĭ, pentru că τρίτου nu se referă la Βάττου ci la βασιλέως subtînţeles. Batus nu era al treilea Batus, adică Batus III, ci Batus II şi tot o dată al treilea rege al dinastieĭ luĭ Batus. Cronologia Batiaḑilor a fost stabilită precum urméză: Batus I, întemeietorul colonieĭ, pe la anul 632 înainte de Christos, domni peste tot 40 de anĭ, socotindu-se şi timpul în care a domnit la Aziris şi la Platea, adică de la anul 640 în. de Chr. (Decĭ, prima colonie la Platea, pe la 640 înainte de Christos; mutarea la Aziris, pe la 638; fundarea Cireneĭ la 632). Mórtea luĭ Batus I, şi suirea pe tron a luĭ Arcesilaus la anul 600 înainte pe Christos. Mórtea luĭ Arcesilaus şi suirea pe tron a luĭ Batus II, la 584 înainte de Christos.

[3] Ἕλληνας πάντας ὥρμησε χρήσασα ἡ Πυθίη. Din această narativă a fundăriĭ Cireneĭ precum şi din istoricul trimiteriĭ acestor Elinĭ ca întărire a colonieĭ, vedem ce colosală putere avea oracolul de la Delfĭ şi ce rol însemnat a jucat el în afacerile şi în destinele Grecieĭ în timpurile cele maĭ antice. Necesitatea uneĭ instalaţiunĭ pe cóstele Libieĭ era simţită de toţĭ Eliniĭ pentru interesele eĭ comerciale. Preoţiĭ de la Delfĭ aŭ înţeles că Tera, care era şi ae locuită de Dorienĭ, şi insula cea maĭ despre miaḑă-ḑi a Cicladelor, era şi punc-

κήσοντας Κυρηναίοισι Λιβύην· ἐπεκαλέοντο γὰρ οἱ Κυρηναῖοι ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ.[1] Ἔχρησε δὲ ὧδε ἔχοντα·

»Ὃς δέ κεν ἐς Λιβύην πολυήρατον[2]
[ὕστερον ἔλθῃ
»Γᾶς[3] ἀναδαιομένας, μετά οἵ ποκά φαμι
[μελήσειν.«

Συλλεχθέντος δὲ ὁμίλου πολλοῦ ἐς τὴν Κυρήνην περιταμνόμενοι γῆν πολλὴν οἱ περίοικοι Λίβυες καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, τῷ οὔνομα ἦν Ἀδικρὰν, οἷα τῆς τε χώρης στερισκόμενοι καὶ περιϋβριζόμενοι ὑπὸ τῶν Κυρηναίων, πέμψαντες ἐς Αἴγιπτον ἔδοσαν σφέας αὐτοὺς Ἀπρίῃ, τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ.[4] Ὁ δὲ συλλέξας στρατὸν Αἰγυπτίων[5] πολλὸν ἔπεμπε ἐπὶ τὴν

mit Fortunatul, Pitia, prin oracolul eĭ, împinse pe toţĭ Eliniĭ ca să tréçă marea şi să se unéscă cu Cirenieniĭ în colonizarea Libieĭ; câcĭ Cirenieniĭ invitaseră (pe toţĭ amatoriĭ) să vie să împarţă pămênturile (cu eĭ). Oracolul glăsuia precum urméză:

»Acela să o scie, că o să se căiéscă
»Dac' în Libia mult dorită târḑiŭ o
[să soséscă
»Şi nu va fi acolo el însuşĭ chiar de
[faţă
»Ţarina libiană când are să se împarţă.«

Atuncĭ adunânduse un mare numêr (de emigranţĭ) la Cirene, împărţind între eĭ o întindere însemnată de pămênt, Libie-

---

tul cel maĭ nemerit de ales pentru pornirea uneĭ coloniĭ în Libia. Eĭ decĭ, ordonară trimiterea uneĭ coloniĭ, şi când vĕḑură că experienţa reuşesce, maĭ trimiseră acolo şi alţĭ emigranţĭ, ca să scape Grecia de un exces de populaţiune. Rawlinson citéză multe asemenea exemple de colonizare, precum aşeḑarea Enienilor în partea de miaḑă-ḑi a Tesalieĭ, a Calcidienilor la Regium, a Spartanilor şi a Acheenilor la Crotona, a Megarienilor la Bizanţa, s. c. l.: tóte aceste coloniĭ doriene fură trimise de oracolul din Delfi, carele singur alegea locul unde trebuiaŭ porniţĭ coloniĭ.

[1] ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ. Avem aceeaşĭ expresie maĭ jos la Cap. 163.

[2] πολυήρατον »mult dorită«. Fâră îndoială acésta se referă la natura frumósă şi mănósă a Cirenaiceĭ pe care o descrie Hamilton în călătoriile luĭ ca »un jardin anglais«. ntocmaĭ ca πολυήρατος, avem în Pindar (Pith. IX, 15) cuvîntul εὐήρατος. Adiectivul din text este întrebuinţat şi de Omer (veḑĭ Odisea XI, 275 şi XV, 126, 366).

[3] Γᾶς. E de observat că în oracolul acesta găsim forma naturală dorică a cuvîntuluĭ γῆς, pe când de altă parte nu avem formele dorice Λιβύαν, μελισεῖν, ci formele ordinare Λιβύην, μελήσειν. Textul original cu tóte acestea al oracoluluĭ trebue să fi fost pur doric. Traducerea literală a oracoluluĭ este: »Acela »carele în Libia mult dorită va sosi la urmă după împărţirea pămênturilor, îl »asigur că se va câi«.

[4] Ἀπρίῃ τῷ Αἰγύπτου βασιλέϊ. Fiul luĭ Psamis, despre carele se vorbesce maĭ pe larg în Cartea II, Cap. 161 şi 162. Aci Erodot împlinesce promisiunea ce o face în Cartea II, Cap. 161, când ḑice: »ἐπεὶ δέ οἱ (Ἀπρίῃ) ἔδεε κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφάσιος τὴν ἐγὼ μεζόνως μὲν ἐν τοῖσι Λιβυκοῖσι λόγοισι ἀπηγήσομαι«.

[5] Αἰγυπτίων. Acest cuvînt cred că nu este pus aci din întêmplare ci ca să se înţelégă bine că regele Apries nu a creḑut prudent să întrebuinţeze alte trupe de cât cele egiptene, în contra Elinilor, pentru motivul că avea şi trupe auxiliare eline. Aci vedem un contrast mare între acest fapt şi politica urmată acum de curênd în Egipt de Englesĭ în resbelele lor în contra luĭ Arabi Paşa şi în contra Madiuluĭ: Englesiĭ aŭ adus contingentul lor mahometan din India şi chiar din Egipt şi l'aŭ îndreptat în contra coreligionarilor din Egipt şi din Sudan.

Κυρήνην· οἱ δὲ Κυρηναῖοι ἐκστρατευσάμενοι ἐς Ἴρασα χῶρον καὶ ἐπὶ κρήνην Θέστην[1] συνέβαλόν τε τοῖσι Αἰγυπτίοισι καὶ ἐνίκησαν τῇ συμβολῇ· ἅτε γὰρ οὐ πεπειρημένοι πρότερον οἱ Αἰγύπτιοι Ἑλλήνων, καὶ παραχρεώμενοι, διεφθάρησαν οὕτω ὥστε ὀλίγοι τινὲς αὐτῶν ἀπενόστησαν ἐς Αἴγυπτον. Ἀντὶ τούτων Αἰγύπτιοι κατὰ ταὐτὰ[2] ἐπιμεμφόμενοι Ἀπρίῃ, ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ.

160. Τούτου δὲ τοῦ Βάττου[3]

niĭ de p'împrejur, şi cu regele lor, al căruĭ nume era Adicran, simţinduse jefuiţĭ de teritoriul lor şi insultaţĭ de Cirenienĭ, trimiseră (solĭ) în Egipt şi se puseră subt protecţia luĭ Apries regele Egiptuluĭ. Acesta, strîngênd o armată mare de Egiptenĭ, o porni în contra Cireneĭ; Cirenieniĭ eşind cu armata lor spre satul Irasa, şi aprópe de făntâna Theste, angajară lupta cu Egipteniĭ şi biruiră în lupta (acésta;) Egipteniĭ, carĭ pînă atuncĭ nu se mĕsuraseră cu Eliniĭ şi carĭ îĭ priviaŭ cu dispreţ, fură astfel bătuţĭ încât fórte puţinĭ din eĭ se întórseră înapoĭ în Egipt. Din causa acésta Egipteniĭ, învinuind pe Apries pentru acésta, se resculară în contra luĭ.

160. Acest Batus avu un fiŭ

---

[1] Θέστην. Câte-va manuscrise aŭ Θέστιν.

[2] κατὰ ταὐτά. Reproduc textul aşa cum e subt tóte reservele, câcĭ nu póte fi cea maĭ mică îndoială că aci el a fost alterat. Manuscrisul sancroftian, care are κατὰ ταὐτα, este urmat de Gaisford şi de Blakesley, şi acesta din urmă mărturisesce că textul este corupt. Explicaţia dată de Blakesley că putem considera ἀντὶ τούτων şi κατὰ ταὐτα ca sinonime, în alte cuvinte ca două variante carĭ s'ar fi strecurat în text, mi se pare cea maĭ raţională, şi teoria emisă de alţiĭ de a considera κατὰ ταὐτὰ ca sinonim cu αὐτίκα trebue să pice de la sine chiar prin faptul că o astfel de locuţiune, fiind adverbială, nu s'ar putea despărţi de verbul ἀπέστησαν. Pe de altă parte nu cred nemerită explicaţia luĭ Baehr carele citéză în favórea teseĭ sale de a lega verbul ἐπιμεμφόμενοι cu κατὰ, pasagiul din Cap. 77 al Cârţiĭ I »Κροῖσος δὲ μεμφθεὶς κατὰ τὸ πλῆθος τὸ ἑωυτοῦ στράτευμα....... τοῦτο μεμφθεὶς« κ. τ. λ. şi uită că aci avem ἐπιμεμφόμενοι iar nu μεμφόμενοι. Ca să admitem acéstă explicaţie ar trebui să admitem şi o anomalie cum ar fi verbul κατεπιμεμφόμενοι! Totuşĭ Baehr a înţeles adevêratul sens al pasagiuluĭ cu tóte viciurile luĭ gramaticale. Basându-mĕ pe pasagiul aprópe identic din Cartea II, Cap. 161, unde autorul relatéză acelaş incident şi ḑice: »Αἰγύπτιοι δὲ ταῦτα ἐπιμεμφόμενοι ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, sunt de părere că κατὰ din eróre s'a strecurat aci în text. Totuşĭ nu suntem prin nimic autorisaţĭ a modifica textul şi a reproduce pasagiul analog din Cartea II, Cap. 161 scriind »Αἰγύπτιοι ταῦτα ἐπιμεμφόμενοι«.

[3] Βάττου. Manuscrisul sancroftian are aci Βάττεω şi pe acesta îl urméză Gaisford; tóte cele lalte manuscrise aŭ Βάττου. Cât pentru modul capriţios cu care Erodot întrebuinţéză ambele aceste forme ale genitivuluĭ acestuia, veḑĭ maĭ sus nota No. 1, pag. 224.

γίνεται παῖς[1] Ἀρκεσίλεως[2], ὃς βασιλεύσας πρῶτα τοῖσι ἑωυτοῦ ἀδελφεοῖσι[3] ἐστασίασε, ἐς ὅ μιν οὗτοι ἀπολιπόντες οἴχοντο ἐς ἄλλον χῶρον τῆς Λιβύης· καὶ ἐπ' ἑωυτῶν βαλλόμενοι, ἔκτισαν πόλιν ταύτην ἣ τότε καὶ νῦν Βάρκη[4] καλέεται· κτίζοντες δ'ἄμα αὐτὴν ἀπιστᾶσι ἀπὸ τῶν Κυ-

Arcesilaus, carele suinduse pe tron se luâ îndată la cértă cu fraţiĭ luĭ, aşa, încât acestia îl părăsiră şi se mutară într'o altă parte a Libieĭ: eĭ atuncĭ înţelegênduse între dênşiĭ, zidiră acel oraş care se numesce astăḑĭ ca şi atuncĭ, Barca: pe când îl zi-

---

[1] Παῖς Textul luĭ Blakesley are πάϊς.

[2] Ἀρκεσίλεως. Erodot nu ne spune deloc cât a dăinuit domnia luĭ Batus II, carele, după cum am arătat maĭ sus la nota 2, pag. 224 a început să domnéscă pe la 584 înainte de Christos. Scim însă că Apries a fost resturnat în Egipt la 570 A. C. şi presupuind că după aceea ar maĭ fi domnit încă puţin timp Batus II la Cirene, putem aproximativ fixa începutul domnieĭ luĭ Arcesilaus al II cam pe la anul 560 înainte de Christos, cum crede şi Reisz. Plutarc afirmă că acest Arcesilaus II nu a semănat cu tatăl sĕŭ dar că a fost un om rĕŭ, crud şi tiranic şi că de aceea i s'a dat şi supranumele de χαλεπὸς: (Plutarc, de virtute mulier:) ḑice:» φύσει χαλεπὸς ὤν, ὅπερ καὶ ἐκλήθη«. Cruḑimea luĭ de sigur a fost şi causa pentru care fraţiĭ luĭ aŭ fugit de lângă dênsul.

[3] τοῖσι ἑωυτοῦ ἀδελφεοῖσι. Ştefan din Bizanţa la cuvîntul »Barca« ne dă numele acestor fraţĭ aĭ luĭ Arcesilaus II carĭ aŭ fundat Barca. Eĭ se numiaŭ Perseŭ, Zacint, Aristomedon şi Licu.

[4] Βάρκη. Posiţia acestuĭ oraş nu se póte constata aşa lesne ca posiţia Cireneĭ de la care se afla fórte puţin depărtat spre apus. Am vĕḑut că posiţia Cireneĭ este determinată bine prin descrierile geografilor antichităţiĭ, prin ruinele ce s'aŭ găsit pe platoul numit în limba arabă Grena şi care nu este alta decât corupţia formeĭ dorice »κύρανα« pe care o vedem pe medaliile găsite pe acel platoŭ precum şi pe inscripţiile aflate acolo. Della Cella ne arată o medalie găsită pe platoul Cireneĭ pe care o reproducem aci după cartea luĭ. Afară de acésta, posiţia loculuĭ la Grena corespunde perfect cu descrierile posiţieĭ Cireneĭ făcute de geografiĭ vechĭ. Astfel Beechey, descriind localitatea, ḑice că Grena este situată pe un platoŭ la o înălţime de 1800 de picióre pe d'asupra niveluluĭ mâriĭ care este în apropiere şi se póte vedea lesne. (Beechey, Expediţiune, pp. 434). Acésta corespunde exact cu descrierea luĭ Strabon carele a vĕḑut Cirena dela mare în calătoria luĭ d'a lungul ćosteĭ: »πόλεως μεγάλης ἐν τραπεζοειδεῖ πεδίῳ κειμένης, ὡς ἐκ τοῦ πελάγους ἑωρῶμεν αὐτὴν« (XVII). Posiţia însă a oraşuluĭ Barca e maĭ greŭ de determinat. Ştefan din Bizanţa o confundă cu Ptolemais (veḑĭ articolul »Βάρκη«). Daca ar fi aşa, cetatea Barca ar fi fost pe punctul unde este astă-ḑĭ Dolmeita saŭ Ptolemeta, sat care coprinde ruinile oraşuluĭ Ptolemais. Dar s'a dovedit acum cu siguranţă că se înşélă Ştefan Bizantinul cu desăvârşire. Scilax ne spune curat că aceste două cetăţĭ (adică Barca şi Ptolemais) eraŭ separate, că Ptolemais se ridica pe malul mâriĭ pe când din contra Barca

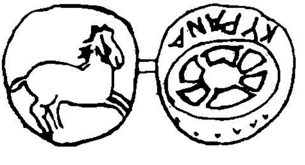

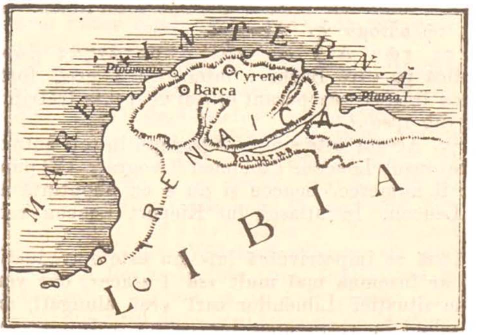

ρηναίων τοὺς Λίβυας.[1] Μετὰ δὲ Ἀρκεσίλεως ἐς τοὺς ὑποδεξαμένους τε τῶν Λιβύων καὶ ἀποστάντας τοὺς αὐτοὺς τούτους,[2] ἐστρατεύετο· οἱ δὲ Λίβυες δείσαντες αὐτὸν οἴχοντο φεύγοντες πρὸς τοὺς ἠοίους τῶν Λιβύων. Ὁ δὲ Ἀρκεσίλεως εἵπετο φεύγουσι, ἐς οὗ ἐν Λεύκωνί τε τῆς Λιβύης[3] ἐγίνετο ἐπιδιώκων, καὶ ἔδοξε τοῖσι Λίβυσι ἐπιθέσθαι οἱ[4]. Συμβα-

diaŭ, îndemnară pe Libienĭ la rĕscólă în contra Cirenienilor. După aceea, Arcesilaus trimise o expediţie în contra acelor Libienĭ carĭ primiseră (pe fraţiĭ luĭ) şi carĭ se rĕsculaseră (în contra luĭ). Libieniĭ însă temênduse de el plecară şi fugiră spre Libieniĭ dela răsărit. Arcesilaus îĭ urmări în fuga (lor), şi îĭ

---

venia maĭ în interior, la o depărtare ca de 16 kilometri. Ptolemais dar ocupa situl portuluĭ Barceĭ, saŭ, cum ḑice Scilax, era »λιμὴν κατὰ Βάρκην«. Maĭ toţĭ călătoriĭ modernĭ aŭ recunoscut că Barca trebue să fi fost situată pe vastul platoŭ numit astă-ḑĭ »Merdj« care este la o distanţă mică dela Ptolemeta şi de la mare. De pe acest platoŭ plécă spre mare nişte şanţurĭ ca cum ar fi existat în vechime zidurĭ între Barca şi mare, cum aŭ fost între Atena şi Faler. Cât pentru numele de Barca, Rawlinson presupune că acesta a fost vechiul nume al localităţiĭ înaintea instalăriĭ acolo a colonieĭ eline. Uniĭ cred că trebue să derive de la un cuvînt indigen analog cu cuvîntul arab »bar« care însemnéză »pustietate«, dar Rawlinson respinge acéstă etimologie maĭ întâiŭ că neţiind socotélă de a doua silabă şi pe urmă fiind-că termenul de pustietate nu se póte aplica uneĭ localităţĭ din contra fertile, cum e întreg platoul Cirenaiceĭ; acest comentator e dispus a lega cuvîntul »Barca« cu ebraicul בְּרֵכָה »Brekah« însemnând »reservoiŭ«, câcĭ e posibil să fi existat acolo o apă, cum era fântâna la Cirene, care a îndemnat pe colonĭ să se stabiléscă în apropierea eĭ. Acest nume, ḑice Rawlinson, nu are nimic comun cu supranumele generaluluĭ cartagines Amilcar: acela era un epitet însemnând »fulger«, analog cu supranumele »Ilderim« dat Sultanuluĭ Baiazit I. Oraşul Barca a avut o durată mult maĭ lungă decât Cirene şi îşĭ păstrase importanţa în timpul apogeuluĭ imperiuluĭ arab: până şi astă-ḑĭ provincia întrégă se numesce de Turcĭ »Barka«.

[1] ἀπιστᾶσι ἀπὸ τῶν Κυρηναίων τοὺς Λίβυας. De aci reese un fapt fórte natural, acela că fracţiunea de colonĭ carĭ s'aŭ despărţit de Cirene şi s'aŭ dus să întemeeze o altă colonie la o distanţă mică cum era Barca, certaţĭ fiind cu confraţiĭ lor din Cirene din causa defecţiuniĭ lor, nu aŭ avut altă alternativă spre a 'şĭ asigura existenţa, decât de a se împăca maĭ curênd cu indigeniĭ Libienĭ şi a trâi în bună înţelegere cu dênşiĭ. Faptul acesta se maĭ confirmă prin pasagiul de maĭ jos, Cap. 164, în care se constată că regele Barceĭ a dat fiiciĭ sale numele de Alazir care nu sună de fel elinesc dar miróse a nume local libian: »θυγατέρα τοῦ τῶν Βαρκαίων βασιλέος τῷ οὔνομα ἦν Ἀλαζίρ«.

[2] ἐς τοὺς ὑποδεξαμένους τε τῶν Λιβύων καὶ ἀποστάντας τοὺς αὐτοὺς τούτους. Frasă fórte eliptică pe care Baehr o interpretéză cred fórte bine: »adversus eos Libyas, qui (suos fratres) receperant et qui et ipsi [a fratribus suis scilicet, sollicitati] defecerant (ab ipso).«

[3] ἐν Λεύκωνί τε τῆς Λιβύης. Acesta este singurul pasagiŭ în toţĭ autoriĭ elinĭ, unde se face menţiune despre oraşul Leucon. Ptolomeŭ (Geograf: IV) pune în pârţile acestea un oraş pe care îl numesce Leucoe şi nu e cu neputinţă ca acesta să fie un alt nume pentru Leucon. În atlasul luĭ Kiepert Leucon este indicat între Cirene şi Irasa.

[4] ἐπιθέσθαι οἱ. E evident că »să se împotrivéscă luĭ« nu este o traducţie ad litteram a acestor cuvinte; ele ar însemna maĭ mult »să 'l atace«, dar verbul »a ataca« nu se aplică aci bine situaţieĭ Libienilor carĭ eraŭ alungaţĭ, urmăriţĭ, şi carĭ acum se opriaŭ de odată în retragerea lor ca să resiste acelor carĭ îĭ urmăriaŭ.

λόντες δὲ ἐνίκησαν τοὺς Κυρηναίους τοσοῦτο, ὥστε ἑπτακισχιλίους ὁπλίτας Κυρηναίων ἐνθαῦτα πεσέειν.[1] Μετὰ δὲ τὸ τρῶμα τοῦτο Ἀρκεσίλεων μὲν κάμνοντά τε καὶ φάρμακον πεπωκότα ὁ ἀδελφεὸς Λέαρχος ἀποπνίγει·[2] Λέαρχον δὲ ἡ γυνὴ ἡ Ἀρκεσίλεω δόλῳ κτείνει, τῇ οὔνομα ἦν Ἐρυξώ.[3]

161. Διεδέξατο δὲ τὴν βασιληΐην τοῦ Ἀρκεσίλεω ὁ παῖς[4] Βάττος,[5] χωλός τε ἐὼν[6] καὶ οὐκ ἀρτίπους. Οἱ δὲ Κυρηναῖοι πρὸς τὴν

goni până la Leucon, care este în Libia, unde Libienii găsiră cu cale să se opue luĭ. Dând (acolo) bătălia, astfel învinseră pe Cirenienĭ, încât şépte miĭ din soldaţiĭ de frunte aĭ Cirenianilor picară pe loc. În urma acestuĭ desastru, Learchu, fratele luĭ, sugrumâ pe Arcesilaus carele se înbolnăvise şi băuse otravă; soţia însă a luĭ Arcesilaus, al câruĭ nume era Erixo, ucise pe Learchu prin stratagemă.

161. Luĭ Arcesilaus îĭ succedâ pe tron fiul sĕŭ Batus, carele era schiop şi nesolid pe picióre. Cirenieniĭ, din causa

---

[1] ἑπτακισχιλίους ὁπλίτας Κυρηναίων ἐνθαῦτα πεσέειν. Putem judeca după cifra acésta cât de importantă a fost lupta şi ce desvoltare luase Cirene de óre ce a fost în stare să intre în campanie cu o armată regulată, şi bine echipată (ὁπλῖται) aşa de numerósă.—În unele ediţiĭ, cum e aceea a luĭ Creutzer, avem forma atică πεσεῖν în loc de πεσέειν.

[2] Ἀρκεσίλεων μὲν κάμνοντά τε καὶ φάρμακον πεπωκότα ὁ ἀδελφεὸς Λέαρχος ἀποπνίγει. Nicĭ Plutarc nicĭ Nicolae din Damasc nu se potrivesc cu autorul nostru în privinţa morţiĭ luĭ Arcesilaus. Plutarc face pe Learchu nu frate cu Arcesilaus dar un simplu amic carele îl otrăvi ca să'ĭ usurpe coróna; Nicolae din Damasc face şi el, ca Erodot, pe Learchu frate cu Arcesilaus, dar ḑice că acesta din urmă, după desastrul armateĭ sale, s'ar fi otrăvit şi că otrava lucrând prea încet, Learchu, ca să 'l scape de suferinţe, l'ar fi sugrumat. Sunt dispus a crede că adevĕrul este că Learchu a fost fratele luĭ Arcesilaus şi că el a ucis pe acesta din urmă ca să usurpe tronul, dar că fiind ucis şi el la rândul luĭ, după cum vedem aci, nu a isbutit să'şĭ ajungă scopul.

[3] Λέαρχον δὲ ἡ γυνὴ ἡ Ἀρκεσίλεω δόλῳ κτείνει, τῇ οὔνομα ἦν Ἐρυξώ. Din versiunea luĭ Plutarc reese că Erixo ar fi ucis pe Learchu saŭ Laarchu cu ajutorul frateluĭ eĭ Poliarch carele deveni regent în timpul minorităţiĭ luĭ Batus III schiopul, şi se vede că Demonax s'a inspirat de autoritatea acestuĭ autor când a scris: »τὴν ἀπ' ἀρχῆς πολιτείαν ὁ Πολύαρχος ἀπέδωκε τοῖς Κυρηναίοις«.

[4] παῖς. În ediţia luĭ Long πάϊς. (Veḑĭ maĭ sus nota 1, pag. 227).

[5] Βάττος. Acesta este Batus III schiopul carele domni de pe la 550 până la 530 înainte de Christos. Larcher fixéză data domnieĭ luĭ ceva maĭ târḑiŭ şi într'acesta póte că confundă cu Battus IV despre domnia câruia nu scim nimic. Acest Batus III a dat Cirenienilor o constituţie, limitând mult puterea regală, precum vom vedea maĭ la vale, constituţie pe care Plutarc o numesce »πολιτεία« (veḑĭ nota 2, pag. 234 de maĭ jos).

[6] χωλός τε ἐών. Ediţia luĭ Long, anotată de Blakesley, omite pe τε şi scrie »χωλὸς ἐών. Vĕd însă ediţiile cele maĭ bune cu τε şi daca n'ar exista autoritatea lor aş înclina spre suprimarea acesteĭ particule cum am făcut în traducere: e evident că ea e de prisos: nu numaĭ atât dar şi »οὐκ ἀρτίπους« este o repetiţie după χωλὸς care nu are nicĭ meritul de a avea o raţiune de a fi explicativă.

καταλαβοῦσαν συμφορὴν[1] ἔπεμπον ἐς Δελφοὺς ἐπειρησομένους, ὅν τινα τρόπον καταστησάμενοι κάλλιστα ἂν οἰκέοιεν;[2] Ἡ δὲ Πυθίη ἐκέλευε ἐκ Μαντινέης τῆς Ἀρκάδων καταρτιστῆρα[3] ἀγαγέσθαι. Αἴτεον ὦν οἱ Κυρηναῖοι, καὶ οἱ Μαντινέες ἔδοσαν ἄνδρα τῶν ἀστῶν δοκιμώτατον, τῷ οὔνομα ἦν Δημώναξ.[4] Οὗτος ὦν ὠνὴρ ἀπικόμενος ἐς τὴν Κυρήνην καὶ μαθὼν ἕκαστα,[5] τοῦτο μὲν τρι-

prósteĭ condiţiĭ în care se aflaŭ, trimiseră la Delfĭ ca să întrebe ce formă de guvernământ trebuiaŭ să aşeḑe ca să trăiască maĭ bine. Pitia le sfătui să aducă un reformator dela Mantinea în Arcadia. Atuncĭ Cirenieniĭ (îl) cerură şi Mantineeniĭ deteră pe un bărbat fórte însemnat d'intre cetăţeniĭ (lor), al câruĭ nume era Demonax. Acest bărbat, soφύλους ἐποίησέ σφεας,[1] τῇδε διαθείς· Θηραίων μὲν γὰρ καὶ τῶν περιοίκων μίαν μοῖραν ἐποίησε, ἄλλην δὲ Πελοποννησίων καὶ Κρητῶν, τρίτην δὲ νησιωτέων πάντων·[2] τοῦτο δὲ τῷ βασιλέϊ Βάττῳ τεμένεα[3] ἐξελὼν καὶ ἱρωσύνας,[4] τὰ ἄλλα πάντα

---

[1] πρὸς τὴν καταλαβοῦσαν συμφορὴν. Schweighäuser traduce: »ob tristem rerum suarum statum«. E sigur că la suirea luĭ Batus III pe tronul luĭ Arcesilaus II statul cirenian trebue să fi fost într'o mare frământare în urma unor evenimente ca desastrul de la Leucon, mórtea tragică a luĭ Arcesilaus, usurparea tronuluĭ de către Learchu şi omorul acestuĭ din urmă după care s'a restabilit linia directă a Batiaḑilor. Nu cred, cum fac uniĭ, că συμφορὴν se referă numaĭ la desastrul dela Leucon.

[2] ὅν τινα τρόπον καταστησάμενοι κάλλιστα ἂν οἰκέοιεν; Literal: »în ce mod aşeḑând afacerile ar locui eĭ maĭ bine?« saŭ »ce stare de lucrurĭ să aşeḑe eĭ ca să pótă trăi maĭ bine ca stat«, saŭ în fine, cum traduce Schweighäuser, »quomodo rempublicam constituerent ut optime urbem habitare possent«, care este o minunată traducere dacă suprimăm cuvîntul superfluu de »urbem«.

[3] Ἡ δὲ Πυθίη ἐκέλευε ἐκ Μαντινέης τῆς Ἀρκάδων καταρτιστῆρα. Arcadia este provincia centrală a Peloponesuluĭ şi singura care nu avea litoral maritim, ast-fel încât fiind maĭ retrasă, păstrase maĭ intact elementul original pelasgic al populaţiuneĭ primitive. Pare curios cum Pitia, în alte cuvinte, cum o autoritate dorică a putut să dea consiliul uneĭ coloniĭ doriane să se adreseze unuĭ legislator pelasgic. Cuvîntul e simplu: pe timpul acela Demonax era o celebritate ca organisator şi consideraţiunĭ de rasă nu puteaŭ să primeze raţiunea practică. Diodor ḑice despre Demonax »ἄνδρα συνέσει καὶ δικαιοσύνῃ δοκοῦντα διαφέρειν. — Numele modern al Mantineiĭ este Paleopoli, la vre-o 12 kilometri de Tripolitza în direcţia spre nord. Sensul cuvîntuluĭ καταρτιστήρ este »restaurator« saŭ maĭ bine »îndreptător«, dela καταρτίζω.

[4] Δημώναξ. Accentuat cu perispomenon în textul luĭ Creutzer. Numele acestuĭ legislator mantinean, care însemnéză »rege al poporuluĭ«, este menţionat de puţinĭ autorĭ anticĭ şi anume de Ateneŭ (IV. 13), de Ermipu, carele, în anul 200 înainte de Christos, a făcut biografia legislatorilor elenĭ şi de Diodor din Sicilia (Fragment, Cartea III). Cel dintâiŭ şi cel din urmă sunt de acord cu cele ce ni le narează Erodot aci dar Ermipu adaogă că Demonax a fost introducătorul în Mantinea a luptelor de gladiatorĭ (μονομαχίας), lupte carĭ fură instituite pe urmă şi la Cirene. S'a maĭ găsit în săpăturile dela Cirene o monedă antică cu inşcripţia pe de o parte »ΔΗΜΩΝΑΚΤΟΣ« şi pe cea laltă »ΚΥΡΑΝΙΩΝ«. Câţĭ va numismaţĭ pretind că acéstă monedă e bătută în onórea acestuĭ legislator, dar alţiĭ contestă acésta negăsind piescĭ o anticitate aşa de mare, şi susţin că ea representă un magistrat al oraşuluĭ purtând tot numele de Demonax şi carele ar fi funcţionat la o dată posterióră.

[5] καὶ μαθὼν ἕκαστα. »Puinduse în corentul tutulor împrejurărilor«. Ca amplificare a celor ḑise maĭ sus la nota 1 de pe acéstă pag. voiŭ adăoga că Muller, comentând asupra acestuĭ pasagiŭ, ne spune că desordinele ce bântuiaŭ în Cirena la epoca la care a sosit acolo legislatorul arcadian, proveniaŭ din diferite cause. Maĭ întâiŭ regiĭ, carĭ la început, ca în tóte aşeḑămintele doriane unde domnia un spirit puternic de democraţie, aveaŭ o putere fórte limitată, cu încetul isbutiseră să păşéscă peste atribuţiile lor în dauna libertăţilor publice şi deveniseră

sind la Cirene şi informânduse despre tóte, împărţi pe (cetăţenĭ) în treĭ categoriĭ, precum urméză: din Tereenĭ şi din dependinţiĭ lor făcu o categorie, alta din Peloponesienĭ şi din ceĭ din Creta, şi o a treia (ca-

---

nisce tiranĭ în tótă puterea cuvîntuluĭ; pe urmă, coloniĭ noŭ veniţĭ în timpul luĭ Batus II, cum ni se spune maĭ sus la Cap. 159, din tóte colţurile Greciei, eraŭ nemulţumiţĭ din causă că nu fuseseră admişĭ la exerciţiul deplin al drepturilor politice de carĭ se bucuraŭ vechiĭ colonĭ. La aceste cause să maĭ adăogăm cele expuse în nota sus-citată şi vom avea un tabloŭ aprópe corect de situaţia politică a acestuĭ stat. Remediurile aduse de Demonax la acéstă stare tristă de lucrurĭ fură: 1⁰ restrîngerea privilegiurilor regale în limitele lor originale şi al 2-lea egalizarea drepturilor noilor colonĭ cu acelea ale vechilor cetăţenĭ. Aceştia din urmă însă reţinură câte-va privilegiurĭ micĭ cum de exemplu: 1⁰ acela al priorităţiĭ ierarchice, lucru care se indică prin faptul că eĭ figuréză constant în capul listeĭ triburilor; 2⁰ acela de a exercita un drept exclusiv de proprietate asupra locuitorilor aborigenĭ aflaţĭ faţă de eĭ în condiţiunea în care eraŭ Iloţiĭ faţă de Spartanĭ; acésta se indică prin faptul că eĭ eraŭ consideraţĭ ca περίοικοι aparţinênd tribeĭ tereene, numaĭ că nu se bucuraŭ de drepturĭ politice. Acéstă din urmă teorie este, ḑice Rawlinson, maĭ acceptabilă decât aceea a luĭ Niebuhr care consideră pe »περίοικοι« aceştia ca fiind supuşiĭ originalĭ aĭ Tereenilor în mama patrie, veniţĭ cu eĭ în Libia şi ca uniĭ carĭ, o dată stabilită Cirena, continuară a se bucura de drepturĭ egale cu ale stăpânilor lor din Tera.

[1] τριφύλους ἐποίησε σφέας. Împărţirea în treĭ categoriĭ era particulară tutulor statelor dorice şi exista la Cirene de sigur înaintea sosiriĭ luĭ Demonax acolo, sistemul fu importat din Tera, unde, precum s'a vĕḑut maĭ sus la Cap. 148, aceste clase existaŭ, câcĭ de sigur împărţirea în Ileĭ, Dimanĭ şi Pamfilĭ nu este de cât prototipul împărţiriĭ descrise aci. Când Demonax a găsit în Cirene stabilită deja acéstă divisie în treĭ categoriĭ sociale, nu i-a fost greŭ să menţină acelaş sistem de divisiunĭ şi să schimbe numaĭ basa lor. Aristot (Pol. VI. 2) face alusie la acéstă schimbare.

[2] Θηραίων μὲν γὰρ καὶ τῶν περιοίκων μοῖραν ἐποίησε, ἄλλην δὲ Πελοποννησίων καὶ Κρητῶν, τρίτην δὲ νησιωτέων πάντων. Vedem de aci că basa acestuĭ sistem de împărţélă a fost rasa şi nu, ca în mama patrie, condiţiunea socială a cetăţénuluĭ. Avem dar aci 1⁰ pe Greco-Fenicienĭ represintaţĭ prin Tereenĭ, al 2-lea pe Dorienĭ represintaţĭ prin Lacedemonienĭ şi colonĭ veniţĭ din Creta, al 3-lea avem în fine pe Ionienĭ represintaţĭ prin insularĭ. Aceeaşĭ clasificare etnică o găsim la Siciona (veḑĭ Cartea V., Cap. 68) şi la Turium unde s'a stabilit Erodot la finele vieţiĭ luĭ.

[3] τεμένεα »Porţiunĭ de pămênt«. Aceste porţiunĭ de pămênt eraŭ sacre şi aparţineaŭ regilor pe temeiul caracteruluĭ religios cu care era investită demnitatea regală în tóte statele dorice, cum era şi la Roma; proprietatea acestor porţiunĭ de pămênt saŭ domenurĭ regale trebue neapărat să fi avut şi un caracter determinat de inalienabilitate. Este de presupus că în Cirenaica aceste domenurĭ eraŭ bine cultivate şi că regiĭ trăgeaŭ din produsul lor o proporţie fórte însemnată din venitul lor. Póte că cultura silfiuluĭ (σίλφιον), specialitatea acesteĭ regiunĭ, a fost o prerogativă saŭ un monopol regal şi că de aceea Esechiu numesce planta acésta preţiósă »Βάττου σίλφιον«.

[4] ἱρωσύνας. »Grija celor sacre«. Astfel vedem în Cartea VI, capitolul 56, că la Sparta »τὰ γέρεα«, grija saŭ administrarea celor sacerdotale, aparţinea regilor. Acésta constituia un privilegiŭ tradiţional al regilor în tóte statele dorice, privilegiu pe care a trebuit cu orĭ-ce preţ să-l respecte Demonax.

τὰ πρότερον εἶχον[1] οἱ βασιλέες ἐς μέσον τῷ δήμῳ ἔθηκε.[2]

162. Ἐπὶ μὲν δὴ τούτου τοῦ Βάττεω[3] οὕτω διετέλεε ἐόντα· ἐπὶ δὲ τοῦ τούτου παιδὸς Ἀρκεσίλεω πολλὴ ταραχὴ περὶ τῶν τιμέων ἐγένετο. Ἀρκεσίλεως[4] γὰρ ὁ Βάττου τε τοῦ χωλοῦ καὶ Φερετίμης οὐκ ἔφη ἀνέξεσθαι, κατὰ τὰ ὁ Μαντινεὺς Δημώναξ ἔταξε, ἀλλὰ ἀπαίτεε τὰ τῶν προγόνων γέρεα.[5] Ἐνθεῦτεν στασιάζων ἑσσώθη, καὶ ἔφυγε ἐς Σάμον·[6] ἡ δὲ μήτηρ οἱ ἐς Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου ἔφυγε.[7] Τῆς δὲ

tegorie) din toţĭ insulariĭ; afară de acésta — cu excepţia proprietăţilor şi oficiurilor sacre.— el luâ dela acest rege Batus tóte cele lalte (drepturĭ) ce şi le reservaseră regiĭ şi le dete în mâna poporuluĭ.

162. Astfel se menţinură lucrurile în timpul acestuĭ Batus: însă subt domnia fiuluĭ acestuia, Arcesilaus, avură loc multe turburărĭ din causa privilegiurilor (regale). Câcĭ Arcesilaus, fiul luĭ Batus schiopul şi a Feretimeĭ, declarâ că nu voia să se supue la cele ce se orînduiseră de către mantineanul Demonax, dar reclamâ privilegiurile strămoşilor sĕĭ. Atuncĭ revoltânduse fu în-

---

[1] τὰ πρότερον εἶχον. Pe carĭ le usurpaseră regiĭ înainte în contra spirituluĭ constituţiunilor dorice. E probabil că cea maĭ mare parte din privilegiurile acestea aŭ fost usurpate de Arcesilaus II, carele era de natura luĭ fórte despotic. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 160).

[2] ἐς μέσον τῷ δήμῳ ἔθηκε. Baehr traduce »populo restituit«. Veḑĭ la Cartea III, Cap. 80, expresia »ἐς μέσον καταθεῖναι τὰ πρήγματα«.

[3] Βάττεω. Creutzer are Βάττου cu tóte că manuscrisele aŭ Βάττεω. De sigur că Creutzer scrie astfel pentru uniformitate, dar se scie că autorul nostru a întrebuinţat ambele forme. Veḑĭ nota 1, pag. 224.

[4] Ἀρκεσίλεως. Acesta este Arcesilaus III şi al 6-lea rege din dinastia Batiaḑilor. El este despre carele ni se spune maĭ jos la Cap. 165 că Cambise îl făcu tributar, lucru care a avut loc la anul 523 înainte de Christos. Aprópe toţĭ cronologiĭ sunt de acord asupra dateĭ domnieĭ luĭ Arcesilaus III şi o fixéză ca începênd la anul 530 şi terminânduse la 515 înainte de era nóstră, când avu loc scurta regenţă a Feretimeĭ. Dela acest Arcesilaus ne a rĕmas un vas celebru conservat la museul Luvruluĭ din Paris şi purtând numele luĭ.

[5] τὰ τῶν προγόνων γέρεα se referă în general la privilegiurile carĭ aveaŭ un caracter sacru, pe când τιμὰς era expresia usitată pentru simple privilegiurĭ civile.

[6] ἔφυγε ἐς Σάμον. Veḑĭ maĭ sus nota 2, pag. 214 pentru causele acesteĭ amiciţiĭ d'intre Cirenienĭ, Tereenĭ şi Samienĭ. Arcesilaus III a fugit de preferinţă la Samos pentru că pe timpul acela domnia acolo un tiran puternic, celebrul Policrat, dela carele putea spera un sprijin eficace. Fuga acésta avu loc cât-va timp înaintea anuluĭ 523 înainte de Christos, póte pe la 526 saŭ 525. Pe la 523 Arcesilaus a devenit tributarul luĭ Cambise.

[7] ἡ δὲ μήτηρ οἱ ἐς Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου ἔφυγε. Cuvîntul οἱ aci nu este pus fără scop. El indică complicitatea saŭ înţelegerea existentă între Feretima şi fiul eĭ, adică Feretima a plecat la Salamina în Cipru în interesul fiuluĭ eĭ. Oraşul Salamina era un port de mare pe cósta orientală a insuleĭ Cipru şi unul din rarele oraşe elenice în acea insulă unde interiorul era exclusiv ocupat de populaţie siro-feniciană. Singurele oraşe locuite de elinĭ în Cipru eraŭ

Σαλαμῖνος τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεκράτεε Εὐέλθων, ὃς τὸ ἐν Δελφοῖσι θυμιητήριον, ἐὸν ἀξιοθέητον, ἀνέθηκε, τὸ ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ κέεται.[1] Ἀπικομένη δὲ παρὰ τοῦτον ἡ Φερετίμη ἐδέετο στρατιῆς ἣ κατάξει σφέας[2] ἐς τὴν Κυρήνην· ὁ δέ γε Εὐέλθων πᾶν μᾶλλον ἢ στρατιήν οἱ ἐδίδου.[3] Ἡ δὲ λαμβάνουσα τὸ διδόμενον, καλὸν μὲν ἔφη καὶ τοῦτο εἶναι, κάλλιον δὲ ἐκεῖνο τὸ δοῦναί οἱ δεομένῃ στρατιήν· τοῦτο γὰρ ἐπὶ παντὶ[4] τῷ διδομένῳ ἔλεγε. Τελευταῖόν οἱ ἐξέπεμψε δῶρον ὁ Εὐέλθων ἄτρακτον χρύσεον καὶ ἠλακάτην, προσῆν δὲ καὶ εἴριον. Εἰπάσης δὲ αὖτις τῆς Φερετίμης τὠυτὸ ἔπος, ὁ Εὐέλθων ἔφη τοιούτοισι γυναῖκας δωρέεσθαι, ἀλλ' οὐ στρατιῇ.[5]

163. Ὁ δὲ Ἀρκεσίλεως τοῦτον

vins şi fugi la Samos; iar muma luĭ fugi la Salamina din Cipru. Pe timpul acela, domnia la Salamina Evelthon, acela carele a dedicat vasul acela minunat de ars tămâe care se află depus la Delfi în tesaurul Corintienilor. Îndată ce sosi la dênsul, Feretima îĭ ceru o armată care să o restabiléscă cu fiul eĭ la Cirene; Evelthon însă îĭ oferia de tóte afară de ajutorul armelor. Ea (de câte orĭ) primia un dar ce i se oferia, ḑicea: »Bun »e şi acesta, dar maĭ bun ar fi »darul armateĭ care se cerea;« şi acéstă frasă ea o repeta la fie care dar ce (îĭ) se făcea. În fine, Evelthon îĭ trimise ca dar un fus de aur şi o furcă pe care şi aşeḑase lână (de tors). Repeţind Feretima iarăşĭ aceleaşĭ cuvinte, Evelthon (îĭ) respunse că astfel (de darurĭ) se cuveniaŭ uneĭ femeĭ, nu armată.

163. În timpul acesta Arce-

---

porturile Salamina, Soli şi Marium şi chiar acolo populaţia era amestecată cu elemente feniciane. Nu este clar ce a îndemnat pe Feretima să alerge la Cipru ca să céră ajutor. Rawlinson ḑice că o făcu din causa caracteruluĭ eleno-fenician al loculuĭ, dar mi se pare că motivul nu este destul de plausibil pentru a explica un apel aşa depărtat; trebue să fi existat alte legăturĭ, póte de rudenie chiar, între Feretima şi Evelthon.

[1] ὃς τὸ ἐν Δελφοῖσι θυμιητήριον, ἐὸν ἀξιοθέητον, ἀνέθηκε, τὸ ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ κέεται. Despre tesaurul Corinthian la Delfĭ veḑĭ maĭ sus Cartea I, Cap. 14 unde se expune (nota 5, pagina 23, vol. I,) tot ce se scie în privinţa acestuĭ tesaur oferit de familia luĭ Cipselus. De ce acest vas pentru tămâe a fost depus în tesaurul Cipseliḑilor este iar un problem care póte nicĭ o dată nu se va resolvi. Blakesley propune ipotesa că Evelthon póte ar fi avut relaţiunĭ comerciale fórte strînse cu acea familie. Θυμιητήριον era vasul fix în general pe treĭ picióre în care se ardea tămâe înaintea unuĭ sacrificiŭ.

[2] σφέας. Adică pe Feretima şi pe fiul eĭ.

[3] ἐδίδου »Îĭ dedea« adică »îĭ tot dedea«, exprimă o acţiune neterminată.

[4] τοῦτο γὰρ ἐπὶ παντὶ. În ediţia luĭ Long avem »τοῦτο ἐπὶ παντὶ γὰρ«.

[5] ἀλλ' οὐ στρατιῇ. Întreg pasagiul începênd dela »τῆς δὲ Σαλαμῖνος τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεκράτεε Εὐέλθων« şi terminând aci se póte considera ca parentetic. Ediţia luĭ Long îl închide chiar între parentese.

τὸν χρόνον ἐὼν ἐν Σάμῳ, συνήγειρε πάντα ἄνδρα ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ.[1] Συλλεγομένου δὲ στρατοῦ πολλοῦ, ἐστάλη ἐς Δελφοὺς Ἀρκεσίλεως χρησόμενος τῷ χρηστηρίῳ περὶ κατόδου· ἡ δὲ Πυθίη οἱ χρᾷ τάδε· »Ἐπὶ μὲν »τέσσερας Βάττους καὶ Ἀρκεσίλεως »τέσσερας, ὀκτὼ ἀνδρῶν γενεάς,[2]

silaus, fiind la Samos, adunâ pe toţĭ locuitoriĭ cu promisiunea că le va împărţi pămênturĭ. Şi strîngênd o armată numerósă, Arcesilaus trimise la Delfi ca să consulte oracolul în privinţa reîntórcereĭ (sale în patrie); Pitia îĭ rĕspunse cele următóre:

---

[1] ἐπὶ γῆς ἀναδασμῷ. Câţĭ-va comentatorĭ, între carĭ şi Müller, cred că aci e vorbă de o nouă împărţélă de pămênturĭ. Cred cu Rawlinson că nicĭ aci, nicĭ maĭ sus la Cap. 159, unde vedem aceeaşĭ expresiune întrebuinţată, nu e vorbă de asemenea nouă împărţélă, ci pur şi simplu de cesiune de loturĭ de pămênt ca rĕsplată pentru serviciurĭ aduse. Arcesilaus promitea Samienilor că va dărui pămênturĭ în Libia la toţĭ aceia carĭ s'ar oferi să'l ajute să'şĭ recâştige tronul. E fórte probabil că aceste pămênturĭ, Arcesilaus, în cas de reuşită, spera să le confisce în parte dela Cirenieniĭ rĕsvrătiţĭ în contra luĭ şi în parte de la Libieniĭ robiţĭ. Ἐπὶ aci însemnéză »în vederea« saŭ »în speranţa« unuĭ lucru, întocmaĭ ca maĭ sus la Cap. 159, unde autorul se servă de aceleaşĭ cuvinte. Am tradus prin »promisiunea« cu tóte că geniul limbeĭ eline cere aci forma objectivă: la noĭ forma subiectivă, adică promisiunea dată de agent, este preferibilă formeĭ objective indicând speranţa saŭ perspectiva deşteptată în mintea objectuluĭ de câtre agent.

[2] Ἐπὶ μὲν τέσσερας Βάττους καὶ Ἀρκεσίλεως τέσσερας, ὀκτὼ ἀνδρῶν γενεάς, Pindar (Pith IV, 65.) confirmă ḑisele acestea că Batiaḑiĭ ar fi domnit în Cirene timp de opt generaţiĭ şi scholiastul, într'o notă asupra aceluĭ pasagiŭ, ḑice ca Erodot că aceste opt generaţiĭ aŭ fost neîntrerupte şi că aŭ fost compuse din patru Batus şi din patru Arcesilaus: »τέσσαρες μὲν Βάττοι, τέσσαρες δὲ Ἀρκεσίλαοι«. Acest scholiast maĭ adaogă că după alungarea luĭ Arcesilaus IV de pe tron ar fi urmat o democraţie, şi un istorian obscur (Eraclid din Pont) confirmând cele ḑise de scholiast, maĭ adaogă că acest Arcesilaus ar fi avut un fiŭ numit iar Batus carele ar fi devenit Batus V, şi că acesta, la resturnarea dinastieĭ Batiaḑilor ar fi fugit la Evesperides. Astfel dar, în ceea ce privesce faptul durateĭ dinastieĭ Batiaḑilor şi a ordinuluĭ în care s'aŭ succedat aceştĭ regĭ pe tronul Cireneĭ nu există nicĭ o controversă. Nu este astfel însă cu chronologia privitóre la domnia regilor acesteĭ dinastiĭ. Ea presentă destule dificultăţĭ. După Solin, Cirene a fost fundată la anul 597 înainte de Christos. În casul acela, cum observă fórte bine Rawlinson, Batus II (Fericitul), carele după Erodot (veḑĭ maĭ sus Cap. 159) s'a suit pe tron 56 de anĭ maĭ în urmă, ar fi contimporan, nu cu Apries regele Egiptuluĭ, dar cu Amasis. Eusebiu dă o chronologie maĭ satisfăcătóre adică fixéză data fundăriĭ Cireneĭ la anul 631 înainte de Christos. Acéstă dată este şi aceea pe care o preferă ceĭ maĭ bunĭ chronologiştĭ. Plecând dela acéstă dată dar, fixăm suirea pe tron a luĭ Batus II la anul 575 înainte de Christos, astfel încât ea avu loc 6 anĭ înaintea morţiĭ luĭ Apries, predecesoruluĭ luĭ Amasis pe tronul Egiptuluĭ. Amasis începu a domni la anul 569 înainte de Christos. Iată acum chronologia regilor Batiaḑĭ în Cirene după Rawlinson, pe care o vom adopta şi noĭ:

1) Batus I (fundatorul Cireneĭ a domnit 40 de anĭ) dela 631 înainte de Christos până la 591 înainte de Christos;
2) Arcesilaus I (fiul luĭ Batus I a domnit 16 anĭ) dela 591 înainte de Christos până la 575 înainte de Christos;
3) Batus II Fericitul (fiul luĭ Arcesilaus I) dela 575 înainte de Christos până la 555? înainte de Christos;
4) Arcesilaus II, Cel rĕŭ (fiul luĭ Batus II) dela 555? înainte de Christos până la 550? înainte de Christos.

(Lacide, fiica unuia din aceştĭ din urmă doĭ regĭ, fu măritată cu Amasis regele Egiptuluĭ).

»διδοῖ ὑμῖν Λοξίης βασιλεύειν Κυ»ρήνης· πλέον μέντοι τούτου οὐδὲ »πειρᾶσθαι παραινέει. Σὺ μέντοι ἥσυ»χος εἶναι[1] κατελθὼν ἐς τὴν σεωυ»τοῦ· ἢν δὲ τὴν κάμινον[2] εὕρῃς »πλέην ἀμφορέων, μὴ ἐξοπτήσῃς »τοὺς ἀμφορέας, ἀλλ' ἀπόπεμπε κατ' »οὖρον·[3] εἰ δὲ ἐξοπτήσεις τὴν κά-

»(Apolon) Loxias îţĭ acordă să »domneştĭ în Cirene timp de »patru Batus şi de patru Ar»cesilaus, (adică peste tot) opt »generaţiĭ; peste (limita) acésta »el nu te consiliéză să încercĭ »(a te menţine). Tu însă, poartă-te »cu blândeţe când te veĭ întórce

---

5) Batus III Schiopul (fiul luĭ Arcesilaus II) a domnit dela 550? până la 530? (Demonax legislator).

6) Arcesilaus III (fiul luĭ Batus III) dela 530? înainte de Christos până la 515? înainte de Christos.

Acesta deveni tributarul luĭ Cambise; după mórtea luĭ, Feretima deveni regentă un an de ḑile, de pe la anul 515 până la 514 înainte de Christos.

7) Batus IV (Cel frumos fiul luĭ Arcesilaus III) domni de la 514? până la 470? înainte de Christos;

8) Arcesilaus IV (fiul luĭ Batus IV) domni de pe la 470 până la 431 înainte de Christos.

În anul 466 acest rege căştigâ o victorie pitică: atuncĭ el era încă tênĕr, (veḑĭ Pindar. Pith. V. 102, »κρέσσονα μὲν ἡλικίας νόον φέρβεται«) şi putea decĭ bine să maĭ domnéscă 35 de anĭ; tatăl sĕŭ, Batus IV, era minor când s'a urcat pe tron, astfel încât şi el putea să aibă o domnie lungă. În modul acesta, acordând şi luĭ Batus IV 44 de anĭ de domnie, obţinem pentru întréga dinastie a Batiaḑilor ceĭ treĭ sute de anĭ daţĭ (aproximativ se înţelege) de Teofrast, (μάλιστα πέρι τριακόσια ἔτη). Astfel dar, după chronologia luĭ Rawlinson, pe care o urmăm şi noĭ aci, putem fixa aproximativ anul 431 înainte de Christos ca data sfîrşituluĭ dinastieĭ Batiaḑilor. Numismaţiĭ însă, basându-se pe o monedă din Cirene în colecţia museuluĭ britanic, susţin că acéstă dinastie se sfîrşi cu cel puţin 20 de anĭ maĭ nainte, adică pe la anul 450 înainte de Christos. Eĭ spun că moneda acésta »*judecând după stilul eĭ*« nu póte să fi fost bătută maĭ târḑiŭ de data aceea; ea pórtă inscripţia K. K. (Κυρηναίων κοινόν) astfel încât datéză din epoca republiceĭ care urmâ după resturnarea regilor din dinastia luĭ Batus, (veḑĭ raportul D-luĭ Reginald Stuart Poole, capul departamentuluĭ medaliilor din Museul britanic, asupra aceteĭ medaliĭ din Cirene). Remâne însă de arătat până la ce punct se póte judeca cu aşa mare precisie despre data uneĭ monede după stilul eĭ. De multe orĭ pe monede se reproduceaŭ tipurĭ vechĭ anterióre dateĭ baterii lor, tocmaĭ pentru că acele tipurĭ eraŭ maĭ cunoscute şi maĭ familiare în comerţ. Astfel fu casul cu monedele ateniene, carĭ chiar la epoca luĭ Pericles conservară stilul şi tipul archaic al capuluĭ Ateneĭ cu figura în profil şi ochiul de faţă, corent în timpul secolilor al 6-lea şi al 7-lea înainte de Christos. Putem cita un exemplu de acest fapt în ḑilele de astăḑĭ când pe monedele englese bătute acum, capul regineĭ Victoria conservă tipul june corent acum 60 de anĭ.

[1] Σὺ μέντοι ἥσυχος εἶναι. Acest us al infinitivuluĭ εἶναι în locul imperativuluĭ se maĭ găsesce în Erodot: la Cartea III, Cap. 134, de exemplu, avem »σὺ δέ μοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι«. În Cartea acésta maĭ sus găsim »σὺ δὲ στάς τε καὶ παυσάμενος πλάνης μάχεσθαι« (Cap. 126). Greşită este traducerea fórte comună a pasagiuluĭ acestuia »întórce-te în linişte (adică în siguranţă) în ţéra ta«. Singur verbul εἶναι indică aci adevêratul sens al pasagiuluĭ »fiĭ liniştit« saŭ calm »când te veĭ întórce în ţéra ta«.

[2] κάμινον. Cuptorul unde se ard vasele de lut şi ceramica în genere.

[3] κατ' οὖρον. Expresie metaforică care literal însemnéză »cu vêntul« şi se referă la cursa repede a uneĭ nave avênd pânḑele întinse, cu vêntul pe la spate. De acolo însemnéză »cât se póte de iute«. Traducerea »abandonnes les au gré du vent«, pe care o găsesc într'o traducere francesă, este greşită.

»μινον, μὴ ἐσέλθῃς ἐς τὴν ἀμφίρ»ρυτον·[1] εἰ δὲ μή, ἀποθανέεαι καὶ »αὐτὸς καὶ ταῦρος ὁ καλλιστεύων.«[2]

164. Ταῦτα ἡ Πυθίη Ἀρκεσίλεῳ χρᾷ. Ὁ δὲ παραλαβὼν τοὺς ἐκ τῆς Σάμου κατῆλθε ἐς τὴν Κυρήνην· καὶ ἐπικρατήσας τῶν πρηγμάτων[3] τοῦ μαντηΐου οὐκ ἐμέμνητο, ἀλλὰ δίκας τοὺς ἀντιστασιώτας αἴτεε τῆς ἑωυτοῦ φυγῆς.[4] Τῶν δὲ οἱ μὲν τὸ παράπαν ἐκ τῆς χώρης ἀπαλλάσσοντο, τοὺς δέ τινας χειρωσάμενος ὁ Ἀρκεσίλεως ἐς Κύπρον ἀπέστειλε ἐπὶ διαφθορῇ.[5] Τούτους μέν νυν Κνίδιοι ἀπενειχθέντας πρὸς τὴν σφετέρην ἐρρύσαντο, καὶ ἐς Θήρην ἀπέστειλαν·[6] ἑτέρους δέ τινας

»în ţéra ta: daca veĭ găsi cuptorul plin de vase, nu le arde »vasele (acelea), dar ia le şi le de»părtéză d'acolo cât maĭ iute: »daca însă daĭ foc cuptoruluĭ »nu intra într'un loc înconju»rat cu apă; altfel veĭ muri şi »tu şi împreună cu tine cel maĭ »de frunte taur.«

164. Acestea le ḑise Pitia luĭ Arcesilaus. El însă, luând cu sine pe recruţiĭ din Samos se coborâ la Cirene; şi o dată stăpân pe puterea supremă, nu îşĭ maĭ aduse aminte de oracol, dar îşĭ resbunâ în contra adversarilor séĭ pentru exilul (ce îl suferise). Dintre acestia uniĭ părăsiră pentru tot d'auna ţéra, pe alţiĭ, prinḑêndu-ĭ Arcesilaus, îĭ trimise la Cipru ca să se prăpădéscă: aceia, deţinuţĭ fiind de vênturĭ (contrarie) pe cóstele

---

[1] ἀμφίρρυτον, se subt-înţelege γῆν. »Nu intra în ţéră înconjurată cu apă«. Baehr traduce: »ne intres in circumfluam (terram)« dar singur mărturisesce că o asemenea traducere, deşi literară, însă face să dispară în mare parte ambiguitatea caracteristică a oraculuĭ.

[2] εἰ δὲ μὴ ἀποθανέεαι καὶ αὐτὸς καὶ ταῦρος ὁ καλλιστεύων. Întreg acest oracol, cum observă fórte just Rawlinson, este dat aci în prosă dar conţine fragmente din versurile exametrice în care a fost conceput, de exemplu: »Σὺ μέν|τοι ἥσυχος | εἶναι« — ||| »ἀπό|πεμπε κατ' | οὖρον« — ||| »μὴ ἐς | τὴν ἀμ|φίρρυτον | ἔλθῃς.« Cel după urmă vers al oraculuĭ se restabileşte de Rawlinson astfel: »αὐτὸς | γὰρ θανέαι καὶ | ταῦρος ὁ | καλλισ τεύων. Aci Pitia face alusie la Alazir regele Barceĭ, socrul luĭ Arcesilaus, carele se vede că ar fi purtat supranumele de taur: saŭ póte ca numele de Alazir, care era african, să fi însemnat taur în limba libiană.

[3] καὶ ἐπικρατήσας τῶν πρηγμάτων. În latineşte »rerum potitus«: »τὰ πρήγματα« se aplică des la domnie în sens de situaţiune, deci aci »stăpân pe lucrurĭ« saŭ »pe situaţie«. Cuvîntul nostru »afacerĭ« are o mică asemănare cu πρῆγμα luat în acest sens. Pentru alte exemple în Erodot unde τὰ πρήγματα este luat în sens de imperiu saŭ domnie, veḑĭ Cartea II, Cap. 120. Cartea III, Cap. 53 şi 137 şi Cartea acésta maĭ sus la Cap. 126.

[4] δίκας τοὺς ἀντιστασιώτας αἴτεε τῆς ἑωυτοῦ φυγῆς. În latineşte »pœnas repetiit exilii sui ab adversariis. »Despre locuţiunea« δίκας ἀπαιτεῖν ἐκ τινὸς« veḑĭ Cartea I, Cap. 2, 3 şi 15.

[5] ἐπὶ διαφθορῇ »spre peire« saŭ »ca să péră«. Asemenea în Cartea I, Cap. 41 avem »ἀπεπέμπετο δὲ ἡ στρατιὴ... ἐπὶ Λιβύων καταστροφῇ«.

[6] ἐς Θήρην ἀπέστειλαν. Se presupune că aceştĭ exilaţĭ, saŭ maĭ bine

τῶν Κυρηναίων ἐς πύργον μέγαν Ἀγλωμάχου καταφυγόντας ἰδιωτικὸν[1] ὕλην περινήσας ό Ἀρκεσίλεως ἐνέπρησε. Μαθὼν δὲ ἐπ' ἐξεργασμένοισι[2] τὸ μαντήϊον ἐὸν τοῦτο, ὅτι μιν ή Πυθίη οὐκ ἔα εὑρόντα ἐν τῇ καμίνῳ τοὺς ἀμφορέας ἐξοπτῆσαι, ἔργετο έκὼν τῆς τῶν Κυρηναίων πόλιος, δειμαίνων τε τὸν κεχρημένον[3] θάνατον καὶ δοκέων ἀμφίρρυτον τὴν Κυρήνην εἶναι·[4] εἶχε δὲ γυναῖκα συγγενέα έωυτοῦ, θυγατέρα δὲ τοῦ τῶν Βαρκαίων βασιλέος, τῷ οὔνομα ἦν Ἀλαζίρ·[5] παρὰ τοῦ-

Cnidienilor, acestia din urmă îĭ primiră şi îĭ trimiseră la Tera: alţĭ câţĭ-va din Cirenienĭ se adăpostiră într'un turn mare, (proprietatea) privată a luĭ Aglomach, (pe acestia) Arcesilaus îĭ înconjurâ cu lemne şi îĭ arse (de viĭ). Aflând el însă, după săvârşirea faptuluĭ, că acesta era (sensul) oracoluluĭ, când Pitia îĭ spusese să nu ardă în foc amforele ce le ar găsi în cuptor, se retrase de buna (luĭ) voe din cetatea Cirene, temêndu-se de mórtea

---

ḑis, condemnaţĭ, eraŭ descendinţĭ aĭ primilor colonĭ din Tera şi că de aceea aŭ alergat eĭ la muma lor patrie. E probabil că aparţineaŭ celeĭ d'întâĭ categoriĭ de colonĭ înfiinţate de Demonax. Am fost silit, pentru maĭ multă claritate, să schimb în traducţie construcţia acesteĭ frase începênd dela τούτους; traducerea literară ar glăsui astfel: »pe aceştia, deţinuţĭ de furtună pe (cóstele) lor, Cnidieniĭ îĭ primiră şi îĭ trimiseră la Tera«.

[1] ἰδιωτικὸν, adică »privat«. În alte cuvinte o întărire saŭ un turn care nu aparţinea nicĭ statuluĭ nicĭ regeluĭ ci era proprietate particulară. În acest turn Aglomach se apăra de sigur pe moşia luĭ în contra atacurilor predatorie ale hoţilor saŭ ale Libienilor. Pentru usul acestuĭ cuvînt ἰδιωτικός în sens de »privat« veḑĭ la Cartea I, Cap. 21, »σῖτος ἰδιοτικός«.

[2] ἐπ' ἐξεργασμένοισι. »După ce se săvârşise faptul«, »facinore perpetrato« cum traduce Baehr. Blakesley ilustréză acest pasagiŭ cu următórea citaţiune din Juvenal (Satira 13, vers 237).

» ———— quid fas
Atque nefas, tandem incipiunt sentire *peractis*
Criminibus«.

[3] κεχρημένον. Creutzer scrie »κεχρησμένον« urmând pe Bredoviu. Acésta însă este contrariŭ autorităţilor manuscrise. Semnificaţia este identică numaĭ că »κεχρημένον« se raportă la cuvintele oracoluluĭ, pe când »κεχρησμένον« se raportă la chiar oracolul.

[4] δοκέων ἀμφίρρυτον τὴν Κυρήνην εἶναι. E greŭ de înţeles cum s'ar fi putut considera Cirene saŭ Barca ca localităţĭ înconjurate de apă: e posibil ca cu niţică bună-voinţă isvórele din apropierea Cireneĭ să ne dea explicaţia acesteĭ origine numaĭ întru cât privesce acel oraş. Cât pentru Barca, dacă ea era situată, cum se presupune, unde este astăḑĭ Merdj, lipsa de apă era complectă şi epitetul de ἀμφίρρυτον nu i se póte aplica în nicĭ un chip.

[5] Ἀλαζίρ. Acest nume, evident libian saŭ african, se găsesce scris în diferite modurĭ, astfel manuscrisul sancroftian adoptă forma Ἀλαζεὶρ. Aci este evident numaĭ o cestiune de ortografie câcĭ pronunţarea este aceeaşĭ. Pe inscripţiĭ s'a maĭ găsit forma Ἀλαδδεὶρ, care este pur cireniană. Reese din faptul că Alazir era »συγγενὴς« cu Arcesilaus că el era şi rudă cu dênsul şi în privinţa acesteĭ rudeniĭ s'aŭ emis două teoriĭ amêndouă fórte acceptabile: întâiŭ este aceea a luĭ Blakesley care crede că regiĭ din Barca, după supunerea aceluĭ oraş colonilor elinĭ în timpul luĭ Arcesilaus II, fură elinĭ din familia Batiaḑilor carĭ adoptară nume indigene după exemplul dat o dată de fundatorul dinastieĭ. Blakesley de altă parte crede ca numele Alazir trebue să fi fost echivalentul numeluĭ elin pe care îl purta acest rege în patria luĭ. Teoria luĭ Rawlinson este dar

τον ἀπικνέεται· καί μιν Βαρκαῖοί τε ἄνδρες καὶ τῶν ἐκ Κυρήνης φυγάδων τινὲς καταμαθόντες ἀγοράζοντα, κτείνουσι[1]· πρὸς δὲ καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Ἀλαζῖρα[2]. Ἀρκεσίλεως μέν νυν, εἴτε ἑκὼν εἴτε ἀέκων[3] ἁμαρτὼν τοῦ χρησμοῦ, ἐξέπλησε μοῖραν τὴν ἑωυτοῦ.[4]

165. Ἡ δὲ μήτηρ Φερετίμη, τέως μὲν ὁ Ἀρκεσίλεως ἐν τῇ Βάρκῃ διαιτᾶτο ἐξεργασμένος ἑωυτῷ κακὸν, ἡ δὲ εἶχε αὐτὴ τοῦ παιδὸς τὰ γέρεα ἐν Κυρήνῃ, καὶ τἄλλα νεμομένη[5] καὶ ἐν βουλῇ[6] παρίζουσα· ἐπεί τε δὲ ἔμαθε ἐν τῇ Βάρκῃ ἀποθανόντα οἱ τὸν παῖδα, φεύγουσα οἰχώκεε ἐς Αἴγυπτον· ἦσαν γάρ οἱ ἐκ τοῦ Ἀρκεσίλεω εὐεργεσίαι ἐς

ce i se preḑisese şi considerând Cirene ca (un loc) înconjurat cu apă: el avea de soţie pe o rudă a luĭ, pe fiica regeluĭ din Barca, carele (dênsul) se numia Alazir: la acesta veni el; dar (nisce) cetăţenĭ din Barca precum şi câţĭ-va refugiaţĭ din Cirene, recunoscêndu'l în piaţă, îl uciseră; şi o dată cu el (uciseră) şi pe socrul sěŭ Alazir. Astfel dar Arcesilaus, cu saŭ fără voe, neconformându-se cu oracolul, îndeplini destinul sěŭ.

165. Pe când însă Arcesilaus se afla la Barca lucrând la propria luĭ peire, muma luĭ, Feretima se bucura la Cirene de prerogativele (regale) ale fiuluĭ eĭ, lua parte la sfat şi administra (afacerile statuluĭ); când însă aflâ că fiul eĭ perise la Barca, fugi şi plecâ în Egipt: Arcesilaus adusese serviciurĭ luĭ

---

inversul aceleia emise de Blakesley: el ḑice că după căderea Barceĭ subt influenţa colonilor elinĭ din Cirene aŭ rěmas tot regiĭ indigenĭ dar că aceştia se aliară cu dinastia Batiaḑilor astfel încât Alazir ar fi fost african înrudit prin alianţă cu Arcesilaus, aşa că fiica luĭ Alazir era συγγενής cu Arcesilaus despre partea mumeĭ, în alte cuvinte că soţia luĭ Alazir era elină. Amêndouă aceste teoriĭ sunt fórte bune, eŭ însă prefer opinia luĭ Blakesley că Alazir însuşĭ era elin purtând un nume african, maĭ ales că avem confirmarea acesteĭ teoriĭ în faptul că Batus era elin şi purta un nume indigen. Eŭ mě maĭ întreb aci dacă n'ar fi existând o analogie între numele acesta de Alazir şi numele semitic Eleazar, fórte comun între Arabĭ şi Mesopotamienĭ.

[1] κτείνουσι. Mórtea luĭ Arcesilaus IV avu loc pe la anul 431 înainte de Christos.

[2] Ἀλαζῖρα. Veḑĭ maĭ sus nota 5, pag. 237. Manuscrisele variaḑă aci ca maĭ sus, astfel cel sancroftian are Ἀλάζειρα, unul are Ἀλιζάρα.

[3] ἀέκων. În unele ediţiĭ găsim forma ἄκων.

[4] εἴτε ἑκὼν εἴτε ἀέκων ἁμαρτὼν τοῦ χρησμοῦ ἐξέπλησε μοῖραν τὴν ἑωυτοῦ. Aci se manifestă credinţa fatalistă care forma basa religieĭ Elinilor. Trebue să notăm iar cât insistă autorul asupra faptuluĭ că Arcesilaus a fost propriul agent al destinuluĭ sěŭ. Astfel veḑĭ maĭ sus »ἔργετο ἑκὼν τῆς τῶν Κυρηναίων πόλιος;« şi maĭ jos la capitolul următor »ἐξεργασμένος ἑωυτῷ κακον«.

[5] νεμομένη. Sensul luĭ νέμεσθαι este a administra afacerile publice.

[6] ἐν βουλῇ. În consiliul de stat saŭ póte în senatul care forma consiliul superior în statele dorice.

Καμβύσεα τὸν Κύρου πεποιημέναι[1]· οὗτος γὰρ ἦν ὁ Ἀρκεσίλεως ὃς Κυρήνην Καμβύσῃ ἔδωκε καὶ φόρον ἐτάξατο.[2] Ἀπικομένη δὲ ἐς Αἴγυπτον ἡ Φερετίμη Ἀρυάνδεω ἱκέτις ἕζετο, τιμωρῆσαι ἑωυτῇ κελεύουσα, προϊσχομένη πρόφασιν, ὡς διὰ τὸν μηδισμὸν ὁ παῖς οἱ τέθνηκε.[3]

166. Ὁ δὲ Ἀρυάνδης[4] ἦν οὗτος τῆς Αἰγύπτου ὕπαρχος ὑπὸ Καμβύσεω κατεστεώς· ὃς ὑστέρῳ χρόνῳ τούτων παρισεύμενος[5] Δαρείῳ δι-

Cambise, fiuluĭ luĭ Ciru; câcĭ acesta fu acel Arcesilaus carele supuse Cirene luĭ Cambise şi consimţise la (plata unuĭ) tribut. Când sosi Feretima în Egipt, căḑu ca suplicantă înaintea luĭ Ariande, rugându-l s'o rĕsbune subt cuvînt că fiul eĭ perise din causa (devotamentuluĭ sĕŭ intereselor) medice.

166. Acum Ariande acesta, fusese orînduit de Cambise satrap al Egiptuluĭ: maĭ târḑiŭ, căutând el pe căĭ piezişe să

---

[1] ἦσαν γάρ οἱ ἐκ τοῦ Ἀρκεσίλεω εὐεργεσίαι ἐς Καμβύσεα τὸν Κύρου πεποιημέναι. Baehr traduce latinesce »Erant enim (illa commemoranda) beneficia ab Arcesilao in Cambysem collata«. Aci cuvîntul οἱ nu însemnéză strict vorbind nimic, el dă vigóre numaĭ şi stil pasagiuluĭ, întocmaĭ ca la finele capitoluluĭ »ὁ παῖς οἱ τέθνηκε« unde avem în românesce locuţiunea paralelă »îĭ a murit copilul«. Aci însă nu avem cum să traducem pe οἱ care nu este posesiv ca în exemplul citat maĭ sus. Cât pentru cestiunea serviciurilor aduse luĭ Cambise de către Arcesilaus III, aceea este atinsă incidental la Cap. 13 din Cartea III, unde se vede că Barcieniĭ şi Cirenieniĭ, speriaţĭ de puterea luĭ Cambise când veni în Egipt, se supuseră luĭ şi îĭ trimiseră un dar în banĭ. Maĭ vedem acolo în ce chip Cambise a tratat cu dispreţ darul Cirenienilor luând baniĭ lor şi aruncândule soldaţilor luĭ.

[2] ἐτάξατο implică o înţelegere prealabilă, ceea ce nu a putut să fi fost în privinţa cifreĭ indemnităţiĭ dacă ne referim la cele relatate la Cap. 13 din Cartea III, unde autorul ne spune că Cambise a tratat cu dispreţ suma trimisă de Cirenienĭ pentru că o găsia insuficientă: aşa dar cuvîntul ἐτάξατο nu e propriŭ în casul de faţă dacă admitem cele ḑise în Cartea III.

[3] προϊσχομένη πρόφασιν, ὡς διὰ τὸν μηδισμὸν ὁ παῖς οἱ τέθνηκε. »E fórte greŭ« (observă aci Blakesley) cu elementele de informatie de carĭ »dispunem astăḑĭ să spunem cum putea să se facă acéstă afirmaţie. Cambise »póte să fi fost considerat ca represintantul linieĭ luĭ Apries, al câruĭ nepot se »pretindea de câţĭ-va Egiptenĭ că era; (veḑĭ Cartea III, Cap. 2). Acest Apries era »domnul feodal al locuitorilor indigenĭ saŭ perioici al Cireneĭ; (veḑĭ maĭ sus »Cap. 159); pe de altă parte relaţiile între Amasis şi Elinĭ (φιλέλλην γενόμενος), »(Cartea II, Cap. 178) şi maĭ ales între Amasis şi Cirenienĭ eraŭ de o natură »fórte intimă (veḑĭ Cartea II, Cap. 181—182). Dacă reintórcerea luĭ Arcesilaus »fu datorită în mare parte sacrificiuluĭ intereselor şi ale prejudecăţilor elementuluĭ elenic al populaţiuneĭ în favorul elementuluĭ indigen din care era for»mată masa poporuluĭ (lucru care nu e deloc improbabil), el avea câştigat pen»tru causa luĭ tradiţiile politice ale partiduluĭ care se sprijinise pe ajutorul »luĭ Apries. În atare cas purtarea luĭ s'ar putea cualifica de »μηδισμὸς« întru cât în »asemenea împrejurărĭ el ar fi faţă de Cambise în situaţia unuĭ vasal faţă de su»zeranul sĕŭ. În tóte casurile, acésta ar fi suficient ca să serve luĭ Cambise de »πρόσχημα« pentru invasia şi cucerirea Libieĭ«.

[4] Ἀρυάνδης. Se crede că acest satrap al Egiptuluĭ este unul şi acelaş cu Oriandre descris de Polieneu ca un om crud şi neuman. Numele Arivando în limba persană însemnéză »alergător«.

[5] παρισεύμενος. Prepositiunea care intră în composiţia acestuĭ verb nu

εφθάρη. Πυθόμενος γὰρ καὶ ἰδὼν Δαρεῖον ἐπιθυμέοντα μνημόσυνον ἑωυτοῦ λιπέσθαι τοῦτο, τὸ μὴ ἄλλῳ εἴη βασιλέϊ κατεργασμένον,[1] ἐμιμέετο τοῦτον, ἐς οὗ[2] ἔλαβε τὸν μισθόν. Δαρεῖος μὲν γὰρ, χρυσίον καθαρώτατον ἀπεψήσας ἐς τὸ δυνατώτατον[3], νόμισμα ἐκόψατο·[4] Ἀρυάνδης δὲ,

rivaliseze (cu suveranul sĕŭ) fu pedepsit cu mórte de către Dariu. Câcĭ, aflând el şi vĕḑênd că Dariu voia să lase (în urma luĭ) un monument aşa cum nu făcuse nicĭ un alt rege, îl imitâ până ce îşĭ găsi resplata. Câcĭ Dariu, rafinând

---

estc fâră importanţa eĭ, ea îĭ dă sensul de »a căuta în mod indirect a egalisa saŭ a rivalisa cu«, adică se referă la faptul că nu căuta să rivaliseze în mod făţiş cu Dariu dar căuta s'o facà în mod ascuns mascând afirmaţiunea suveranităţiĭ implicate în dreptul ce 'şi-l însuşise de a bate monedă, prin prósta cualitate a metaluluĭ întrebuinţat.

[1] τὸ μὴ ἄλλῳ εἴη βασιλέϊ κατεργασμένον. Acéstă afirmare este exagerată câcĭ se scie că Dariu nu fu cel d'intăiŭ carele bătu monedă de aur, şi singur Erodot în Cartea I, Cap. 94 ne spune că Libieniĭ fură primiĭ carĭ o făcură. Ceea ce cred că voesce aci să ne spue autorul este că cualitatea auruluĭ de pe monedele bătute în timpul luĭ Dariu, cunoscute sub numele de monede »darice«, era maĭ fină, adică aliagiul cu alte metalurĭ era în proporţie maĭ mică. Aurul pur, precum este sciut, nu se póte întrebuinţa din causa maleabilităţiĭ acestuĭ metal. În adevêr monedele de aur numite darice eraŭ de o cualitate superióră şi serviaŭ de model staterilor carĭ constituiaŭ moneda de aur curentă în Grecia. Aceste piese variaŭ în valóre fórte puţin după diferitele state: de exemplu în Macedonia ele cântàriaŭ 133 de grame şi valoraŭ 29 leĭ, banĭ 50; în Atica cântăriaŭ 132½ de grame şi valoraŭ 29 leĭ, banĭ 40. Daricul de aur, de pe care dăm aci un desemn după un exemplar din colecţia de medaliĭ în Museul Britanic, cântăreşte 123.7 grame şi prin urmare valoréză 27 leĭ şi 60 banĭ. Acest »daric« represinta pe regele Persieĭ îngenunchiat pe un picior, ţinênd un arc în mâna stângă şi o săgétă în cea dréptă; pe revers simpla împungătură fórte primitivă cunoscută în numismatică subt numele »quadrada incusa«, în casul de faţă fórte neregulat executată. Daricul dar valora un »stater« de aur saŭ un didrachm: 300 de darice făceaŭ un talent. Pentru alte detaliurĭ asupra dariculuĭ veḑĭ nota respectivă la Cartea VII, Cap. 28.—În câte-va ediţiĭ găsim βασιλεῖ în loc de βασιλέϊ.

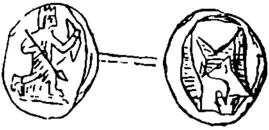
Daric de aur din museul Britanic

[2] ἐς οὗ în loc de ἐς ὅ care se şi găsesce în unele manuscrise.

[3] χρυσίον καθαρώτατον ἀπεψήσας ἐς τὸ δυνατώτατον.« »Pe cât se putea de curat.« avênd în vedere adică usul de monedă corentă la care era destinat metalul. In adevêr, cum am ḑis în nota precedentă, aurul dariculuĭ este fórte pur şi aliagiul de argint într'ênsul în proporţie numaĭ de 296 părţĭ aur cu o parte argint. Vedem dar că suntem în drept a presupune că ceea ce deosebia acéstă instituţiune a luĭ Dariu faţă cu acelea lăsate de alţĭ regĭ carĭ l'aŭ precedat, nu era atât noutatea faptuluĭ bateriĭ moneḑiĭ de aur pe cât era puritatea metaluluĭ întrebuinţat. Cualitatea auruluĭ monedelor luĭ Dariu era atât de cunoscută încât expresia »aurul luĭ Dariu« desemna metalul preţios în puritatea luĭ cea maĭ posibilă; (veḑĭ Plutarc, »Pactolus«). Se póte însă că la Perşĭ Dariu fu cel d'intâiŭ monarch carele bătu monedă de aur deşi există un fel de presupunere cum că ar fi existat un Dariu anterior fiuluĭ luĭ Istaspe carele ar fi bătut monedă înaintea acestuia şi că numele »daric« ar fi provenind dela acela.

[4] ἐκόψατο. Forma mediă exprimă transmiterea acţiuniĭ la altul, astfel dar sensul este »dispuse ca să se tae« saŭ »dete ordin ca să se tae«. Traduc prin

ἄρχων Αἰγύπτου, ἀργύριον τὠυτὸ τοῦτο ἐποίεε·[1] καὶ νῦν ἐστὶ ἀργύριον καθαρώτατον τὸ Ἀρυανδικόν.[2] Μαθὼν δὲ Δαρεῖός μιν ταῦτα ποιεῦντα, αἰτίην οἱ ἄλλην ἐπενείκας, ὥς οἱ ἐπανίσταιτο,[3] ἀπέκτεινε.

167. Τότε δὲ οὗτος ὁ Ἀρυάνδης

pe cât se putea aur, puse de bătu monedă; Ariande, carele guverna în Egipt, făcu şi el întocmaĭ aşa cu argint: şi (chiar) astăḑĭ argintul cel maĭ curat este cel ariandic. Când aflâ Dariu că acesta făcuse aceste (lucrurĭ), căutând în contra luĭ un alt prilej, (adică) cum că s'ar fi revoltat, îl pedepsi cu mórte.

167. La epoca dar (despre

»a bate« pentru că actul definitiv este baterea moneḑiĭ după ce metalul a fost cântărit şi divisat saŭ tâiat.

[1] Ἀρυάνδης δὲ, ἄρχων Αἰγύπτου, ἀργύριον τὠυτὸ τοῦτο ἐποίεε. Locuţiunea ἀργύριον τὠυτὸ τοῦτο ἐποίεε este identică cu »τὠυτὸ τοῦτο καὶ Εὐβοίας ἐποίησε« din Cartea VII, Cap. 156. Sensul este că ceea ce a făcut Dariu cu aur a făcut întocmaĭ şi Ariande cu argint, adică aceeaşĭ cualitate cu care a voit să se deosebéscă Dariu în baterea moneḑiĭ sale de aur a căutat'o şi Ariande în cualitatea moneḑiĭ sale de argint. În adevêr moneḑile de argint presupuse a fi a luĭ Ariande sunt de un aliagiu fórte curat. Aceste piese sunt fórte rare şi controversate. Exemplarele cunoscute sunt cele următóre: 1^0 două bucăţĭ descrise de d. Lenormant »Essai sur les monnaies des Lagides« pe carĭ se află o parte din numele luĭ Ariande scris invers în litere eline: »ΔΗΑΤЧΑ«. Aceste monede represintă pe o parte un car cu doĭ caĭ, în car se află un rege şi un individ care mână, pe revers e represintată o cetate cu ziḑurĭ şi o navă cu inscripţia de maĭ sus. Maĭ sunt monede cu tipul acesta în museul Britanic dar ele nu pórtă numele Ariande; pe una însă se vĕd urme de inscripţiune fórte frustă şi judecând după acele urme, caracterele par a fi fost feniciene. Tipul obicinuit al monedelor acestora se găsesce în Mionnet (supplément, tom. VIII, pag. 426 şi 427, No. 33) şi acel numismat le claséză între monedele persane. O piesă avênd tot tipul acesta, este descrisă de Gesen »Monumenta Pheniciana«, şi este tratată de el ca monedă din Cilicia. 2^0 Un alt tip cunoscut represintă un arcaş persan călare pe un ipocamp subt care se observă linia convenţională zigzag, care la Egipteni şi Asirienĭ represinta apa; pe revers e representată o cucuvae străbătută de cele două sceptrurĭ a luĭ Osiris. În fine, 3^0 s'a găsit o variantă a acestuĭ din urmă tip, unde delfinul înlocueşte ipocampul. Monedele de prima categorie pot fórte bine să fie ariandice, însă acelea de a doua şi de a treia categorie sunt îndoiόse.

[2] νῦν ἐστὶ ἀργύριον καθαρώτατον τὸ Ἀρυανδικόν. Cuvîntul »ariandic« era termenul obicinuit prin care se indica argintul cel maĭ pur. În Pollux, VII, 98, găsim »ἄργυρος καθαρὸς, διαφανὴς, Ἀρυανδικός«.

[3] ὥς οἱ ἐπανίσταιτο. Dariu, fiul luĭ Istaspe, ajunse pe tronul Persieĭ în urma uneĭ lupte civile graţie victorieĭ facţiuneĭ Achimeniḑilor. Fără îndoială în primiĭ anĭ aĭ domnieĭ sale el a avut a lupta în contra multor conspiraţiĭ şi intrigĭ, urḑite de facţiunile opuse, ast-fel încât tronul luĭ nu era de loc solid, precum ne o probéză destul de bine şi istoria aceleĭ epoce. Aceste facţiunĭ opuse luĭ Dariu, găsiră, de sigur, instrumente de acţiune însuflând în spiritul satrapilor nemulţumiţĭ şi lacomĭ ideĭ de revoltă. Avem destule probe despre acésta şi putem cita între altele, casul luĭ Oroete în Asia (Cartea III, Cap. 127). Ariande se vede că a încercat să jóce, faţă de Dariu în Egipt, un rol analog cu acela jucat în timpurile maĭ recente, tot în Egipt, de Mehemet Ali faţă cu Sultanul. E de observat că Dariu nu îndrăzneşte să pretexteze în contra luĭ

κατοικτείρας Φερετίμην, διδοῖ αὐτῇ στρατὸν τὸν ἐξ Αἰγύπτου ἅπαντα, καὶ τὸν πεζὸν καὶ τὸν ναυτικόν· στρατηγὸν δὲ τοῦ μὲν πεζοῦ Ἄμασιν ἀπέδεξε ἄνδρα Μαράφιον, τοῦ δὲ ναυτικοῦ Βάδρην. ἐόντα Πασαργάδην γένος.[1] Πρὶν δὲ ἢ ἀποστεῖλαι τὴν στρατιὴν, ὁ Ἀρυάνδης πέμψας ἐς τὴν Βάρκην κήρυκα, ἐπυνθάνετο, τίς εἴη ὁ Ἀρκεσίλεων ἀποκτείνας. Οἱ δὲ Βαρκαῖοι αὐτοὶ ὑποδεκέατο[2] πάντες· πολλά τε γὰρ καὶ κακὰ πάσχειν[3] ὑπ' αὐτοῦ. Πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Ἀρυάνδης οὕτω δὴ τὴν στρατιὴν ἀπέστειλε ἅμα τῇ Φερετίμῃ. Αὕτη μέν νυν αἰτίη πρόσχη-

care vorbirăm) acest Ariande, plin de compătimire pentru Feretima, îĭ puse la disposiţie întregile forţe ale Egiptuluĭ, atât cele de pe uscat cât şi cele navale; asupra forţelor celor de pe uscat orîndui comandant pe Amasis, bărbat din tribul marafian, iar asupra forţelor navale pe Badre, carele era un Pasargad. Înainte însă de a porni oştirea, Ariande trimise un sol la Barca pentru ca să afle cine era acela carele ucisese pe Arcesilaus. Barceiĭ se denunţară unul pe altul «câcĭ (ḑiseră eĭ) «multe şi grele sufe-

---

Ariande faptul bateriĭ moneḑiĭ, lucru care în sine ar fi suficient ca să-l condamne, de óre-ce constitue un fel de afirmaţie de suveranitate. De aci însă se vede că Dariu nu se simţia destul de solid pe tron ca să profite de un delict politic îndreptat în contra autorităţiĭ sale personale de suveran şi care, prin urmare, putea fi considerat maĭ mult ca o manifestaţie în contra persóneĭ luĭ, de cât în contra imperiuluĭ persan. Regele Perşilor căuta un pretext maĭ plausibil în ochiĭ tutulor Perşilor, adică acela de revoltă, nu în contra persóneĭ luĭ, dar în contra suveranităţiĭ imperiuluĭ.

[1] στρατηγὸν δὲ τοῦ μὲν πεζοῦ Ἄμασιν ἀπέδεξε ἄνδρα Μαράφιον, τοῦ δὲ ναυτικοῦ Βάδρην ἐόντα Πασαργάδην γένος. Întru cât privesce cuvîntul γένος şi triburile Persieĭ (veḑĭ Cartea I, Cap. 125, şi în special notele 2 şi 3 pe pagina 221 din Vol. I). Să observăm că Ariande nu încredinţéză comanda forţelor sale militare, unuĭ pasargad, adică unuĭ membru al unor triburĭ avênd relaţiunĭ cu dinastia domnitóre, e însă curios cum el orînduesce peste forţele sale navale un membru al acelor triburĭ, câcĭ şi acele forţe, aveaŭ importanţa lor, fiind destinate la o acţiune însemnată în golful Persic. În loc de Βάδρην unele manuscrise, ca cel sancroftian, aŭ Μάρδην; altul, cel din Viena, are Μάδρην. Tóte aceste forme sunt etimologicesce identice şi echivalente cu numele Smerdis şi Bardes saŭ Bartius care figuréză pe inscripţia de la Behistun ca frate al luĭ Cambise; nu e cu neputinţă ca acest Badres să fie însuşĭ falşul Smerdis pe care îl ucise Dariu, un Mag, carele, profitând de o asemănare întâmplătóre ce o avea cu fratele luĭ Cambise al doilea, se substitui luĭ şi usurpă tronul după mórtea luĭ Cambise I în Siria. El póte iar să fi fost un fiŭ al aceluia. Parsagaḑiĭ saŭ Pasargaḑiĭ eraŭ Magĭ saŭ adoratorĭ al foculuĭ. Tribul Marafian era, după Pasargaḑĭ, cel maĭ nobil din Persia şi e curios că aci avem un nume, Amasis, care nu e Persian, ci pur Egiptean. S'ar părea că am fi în drept a presupune că Erodot s'ar fi înşelat şi în privinţa luĭ Amasis, carele era în tótă probabilitatea Egiptean.

[2] ὑποδεκέατο. Forma imperfectuluĭ pentru ὑπεδέκοντο care se şi găsesce în câte-va manuscrise, şi între altele în cel florentin.

[3] πολλά τε γὰρ καὶ κακὰ πάσχειν. Infinitivul indică cum că autorul citéză aci cuvintele propriĭ ale locuitorilor din Barca: prin urmare se subînţelege ἔλεγον.

μα[1] τοῦ λόγου[2] ἐγίνετο· ἀπεπέμπετο δὲ ἡ στρατιή, ὡς ἐμοὶ δοκέειν, ἐπὶ Λιβύων καταστροφῇ·[3] Λιβύων γὰρ δὴ ἔθνεα πολλὰ καὶ παντοῖά ἐστι· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ὀλίγα βασιλέος ἦν ὑπήκοα, τὰ δὲ πλέω ἐφρόντιζε Δαρείου οὐδέν.

168. Οἰκέουσι δὲ κατὰ τάδε Λίβυες·[4] ἀπ' Αἰγύπτου ἀρξάμενοι, πρῶτοι Ἀδυρμαχίδαι Λιβύων κατ-

«riseră eĭ de la dênsul»! Ariande, îndată ce auḑi acésta, porni armata o dată cu Feretima. Astfel acésta din urmă servi de prilej pentru expediţie; armata însă a fost trimisă, mi se pare, ca să supue pe Libieni; căcĭ neamurile libiene sunt numeróse şi varie; şi d'intre acestea puţine eraŭ supuse regeluĭ şi celor maĭ multe nicĭ nu le păsa de Dariu.

168. Libieniĭ locuiesc în ordinul următor: începênd cu Egiptul ceĭ dintâĭ Libienĭ sunt

---

[1] πρόσχημα. Literal pretextul. Expresia indică ceva maĭ mult decât αἰτίη care însemnéză »cuvînt«, pe când πρόσχημα indică un motiv nesuficient în sine, dar câruia i se dă în adins o importanţă exagerată pentru a servi astfel de pretext.

[2] τοῦ λόγου. A subiectuluĭ despre care e vorba, adică a expediţieĭ.

[3] ὡς ἐμοὶ δοκέειν, ἐπὶ Λιβύων καταστροφῇ. Aci autorul nostru, câruia îĭ plăceaŭ digresiunile, maĭ ales cu scop de a interesa pe cititor cu varietatea în naraţiunea luĭ şi carele, cum observă cu mare dreptate Dionisie din Alicarnas, (în ep.: ad Pomp., p. 208) »ποικίλην ἐβουλήθη ποιῆσαι τὴν γραφήν, Ὁμήρου ζηλωτὴς γενόμενος«, găsesce o ocasie favorabilă pentru a introduce o descriere a Libieĭ şi a popórelor carĭ o locuiaŭ, şi profită aci de dînsa, maĭ ales că avea o cunoscinţă destul de exactă a localităţiĭ, prin faptul că a visitat în persónă Cirenaica. El a stat chiar cât-va timp acolo şi probabil că a visitat puţin şi interiorul Libieĭ, cu tote că tăcerea ce o păstréză despre Cartagena, pare a milita în contra acesteĭ ipotese. La timp vom vedea cum s'a explicat şi acéstă tăcere. În tóte casurile e evident că Erodot căuta să intre cu orĭ ce preţ în descrierea popórelor Libieĭ. Dahlmann observă şi el acest fapt şi găsesce că ocasia nu e bine nemerită, fiind că prin faptul acesta el dă naraţiuniĭ acesteĭ expediţiunĭ a luĭ Ariande o importanţă pe care în realitate nu a avut-o, căcĭ nu reese dintr'ênsa de fel, că ar fi existat din partea luĭ Ariande vre o încercare de a cuceri Libia. Iată de ce ḑice Dahlmann în privinţa pasagiuluĭ acestuia: »aci Erodot a cedat uneĭ slăbiciunĭ omenescĭ de a arăta tot ce scia«: ceea ce se numesce πρόσχημα τοῦ λόγου, se póte bine aplica aci. — În unele ediţiĭ în loc de Λιβύων avem Λιβύης: însă în faţa faptuluĭ că digresiunea care urméză până la Cap. 199, tratéză maĭ mult despre Libienĭ decât despre Libia şi că ediţiile cele maĭ autorisate aŭ Λιβύων, am preferit să menţin acest text. Rawlinson traduce ca cum am fi avut Λιβύης.

[4] Οἰκέουσι δὲ κατὰ τάδε Λίβυες. Blakesley crede că descrierea Libienilor dela punctul acesta şi până la Cap. 180 este bazată pe autoritatea naraţiunilor culese dela comersanţiĭ de pe litoratul maritim. Maĭ avem un exemplu despre acésta în istoria despre care tratéză capitolul 32 din Cartea II. Dela Cap. 181, până la Cap. 199 Erodot urméză narativa comersanţilor din interior carĭ făceaŭ în caravane traficul cu Egiptul. De aceea vedem şi câte-va contraḑicerĭ în detaliurĭ carĭ nu se pot explica decât prin faptul varietăţiĭ de sorginte de informaţie.— κατὰ τάδε. »În ordinul următor«.

οἴκηνται· οἳ[1] νόμοισι μὲν τὰ πλέω Αἰγυπτίοισι χρέωνται, ἐσθῆτα δὲ φορέουσι οἵην περ[2] οἱ ἄλλοι Λίβυες· Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ψέλιον περὶ ἑκατέρῃ τῶν κνημέων φορέουσι χάλκεον·[3] τὰς κεφαλὰς δὲ κομέουσαι[4] τοὺς φθεῖρας ἐπεὰν λάβωσι τοὺς ἑωυτῆς, ἑκάστη ἀντιδάκνει[5] καὶ οὕτω ῥίπτει. Οὗτοι δὲ μοῦνοι Λιβύων

Adirmachiḑiĭ. Aceştia aŭ în mare parte obiceiurile Egiptenilor, dar portul lor este întocmaĭ ca al celor-l'alţĭ Libienĭ. Femeele acestora pórtă împrejurul fiecâruĭ picior un brăţar de aramă; ele 'şĭ lasă pêrul lung, când îşĭ prind pêduchiĭ una alteia, le muşcă la rêndul lor cu dinţiĭ

---

[1] ἀπ' Αἰγύπτου ἀρξάμενοι, πρῶτοι Ἀδυρμαχίδαι Λιβύων κατοίκηνται. Aceştĭ Libienĭ locuiaŭ dela gura Niluluĭ care se numia Canopică şi se întindeaŭ d'a lungul cósteĭ, până la golful Plin, adică dela portul modern Alexandria până la Ras-el-Mihr în golful El-Mihr. Ptolomeŭ îĭ numesce Ἀδυρμαχῖται şi Silas Italicus îĭ desemnă ca »gens accola Nili«; Scilax îĭ prenumeră între populaţiunile egiptene. Din Silas Italicus scim că eraŭ fórte barbarĭ şi că armele lor eraŭ un scut văpsit şi o sabie încovăiată. În câte-va harte sunt însemnaţĭ ca locuind în interior şi nu pe cóstă. Probabil că pe cóstă nu eraŭ de cât puţinĭ, restul fiind alungaţĭ în interior de către coloniĭ maĭ civilizaţĭ carĭ se ocupaŭ cu comerţul. În aşa cas ceĭ împinşĭ în pustiile interioruluĭ de sigur atacaŭ des şi supăraŭ pe coloniĭ de pe cóstă.—În loc de κατοίκηνται avem în câte-va ediţiĭ κατοικέαται adoptat şi de Dindorf.

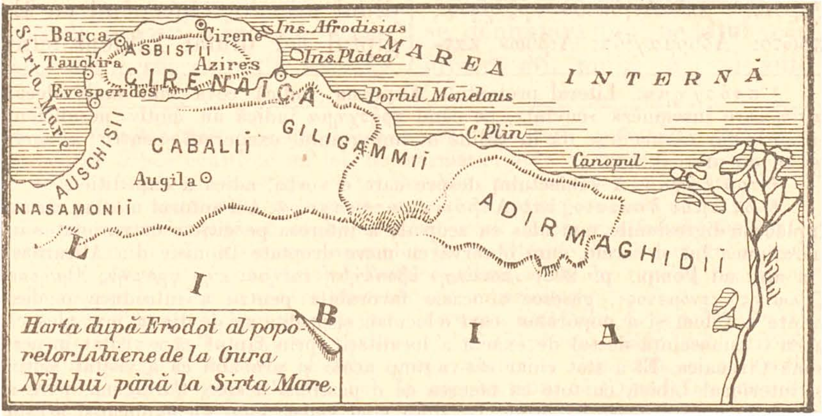

Harta după Erodot al popórelor Libiene de la Gura Niluluĭ până la Sirta Mare.

[2] περ. Emfatic cu sensul de »întocmaĭ«.

[3] ψέλιον περὶ ἑκατέρῃ τῶν κνημέων φορέουσι χάλκεον. Asemenea cercurĭ saŭ brăţare la glezne se purtaŭ des de femeele egiptene şi etiopiene şi se găsesc represintate şi în monumente. Ele une-orĭ eraŭ de argint şi chiar astăḑi usul lor în acéstă localitate nu a dispărut. Un călător engles, Hamilton, vorbind despre femeele din Bengazi (Evesperides), ḑice că ele pórtă brăţare de argint la glezne şi că a vĕḑut pe una cu o pereche aşa de masivă încât cântăriaŭ amîndouă cercurile 5 livre.

[4] κομέουσαι. Găsim în multe ediţiĭ forma contractată »κομῶσαι«. Sensul este »înzestrând cu pêr capul lor«, adică lăsând pêrul lor să créscă.

[5] ἀντιδάκνει. Sensul luĭ ἀντὶ aci indică represaliĭ, de aceea am tradus prin cuvintele »la rêndul lor«.

τοῦτο ἐργάζονται· καὶ τῷ βασιλέϊ μοῦνοι τὰς παρθένους μελλούσας συνοικέειν ἐπιδεικνύουσι·[1] ἣ δὲ ἂν τῷ βασιλέϊ ἀρεστὴ γένηται, ὑπὸ τούτου διαπαρθενεύεται. Παρήκουσι δὲ οὗτοι οἱ Ἀδυρμαχίδαι ἀπ' Αἰγύπτου μέχρι λιμένος. τῷ οὔνομα Πλυνός[2] ἐστι.

169. Τούτων δὲ ἔχονται Γιλιγάμμαι,[3] νεμόμενοι τὴν πρὸς ἑσπέρην χώρην μέχρι Ἀφροδισιάδος νήσου.[4] Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτου χώρῳ ἥ τε Πλατέα[5] νῆσος ἐπικέεται, τὴν ἔκτισαν Κυρηναῖοι· καὶ ἐν τῇ ἠπείρῳ Μενελάϊος λιμήν[6] ἐστι καὶ Ἄζιρις.[7]

şi apoĭ le asvîrlă. Aceştia sunt singuriĭ între popórele Libiene carĭ fac acésta; eĭ maĭ sunt singuriĭ carĭ presintă regeluĭ (lor) pe fetele carĭ sunt în ajunul de a se căsători; şi aceea care place regeluĭ se desvirginéză de el. Adirmachiḑiĭ aceştia se întind dela Egipt până la portul care se numesce Plin.

169. După aceştia vin Giligamiĭ carĭ locuesc în direcţia apusuluĭ până la insula Afrodisia. În regiunea coprinsă aci se află şi insula Platea pe care ò colonisară Cirenieniĭ; şi pe cósta continentuluĭ sunt situate

---

[1] τῷ βασιλέϊ μοῦνοι τὰς παρθένους μελλούσας συνοικέειν ἐπιδεικνύουσι. Acest drept a existat şi în evul de mijloc sub numele de »droit de cuissage« saŭ »jus primae noctis« şi Martius »Von dem Rechtszustande der Ureinwohner Brazil« ne spune că el ar fi existând şi în ḑioa de astăḑĭ la câteva triburĭ sĕlbatice din Brazilia şi la Caraibĭ. Maĭ jos la Cap. 172, Erodot ne vorbesce de un obiceiŭ nu maĭ puţin revoltător.

[2] λιμένος τῷ οὔνομα Πλυνός. Acest port după Silax era în Marmarica, aşa că Adirmachiḑiĭ luĭ Erodot se întind un grad maĭ spre apus decât aceia aĭ luĭ Scilax. E de observat că Erodot dă aci o prea mare întindere teritorială acestor Adirmachiḑĭ, pentru că nu face menţiune de loc de Marmariḑĭ, popor important după Scilax, Ptolomeŭ şi Strabon şi care locuia între Adirmachiḑĭ şi Giligamĭ. Uniĭ comentatorĭ cred chiar că Erodot a înlocuit pe Marmariḑĭ cu Giligamiĭ.

[3] Γιλιγάμμαι. Uniĭ scriŭ cu un μ, alţiĭ cu doĭ λ. Acest popor nu e menţionat direct de nicĭ un alt autor. Toţĭ aceĭ carĭ vorbesc despre el, se referă la Erodot, ceea ce a dat loc bănueliĭ că Erodot înţelege pe Marmariciĭ despre carĭ nicĭ nu face menţiune. Orĭ şi cum, locul acestuĭ popor este între Cirenaica şi Marmarica.

[4] Ἀφροδισιάδος νήσου. Insula acésta s'a identificat cu o mică insulă numită Leia la NE de Cirene unde pare a fi existat un templu al Afroditeĭ. Nu póte fi aci vorba despre insula din faţa satuluĭ Ierna saŭ Al Iera, pentru că regiunea locuită de Giligamĭ, coprindea şi insula Platea, care altfel ar rĕmânea în afară.

[5] Πλατέα. Despre insula Platea veḑĭ maĭ sus, Cap. 151.

[6] Μενελάϊος λιμήν. Acest lac 'şĭ a luat numele dela Menelaus, care s'ar fi rătăcit pe cósta acésta, când a fugit din Egipt. (Veḑĭ Cartea II, Cap. 119). Acest port dispăruse saŭ se astupase la epoca luĭ Ptolomeŭ, care îl considera ca un sat interior. El era situat între Platea şi golful Plin, lângă locul numit astăḑĭ Maroa-Tebruk. Opinia că era lângă promontoriul numit astăḑĭ Rezat nu se póte admite fiind că atuncĭ am fi siliţĭ să punem acest port dincolo de Cirene, spre apus.

[7] Ἄζιρις. Acest punct nu s'a putut determina încă, dar se înţelege că el era în vecinătatea Plateiĭ şi a portuluĭ Menelaus: póte între amîndouă.

τὴν οἱ Κυρηναῖοι οἴκεον· καὶ τὸ σίλφιον[1] ἄρχεται ἀπὸ τούτου. Παρήκει δὲ ἀπὸ Πλατέης νήσου μέχρι

portul Menelaus şi Aziris, unde aŭ (şi) locuit Cirenienii; şi de aci începe silfiul. Silfiul cresce

---

[1] τὸ σίλφιον. Întrebuinţarea articoluluĭ este o indicaţie că planta avea o mare celebritate. Ca să traducem pe deplin acest articol ar trebui să dicem »vestitul silfiu«. O asemenea întrebuinţare a articoluluĭ o avem maĭ jos la Cap. 191, οἱ ὄφιες, οἱ λέοντες, οἱ ἐλέφαντες. Cât pentru însuşĭ planta despre care e vorba, cestiunea este fórte controversată. Există o plantă cunoscută de Romanĭ sub numele de »lasserpitium«, care se pretinde de uniĭ a fi identică cu planta numită »dereas« saŭ »dreas« de către Arabĭ şi care în botanică e cunoscută subt denumirea de »lasserpitium deras«. E o plantă umbeliferă, care în adevĕr, cresce în mare abundenţă în Cirenaica, începênd de la Merdj şi până dincolo de Derna, — sémănă cu morcovul sĕlbatic. Della Cella şi alţĭ autorĭ ne spun că este vătămătóre vitelor carĭ o mănâncă. Acéstă plantă însă, descrisă de Laval, nu prea sémănă cu represintaţia silfiuluĭ ce o vedem pe monedele cireniene din care reproducem treĭ: (1) şi (2) din Cirene şi (3) din Barca, precum o atestă inscripţiile. Asupra identităţiĭ acesteĭ plante s'a făcut mult sgomot şi s'a scris mult. Iată, mi se pare, ce trebue să conchidem din tóte câte s'aŭ discutat şi scris în acéstă cestiune. Întâiŭ de tóte ea nu trebue confundată cu planta căreia botaniştiĭ modernĭ îĭ daŭ acest nume »silfium«; aceea nu e niciĭ măcar umbeliferă ci o simplă plantă din familia compuselor, genul senecionatelor poligame, proprie climeĭ Americeĭ unde abundă; foile sunt alterne şi florile marĭ, de culóre galbenă. Planta acésta nu are dar cea maĭ mică afinitate cu planta medicinală în cestiune. Că silfiul cirenaic era o plantă medicinală, o scim din scrierile luĭ Dioscoride, care ne spune că ea se vindea fórte scump şi era considerată ca un remediu suveran, în contra scrofulelor, emoroidelor, bólelor de pele în genere, în contra frigurilor, a dalaculuĭ şi altor bóle. Sucul medicinal ce conţinea se extrăgea prin incisiunĭ făcute în corpul planteĭ; era un lichid gros şi cleios şi producea un efect emolient, şi se numia de Romanĭ *Lasser*, de unde şi Romaniĭ deteră planteĭ numele »*Lasserpitium*«. Din descrierile carĭ ne aŭ parvenit acest »lasserpitium«, era o umbeliferă identică cu silfiul în cestiune. Astădĭ există în Africa de nord o plantă pe care Arabiĭ o numesc »deras« saŭ »dreâs«, care presintă o óre care afinitate cu silfiul şi care din pricina acésta s'a numit tot »lasserpitium deras«. Acéstă

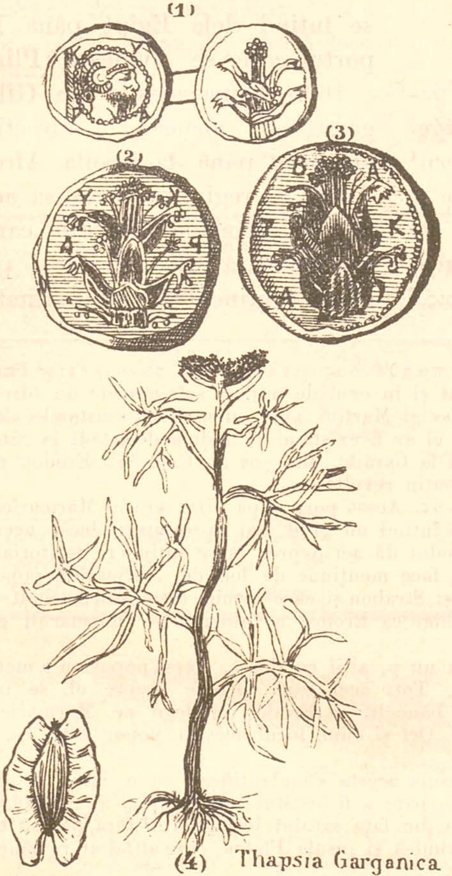

(4) Thapsia Garganica sau Lasserpitium Deras

τοῦ στόματος τῆς Σύρτιος[1] τὸ σίλφιον. Νόμοισι δὲ χρέωνται οὗτοι παραπλησίοισι τοῖσι ἑτέροισι.

170. Γιλιγαμμέων δὲ ἔχονται τὸ πρὸς ἑσπέρης Ἀσβύσται.[2] Οὗτοι

(în regiunea începênd) dela insula Platea şi până la gura Sirteĭ. Aceştĭ (Giligamĭ) aŭ aceleaşĭ moravurĭ ca şi ceĭ-l'alţĭ veciniĭ aĭ lor.

170. Alăturĭ cu Giligamiĭ, spre apus, vin Asbistiĭ. Aceştia lo-

---

plantă aparţine familieĭ umbiliferelor thapsie şi s'a maĭ numit »Thapsia silphium« de Della Cella şi »thapsia garganica« de alţiĭ. Reproduc aci (4) planta după un exemplar ce mi s'a pus la disposiţie de regretatul Doctor Brânză, şi care se afla în colecţia ce a ars sunt câţĭ va anĭ în nenorocitul incendiŭ din strada Academieĭ. Din planta acésta se extrage iar un suc medicinal; acel suc însă e departe de a fi emolient: este din contra iritant, şi aplicat pe piele, produce băşicĭ ca un visicator de cantaride. El se întrebuinţéză ca să producă supuraţiĭ şi să opereze o diversiune a bóleĭ. Sucul acesteĭ plante fiind de aşa natură, resultă că planta acésta e vătămătóre pentru vite şi nu e bună de mâncare cum era, se vede, silfiul cel adevêrat cirenaic. Doctorul Laval şi alţĭ şarlatanĭ, aŭ emis si exploatat ideea că planta aceea nu este identică cu »lasserpitium deras«, ci e pur şi simplu celebrul silfiu al antichităţiĭ şi aŭ fabricat din ea faimosul plastru pe care îl numiaŭ »emplâtre de Thapsia« pretindênd că este un remediŭ suveran, în contra multor rele, până când în fine Domnul F. Herincq, ataşat la museul de istorie naturală din Paris, a scris o broşură asupra cestiuneĭ şi a dovedit că »thapsia garganică« şi »lasserpitium deras«, sunt aceeaşĭ plantă, dar nu sunt silfiul cirenaic. Aşa dar, Laval nu găsise silfiul cirenaic când găsise planta »deras« ci găsise pur şi simplu »thapsia garganica«. Unde dar e silfiul cel adevêrat şi ce era el óre? Herincq rĕspunde la acéstă cestiune ḑicênd că multe alte plante aŭ dispărut cum aŭ dispărut şi animale de pe pămênt, şi silfiul se póte prenumĕra între acestea. Acéstă presupunere se acordă cu mărturisirea luĭ Plin, carele în cartea IX, cap. III, din Hist. Nat. ne spune că ea dispăruse aprópe cu totul la epoca luĭ Neron: el ḑice: »De mult nu se maĭ găsesce lasserpitium în Cirenaica; în timpul »nostru nu s'a găsit decât o singură plantă care a fost dată luĭ Neron«. Sunt dispus dar a crede că acéstă plantă preţiósă a dispărut. Ea a fost isvorul principal de avuţie a Cireneĭ şi figura ca emblema acestuĭ oraş. Exploatarea suculuĭ eĭ era un privilegiŭ regal, precum ne o indică un vas celebru găsit în Etruria care astăḑĭ se află în museul din Paris, unde vedem represintat pe Arcesilaus cu inscripţia »ΑΡΚΕΣΙΛΑΣ ΣΛΙΦΟΜΑΨΟΣ« adică Σιλφόμαψος—acela care prepară silfiul. »Βάττου σίλφιον« era iar o expresiune fórte usitată, care indică că silfiul era un monopol regal, constituind póte chiar basa avuţieĭ regilor Cireneĭ. Descrierea planteĭ se găsesce în Plin. (H. N. XIX, 3,) şi proprietăţile eĭ medicinale sunt înşirate de acel autor în Cartea XXIII, cap. 23 al aceleĭ scrierĭ. Tîrgul cel mare pentru debitul silfiuluĭ era se vede la Capua. Teoria iarăşĭ emisă de uniĭ că »lasserpitium siler« ar fi silfiul antic este tot atât de eronată ca şi cea laltă. Silfiul avea cocénul maĭ gros decât tóte umbeliferele ce s'aŭ presupus a fi identice cu el.

[1] τῆς Σύρτιος. Sirtele eraŭ două: Sirta cea mare, numită astăḑĭ golful Sidra şi Sirta cea mică, care astăḑĭ pórtă numele de golful Gabes. Erodot nu cunoscea decât una, şi aceea trebue să fi fost cea mare, căcĭ daca considerăm acéstă Sirtă ca indicând pe cea mare, limitele indicate aci ale regiuneĭ unde crescea silfiul se acordă cu acelea indicate de Scilax (Peripl. pag. 108) unde se spune că planta acésta cresce dela Chersonesă (Ras-el-Teia) până la Evesperides (Benghazi). Daca admitem cu Niebuhr, că Erodot înţelege prin Sirtă Sirta mică, atuncĭ acordăm planteĭ o regiune de cultură mult maĭ mare decât pare a fi avut după ḑisele tutulor autorilor anticĭ care aŭ descris'o.

[2] Ἀσβύσται. Din asemănarea care există în forma contractată a luĭ βυ şi aceea a luĭ υν în scrierea cursivă din evul de mijloc, unele manuscrise aŭ aci

τὸ ὑπὲρ Κυρήνης οἰκέουσι. ἐπὶ θάλασσαν[1] δὲ οὐ κατήκουσι Ἀσβύσται· τὸ γὰρ παρὰ θάλασσαν Κυρηναῖοι νέμονται· τεθριπποβάται[2] δὲ οὐκ ἥκιστα, ἀλλὰ μάλιστα Λιβύων εἰσί. Νόμους δὲ τοὺς πλεῦνας μιμέεσθαι ἐπιτηδεύουσι τοὺς Κυρηναίων.

171. Ἀσβυστέων δὲ ἔχονται τὸ πρὸς ἑσπέρης Αὐσχίσαι[3]. Οὗτοι ὑπὲρ Βάρκης οἰκέουσι, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν κατ' Εὐεσπερίδας.[4]

cuesc în partea locului d'asupra Cireneĭ: Asbistiĭ nu aŭ domiciliul lor pe cósta mâriĭ ; Cirenieniĭ locuesc spre mare; eĭ mână maĭ bine decât orĭ-care (alţĭ) Libienĭ un car cu patru caĭ. În ceea ce privesce modul lor de viaţă eĭ cércă a imita pe Cirenienĭ.

171. La apus de Asbistĭ locuiesc Auschisiĭ. Aceştia ocupă (locul) în sus de Barca ajungênd la (malul) mâriĭ pe la Evespe-

---

Ἀσύνται în loc de Ἀσβύσται: astfel este manuscrisul fragmentar din secolul al 12-lea care se păstrézǎ în biblioteca din Cambridge. În cel florentin, numit manuscrisul medicean, e dubios dacă stă scris Ἀσβύσται saŭ Ἀσύνται. În tóte casurile Ἀσύνται e eronat, pentru cá Asbistiĭ existaŭ în adevĕr in Cirenaica unde, fiind amestecaţĭ între coloniĭ elinĭ, eraŭ bine cunoscuţĭ de eĭ şi sunt descrişĭ şi menţionaţĭ de maĭ mulţĭ autorĭ, pe când despre Asinţĭ nu se scie nimic. Despre Asbistĭ Stefan Bizantinul ḑice: »Ἀσβύστα, πόλις Λιβύης καὶ ὁ πολίτης Ἀσβύστης«. Calimach, poetul cirenian, are un vers: »οἴη τε Τρίτωνος ἐφ' ὕδασιν Ἀσβύσταο«. Dionisie, (Perieg 221) descrie chiar posiţia lor şi ḑice: »Ἀσβύσται δ'ἐπὶ τοῖσι μεσήπειροι τελέθουσι«, astfel că se potrivesce cu cele ḑise de Erodot că nu locuiaŭ pe litoral ci în interior. Plin (Hist. nat: V. 5) îĭ numesce Chasbiţĭ şi ḑice că eraŭ vecinĭ cu Nasamoniĭ şi cu Macieniĭ. Despre oraşul saŭ satul Asbista, menţionat de Stefan Bizantinul, nu se scie nimic.

[1] ἐπὶ θάλασσαν. Trebue să notăm deosebirea între ἐπὶ θάλασσαν care însemnézǎ »pe cósta mâriĭ« şi »παρὰ θάλασσαν« din frasa următóre care însemnézǎ »în direcţia mâriĭ« saŭ »în spre mare«. Asbistii locuiaŭ interiorul şi Cirene era la nord în direcţia mâriĭ, deşi nu absolut pe cóstă, dar la vre-o 4 kilometri.

[2] τεθριπποβάται. Cuadriga saŭ carul cu patru caĭ era fórte mult întrebuinţată la Cirene, al câreĭ cetăţenĭ eraŭ celebri pentru dibăcia lor în arta de a mâna şi pentru cualitatea raseĭ lor de caĭ, atât de resbel cât şi de curse; acésta este causa pentru care Pindar şi alţĭ poeţĭ aŭ dat cualificativul de »εὔιππος« şi de »ἱππόβοτος« Cirenaiceĭ. În jocurĭ atletice şi în curse Cirenieniĭ eşiaŭ tot-d'auna cu laudă şi succes. Probă că crescerea cailor, cursele şi superioritatea raseĭ cailor ocupaŭ mult timpul Cirenienilor, maĭ e şi faptul că pe medaliile Cireneĭ, afară de emblema predominantă a »silfiuluĭ«, vedem figurând calul, cuadriga, şi róta de car, (Veḑĭ medalia reprodusă maĭ sus la nota No. 4 pag. 227). Stradele Cireneĭ maĭ conservă şi astăḑĭ urme de róte de car adînc róse in pietrile pavagiuluĭ, după cum descrie Hamilton, (p. 70), Pacho (pag. 194) şi alţiĭ. Cuadriga s'a găsit represintată pe rarele sculpturĭ care maĭ există printre ruinele acestuĭ oraş celebru.

[3] Αὐσχίσαι. În ediţia luĭ Creutzer, numele este accentuat cu perispomenon, Αὐσχῖσαι. Acest popor este identic cu Auschiţiĭ luĭ Stefan Bizantinul carĭ locuesc după acest autor în sus de Barca, şi póte cu Ausigdiĭ luĭ Calimach a câror capitală Ausigda este descrisă de Ptolomeŭ şi se află puţin la răsărit de Ptolemais.

[4] κατ' Εὐεσπερίδας. Acest oraş care nu are nicĭ un raport, precum se crede de uniĭ, cu raiul mitologieĭ eline, cunoscut subt numele de »grădina Esperidelor«, se numia fără distincţie Evesperidæ şi Esperidæ şi locuitoriĭ se numiaŭ fără distincţie »Εὐεσπερῖται« şi ‛Εσπερῖται«. Ştefan Bizantinul, în dicţionarul luĭ, la articolul »Hesperis«, ḑice: ‛Εσπερὶς, πόλις Λιβύης ἡ νῦν Βερενίκη, ὁ πολίτης ‛Εσπερίτης«: maĭ jos la articolul »Evesperides« el ḑice: Εὐεσπερίδες, πόλις Λιβύης καὶ

Αὐσχισέων δὲ κατὰ μέσον τῆς χώρης οἰκέουσι Κάβαλες,[1] ὀλίγον ἔθνος, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν κατὰ Ταύχειρα[2] πόλιν τῆς Βαρκαίης· νόμοισι δὲ τοῖσι αὐτοῖσι χρέωνται, τοῖσι καὶ οἱ ὑπὲρ Κυρήνης.

172. Αὐσχισέων δὲ τούτων τὸ πρὸς ἑσπέρης ἔχονται Νασαμῶνες,[3] ἔθνος ἐὸν πολλόν· οἳ τὸ θέρος[4] κα-

ride. În mijlocul Auschisilor locuesc Cabalii, un popor mic care ajunge până la cósta mâriĭ cam pe la Tauchira, oraş al Barceenilor; moravurile lor sunt identice cu ale (Libienilor) carĭ (locuesc) în sus de Cirene.

172. La apus de Auschisiĭ aceştia locuesc Nasamoniĭ, o naţie numerósă: aceştia lasă

ἑνικῶς λεγομένη »(adică »Εὐεσπερὶς)« λέγεται καὶ χωρὶς τοῦ »εὐ« μορίου Ἑσπερὶς· τὸ ἐθνικὸν »Εὐεσπερίτης«. Astfel dar acest oraş se numi Berenice maĭ târḑiŭ în timpul Ptolomeilor. Istoria luĭ se póte resuma astfel în puţine cuvinte: Evesperidele saŭ Evesperis saŭ încă Esperis, fu fundată de regele Cireneĭ Arcesilaus IV, drept amintire a victorieĭ sale pitice şi fu colonizată, precum ne spune Pindar, (Pith: V, 34) de către atletul Carotus, fratele soţieĭ luĭ Arcesilaus. El servi de asil luĭ Batus V, fiuluĭ luĭ Arcesilaus IV (Veḑĭ Eraclie din Pont, Fragment 4). Maĭ târḑiŭ fu înfrumuseţată de Berenice, soţia luĭ Ptolomeŭ III, şi primi numele eĭ, pe care îl păstră până în timpul dominaţiuneĭ arabe; astăḑĭ se numesce Benghazi şi a degenerat într'un port cu totul miserabil la extremitatea occidentală a Cirenaiceĭ. Locul este arid şi pietros şi nu póte să fi conţinut vre o dată o grădină mare şi bogată ca aceea a Esperidelor. De aceea teoria emisă de uniĭ că aci ar fi existat patria merelor de aur nu póte fi decât eronată.

[1] Κάβαλες. Multe ediţiĭ precum şi două manuscrise aŭ Βάκαλες. Deşi textul pe care în general îl urmăm aci de preferinţă, adică acela al luĭ Creutzer, are Βάκαλες, am preferit în casul de faţă să urmez majoritatea manuscriselor şi al texturilor maĭ în vaḑă şi am scris Κάβαλες pentru că există şi astăḑĭ în acea parte numele raseĭ Cabililor din Algeria, rasă pur berberică care póte fórte bine să fie identică cu Cabaliĭ aceştia aĭ luĭ Erodot.

[2] Ταύχειρα. Acest oraş se afla situat pe cósta mâriĭ între Barca şi Evesperide şi îşĭ a păstrat numele până acum, iar locul unde se află ruinele luĭ se numesce şi acum »Tokrah« saŭ »Terkera«. Della Cela ne spune că aceste ruine aŭ o circonferinţă de 2 kilometri aprópe. În evul mediu oraşul căḑu în ruine cu desăvârşire, după ce subt domnia Ptolomeilor ajunse la apogeul importanţeĭ luĭ şi fusese înfrumuseţat de regiĭ acesteĭ dinastiĭ luând numele de »Arsinoe«. Maĭ târḑiŭ fu numit şi »Cleopatris« în onórea regineĭ Cleopatra.

[3] Νασαμῶνες. Poporul acesta, care locuia pe cóstă în fundul golfuluĭ Sirteĭ marĭ, este menţionat de Erodot în Cartea II la Cap. 32, deşi acolo autorul nostru ne spune că teritoriul lor era mic pe când aci ḑice că era un popor numeros. Nu numaĭ Erodot dar maĭ toţĭ geografiĭ vechĭ vorbesc despre Nasamonĭ şi toţĭ sunt de acord în privinţa regiuniĭ ocupate de eĭ. Se vede că eraŭ fórte barbarĭ şi că trăiaŭ din piraterie şi din jaful navelor carĭ aveaŭ nenorocirea să se spargă pe cósta lor saŭ să fie deţinute în acele locurĭ sălbatice de vreme rea saŭ de vênturĭ contrarie. Cartaginesiĭ îĭ împinseră maĭ în interiorul Africeĭ spre a pune capât acestor deprădărĭ. Quint Curtiu, Cap. IV, § 7, vorbesce despre reputaţia lor piratică. De sigur că eĭ formaŭ un element puternic în confraternitatea de piraţĭ împrăştiată de Pompeiu, şi probabil că la eĭ trebue căutaţĭ strămoşiĭ piraţilor Berberĭ carĭ până în timpurĭ aprópe recente aŭ inspirat gróza în inima navigatorilor de pe cósta meridională a Mediteraneĭ.

[4] οἳ τὸ θέρος. Subt cuvîntul că recolta curmalelor începe în Octomvrie, s'a propus de câţĭ-va comentatorĭ, între carĭ şi Larcher, ca aci să se citéscă »οἳ μετὰ τὸ θέρος«. O asemenea amendare a textuluĭ nu se póte justifica, fiind contrarie autorităţiĭ texturilor manuscrise, maĭ ales când e lesne de înţeles

ταλείποντες ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ τὰ πρόβατα, ἀναβαίνουσι ἐς Αὔγιλα χῶρον[1] ὀπωριεῦντες τοὺς φοίνικας[2]· οἳ δὲ πολλοὶ καὶ ἀμφιλαφέες πεφύκασι, πάντες ἐόντες καρποφόροι· τοὺς δὲ ἀττελέβους[3] ἐπεὰν θηρεύσωσι, αὐήναντες πρὸς τὸν ἥλιον καταλέουσι, καὶ ἔπειτα ἐπὶ γάλα ἐπιπάσσοντες πίνουσι. Γυναῖκας δὲ νομίζοντες πολλὰς ἔχειν ἕκαστος ἐπίκοινον αὐτέων τὴν μῖξιν ποιεῦνται, τρόπῳ παραπλησίῳ, τῷ καὶ Μασσαγέται[4]· ἐπεὰν σκίπωνα προστήσωνται[5] μίσγονται. Πρῶτον δὲ[6] γαμέοντος Νασαμῶνος ἀνδρὸς, νόμος ἐστὶ τὴν νύμφην νυκτὶ τῇ πρώτῃ διὰ πάντων διεξελθεῖν τῶν δαιτυμόνων μισγομένην· τῶν δὲ ὡς ἕκαστός οἱ μιχθῇ, διδοῖ δῶρον τὸ ἂν ἔχῃ φερόμενος ἐξ οἴκου. Ὁρκίοισι δὲ καὶ μαντικῇ χρέωνται τοιῇδε·

vara turmele lor pe cósta mâriĭ şi se urcă în locul (numit) Augila ca să culégă curmalele de palmierĭ (copacĭ carĭ) cresc (acolo) în mare cătăţime, carĭ sunt uriaşĭ şi toţĭ roditorĭ. (Acest popor) maĭ prinde şi lăcuste. le întinde la sóre, şi le macină, şi după ce presară laptele lor (cu acéstă făină). îl beaŭ. Eĭ aŭ obiceiul să aibă. fie care, mai multe neveste. dar relaţiile lor cu dênsele se petrec în comun, aprópe ca la Masageţĭ: comerţul lor sexual cu ele are loc după ce maĭ întâiŭ înfig un par în dreptul (uşiĭ). Când se însóră întâiaşĭ dată un Nasamon, obiceiul este ca în nóptea cea dintâia, să se scótă mirésa pe

---

că aci cuvîntul θέρος nu este luat în strictul luĭ sens, ci în sensul maĭ larg al periódeĭ seceteĭ şi al căldurіĭ, periódă care în acea parte a lumiĭ coprinde şi luna Octomvrie. Ne putem lesne închipui un asemenea popor lăsând turmele lor după ce 'şĭ-aŭ tuns oile şi suindu-se spre sud în interior pentru culesul curmalelor şi pentru extragerea vinuluĭ de palmier pe care îl vindeaŭ în timp de iarnă pe cóstă.

[1] Αὔγιλα χῶρον. Acest loc nu şĭ-a schimbat numele niciĭ astădĭ. El se află la sud de Cirene, între paralelele 29 şi 30 N. pe drumul cel mare între Egipt şi Mauritania prin Fezzan. El a fost visitat între alţiĭ de Pacho, şi acest călător ne spune în privinţa acestor descrierĭ ale luĭ Erodot că sunt »tellement fidèles »qu'elles pourraient encore servir à decrire l'Augiles moderne«; el descrie şi cuantitatea mare de palmierĭ şi de curmale carĭ forméză un articol important de comerţ ca şi sarea minerală care se exploata aci în mare abundenţă.

[2] φοίνικας. Copac de genul palmierilor care produce curmaoa.

[3] ἀττελέβους. Forma atică este ἀττελάβους care se şi găsesce în unele manuscrise. ἀττελέβος saŭ ἀττελάβος este un fel de locustă care nu sbóră.

[4] ἐπίκοινον αὐτέων τὴν μῖξιν ποιεῦνται, τρόπῳ παραπλησίῳ τῷ καὶ Μασσαγέται. Despre acest obiceiŭ al Masageţilor veḑĭ Cartea I, Cap. 216. Marco Polo ne spune că p'între óre carĭ triburĭ din Asia centrală şi din China existaŭ moravurĭ aprópe identice cu cele descrise aci de Erodot, şi nu numaĭ atâta, dar eraŭ încă sancţionate de religie. Se vede că în casul acela preoţiĭ încuragiaŭ aceste moravurĭ ca să ridice poporul dintr'o stare şi maĭ înapoiată, cum de exemplu din starea în care ne spune că eraŭ Ausiĭ şi Machliĭ (veḑĭ maĭ jos Cap. 180).

[5] προστήσωνται. Subiectul acesteĭ frase este Νασαμῶνες iar nu Μασσαγέται, căci aci este vorba despre Nasamonĭ. Cuvîntul cred că însemnéză »pun în dreptul (uşiĭ)« adică ca s'o ţie închisă.

[6] δὲ. În ediţia luĭ Long δὴ, dar aci nu póte fi necesitate de δὴ căcĭ suntem în mijlocul uneĭ relaţiunĭ saŭ descrierĭ de moravurĭ.

ὀμνύουσι μὲν τοὺς παρὰ σφίσι ἄνδρας δικαιοτάτους καὶ ἀρίστους λεγομένους γενέσθαι τούτους.[1] τῶν τύμβων ἁπτόμενοι. Μαντεύονται δὲ ἐπὶ τῶν προγόνων φοιτέοντες τὰ σήματα, καὶ κατευξάμενοι ἐπικατακοιμέωνται·[2] τὸ δ'ἂν ἴδῃ ἐν τῇ ὄψι ἐνύπνιον, τούτῳ χρᾶται.[3] Πίστισι δὲ τοιῇσίδε χρέωνται· ἐκ τῆς χειρὸς διδοῖ πιεῖν, καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς τοῦ ἑτέρου πίνει·[4] ἢν δὲ μὴ ἔχωσι ὑγρὸν μηδὲν, οἱ δὲ τῆς χαμάθεν σποδοῦ λαβόντες λείχουσι.[5]

la toţĭ invitaţiĭ spre a avea relaţiunĭ sexuale (cu dênsa); fie-carĭ din aceia carĭ aŭ avut aşa relaţiunĭ cu dênsa, îĭ face câte un dar adus d'acasă. Iată cum jură eĭ şi cum practică divinaţiunea: Eĭ jură atingênd mormintele acelor d'intre eĭ carĭ aŭ avut reputaţia de a fi fost bărbaţiĭ ceĭ maĭ juştĭ şi ceĭ maĭ bunĭ. Pentru a divina eĭ se transportă la mormintele străbunilor (lor) şi după ce 'şĭ aŭ terminat rugăciunea, adorm pe ele: şi privesc ca o divinaţiune ceea ce aŭ vĕḑut (acolo) în vis. Iată cum fac învoelĭ (solemne) între dênşiĭ: (acela carele se légă prin învoială) dă de bâut din mâna luĭ şi bea (la rêndul luĭ) din (mâna) celuĭ lalt; daca nu aŭ apă (la îndemână) iaŭ ţêrână de pe jos şi o ling.

---

[1] τούτους. Acest cuvînt este superfluu; amplifică numaĭ pe τοὺς şi nu se póte lega cu τῶν τύμβων ἁπτόμενοι ca regim direct al luĭ ἁπτόμενοι, ceea ce ar însemna »atingêndu'ĭ pre dênşiĭ saŭ pre aceştia, prin mijlocul mormintelor lor« sens dat de textul luĭ Long şi Macleane care pune virgula după γενέσθαι în loc de după τούτους.

[2] ἐπικατακοιμέωνται. În unele ediţiĭ ἐπικατακοιμέονται. Obiceiul acesta de a cerceta viitorul prin visurĭ nu era special Nasamonilor, el predomina în timpurile cele maĭ vechĭ ale Italieĭ şi ale Grecieĭ (Veḑĭ Virgil Eneida VII, vers 80—100).

[3] τὸ δ'ἂν ἴδῃ ἐν τῇ ὄψι ἐνύπνιον, τούτῳ χρᾶται. Avem aci verburile ἴδῃ şi χρᾶται la singular cu tóte că subiectul până aci a fost plural. Subiectul aci este un singular subînţeles, precum avem în cartea I, cap. 132, pasagiul cu ὁ θύων subînţeles (veḑĭ nota 1, pag. 237, vol. I). Unele ediţiĭ aŭ ὄψει în loc de ὄψι, dar am preferit ὄψι pentru că în cartea II, Cap. 141 tóte ediţiile sunt de acord pentru forma acésta din urmă şi nicĭ una nu are ὄψει. Χρᾶται e greŭ de tradus şi sensul adevêrat nu s'ar putea da decât printr'o lungă perifrasă ca de exemplu: »El se servă ca de o divinaţiune de visul săŭ«, adică »profită de acel vis ca de o destăinuire divină«.

[4] ἐκ τῆς χειρὸς διδοῖ πιεῖν, καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς τοῦ ἑτέρου πίνει. Aci iarăşĭ avem ca maĭ sus o frasă în care subiectul este subînţeles.—Călătorul Shaw (Travels, pag. 303) ne spune că acest obiceiŭ există şi astăḑĭ în Algeria unde ceremonia logodneĭ se face bênd fie-care din mâna celuĭ lalt.

[5] ἢν δὲ μὴ ἔχωσι ὑγρὸν μηδὲν, οἱ δὲ τῆς χαμάθεν σποδοῦ λαβόν-

173. Νασαμῶσι δὲ προσόμουροί εἰσι Ψύλλοι.[1] Οὗτοι ἐξαπολώλασι τρόπῳ τοιῷδε·[2] ὁ νότος σφι πνέων ἄνεμος τὰ ἔλυτρα[3] τῶν ὑδάτων ἐξαύηνε·[4] ἡ δὲ χώρη σφι πᾶσα ἐντὸς ἐοῦσα τῆς Σύρτιος,[5] ἦν ἄνυδρος· οἱ δέ, βουλευσάμενοι, κοινῷ λόγῳ ἐστρατεύοντο ἐπὶ τὸν νότον (λέγω δὲ ταῦτα τὰ λέγουσι Λίβυες)·[6] καὶ ἐπεί τε ἐγίνοντο ἐν τῇ ψάμμῳ, πνεύσας ὁ νότος κατέχωσέ σφεας.[7] 'Εξαπολο-

173. Limitrofĭ cu Nasamoniĭ sunt Psiliĭ. Aceştia s'aŭ prăpădit în modul următor: vêntul de sud-est suflând (o dată într'una), secase tóte reservoriurile lor de apă; — tótă regiunea (aceea) a lor din fundul Sirteĭ este lipsită de apă; — chibzuinduse eĭ între eĭ (asupra celor de făcut) porniră, prin comună înţelegere, în contra vêntuluĭ de sud-est — repet numaĭ ceea

---

τες λείχουσι. În legea abluţiunilor din Coran se permite întrebuinţarea nisipuluĭ când nu se găsesce apă.—În unele ediţiĭ avem χαμόθεν în loc de χαμάθεν care se póte accentua şi χαμᾶθεν.

[1] Ψύλλοι. Ecateŭ menţionéză poporul acesta şi numesce chiar golful Sirteĭ marĭ »Golful Psilic«. Asemenea şi Strabon îĭ aşédă alăturĭ cu Nasamoniĭ; Plin ne spune că pe timpul luĭ Nasamoniĭ nimiciseră aprópe pe Psilĭ; atât el cât şi alţĭ autorĭ anticĭ carĭ îĭ descriŭ, ca de exemplu Plutarch, Celsus şi alţiĭ, ne spun că eraŭ cunoscuţĭ pentru arta lor de a descânta şerpĭ. Chiar astădĭ pe cósta Barbarieĭ se practică descântecul şerpilor de demniĭ succesorĭ aĭ Psililor, ne spune Sir G. Wilkinson.

[2] Οὗτοι ἐξαπολώλασι τρόπῳ τοιῷδε. Iată pasagiul din Plin care se acordă cu cele ce spune aci Erodot. »Hæc gens (Psylli) ipsa quidem prope inter»necione sublata est a Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen »hominem ex iis, qui profugerant, aut, quum pugnatum est, afuerunt, hodieque »remanet in paucis.« (H. N. VII 2, § 14).

[3] τὰ ἔλυτρα. Reservoriile unde se ţine apa de bêut (Vedĭ şi Cartea I, Cap. 185).

[4] ἐξαύηνε. În unele ediţiĭ ἐξηύηνε. Am preferit ἐξαύηνε pentru că la Cap. 151 de maĭ sus avem ἐξαυάνθη. Ediţia Long şi Macleane nu e consecinte, câcĭ, avênd aci ἐξηύηνε, ar fi trebuit la Cap. 151 să aibă ἐξηυάνθη, pe când acolo are ἐξαυάνθη.

[5] τῆς Σύρτιος. Aci se înţelege ca tot-d'auna Sirta cea mare, care acum se chiamă golful Sidra.

[6] λέγω δὲ ταῦτα τὰ λέγουσι Λιβύες. Acéstă frasă parentetică indică cum că autorul pune slab credĕmênt pe fabula acésta şi ne o transmite numaĭ subt beneficiŭ de inventar.

[7] πνεύσας ὁ νότος κατέχωσέ σφεας. O istorie analogă relativă la prăpădirea uneĭ armate prin îngropare în nisipurĭ ni se relatéză în Cartea III, la Cap. 26. Rawlinson însă, pe temeiul experienţeĭ făcute de Wilkinson, crede acésta o exageraţie. Vêntul de sud în pustiile Africeĭ este fórte neplăcut şi chiar primejdios: el póte chiar să sufoce ómenĭ, dar să distrugă o armată întrégă îngropând'o de vie, nicĭ o dată. Tot ce póte face este să îngrópe cadavrele acelor carĭ aŭ perit de sete saŭ de sufocaţie, lăsând să se crédă că eĭ ar fi fost îngropaţĭ de viĭ. Chiar în dĭua de astădĭ, ne spune Hamilton, în acele pârţĭ ale Africeĭ despre care e vorba aci, vêntul de sud inspiră ómenilor un fel de terróre superstiţiósă, şi, observă acel călător, ar crede cineva că aceştĭ ómenĭ sunt descendenţiĭ Psililor, carĭ aŭ scăpat din catastrofa relatată aci, şi carĭ aŭ transmis prin tradiţie copiilor lor spaima vechiuluĭ lor inamic. (Wanderings p 253).

μένων δὲ τούτων ἔχουσι τὴν χώρην οἱ Νασαμῶνες.[1]

174. Τούτων δὲ κατύπερθε πρὸς νότον ἄνεμον, ἐν τῇ θηριώδεϊ οἰκέουσι Γαράμαντες,[2] οἳ πάντα ἄνθρωπον φεύγουσι καὶ παντὸς ὁμιλίην· καὶ οὔτε ὅπλον ἐκτέαται ἀρήϊον οὐδὲν οὔτε ἀμύνεσθαι ἐπιστέαται.[3]

175. Οὗτοι μὲν δὴ κατύπερθε[4] οἰκέουσι Νασαμώνων· τὸ δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν ἔχονται τὸ πρὸς ἑσ-

ce spun Libienii; — şi când ajunseră la nisipurile (pustiuluĭ), suflând vêntul de sud-est, iĭ îngropâ cu totul. Prăpădindu-se dar aceştia, Nasamoniĭ ocupă (astăḑĭ) teritoriul lor.

174. Maĭ sus de aceştia, în direcţia suduluĭ şi în regiunea fiarelor sĕlbatice locuiesc Garamanţiĭ, carĭ fug de om şi de (orĭ ce) comerţ cu semeniĭ lor; eĭ nu posedă nicĭ o armă de resbel şi nu cunosc arta de a se apăra.

175. Aceştia dar locuiesc la sud de Nasamonĭ; litoralul mâriĭ în direcţia apusuluĭ este ocupat

---

[1] ἐξαπολομένων δὲ τούτων ἔχουσι τὴν χώρην οἱ Νασαμῶνες. Plin ne spune că Nasamoniĭ atacară pe Psilĭ, iĭ distruseră şi luară în stăpânire teritoriul lor. Adevêrul istoric póte să fie o combinaţie din amîndouă versiunĭ; se póte ca Nasamoniĭ, vĕḑênd pe Psilĭ slăbiţĭ prin catastrofa din pustietate, unde e probabil că aŭ mers să caute apă, i-aŭ atacat şi i-aŭ distrus.

[2] Γαράμαντες. Se nasce aci o dificultate în text şi avem două motive puternice carĭ ne îndrituesc a presupune că o eróre s'ar fi strecurat fórte de timpuriŭ în texturile vechĭ manuscrise, de pe carĭ aŭ copiat manuscrisele cunoscute astăḑĭ şi carĭ tóte aŭ Γαράμαντες, singurul cuvînt pentru care îl reţinem aci. Cele două motive în favórea teorieĭ uneĭ erorĭ în primele manuscrise este 1⁰ că la Cap. 183 de maĭ jos e vorbă de Garamanţĭ şi li se dă un caracter cu totul diferit de acela care se dă acestora, al 2-lea pentru că Plin şi Mela, carĭ urmézâ fórte de aprópe pe Erodot în descrierea popórelor din interiorul Libieĭ, ne vorbesc despre un popor Gamfasanţiĭ a câror semnalment corespunde óre-cum cu descrierea acestor Garamanţĭ din textul de faţă. Iată motivele carĭ ne fac să credem că Erodot ar fi scris Γαμφάσαντες şi nu Γαράμαντες şi că primul copist a comis o eróre care s'a perpetuat în tóte manuscrisele astăḑĭ existente. Sunt uniĭ comentatorĭ carĭ nu sunt dispuşĭ să priméscă acestă teorie ca bună din causa unanimităţiĭ manuscriselor, şi aceştia presupun două felurĭ de Garamanţĭ, uniĭ aşeḑaţĭ maĭ la miaḑă nópte, avênd domiciliurĭ fixe, şi ceĭ-l'alţĭ, descrişĭ la Cap. 183, nomaḑĭ şi pribegĭ prin pustiile Sahareĭ şi prin Fezzanul modern; însă acea teorie nu mi se pare admisibilă. Evident cà am menţinut textul astfel cum se află în tóte manuscrisele, însă reserva trebue făcută.

[3] οὔτε ὅπλον ἐκτέαται ἀρήϊον οὐδὲν οὔτε ἀμύνεσθαι ἐπιστέαται. Se înţelege că acésta nu se acordă de fel cu cele ce ni se spun despre Garamanţĭ maĭ jos la Cap. 183: »Οἱ Γαράμαντες δὲ οὗτοι τοὺς Τρωγλοδύτας Αἰθίοπας θηρεύουσι«.

[4] κατύπερθε. »Maĭ sus«, adică la sud, în locul maĭ înalt şi maĭ depărtat de mare. Ptolomeŭ şi Strabon enumĕră aprópe exact cum o face Erodot, popórele Libieĭ şi localisézâ tot aşa posiţiile lor relative, dar e maĭ mult ca probabil că aceştĭ autorĭ aŭ urmat pe Erodot şi că în realitate aceste popóre eraŭ maĭ mult saŭ maĭ puţin de o natură nomadă avênd caracterul Beduinilor de astăḑĭ. E sigur că civilizaţia elină care s'a stabilit pe cóste, precum şi diferitele co

πέρης Μάκαι, [1] οἳ λόφους κείρονται, τὸ μὲν μέσον τῶν τριφῶν ἀνιέντες αὔξεσθαι, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείροντες ἐν χροΐ· ἐς δὲ τὸν πόλεμον στρουθῶν καταγαίων δορὰς φορέουσι προβλήματα. [2] Διὰ δὲ αὐτῶν Κίνυψ ποταμὸς ῥέων ἐκ λόφου καλευμένου Χαρίτων ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ. [3] Ὁ δὲ λόφος οὗτος ὁ Χαρίτων

de Macĭ carĭ îşĭ tund pêrul lăsând să crescă în chip de moţ numaĭ pêrul din mijloc şi tundênd până la piele (restul) pe de o parte şi de alta; în resbel eĭ pórtă scuturĭ de piele de struţ umblător pe jos. Rîul Cinips curge prin ţéra lor dintr'un munte numit al Graţiilor şi

---

lonii din Cirenaica şi din alte părţĭ în vecinătatea mâriĭ aŭ avut cu încetul efectul de a împinge spre interior saŭ spre pustiurĭ tóte aceste popóre stabilite pe litoral, întocmaĭ precum în America colonizarea cósteĭ a avut drept efect împingerea în interior a triburilor indiene de Pieĭ Roşiĭ carĭ acum dispar prin legea naturală că o rasă superióră înfloresce în detrimentul celeĭ inferióre.

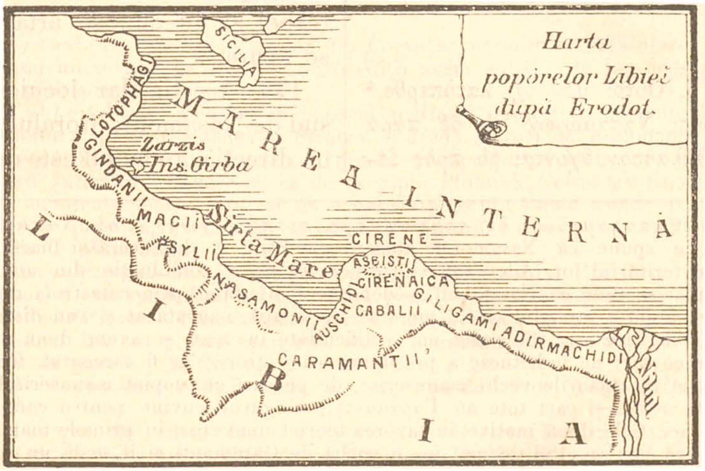

[1] Μάκαι. Polibiu ne spune că Maciĭ aceştia aŭ dat trupe în rĕsbóele Carthaginesilor. Strabon omite cu totul menţiunea lor.

[2] στρουθῶν καταγαίων δορὰς φορέουσι προβλήματα. În Cartea VII, Cap. 70, autorul nostru ne spune că Etiopieniĭ din armata luĭ Xerxe, purtaŭ scuturĭ acoperite cu pieĭ de cocor. Pielea singură nu este destul de resistentă ca să serve de apărare dar pielea cu penele pe dênsa resistă în mod eficace în contra uneĭ loviturĭ de armă tăetóre. Chiar astădĭ mulţĭ sĕlbaticĭ din Oceania întrebuinţéză pene ca mijloc de apărare şi le aplică cu acest scop pe scuturile lor. Struţul, de şi astădĭ împins în interiorul Africeĭ, era comun pe atuncĭ în părţile vecine chiar de litoral. Adjectivul καταγαίων a căruĭ traducere este grea aci, indică particularitatea struţuluĭ de a nu sbura în sus dar de a umbla pe pămênt.

[3] Διὰ δὲ αὐτῶν Κίνυψ ποταμὸς ῥέων ἐκ λόφου καλευμένου Χαρίτων ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ. E greŭ să indicăm cu certitudine apa modernă corespundĕtóre cu rîul acesta menţionat şi de alţĭ geografĭ aĭ antichităţiĭ, ca de Scilax, Strabon şi Ptolomeŭ. Strabon ne spune că apa Cinips se vărsa în mare puţin la răsărit de Leptis (Lebeda modernă), acolo însă astădĭ nu maĭ există nicĭ o apă permanentă curgătóre. Tot ce se găseşte sunt nisce pîrae scurte

δασὺς ἴδῃσί [1] ἐστι, ἐούσης τῆς ἄλλης τῆς προκαταλεχθείσης Λιβύης ψιλῆς. Ἀπὸ θαλάσσης δὲ ἐς αὐτὸν στάδιοι διηκόσιοί εἰσι. [2]

176. Μακέων δὲ τούτων ἐχόμενοι Γίνδανές[3] εἰσι· τῶν αἱ γυναῖκες περισφύρια δερμάτων πολλὰ ἑκάστη φορέει κατὰ τοιόνδε τι, ὡς λέγεται· κατ᾽ ἄνδρα ἕκαστον μιχθέντα περισφύριον περιδέεται· ἣ δ᾽ ἂν πλεῖστα ἔχῃ, αὕτη ἀρίστη δέδοκται εἶναι, ὡς ὑπὸ πλείστων ἀνδρῶν φιληθεῖσα.

se varsă în mare. Acest munte al Graţiilor este plin de pădurĭ dese, pe când restul Libieĭ de care vorbirăm este lipsit de arborĭ. Dela mare şi până (la muntele acela) se fac două sute de stadiĭ.

176. Alăturĭ cu Maciĭ aceştia sunt Gindaniĭ; femeele acestora pórtă împrejurul gleznelor maĭ multe brăţare de piele şi acésta se ḑice, pentru cuvîntul următor; de câte orĭ un bărbat noŭ are comerţ sexual cu una din ele, i se pune un brăţar împrejurul gleznei, şi aceea care posedă maĭ multe este socotită

şi torenţiale ce se reped în timpul ploios de pe înălţimile vecine dar carĭ vara remân uscate. Cursul acestor pîrae nu trece nicĭ odată peste 5 saŭ 6 kilometri. Acum trebue să ne aducem aminte că dela epoca în care s'aŭ scris aceste rîndurĭ de Erodot şi până în ḑioa de astăḑĭ aŭ trecut aprópe 24 de secole şi că póte să se fi schimbat de atuncĭ seama loculuĭ. Maĭ întâiŭ obiecţiunea făcută că nu póte fi vorbă aci de unul din pîraele carĭ se află astăḑĭ acolo, pentru motivul că cursul lor este fórte scurt şi prea neînsemnat ca să merite numele de ποταμὸς, dispare înaintea faptuluĭ că délurile eraŭ mult maĭ depărtate în vechime de mare decât sunt acum; avem probe positive că marea a cotropit astăḑĭ litoralul vechiŭ, astfel încât ape carĭ astăḑĭ nu maĭ aŭ, cum am ḑis, de cât un curs de vre-o 5 saŭ 6 kilometri, puteaŭ în secolul al V-lea înaintea luĭ Christos să aibă un curs de vre-o 20 de kilometri, pe urmă se póte ca isvórele să se fi sleit şi ca ape carĭ eraŭ pe atuncĭ scursorĭ permanente, să fi degenerat în torente neînsemnate carĭ primăvara se înfiinţéză cu plóia şi sécă vara. Cel maĭ mare din aceste torente moderne este cunoscut subt numele »Whad-e Haban«; situaţia luĭ corespunde bine cu descrierile cursuluĭ rîuluĭ Cinips făcute de Strabon, ca de exemplu când ḑice că malul drept este băltos şi că ese din délurile numite Ghariene, sigur acest deal al Graţiilor; există dar o presupunere legitimă că acest torent era rîul Cinips. În Cartea V, Cap. 42 ni se spune că Lacedemonianul Dorieŭ fundâ aci o colonie.

[1] δασὺς ἴδῃσι. Aceeaşĭ expresiune se află maĭ sus la Cap. 109.

[2] Ἀπὸ θαλάσσης δὲ ἐς αὐτὸν στάδιοι διηκόσιοί εἰσι. Acéstă distanţă este astăḑĭ numaĭ de 5 kilometri, lucru care se póte explica lesne în modul arătat la nota 3, pag. 254, prin faptul încălcărilor mâriĭ Mediterane. Délurile Ghariene contrastă şi astăḑĭ prin vegetaţia lor cu ariditatea de p'împrejur.

[3] Γίνδανες. Unele ediţiĭ accentuéză Γινδᾶνες. Nicĭ un autor antic afară de Stefan Bizantinul, carele s'a luat după Erodot, nu menţionéză poporul acesta. El ne spune că aceştĭ Gindanĭ se hrăniaŭ numaĭ cu fructul lotusuluĭ şi de aci putem deduce că numele lor etnic dispăru înaintea numeluĭ descriptiv de »Lotofagĭ«, deşi Erodot face o deosebire între aceştĭ doĭ şi pune pe »Lotofagĭ« în teritoriul Gindanilor. Ceea ce militéză însă maĭ mult ca orĭ ce în favórea teorieĭ că Gindaniĭ şi Lotofagiĭ eraŭ unul şi acelaş popor, este faptul că Scilax pune pe aceştia din urmă pe malul stîng al apeĭ Cinips.

177. Ἀκτὴν δὲ προέχουσαν ἐς τὸν πόντον τούτων τῶν Γινδάνων νέμονται Λωτοφάγοι·[1] οἳ τὸν καρπὸν μοῦνον τοῦ λωτοῦ[2] τρώγοντες ζώουσι. Ὁ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπός ἐστι μέγαθος ὅσον τε τῆς σχίνου, γλυκύτητα δὲ,[3] τοῦ φοίνικος τῷ καρπῷ προσίκελος·[4] ποιεῦνται δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τούτου οἱ Λωτοφάγοι καὶ οἶνον.[5]

178. Λωτοφάγων δὲ τὸ παρὰ θάλασσαν ἔχονται Μάχλυες·[6] τῷ

cea maĭ vrednică, ca una care este iubită de ceĭ maĭ mulţĭ bărbaţĭ.

177. Lotofagiĭ locuiesc promontoriul care înaintéză în marea acestor Gindanĭ; aceştia se nutresc numaĭ cu fructul lotusuluĭ. Fructul (acesta) al lotusuluĭ este de mărimea unuĭ lentisc şi în ce privesce dulcéţa, sémănă cu rodul curmaleĭ; din fructul acesta Lotofagiĭ fac şi vin.

178. Cósta mâriĭ dincolo de Lotofagĭ este locuită de Machli;

---

[1] Ἀκτὴν δὲ προέχουσαν ἐς τὸν πόντον τούτων τῶν Γινδάνων νέμονται Λωτοφάγοι. Promontoriul în cestiune nu este altul decât capul Zarzis singura limbă de pămênt care înaintéză în mare în tótă regiunea acésta şi care se află în dreptul insuleĭ Girba, numită Djerbah saŭ Djirbi astădĭ de Arabĭ. Acest promontoriŭ este fórte stîncos, plin de peştere şi de scobiturĭ în carĭ putea lesne să găséscă adăpost o populaţie săracă în contra atacurilor ce ar veni din partea popórelor nomade din interior.

[2] καρπὸν μοῦνον τοῦ λωτοῦ. Acesta este fructul planteĭ numite »*lotus*«, saŭ maĭ exact ›*lotus Cirenaicus*«, cu totul deosebită de planta numită ›*lotus Egiptianus*« despre care se face menţiune în Cartea II, Cap. 92; tot în Cartea sI, la Cap. 96, avem descris iar lotusul Cirenaic despre care e vorbă aci. Lotulul egiptian era o planta bulbósă acuatică şi juca un mare rol în arta decorativă a Egiptenilor subt forma luĭ convenţională bine cunoscută, pe când lotusul din textul nostru era un fel de mărăcine cunoscut subt numele de »Zizyphus napeca« în limbagiul botanic modern. Numele botanic derivă dela »napk«, cuvînt prin care Arabiĭ denotă fructul acestuĭ mărăcine numit în limba lor »sidr«. Fructul sémănă cu cireşul, e roşu şi conţine un sîmbure, la gust e dulce ca curmaoa; chiar astădĭ la Berberĭ se face un fel de vin dulce din acest fruct, dar acela nu se conservă decât puţine dile. Acéstă plantă se maĭ numesce şi ›Rhamnus Zizyphus« şi »Rhamnus Nabeca«. Omer în Odisea (IX, 74—96) ne spune că marinariĭ luĭ Ulis refusară să plece de acolo după ce gustaseră acest fruct dulce. Scilax (Peripl. 110) descrie lotusul astfel: »ἐν δὲ τῇ νήσῳ« (de sigur insula Girba saŭ Djirbi) γίνεται λωτός, ὃν ἐσθίουσι, καὶ ἕτερος, ἐξ οὗ οἶνον ποιοῦσιν· ὁ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπός ἐστι τῷ μεγέθει ὅσον μιμαίκυκλον«.

[3] γλυκύτητα δὲ. Omer în Odisea (IX, 94), vorbind despre acest fruct dulce, îl numesce μελιηδέα καρπὸν.

[4] προσίκελος. Unele ediţiĭ, deşi avênd la Cartea III, Cap. 81 ἴκελος, scriŭ rĕŭ aci προσείκελος.

[5] ποιεῦνται δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τούτου οἱ Λωτοφάγοι καὶ οἶνον. Polibiu, (Fragment XII, 2) dice că vinul lotusuluĭ se făcea lăsând să fermenteze fructul maĭ multe dile în apă; pe urmă se opera călcarea.

[6] Μάχλυες. Pliniŭ pune pe Machlĭ alăturĭ cu Nasamoniĭ în locul unde Erodot pune pe Macĭ. E posibil însă ca Machliĭ să fi fost şi eĭ de un neam cu Maciĭ. Nicĭ un alt autor afară de Erodot şi de Pliniu nu'ĭ menţionéză sub acest nume, dar cred că Machiniĭ luĭ Ptolomeŭ, carĭ locuiaŭ Sirta inferióră, aveaŭ şi eĭ o afinitate cu aceştĭ Machlĭ. Ptolomeŭ ne maĭ spune că eraŭ vecinĭ cu Machriĭ, probabil un alt popor consângean. Aşa dar putem conchide din tóte acestea că la apus de Nasamonĭ locuia un neam de ómenĭ numiţĭ Macĭ saŭ Macşĭ, neam subt

λωτῷ μὲν καὶ οὗτοι χρεώμενοι, ἀτὰρ ἔσσον[1] γε τῶν πρότερον λεχθέντων. Κατήκουσι δὲ ἐπὶ ποταμὸν μέγαν, τῷ οὔνομα Τρίτων ἐστί[2]. Ἐκδιδοῖ

şi aceştia întrebuinţézā lotusul, însă maĭ puţin decât aceia despre carĭ vorbirăm. Eĭ locuesc pe malurile unuĭ rîŭ mare care se nu-

---

împârţit în micĭ triburĭ carĭ purtaŭ numirĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin analoge, ca Magĭ, Machinĭ, Machrĭ, Maceĭ, Miniacĭ şi Macatuţĭ, toţĭ menţionaţĭ de Ptolomeŭ. Aceştĭ Machlĭ însă nu trebue confundaţĭ cu Machliĭ din Scitia lângă lacul Mæotis, despre carĭ vorbesce Lucian (în Toxar. § 45).

[1] ἔσσον. În textul Long şi Macleane avem ἧσσον în loc de ἔσσον.

[2] ἐπὶ ποταμὸν μέγαν, τῷ οὔνομα Τρίτων ἐστί. Configuraţia geografică a loculuĭ s'a schimbat mult din ḑilele luĭ Erodot şi până astăḑĭ astfel încât identitatea acestuĭ rîŭ este greŭ de stabilit. Astăḑĭ nu maĭ există nicĭ o apă în acéstă localitate demnă de a fi denumită rîŭ. Tóte sunt rîuleţe carĭ se varsă în mare, saŭ carĭ se pierd în nisipurile pustietăţiĭ. Maĭ întâiŭ de tóte trebue să notăm că lacul Tritonis menţionat aci, nu era un lac în strictul sens al termenuluĭ, ci comunica cu marea, şi o scim acésta fiind-că nava luĭ Jason fu împinsă de vênturĭ în lacul acesta, prin urmare trebue să credem că acest lac sta în aceeaşĭ relaţie cu Mediterana, în care stă lacul Mæotis faţă de Pontul Euxin. De atuncĭ şi până astăḑĭ a urmat continuŭ disicaţia progresivă pe care o observăm şi în marea de Azof, destinată şi ea să remâe un lac, cum a rămas astăḑĭ lacul Tritonis, adică să se separe de marea cu care era unită printr'o limbă de pământ nisipos. E fórte posibil ca disicaţia care se operézā pe acéstă cóstă să fi redus la micĭ rîuleţe nisce ape curgătóre carĭ aveaŭ o dată o óre care importanţă şi ca din marele rîŭ Triton să nu maĭ rĕmâe decât un rîuleţ neînsemnat care merge de se perde în nisipurile interióre saŭ se varsă în mare. Identificarea dar a acestuĭ rîŭ cu vre unul din pâraele ce şerpuesc astăḑĭ în acea localitate este aprópe cu neputinţă. Trebue însă să menţionăm că sunt două micĭ ape în carĭ uniĭ archeologĭ cred că vĕd rĕmăşiţele acestuĭ rîŭ Triton: unul este pîrîul Cabes care se varsă în mare aprópe de oraşul purtând acelaş nume. Shaw şi alţiĭ sunt în favórea apeĭ acesteia ca fiind rîul Triton, maĭ ales că acest rîuleţ este cel maĭ important al aceleĭ regiunĭ; însă ca să primim acéstă ipotesă trebue să admitem o schimbare aprópe totală a cursuluĭ acesteĭ ape, pentru că (precum se póte vedea din harta anexată la acéstă notă) gura eĭ este acum fórte departe de unde putea fi lacul Tritonis. În casul unde am admite ipotesa luĭ Shaw, rîul acesta trebuia să curgă maĭ la apus, urmând cursul indicat în harta No. 2. Cel lalt pîrîŭ, presupus a fi Tritonul este rîuleţul numit

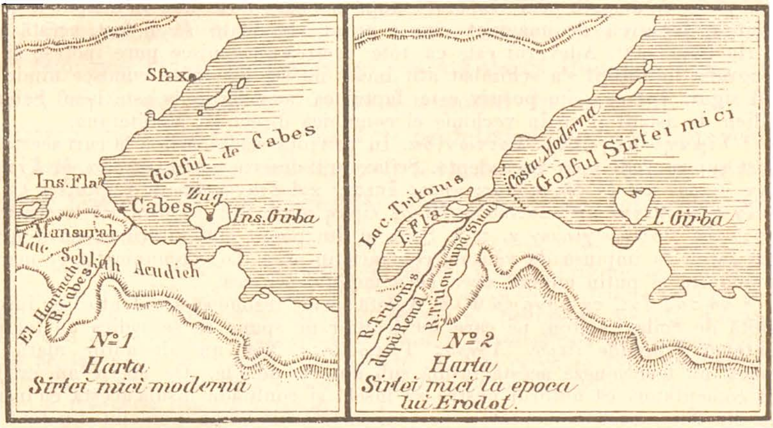

δὲ οὗτος ἐς λίμνην μεγάλην Τριτωνίδα· [1] ἐν δὲ αὐτῇ νῆσος ἔνι, τῇ οὔνομα Φλά· [2] ταύτην δὲ τὴν νῆσον Λακεδαιμονίοισί φασι λόγιον εἶναι κτίσαι.

179. Ἔστι δὲ καὶ ὅδε λόγος λεγόμενος· Ἰήσονα, ἐπεί τέ οἱ ἐξεργάσθη ὑπὸ τῷ Πηλίῳ ἡ Ἀργὼ, ἐσθέμενον ἐς αὐτὴν ἄλλην τε ἑκατόμβην [3] καὶ δὴ καὶ τρίποδα χάλκεον, περιπλώειν Πελοπόννησον, [4] βουλό-

mesce Triton. (Acest rîŭ) se varsă într'un lac mare (numit) Tritonis. În (lacul) acesta se află o insulă care se numesce Fla; acésta este insula pe care trebuia, conform oracoluluĭ, s'o colonizeze Lacedemonieniĭ.

179. Iată ce se spune în privinţa acésta: (se ḑice) că după ce fu terminată, la pólele munteluĭ Pelion, construcţia (naveĭ) Argo, Iason puse într'ênsa, afară de o ecatombă, şi un tripod de

---

astăḑĭ El Hamah, idee susţinută de Rennel; însă acéstă apă niciĭ nu se póte numi pîrîŭ, ea dispare prin evaporaţie după un curs fórte mic în nisipurile pustiuluĭ; e dar greŭ de imaginat cum a putut vre odată să fi fost acéstă apă un rîŭ important. Adevĕrul este că tóte acestea sunt nisce pure ipotese şi că topografia localităţiĭ s'a schimbat atît încât nu se maĭ póte cunósce nimic în mod sigur. Tot ce scim positiv este faptul că lacul Tritonis este lacul Sebkah Audieh de astăḑĭ şi că în vechime el comunica direct cu Mediterana.

[1] λίμνην μεγάλην Τριτωνίδα. În privinţa schimbărilor la carĭ acest lac a fost supus, veḑĭ nota precedentă. Scilax ni'l descrie astfel »στόμα δὲ ἔχει ἡ λίμνη μικρὸν καὶ ἐν τῷ στόματι νῆσος ἔπεστι· καὶ ὅταν ἀνάπωτις ᾖ, ἐνίοτε ἡ λίμνη οὐκ ἔχειν εἴσπλουν ἐστὶ φαίνουσα. Ἡ δὲ λίμνη αὕτη ἐστὶ μεγάλη, τὸ περίμετρον ἔχουσα ὡς σταδίων χιλίων κ. τ. λ. Scim şi din poeţiĭ antichităţiĭ că nava Argo a luĭ Iason fu împinsă de vênturĭ contrarie în acest lac. Comunicaţia cu marea era ângustă şi puţin adîncă, ceea ce a facilitat secarea.

[2] νῆσος ἔνι, τῇ οὔνομα Φλά. Acéstă insulă trebue să fie identică cu insula numită de Scilax Triton, pe care acest autor ne spune că se ridica un templu al Atenceĭ Tritonide »ἱερὸν Ἀθηνᾶς Τριτωνίδος«. Nicĭ un alt autor afară de Erodot, nu menţionéză acéstă insulă sub numele de Fla. De aceea aŭ creḑut uniĭ comentatorĭ că autorul nostru se înşélă şi confundă insula acésta cu insula File din Nil; aceştĭ comentatorĭ propun chiar schimbarea numeluĭ din text în Φίλα. Există şi astăḑĭ la extremitatea despre nord-est al laculuĭ Sebkah-el-Audieh care, după noĭ, represintă resturile laculuĭ Tritonis, un mic ostrov, saŭ maĭ bine ḑis, un deposit de nisip. S'ar putea ca acest ostrov să fie tot ce maĭ rĕmâne din insula Fla, dar e greŭ s'o constatăm cu siguranţă, maĭ ales că acéstă insulă, de o formaţiune pur nisipósă, nu pare a fi avut vre-o dată un sol destul de solid pentru a oferi o basă pentru construirea unuĭ templu; pe urmă nu se vede nicĭ o urmă de ruine. E maĭ probabil ca insula să fi dispărut şi să facă astăḑĭ parte din continent în urma secăriĭ apelor laculuĭ.

[3] ἄλλην τε ἑκατόμβην. Puterea cuvîntuluĭ ἄλλην este de a indica nu numaĭ ecatomba, adică vitele necesariĭ sacrificiuluĭ, dar încă şi accesoriile necesare pentru un aşa mare sacrificiŭ, adică tripodul »καὶ δὴ καὶ τρίποδα« pe care se ardea carnea victimelor, ş. c. l., în alte cuvinte un sacrificiŭ complect.

[4] περιπλώειν Πελοπόννησον. Acéstă visită a luĭ Iason pe cóstele Libieĭ se explică în diferite modurĭ care ne arată cât de legendară e întréga naraţiune. Erodot ne spune că pornind dela pólele munteluĭ Pelion spre a ajunge la Delfĭ, Iason a trebuit să facă tot ocolul Peloponesuluĭ dela rĕsărit spre apus pentru a putea intra în golful de Crisa şi că n'a apucat să ajungă maĭ departe de capul Malea, în dreptul Citereĭ, când l'aŭ surprins vênturĭ de la nord carĭ l'aŭ aruncat departe spre sud pe cósta Libieĭ. Apoloniu din Rod ne explică acésta

μενον ἐς Δελφοὺς ἀπικέσθαι· καί μιν, ὡς πλέοντα γενέσθαι κατὰ Μαλέην,[1] ὑπολαβεῖν ἄνεμον βορέην καὶ ἀποφέρειν πρὸς τὴν Λιβύην·[2] πρὶν δὲ κατιδέσθαι γῆν, ἐν τοῖσι βράχεσι[3] γενέσθαι λίμνης τῆς Τριτωνίδος. Καί οἱ ἀπορέοντι τὴν ἐξαγωγὴν λόγος ἐστὶ φανῆναι Τρίτωνα,[4] καὶ κελεύειν τὸν Ἰήσονα[5] ἑωυτῷ δοῦναι τὸν τρίποδα, φάμενόν σφι καὶ τὸν πόρον δέξειν, καὶ ἀπήμονας ἀποστελέειν. Πειθομένου δὲ τοῦ Ἰήσονος οὕτω δὴ τόν τε διέκπλοον τῶν βραχέων δεικνύναι τὸν Τρίτωνά σφι, καὶ τὸν τρίποδα θεῖναι ἐν τῷ ἑωυτοῦ ἱρῷ, ἐπιθεσπίσαντά τε τῷ τρίποδι[6] καὶ τοῖσι σὺν Ἰήσονι σημήναντα τὸν πάντα λόγον, ὡς, ἐπεὰν τὸν τρίποδα κομίσηται τῶν ἐκγόνων τις τῶν ἐν τῇ Ἀργοῖ συμπλεόντων, τότε ἑκατὸν πόλιας οἰκῆσαι περὶ τὴν Τριτωνίδα

aramă şi (apucâ să) ocolésca Peloponesul cu scop să ajungă la Delfĭ, şi că pe când se apropia de promontoriul Malea îl surprinse un vênt dela nord care îl dete înapoĭ spre Libia; că înainte de a vedea cósta, dete peste apele micĭ din lacul Tritonis. Se maĭ çlice că pe când Iason se întreba pe unde (putea fi) eşirea, se înfăţişâ Triton înaintea luĭ şi îĭ çlise să i dea tripodul, promiţêndu'ĭ că i va arăta trecătórea şi că i va scóte (pe toţĭ) nevătămaţĭ de acolo. Că Iason se supuse şi că astfel Triton îĭ arătâ eşirea din apele micĭ şi puse tripodul în templul sĕŭ, şi că profetisâ de pe tripod prevestind tovarăşilor luĭ Iason tóte ce eraŭ să li se întîmple, (şi le

---

în alt mod şi ne spune că presenţa luĭ Iason în lacul Tritonis avu loc după întórcerea expediţieĭ Argonauţilor din Colchida şi că Joe a trimis vênturĭ şi furtunĭ carĭ l'aŭ asvîrlit pe cósta africană pentru a'l pedepsi de omorul luĭ Apsirt. (Apoloniu din Rod IV, 557). Apolodor de altă parte afirmă că furtuna care asvîrli pe Iason pe cósta Libieĭ avu loc, pe când el cerca să tréca în Italia.

[1] ὡς πλέοντα γενέσθαι κατὰ Μαλέην. »Când navigând ajunse la Malea«, astfel e traducţia literală a fraseĭ.

[2] ὑπολαβεῖν ἄνεμον βορέην καὶ ἀποφέρειν πρὸς τὴν Λιβύην. Nisce criticĭ meticuloşĭ aŭ arătat că un vênt de nord suflând la capul Malea ar împinge o navă, nu spre Sirta mică, ci spre Sirta cea mare. Ar fi însă prea exagerat ca să facă cine-va o distincţie atât de precisă. Unele ediţiĭ aŭ βορῆν în loc de forma ionică βορέην pe care am reţinut'o ca pretutindenĭ fiind maĭ naturală dialectuluĭ autoruluĭ.

[3] βράχεσι. Locurĭ unde apele sunt micĭ şi unde prin urmare nu póte naviga comod o corabie. Prin extensiune, în limbagiul maĭ modern acéstă expresiune indica stâncĭ, pentru că ele sunt visibile acolo unde apa e mică. În limbagiul clasic însă cuvîntul acesta nu însemnéză nicĭ o dată stâncĭ; iată pentru ce este greşită traducerea luĭ Giguet care çlice »il entra dans les brisants du lac Tritonis«. Acéstă traducere e cu atât maĭ incorectă, cu cât punctul laculuĭ Tritonis şi întrarea din mare eraŭ nisipóse şi nicĭ cum stâncóse.

[4] φανῆναι Τρίτωνα. Cred că aci e vorba despre çleul Triton, care precum scim, era un monstru marin formând parte din cortegiul luĭ Poseidon, iar nu de personificaţia fluviuluĭ Triton care trecea prin ţéra Machlilor:« τὸ μέσον δέ σφι οὐρίζει ὁ Τρίτων«. Se póte însă da ambele interpretărĭ.

[5] τὸν Ἰήσονα. Este un pleonasm după οἱ.

[6] ἐπιθεσπίσαντα τε τῷ τρίποδι echivaléză cu »θεσπίσαντά τε ἐπὶ τῷ τρίποδι«, prooroci de pe tripod.

λίμνην Ἑλληνίδας[1] πᾶσαν εἶναι ἀνάγκην.[2] Ταῦτα ἀκούσαντας τοὺς ἐπιχωρίους τῶν Λιβύων κρύψαι τὸν τρίποδα.[3]

180. Τούτων δὲ ἔχονται τῶν Μαχλύων Αὐσεῖς.[4] Οὗτοι δὲ καὶ οἱ Μάχλυες πέριξ τὴν Τριτωνίδα λίμνην οἰκέουσι· τὸ μέσον δέ σφι οὐρίζει[5] ὁ Τρίτων. Καὶ οἱ μὲν Μάχλυες τὰ ὀπίσω κομέουσι τῆς κεφαλῆς, οἱ δὲ Αὐσεῖς τὰ ἔμπροσθε. Ὁρτῇ δὲ ἐνιαυσίῃ Ἀθηναίης αἱ παρθένοι αὐτῶν δίχα διαστᾶσαι μάχονται πρὸς ἀλλήλας λίθοισί τε καὶ ξύλοισι, τῇ αὐθιγενέϊ θεῷ λέγουσαι τὰ πάτρια ἀποτελέειν, τὴν Ἀθηναίην καλέομεν·[6] τὰς δὲ ἀποθνησκούσας τῶν παρθένων ἐκ τῶν τρωμάτων ψευδο-

maĭ spuse) că atuncĭ când un descendent al acelor carĭ navigaseră împreună în (vasul) Argo ar răpi tripodul, destinul decretase că se vor funda o sută de oraşe elenice în jurul laculuĭ Tritonis. (Se ḑice în fine) că Libieniĭ carĭ locuiaŭ în pârţile de pe litoralul (laculuĭ), auḑind acestea, ascunseră tripodul.

180. După Machliĭ aceştia vin Ausiĭ. Aceştia ca şi Machliĭ locuesc în jurul laculuĭ Tritonis; între eĭ (curge şi) i desparte (rîul) Triton. Machliĭ îşĭ lasă pêrul să crèscă în partea din apoĭ a capuluĭ, iar Ausiĭ în partea din nainte. La o sĕrbătóre anuală a Ateneĭ, fetele lor vergine se împart în două tabere şi se bat între ele cu pietre şi ciomege, ḑicênd că săvârşesc ritul (tradiţional) părintesc al ḑeitâţiĭ (lor) indigene

---

[1] ἑκατὸν πόλιας οἰκῆσαι περὶ τὴν Τριτωνίδα λίμνην Ἑλληνίδας, Cadmus, când fu reţinut de vênturĭ contrariĭ pe cósta Libieĭ, unde venise să ia de soţie pe Armonia, comemorâ acest eveniment prin funḑarea a o sută de cetăţĭ (Nonnus Dionys. XIII, 375).

[2] ἀνάγκην »era decretat« saŭ »trebuia neapărat«: în alte cuvinte »destinul decretase«.

[3] τρίποδα. Tripodul era considerat de Elinĭ ca emblema ḑeităţiĭ tutelare a colonilor lor. (Veḑĭ Cartea I, Cap. 144) şi juca, pentru acest cuvînt, un rol important în legendele lor coloniale.

[4] Αὐσεῖς. Erodot este singurul autor care face menţiune despre poporul acesta. S'a presupus însă de uniĭ că Ausensiĭ, despre carĭ ne spune Sinesiu că ar fi năvălit în Cirenaica în secolul al 5-lea şi al 6 lea, sunt acelaş neam cu Ausiĭ din textul nostru.

[5] οὐρίζει. »Îĭ desparte«. Baehr traduce pasagiul acesta astfel latinesce: »disterminat Triton medius inter utrosque interfluens«. Verbul οὐρίζειν are sensul acesta şi la Cap. 42, 51, 56 şi 57 de maĭ sus, precum şi în Cartea II, Cap. 16.

[6] τῇ αὐθιγενέϊ θεῷ λέγουσαι τὰ πάτρια ἀποτελέειν, τὴν Ἀθηναίην καλέομεν. Peste tótă Africa exista cultul uneĭ divinităţĭ care corespundea prin atribuţiunile eĭ cu Minerva saŭ Atena. Acéstă ḑeitate se numia în Egipt Nit saŭ Neith şi Erodot crede că cultul eĭ e original de aci şi că pe urmă s'ar fi întins în Egipt şi că din Egipt ar fi trecut în Elada. Eŭ cred însă, precum o şi dovedesce tipul archaic al Minerveĭ ateniane, că cultul eĭ era originar din Asia de unde prin insulele mâriĭ Egee a trecut, adus de Ionienĭ, în Atica. Ea era con-

παρθένους καλέουσι. Πρὶν δὲ ἀνεῖναι[1] αὐτὰς μάχεσθαι, τάδε ποιεῦσι· κοινῇ παρθένον τὴν καλλιστεύουσαν ἑκάστοτε κοσμήσαντες κυνέῃ[2] τε Κορινθίῃ καὶ πανοπλίῃ Ἑλληνικῇ καὶ ἐπ' ἅρμα ἀναβιβάσαντες[3] περιάγουσι τὴν λίμνην κύκλῳ.[4] Ὁτέοισι δὲ τὸ πάλαι ἐκόσμεον τὰ παρθένους, πρὶν ἤ σφι Ἕλληνας παροικισθῆναι, οὐκ ἔχω εἶπαι· δοκέω δ' ὦν Αἰγυπτίοισι ὅπλοισι κοσμέεσθαι αὐτάς. Ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κράνος φημὶ ἀπῖχθαι ἐς τοὺς Ἕλληνας.[5] Τὴν δὲ Ἀ-

pe care noĭ o numim Atena; pe acelea dintr'ênsele carĭ mor din ranele lor (Ausiĭ) le numesc vergine falşe. Iată ce (maĭ) fac eĭ înainte de a le lăsa să se lupte: prin înţelegere comună (iaŭ) pe cea maĭ frumósă d'intre vergine, o îmbracă cu un coif corintian şi cu o armură completă elinéscă şi suind'o într'un car, ocolesc lacul împrejur. Cu ce fel (de arme) îmbrăcaŭ eĭ în vechime pe feciórele lor înainte ca Eliniĭ (să vie) să locuiască

---

siderată ca emblema înţelepciuniĭ şi a virtuţiĭ militare, drept manifestare a ideiĭ că virtuţile pot exista în ambe sexe. Ea ţinea acelaş sceptru ca divinităţile masculine, în virtutea natureĭ sale de »ἀρσενόθηλυς«. Uniĭ lasă imaginaţia lor să alerge liberă până a crede chiar că numele elinesc 'Αθηνᾶ nu este altceva de cât o transposiţie a numeluĭ egiptian »Νῆθ«.—În loc de αὐθιγενέϊ Creutzer are »αὐτιγενέϊ«; un manuscris la Florenţa are »αὐθιγενέῃ« iar cel sancroftian αὐθιγενεῖ.

[1] ἀνεῖναι. Veḑĭ maĭ sus la cap. 175 »ἀνιέντες αὔξεσθαι« lăsând să crescă.« Tot aşa şi aci sensul este »înainte de a lăsa« adică »înainte de a permite ca lupta să începă«.

[2] κυνέῃ. Uniĭ scriŭ κυνῇ.

[3] καὶ ἐπ' ἅρμα ἀναβιβάσαντες. Acéstă ḑeitate a Ausilor avea evident şi atributurĭ resboinice; ḑeitatea era un fel de Minerva şi de Belona combinată. E fórte posibil ca acest obiceiŭ descris aci să fi dat amicilor luĭ Pisistrat idea demonstraţiuneĭ descrise de Erodot la Cartea I. Cap. 60 maĭ în aceleaşĭ cuvinte ca acelea din textul de faţă: »ταύτην τὴν γυναῖκα σκευάσαντες πανοπλίῃ, ἐς ἅρμα ἐσβιβάσαντες« κ. τ. λ.

[4] κύκλῳ »jur împrejur«, ca maĭ sus la Cap. 72 »ἐπιστήσαντες δὲ κύκλῳ«.

[5] ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κράνος φημὶ ἀπῖχθαι ἐς τοὺς Ἕλληνας. Erodot nu este singur de părerea acésta căcĭ Platon în Timeus, Cap. 3, exprimă aceeaşĭ opinie prin gura unuĭ preot egiptian. Cu tóte acestea e fórte greŭ de vĕḑut între armele egiptene şi cele eline o altă analogie decât aceea care există între tóte armele primitive ale orĭ căruĭ popor. Tot omul se gândesce natural întâiŭ la un scut pentru apărarea corpuluĭ şi la un acoperemênt solid care să'ĭ asigure capul în contra loviturilor. E bine însă să notăm câteva puncturĭ de asemănare carĭ există între armatura egipteană şi cea elină. Maĭ întâiŭ în Iliada luĭ Omer (X, 258) se vorbesce despre un acoperemênt pentru cap, care nu era tocmaĭ un coif şi care se numesce καταῖτυξ, semănând întru cât-va cu ceea ce Egipteniĭ purtaŭ pe cap. În alăturatul desen, pe care îl reproduc din lucrarea luĭ Rawlinson, avem doĭ soldaţĭ egiptenĭ armaţĭ cu acoperemêntul de cap şi cu scutul. Vedem acoperemêntul protectiv pentru cap »καταῖτυξ«, care probabil că era de piele. Eliniĭ póte adoptară dela Egiptenĭ acest acoperemênt primitiv de piele pentru cap şi e maĭ mult ca sigur că maĭ târḑiŭ acesta fu confecţionat din piele de câne, de unde şi numele κυνέη dat coifuluĭ elin primitiv. Pe urmă Egipteniĭ împodobiră acéstă calotă de piele cu córne de vite pe carĭ trebue să le fi adoptat şi Eliniĭ, căcĭ vedem numele κέρας dat crésteĭ saŭ ornamentuluĭ din vîrful coifuluĭ elinesc. E âncă cu putinţă ca numele de κέρας să derive şi din faptul că acéstă καταῖτυξ, fiind din pielea

θηναίην φασὶ Ποσειδέωνος εἶναι θυγατέρα καὶ τῆς Τριτωνίδος λίμνης·[1] καί μιν μεμφθεῖσάν τι τῷ πατρί,[2] δοῦναι ἑωυτὴν τῷ Διΐ· τὸν δὲ Δία ἑωυτοῦ μιν ποιήσασθαι θυγατέρα.[3]

lângă eĭ, (acésta) nu o pot spune: eŭ cred că le îmbrăcaŭ cu arme egiptene. Căcĭ eŭ susţin că şi scutul şi coiful aŭ fost introduse la Elinĭ din Egipt.

---

capuluĭ de boŭ, se purta cu córnele de pe dênsa. Cât pentru scut, vedem din alăturatul desen că scutul egiptian se purta în două modurĭ, orĭ cu o curea împrejurul umĕruluĭ, când soldatul avea nevoe de mânele luĭ, saŭ cu un mâner, ca la Elinĭ. Dacă Eliniĭ aŭ copiat mânerul de la Egiptenĭ saŭ nu, acesta este o cestiune, dar necesitatea luĭ se impune aşa de natural la om încât îl vedem întrebuinţat şi la sĕlbaticiĭ din Africa şi din America centrală. În tóte casurile

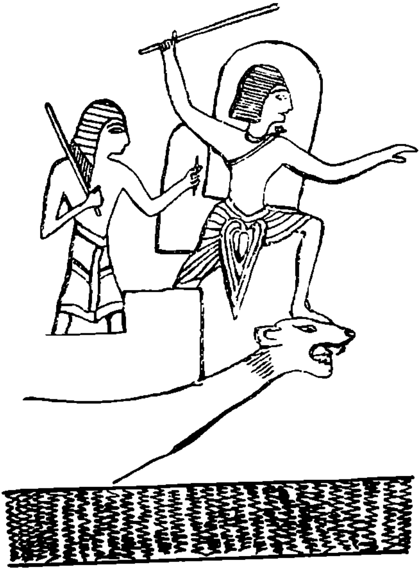

usul mâneruluĭ la scut era cunoscut de Egiptenĭ din epoca cea maĭ antică, cu 2000 de anĭ chiar înaintea luĭ Christos, adică din timpul dinastieĭ a 6-ea. Erodot la Cartea I, Cap. 171, ne spune că Eliniĭ aŭ luat crésta coifuluĭ şi mânerul dela Carienĭ, carĭ ceĭ dintâĭ s'aŭ gândit să împodobéscă armele lor cu figurĭ emblematice. Acésta însă nu póte fi considerat ca un fapt positiv şi este departe de a fi probat.

[1] Τὴν δὲ Ἀθηναίην φασὶ Ποσειδέωνος εἶναι θυγατέρα καὶ τῆς Τριτωνίδος λίμνης. Acésta este legenda cea maĭ veche în privinţa nasceriĭ Minerveĭ saŭ a Ateneĭ, de aceea şi poeţiĭ elinĭ ceĭ maĭ vechĭ, cum aŭ fost Esiod şi Omer îĭ deteră supranumele de Τριτογένεια (Veḑĭ Esiod, Theogonia, vers 924 şi Omer, Imn. 28, vers 4). Legenda despre nascerea Minerveĭ din creeriĭ luĭ Joe este posterióră celeĭ lalte.

[2] μεμφθεῖσάν τι τῷ πατρὶ. Acest »τι«, causa rupturiĭ între Atena şi tatăl eĭ Poseidon, se zice că ar fi fost faptul că Poseidon atentase la pudórea ficeĭ sale. (Veḑĭ Cicero «De natura deorum« III, 23).

[3] ἑωυτοῦ μιν ποιήσασθαι θυγατέρα. Termen consacrat pentru a exprima adopţiunea saŭ înfiarea: »υἱὸν τινὰ ποιήσασθαι« se găsesce des la oratoriĭ elinĭ pentru »a adopta un fiŭ«.

Ταῦτα μὲν λέγουσι. Μῖξιν δὲ ἐπίκοινον τῶν γυναικῶν ποιέονται, οὔτε συνοικέοντες[1] κτηνηδόν τε μισγόμενοι. Ἐπεὰν δὲ γυναικὶ τὸ παιδίον ἁδρὸν γένηται, συμφοιτέουσι ἐς τὠυτὸ οἱ ἄνδρες τρίτου μηνός, καὶ τῷ ἂν οἴκῃ τῶν ἀνδρῶν τὸ παιδίον, τούτου παῖς νομίζεται.[2]

181. Οὗτοι μὲν[3] οἱ παραθαλάσσιοι[4] τῶν Νομάδων Λιβύων εἰρέαται. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἐς μεσόγαιαν ἡ θηριώδης ἐστὶ Λιβύη·[5] ὑπὲρ δὲ

Eĭ ḑic că Atena este fiica luĭ Poseidon şi a laculuĭ Tritonis; că avênd causă să se plângă de tatăl eĭ pentru ceva, se puse subt protecţia luĭ Joe; şi că Joe o adoptâ ca fiica luĭ. Acestea le spun eĭ. Relaţiunile lor sexuale cu femeele aŭ loc în comun, eĭ nu coabitéză cu ele în mod legitim, ci se împerechéză ca vitele. Când (nasce) o femee un copil (şi acela) se face mare, în luna a treia se adună toţĭ bărbaţiĭ la un loc şi copilul se consideră ca al aceluia din bărbaţĭ căruia séměnă (maĭ mult).

181. Aceştia dar sunt nomaḑiĭ Libienĭ (care se află) în vecinătatea mâriĭ. Maĭ sus de eĭ, în interiorul ţêriĭ, vine Libia

---

[1] συνοικέοντες. Verbul συνοικεῖν exprimă co-abitaţiunea legitimă. (Veḑĭ Cartea I Cap. 37, 91, 93, 108, 173, 196 şi alte locurĭ).

[2] τῷ ἂν οἴκῃ τῶν ἀνδρῶν τὸ παιδίον, τούτου παῖς νομίζεται. (Veḑĭ Aristot. Pol. II. 1).

[3] Οὗτοι μὲν. Erodot aci întrerupe descrierea neamurilor libiene de pe litoral şi nu o continuă decât la Cap. 186. În aceste cincĭ capitole intermediare el se ocupă exclusiv de triburile interióre, culegênd neapărat informaţia luĭ despre ele dela caravanele carĭ treceaŭ prin Fezzanul modern şi se îndreptaŭ spre Egipt.

[4] οἱ παραθαλάσσιοι. Cuvîntul acesta nu trebue luat în sensul restrîns de »locuitorĭ al litoraluluĭ maritim«, căcĭ în descrierile precedente nu a fost vorbă numaĭ despre triburile nomade de pe actualul litoral, ci şi despre unele maĭ în interior dar totuşĭ nu prea departe de litoral, ca spre exemplu despre Asbistĭ, despre Garamanţĭ şi despre Gindanĭ.

[5] Ὑπὲρ δὲ τούτων ἐς μεσόγαιαν ἡ θηριώδης ἐστὶ Λιβύη. Pentru a ne da bine séma de aceste descrierĭ ale Africeĭ, trebue să pornim din suposiţiunea că Erodot împărţia partea cunoscută a acestuĭ continent în treĭ regiunĭ saŭ zone distincte (veḑĭ maĭ sus Cartea II, Cap. 32). Zona cea dintâia este »Parathalasia«, zonă vecină cu marea Mediterană. Acéstă zonă era cultivată şi fertilă şi corespunde cu Barbaria de astăḑĭ, coprinḑênd decĭ Marocul, Algeria, Fezzanul, Tunisia şi Tripolitana modernă. A doua zonă, maĭ înaltă şi maĭ stérpă, era »θηριώδης«, saŭ plină de fiare sĕlbatice; în parte acéstă regiune producea palmĭ datierĭ saŭ curmale şi în parte era pustie cu desăvârşire. Am vĕḑut maĭ sus că Garamanţiĭ se întindeaŭ până la zona acésta corespunḑênd cu Biledulgeridul modern »ţara palmilor«, unde abundă leĭ şi tigrĭ şi cu regiunile pustiĭ maĭ spre interior. În fine zona a treia se compunea din pustiul propriŭ ḑis al Sahareĭ, necunoscut atuncĭ în tótă întinderea luĭ şi despre care Erodot nu avea decât nisce noţiunĭ vage, şi acelea numaĭ asupra margineĭ luĭ despre miaḑă-

τῆς θηριώδεος ὀφρύη [1] ψάμμης [2] κατήκει, παρατείνουσα ἀπὸ Θηβέων τῶν Αἰγυπτιέων ἐπὶ Ἡρακληΐας στήλας· ἐν δὲ τῇ ὀφρύῃ ταύτῃ μάλιστα διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ [3] ἁλός ἐστι τρύφεα κατὰ χόνδρους μεγάλους ἐν κολωνοῖσι· [4] καὶ ἐν κορυφῇσι ἑκάστου τοῦ κολωνοῦ ἀνακοντίζει ἐκ μέσου τοῦ ἁλὸς ὕδωρ ψυχρὸν καὶ γλυκύ. [5] Περὶ δὲ αὐτὸ ἄνθρωποι

fierósă; maĭ sus (încă) de (regiunea) fiarelor vine un mal lung de nisip care se întinde dela Teba în Egipt şi până la colónele luĭ Ercul; peste maluì acesta şi la o distanţă cam de vre o ḑece ḑile unele de altele se află bucăţĭ de sare în (formă de) bolovanĭ ridicaţĭ în grămeḑì: din vîrful fie cârii grămeḑĭ ţîş-

---

nópte: nimenĭ nu pătrunsese încă până în fundul acestor pustiurĭ misteriόse carĭ limitaŭ despre partea aceea lumea cunoscută de ceĭ anticĭ. — Traducţia francesă a acestuĭ pasagiŭ »la Libye est un repaire de bêtes fauves« nu e corectă pentru că nu ţine sémă de articolul ἡ.

[1] ὀφρύη, dela ὄφρυς, sprincéna, prin extensiune orĭ ce întindere de pămênt ridicată pe un mal. Expresiunea acésta nu e tocmaĭ proprie pentru a indica pustiul Sahara al căruĭ nivel la centru este subt acela al mâriĭ. Erodot însă nu scia acésta şi îşĭ închipuia acest pustiŭ ca un platoŭ ridicat; cum am observat maĭ sus, el nu cunoscea adîncimea pustiuluĭ spre sud, ci numaĭ profilul luĭ despre nord.

[2] ψάμμης. Creutzer, urmând forma în general adoptată de Erodot, adică forma masculină, scrie aci ψάμμου, aşa şi Bredoviu. Două manuscrise importante, cel sancroftian şi cel weselingian, aŭ ψάμμος, ca şi cum substantivul ar fi luat în sensul adjectivuluĭ ψάμμινος, ceea ce ne îndémnă să credem că avem aci un cuvînt explicativ care s'ar fi strecurat în text dintr'o notă marginală. Am păstrat forma ψάμμης pentru că nu văd nicĭ un manuscris care să ne autorise a ceti ψάμμου, totuşĭ consider cuvîntul ca suspect căcĭ e puţin probabil ca Erodot, imediat după acésta, la Cap. 182, să întrebuinţeze forma masculină. În pasagiul de maĭ jos din Cap. 182 la care mě refer, forma τῆς ψάμμου se găsesce în tóte manuscrisele fără excepţie.

[3] μάλιστα διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Trebue aci să presupunem, în acord cu Heeren, că Erodot are în vedere itinerarul uneĭ caravane între Egipt şi Africa occidentală. Nu trebue să luăm în strictul lor sens cuvintele δέκα ἡμερέων ci să ne aducem aminte că autorul nostru întrebuinţéză cifra δέκα pentru calcule de timp şi de distanţă ca o cifră aproximativă numaĭ, şi acésta maĭ ales când e precedată de μάλιστα.

[4] ἁλός ἐστι τρύφεα κατὰ χόνδρους μεγάλους ἐν κολωνοῖσι. Cuantitatea de sare în regiunea pustiilor Sahareĭ probésă că aceste imense întinderĭ făceaŭ o dată parte din fundul oceanuluĭ Atlantic care a secat în părţile acelea lăsând numaĭ nisipurile luĭ şi deposite de sare, carĭ, acolo unde s'aŭ putut grămădi, produc efectul uneĭ câmpiĭ acoperite cu zăpadă. Astfel descrie călătorul italian Minutoli partea loculuĭ în vecinătatea oasisuluĭ Amon, (astăḑĭ Siwah). Caracterul general însă al acestor regiunĭ sărate este maĭ mult câmp decât dealurĭ, de aceea cred că Rawlinson ar fi tradus maĭ bine »ἐν κολωνοῖσι« prin »în grămeḑĭ« decât »pe dealurĭ«.—Am tradus »χόνδρους μεγάλους« prin »bolovanĭ« adică bucăţĭ saŭ bulgărĭ marĭ.

[5] ἐν κορυφῇσι ἑκάστου τοῦ κολωνοῦ ἀνακοντίζει ἐκ μέσου τοῦ ἁλὸς ὕδωρ ψυχρὸν καὶ γλυκύ. Călătorul italian Minutoli, la care m'am referit în nota precedentă, continuând descrierea acestor localităţĭ sărate din pustiul african, ḑice că »din mijlocul acestor pâlcurĭ sărate isvoresce câte o dată apă rece«.·Călătorul Hamilton iarăşĭ face menţiune despre un isvor de apă bună şi rece lângă Augila, care esc din nisipurĭ amestecate cu cristalurĭ de sare. Răcéla apeĭ este de sigur resultatul evaporaţiuniĭ în acele regiunĭ

οἰκέουσι ἔσχατοι πρὸς τῆς ἐρήμου[1] καὶ ὑπὲρ τῆς θηριώδεος. Πρῶτοι μὲν ἀπὸ Θηβέων διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ[2] Ἀμμώνιοι,[3] ἔχοντες τὸ ἱρὸν ἀπὸ τοῦ Θηβαιέος Διός·[4] καὶ γὰρ τὸ ἐν Θήβῃσι, ὡς καὶ πρότερον εἴρηταί μοι,[5] κριοπρόσωπον τοῦ Διὸς τὤγαλμά ἐστι.[6] Τυγχάνει δὲ καὶ ἄλλο σφι ὕδωρ κρηναῖον ἐόν· τὸ τὸν μὲν

nesce din mijlocul sârii (un isvor de) apă rece şi dulce. P'împrejiur locuiesc ómeniĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ, alăturĭ cu pustiul şi dincolo de regiunea fiarelor. Pornind dela Teba, (la o distanţă) ca de ḑece ḑile drum, (vin) Amoniĭ posesoriĭ templuluĭ (care e în legătură) cu al

---

tropicale. Verbul ἀνακοντίζει este fórte nemerit pentru a exprima ţîşnitura cu putere a unuĭ isvor eşind din pămênt.

[1] πρὸς τῆς ἐρήμου. În latinesce s'ar ḑice »versus deserta«.

[2] διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Întocmaĭ ca maĭ sus (veḑĭ nota 4, pagina precedentă) cuvîntul διὰ arată că autorul nu face decât un calcul aproximativ. În tótă descrierea acésta a popórelor Libieĭ interióre, un lucru trebue să deştepte bănuelile nóstre că autorul nu este prea sigur de exactitatea celor ce le spune, şi acésta este uniformitatea extraordinară care o caracterisă: tóte distanţele sunt »ca la ḑece ḑile«, la fie care interval de »ḑece ḑile drum« avem o grămadă mare de sare din care isvoresce un pîrîŭ saŭ un curs de apă rece şi dulce. Acésta arată că autorul avea o noţiune fórte confusă despre natura localităţiĭ şi nu o cunoscea cu deamănuntul. Scia de pildă în mod general că locul avea un caracter pustiŭ şi că pustiurile eraŭ întrerupte din distanţă în distanţă prin oasise unde se aflaŭ deposite sărate şi isvóre de apă. În casul special al distanţeĭ de care ne ocupăm aci, adică de aceea între Teba şi oasisul luĭ Amon, astăḑĭ Siwah, autorul se înşélă mult; acéstă distanţă este de 640 de kilometri, adică mult maĭ mult de cât póte străbate o caravană în 10 ḑile. O caravană merge cel mult pe ḑi 32 de kilometri, astfel încât iĭ ar trebui cel puţin 20 de ḑile ca să acopere distanţa între Teba şi Siwah. Heeren şi Blakesley presupun că Erodot ar fi luat aci drept Amon marea Oasis numită astăḑĭ El-Wah, despre care el face menţiune în cartea III, Cap. 26, ḑicênd că este situată între Teba şi Amon la o distanţă de 7 ḑile de Teba. Acum acéstă oasis este prima staţie a caravanelor mergênd de la Teba în direcţia apusuluĭ şi vine la calea jumătate între ruinele Tebeĭ şi Amon saŭ Siwah, adică la 10 ḑile depărtare de Teba, astfel încât daca Erodot a confundat aci între marea Oasis şi Amon, calculul luĭ ar fi exact. Nu pot însă admite teoria aceseĭ confusiunĭ de óre-ce în Cartea III, Cap. 26, el deosebeşte fórte bine între aceste două oasis. Prefer explicaţia luĭ Rawlinson că Erodot nu cunoscea întinderea adevĕrată a Libieĭ şi că a contractat'o mult, maĭ ales în partea eĭ orientală. Despre acésta avem probe frecuente în descrierile luĭ geografice ale aceseĭ părţĭ a lumiĭ.

[3] Ἀμμώνιοι. Locuitoriĭ oasisuluĭ care astăḑĭ se numesce Siwah.

[4] τὸ ἱρὸν ἀπὸ τοῦ Θηβαιέος Διός. Există şi astăḑĭ ruinele acestuĭ templu în oasisul Siwah. Aceste ruine se numesc de către indigenĭ »Birbeh«, adică »templul« şi presintă tóte caracteristicele architectureĭ egiptene. Zidurile sunt masive de piatră cu săpăturĭ şi pe din lăuntru şi pe din afară represintând figurĭ ieroglifice; împrejurul templuluĭ se vĕd şi astăḑĭ rămăşiţele unuĭ zid care ascundea templul de ochiĭ profanilor când se celebraŭ tainele cultuluĭ mistic egiptean.

[5] ὡς καὶ πρότερον εἴρηταί μοι. La Cap. 42 din Cartea II.

[6] κριοπρόσωπον τοῦ Διὸς τὤγαλμά ἐστι. Etiopieniĭ aveaŭ drept Jupiter saŭ Joe o divinitate cu cap de berbec pe care o numiaŭ *Noum* saŭ *Nef*. Cultul aceseĭ divinităţĭ se contopi cam pe timpul dinastieĭ a 18-a cu acela al luĭ Jupiter al Tebanilor care se numia *Amun* fiind-că acesta din urmă era representat cu un chip de om însă cu córne de berbec. Ḑeitatea mixtă care resultă din acéstă combinaţie fu numită *Amnebis* saŭ *Amun-Nef* şi avea templurĭ în

ὄρθρον γίνεται χλιαρὸν, ἀγορῆς δὲ πληθυούσης ψυχρότερον· μεσαμβρίη τέ ἐστι καὶ τὸ κάρτα γίνεται ψυχρόν·[1] τηνικαῦτα δὲ ἄρδουσι τοὺς κήπους· ἀποκλινομένης δὲ τῆς ἡμέρης ὑπίεται τοῦ ψυχροῦ,[2] ἐς οὗ δύεταί τε ὁ ἥλιος, καὶ[3] τὸ ὕδωρ γίνεται

luĭ Joe din Teba; căcĭ la Teba (ca şi aci) statua luĭ Joe aflătóre acolo, are, precum am ḑis maĭ sus, chipul unuĭ berbec. Eĭ maĭ aŭ încă şi o altă apă de isvor: acéstă (apă) devine tepidă la răvărsatul ḑiorilor şi

---

oasise. La epoca luĭ Erodot exista încă divinitatea etiopiană cu capul de berbec, însă cu numele ḑeuluí Teban *Amun* cu care se asimilase.

[1] τὸν μὲν ὄρθρον γίνεται χλιαρὸν, ἀγορῆς δὲ πληθυούσης ψυχρότερον· μεσαμβρίη τέ ἐστι καὶ τὸ κάρτα γίνεται ψυχρόν. Aci avem o exagerată descriere a unuĭ fenomen care se póte constata la multe isvóre termale din regiunile tropicale. Aceste isvóre menţin constant maĭ aceeaşĭ temperatură a apeĭ lor pe când temperatura ambiantă a aeruluī variéză fórte mult după diferitele ore ale ḑileĭ. Iată observaţiunile termometrice făcute de Sir G. Wilkinson cu isvorul termal din mica Oasis la Zubbo, o apă de natură analogă aceleia pe care o descrie aci Erodot, observaţiunĭ făcute la 8 Februarie. adică iarna: »Am găsit, ḑice Wilkenson, apa la Zubbo, puţin după »răsăritul sóreluĭ cu o temperatură de $73\frac{5}{8}$ Fahrenheit, pe când temperatura »aeruluĭ exterior era de $51\frac{1}{8}$, astfel încât sensaţia pe mână era *caldă.* La amiaḑĭ »temperatura externă fiind de grade $65\frac{3}{4}$, aceea a apeĭ era de $79\frac{1}{4}$, decĭ *rece* la »mână. Séra pe la 9 ore, temperatura externă fiind de $60\frac{1}{8}$ aceea a apeĭ era »de $77\frac{9}{10}$ şi prin urmare *caldă* la pipăit«. Erodot nu este singurul autor care descrie astfel acéstă fântână a sóreluĭ. Avem aceeaşĭ descriere în Diodor din Sicilia (XVII, 50), în Arrian (III, 4) şi în Plin (H. N. II, 103), precum şi în maĭ mulţĭ alţĭ autorĭ anticĭ. In timpurile maĭ moderne aŭ vorbit Belzoni, Minutoli, Browne şi Humboldt despre ea. În oasisele acestea există o sumă de isvóre termale de felul acesta şi în general ele sunt sulfuróse. Nu este cu neputinţă ca între sursele acestea minerale să fi existat unele carĭ să varieze în temperatura lor periodic, nu însă pân' într'atât încât să fiarbă în clocote şi să îngheţe alternativ. Expresia »ἀγορῆς τε πληθυούσης« este una din acelea de carĭ se servă natural cineva ca să indice ora saŭ timpul când el nu are la îndemână o măsură regulată şi fixă de timp, el în aşa cas o indică arătând întîmplarea principală a epoceĭ din ḑi care corespunde cu acea oră: astfel ḑice şi poporul nostru »la tócă«, »la prânḑ«, în loc de »la 4« »la 7 ore«. Aşa aci »la ora când se umple piaţa« adică pe la 9 saŭ 10 dimineaţa. Avem exemple de asemenea expresiunĭ în Cartea II la Cap. 173 şi în Cartea III la Cap. 104.—»μεσαμβρίη τέ ἐστι« este o formă de frasă particulară a luĭ Erodot, care corespunde cu expresia românéscă »se face amiaḑĭ? îndată ş. c. l.« adică »cum se face amiaḑĭ, îndată« ş. c. l.; latinul ar traduce prin quum — tum. »quum media fit dies, tum frigidum fit«. Am cercat a traduce prin »îndată... şi« care dă puterea luĭ καὶ, şi exprimă succesiunea imediată, saŭ maĭ bine ḑis, chiar sinchronismul care există în spiritul fraseĭ şi pe care o exprimă Erodot prin τε...καὶ. Tot aşa maĭ jos la Capitolul acesta avem »παρέρχονταί τε μέσαι νύκτες καὶ ψύχεται μέχρι ἐς ἠῶ«; şi la Cap. 199 »συγκεκόμισταί τε οὗτος ὁ μέσος καρπὸς καὶ ὁ ἐν τῇ κατυπερτάτῃ τῆς γῆς πεπαίνεται«, »pe când se strînge produsul în locurile interióre, recolta pe locurile maĭ înalte se şi cóce. Maĭ sus iar la Cap. 135: »Νὺξ τε ἐγένετο καὶ Δαρεῖος ἐχρᾶτο τῇ γνώμῃ ταύτῃ«. În Cartea V, Cap. 86: «τοὺς τε 'Αθηναίους ἀποβεβάναι...καὶ παρεῖναι τοὺς 'Αργείους«, afară de alte multe exemple.

[2] ὑπίεται τοῦ ψυχροῦ, adică τὸ ὕδωρ. »Apa se lasă de frigul eĭ« adică răcéla eĭ descresce. Verbul ὑφίεσθαι se întrebuinţéză rar în sensul acesta, maĭ avem un exemplu în Cartea I, Cap. 156 »ὑπεὶς τῆς ὀργῆς«.

[3] δύεταί τε ὁ ἥλιος καὶ... Veḑĭ nota No. 1 de maĭ sus asupra fraseĭ μεσαμβρίη τέ ἐστι καὶ...

χλιαρόν· ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἰὸν ἐς τὸ θέρμὸν ἐς μέσας νύκτας πελάζει·[1] τηνικαῦτα δὲ ζέει ἀμβολάδην·[2] παρέρχονταί τε μέσαι νύκτες καὶ[3] ψύχεται μέχρι ἐς ἠῶ· ἐπίκλησιν δὲ αὕτη ἡ κρήνη καλέεται Ἡλίου.

182. Μετὰ δὲ Ἀμμωνίους, διὰ τῆς ὀφρύης τῆς ψάμμου, δι᾽ ἀλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ,[4] κολωνός τε ἁλός ἐστι ὁμοῖος τῷ Ἀμμωνίῳ καὶ ὕδωρ· καὶ ἄνθρωποι περὶ αὐτὸν οἰκέουσι· τῷ δὲ χώρῳ τούτῳ οὔνομα Αὔγιλά[5] ἐστι. Ἐς τοῦτον τὸν χῶρον οἱ Νασαμῶνες ὀπωριεῦντες τοὺς φοίνικας φοιτέουσι.[6]

maĭ rece (la ora) când se umple piaţa: cum vine mieḑul ḑileĭ (îndată) se şi face rece: atuncĭ îşĭ udă eĭ grădinile; treptat cu scăderea ḑileĭ îşĭ pierde (apa) din răcélă până ce apune sórele şi îndată apa (iarăşĭ) devine tepidă; cu cât se apropie mijlocul nopţiĭ cu atâta se încălḑesce (maĭ mult apa); la ora aceea ea fierbe în clocote; cum trece de mieḑul nopţiĭ îndată (ea) se răcesce (cu încetul) până la răvărsatul ḑiorilor. Isvorul acesta se numesce »al Sóreluĭ«.

182. După Amonienĭ şi d'a lungul maluluĭ de nisip, la (o depărtare de) alte ḑece ḑile drum, se află (iar) o grămadă de sare identică cu cea amoniană, precum şi un isvor; şi împrejiur locuiesc ómenĭ; numele loculuĭ acestuia este Augila. Aci vin Nasamoniĭ ca să culégă curmale.

---

[1] πελάζει. Acest verb trebue luat cu ἐς μέσας νύκτας, subiectul fiind ὕδωρ subtînţeles; frasa e bine tradusă în limba latina de Baehr. »quo propius ad mediam noctem accedit, eo magis calescit aqua«.

[2] ἀμβολάδην. Formă poetică în loc de ἀναβολάδην, dela ἀναβάλλω, ceva care se aruncă saŭ se asvîrlă în sus. Acest verb se întrebuinţéză pentru a exprima asvîrlirea pământuluĭ în facerea unuĭ şanţ, de acolo a ajuns să exprime şi fierberea apeĭ. Traducerea »avec intermittence« pe care o găsesc în Giguet, este cu totul eronată.

[3] παρέρχονταί τε μέσαι νύκτες καὶ. Pentru sensul sinchronetic al luĭ τε urmat de καὶ veḑĭ maĭ sus nota No. 1 de pe pagina precedentă.

[4] δι' ἀλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Distanţa care separă marea Oasis din Amon (»Siwah«) de Augila este destul de exact cunoscută. Hornemann (Călătoriĭ) a percurs'o în 9 ḑile, dar el singur admite că a mers fórte repede. Augilieniĭ modernĭ consideră acéstă distanţă ca de ḑece ḑile: măsurată ea este de 352 de kilometri.

[5] Αὔγιλα. Aci, precum şi maĭ sus la Cap. 172, unele texturĭ aŭ Αἴγιλα. Călătorul Pacho (»Voyage dans la Marmarique«, pag. 272—280), confirmă ḑisele luĭ Erodot şi descrie oasisul dela Augila ca cel maĭ producător de curmale şi ca posedând un curs de apă numit »*Sibileh*« care îşĭ ia isvorul din singurul deal din localitate. Numele pe care acest oasis l'a conservat din timpurile cele maĭ vechĭ însemnéză »avuţie« în limba indigenă.

[6] Ἐς τοῦτον τὸν χῶρον οἱ Νασαμῶνες ὀπωριεῦντες τοὺς φοίνικας φοιτέουσι. Sir J. Gardner Wilkinson ḑice că chiar în ḑilele nóstre dreptul de

183. Ἀπὸ δὲ Αὐγίλων, διὰ δέκα ἡμερέων ἀλλέων ὁδοῦ, ἕτερος ἁλὸς κολωνὸς, καὶ ὕδωρ, καὶ φοίνικες καρποφόροι[1] πολλοὶ, κατάπερ καὶ ἐν τοῖσι ἑτέροισι· καὶ ἄνθρωποι οἰκέουσι ἐν αὐτῷ τοῖσι οὔνομα Γαράμαντές[2] ἐστι, ἔθνος μέγα ἰσχυρῶς· οἳ ἐπὶ τὸν ἅλα γῆν ἐπιφορέοντες οὕτω σπείρουσι·[3] συντομώτατον δ'ἐστὶ ἐς τοὺς Λωτοφάγους, ἐκ τῶν τριήκοντα ἡμερέων ἐς αὐτοὺς ὁδός ἐστι.[4]

183. Dela Augila, la (o depărtare de) alte ḑece ḑile cale, se află o altă ridicătură de sare, şi apă şi palmierĭ producătorĭ de curmale în mare cătăţime ca şi pe lângă cele lalte (ridicăturĭ); şi aci locuiesc ómenĭ carĭ se numesc Garamanţĭ, neam fórte puternic; aceştia rĕspândesc pămênt peste sare şi pe urmă sémănă; pe la dênşiĭ e dru-

---

a culege curmale în câte-va oasise este un monopol aparţinênd unor triburĭ anume arabe negre, cum eraŭ pe din vremurĭ Nasamoniĭ, al câror nume nu însemna decât Nasi-Amones, adică »Negrĭ din districtul Amon«. Acest drept de a culege curmale era obţinut cu multe sacrificiurĭ şi în urma unor lupte crâncene şi sângeróse cu concurenţiĭ vecinĭ şi Sir J. Wilkinson crede că póte acolo trebue câutată origina ramureĭ de palmier ca emblemă a victorieĭ. Ceea ce Erodot ne spune aci despre Nasamonĭ e repetiţia celor spuse maĭ sus la Cap. 172.

[1] Ἀπὸ δὲ Αὐγίλων διὰ δέκα ἡμερέων ἀλλέων ὁδοῦ, ἕτερος ἁλὸς κολωνὸς, καὶ ὕδωρ καὶ φοίνικες καρποφόροι. Oasisul locuit de Garamanţĭ, despre care e vorbă aci, se consideră de către Rennel şi Heeren a fi Fezzanul modern: Ritter e de aceeaşĭ părere. Cuvintele pentru care se face acésta presupunere sunt: 1. că Fezzanul vine în direcţia suduluĭ, pornind dela Sirta cea mare unde Erodot ḑice că locuiaŭ Nasamoniĭ (Veḑĭ maĭ sus Cap. 174); 2. acesta este primul district populat şi posedând apă curgătóre pe care îl întâlnesce călătorul pornit dela Augila în spre direcţia apusuluĭ; 3. Acolo se găsesce un oraş ruinat cunoscut de indigenĭ subt numele de *Garma* saŭ *Garama*; în fine 4-lea, pentru că numele ***Fezzan*** nu este decât partea finală a vechiuluĭ nume ***Garma-fazantes*** saŭ ***Garamafazantes***, nume care subt forma ***Gamfazantes*** întrebuinţată de Plin (H. N. Cap. V, § 8) de Pomponius Mela (I. 8) şi de alţiĭ, desemna pe Garamanţiĭ luĭ Erodot. Aceste argumente sunt considerate suficiente de Rawlinson pentru a proba că ţéra acésta a Garamanţilor este Fezzanul modern. În ceea ce privesce distanţa de ḑece ḑile drum între Augila şi Fezzan, Erodot se înşélă mult, câcĭ între Augila şi Temisa, primul oraş al Fezzanuluĭ, distanţa se consideră de Hornemann ca represintând 16 saŭ 17 ḑile de călătorie. Heeren presupune că în calculul distanţeĭ, Erodot a făcut aci ceea ce a maĭ făcut pentru distanţa între Teba si între Amon, adică a omis o staţiune situată în adevêr la vre-o ḑece ḑile depărtare de Augila, care se numesce acuma oasisul Traghan unde cresc palmierĭ datierĭ şi se găsesce un izvor de apă minunată. (Veḑĭ călătoriile luĭ Lyon, pag. 271).

[2] Γαράμαντες. În nota 2, pag. 253 de maĭ sus am arătat cum că Garamanţiĭ aceştia nu sunt identicĭ cu Garamanţiĭ despre carĭ e vorba la Cap. 174, pentru că Erodot îĭ presintă aci ca o naţie nouă: de aceea ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ cred că autorul nostru a făcut confusie între Garamanţĭ şi Gamfasanţĭ, aceştia din urmă fiind Amonienĭ şi locuind Fezzanul modern, şi numele lor fiind compus din »Gara-Amon-Fazan«, întocmaĭ precum acel de Nasamonĭ este compus din »Nasi-Amon«.

[3] ἐπὶ τὸν ἅλα γῆν ἐπιφορέοντες οὕτω σπείρουσι. Lyon, în călătoriile luĭ prin Fezzan ne spune că solul este aşa de îmbuibat cu sare încât nu produce nimic fâră a fi amestecat cu mult gunoiŭ.

[4] συντομώτατον δ'ἐστὶ ἐς τοὺς Λωτοφάγους ἐκ τῶν τριήκοντα ἡμερέων ἐς αὐτοὺς ὁδός ἐστι. Am vĕḑut maĭ sus la Cap. 177 că Loto-

Ἐν τοῖσι καὶ οἱ ὀπισθονόμοι βόες γίνονται·[1] ὀπισθονόμοι δὲ διὰ τόδε εἰσί· τὰ κέρεα ἔχουσι κεκυφότα ἐς τὸ ἔμπροσθε· διὰ τοῦτο ὀπίσω ἀναχωρέοντες νέμονται· ἐς γὰρ τὸ ἔμπροσθε οὐκ οἷοί τέ εἰσι, προεμβαλλόντων ἐς τὴν γῆν τῶν κερέων· ἄλλο δὲ οὐδὲν διαφέρουσι τῶν ἄλλων βοῶν, ὅτι μὴ τοῦτο καὶ τὸ δέρμα ἐς παχύτητά τε καὶ τρῖψιν.[2] Οἱ Γαράμαντες δὲ οὗτοι[3] τοὺς Τρωγλοδύτας Αἰθίοπας[4] θηρεύ-

mul cel maĭ scurt la Lotofagĭ, carĭ sunt la o distanţă de treĭ-ḑecĭ de ḑile. La dênşiĭ se află boiĭ carĭ când pasc umblă d'andaratele; aceştia umblă astfel când pasc din causa următóre: córnele lor sunt îndoite înainte; de aceea pasc umblând d'andaratele; nu pot umbla înainte fiind-că s'ar împiedica córnele lor de pământ; întru nimic alt nu se deosebesc acestia de alţĭ

---

fagiĭ locuiaŭ pe malul Sirteĭ celeĭ micĭ, aprópe de Tripolisul modern. Comentatorul Heeren, basându-se pe călătoria luĭ Lyon, îşĭ închipuesce că aci iarăşĭ Erodot vorbesce despre un alt drum de caravane usitat şi acum, şi că acela ar fi fost drumul pe care circula tot traficul între Cartaga şi negriĭ. Astăḑĭ capitala Fezzanuluĭ, care se numesce Murzuk, este punctul de converginţă a treĭ drumurĭ marĭ de caravane. Unul este drumul pe care l'a descris Erodot şi care apucă spre Egipt prin Augila şi Amon (Siwah); cel d'al doilea, maĭ spre sud-est, merge în direcţia Sudanuluĭ, şi cel d'al treilea este acela despre care e vorbă aci mergênd la Tripoli şi la Tunis prin Sokna, Bujem şi Lebida; acest din urmă drum fu acela percurs la 1820 de călătorul Lyon, carele merse în 36 de ḑile dela Murzuk până la mare lângă Lebida, poposind 6 ḑile la Sokna, ceea ce face tocmaĭ cele treĭ-ḑecĭ de ḑile menţionate în textul nostru. Lotofagiĭ, precum am vĕḑut maĭ sus la Cap. 176, locuiaŭ pe cóstă lângă Lebida şi până dincolo de Tripolis, pe peninsula Zarzis.

[1] Ἐν τοῖσι καὶ οἱ ὀπισθονόμοι βόες γίνονται. În realitate nu există şi nu se crede de nimenĭ că ar fi putut exista în acea parte a Africeĭ vre-o rasă de boĭ cu córnele plecate înainte aşa încât să nu pótă păşi înainte pe când păsceaŭ, şi carĭ să fi fost siliţĭ să mérgă d'andaratele când aveaŭ capul în jos. Adevĕrul este că unele rase nomade ale Africeĭ aŭ obiceiul să îndóe córnele fragede ale viţeilor astfel încât să nu pótă umbla cu înlesnire înainte când pasc, şi acésta probabil a făcut pe Erodot şi pe Pomponius Mela să crédă că aci ar fi existând acolo o rasă deosebită de vite.

[2] τὸ δέρμα ἐς παχύτητά τε καὶ τρῖψιν. Cuvîntul τρῖψιν este obscur câcĭ însemnéză »frecare«, prin analogie »us« saŭ »resistenţă la us«, de unde durabilitate şi târie. Deşi acest cuvînt se găsesce în tóte manuscrisele, Creutzer pune la îndoiélă autenticitatea luĭ.—Heeren călătorul a observat grosimea pieleĭ vitelor din partea acésta a Africeĭ: acéstă observaţie o face şi călătorul Hornemann.

[3] Οἱ Γαράμαντες δὲ οὗτοι. Ceea ce se ḑice despre Garamanţĭ aci, cum că eraŭ un popor agresiv, atacând pe veciniĭ lor şi vĕnând pe Etiopieniĭ trogloditţĭ, nu se acordă cu descrierea Garamanţilor maĭ sus la Cap. 174, unde autorul cualifică acest popor de timid şi ascunḑêndu-se de om. Acésta e un indiciŭ clar că aci şi la Cap. 174 nu e vorbă de acelaş popor şi că în privinţa luĭ există o confusiune în mintea luĭ Erodot

[4] Τρωγλοδύτας Αἰθίοπας. În general traducătoriĭ consideră cuvîntul Trogloditţĭ ca un nume propriŭ, în realitate e un adjectiv şi sensul este »locuind în gâurĭ«. Africa abundă în ómenĭ carĭ locuesc în gâurĭ saŭ bordee şi Strabon (XVI) îĭ descrie amănunţit cu locuinţele lor pe cóstele Mâriĭ Roşiĭ. Maĭ eraŭ alţiĭ despre carĭ vorbesce acelaş geograf pe malurile Niluluĭ (XVII). Aceştia însă despre carĭ e vorba în text nu eraŭ aceia aĭ luĭ Strabon ci locuiaŭ, ḑice Rawlinson, în munţiĭ din sudul Fezzanuluĭ numiţĭ *Tibesti* unde

ουσι[1] τοῖσι τεθρίπποισι[2]. Οἱ γὰρ Τρωγλοδύται Αἰθίοπες πόδας τάχιστοι ἀνθρώπων πάντων εἰσὶ, [3] τῶν ἡμεῖς πέρι λόγους ἀποφερομένους ἀκούομεν. Σιτέονται δὲ οἱ Τρωγλοδύται ὄφις καὶ σαύρας[4] καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἑρπετῶν. Γλῶσσαν δὲ οὐδεμιῇ ἄλλῃ παρομοίην νενομίκασι, [5] ἀλλὰ τετρίγασι, κατάπερ αἱ νυκτερίδες.[6]

boĭ afară numaĭ într'acéstă şi întru grosimea şi resistenţa pieleĭ lor. Garamanţiĭ aceştia vĕnéză pe Etiopeniĭ Troglodiţĭ în cară cu patru caĭ. Câcĭ Etiopieniĭ Troglodiţĭ sunt ómeniĭ ceĭ maĭ iuţĭ la picior d'intre toţĭ aceia despre carĭ am auḍit vorbind. Troglodiţiĭ se nutresc cu şerpĭ, cu şopîrle şi alte asemenea târîtóre. Eĭ nu întrebuinţéză nicĭ o limbă care să semene

---

şi astăḍĭ locuesce tribul numit »Tiboo-Irschad« saŭ Tibuĭ din peşterĭ. Pe aceştia îĭ descrie şi Hornemann şi Denham. Heeren crede că aceştĭ Etiopienĭ troglodiţĭ eraŭ negrĭ pe carĭ îĭ vĕnaŭ Garamanţiĭ ca să îĭ vînḍă ca robĭ, trăgênd un folos mare din acest negoţ.

[1] θηρεύουσι. După spusele călătoruluĭ Hamilton chiar astăḍĭ vĕnătorile acestea de ómenĭ sunt comune în Fezzan. Expediţiĭ compuse din 800 saŭ 1000 de ómenĭ pornesc la aceste vĕnătorĭ de carne omenéscă şi se întorc cu o mulţime de captivĭ Tibuĭ pe carĭ îĭ vînd la traficanţĭ stabiliţĭ pe cósta Africeĭ. Aceştĭ Tibuĭ, ḍice acelaş autor, sunt aşa de fricoşĭ, încât o detunătură de puşcă ajunge adesea, ne spune Lyon călătorul, ca să-ĭ facă să se predea.

[2] τεθρίπποισι. Usul carălor cu patru caĭ nu provenia din Egipt, câcĭ Egipteniĭ întrebuinţaŭ maĭ mult carul de resbel cu doĭ caĭ. Cuadriga se menţionéză rar în poesiile luĭ Omer şi era maĭ mult întrebuinţată de Cartaginesĭ. E posibil ca invenţia carălor cu patru caĭ să se datoreze popórelor Libieĭ septentrionale şi ca Feniceniĭ şi Cartaginesiĭ să le fi perfecţionat.

[3] Τρωγλοδύται Αἰθίοπες πόδας τάχιστοι ἀνθρώπων πάντων εἰσὶ. Călătorul Lyon afirmă că iuţéla la fugă a Tibuilor modernĭ din Fezzan este proverbială şi că veciniĭ lor îĭ numesc pentru aceea »păsărĭ«.

[4] σαύρας. Cele maĭ multe manuscrise aŭ σαύρους, ca de exemplu cel din Paris, cel din Florenţa, cel din biblioteca mediceană şi altele; tot aşa citim şi în textul aldin. Însă textul sancroftian, care este cel maĭ autorisat şi pe care îl urméză Gaisford, Dietsch, Creutzer, Long, precum şi cele maĭ bune ediţiĭ moderne, aŭ σαύρας care se acordă cu »τῇσι σαύρῃσι« din capitolul 192 de maĭ jos şi asupra căruia nu există diverginţă în nicĭ un manuscris. Adevĕrul este că ambele forme se pot întrebuinţa în limba elină.

[5] Γλῶσσαν δὲ οὐδεμιῇ ἄλλῃ παρομοίην νενομίκασι. Avem absolut aceeaşĭ expresie în Cartea I, la Cap. 142. (Veḍĭ nota 3, pag. 254 din vol. I).

[6] ἀλλὰ τετρίγασι, κατάπερ αἱ νυκτερίδες. E fórte probabil că aceştĭ Troglodiţĭ, ca toţĭ sălbaticiĭ, să fi vorbit pe un ton ascuţit şi ţipător, lucru care s'a observat de mulţĭ autorĭ ca Mela, Plin, ş. c. l., şi pe de altă parte e natural ca omul să compare o limbă pe care nu o cunósce cu ciripitul păsărilor; astfel explică Erodot în Cartea II, la Cap. 57, legenda porumbieluluĭ din Dodona; Eschil (Agamenenon vers. 1050) compară limba străină pe care o vorbia Casandra cu ciripitul rândunicelor. S'a găsit o analogie între numele multor naţiĭ străine citate de Omer cu numirĭ de păsărĭ. (Veḍĭ un articol din Cambridge philological Museum, Vol. I, p. 609–627). Ca să citām un exemplu care ne atinge pe noĭ maĭ de aprópe, putem aminti că în limba nóstră ḍicem despre cineva carele vorbesce o limbă străină pe care nu o pricepem, că »vorbesce păsăresce«.

184. Ἀπὸ δὲ Γαραμάντων, δι' ἀλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. ἄλλος ἁλός τε κολωνὸς καὶ ὕδωρ· καὶ ἄνθρωποι περὶ αὐτὸν οἰκέουσι, τοῖσι οὔνομά ἐστι Ἀτάραντες,[1] οἳ ἀνώνυμοί εἰσι[2] μοῦνοι ἀνθρώπων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Ἁλέσι[3] μὲν γάρ σφί ἐστι Ἀτάραντες οὔνομα, ἑνὶ δὲ ἑκά-

cu vre o alta (limbă) dar ţipă, ca liliecii.

184. Dela Garamanţĭ (înainte), la o distanţă de încă ḑece ḑile drum, (se află) o altă ridicătură de sare şi (un isvor de) apă; împrejiurul (acesteĭ ridicăturĭ) locuiesc ómenĭ carĭ se numesc Atarantĭ, (şi) carĭ, singurĭ d'intre toţĭ aceĭ pe carĭ

---

[1] Ἀτάραντες. Aci ne găsim de sigur în faţa uneĭ erorĭ în texturile manuscrise, eróre care s'a strecurat fórte de timpuriŭ câcĭ şi Plin (V. 8) şi Mela (1.8) aŭ găsit'o în acest text. Tóte manuscrisele fără excepţie aŭ Ἄτλαντες în loc de Ἀτάραντες şi corectura »Ἀτάραντες« astăḑĭ admisă în tóte ediţiile moderne a luĭ Erodot este făcută de Salmasius basat pe un pasagiŭ din Eustaţiŭ (Ad. Dionysium Perieg, § 66). Fără îndoiélă Ἄτλαντες este o eróre câcĭ Atlanţiĭ locuiaŭ tocmaĭ pe cósta oceanuluĭ Atlantic şi nu e posibil ca Erodot să fi comis o greşélă aşa de învederată încât să-ĭ aşeḑe la o depărtare aşa mică de Garamanţĭ: afară de acésta el ne spune îndată că la o altă distanţă de ḑece ḑile ne întâlnim cu Atlanţiĭ; prin urmare menţiunea de două orĭ a Atlanţilor în două locurĭ diferite, nu poate fi decât o eróre cum e şi repetirea numeluĭ Garamanţĭ pentru a indica două naţiunĭ cu totul deosebite. Schimbarea dar propusă de Salmasius aci este fórte justificată şi probă despre acésta este că a fost admisă în tóte ediţiile moderne ca bună.—E greŭ de constatat care póte să fi fost exact localitatea ocupată de aceştĭ Atarantĭ. Heeren crede că aci Erodot urméză un drum care apucă spre sud dela punctul ocupat de Garamanţĭ şi că Atarantiĭ sunt identicĭ cu Burnusiĭ din Techeri. Rawlinson însă observă că acéstă explicaţie nu se acordă cu cele relatate maĭ sus la Cap. 181 şi maĭ jos la Cap. 185, câcĭ trebue să considerăm calea urmată tot în spre apus; prin urmare Atarantiĭ aceştia pot fi Tuarekiĭ din Sahara occidentală unde există în adevĕr localităţĭ sărate şi isvóre de apă, ca de exemplu acelea aprópe de Gadamis.

[2] οἳ ἀνώνυμοί εἰσι. Acésta este o particularitate nu numaĭ a acestor Atarantĭ dar multe din popórele sălbatice nu posedă nume propriĭ: în atare cas indiviḑiĭ se disting între eĭ numaĭ prin porecle. Erodot a înţeles rĕŭ se vede pe acela carele 'ĭ da informaţiĭ în privinţa acésta şi a luat lipsa de nume propriĭ drept lipsă de orĭ ce fel de nume distinctiv. Astfel Leon Africanul, vorbind despre Burnusĭ, ḑice: »Quantum a quodam mercatore intelligere potui, qui »longam cum iis habuerat consuetudinem, nullum hic proprium nomen audias, »sed omnes, vel a longitudine, vel pinguitudinae, vel alio quovis accidente no»men habet« (VII). Călătorul engles Salt repetă acelaş lucru cu privire la nisce triburĭ sălbatice din Abisinia. De fapt în porecle trebue căutată origina numelor propriĭ în genere, câcĭ numele de persône la tóte naţiile moderne civilizate derivă în mare parte din porecle basate pe particularităţĭ carĭ aŭ marcat pe indiviḑiĭ câror s'aŭ dat aceste nume. Aşa trebue să fi fost şi cu Atarantiĭ aceştia şi autorul nostru a creḑut saŭ a înţeles că nu aveaŭ deloc nume, lucru în sine cu neputinţă într'o societate de ómenĭ orĭ cât de înapoiată ar fi ea, câcĭ un om trebue neapărat să desemne pe aprópele luĭ printr'un nume óre-care, fie acel nume un adjectiv, fie el un nume propriŭ.

[3] ἁλέσι. În Cartea I, Cap. 133, găsim iar acest cuvînt în sensul de »o dată cu«, adică »mezelicurĭ servite odată cu mâncarea principală«; aşa şi aci »împreună cu«, adică »în comun cu«.

στῳ αὐτῶν οὔνομα οὐδὲν κέεται. Οὗτοι τῷ ἡλίῳ ὑπερβάλλοντι[1] καταρέωνται,[2] καὶ πρὸς τούτοισι πάντα τὰ αἰσχρὰ λοιδορέονται, ὅτι σφέας καίων ἐπιτρίβει, αὐτούς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν χώρην αὐτῶν. Μετὰ δὲ, δι'ἀλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ[3], ἄλλος κολωνὸς ἁλὸς καὶ ὕδωρ, καὶ ἄνθρωποι περὶ αὐτὸν οἰκέουσι. Ἔχεται δὲ τοῦ ἁλὸς τούτου οὖρος, τῷ οὔνομά ἐστι Ἄτλας·[4] ἔστι δὲ στεινὸν καὶ κυκλοτερὲς πάντῃ· ὑψηλὸν δὲ οὕτω δή τι[5] λέγεται, ὡς τὰς κορυφὰς αὐτοῦ οὐκ οἷά τε εἶναι

iĭ cunóscem, nu posedă nume proprii. Căcĭ numele de Atarantĭ este comun tutulor, însă individual fie-care nu are nume. Aceştia blestemă sórele când a ajuns d'asupra (capuluĭ) lor şi iĭ aruncă tot felul de ocârĭ, pentru că, (ḑic eĭ), prin arşiţa luĭ el vatămă şi ómenĭ şi pămêntul lor. La o distanţă de alte ḑece ḑile drum (se află) o altă ridicătură de sare, şi apă, şi ómenĭ locuiesc împrejiur. Lângă sarele acesta se ridică un munte ἰδέσθαι· οὐδέκοτε γὰρ αὐτὰς ἀπολείπειν νέφεα, οὔτε θέρεος οὔτε χειμῶνος· τοῦτο τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ [1] λέγουσι οἱ ἐπιχώριοι εἶναι. Ἐπὶ τούτου τοῦ οὔρεος οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐπώνυμοι ἐγένοντο· καλέονται γὰρ δὴ [2] Ἄτλαντες· λέγονται δὲ οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν.

---

[1] ὑπερβάλλοντι. »Când vine pe d'asupra capetelor lor«, adică în momentul când arde maĭ mult şi când amiaḑul tropical e în toiul puteriĭ luĭ. Aşa şi poetul Lucreţiu, (V. vers 395) ḑice »superantior ignis« şi Mela »sole superantissimo«.

[2] καταρέωνται. Leon Africanul afirmă acelaş lucru despre Burnusĭ. Unele ediţiĭ, în contra autorităţiĭ manuscriselor. aŭ κατηρέονται pentru a se acorda cu λοιδορέονται; e însă maĭ bine să respectăm ortografia manuscriselor, maĭ ales că Erodot întrebuinţa ambele forme.

[3] δι' ἀλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Cuvîntul ὁδοῦ se află omis în câte-va manuscrise.—Heeren pune acéstă localitate la jumătatea drumuluĭ între Murzuk, capitala Fezzanuluĭ şi Lari, adică la hotarul statuluĭ Burnu unde se ridică astăḑĭ Bilmah, capitala Tibuilor, popor care în adevêr locuesce la o distanţă de două-ḑecĭ de ḑile de Garamanţĭ, adică de extremitatea orientală a Fezzanuluĭ.

[4] οὖρος τῷ οὔνομά ἐστι Ἄτλας. Călătoriĭ Feniciení, carĭ făceaŭ comerţul pe cósta occidentală a Africeĭ şi carĭ treceaŭ dincolo de colónele luĭ Ercul, nu puteaŭ fi decât impresionaţĭ de forma conică maiestósă şi de înălţimea pisculuĭ care se ridică drept din mare spre cer pe insula Tenerif. Primiĭ scriitorĭ elinĭ, ca Omer şi ca Esiod auḑiseră despre muntele acesta din gura Fenicienilor şi îl numiseră Atlas, aşá că pentru Omer şi pentru Esiod numele »Atlas« indică piscul de Tinerif. Maĭ târḑiŭ alţĭ autorĭ elinĭ, carĭ nu cunosceaŭ Oceanul Atlantic, creḑură că muntele Atlas se află în Africa şi numele acesta fu cu încetul dat şiruluĭ de munţĭ care îl póртă şi astăḑĭ. A fost însă, cum observă Rawlinson, o epocă de transiţie în care s'a creḑut că piscul Tenerif făcea parte din şirul acestor munţĭ: la această epocă de transiţie aparţine Erodot, carele în pasagiul de faţă descrie învederat piscul de la Tenerif şi îl aşéḑă pe continentul african şi încă mult în interior, ca şi cum ar fi făcut parte din extremitatea orientală a şiruluĭ munţilor din sud-estul Algerieĭ. Fabula relativă la Atlas, că ar fi fost un uriaş care susţinea bolta ceréscă pe umeriĭ luĭ, îşĭ are origina în forma pisculuĭ dela Tenerif, care se presintă astfel în imaginaţia navigatorilor fenicienĭ. Numele derivă probabil dela α (fonetic) şi τλάω, adică »cel ce susţine«. E dar bine înţeles că aci avem o descriere a pisculuĭ dela Tenerif, aşeḑat de autorul nostru la extremitatea orientală a şiruluĭ munţilor Algerieĭ, adică a munţilor carĭ sunt continuarea şiruluĭ căruia dăm astăḑĭ acest nume de Atlas. Nicĭ o culme al şiruluĭ Atlas nu este fórte înaltă şi în privinţa acésta nu póte suporta comparaţie cu piscul dela Tenerif.

[5] οὕτω δή τι. Avem aceeaşĭ expresie maĭ sus la Cap. 28 şi 52 şi în Cartea III, la Cap. 120.

185. Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων, [3] ἔχω τὰ οὐνόματα τῶν ἐν τῇ ὀφρύῃ κατοικημένων καταλέξαι· τὸ δ'ἀπὸ τούτων, οὐκέτι. Διήκει δ'ὦν ἡ ὀφρύη μέχρι Ἡρακλήΐων [4] στηλέων, καὶ τὸ ἔξω τουτέων· [5] ἔστι δὲ [6] ἁλός τε μέταλλον ἐν αὐτῇ διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ [7]

care se numesce Atlas; (el) este subţire şi rotund din tóte pârţile: se pretinde că el este aşa de înalt încât nu i se póte vedea vîrful, câcĭ pe acesta nu 'l părăsesc nourii nicĭ vara nicĭ iarna; ceĭ din localitate ḑic că acest (munte) este »Stîlpul cerului«. Dela muntele acesta îşĭ aŭ luat şi locuitorii aceştia numele; eĭ se numesc decĭ Atlanţĭ; se ḑice că eĭ nu mănâncă nimic din cele ce aŭ viaţă şi nu vĕd visurĭ.

185. Până la Atlanţiĭ aceştia am putut spune numele (popórelor) carĭ locuesc (d'a lungul) maluluĭ de nisip; dar maĭ departe de aceştia nu maĭ pot. Malul însă (acesta de nisip) se întinde până la colónele luĭ Ercul şi chiar dincolo de a-

---

[1] τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ. Unele ediţiĭ omit pe τὸν, dar l'am menţinut în faţa autorităţiĭ tutulor ediţiilor moderne celor maĭ bune, deşi cred că acest articol slăbesce sensul fraseĭ. Expresiunea κίων οὐρανοῦ, aplicată munteluĭ saŭ gigantuluĭ Atlas, se găsesce întrebuinţată de Eschil (Prometeŭ legat, vers 357).

»πρὸς ἑσπέρους τόπους
»ἕστηκε, κίον' οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς
»ὤμοιν ἐρείδων«.

Pindar (Pith. I. 19) o aplică munteluĭ Etna.

[2] δή. Particula acésta este omisă în patru manuscrise; cred însă că trebue menţinută, cum fac ediţiile cele maĭ autorisate, pentru că indică reluarea firuluĭ întrerupt al naraţiuneĭ; acesta este şi usul ce Erodot face obicinuit de dênsa; decĭ locul eĭ aicĭ ar fi natural.

[3] Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων. Am ajuns aci la limita cunoscinţelor luĭ Erodot despre popórele libice, pentru că comersanţiĭ din gura câror el a cules aceste informaţiĭ nu pătrundeaŭ maĭ departe ca să caute sare.

[4] Ἡρακληΐων. Am preferit ca tot d'auna forma ionică formeĭ Ἡρακλέων care se găsesce în multe ediţiĭ.

[5] καὶ τὸ ἔξω τουτέων. E de observat că Erodot scia perfect de bine că cósta Libieĭ se întindea şi dincolo de colónele luĭ Ercul.

[6] ἔστι δὲ. În loc de ἔστι δὲ unele ediţiĭ, atât aci cât şi în Cartea II la cap. 171, aŭ ἐν δὲ urmând două texturĭ manuscrise carĭ glăsuesc aşa. Însă în majoritatea manuscriselor vedem scris ἔστι δὲ, menţinut şi de cele maĭ autorisate ediţiĭ moderne.

[7] διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Nu e nevoe mi se pare să traducem, cum vĕd că fac Rawlinson şi alţiĭ, »la fie care distanţă de câte ḑece ḑile«: cred că

καίων γυναῖκες οὐδὲ ὑῶν πρὸς τῆσι βουσὶ γεύονται. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω ἔχει [1].

187. Τὸ δὲ πρὸς ἑσπέρης τῆς Τριτωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσὶ Λίβυες, [2] οὐδὲ νόμοισι τοῖσι αὐτοῖσι

încă o cinstesc cu posturĭ şi cu sĕrbătorĭ; femeele din Barca se abţin nu numaĭ (de carne) de vacă dar încă şi (de carne) de porc. Ajunge atîta asupra acestuĭ subiect.

187. La apusul laculuĭ Tritonis Libieniĭ nu maĭ sunt no-

πατέεσθαι διὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἶσιν, ἀλλὰ καὶ νηστηΐας αὐτῇ καὶ ὁρτὰς ἐπιτελέουσι. Din multe pasagiurĭ aĭ poeţilor şi aĭ scriitorilor din antichitate, ca Pindar (Pith. IX, 109), Calimach (Himn. Apol. 85—87), Pacho şi alţiĭ, precum şi din monumentele ce ne maĭ rĕmân dela Cirene şi dela Barca, putem conchide cu destulă siguranţă că coloniĭ elinĭ, carĭ se stabiliră pe cósta Libieĭ, adoptară în mare parte moravurile şi chiar religia locuitorilor indigenĭ. Astfel, ca să dăm numaĭ câte-va exemple, regiĭ lor luară numele de Batus, ceea ce în limba indigenă însemnéză »rege«. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 152). Pe mormintele rămase din Cirene, unde se află represintaţĭ locuitoriĭ aceleĭ cetăţĭ, portul persónelor represintate are o mare analogie cu acela al locuitorilor din Fezzan. (Veḑĭ călătoriile luĭ Pacho). Maĭ jos (Cap. 189) Erodot ne spune că carul cu patru caĭ fu adoptat de Elinĭ dela Libienĭ. Asemenea Cirenieniĭ nu ardeaŭ pe morţiĭ lor, după obiceiul Elinilor, ci îĭ îngropaŭ după obiceiul indigen, şi Hamilton (Wanderings, p. 65) descrie mormintele, saŭ maĭ bine ḑis cimitirele Cirenienilor, unde nu s'aŭ găsit urne cinerarie ci sarcofagiurĭ ridicate în caturĭ de câte 10 şi chiar 12. Aceste morminte eraŭ săpate în stâncile de subt délurile d'asupra câror se ridica oraşul. Nu e dar de mirare ca Eliniĭ, când adoptară moravurile indigenilor, să fi adoptat în parte şi credinţele lor religióse şi ca cultul Isideĭ, venit din Egipt, să fi fost adoptat şi la Cirene. Tot asemenea şi cultul luĭ Amon şi al luĭ Serapis, divinităţĭ africane, aŭ fost confundate în coloniile eline, cu acela al luĭ Joe saŭ Zeus.—În loc de ἐπιτέεσθαι găsim în unele ediţiĭ ἅπτεσθαι, în contra autorităţiĭ manuscriselor. Asemenea în loc de ἐπιτελέουσι se găsesce ἐπιτηδέουσι. Ediţia luĭ Blakesley are νηστείας în loc de νηστηΐας. Prefer însă forma din urmă ca maĭ în acord cu dialectul luĭ Erodot.

[1] Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω ἔχει. Literalmente: »astfel sunt dar lucrurile acestea«, adică »astfel este descrierea acesteĭ localităţĭ şi al acestor popóre«. O traducere textuală însă nu ar exprima sensul adevêrat al autoruluĭ. Avem aci, pur şi simplu, o formulă adoptată pentru congedierea uneĭ naraţiunĭ care precedă şi începerea unuĭ subiect în totul deosebit; de aceea am tradus: »ajunge atâta asupra acestuĭ subiect«.

[2] πρὸς ἑσπέρης τῆς Τριτωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσὶ Λίβυες. S'a creḑut de uniĭ că Erodot în pasagiul acesta nu e în acord cu ceea ce a ḑis maĭ sus despre Ausiĭ carĭ sunt la apusul laculuĭ Tritonis şi pe carĭ îĭ numesce nomaḑĭ la cap 181. Erórea pare maĭ mult a fi nu aci ci la Cap. 180 şi 181 în faptul clasăriĭ Ausilor şi a Machlilor în categoria nomaḑilor. Nu trebue însă să fim prea severĭ cu critica nóstră, căcĭ la capitolele de maĭ sus 180 şi 181 Erodot nu înţelege prin »νομάδες« ceea ce înţelege aci, adică un popor fără patrie: el înţelege acolo numaĭ un popor care îşĭ muta corturile la micĭ distanţe, dar tot în aceeaşĭ regiune. Chiar din descrierea Ausilor şi a Machlilor e evident că Erodot nu i considera ca nişte nomaḑĭ în strictul sens al cuvîntuluĭ, căcĭ ne spune că locuiaŭ pe marginea laculuĭ, lucru care deja indică o fixitate incompatibilă cu un caracter pur nomadic; pe urmă el ne spune că divinitatea pe care aceştia o adoraŭ era »αὐθιγενής« expresiune cu totul neaplicabilă divinităţiĭ unuĭ popor nomad. Ceea ce înţelege în adevêr Erodot prin acest pasagiŭ este că Libia, la răsăritul laculuĭ Tritonis, este regiunea raselor nomade şi că dincolo de acest lac nu maĭ sunt adevêraţĭ nomaḑĭ ci numaĭ triburĭ carĭ îşĭ mută locuinţa în limitele uneĭ regiunĭ determinate.

ἰδέσθαι· οὐδέκοτε γὰρ αὐτὰς ἀπολείπειν νέφεα, οὔτε θέρεος οὔτε χειμῶνος· τοῦτο τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ[1] λέγουσι οἱ ἐπιχώριοι εἶναι. Ἐπὶ τούτου τοῦ οὔρεος οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐπώνυμοι ἐγένοντο· καλέονται γὰρ δὴ[2] Ἄτλαντες· λέγονται δὲ οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν.

185. Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων,[3] ἔχω τὰ οὐνόματα τῶν ἐν τῇ ὀφρύῃ κατοικημένων καταλέξαι· τὸ δ'ἀπὸ τούτων, οὐκέτι. Διήκει δ'ὦν ἡ ὀφρύη μέχρι Ἡρακληΐων[4] στηλέων, καὶ τὸ ἔξω τουτέων·[5] ἔστι δὲ[6] ἁλός τε μέταλλον ἐν αὐτῇ διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ[7]

care se numesce Atlas; (el) este subţire şi rotund din tóte părţile: se pretinde că el este aşa de înalt încât nu i se póte vedea vîrful, câcĭ pe acesta nu 'l părăsesc nouriĭ nicĭ vara nicĭ iarna; ceĭ din localitate ḑic că acest (munte) este »Stîlpul ceruluĭ«. Dela muntele acesta îşĭ aŭ luat şi locuitoriĭ aceştia numele; eĭ se numesc deci Atlanţĭ; se ḑice că eĭ nu mănâncă nimic din cele ce aŭ viaţă şi nu văd visurĭ.

185. Până la Atlanţiĭ aceştia am putut spune numele (popórelor) carĭ locuesc (d'a lungul) maluluĭ de nisip; dar maĭ departe de aceştia nu maĭ pot. Malul însă (acesta de nisip) se întinde până la colónele luĭ Ercul şi chiar dincolo de a-

---

[1] τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ. Unele ediţiĭ omit pe τὸν, dar l'am menţinut în faţa autorităţiĭ tutulor ediţiilor moderne celor maĭ bune, deşi cred că acest articol slăbesce sensul fraseĭ. Expresiunea κίων οὐρανοῦ, aplicată munteluĭ saŭ gigantuluĭ Atlas, se găsesce întrebuinţată de Eschil (Prometeŭ legat, vers 357).

»πρὸς ἑσπέρους τόπους
»ἕστηκε, κίον' οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς
»ὤμοιν ἐρείδων«.

Pindar (Pith. I. 19) o aplică munteluĭ Etna.

[2] δὴ. Particula acésta este omisă în patru manuscrise; cred însă că trebue menţinută, cum fac ediţiile cele maĭ autorisate, pentru că indică reluarea firuluĭ întrerupt al naraţiuneĭ; acesta este şi usul ce Erodot face obicinuit de dênsa; deci locul eĭ aicĭ ar fi natural.

[3] Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων. Am ajuns aci la limita cunoscinţelor luĭ Erodot despre popórele libice, pentru că comersanţiĭ din gura câror el a cules aceste informaţiĭ nu pătrundeaŭ maĭ departe ca să caute sare.

[4] Ἡρακληΐων. Am preferit ca tot d'auna forma ionică formeĭ Ἡρακλέων care se găsesce în multe ediţiĭ.

[5] καὶ τὸ ἔξω τουτέων. E de observat că Erodot scia perfect de bine că cósta Libieĭ se întindea şi dincolo de colónele luĭ Ercul.

[6] ἔστι δὲ. În loc de ἔστι δὲ unele ediţiĭ, atât aci cât şi în Cartea II la cap. 171, aŭ ἐν δὲ urmând două texturĭ manuscrise carĭ glăsuesc aşa. Însă în majoritatea manuscriselor vedem scris ἔστι δὲ, menţinut şi de cele maĭ autorisate ediţiĭ moderne.

[7] διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Nu e nevoe mi se pare să traducem, cum văd că fac Rawlinson şi alţiĭ, »la fie care distanţă de câte ḑece ḑile«: cred că

καίων γυναῖκες οὐδὲ ὑῶν πρὸς τῇσι βουσὶ γεύονται. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω ἔχει [1].

187. Τὸ δὲ πρὸς ἑσπέρης τῆς Τριτωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσὶ Λίβυες, [2] οὐδὲ νόμοισι τοῖσι αὐτοῖσι

încă o cinstesc cu posturĭ şi cu sĕrbătorĭ; femeele din Barca se abţin nu numaĭ (de carne) de vacă dar încă şi (de carne) de porc. Ajunge atîta asupra acestuĭ subiect.

187. La apusul laculuĭ Tritonis Libienii nu maĭ sunt no-

πατέεσθαι διὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἶσιν, ἀλλὰ καὶ νηστηΐας αὐτῇ καὶ ὁρτὰς ἐπιτελέουσι. Din multe pasagiurĭ aĭ poeţilor şi aĭ scriitorilor din antichitate, ca Pindar (Pith. IX, 109), Calimach (Himn. Apol. 85—87), Pacho şi alţiĭ, precum şi din monumentele ce ne maĭ rĕmân dela Cirene şi dela Barca, putem conchide cu destulă siguranţă că coloniĭ elinĭ, carĭ se stabilіră pe cósta Libieĭ, adoptară în mare parte moravurile şi chiar religia locuitorilor indigenĭ. Astfel, ca să dăm numaĭ câte-va exemple, regiĭ lor luară numele de Batus, ceea ce în limba indigenă însemnéză »rege«. (Veḑĭ maĭ sus Cap. 152). Pe mormintele rămase din Cirene, unde se află represintaţĭ locuitoriĭ aceleĭ cetăţĭ, portul persónelor represintate are o mare analogie cu acela al locuitorilor din Fezzan. (Veḑĭ călătoriile luĭ Pacho). Maĭ jos (Cap. 189) Erodot ne spune că carul cu patru caĭ fu adoptat de Elinĭ dela Libienĭ. Asemenea Cirenieniĭ nu ardeaŭ pe morţiĭ lor, după obiceiul Elinilor, ci îĭ îngropaŭ după obiceiul indigen, şi Hamilton (Wanderings, p. 65) descrie mormintele, saŭ maĭ bine ḑis cimitirele Cirenienilor, unde nu s'aŭ găsit urne cinerarie ci sarcofagiurĭ ridicate în caturĭ de câte 10 şi chiar 12. Aceste morminte eraŭ săpate în stâncile de subt délurile d'asupra câror se ridica oraşul. Nu e dar de mirare ca Eliniĭ, când adoptară moravurile indigenilor, să fi adoptat în parte şi credinţele lor religióse şi ca cultul Isideĭ, venit din Egipt, să fi fost adoptat şi la Cirene. Tot asemenea şi cultul luĭ Amon şi al luĭ Serapis, divinităţĭ africane, aŭ fost confundate în coloniile eline, cu acela al luĭ Joe saŭ Zeus.—În loc de ἐπιτέεσθαι găsim în unele ediţiĭ ἅπτεσθαι, în contra autorităţiĭ manuscriselor. Asemenea în loc de ἐπιτελέουσι se găsesce ἐπιτηδέουσι. Ediţia luĭ Blakesley are νηστείας în loc de νηστηΐας. Prefer însă forma din urmă ca maĭ în acord cu dialectul luĭ Erodot.

[1] Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω ἔχει. Literalmente: »astfel sunt dar lucrurile acestea«, adică »astfel este descrierea acesteĭ localităţĭ şi al acestor popóre«. O traducere textuală însă nu ar exprima sensul adevêrat al autoruluĭ. Avem aci, pur şi simplu, o formulă adoptată pentru congedierea uneĭ naraţiunĭ care precedă şi începerea unuĭ subiect în totul deosebit; de aceea am tradus: »ajunge atâta asupra acestuĭ subiect«.

[2] πρὸς ἑσπέρης τῆς Τριτωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσὶ Λίβυες. S'a creḑut de uniĭ că Erodot în pasagiul acesta nu e în acord cu ceea ce a ḑis maĭ sus despre Ausiĭ carĭ sunt la apusul laculuĭ Tritonis şi pe carĭ îĭ numesce nomaḑĭ la cap. 181. Erórea pare maĭ mult a fi nu aci ci la Cap. 180 şi 181 în faptul clasăriĭ Ausilor şi a Machlilor în categoria nomaḑilor. Nu trebue însă să fim prea severĭ cu critica nóstră, căcĭ la capitolele de maĭ sus 180 şi 181 Erodot nu înţelege prin »νομάδες« ceea ce înţelege aci, adică un popor fără patrie: el înţelege acolo numaĭ un popor care îşĭ muta corturile la micĭ distanţe, dar tot în aceeaşĭ regiune. Chiar din descrierea Ausilor şi a Machlilor e evident că Erodot nu i considera ca nişte nomaḑĭ în strictul sens al cuvîntuluĭ, căcĭ ne spune că locuiaŭ pe marginea laculuĭ, lucru care deja indică o fixitate incompatibilă cu un caracter pur nomadic; pe urmă el ne spune că divinitatea pe care aceştia o adoraŭ era »αὐθιγενὴς« expresiune cu totul neaplicabilă divinităţiĭ unuĭ popor nomad. Ceea ce înţelege în adevêr Erodot prin acest pasagiŭ este că Libia, la răsăritul laculuĭ Tritonis, este regiunea raselor nomade şi că dincolo de acest lac nu maĭ sunt adevêraţĭ nomaḑĭ ci numaĭ triburĭ carĭ îşĭ mută locuinţa în limitele uneĭ regiunĭ determinate.

χρεώμενοι, οὐδὲ κατὰ τὰ παιδία ποιεῦντες οἷόν τι καὶ οἱ νομάδες ἐώθασι ποιέειν· οἱ γὰρ δὴ τῶν Λιβύων νομάδες, (εἰ μὲν πάντες, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως τοῦτο εἶπαι,)[1] ποιεῦσι δὲ αὐτῶν συχνοὶ τοιάδε· τῶν παιδίων τῶν σφετέρων, ἐπεὰν τετρὰέτεα γένηται, οἴσπῃ[2] προβάτων καίουσι τὰς ἐν τῇσι κορυφῇσι φλέβας·[3] μετεξέτεροι δὲ αὐτῶν, τὰς ἐν τοῖσι κροτάφοισι·[4] τοῦδε εἵνεκα, ὡς μή σφεας ἐς τὸν πάντα χρόνον καταρρέον φλέγμα ἐκ τῆς κεφαλῆς δηλῆται. Καὶ διὰ τοῦτό σφεας λέγουσι εἶναι ὑγιηροτάτους[5]. Εἰσὶ γὰρ ὡς ἀληθέως οἱ Λίβυες ἀνθρώπων πάντων ὑγιηρότατοι, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν·[6] εἰ μὲν διὰ τοῦτο, οὐκ ἔχω

maḑĭ, nu aŭ aceleaşĭ obiceiurĭ (ca nomaḑiĭ) şi nu fac copiilor cele ce în genere le fac nomaḑiĭ; câcĭ nomaḑiĭ din Libia — daca nu toţĭ, ceea ce nu pot afirma în mod positiv — (cel puţin) o mare parte dintr'ênşiĭ, fac cum urméză: când copiiĭ lor ajung la vîrsta de patru anĭ, eĭ ard vinele din creştetul capuluĭ lor cu o tufă grasă de lână de óe; câţĭ-va din eĭ (ard vinele) de la têmpe: acésta pentru ca (pe urmă) în tot cursul (vieţiĭ lor) să nu i supere vre o materie care s'ar scurge din cap. Şi de aceea ḑic eĭ că sunt ceĭ maĭ sànătoşĭ (ómenĭ). În adevêr, βύης ἥκει ἡ στολὴ τῶν Παλλαδίων[1]. αἰγέας γὰρ περιβάλλονται ψιλὰς περὶ τὴν ἐσθῆτα θυσανωτὰς αἱ Λίβυσσαι, κεχριμένας ἐρευθεδάνῳ·[2] ἐκ δὲ τῶν αἰγέων τουτέων αἰγίδας οἱ Ἕλληνες μετουνόμασαν[3]. Δοκέει δ'ἐμοί γε καὶ ἡ ὀλολυγὴ[4] ἐν ἱροῖ-

---

[1] εἶπαι. Uniĭ scriŭ greşit εἰπεῖν.

[2] οἴσπῃ. În loc de οἰσύπῃ: »grăsimea« saŭ necurăţenia care se găsesce în lâna nespălată, în alte cuvinte seul provenind din sudórea oilor cu care este lâna impregnată. Cuvîntul derivă probabil dela ὄϊς, deşi găsim în Ipocrat expresia οἰσύπη αἰγός, dar acésta probabil prin extensiune. În câteva ediţiĭ găsim forma normală οἰσύπῃ. Lâna astfel nespălată şi îmbuibată cu grăsimea şi seul natural, arde maĭ bine, se înţelege, de cât lâna curăţită.

[3] καίουσι τὰς ἐν τῇσι κορυφῇσι φλέβας. Acest sistem de cauterisare există şi astăḑĭ în aceste pârţĭ ale Africeĭ, numaĭ că se face cu un fier roşu. Denham în călătoriile sale ḑice că Arabiĭ consideră acésta ca o panacee în contra tutulor bólelor. D-l Layard a observat acelaş obiceiŭ răspăndit la Arabiĭ din Mesopotamia şi Ipocrat (de aere, aquâ, etc.) ne spune că el se practica şi în Scitia.

[4] τὰς ἐν τοῖσι κροτάφοισι. După τὰς se subtînţelege »φλέβας«. E curios că în două manuscrise găsim erórea τῇσι în loc de τοῖσι. Ea provine póte din faptul că τῇσι de maĭ sus a înşelat pe copist, dar e curios ca aceeaşĭ eróre să se repete în două manuscrise carĭ nu sunt copiate unul de la altul.

[5] διὰ τοῦτό σφεας λέγουσι εἶναι ὑγιηροτάτους. Maĭ sus în Cartea II, la Cap. 77, Erodot este consecinte cu ceea ce afirmă aci şi ḑice: »εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλως Αἰγύπτιοι μετὰ Λίβυας ὑγιηρέστατοι πάντων ἀνθρώπων«. În pasagiul acesta citat vedem o altă formă de superlativ al adjectivuluĭ ὑγιηρὸς, formă care şi ea este controversată de două manuscrise din cele maĭ importante şi de două altele maĭ recente unde se scrie »ὑγιέστεροι«; astfel avem treĭ forme a acestuĭ superlativ şi anume ὑγιηρότατος, ὑγιηρέστατος şi ὑγιέστερος; acésta din urmă fiind cea maĭ normală, derivată direct de la ὑγιὴς. Întru cât privesce construcţia fraseĭ, şi anume acusativul cu infinitivul unde ne am fi aşteptat la nominativ, veḑĭ exemple în Cartea I la Cap. 34, în Cartea II la Cap. 2 şi în Cartea IV la Cap. 94.

[6] Εἰσὶ γὰρ ὡς ἀληθέως οἱ Λίβυες ἀνθρώπων πάντων ὑγιηρότατοι τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Călătorul Lyon, vorbind despre Tuaregĭ, în general consideraţĭ ca descendenţiĭ Libienilor luĭ Erodot, îĭ descrie astfel: »Eĭ constitue rasa cea

sémănă. Ba chiar şi numele arată că îmbrăcămintea statuelor luĭ Palas a fost importată din Libia, câcĭ femeele libiene pórtă pe d'asupra cămăşilor lor pieĭ de capră curăţite de pêr, tâiate în ciucurĭ la margine şi văpsite χρεώμενοι, οὐδὲ κατὰ τὰ παιδία ποιεῦντες οἷόν τι καὶ οἱ νομάδες ἐώθασι ποιέειν· οἱ γὰρ δὴ τῶν Λιβύων νομάδες, (εἰ μὲν πάντες, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως τοῦτο εἶπαι.)[1] ποιεῦσι δὲ αὐτῶν συχνοὶ τοιάδε· τῶν παιδίων τῶν σφετέρων, ἐπεὰν τετραέτεα γένηται, οἴσπῃ[2] προβάτων καίουσι τὰς ἐν τῇσι κορυφῇσι φλέβας·[3] μετεξέτεροι δὲ αὐτῶν, τὰς ἐν τοῖσι κροτάφοισι·[4] τοῦδε εἵνεκα, ὡς μή σφεας ἐς τὸν πάντα χρόνον καταρρέον φλέγμα ἐκ τῆς κεφαλῆς δηλῆται. Καὶ διὰ τοῦτό σφεας λέγουσι εἶναι ὑγιηροτάτους[5]. Εἰσὶ γὰρ ὡς ἀληθέως οἱ Λίβυες ἀνθρώπων πάντων ὑγιηρότατοι, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν·[6] εἰ μὲν διὰ τοῦτο, οὐκ ἔχω

---

[1] Καὶ δὴ καὶ τὸ οὔνομα κατηγορέει, ὅτι ἐκ Λιβύης ἥκει ἡ στολὴ τῶν Παλλαδίων. Blakesley, într'o notă asupra acestuĭ pasagiŭ, observă cu multă dreptate că numele αἰγέη este tot ce póte fi maĭ elenic, astfel încât daca costumul luĭ Palas Atena şi numele de αἰγὶς aŭ fost împrumutate o dată în Elada din Libia, consecinţa logică ar fi că aceste femeĭ libiene nu eraŭ de rasă pură africană. Pe de altă parte poemele omerice, unde αἰγὶς este descrisă ca fiind o particularitate al portuluĭ ḑeiţeĭ Atena, sunt o probă că numele acesta era cunoscut pe cósta Asieĭ miceĭ mult timp înaintea stabiliriĭ luĭ Batus la Cirene. Din aceste premise Blakesley trage conclusia că e posibil ca Libieniĭ pe carĭ iĭ a găsit Batus în Cirenaica să nu fi fost alt ceva de cât descendinţĭ al unor vechĭ colonĭ din Asia mică, póte din Caria, carĭ pe urmă fiind incorporaţĭ cu indigeniĭ, aŭ adoptat divinitatea locală îmbrăcând-o cu o cămaşă de piele de capră la care aŭ maĭ adăogat scutul şi coiful elinesc. Daca aceste aşeḑeminte aŭ avut loc cam pe la epoca luĭ Minos, atuncĭ a avut timpul să fie reesportată în coloniile eline din Asia acéstă divinitate cu portul eĭ modificat şi cu ritul eĭ, înaintea ḑilelor luĭ Omer. Eŭ cred dar că divinitatea aceasta a fost importată din Asia, atât în Libia cât şi în Elada şi că egida a primit un nume elinesc de la colonĭ fórte vechĭ veniţĭ în Cirenaica din Asia mică. Acéstă origină asiatică a Ateneĭ se póte trasa în statuele archaice ale acesteĭ divinităţĭ carĭ aŭ ceva indian în înfăţişarea lor şi în surîsul fix ce se vede pe faţa lor. Acest stil indian e fórte marcat pe statuetele de virgine ateniforme descoperite pe Acropola Ateneĭ şi conservate în museul aceleĭ Acropole şi la care póte chiar că face alusie Erodot prin cuvîntul »Παλλαδίων«.

[2] κεχριμένας ἐρευθεδάνῳ. ἐρευθέδανος este *»rubia tinctoria«* din care popórele libiene extrăgeaŭ o frumósă colóre roşie numită »vermilion«. Rubia, în limba francesă *»garance«*, se găsesce şi astăḑĭ pe cósta Marmariceĭ şi se întrebuinţéză mult la văpsitul pieilor. La Tripolis papuciĭ se văpsesc cu substanţa aceasta. Chiar din timpul luĭ Erodot vedem că popórele din Africa aveaŭ specialitatea gătiriĭ şi a văpsituluĭ pieilor şi astăḑĭ pielea din Maroc, ḑisă *»marochin«*, este fórte căutată. Din Libia arta pielărieĭ trecu în Egipt şi Rennel observă cu multă ingeniositate că acéstă artă ajunsese acolo la mare perfecţie; el citéză pasagiul din Pentateuca (Exod XXV, v. 5) unde sunt descrise pieile de ţap cu care era învălit tabernacolul »pieĭ de ţap văpsite roşu« aduse de sigur de Israeliţiĭ din Egipt. —Pentru forma perfectă pasivă a verbuluĭ χρίω, κεχριμένας, avem iar un exemplu maĭ jos la Cap. 195.

[3] μετουνόμασαν. Scris în câte-va texturĭ μετωνόμασαν. Acest verb însemnéză a da un nume noŭ saŭ a preschimba un nume; deci aci se înţelege că Eliniĭ aveaŭ o altă denumire prin care desemnaŭ egida înainte de a i aplica acest termen.

[4] ὀλολυγή, saŭ ὀλολυγμὸς este un substantiv imitativ indicând strigătul ὀλ saŭ ἀλ pe care îl deosebeşte Rawlinson de strigătul ἐλ de la care derivă şi verbul ἐλελίζειν. În acéstă distincţiune, pe care o cred prea subtilă, Rawlinson ḑice că sunetul ὀλ era un strigăt de triumf, pe când acela de ἐλ era un strigăt de durere, aşa că ὀλολύζειν însemna a striga de bucurie, pe când ἐλελίζειν însemna a se văeta. De la ἐλελίζειν Rawlinson derivă verbul latinesc »ululare« pe care îl găsim în Virgil, Eneida IV, vers 168. Nuanţa, cum am ḑis, mi se pare prea subtilă; de ce nu ar deriva ululare de la ὀλολύζειν tot aşa de bine ca de la ἐλελίζειν? E evident că »a urla« derivă de la ululare şi

maḑĭ, nu aŭ aceleaşĭ obiceiurĭ (ca nomaḑiĭ) şi nu fac copiilor cele ce în genere le fac nomaḑiĭ; câcĭ nomaḑiĭ din Libia — daca nu toţĭ, ceea ce nu pot afirma în mod positiv — (cel puţin) o mare parte dintr'ênşiĭ, fac cum urméză: când copiiĭ lor ajung la vîrsta de patru anĭ, eĭ ard vinele din creştetul capuluĭ lor cu o tufă grasă de lână de óe; câţĭ-va din eĭ (ard vinele) de la têmpe: acésta pentru ca (pe urmă) în tot cursul (vieţiĭ lor) să nu i supere vre o materie care s'ar scurge din cap. Şi de aceea ḑic eĭ că sunt ceĭ maĭ sănătoşĭ (ómenĭ). În adevêr, βύης ἥκει ἡ στολὴ τῶν Παλλαδίων[1]. αἰγέας γὰρ περιβάλλονται ψιλὰς περὶ τὴν ἐσθῆτα θυσανωτὰς αἱ Λίβυσσαι, κεχριμένας ἐρευθεδάνῳ·[2] ἐκ δὲ τῶν αἰγέων τουτέων αἰγίδας οἱ Ἕλληνες μετουνόμασαν[3]. Δοκέει δ'ἐμοί γε καὶ ἡ ὀλολυγὴ[4] ἐν ἱροῖ-

---

[1] εἶπαι. Uniĭ scriŭ greşit εἰπεῖν.

[2] οἴσπῃ. În loc de οἰσύπῃ: »grăsimea« saŭ necurăţenia care se găsesce în lâna nespălată, în alte cuvinte seul provenind din sudórea oilor cu care este lâna impregnată. Cuvîntul derivă probabil dela ὀΐς, deşi găsim în Ipocrat expresia οἰσύπη αἰγός, dar acésta probabil prin extensiune. În câteva ediţiĭ găsim forma normală οἰσύπῃ. Lâna astfel nespălată şi îmbuibată cu grăsimea şi seul natural, arde maĭ bine, se înţelege, de cât lâna curăţită.

[3] καίουσι τὰς ἐν τῇσι κορυφῇσι φλέβας. Acest sistem de cauterisare există şi astăḑĭ în aceste pârţi ale Africeĭ, numaĭ că se face cu un fier roşu. Denham în călătoriile sale ḑice că Arabiĭ consideră acésta ca o panacee în contra tutulor bólelor. D-l Layard a observat acelaş obiceiŭ răspândit la Arabiĭ din Mesopotamia şi Ipocrat (de aere, aquâ, etc.) ne spune că el se practica şi în Scitia.

[4] τὰς ἐν τοῖσι κροτάφοισι. După τὰς se subtinţelege »φλέβας«. E curios că în două manuscrise găsim erórea τῇσι in loc de τοῖσι. Ea provine póte din faptul că τῇσι de maĭ sus a înşelat pe copist, dar e curios ca aceeaşĭ eróre să se repete in două manuscrise carĭ nu sunt copiate unul de la altul.

[5] διὰ τοῦτό σφεας λέγουσι εἶναι ὑγιηροτάτους. Maĭ sus în Cartea II, la Cap. 77, Erodot este consecinte cu ceea ce afirmă aci şi ḑice: »εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλως Αἰγύπτιοι μετὰ Λίβυας ὑγιηρέστατοι πάντων ἀνθρώπων«. În pasagiul acesta citat vedem o altă formă de superlativ al adjectivuluĭ ὑγιηρὸς, formă care şi ea este controversată de două manuscrise din cele maĭ importante şi de două altele maĭ recente unde se scrie »ὑγιέστεροι«; astfel avem treĭ forme a acestuĭ superlativ şi anume ὑγιηρότατος, ὑγιηρέστατος şi ὑγιέστερος; acésta din urmă fiind cea maĭ normală, derivată direct de la ὑγιής. Întru cât privesce construcţia fraseĭ, şi anume acusativul cu infinitivul unde ne am fi aşteptat la nominativ, veḑĭ exemple în Cartea I la Cap. 34, în Cartea II la Cap. 2 şi în Cartea IV la Cap. 94.

[6] Εἰσὶ γὰρ ὡς ἀληθέως οἱ Λίβυες ἀνθρώπων πάντων ὑγιηρότατοι τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Călătorul Lyon, vorbind despre Tuaregĭ, în general consideraţĭ ca descendenţiĭ Libienilor luĭ Erodot, iĭ descrie astfel: »Eĭ constitue rasa cea

sémănă. Ba chiar şi numele arată că îmbrăcămintea statuelor luĭ Palas a fost importată din Libia, câcĭ femeele libiene pórtă pe d'asupra cămăşilor lor pieĭ de capră curăţite de pêr, tâiate în ciucurĭ la margine şi văpsite σι [1] ἐνθαῦτα πρῶτον γενέσθαι· κάρτα γὰρ ταύτῃ χρέωνται αἱ Λίβυσσαι, καὶ χρέωνται καλῶς. Καὶ τέσσερας ἵππους συζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι [2].

---

[1] Καὶ δὴ καὶ τὸ οὔνομα κατηγορέει, ὅτι ἐκ Λιβύης ἥκει ἡ στολὴ τῶν Παλλαδίων. Blakesley, într'o notă asupra acestuĭ pasagiŭ, observă cu multă dreptate că numele αἰγέη este tot ce póte fi maĭ elenic, astfel încât daca costumul luĭ Palas Atena şi numele de αἰγὶς aŭ fost împrumutate o dată în Elada din Libia, consecinţa logică ar fi că aceste femeĭ libiene nu eraŭ de rasă pură africană. Pe de altă parte poemele omerice, unde αἰγὶς este descrisă ca fiind o particularitate al portuluĭ ḑeiţeĭ Atena, sunt o probă că numele acesta era cunoscut pe cósta Asieĭ micĭ mult timp înaintea stabiliriĭ luĭ Batus la Cirene. Din aceste premise Blakesley trage conclusia că e posibil ca Libieniĭ pe carĭ ĭĭ a găsit Batus în Cirenaica să nu fi fost alt ceva de cât descendinţĭ al unor vechĭ colonĭ din Asia mică, póte din Caria, carĭ pe urmă fiind incorporaţĭ cu indigeniĭ, aŭ adoptat divinitatea locală îmbrăcând-o cu o cămaşă de piele de capră la care aŭ maĭ adăogat scutul şi coiful elinesc. Daca aceste aşeḑeminte aŭ avut loc cam pe la epoca luĭ Minos, atuncĭ a avut timpul să fie reesportată în coloniile eline din Asia acéstă divinitate cu portul eĭ modificat şi cu ritul eĭ, înaintea ḑilelor luĭ Omer. Eŭ cred dar că divinitatea aceasta a fost importată din Asia, atât în Libia cât şi în Elada şi că egida a primit un nume elinesc de la colonĭ fórte vechĭ veniţĭ în Cirenaica din Asia mică. Acéstă origină asiatică a Ateneĭ se póte trasa în statuele archaice ale acesteĭ divinităţĭ carĭ aŭ ceva indian în înfăţişarea lor şi în surîsul fix ce se vede pe faţa lor. Acest stil indian e fórte marcat pe statuetele de virgine ateniforme descoperite pe Acropola Atenel şi conservate în museul aceleĭ Acropole şi la care póte chiar că face alusie Erodot prin cuvîntul »Παλλαδίων«.

[2] κεχριμένας ἐρευθεδάνῳ. ἐρευθέδανος este *»rubia tinctoria«* din care popórele libiene extrăgeaŭ o frumósă colóre roşie numită »vermilion«. Rubia, în limba francesă *»garance«*, se găsesce şi astăḑĭ pe cósta Marmariceĭ şi se întrebuinţéză mult la văpsitul pieilor. La Tripolis papuciĭ se văpsesc cu substanţa aceasta. Chiar din timpul luĭ Erodot vedem că popórele din Africa aveaŭ specialitatea gătiriĭ şi a văpsituluĭ pieilor şi astăḑĭ pielea din Maroc, ḑisă *»marochin«*, este fórte căutată. Din Libia arta pielărieĭ trecu în Egipt şi Rennel observă cu multă ingeniositate că acéstă artă ajunsese acolo la mare perfecţie; el citéză pasagiul din Pentateuca (Exod XXV, v. 5) unde sunt descrise pieile de ţap cu care era învălit tabernacolul »pieĭ de ţap văpsite roşu« aduse de sigur de Israeliţiĭ din Egipt.—Pentru forma perfectă pasivă a verbuluĭ χρίω, κεχριμένας, avem iar un exemplu maĭ jos la Cap. 195.

[3] μετουνόμασαν. Scris în câte-va texturĭ μετωνόμασαν. Acest verb însemnéză a da un nume noŭ saŭ a preschimba un nume; decĭ aci se înţelege că Eliniĭ aveaŭ o altă denumire prin care desemnaŭ egida înainte de a i aplica acest termen.

[4] ὀλολυγή, saŭ ὀλολυγμὸς este un substantiv imitativ indicând strigătul ὀλ saŭ ἀλ pe care îl deosebeşte Rawlinson de strigătul ἐλ de la care derivă şi verbul ἐλελίζειν. În acéstă distincţiune, pe care o cred prea subtilă, Rawlinson ḑice că sunetul ὀλ era un strigăt de triumf, pe când acela de ἐλ era un strigăt de durere, aşa că ὀλολύζειν însemna a striga de bucurie, pe când ἐλελίζειν însemna a se văeta. De la ἐλελίζειν Rawlinson derivă verbul latinesc »ululare« pe care îl găsim în Virgil, Eneida IV, vers 168. Nuanţa, cum am ḑis, mi se pare prea subtilă; de ce nu ar deriva ululare de la ὀλολύζειν tot aşa de bine ca de la ἐλελίζειν? E evident că »a urla« derivă de la ululare şi

190. Θάπτουσι δὲ τοὺς ἀποθνήσκοντας οἱ νομάδες κατάπερ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Νασαμώνων. Οὗτοι δὲ κατημένους θάπτουσι [3], φυλάσσοντες [4], ἐπεὰν ἀπιῇ [5] τὴν ψυχὴν, ὅκως μιν κατίσουσι, μηδὲ ὕπτιος ἀποθανέεται. Οἰκήματα δὲ σύμπηκτα

cu roşu; de la pieile acestea de capră dar aŭ dat Eliniĭ o nouă denumire egidelor. Mi se pare iar că şi strigătele (ce le avem) în riturile sacre (ne) aŭ venit întâiŭ de acolo; căcĭ femeele libiene le întrebuinţéză, şi încă le întrebuinţéză bine. Asemenĭ tot de la Libienĭ aŭ învăţat Eliniĭ să înhame patru caĭ (la car).

190. Nomaḑiĭ, afară de Nasamonĭ, îngrópă pe morţĭ întocmaĭ ca Eliniĭ. Aceştia (Nasamoniĭ) îĭ îngrópă şeḑênd şi aŭ mare grijă când (cineva) îşĭ dă sufletul să 'l pue pe şeḑut, ca nu cumva să móră culcat jos.

---

noĭ avem chiar strigătul de durere »*olioleo*«, contractat în *aoleo*, care pare maĭ înrudit cu ὀλ de cât cu ἐλ. Părerea mea este că în realitate nu există deosebire între ἐλελίζειν şi ὀλολύξειν şi că sensul verburilor acestor, fie ele compuse cu rădăcina ολ, fie cu rădăcina ελ, însemnéză ţipăt în genere de orĭ ce natură, fie de bucurie, fie de durere. La noĭ »*aoleo*« póte fi o exclamaţie de durere cum póte fi une orĭ şi de mirare, ba chiar de bucurie Evident că în casul de faţă ὀλολυγὴ indică un strigăt saŭ un cântec de triumf, ridicat în onórea ḑeităţiĭ Atena în cursul celebrăriĭ rituluĭ eĭ. Omer descrie în versurile următóre acest cântec saŭ strigăt care se executa cu mânele ridicate spre cer:

»Αἱ δ'ὅτε νηὸν ἵκανον 'Αθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ,
»Τῇσι θύρας ὤϊξε Θεανὼ καλλιπάρῃος
»Αἱ δ'ὀλολυγῇ πᾶσαι 'Αθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.
(Iliada VI, 297—300)

[1] ἐν ἱροῖσι. Două manuscrise aŭ varianta ἐπὶ ἱροῖσι. Aci Erodot nu se referă în special la cultul Ateneĭ, ci maĭ mult la cultul religios în genere.

[2] Καὶ τέσσερας ἵππους συζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι. Carul cu patru caĭ era cunoscut de Elinĭ încă din epoca omerică (veḑĭ Iliada VIII, vers 185 şi Odisea XIII, vers. 81), prin urmare cu mult înaintea fundăriĭ colonieĭ eline din Cirene, aşa că nu a fost introdus din Libia prin Cirenienĭ. În privinţa aceasta dar saŭ Erodot se înşélă, saŭ el presupune că ar fi existat legăturĭ între Libia şi Grecia la o epocă anterioară scrierilor luĭ Omer. Rawlinson crede că quadriga saŭ carul cu patru caĭ ar fi fost întrebuinţată maĭ întâiŭ de Egiptenĭ şi că de la eĭ ar fi trecut în Libia şi în Grecia.

[3] οὗτοι δὲ κατημένους θάπτουσι. Locuitoriĭ primitivĭ aĭ insulelor Canari, ne spune Prichard (»Natural history of man«, p. 267) popor de rasă pur africană, îngropaŭ pe morţiĭ lor în picióre şi cu un toiag în mână. Vechiĭ Bretonĭ îĭ îngropaŭ şeḑênd cu cótele pe cracĭ şi cu capul rezemat de mânĭ. Aceleaşĭ obiceiurĭ ne spune Eichhoff le găsim şi în câte-va insule ale Polinesieĭ.

[4] φυλάσσοντες. În acelaş sens ca φυλάξας la Cap 48 din Cartea I. Cuvîntul este explicat într'o vechie notă marginală cu sens de »ἐπιτηρήσαντες«.

[5] ἀπιῇ. Scris în ediţia luĭ Long ἀπίῃ ca maĭ sus Cartea III, Cap. 72, unde vedem παρίῃ în loc de παριῇ.

ρεα ἔχοντες·[1] καὶ οἱ κυνοκέφαλοι,[2] καὶ οἱ ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ὡς δὴ λέγονταί γε ὑπὸ Λιβύων,[3] καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄγριαι, καὶ ἄλλα πλήθεϊ πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα[4].

192. Κατὰ τοὺς Νομάδας δέ ἐστι τούτων[5] οὐδὲν, ἀλλ' ἄλλα τοι-

acei elefanţĭ şi urşĭ, aspidele (acelea) şi asinĭ avênd córnele; (aci maĭ sunt) şi monştri cu cap de câne, şi de aceia fără cap carĭ, după cum afirmă Libienii, aŭ ochiĭ în pept, şi bărbaţĭ sălbaticĭ şi femeĭ sălbatice, afară de o sumedenie de alte fiare carĭ nu sunt fabulóse.

192. La Nomaḑĭ nu se află de acestia, dar alte felurĭ de

---

[1] καὶ ὄνοι οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες. Erodot probabil că descrie aci o varietate de antilopă numită »*nilgau*« comună în aceste părţĭ ale Africeĭ. Curios este usul articoluluĭ τὰ, ca şi cum asinul ar avea din fire córne şi că asinul european nu ar fi fost decât o varietate lipsită de córne. Un manuscris colaţionat de Schweighäuser din seco ul al 12-lea, care pare a avea multă legătură de afinitate cu marele manuscris din biblioteca din Paris, omite pe οἱ τὰ şi scrie καὶ ὄνοι κέρεα ἔχοντες; acest manuscris însă neavend ca autoritate destulă importanţă nu am creḑut justificată suprimarea, atât aci cât şi în pasagiul analog din capitolul următor, a acestor două cuvinte aflătóre în ediţiile cele maĭ autorisate.

[2] κυνοκέφαλοι. Póte babunul, un fel de măimuţă al căruĭ cap aduce puţin aminte un cap de câne. Întréga familie a babunilor este desemnată de naturaliştĭ ca *cinocefalĭ*.

[3] ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὡς δὴ λέγονταί γε ὑπὸ Λιβύων. E greŭ de ghicit la ce animal se referă descrierea acésta. Că nu e vorba aci despre o varietate a specieĭ umane, acésta se deduce din faptul că acest animal este clasat între θηρία; pe de altă parte cuvîntul στήθεσι presupune o formă avênd o óre-care asemănare cu specia nóstră; e posibil ca făptura acésta să fie pur o ficţiune saŭ un animal fabulos, şi cred că însuşĭ autorul nostru avea acéstă bănuială, precum o indică cuvintele ὡς δὴ λέγονται γε ὑπὸ Λιβύων. Póte iar ca idea existenţeĭ unuĭ astfel de animal să resulte dintr'o represintaţie óre-care simbolică a vre uneĭ ḑeităţĭ locale. Nu sciŭ până la ce punct gorilul nu va fi sugerat idea unuĭ animal acetal cu ochiĭ şi cu gura în pept, pentru că acest antropomorf, când şéde în posiţia luĭ obicinuită, lasă capul aşa jos încât îl aduce în adevêr la nivelul pieptuluĭ şi vĕḑut pe dinapoĭ pare a nu avea cap de fel.

[4] καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄγριαι, καὶ ἄλλα πλήθεϊ πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα. E clar că nu e vorbă de ómenĭ aci pentru că aceste fiinţe sunt prenumărate între fiare şi cuvîntul θηρία ajunge pentru a înlătura orĭ ce presupunere de natura acésta. Comentatoriĭ sunt fórte dispuşĭ a crede că aci autorul descrie un cuadruman, póte gorilul, care are cea maĭ mare asemănare cu omul. E curios să comparăm cu acéstă descriere şi pe aceea a călătoruluĭ Hanno care ḑice: »În fundul acestuĭ golf există o insulă întocmaĭ »ca cea dintâia, avênd un lac întrênsa. Pe lacul acesta se află o altă insulă »plină de sălbaticĭ (μεστὴ ἀνθρώπων ἀγρίων). Cea maĭ mare parte sunt de sex »femeesc şi corpul lor este acoperit cu pêr, călăuḑiĭ noştri le ḑic »*Gorillæ*«. »Deşi cercarăm să prindem pe bărbaţĭ, nu isbutirăm, câcĭ fugiră scăpând în »prăpăstiĭ şi apărându-se cu pietre. Prinserăm însă treĭ femeĭ, dar ele atacară »pe păzitoriĭ lor cu dinţiĭ şi cu mânele şi nu voiră să ne urmeze. Le uciserăm »dar şi le jupuirăm aducênd pieile lor cu noĭ la Cartaga«.

[5] τούτων. Unele ediţiĭ aŭ τουτέων.

σι[1] ἐνθαῦτα πρῶτον γενέσθαι· κάρτα γὰρ ταύτῃ χρέωνται αἱ Λίβυσσαι, καὶ χρέωνται καλῶς. Καὶ τέσσερας ἵππους συζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι[2].

190. Θάπτουσι δὲ τοὺς ἀποθνήσκοντας οἱ νομάδες κατάπερ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Νασαμώνων. Οὗτοι δὲ κατημένους θάπτουσι[3], φυλάσσοντες[4], ἐπεὰν ἀπιῇ[5] τὴν ψυχήν, ὅκως μιν κατίσουσι, μηδὲ ὕπτιος ἀποθανέεται. Οἰκήματα δὲ σύμπηκτα

cu roşu; de la pieile acestea de capră dar aū dat Eliniī o nouă denumire egidelor. Mi se pare iar că şi strigătele (ce le avem) în riturile sacre (ne) aū venit întâiū de acolo; căcī femeele libiene le întrebuinţéză, şi încă le întrebuinţéză bine. Asemenī tot de la Libienī aū învăţat Eliniī să înhame patru caī (la car).

190. Nomaḑiī, afară de Nasamonī, îngrópă pe morţī întocmaī ca Eliniī. Aceştia (Nasamoniī) îī îngrópă şeḑênd şi aū mare grijă când (cineva) îşī dă sufletul să 'l pue pe şeḑut, ca nu cumva să móră culcat jos.

---

noī avem chiar strigătul de durere »olioleo«, contractat în *aoleo*, care pare maī înrudit cu ὀλ de cât cu ἐλ. Părerea mea este că în realitate nu există deosebire între ἐλελίζειν şi ὀλολύξειν şi că sensul verburilor acestor, fie ele compuse cu rădăcina ὀλ, fie cu rădăcina ἐλ, însemnéză ţipăt în genere de orī ce natură, fie de bucurie, fie de durere. La noī »*aoleo*« póte fi o exclamaţie de durere cum póte fi une orī şi de mirare, ba chiar de bucurie. Evident că în casul de faţă ὀλολυγή indică un strigăt saū un cântec de triumf, ridicat în onórea ḑeităţiī Atena în cursul celebrăriī ritualuī eī. Omer descrie în versurile următóre acest cântec saū strigăt care se executa cu mânele ridicate spre cer:

»Αἱ δ᾽ ὅτε νηὸν ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ,
»Τῇσι θύρας ὤϊξε Θεανὼ καλλιπάρῃος
»Αἱ δ᾽ ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.
(Iliada VI, 297—300)

[1] ἐν ἱροῖσι. Două manuscrise aū varianta ἐπὶ ἱροῖσι. Aci Erodot nu se referă în special la cultul Ateneī, ci maī mult la cultul religios în genere.

[2] Καὶ τέσσερας ἵππους συζευγνύναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασι. Carul cu patru caī era cunoscut de Elinī încă din epoca omerică (veḑī Iliada VIII, vers 185 şi Odisea XIII, vers. 81), prin urmare cu mult înaintea fundăriī colonieī eline din Cirene, aşa că nu a fost introdus din Libia prin Cirenienī. În privinţa aceasta dar saū Erodot se înşélă, saū el presupune că ar fi existat legăturī între Libia şi Grecia la o epocă anterioară scrierilor luī Omer. Rawlinson crede că quadriga saū carul cu patru caī ar fi fost întrebuinţată maī întâiū de Egipteniī şi că de la eī ar fi trecut în Libia şi în Grecia.

[3] οὗτοι δὲ κατημένους θάπτουσι. Locuitoriī primitivī aī insulelor Canari, ne spune Prichard (»Natural history of man«, p. 267) popor de rasă pur africană, îngropaū pe morţiī lor în picióre şi cu un toiag în mână. Vechiī Bretonī îī îngropaū şeḑênd cu cótele pe cracī şi cu capul rezemat de mânī. Aceleaşī obiceiurī ne spune Eichhoff le găsim şi în câte-va insule ale Polinesieī.

[4] φυλάσσοντες. În acelaş sens ca φυλάξας la Cap 48 din Cartea I. Cuvîntul este explicat într'o vechie notă marginală cu sens de »ἐπιτηρήσαντες«.

[5] ἀπιῇ. Scris în ediţia luī Long ἀπίῃ ca maī sus Cartea III, Cap. 72, unde vedem παρίῃ în loc de παριῇ.

ρεα ἔχοντες·[1] καὶ οἱ κυνοκέφαλοι,[2] καὶ οἱ ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ώς δὴ λέγονταί γε ὑπὸ Λιβύων,[3] καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄγριαι, καὶ ἄλλα πλήθεϊ πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα[4].

192. Κατὰ τοὺς Νομάδας δέ ἐστι τούτων[5] οὐδὲν, ἀλλ' ἄλλα τοι-

aceĭ elefanţĭ şi urşĭ, aspidele (acelea) şi asiniĭ avênd córnele; (aci maĭ sunt) şi monştri cu cap de câne, şi de aceia fâră cap carĭ, după cum afirmă Libieniĭ, aŭ ochiĭ în pept, şi bărbaţĭ sălbaticĭ şi femeĭ sălbatice, afară de o sumedenie de alte fiare carĭ nu sunt fabulóse.

192. La Nomaḑĭ nu se află de acestia, dar alte felurĭ de

---

[1] καὶ ὄνοι οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες. Erodot probabil că descrie aci o varietate de antilopă numită »*nilgau*« comună în aceste părţĭ ale Africeĭ. Curios este usul articoluluĭ τὰ, ca şi cum asinul ar avea din fire córne şi că asinul european nu ar fi fost decât o varietate lipsită de córne. Un manuscris colaţionat de Schweighäuser din secolul al 12-lea, care pare a avea multă legătură de afinitate cu marele manuscris din biblioteca din Paris, omite pe οἱ τὰ şi scrie καὶ ὄνοι κέρεα ἔχοντες: acest manuscris însă neavênd ca autoritate destulă importanţă nu am creḑut justificată suprimarea, atât aci cât şi în pasagiul analog din capitolul următor, a acestor două cuvinte aflătóre în ediţiile cele maĭ autorisate.

[2] κυνοκέφαλοι. Póte babunul, un fel de măimuţă al căruĭ cap aduce puţin aminte un cap de câne. Întréga familie a babuinilor este desemnată de naturaliştĭ ca *cinocefalĭ*.

[3] ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ώς δὴ λέγονταί γε ὑπὸ Λιβύων. E greŭ de ghicit la ce animal se referă descrierea acésta. Că nu e vorba aci despre o varietate a specieĭ umane, acésta se deduce din faptul că acest animal este clasat între θηρία; pe de altă parte cuvîntul στήθεσι presupune o formă avênd o óre-care asemănare cu specia nóstră; e posibil ca făptura acésta să fie pur o ficţiune saŭ un animal fabulos, şi cred că însuşĭ autorul nostru avea acéstă bănuială, precum o indică cuvintele ώς δὴ λέγονται γε ὑπὸ Λιβύων. Póte iar ca idea existenţeĭ unuĭ astfel de animal să resulte dintr'o represintaţie óre-care simbolică a vre uneĭ ḑeităţĭ locale. Nu sciŭ până la ce punct gorilul nu va fi sugerat idea unuĭ animal acetal cu ochiĭ şi cu gura în pept, pentru că acest antropomorf, când şéde în posiţia luĭ obicinuită, lasă capul aşa jos încât îl aduce în adevêr la nivelul pieptuluĭ şi vĕḑut pe dinapoĭ pare a nu avea cap de fel.

[4] καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὄγριαι, καὶ ἄλλα πλήθεϊ πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα. E clar că nu e vorbă de ómenĭ aci pentru că aceste fiinţe sunt prenumărate între fiare şi cuvîntul θηρία ajunge pentru a înlătura orĭ ce presupunere de natura acésta. Comentatoriĭ sunt fórte dispuşĭ a crede că aci autorul descrie un cuadruman, póte gorilul, care are cea maĭ mare asemănare cu omul. E curios să comparăm cu acéstă descriere şi pe aceea a călătoruluĭ Hanno care ḑice: »În fundul acestuĭ golf există o insulă întocmaĭ »ca cea dintâia, avênd un lac întrênsa. Pe lacul acesta se află o altă insulă »plină de sălbaticĭ (μεστὴ ἀνθρώπων ἀγρίων). Cea maĭ mare parte sunt de sex »femeesc şi corpul lor este acoperit cu pêr, călăuḑiĭ noştri le ḑic »*Gorillæ*«. »Deşi cercarăm să prindem pe bărbaţĭ, nu isbutirăm, câcĭ fugiră scăpând în »prăpăstiĭ şi apărându-se cu pietre. Prinserăm însă treĭ femeĭ, dar ele atacară »pe păzitoriĭ lor cu dinţiĭ şi cu mânele şi nu voiră să ne urmeze. Le uciserăm »dar şi le jupuirăm aducênd pieile lor cu noĭ la Cartaga«.

[5] τούτων. Unele ediţiĭ aŭ τουτέων.

άδε· πύγαργοι, [1] καὶ δορκάδες [2], καὶ βουβάλιες, [3] καὶ ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες, [4] ἀλλὰ ἄλλοι ἄποτοι (οὐ γὰρ δὴ πίνουσι)· [5] καὶ ὄρυες, τῶν τὰ κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιεῦνται, [6] (μέγαθος δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστί), καὶ βασσάρια, [7] καὶ ὕαιναι, καὶ ὕστριχες, [8] καὶ κριοὶ ἄγριοι, καὶ δίκτυες, [9] καὶ θῶες, [10] καὶ πάνθη-

animale: antilope, gazele, bivolĭ şi asinĭ, — nu de aceia carĭ aŭ córnele, dar o altă (specie) nebâutóre, câcĭ nu beaŭ de fel, — şi oricĭ din ale câror córne se fac braţele citarelor, — mărimea acestuĭ animal este ca al bouluĭ, şi vulpĭ şi hiene, şi aricĭ, şi ţapĭ sălbaticĭ, şi dictiĭ şi şacalĭ, şi pantere, şi boriĭ şi crocodilĭ κες[1] ἔχονται, τοῖσι αἱ γυναῖκες ἡνιοχεῦσι τὰ ἅρματα ἐς τὸν πόλεμον.

---

[1] πύγαργοι. S'aŭ emis diverse părerĭ asupra feluluĭ de animal ce înţelegeaŭ Greciĭ prin denumirea acésta. Găsim acest animal menţionat în versiunea Biblieĭ a celor şépte-ḑecĭ (veḑĭ Deuteronom, Cap. XIV, vers 5). În traducerile moderne ale Biblieĭ cuvîntul e interpretat bisonĭ, un fel de bivol saŭ de boŭ sălbatic. Daca Erodot ar fi înteles însă un boŭ sălbatic nu ar fi vorbit cred despre bivolĭ sălbaticĭ tot în aceeaşĭ enumerare şi prefer să cred că prin cuvîntul acesta, atât el cât şi Plin naturalistul (H. N. VIII, 54), înţeleg un cuadruped de specia cerbilor. E dar probabil că rĕŭ s'a tradus în Biblie »bisonĭ« şi că pigargul e un fel de antilopă. Aristot consideră pigargul ca o pasăre răpitóre. E evident că aci e vorba de un cuadruped şi nu de o pasăre şi traduc prin urmare »antilopă«.

[2] δορκάδες. Maĭ tóte manuscrisele aŭ ζορκάδες. Numaĭ unul, cel din secolul XII din Viena, are δορκάδες; cel Sancroftian are δορκέες. Motivul pentru care am scris δορκάδες pe basa uneĭ singure autorităţĭ este că forma ζορκὰς este fórte puţin usitată şi că la Capitolul 69 din Cartea VII, unde Erodot se maĭ servă de acest cuvînt, tóte manuscrisele fără excepţie aŭ δορκάδες.

[3] βουβάλιες. Nu cred că aci e vorbă despre alt ceva de cât despre bivolĭ deşi Blakesley susţine că e vorbă iar de un fel de căprióră saŭ de antilopă.

[4] ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες. Veḑĭ nota 1, pagina precedentă.

[5] ἄποτοι, οὐ γὰρ δὴ πίνουσι. Măgarul sălbatic rabdă setea mult timp.

[6] ὄρυες τῶν τὰ κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιεῦνται. Avem o frasă analogă cu acésta ca construcţie maĭ jos în Cartea VIII la Cap. 27: »ἡ δὲ δεκάτη ἐγένετο τῶν χρημάτων ἐκ ταύτης τῆς μάχης οἱ μεγάλοι ἀνδριάντες οἱ περὶ τὸν τρίποδα συνεστεῶτες«. Câte-va manuscrise aŭ »ὄρυες τῶν κατὰ κέρεα«, ş. c. l., în care cas trebue să traducem »din carĭ, întru cât privesce córnele lor, se fac« ş. c. l. Animalul ὄρυς era un fel de căprióră cum e gazela. Aristot îl numesce ὄρυξ şi Plin pe latinesce »oryx«. φοίνιξ, era un fel de liră introdusă în Grecia din Fenicia şi care a păstrat numele poporuluĭ de unde'şĭ trăgea origina, precum astăḑĭ francesiĭ numesc »une polonaise« un fel de îmbrăcăminte femeéască care de sigur a venit din Polonia. Acest instrument se maĭ numia şi »λυροφοῖνιξ« şi îl vedem represintat pe vase cu córdele între două córne.

[7] βασσάρια. »Etimologicum magnum« ḑice: λέγεται βάσσαρος ὑπὸ Κυρηναίων ἡ ἀλώπηξ. Acésta pare a arată că în pasagiul de faţă autorul urméză o versiune curentă în Cirene. Cuvîntul există şi astăḑĭ în limba coptică şi Bachus era supranumit şi Βασσαρεὺς, adică îmbrăcat cu piele de vulpe.

[8] ὕστριχες. »Hystrix cristata« a luĭ Lineŭ, un fel de ariciŭ cu ţepĭ lungĭ din carĭ se fac condeie; acest animal abundă şi astăḑĭ în Africa septentrională şi Arabiĭ mănâncă carnea luĭ.

[9] δίκτυες. E peste putinţă să scim ce animale înţelege Erodot prin δίκτυες. Lacedemonieniĭ dedeaŭ uleuluĭ acest nume, dar e clar că aci e vorba de un cuadruped saŭ póte încă de un reptil, dar nicĭ cum de o pasăre, câcĭ nu e probabil ca Erodot să fi prenumărat o pasăre în lista acésta de animale sălbatice.

[10] θῶες. Plin (Istoria naturală, Cartea VIII, Cap. 52), descrie acest animal

194. Τούτων δὲ Γύζαντες[2] ἔχονται, ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέλισσαι κατεργάζονται,[3] πολλῷ δ' ἔτι πλέον λέγεται δημιουργοὺς ἄνδρας[4] ποιέειν. Μιλτοῦνται[5] δ' ὦν πάντες οὗτοι καὶ πιθηκοφαγέουσι·[6] οἱ δέ[7] σφι ἄφθονοι[8] ὅσοι ἐν τοῖσι οὔρεσι γίνονται.

Zaveciĭ ale câror neveste mână carăle la resbel.

194. După acestia vin Gizanţiĭ în ţéra câror albinele fac multă miere, dar industria ómenilor încă şi maĭ multă, se pretinde. Toţĭ aceştia se văpsesc cu roşu şi mănîncă măimuţe; de acestea se găsesc o mulţime prin munţĭ.

---

[1] *Ζαύηκες*. În unele manuscrise vedem *Ζάβυκες*, ceea ce probéză că υ în adevêr se pronunţa ca β când se afla pus între α, ε, ι şi o altă vocală, cum se pronunţă şi astăḑĭ de Grecĭ.—Zaveciĭ nu sunt menţionaţĭ de nicĭ un alt autor vechiŭ cunoscut afară de Ecateu citat de Stefan din Bizanţ la articolul »Ζαύηκες«. În timpul Romanilor o parte însemnată a provincieĭ Africeĭ se numia Bizacium (veḑĭ Plin. V, 4) şi nu e imposibil ca acest nume de Bizacium să fie o simplă transposiţie a numeluĭ Zabyces, întocmaĭ precum numele de Ziganţĭ a fost transformat în acela de Gizanţĭ, (veḑĭ nota următóre). Zaveciĭ aceştia locuiaŭ între Sirta mică şi golful Adrumet.

[2] Γύζαντες. Astfel este forma adoptată de cele maĭ multe manuscrise dar câte-va aŭ Ζύγαντες. Uniĭ autorĭ însă, între carĭ Stefan din Bizanţ, nu admit formele acestea şi susţin că adevêratul nume este Βύζαντες. Rawlinson crede că de la numele acestuĭ popor derivă şi acela de Zengitania dat de Romanĭ porţiuneĭ Africeĭ situate între rîul Zaine şi Ercla, adică regiuniĭ care conţinea Utica şi Cartaga.

[3] ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέλισσαι κατεργάζονται. Della Cella confirmă vorbele luĭ Erodot şi ne spune că şi pe timpul luĭ acéstă parte a Africeĭ producea miere multă.

[4] δημιουργοὺς ἄνδρας. Expresia *ἀνὴρ δημιουργὸς* era des întrebuinţată în limba clasică pentru a indica pe confisorul (opifex) carele gătia dulceţurĭ în genere şi prin urmare carele se ocupa cu producerea miereĭ. În limba engleză există cuvîntul »confectionner« şi în limba francesă »confiseur«, ambele derivate de la confacio, şi corespunḑênd întocmaĭ etimologiceşte cu δημιουργὸς în sensul acesta. E probabil că acest δημιουργὸς avea un caracter sacru şi că pregătia turtele de făină şi de miere usitate în riturile sacre; de acolo pe urmă a ajuns să indice pe aceia carĭ fabricaŭ dulceţurĭ saŭ extrăgeaŭ zahăr din plante, căcĭ să nu uităm că μέλι nu e un termen care se aplica exclusiv miereĭ de albine dar la orĭ ce suc dulce extras din plante, ca de pildă la melasă; şi de óre ce data saŭ curmaoa conţine fórte multă zacarină, presupun că aceştĭ δημιουργοὶ despre carĭ se vorbesce acĭ, eraŭ aceia carĭ fabricaŭ zahăr din curmale. Avem un pasagiŭ analog la Cartea VII, Cap. 31. »ἐν τῇ ἄνδρες δημιουργοὶ μέλι ἐκ μυρίκης τε καὶ πυροῦ ποιεῦσι. Unele ediţiĭ în pasagiul citat scriŭ δημιοεργοὶ (veḑĭ nota respectivă). O traducere textuală sunând: »dar se ḑice că confisoriĭ fac încă şi maĭ multă« ar fi puţin clară; decĭ am tradus δημιουργοὺς ἄνδρας prin »industria ómenilor«.

[5] μιλτοῦνται »se văpsesc cu rosu« adică cu colórea numită »miniŭ«. Acest obiceiŭ o aveaŭ aceştia în comun cu toţĭ nomaḑiĭ. (Veḑĭ maĭ sus la Cap. 191 cele ce se spun despre Maxĭ).

[6] πιθηκοφαγέουσι. În Brazilia se mănîncă şi astăḑĭ un fel de măimuţă.

[7] οἱ δὲ. Se raportă prin analogie la cuvîntul πίθηκοι sugerat de verbul πιθηκοφαγέουσι.

[8] ἄφθονοι. Măimuţele aŭ fost tot-d'auna abundente în partea occidentală a Africeĭ de nord, precum ne o spun Leo Africanul şi Diodor din Sicilia. Acesta din urmă afirmă chiar că se aflaŭ acolo treĭ localităţĭ numite Pithecussae de óre ce casele eraŭ locuite tot atât de măimuţe pe cât eraŭ de ómenĭ.

ἄδε· πύγαργοι,[1] καὶ δορκάδες[2], καὶ βουβάλιες,[3] καὶ ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες,[4] ἀλλὰ ἄλλοι ἄποτοι (οὐ γὰρ δὴ πίνουσι)·[5] καὶ ὄρυες, τῶν τὰ κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιεῦνται,[6] (μέγαθος δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστί), καὶ βασσάρια,[7] καὶ ὕαιναι, καὶ ὕστριχες,[8] καὶ κριοὶ ἄγριοι, καὶ δίκτυες,[9] καὶ θῶες,[10] καὶ πάνθη-

animale: antilope, gazele, bivolĭ şi asinĭ, — nu de aceia carĭ aŭ córnele, dar o altă (specie) nebâutóre, câcĭ nu beaŭ de fel, — şi oricĭ din ale câror córne se fac braţele citarelor, — mărimea acestuĭ animal este ca al bouluĭ, şi vulpĭ şi hiene, şi aricĭ, şi ţapĭ sălbaticĭ, şi dictiĭ şi şacalĭ, şi pantere, şi boriĭ şi crocodilĭ κες[1] ἔχονται, τοῖσι αἱ γυναῖκες ἡνιοχεῦσι τὰ ἅρματα ἐς τὸν πόλεμον.

---

[1] πύγαργοι. S'aŭ emis diverse păreri asupra feluluĭ de animal ce înţelegeaŭ Greciĭ prin denumirea acésta. Găsim acest animal menţionat în versiunea Biblieĭ a celor şépte-ḑecĭ (veḑĭ Deuteronom, Cap. XIV, vers 5). În traducerile moderne ale Biblieĭ cuvîntul e interpretat bisonĭ, un fel de bivol saŭ de boŭ sălbatic. Daca Erodot ar fi înteles însă un boŭ sălbatic nu ar fi vorbit cred despre bivolĭ sălbaticĭ tot în aceeaşĭ enumerare şi prefer să cred că prin cuvîntul acesta, atât el cât şi Plin naturalistul (H. N. VIII, 54), înţeleg un cuadruped de specia cerbilor. E dar probabil că rĕŭ s'a tradus în Biblie »bisonĭ« şi că pigargul e un fel de antilopă. Aristot consideră pigargul ca o pasăre răpitóre. E evident că aci e vorba de un cuadruped şi nu de o pasăre şi traduc prin urmare »antilopă«.

[2] δορκάδες. Maĭ tóte manuscrisele aŭ ζορκάδες. Numaĭ unul, cel din secolul XII din Viena, are δορκάδες; cel Sancroftian are δορκέες. Motivul pentru care am scris δορκάδες pe basa uneĭ singure autorităţĭ este că forma ζορκὰς este fórte puţin usitată şi că la Capitolul 69 din Cartea VII, unde Erodot se maĭ servă de acest cuvînt, tóte manuscrisele fără excepţie aŭ δορκάδες.

[3] βουβάλιες. Nu cred că aci e vorbă despre alt ceva de cât despre bivolĭ deşi Blakesley susţine că e vorbă iar de un fel de căprióră saŭ de antilopă.

[4] ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ κέρεα ἔχοντες. Veḑĭ nota 1, pagina precedentă.

[5] ἄποτοι, οὐ γὰρ δὴ πίνουσι. Măgarul sălbatic rabdă setea mult timp.

[6] ὄρυες τῶν τὰ κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιεῦνται. Avem o frasĭ analogă cu acésta ca construcţie maĭ jos în Cartea VIII la Cap. 27: »ἡ δὲ δεκάτη ἐγένετο τῶν χρημάτων ἐκ ταύτης τῆς μάχης οἱ μεγάλοι ἀνδριάντες οἱ περὶ τὸν τρίποδα συνεστεῶτες«. Câte-va manuscrise aŭ »ὄρυες τῶν κατὰ κέρεα«, ş. c. l., în care cas trebue să traducem »din carĭ, întru cât privesce córnele lor, se fac« ş. c. l. Animalul ὄρυς era un fel de căprióră cum e gazela. Aristot îl numesce ὄρυξ şi Plin pe latinesce »oryx«. φοίνιξ, era un fel de liră introdusă în Grecia din Fenicia şi care a păstrat numele poporuluĭ de unde'şĭ trăgea origina, precum astăḑĭ francesiĭ numesc »une polonaise« un fel de îmbrăcăminte femeéascā care de sigur a venit din Polonia. Acest instrument se maĭ numia şi »λυροφοῖνιξ« şi îl vedem represintat pe vase cu córdele între două córne.

[7] βασσάρια. »Etimologicum magnum« ḑice: λέγεται βάσσαρος ὑπὸ Κυρηναίων ἡ ἀλώπηξ. Acésta pare a arată că în pasagiul de faţă autorul urméză o versiune curentă în Cirene. Cuvîntul există şi astăḑĭ în limba coptică şi Bachus era supranumit şi Βασσαρεὺς, adică îmbrăcat cu piele de vulpe.

[8] ὕστριχες. »Hystrix cristata« a luĭ Lineŭ, un fel de ariciŭ cu ţepĭ lungĭ din carĭ se fac condeie; acest animal abundă şi astăḑĭ în Africa septentrională şi Arabiĭ mănâncă carnea luĭ.

[9] δίκτυες. E peste putinţă să scim ce animale înţelege Erodot prin δίκτυες. Lacedemonieniĭ dedeaŭ uleuluĭ acest nume, dar e clar că aci e vorba de un cuadruped saŭ póte încă de un reptil, dar nicĭ cum de o pasăre, câcĭ nu e probabil ca Erodot să fi prenumărat o pasăre în lista acésta de animale sălbatice.

[10] θῶες Plin (Istoria naturală, Cartea VIII, Cap. 52), descrie acest animal

194. Τούτων δὲ Γύζαντες[2] ἔχονται, ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέλισσαι κατεργάζονται,[3] πολλῷ δ' ἔτι πλέον λέγεται δημιουργοὺς ἄνδρας[4] ποιέειν. Μιλτοῦνται[5] δ' ὦν πάντες οὗτοι, καὶ πιθηκοφαγέουσι·[6] οἱ δέ[7] σφι ἄφθονοι[8] ὅσοι ἐν τοῖσι οὔρεσι γίνονται.

Zaveciĭ ale câror neveste mână carăle la resbel.

194. După acestia vin Gizanţiĭ în ţéra câror albinele fac multă miere, dar industria ómenilor încă şi maĭ multă, se pretinde. Toţĭ aceştia se văpsesc cu roşu şi mănîncă măimuţe; de acestea se găsesc o mulţime prin munţĭ.

---

[1] Ζαύηκες. În unele manuscrise vedem Ζάβυκες, ceea ce probéză că υ în adevĕr se pronunţa ca β când se afla pus între α, ε, ι şi o altă vocală, cum se pronunţă şi astăḑĭ de Grecĭ.—Zaveciĭ nu sunt menţionaţĭ de nicĭ un alt autor vechiŭ cunoscut afară de Ecateu citat de Stefan din Bizanţ la articolul »Ζαύηκες«. În timpul Romanilor o parte însemnată a provincieĭ Africeĭ se numia Bizacium (veḑĭ Plin, V, 4) şi nu e imposibil ca acest nume de Bizacium să fie o simplă transposiţie a numeluĭ Zabyces, întocmaĭ precum numele de Ziganţĭ a fost transformat în acela de Gizanţĭ, (veḑĭ nota următóre). Zaveciĭ aceştia locuiaŭ între Sirta mică şi golful Adrumet.

[2] Γύζαντες. Astfel este forma adoptată de cele maĭ multe manuscrise dar câte-va aŭ Ζύγαντες. Uniĭ autorĭ însă, între carĭ Stefan din Bizanţ, nu admit formele acestea şi susţin că adevĕratul nume este Βύζαντες. Rawlinson crede că de la numele acestuĭ popor derivă şi acela de Zengitania dat de Romanĭ porţiuneĭ Africeĭ situate între rîul Zaine şi Ercla, adică regiuniĭ care conţinea Utica şi Cartaga.

[3] ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέλισσαι κατεργάζονται. Della Cella confirmă vorbele luĭ Erodot şi ne spune că şi pe timpul luĭ acéstă parte a Africeĭ producea miere multă.

[4] δημιουργοὺς ἄνδρας. Expresia ἀνὴρ δημιουργὸς era des întrebuinţată în limba clasică pentru a indica pe confisorul (opifex) carele gătia dulceţurĭ în genere şi prin urmare carele se ocupa cu producerea miereĭ. În limba engleză există cuvîntul »confectionner« şi în limba francesă »confiseur«, ambele derivate de la confacio, şi corespunḑênd întocmaĭ etimologiceşte cu δημιουργὸς în sensul acesta. E probabil că acest δημιουργὸς avea un caracter sacru şi că pregătia turtele de făină şi de miere usitate în riturile sacre; de acolo pe urmă a ajuns să indice pe aceia carĭ fabricaŭ dulceţurĭ saŭ extrăgeaŭ zahăr din plante, câcĭ să nu uităm că μέλι nu e un termen care se aplica exclusiv miereĭ de albine dar la orĭ ce suc dulce extras din plante, ca de pildă la melasă; şi de óre ce data saŭ curmaoa conţine fórte multă zacarină, presupun că aceştĭ δημιουργοὶ despre carĭ se vorbesce aci, eraŭ aceia carĭ fabricaŭ zahăr din curmale. Avem un pasagiŭ analog la Cartea VII, Cap. 31, »ἐν τῇ ἄνδρες δημιουργοὶ μέλι ἐκ μυρίκης τε καὶ πυροῦ ποιεῦσι. Unele ediţiĭ în pasagiul citat scriŭ δημιοεργοὶ (veḑĭ nota respectivă). O traducere textuală sunând: »dar se ḑice că confisoriĭ fac încă şi maĭ multă« ar fi puţin clară; decĭ am tradus δημιουργὸυς ἄνδρας prin »industria ómenilor«.

[5] μιλτοῦνται »se văpsesc cu rosu« adică cu colórea numită »miniŭ«. Acest obiceiŭ o aveaŭ aceştia în comun cu toţĭ nomaḑiĭ. (Veḑĭ maĭ sus la Cap. 191 cele ce se spun despre Maxĭ).

[6] πιθηκοφαγέουσι. În Brazilia se mănîncă şi astăḑĭ un fel de măimuţă.

[7] οἱ δὲ. Se raportă prin analogie la cuvîntul πίθηκοι sugerat de verbul πιθηκοφαγέουσι.

[8] ἄφθονοι. Măimuţele aŭ fost tot-d'auna abundente în partea occidentală a Africeĭ de nord, precum ne o spun Leo Africanul şi Diodor din Sicilia. Acesta din urmă afirmă chiar că se aflaŭ acolo treĭ localităţĭ numite Pithecussae de óre ce casele eraŭ locuite tot atât de măimuţe pe cât eraŭ de ómenĭ.

195. Κατὰ τούτους [1] δὲ λέγουσι Καρχηδόνιοι [2] κέεσθαι νῆσον, τῇ οὔνομα εἶναι Κύραυνιν, [3] μῆκος μὲν διηκοσίων σταδίων, πλάτος δὲ στεινὴν, διαβατὸν ἐκ τῆς ἠπείρου, ἐλαιέων τε μεστὴν καὶ ἀμπέλων· λίμνην δὲ ἐν αὐτῇ εἶναι, ἐκ τῆς αἱ παρθένοι τῶν ἐπιχωρίων πτεροῖσι ὀρνίθων κεχριμένοισι πίσσῃ ἐκ τῆς ἰλύος ψῆγμα ἀναφέρουσι χρυσοῦ [4]. Ταῦτα

195. Pe lângă acestia Cartaginesiĭ spun că se află situată o insulă cu numele Ciraunis, avênd o lungime de două sute de stadiĭ dar îngustă în sensul lăţimiĭ, lesne accesibilă de la cóstă şi acoperită cu măslinĭ şi cu viĭ; într'ênsa se află un lac din care fetele din localitate retrag fărămiturĭ de aur

---

[1] κατὰ τούτους. »Alăturĭ cu aceştia«. Pentru întrebuinţarea acésta a luĭ κατὰ cu acusativul, veḑĭ şi Cartea II, Cap. 75: »χῶρος τῆς Ἀραβίης κατὰ Βουτοῦν πόλιν... κείμενος«. Veḑĭ asemenea şi în Cartea III, la Cap. 14: »κατὰ τοὺς πατέρας«, în Cartea I, la Cap. 76: »κατὰ Σινώπιν πόλιν şi în Cartea II, la Cap. 148: »κατὰ Κροκοδείλου πόλιν«.

[2] λέγουσι Καρχηδόνιοι. E curios faptul că de şi Erodot se referă aci la tradiţiĭ şi la opiniĭ cartaginese nu menţionéză în tot cursul scrierilor luĭ măcar o dată oraşul Cartaga. Nu numaĭ atât, dar omite cu desăvârşire acest centru important în nomenclatura tutulor popórelor Libieĭ ce o face în cartea acésta începênd la Cap. 168. S'a scris de filologul şi istoricul critic german Mommsen o disertaţie întrégă asupra acesteĭ cestiunĭ, intitulată »Ueber das Stillschweigen Herodots in Absicht auf Rom und Carthago«. Lucrul după mine e inexplicabil şi nu më satisface teoria acestuĭ autor german care presupune că Erodot într'adins nu vorbesce de aceste două state puternice, adică de Roma şi de Cartaga, pentru că el nu le cunoscea îndestul de bine şi nu voia să se espue la criticĭ din partea acelor carĭ eraŭ în posiţie să îndrepteze erorile luĭ. Erodot a visitat Cirene, însă nu posedăm nicĭ o dovadă că el ar fi împins maĭ departe până la Cartaga. Mărturisesc că mă daŭ învins în cestiunea explicăriĭ acesteĭ tăcerĭ absolute cu privire la două cetăţĭ din cele maĭ importante în lume la epoca în care scria Erodot, afară numaĭ daca se póte admite idea că Erodot tace asupra lor fiind că le considera prea cunoscute pentru ca să fie descrise cum se descrie o localitate necunoscută.

[3] Κύραυνιν. Localisarea acesteĭ insule a dat loc la multă discuţie Niebuhr o identifică cu o insulă din Oceanul Atlantic astăḑĭ numită »*Arguin*« şi care se numesce de Hanno şi de Scilax »*Cerne*«; acésta însă nu póte fi corect geograficesce vorbind pentru că aci ne aflăm în regiunea Sirteĭ miciĭ şi nicĭ cum în afară de colónele luĭ Ercul. Ceĭ maĭ bunĭ comentatorĭ sunt de părerea luĭ Rennel care o identifică cu insula numită de Plin şi de Strabon »*Cercinna*« şi care astăḑĭ se numesce Carcena. Descrierea luĭ Plin (V. 7) că acéstă insulă are o lungime de 25 mile romane corespunde întocmaĭ cu lungimea ce'ĭ atribue Erodot de 200 de stadiĭ. Kiepert e de aceeaşĭ părere. Strabon o descrie astfel: »παράκειται δὲ τῇ ἀρχῇ τῆς Σύρτεος νῆσος παραμήκης ἡ Κέρκιννα, εὐμεγέθης, ἔχουσα ὁμώνυμον πόλιν, καὶ ἄλλη ἐλάττων Κερκιννῖτις« şi Plin ne spune că aceste două insule eraŭ aşa de aprópe una de alta încât la o epócă eraŭ unite printr'un pod. Insula Cercina avea un port destul de cunoscut unde staţionaŭ navele chiar în primiĭ anĭ al ereĭ nóstre.

[4] αἱ παρθένοι τῶν ἐπιχωρίων πτεροῖσι ὀρνίθων κεχριμένοισι πίσσῃ ἐκ τῆς ἰλύος ψῆγμα ἀναφέρουσι χρυσοῦ. Nu e cu putinţă ca insula Cercina să fi produs aur, maĭ ales din nomolul uneĭ bâlţĭ, şi e fórte probabil că Erodot face aci o confusie cu ceea ce va fi auḑit că se petrecea în regiunile aurifere ale Libieĭ meridionale unde scim din scrierile luĭ Mungo Park că femeele »in arena et luto fluviorum aurum colligere et collecta grana in pennarum aloveolis reponere«. Vedem din frasa următóre că însuşĭ Erodot nu garantéză veracitatea acestuĭ fapt, cu tóte că faptul putea prea bine fi adevêrat

εἰ μέν ἐστι ἀληθέως οὐκ οἶδα, τὰ δὲ λέγεται γράφω· εἴη δ'ἂν πᾶν· ὅκου καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἐκ λίμνης καὶ ὕδατος πίσσαν ἀναφερομένην αὐτὸς ἐγὼ ὥρεον[1]. Εἰσὶ μὲν καὶ πλεῦνες αἱ λίμναι αὐτόθι, ἡ δὲ ὧν μεγίστη αὐτέων ἑβδομήκοντα ποδῶν πάντῃ,[2] βάθος δὲ διόργυιός ἐστι· ἐς ταύτην κοντὸν κατιεῖσι ἐπ' ἄκρῳ μυρσίνην προσδήσαντες, καὶ ἔπειτα ἀναφέρουσι τῇ μυρσίνῃ[3] πίσσαν, ὀδμὴν μὲν ἔχουσαν ἀσφάλτου τὰ δ ἄλλα τῆς Πιερικῆς πίσσης ἀμείνω[4]. Ἐσχέουσι δὲ ἐς λάκκον ὀρωρυγμένον ἀγχοῦ τῆς λίμνης· ἐπεὰν δὲ ἀθροίσωσι συχνὴν, οὕτω ἐς τοὺς

din nomol cu pene de păsărĭ unse cu păcură. Nu sciŭ daca acésta e adevêrat saŭ nu, dar scriŭ (numaĭ) ceea ce se spune; póte însă ca să fie adevêrat, de óre ce am vĕḑut chiar eŭ la Zacint cum se scóte catran din apă şi dintr'un lac. În acéstă localitate sunt multe lacurĭ, cel maĭ mare dintr'ênsele are o întindere de şépte-ḑecĭ de picióre măsurată fiind în orĭ ce direcţie, şi o adîncime de doĭ coţĭ: într'acest (lac locuitoriĭ) introduc o prăjină de vîrful câreia (eĭ) leagă o cracă de mirt şi scot petrolul

---

întru cât privia regiunile aurifere ale Libieĭ de sud. Chiar la noĭ se găsesce aur une orĭ în nisipul apeĭ Buzeuluĭ, dar rar, şi sunt ţiganĭ carĭ se numesc *aurarĭ* carĭ fac din căutarea acestuĭ metal preţios o meserie. Un autor obscur, pe carele nu putem compta mult, anume Achilles Tatius (II, 14) confirmă cele spuse aci de Erodot, dar e probabil că el repetă numaĭ ceea ce a citit în pasagiul de faţă.

[1] ἐν Ζακύνθῳ ἐκ λίμνης καὶ ὕδατος πίσσαν ἀναφερομένην αὐτὸς ἐγὼ ὥρεον. Mulţĭ autorĭ şi anticĭ şi modernĭ aŭ vorbit despre acest catran mineral produs în insula Zacint astăḑĭ Zante; putem cita astfel pe Ctesias (Excerpta, 10), Eudoxius (Hist. mirab. 169), pe Beckman şi Chandler (vol II, pag. 367). Aceştĭ doĭ din urmă autorĭ descriŭ aceste puţurĭ în modul următor: »Catranul se produce într'o vale mică lângă mare, la o distanţă ca de două »ore de oraş şi încoujurată de munţĭ, afară de partea despre mare. Isvorul cel »maĭ bun şi demn de a fi visitat se află în partea cea maĭ depărtată şi la »piciorul dealuluĭ. Puţul e circular avênd un diametru de 5 saŭ 6 picioare. Un »fel de chiag gras, cum ar fi untul de lemn amestecat cu spumă, plutesce pe su»prafaţa apeĭ. Acesta se curăţă cu crăcĭ şi atuncĭ apare catranul ca la patru saŭ »cincĭ picióre sub suprafaţă. Lichidul e limpede şi curge . . . Am umplut câte-va »vase cu catran lăsându-l să pice în ele de pe crăcile ce le muiam înăuntru; »acesta e şi sistèmul întrebuinţat în localitate pentru a aduna catranul în re»servoriuri unde acţiunea sóreluĭ îl întăresce şi îl face bun de încărcat în bu»tóe«. Aceste puţurĭ se găsesc în partea meridională a insuleĭ, lângă satul Chieri şi la o depărtare mică de mare.

[2] πάντῃ însemnéză în orĭ care direcţie transversală s'ar face măsurătóre; în alte cuvinte, în diametru. Egalitatea absolută a orĭ câriĭ măsurĭ transversale nu are loc de cât când suprafaţa e circulară, e dar de presupus că acest lac avea o formă maĭ mult saŭ maĭ puţin circulară.

[3] μυρσίνῃ. Reiskius propune βυρσίνῃ în loc de μυρσίνῃ, adică »curele«. Acéstă înlocuire arbitrară cu totul nu mi se pare necesară fiind că o cracă de mirt ar îndeplini fórte bine acelaş scop ca şi nişte curele de piele, ba încă şi maĭ bine. Plin ne spune că la Zacint păcura acésta se scotea cu vase, dar probabil că pe timpul luĭ Erodot sistemul era cel primitiv descris aci.

[4] τῆς Πιερικῆς πίσσης ἀμείνω. Acest catran din Zante, pe care îl cualifică aci Erodot ca superior produsuluĭ similar din Pieria, era cu tóte acestea de o próstă cualitate şi nu se putea întrebuinţa decât pentru a unge fundul bărcilor; pentru funiĭ nu e bun de nimic; producţiunea anuală astăḑĭ nu

ἀμφορέας ἐκ τοῦ λάκκου καταχέουσι· ὅ τι δ' ἂν ἐσπέσῃ ἐς τὴν λίμνην, ὑπὸ γῆν ἰὸν ἀναφαίνεται ἐν τῇ θαλάσσῃ· ἡ δὲ ἀπέχει ὡς τέσσερα στάδια ἀπὸ τῆς λίμνης[1]. Οὕτω ὦν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς νήσου τῆς ἐπὶ Λιβύῃ κειμένης οἰκότα ἐστὶ ἀληθηΐῃ[2].

196. Λέγουσι δὲ καὶ τάδε Καρχηδόνιοι· εἶναι τῆς Λιβύης χῶρόν τε καὶ ἀνθρώπους ἔξω Ἡρακληΐων

(care se lipesce) de craca de mirt, (acest petrol) are un miros de asfalt, dar în alte privinţe e superior petrolului din Pierica. Eĭ tórnă pe acesta într'o grópă săpată în apropierea bălţiĭ; după ce aŭ adunat maĭ multă cuantitate, atuncĭ îl tórnă din grópă în amfore; tot ce cade în lac merge subt pămênt şi reapare în mare; aceea se află la o depărtare ca de patru stadiĭ de lac. Astfel fiind, (e posibil ca) să fie adevêrate cele ce ḑiseiŭ în privinţa insuleĭ situate pe lângă cósta Libieĭ.

196. Iată ce maĭ spun iar Cartaginesiĭ; dincolo de Colónele luĭ Ercul se află o locali-

---

trece peste vre o 20 de butóe. Catranul din Pierica în Grecia era mult superior şi Plin (N. H. XIV, 21) îl compară cu acel din muntele Ida în Asia. Cât pentru catranul din Zante, Plin îl compară cu acel din Babilonia şi din Iudea. (XXX, 15).

[1] ἡ δὲ ἀπέχει ὡς τέσσερα στάδια ἀπὸ τῆς λίμνης. Astăḑĭ marea a înaintat atât încât distanţa între acest lac de petrol şi mare este mult maĭ scurtă de cât era pe timpul luĭ Erodot. Walpole, în volumul II al scrieriĭ luĭ, la capitolul »Turkey« descrie aceste puţurĭ saŭ lacurĭ de petrol fórte amănunţit. El ḑice: »la extremitatea S. E. a insuleĭ se află o mlaştină de formă ovală »de vre-o 400 metri lungime, despărţită de mare numaĭ printr'o barieră de pietriş »depus de valurile mâriĭ şi care împiedică apa din mlaştină de a se scurge în »mare. Petrolul se scóte din două puţurĭ; cel maĭ abundent fiind acela care »se află maĭ departe de mare.« Acesta este puţul despre care vorbesce aci Erodot şi acela e astăḑĭ la o distanţă numaĭ de vre o sută de metri de mare. Când marea e liniştită se póte vedea petrol isvorînd din fund şi eşind p'alocurea la suprafaţă, fenomen care póte a dat nascere credinţeĭ că obiectele aruncate în lac reapar maĭ târḑiŭ la largul mâriĭ, »ἀναφαίνεται ἐν τῇ θαλάσσῃ«, apariţiunea uleiuluĭ mineral în mare se datoresce natural la isvóre aflătóre în fundul mâriĭ.

[2] οὕτω ὦν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς νήσου τῆς ἐπὶ Λιβύῃ κειμένης οἰκότα ἐστὶ ἀληθηΐῃ. Autorul înţelege că ceea ce el spune aci despre puţurile de petrol din Zante sunt o probă că ceea ce a ḑis despre scóterea auruluĭ din Ciranus este iar adevêrat. E fórte curios ca Erodot să fi tras conclusia că spusele Cartaginesilor despre scóterea auruluĭ din lacul insuleĭ de pe lângă cósta Libieĭ sunt adevêrate fiind că şi catranul se scóte într'un mod analog dintr'un lac în insula Zante şi să citeze numaĭ exemplul puţurilor din Zante, căcĭ din cartea VI, Cap. 119, vedem că el maĭ avea cunoscinţă de un alt fapt analog pe care nu-l menţionéză aci. Acéstă tăcere a dat loc la presupunerea că pasagiul citat din Cartea VI a fost scris la urmă, chiar după revisuirea întregiĭ lucrărĭ de Erodot; acelaş lucru se aplică şi la pasagiul din Cartea I, cap. 179, relativ la păcura din Babilonia. — În loc de ἀληθηΐῃ uniĭ scriŭ ἀληθείῃ.

στηλέων κατοικημένους[1], ἐς τοὺς ἐπεὰν ἀπίκωνται καὶ ἐξέλωνται[2] τὰ φορτία, θέντες αὐτὰ ἐπεξῆς παρὰ τὴν κυματωγὴν[3], ἐσβάντες ἐς τὰ πλοῖα τύφειν[4] καπνόν· τοὺς δ'ἐπιχωρίους ἰδομένους τὸν καπνὸν ἰέναι ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἔπειτα ἀντὶ τῶν φορτίων χρυσὸν τιθέναι, καὶ ἐξαναχωρέειν[5] πρόσω ἀπὸ τῶν φορτίων. Τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐκβάντας σκέπτεσθαι[6]· καὶ ἢν μὲν φαίνηταί σφι ἄξιος ὁ χρυσὸς τῶν

tate în Libia şi ómenĭ carĭ locuesc (acolo), la care când ajung (eĭ) şi descarcă marfa lor, aşéḑă pe aceasta în rînd pe malul mâriĭ, (pe urmă) se sue în navele lor şi fac un fum mare; indigeniĭ vĕḑênd fumul se cobóră la mal, atuncĭ (aceştia din urmă) depun (acolo o cătăţime óre care) de aur drept preţ al marfeĭ şi se retrag la o distanţă de mărfurĭ. Atuncĭ Cartaginesiĭ φορτίων, ἀνελόμενοι[1] ἀπαλλάσσονται· ἢν δὲ μὴ[2] ἄξιος, ἐσβάντες ὀπίσω ἐς τὰ πλοῖα κατέαται[3]· οἱ δὲ προσελθόντες ἄλλον πρὸς ὦν ἔθηκαν χρυσὸν,[4] ἐς οὗ ἂν πείθωσι. Ἀδικέειν δὲ οὐδετέρους[5]· οὔτε γὰρ αὐτοὺς τοῦ χρυσοῦ ἅπτεσθαι πρὶν ἄν σφι ἀπισωθῇ τῇ ἀξίῃ[6] τῶν φορτίων, οὔτ' ἐκείνους τῶν φορτίων ἅπτεσθαι πρότερον ἢ αὐτοὶ τὸ χρυσίον λάβωσι.

---

[1] ἔξω Ἡρακληΐων στηλέων κατοικημένους. E bine constatat că Cartaginesiĭ aveaŭ relaţiĭ comerciale cu cósta occidentală a Africiĭ dincolo de strîmtorile de Gibraltar. S'aŭ găsit acolo obiecte de sticlărie veche carĭ se atribue industrieĭ cartaginese şi e probabil că Cartaginesiĭ schimbaŭ sticlă şi alte producte ale industrieĭ lor în contra auruluĭ şi dinţilor de elefant carĭ şi astă-ḑĭ formézā articole importante de comerciŭ cu cósta Senegaluluĭ, cu cósta fildeşuluĭ şi cu cósta auruluĭ. (Côte d'or şi Côte d'ivoire). — Am păstrat aci ca maĭ sus la capitolele 8, 42, 43, 181 şi 186 forma ionică Ἡρακληΐων în loc de Ἡρακλέων care se găsesce în câteva manuscrise.

[2] ἐξέλωνται. Verbul ἐξαιρέω implică aci, ca la finele capitoluluĭ al 6-lea din Cartea III, idea de a pune la o parte ca reservă; aci dar însemnéză reservându-şĭ încă dreptul de proprietate asupra obiectelor depuse.

[3] κυματωγήν. Partea litoraluluĭ maritim pe care vin de se sparg valurile mâriĭ, adică marginea mâriĭ. Sofocles o numesce ἀκτὰ κυματοπλὴξ, adică ἀκτὴ ἔνθα τὰ κύματα ἄγονται. Cuvîntul, deşi nu se întrebuinţéză de nicĭ un alt autor, este fórte natural şi nimenĭ nu a contestat aci semnificarea luĭ; de aceea trebue să'l recunóscem ca existând în vocabularul luĭ Erodot şi să'l admitem în Cartea IX, Cap. 100, unde câţĭ va editorĭ îĭ négă autenticitatea şi în loc să citéscă κυματωγῆς, îl transformă în adjectiv cunoscut şi accentuézā κυματώγης.

[4] τύφειν. Se aplică în special la actul de a produce fum.

[5] ἀντὶ τῶν φορτίων χρυσὸν τιθέναι καὶ ἐξαναχωρέειν. Locuitoriĭ Africiĭ aŭ păstrat şi astăḑĭ acest sistem de comerţ mut. Iată de pildă cum descrie călătorul Lyon o daraveră comercială pe cósta Sudanuluĭ: »O naţie in»visibilă, ne spuse acel care ne dete informaţiĭ, locuesce aprópe de aci, eĭ fac »daraverurile lor nóptea. Aceĭ carĭ vin să cumpere aurul lor aşéḑă marfa lor »în grămeḑĭ şi pe urmă se retrag. Diminéţa eĭ găsesc o óre-care cuantitate de »aur depusă alăturĭ de fie-care grămadă. Dacă sunt mulţumiţĭ cu cuantitatea »depusă, lasă marfa şi iaŭ aurul, dacă nu, lasă totul la loc până ce se maĭ »adaogă aur.« (pag. 149). Veḑĭ încă jurnalul Societăţiĭ Asiatice din Londra, vol. 18, pagina 348.

[6] σκέπτεσθαι. Dela începutul capitoluluĭ şi până aci Erodot întrebuinţéză forma indirectă de construcţie, subtînţelegênd pe λέγουσι. De o dată însă el schimbă forma acésta şi întrebuinţéză pe cea normală de naraţiune şi în loc de modul infinitiv vedem indicativele ἀπαλλάσονται, κατέαται şi πείθωσι; pe urmă iarăşĭ, fără nicĭ un motiv aparent, găsim forma indirectă αὐτοὺς ἅπτεσθαι. Creutzer crede că autorul caută prin acésta să evite pe οὔτε αὐτοὶ când trebue maĭ departe să ḑică οὔτ' ἐκείνους. Mi se pare însă că aci ne găsim în presenţa uneĭ simple erorĭ de stil a autoruluĭ nostru, carele probabil că nicĭ nu 'şĭ-a dat seamă de ea.

197. Οὗτοι μέν εἰσι, τοὺς ἡμεῖς ἔχομεν Λιβύων οὐνομάσαι· καὶ τούτων οἱ πολλοὶ βασιλέο τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν[7]. Τόσον δὲ[8] ἔτι ἔχω εἰπεῖν

debarcă din noŭ şi se uită; şi dacă li se pare că aurul se potriveşte cu (valórea) mărfurilor, îl ridică şi plécă; daca însă nu (îl găsesc) că se potrivesce, se sue iar (în navele lor) şi aştéptă; ceĭ lalţĭ ies (atuncĭ iar la mal) şi (maĭ depun) alt aur alăturĭ cu cel (deja) depus, până ce îndémnă (pe Cartaginesĭ să închee tîrgul). Nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ nu se nedreptăţesc. Câcĭ nicĭ eĭ (Cartaginesiĭ) nu ating aurul maĭ nainte ca să le ajungă preţul marfeĭ, nicĭ indigeniĭ nu ating marfa maĭ nainte ca vênḑătoriĭ să fi ridicat aurul.

197. Acestia sunt Libieniĭ pe carĭ sunt în posiţie a îĭ denumi; şi celor maĭ mulţĭ dintr'ênşiĭ le păsa puţin şi nu (le pasă) nicĭ astăḑĭ de regele Me-

---

[1] ἀνελόμενοι. În multe manuscrise vedem ἀπελόμενοι, de la ἀπαίρω, care are acelaş sens, deşi e maĭ rar întrebuinţat de cât ἀναιρέω. Am urmat aci texturile cele maĭ bune bazate pe autoritatea ediţieĭ aldine şi al manuscrisuluĭ sancroftian. E posibil ca ἀπελόμενοι să fie o erόre de copist provenind din faptul presenteĭ cuvîntuluĭ următor începênd asemenea cu 'απ. În orĭ ce cas ἀνελόμενοι e maĭ natural decât ἀπελόμενοι şi adoptarea luĭ se justifică prin presenţa luĭ în câte-va manuscrise fórte autorisate.

[2] μὴ. După cuvîntul acesta am suprimat pe εἴη care figuréză în majoritatea manuscriselor. Acest εἴη e cu totul inutil de óre ce se subtînţelege φαίνεται de maĭ sus: e póte chiar incorect, daca admitem părerea luĭ Creutzer că optativul nu póte fi precedat de ἢν.

[3] κατέαται. Pentru κάθηνται.

[4] ἄλλον πρὸς ὦν ἔθηκαν χρυσὸν. Verbul τιθέναι de maĭ sus se subtînţelege aci prin tmesis.

[5] Ἀδικέειν δὲ οὐδετέρους. Nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ nu profitaŭ de circumstanţe ca să se înşele mutual pentru că aveaŭ interes de ambe pârţĭ să existe deplină încredere pentru a putea urma înainte şi pe viitor comerţul lor.

[6] τῇ ἀξίῃ. Putem subtînţelege τιμῇ.

[7] τούτων οἱ πολλοὶ βασιλέος τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν. Istorianul nostru aci reia firul subiectuluĭ întrerupt maĭ sus la cuvintele »τὰ δὲ πλέω ἐφρόντιζε Δαρείου οὐδὲν« din cap. 167, cu descrierea popórelor libiene. — În loc de οὔτε τι νῦν s'a propus οὔτ ἔτι νῦν, şi în loc de τούτων şi de βασιλέος avem în unele ediţiĭ τουτέων şi βασιλῆος.

[8] τόσον δὲ. Fiind că în general Erodot scrie τοσόνδε (veḑĭ τοσόνδε μέντοι din Cartea I, 13, Cartea III, 137 şi 142 şi Cartea IV, Cap. 81) s'a propus a se

περὶ τῆν χώρης ταύτης, ὅτι τέσσερα ἔθνεα νέμεται αὐτὴν[1] καὶ οὐ πλέω τούτων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν· καὶ τὰ μὲν δύο αὐτόχθονα τῶν ἐθνέων, τὰ δὲ δύο οὔ. Λίβυες μὲν καὶ Αἰθίοπες αὐτόχθονες, οἱ μὲν τὰ πρὸς βορέω, οἱ δὲ τὰ πρὸς νότου τῆς Λιβύης οἰκέοντες·[2] Φοίνικες δὲ καὶ Ἕλληνες[3] ἐπήλυδες.

198. Δοκέει δέ μοι οὐδ' ἀρετὴν εἶναί τις ἡ Λιβύη σπουδαίη,[4] ὥστε ἢ Ἀσίῃ ἢ Εὐρώπῃ παραβληθῆναι, πλὴν Κίνυπος[5] μούνης· τὸ γὰρ δὴ

ḑilor. Un lucru maĭ am de ḑis în privinţa regiuniĭ acestia, că patru naţiĭ o locuesc şi nu maĭ mult (de patru), pe cât scim noĭ; din acestea, două sunt indigene şi două nu. Libieniĭ şi Etiopieniĭ sunt indigenĭ, ceĭ dintâĭ locuesc la nordul şi ceĭ lalţĭ la sudul Libieĭ; Fenicieniĭ şi Eliniĭ sunt veniţĭ în urmă.

198. Mi se pare că pentru fertilitatea soluluĭ nu excelă Libia aşa în cât să se pótă compara cu Asia saŭ cu Eu-

---

citi τοσόνδε δὲ, dar motivul nu e destul de plausibil ca să adoptăm corecţiunĭ carĭ nu sunt sprijinite de nicĭ un manuscris.

[1] ὅτι τέσσερα ἔθνεα νέμεται αὐτὴν. Aşa şi Agatocles împarte Africa între patru popóre şi anume între Fenicienĭ, Libo-fenicienĭ, Libienĭ şi Nomaḑĭ. Diodor din Sicilia iarăşĭ (III, 48) menţionéză patru popóre (τέτταρα γένη) şi anume Nasamoniĭ, Auchisiĭ, Marmariḑiĭ şi Maciĭ.

[2] Λίβυες μὲν καὶ Αἰθίοπες αὐτόχθονες, οἱ μὲν τὰ πρὸς βορέω, οἱ δὲ τὰ πρὸς νότου τῆς Λιβύης οἰκέοντες. Erodot face clasificarea cea maĭ corectă posibilă a populaţiilor africane. În adevêr daca considerăm pe Etiopienĭ ca represintând rasa négră şi pe Libienĭ ca represintând familia popórelor indigene de rasa albă câror dăm astăḑĭ denumirile de Berberĭ, Cabilĭ şi Tuaregĭ, clasificarea e corectă. Negriĭ în adevêr ocupă întréga Africa de sud şi chiar Otentoţiĭ Capuluĭ de Bună Speranţă, nu sunt de cât o ramură a acesteĭ rase cu totul deosebite. Rasa norduluĭ Africeĭ e cu totul altceva; e albă şi Erodot desemnéză tóte ramurile eĭ sub numele generic de Libienĭ. Nu vedem menţionaţĭ pe Arabĭ pentru că presenţa lor în Africa nu datéză de cât de la epoca cuceririlor mahometane, adică de pe la anul 639 al ereĭ nóstre. Eĭ eraŭ Semiţĭ veniţĭ din Asia. Egipteniĭ iarăşĭ sunt omişĭ pentru că Erodot îĭ claséză p'între popórele Asieĭ (Veḑĭ Cartea II, cap. 17 şi Cartea IV, cap. 39 şi 41).

[3] Φοίνικες δὲ καὶ Ἕλληνες. Aceste două rase aŭ fost absorbite de elementele indigene cum aŭ fost maĭ târḑiŭ Romaniĭ şi Vandaliĭ.

[4] οὐδ' ἀρετὴν εἶναί τις ἡ Λιβύη σπουδαίη. Un singur manuscris, cel Sancroftian la Cambridge, are »οὐδ' ἀρετὴ εἶναί τις ἐν Λιβύῃ σπουδαίῃ«, tóte cele l'alte sunt unanime pentru versiunea din textul nostru. Creutzer traduce întréga frasă în latinesce astfel: »Videtur mihi autem ne soli quidem bonitate ›Libya præstare, ut cum Asia vel Europa comparari posset, excepta una ea ›regione quam Cinyps perfluit.« Cuvîntul ἀρετὴ se referă la fertilitatea soluluĭ ca în cartea VII, cap. 5 şi în cartea VIII, cap. 144. Tot în acest sens îl întrebuinţéză şi Tucidid în Cartea I, cap. 2. — Cuvîntul σπουδαίη se întrebuinţéză în sensul acesta de Erodot în Cartea IV, Cap. 23 şi în Cartea VIII, Cap. 69.

[5] Κίνυπος. Veḑĭ maĭ sus nota 3, pag. 254. Fertilitatea regiuniĭ prin care trecea acest rîuleţ se atestă de mulţĭ călătorĭ carĭ aŭ visitat-o şi între alţiĭ de către Della Cella. Beechy o descrie într'un mod încă maĭ entusiast când ḑice: ›de sus se vede tótă câmpia de la Lebida, care se întinde cu o ›pantă dulce până la mare. Un maĭ frumos spectacol nicĭ că póte exista de ›cât acéstă câmpie mănósă cu măslinĭ şi palmierĭ ce cresc în apropierea sate-

αὐτὸ οὔνομα ἡ γῆ τῷ ποταμῷ ἔχει. Αὕτη δὲ ὁμοίη τῇ ἀρίστῃ γέων Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν, οὐδὲ οἶκε οὐδὲν τῇ ἄλλῃ Λιβύῃ.[1] Μελάγγαιός[2] τε γάρ ἐστι, καὶ ἔπυδρος πίδαξι·[3] καὶ οὔτε αὐχμοῦ φροντίζουσα[4] οὐδὲν, οὔτε ὄμβρον πλέω[5] πιοῦσα δεδήληται· ὕεται[6] γὰρ δὴ ταῦτα τῆς Λιβύης· τῶν δὲ ἐκφορίων τοῦ καρποῦ ταὐτὰ μέτρα τῇ Βαβυλωνίῃ γῇ κατίσταται.[7] Ἀγαθὴ δὲ γῆ καὶ τὴν Εὐεσπερῖται[8] νέμονται· ἐπ᾽ ἑκατοστὰ γὰρ, ἐπεὰν αὐτὴ ἑωυτῆς ἄριστα ἐνείκῃ, ἐκφέρει·[9] ἡ δὲ ἐν τῇ Κίνυπι, ἐπὶ τριηκόσια.

ropa, afară numaĭ de (regiunea) Cinips; aceea îşĭ derivă numele de la rîŭ. Ea este, întru cât se atinge de productele Cererii, egală cu cele maĭ mânóse pămênturĭ (din lume) şi nu i se póte compara nicĭ una în restul Libieĭ; câcĭ solul este negru şi bine udat cu isvóre; aşa încât ea nu se teme de secetă şi nu suferă pagubă când absórbă maĭ multă plóe (decât trebue),— câcĭ plouă în acéstă parte a Libieĭ —; cătăţimea recolteĭ este aceeaşĭ ca în regiunea Baviloneĭ. Bun e şi pămêntul în care locuiesc Evesperiţiĭ; câcĭ

»lor între carĭ spaţiul este acoperit cu o vegetaţie bogată şi luxósă şi cu culti»vaţiunĭ întinse de cereale«. Ovid iar (Pont II, 7, 25) cântă fertilitatea câmpieĭ acesteia: »Cinyphiae segetis citius numerabis aristas.« Ploile sunt frecuente acolo, maĭ ales în luna Noemvrie.

[1] Αὕτη δὲ ὁμοίη τῇ ἀρίστῃ γέων Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν, οὐδὲ οἶκε οὐδὲν τῇ ἄλλῃ Λιβύῃ. După Erodot dar acéstă regiune întrece în fertilitate chiar pe aceea a Cirenaiceĭ; el o asémănă numaĭ cu valea Tigruluĭ şi al Eufratuluĭ, pe timpul luĭ proverbială pentru fertilitatea eĭ. (Veḑĭ Cartea I, Cap 193). În loc de γέων Blakesley are γεῶν după Valckenar, alte ediţiĭ vechĭ aŭ γαιῶν.

[2] Μελάγγαιος. Câte-va manuscrise aŭ μελάγγεος, cel din Florenţa πελάγγεος. Am preferit forma μελάγγαιος pentru că la Cap. 23 maĭ sus avem βαθύγαιος şi nicĭ un manuscris nu are βαθύγεος.

[3] ἔπυδρος πίδαξι. Acéstă expresiune corespunde tocmaĭ cu »irrigua fontibus« în limba latină. πίδαξ este maĭ mult o formă poetică a cuvîntuluĭ πηγὴ şi are absolut aceeaşĭ însemnare.

[4] φροντίζουσα. Verbul φροντίζειν, în sensul de a nu avea nicĭ o grijă saù nicĭ o témă, se maĭ întrebuinţéză la Cap., 167 maĭ sus tot cu οὐδὲν, »ἐφρόντιζε Δαρείου οὐδὲν«.

[5] πλέω. Se subtînţelege τοῦ δέοντος.

[6] ὕεται. Pasiv întrebuinţat asemenea în Cartea I, cap. 193 şi în Cartea III, Cap. 10. Ploile cele marĭ ale acesteĭ pârţĭ a Libieĭ sunt menţionate de Beechy, de Lyon, de Della Cella şi de Hamilton carĭ aŭ călătorit aci; ele cad în mare parte în luna Noemvrie.

[7] τῶν δὲ ἐκφορίων τοῦ καρποῦ ταὐτὰ μέτρα τῇ Βαβυλωνίῃ γῇ κατίσταται. Cualitatea şi cuantitatea productelor agricole ale acesteĭ regiunĭ mânóse sunt descrise la Cartea I, Cap. 193. — În loc de Βαβυλωνίῃ unele ediţiĭ aŭ Βαβυλωνίων.

[8] Εὐεσπερῖται. Veḑĭ maĭ sus nota No 4, pag. 248.

[9] ἐπ᾽ ἑκατοστὰ γὰρ, ἐπεὰν αὐτὴ ἑωυτῆς ἄριστα ἐνείκῃ, ἐκφέρει. Vorbind la Cartea I, Cap. 193 despre fertilitatea soluluĭ Babilonieĭ, autorul nostru se exprimă în aceleaşĭ cuvinte: »ἐπὶ διηκόσια, ἐπεὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς ἐνείκῃ, ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει«.

199. Ἔχει δὲ καὶ ἡ Κυρηναίη χώρη, ἐοῦσα ὑψηλοτάτη ταύτης τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες νέμονται,[1] τρεῖς ὥρας ἐν ἑωυτῇ ἀξίας θωύματος[2]. Πρῶτα μὲν γὰρ τὰ παραθαλάσσια τῶν καρπῶν ὀργᾷ ἀμᾶσθαί τε καὶ τρυγᾶσθαι·[3] τούτων δὲ δὴ συγκεκομισμένων, τὰ ὑπὲρ τῶν θαλασσιδίων χώρων τὰ μέσα ὀργᾷ συγκομίζεσθαι,[4] τὰ βουνοὺς καλέουσι·[5] συγκεκόμισταί τε οὗτος

când recolta este din cele maĭ bune, el produce însutit; acel din Cinips însă (produce) întreisutit.

199. Regiunea Cirenaiceĭ, care este cea maĭ înaltă a acesteĭ părţĭ a Libieĭ, în care locuesc nomadiĭ, posedă treĭ anotimpurĭ vrednice de notat. Maĭ întâiŭ se cocŭ bucatele de pe litoralul maritim şi sunt gata de secerat şi viile de cules: îndată ce se culeg acestea, recolta de pe regiunea d'asupra litoraluluĭ maritim, care se numesce »dealu-

---

[1] ὑψηλοτάτη ταύτης τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες νέμονται. Acésta este în tótă puterea cuvîntuluĭ exact, căcĭ din tótă partea nord-estică a Africeĭ, Cirenaica forméză platoul cel maĭ înalt. Acest platoŭ se ridică, după Kiepert, la o înălţime de 1700 de picióre pe d'asupra niveluluĭ Mediteraneĭ. Manuscrisul sancroftian are τῆς οἱ νομάδες νέμονται.

[2] θωύματος. Gaisford citesce θώματος.

[3] Πρῶτα μὲν γὰρ τὰ παραθαλάσσια τῶν καρπῶν ὀργᾷ ἀμᾶσθαί τε καὶ τρυγᾶσθαι. Schweighäuser traduce: »Maritimus tractus frumentibus »turget et ad messem vindemiamque maturus est.« Verbul ὀργᾶν se întrebuin»ţéză pentru cócerea bucatelor şi verbul ἀμᾶσθαι pentru recoltă, fiind legat cu rădăcina »mes« din care derivă şi *»messis«*. τρυγᾶν este culegerea viilor.

[4] τούτων δὲ δὴ συγκεκομισμένων, τὰ ὑπὲρ τῶν θαλασσιδίων χώρων τὰ μέσα ὀργᾷ συγκομίζεσθαι. Fără ca ele să altereze câtuşĭ de puţin sensul şi construcţia fraseĭ, ne găsim aci în faţa unor mulţime de variante în diferitele manuscrise vechĭ şi în diversele ediţiĭ moderne. De exemplu, în loc de δὲ Wesseling şi Dietsch pun τε; Blakesley omite cu totul pe δὴ urmând pe Gaisford; τούτων δὲ δὴ se sprijină pe autoritatea manuscrisuluĭ Sancroftian şi a unuĭ alt manuscris important şi se admite de Schwaighaüser, Creutzer, Schäfer şi de aceea l'am preferit. τὰ ὑπὲρ τῶν θαλασσιδίων χώρων τὰ μέσα, adoptat de noĭ, se găsesce în marea majoritate a manuscriselor şi în textul aldin; asemenea se găsesce şi în manuscrisele Mediceane şi Florentine, afară numaĭ că în acelea se omite articolul τῶν. Schweighaüser şi Gaisford, fără alt cuvînt în aparenţă decât acela de a armoniza cu παραθαλάσσια de maĭ sus, scriŭ »τῶν ὑπερθαλασσιδίων χώρων τὰ μέσα« care se găsesce şi în Blakesley, dar acéstă corecţiune nu are în favórea eĭ de cât o maĭ mare corectitudine de stil, căcĭ nu se găsesce în nicĭ un manuscris. τὰ μέσα lipsesce cu totul în manuscrisul Sancroftian din Cambridge, dar acésta nu póte fi decât resultatul uneĭ erorĭ a copistuluĭ, pentru că fără aceste două cuvinte frasa nu e de fel clară.

[5] τὰ βουνοὺς καλέουσι. Cuvîntul βουνὸς, fórte întrebuinţat în limba greacă modernă pentru a indica un munte mare, nu avea acelaş sens în limba antică şi era maĭ rar usitat. Din pasagiul acesta e evident că prin βουνοὶ se înţeleg nu munţĭ ci délurĭ, adică nisce ridicăturĭ de pămênt între litoralul maritim şi munţiĭ adevăraţĭ carĭ formaŭ limita spre miadă-ḑi a regiuneĭ despre care e aci vorbă. Cuvîntul βουνὸς avea dar, precum se vede şi din alţĭ autorĭ anticĭ unde îl întâlnim, un sens diferit de acela pe care îl are astăḑĭ. Nu numaĭ atât, dar e un cuvînt care presintă un aşa mare interes filologic în

ὁ μέσος καρπὸς καὶ ὁ ἐν τῇ κατυπερτάτῃ τῆς γῆς πεπαίνεταί τε καὶ ὀργᾷ·[1] ὥστε ἐκπέποταί τε καὶ καταβέβρωται ὁ πρῶτος καρπὸς, καὶ ὁ τελευταῖος συμπαραγίνεται. Οὕτω ἐπ' ὀκτὼ μῆνας Κυρηναίους ὀπώρη[2]

rile« se cóce şi e gata de cules; pe când se adună şi aceste bucate intermediare, se cocŭ şi se gătesc acelea din regiunea superióră; aşa în cât prima recoltă este băută şi mâncată când cea de pe

---

cât Blakesley a scris un articol întreg asupra luĭ. Înainte de tóte el trebue şters din lista cuvintelor pur eline şi derivaţia ce ne o daŭ mulţĭ elinişti şi chiar elinişti vechĭ, de la βαίνειν ἄνω, adică a se sui sus, este tot ce póte fi maĭ fantastică. Revenind la articolul luĭ Blakesley, el e atât de interesant în cât merită să resumăm aci o parte din el. El observă că e evident din acest pasagiŭ că la epoca luĭ Erodot, cuvîntul nu era familiar locuitorilor Eladeĭ, dar că Cirenieniĭ îl întrebuinţaŭ în limbagiul corent. Asemenea din Frinic (p. 156) vedem că el figura destul de des în poesia siracusană. Maĭ târḑiŭ îl găsim în dialectul elino-alexandrin al versiuneĭ septuaginteĭ (veḑĭ Genesa XXXI, 46, Exod XVII, 9, Numere XXIII, 9, Deuteronom XXXIII, 15, Iisus V. 3, Ruth II, 14 şi 16). De aci Blakesley conchide că de óre-ce între Cirenaica şi Alexandria se făcea un comerţ constant, cuvîntul s'ar fi naturalisat în Alexandria, fiind importat acolo din Cirenaica. Era deci de fapt un cuvînt indigen african adoptat de Cirenienĭ carĭ îl introduseră în Sicilia de unde Eschil l'a importat maĭ pe urmă în Atena, daca e corectă interpretarea dată de uniĭ comentatorĭ asupra mult disputatuluĭ pasagiŭ din tragedia Suplicantele (vers 116):

»ἱλέομαι μὲν Ἀπίαν βοῦνιν«.

Înainte de epoca luĭ Eschil nu găsim acest cuvînt întrebuinţat de nicĭ un autor clasic; maĭ târḑiŭ însă el se strecurâ în limbagiul ordinar al literatureĭ; astfel avem βουνώδης în Polibiu, βουνοειδὴς în Diodor din Sicilia şi βουνὸς în Strabon şi Pausanias. Că era considerat cuvîntul ca barbaric de către Elinĭ, acésta reese dintr'un pasagiŭ al poetuluĭ comic Filemon care îl ridiculizeasă. Blakesley însă nu se pronunţă absolut asupra origineĭ africane al acestuĭ cuvînt; tot ce el afirmă positiv este că dacă e cum cred mulţĭ, de origină fórte antică pelasgică, el a dispărut cât va timp din us şi a fost reimportat pe urmă în Grecia din Cirenaica. Acest autor nu négă imposibilitatea că cuvîntul βουνὸς ar fi putut să aparţină formeĭ celeĭ maĭ archaice al limbagiuluĭ ramureĭ pelasgice a raseĭ indo-europeane, avênd rădăcinĭ în limba primitivă a acesteĭ marĭ familiĭ. Acea rădăcină póte să fi fost *BUN*, indicând o ridicătură în genere şi Blakesley crede că de la acea rădăcină derivă póte următórele cuvinte moderne usitate în diferite limbagiurĭ europene, 1. *Ben* (în Armorica pronunţat *Pen)* silabă gaelică însemnând »munte«; 2. *Benna,* cuvînt gaelic însemnând car; 3. cuvintele englese *»bench«*, *»bank«;* 3, cuvîntul frances *»banc«;* 4. cuvîntul german *bühne* însemnând o estradă saŭ o scenă. În tóte casurile termenul e fórte archaic şi însemna o ridicătură óre-care: îl putem trasa în βωμὸς, nume dat altarelor ḑeilor. E posibil ca pe urmă vorba să fi dispărut lăsând urme ca βωμὸς şi pe urmă să fi reapărut în limba modernă elină unde βουνὸς astăḑĭ însemnéză un munte mare. Observăm un fenomen analog în cuvîntul νερὸν, care fâră îndoélă era archaic şi însemna apă. Acest cuvînt perise din limbă la epoca clasică, dar lăsase urme de presenţa luĭ ca *Nereus, Nereidă;* astăḑĭ îl vedem reapărut în limba modernă şi tot cu sensul primitiv de apă.

[1] συγκεκόμισταί τε οὗτος ὁ μέσος καρπὸς καὶ ὁ ἐν τῇ κατυπερτάτῃ τῆς γῆς πεπαίνεταί τε καὶ ὀργᾷ. Veḑĭ nota 4, pag. precedentă.

[2] ὀπώρη. Cuvîntul acesta, de la care derivă şi verbul ὀπωρίζειν, este definit de către scholiastiĭ luĭ Omer ca »τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ θέρους« saŭ »ἡ μετὰ τὸ θέρος ὥρα«, adică timpul lucrărilor strîngeriĭ şi a bateriĭ recolteĭ, în scurt, munca în legătură cu recolta. Verbul ὀπωρίζειν se întrebuinţéză de Erodot şi maĭ sus la Capitolele 172 şi 183.

ἐπέχει. Ταῦτα μέν νυν ἐπὶ τοσοῦτο εἰρήσθω[1].

200. Οἱ δὲ Φερετίμης τιμωροὶ Πέρσαι[2], ἐπεί τε ἐκ τῆς Αἰγύπτου σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀρυάνδεω ἀπίκατο[3] ἐς τὴν Βάρκην, ἐπολιόρκεον τὴν πόλιν, ἐπαγγελλόμενοι ἐκδιδόναι τοὺς αἰτίους τοῦ φόνου τοῦ Ἀρκεσίλεω·[4] τῶν δὲ πᾶν γὰρ ἦν τὸ πλῆθος μεταίτιον, οὐκ ἐδέκοντο τοὺς λόγους. Ἐνθαῦτα δὴ[5] ἐπολιόρκεον τὴν Βάρκην ἐπὶ μῆνας ἐννέα,[6] ὀρύσσοντές τε ὀρύγματα ὑπόγαια φέροντα ἐς τὸ τεῖχος[7] καὶ προσβολὰς καρτερὰς ποιεύμενοι. Τὰ μέν νυν ὀρύγματα ἀνὴρ χαλκεὺς ἀνεῦρε ἐπι-

urmă se cóce. Astfel Cirenieniĭ sunt ocupaţĭ opt lunĭ de ḑile cu munca recolteĭ. Atâta am de ḑis asupra acestuĭ subiect.

200. Perşiĭ, răsbunătoriĭ Feretimeĭ, după ce fură porniţĭ din Egipt de către Ariande, sosiră la Barca şi asediară cetatea, somând (pe cetăţenĭ) să predea pe autoriĭ omoruluĭ luĭ Arcesilau; dar de óre ce masa cetăţenilor era complice (cu acest fapt), eĭ nu deteră ascultare somaţiuneĭ. Atuncĭ (Perşiĭ) asediară Barca în timp de nouă lunĭ, săpară şanţurĭ subt pâmênt pe carĭ le prelungiră până la zidurĭ şi deteră asalturĭ pu-

---

[1] Ταῦτα μέν νυν ἐπὶ τοσοῦτο εἰρήσθω. Veḑĭ aceeaşĭ frasă la Cartea II, Cap. 5 şi la Cartea VI, cap. 97.

[2] Οἱ δὲ Φερετίμης τιμωροὶ Πέρσαι. Autorul nostru reia aci firul subiectuluĭ părăsit la Cap. 167 ca să facă descrierea Libieĭ şi urméză înainte cu istoria expediţieĭ Perşilor în contra cetăţiĭ Barca.

[3] ἀπίκατο. Uniĭ scriŭ ἀπίκοντο.

[4] Ἀρκεσίλεω. Veḑĭ maĭ sus la Cap. 160.

[5] δή. În textul luĭ Kreutzer avem δὲ.

[6] ἐπὶ μῆνας ἐννέα, adică în timp de nouă lunĭ consecutive. ἐπὶ cu sensul de consecutivitate se maĭ găsesce la Cap. 147 maĭ sus: »ἐπὶ γενεάς, πρὶν ἢ Θήραν ἐλθεῖν ἐκ Λακεδαίμονος, ὀκτώ.« Asemenea şi în Cartea I, Cap. 166, »ἐπ' ἔτεα πέντε.«

[7] ὀρύσσοντές τε ὀρύγματα ὑπόγαια φέροντα ἐς τὸ τεῖχος«. Romaniĭ şi Eliniĭ, când asediaŭ o cetate, se serviaŭ în general de aşa numiţiĭ berbecĭ cu carĭ spărgeaŭ zidurile. Perşiĭ nu posedaŭ asemenea maşine ci preferaŭ să mineze zidurile săpând şanţurĭ subt ele. Erodot ne maĭ vorbesce de acest mod de a opera al Perşilor în Cartea V, Cap. 115 şi în Cartea VI, Cap. 18 ; Romaniĭ întrebuinţară şi eĭ câte o dată acest sistem în secolul al 4-lea înainte de era creştină. (Veḑĭ Liviŭ IV, 22 şi V, 19). Perşiĭ îl adoptară dela Meḑĭ carĭ îl moşteniseră dela Asirienĭ şi dela Babilonienĭ. Sculpturile asiriene dela Niniva ne arată clar că minarea zidurilor cu sapa pentru a le răsturna era tactica preferită al acestor popóre în asediurĭ de cetăţĭ întărite. Eliniĭ nu cunoşteaŭ sistemul acesta la epoca luĭ Erodot şi nu'l adoptară de cât maĭ târḑiŭ în ḑilele luĭ Alexandru cel mare. Iată de ce operaţia săpăriĭ minelor subt zidurĭ se menţionéză de Erodot ca un ce extraordinar. În resbelurile moderne săparea de şanţurĭ şi de paralele împrejurul uneĭ cetăţĭ este cea maĭ importantă din tóte operaţiunile de asediŭ, dar scopul nu maĭ este pentru a răsturna zidurĭ ci pentru a adăposti pe asedianţĭ.

χάλκῳ ἀσπίδι,[1] ὧδε ἐπιφρασθείς·[2] περιφέρων αὐτὴν ἐντὸς τοῦ τείχεος προσίςχε[3] πρὸς τὸ δάπεδον τῆς πόλιος. Τὰ μὲν δὴ ἄλλα ἔσκε κωφὰ, πρὸς ἃ προσίσχε, κατὰ δὲ τὰ ὀρυσσόμενα ἠχέεσκε[4] ὁ χαλκὸς τῆς ἀσπίδος. Ἀντορύσσοντες δ'ἂν[5] ταύτῃ οἱ Βαρκαῖοι ἔκτεινον τῶν Περσέων τοὺς γεωρυχέοντας. Τοῦτο μὲν δὴ οὕτω ἐξευρέθη· τὰς δὲ προσβολὰς ἀπεκρούοντο οἱ Βαρκαῖοι.

201. Χρόνον δὲ δὴ πολλὸν[6] τριβομένων, καὶ πιπτόντων ἀμφοτέρων πολλῶν καὶ οὐκ ἔσσον[7] τῶν Περ-

ternice. Un individ însă, alămar (de meserie) descoperi aceste săpăturĭ cu îmbrăcămintea externă de aramă a unuĭ scut, iată cum procedâ: ocoli cu el tot interiorul zidurilor rezemându-l mereŭ de pămênt. În tóte cele l'alte locurĭ unde aplica (scutul) de (pâmênt) el rĕmânea mut, dar când (îl apropia) de locurile unde solul era scobit atuncĭ arama scutuluĭ rĕsuna. Aci Barceiĭ făcênd contramine, ucideaŭ într'una pe aceia d'intre Perşĭ carĭ săpaŭ. Astfel se descoperiră aceste (mine); pe de altă parte Barceiĭ respingeaŭ asalturile.

201. Lăsaseră (beligeranţiĭ) mult timp să trécă, şi căḑuseră mulţĭ de ambe părţĭ, (din carĭ)

---

[1] ἐπιχάλκῳ ἀσπίδι. Agentul principal întrebuinţat în descoperirea locurilor unde pămêntul era săpat era, nu scutul în sine, ci arama cu care era îmbrăcat, aşa dar trebue să traducem nu »cu scutul îmbrăcat cu aramă«, ci »cu arama cu care era îmbrăcat scutul.« Acest individ s'a servit se vede numaĭ cu fóia fină de metal care îmbrăca scutul şi care era sonoră.

[2] ὧδε ἐπιφρασθείς. Kreutzer traduce latinesce: »Ita volvens animo rem«.

[3] προσίσχε. Atât aci cât şi în frasa următóre, manuscrisul florentin şi alte câte va, aŭ προΐσχε şi Dietsch scrie προσΐσχε. În tóte ediţiile însă cele bune găsim προσίσχε.—Imperfectul indică continuitate, adică »punea scutul jos la fiecare pas«.

[4] ἠχέεσκε. Acest imperfect se scrie în unele ediţiĭ ἤχεσκε. În general cu asemenea imperfecturĭ Erodot întrebuinţéză particula ἂν (Veḑĭ Cartea III, Cap. 117; Cartea IV, cap. 130). Tot aşa şi în frasa următóre avem ἂν care nu trebue luat cu ἀντορύσσοντες, ci cu imperfectul ἔκτεινον. Acel ἂν este scris greşit ἐν în manuscrisul florentin.

[5] Ἀντορύσσοντες δ'ἂν. Veḑĭ nota precedentă.

[6] Χρόνον δὲ δὴ πολλὸν. Am păstrat singularul pentru că de obiceiŭ Erodot, când vorbesce de trecerea unuĭ laps de timp, întrebuinţéză acest numĕr iar nu pluralul (veḑĭ Cartea I, Cap. 28 şi Cartea acésta, Cap. 155 şi 146). Afară de acésta, cred că pluralul »χρόνων δὲ δὴ πολλῶν τριβομένων«, pe care îl vĕd în ediţia luĭ Creutzer, indică un laps de timp mult maĭ mare decât scurtul spaţiŭ cât duréză asediul unuĭ oraş, orĭ cât de lung ar fi acela. Pluralul ar însemna »timpurĭ peste timpurĭ trecură«, de aceea resping textul luĭ Creutzer adoptând singularul cu Blakesley.

[7] ἔσσον. Blakesley are ἧσσον, dar ambele forme sunt bune. Οὐκ ἔσσον însemnéză »nu maĭ puţinĭ«: în alte cuvinte Perşiĭ pierduseră maĭ mulţĭ ómenĭ decât Barceiĭ.

σέων, Ἄμασις, ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ, μηχανᾶται τοιάδε. Μαθὼν τοὺς Βαρκαίους, ὡς κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν[1] οὐκ αἱρετοὶ εἶεν, δόλῳ δὲ αἱρετοὶ, ποιέει τοιάδε· νυκτὸς τάφρον[2] ὀρύξας εὐρέαν,[3] ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα[4] ὑπὲρ αὐτῆς, κατύπερθε δὲ ἐπιπολῆς τῶν ξύλων χοῦν γῆς ἐπεφόρησε, ποιέων τῇ ἄλλῃ γῇ ἰσόπεδον.[5] Ἅμα ἡμέρῃ δὲ ἐς λόγους προεκαλέετο[6] τοὺς Βαρκαίους· οἱ δὲ ἀσπαστῶς ὑπήκουσαν, ἐς ὃ σφι ἕαδε ὁμολογίῃ χρήσασθαι. Τὴν δὲ ὁμολογίην ἐποιεῦντο τοιήνδε τινὰ, ἐπὶ τῆς κρυπτῆς τάφρου τάμνοντες ὅρκια·[7] ἔς τ' ἂν ἡ γῆ αὕτη οὕτω ἔχῃ[8], μένειν[9] τὸ ὅρκιον κατὰ χώρην·[10] καὶ Βαρκαίους τε ὑποτελέειν

nu maĭ puţinĭ din partea Perşilor, (când) Amasis, generalul forţelor pedestre, imaginâ (stratagemul) următor. Vĕḑênd că Barceiĭ, nu puteaŭ fi robiţĭ prin puterea (armelor) dar că prin vicleşug se puteaŭ robi, făcu precum urméză: în timpul nopţiĭ, săpâ un şanţ larg şi întinse pe d'asupra luĭ nisce lemne slabe, pe d'asupra aceste̡ĭ pardoselĭ de lemne puse pămênt, făcênd (aşa încât totul) să fie pe acelaş nivel cu restul soluluĭ. Îndată ce se luminâ de ḑioă, chiemâ pe Barceĭ la o consfătuire; aceştia ascultară bucuros şi căḑură la învoélă asupra conφάναι ἀξίην βασιλέϊ, καὶ Πέρσας μηδὲν ἄλλο νεοχμοῦν κατὰ Βαρκαίους.[1] Μετὰ δὲ τὸ ὅρκιον, Βαρκαῖοι μὲν, πιστεύσαντες τούτοισι, αὐτοί τε ἐξήϊσαν ἐκ τοῦ ἄστεος καὶ τῶν πολεμίων ἔων παριέναι ἐς τὸ τεῖχος τὸν βουλόμενον, τὰς πύλας πάσας ἀνοίξαντες. Οἱ δὲ Πέρσαι καταρρήξαντες τὴν κρυπτὴν γέφυραν ἔθεον ἔσω ἐς τὸ τεῖχος. Κατέρρηξαν δὲ τοῦδε εἵνεκα, τὴν ἐποίησαν γέφυραν, ἵνα ἐμπεδορκέοιεν,[2] ταμόντες τοῖσι Βαρκαίοισι χρόνον μένειν αἰεὶ τὸ ὅρκιον, ὅσον ἂν ἡ γῆ μένῃ κατὰ τὰ[3] τότε εἶχε· καταρρήξασι δὲ οὐκέτι ἔμενε τὸ ὅρκιον κατὰ χώρην.

---

[1] κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρόν. Literal, în privinţa puteriĭ, adică întru cât privesce cestiunea puteriĭ. Maĭ avem aceeaşĭ expresie în Cartea I, Cap. 76 şi κατὰ τὸ καρτερὸν în Cartea III, Cap. 65.

[2] τάφρον. Avem treĭ manuscrisurĭ carĭ scriŭ τάφρην. Cea maĭ mare parte însă aŭ τάφρον, care e şi forma în genere întrebuinţată de Erodot, deşi maĭ sus la Cap. 28 din cartea acésta tóte manuscrisele aŭ τάφρης, motiv pentru care am şi menţinut acolo acéstă din urmă formă.

[3] εὐρέαν. Forma εὐρέην, pe care o găsim în câte va ediţiĭ, este, precum demonstră Bredoviu, străină luĭ Erodot.

[4] ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα κ. τ. λ. Autorul nostru întrebuinţéză maĭ aceleaşĭ cuvinte la Cap. 186 din Cartea I.

[5] κατύπερθε δὲ ἐπιπολῆς τῶν ξύλων χοῦν γῆς ἐπεφόρησε, ποιέων τῇ ἄλλῃ γῇ ἰσόπεδον. Baehr traduce latinesce: »superne, super ligna terræ effossæ tabulatum stravit, ita ut superficies reliquæ terræ esset æqualis.« Criticul Mehler nu are dreptate când propune suprimarea luĭ κατύπερθε ca constituind cu ἐπιπολῆς o superfluitate, câcĭ asemenea amplificărĭ sunt fórte comune, ba sunt chiar caracteristice al styluluĭ autoruluĭ nostru. Nu numaĭ atât, dar în Cartea VII, Cap. 36 avem acelaş lucru întocmaĭ şi în Cartea I, Cap. 187 vedem »ὑπὲρ τῶν... πυλέων τοῦ ἄστεος τάφον ἑωυτῇ κατεσκευάσατο μετέωρον ἐπιπολῆς αὐτέων τῶν πυλέων.

[6] προεκαλέετο. În unele ediţiĭ προσεκαλέετο.

[7] τάμνοντες ὅρκια. Veḑĭ maĭ sus la Cap. 70 »τὰ ὅρκια ταμνομένων«. Expresia provine din tăerea victimelor cu ocasia prestâriĭ jurămêntuluĭ.

[8] ἔς τ' ἂν ἡ γῆ αὕτη οὕτω ἔχῃ. Dionisie din Alicarnas (VI, 95) ne spune că formula la Latinĭ era »μέχρις ἂν οὐρανός τε καὶ γῆ τὴν αὐτὴν στάσιν ἔχωσι«. Maĭ jos în Cartea VIII, Cap. 143, autorul nostru ne dâ âncă o formulă: »ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἴῃ τῇπερ καὶ νῦν ἔρχεται, μή κοτε ὁμολογήσειν ἡμέας Ξέρξῃ«.

[9] μένειν. Uniĭ preferă futurul μενέειν în loc de presentul infinitiv μένειν. Alţiĭ iar propun φυλάξειν.

[10] κατὰ χώρην. În sens de în vigóre, adică pe loc, neschimbat.

202. Τοὺς μέν νυν αἰτιωτάτους

diţiilor. Eĭ făcură învoiala următóre cu jurâminte solemne, pe şanţul cel ascuns: că, adică, cât timp pămêntul (sub picióre) ar rêmănea cum este, să rêmână şi jurămêntul în vigóre; ca Barceiĭ să plătéscă regeluĭ Perşilor un tribut echitabil, şi ca Perşiĭ (pe de altă parte), să nu maĭ întreprindă (vre un atac) noŭ în contra Barceilor. După prestarea jurămêntuluĭ, Barceiĭ, plinĭ de încredere în (Perşĭ), nu numaĭ că eşiră din cetate, dar încă lăsară să pătrundă în (interiorul) zidurilor, după voe, pe orĭ-care din inamicĭ, deschiḑênd tóte porţile. Atuncĭ Perşiĭ, dărîmând podul cel ascuns, năvăliră în interiorul zidurilor. Dărîmară podul pe care îl construiseră pentru ca să se ţie de jurămêntul prin care se legaseră faţă cu Barceiĭ, că învoiéla să rêmână în vigóre cât timp ar rêmânea pămêntul cum era atuncĭ; pentru ceĭ carĭ dărămaseră nu maĭ rêmânea jurămêntul în picióre.

202. Pe ceĭ maĭ compromişĭ

---

[1] κατὰ Βαρκαίους. În textul aldin precum şi în manuscrisul florentin şi în alte treĭ texturĭ avem Βαρκαίων, ceea ce e o eróre pentru că însuşĭ autorul nostru în Cartea V, Cap. 19, se servă de verbul νεοχμοῦν urmat de κατὰ cu acusativul: »μηδὲν νεοχμῶσαι κατ' ἄνδρας τούτους«.

[2] ἵνα ἐμπεδορκέοιεν. Este echivalent în sens cu ἵνα εὐορκέοιεν, adică să se ţie de jurămênt, saŭ în latinesce »ut juramento starent«. Suidas explică verbul ἐμπεδορκεῖν prin »ἐμπέδως τηρεῖν τὰ ὅρκια« »a fixa jurâmintele la pămênt«.

[3] τὰ. Omis în texturile luĭ Creutzer, luĭ Dietsch şi luĭ Dindorf. Daca admitem pe κατὰ cred că trebue să admitem şi pe τὰ, însă κατὰ fără τὰ póte fi o eroare pentru κατ' ἃ. E fórte posibil ca textul original să fi avut κατ' ἃ τότε εἶχε, pe urmă să se fi copiat κατὰ τότε εἶχε, ceea ce maĭ târḑiŭ vĕḑêndu-se defectuos, s'a îndreptat intercalându-se τὰ în cele maĭ multe manuscrise. Un cas paralel avem şi la Cartea I, Cap. 208; acolo însă tóte manuscrisele aŭ κατὰ, ceea ce mi-a permis a scrie κατ' ἃ. Veḑĭ şi maĭ sus la Cap. 76, nota 3, pag. 102 şi la Cartea I, Cap. 208, nota 3, pag. 400, vol. I.

τῶν Βαρκαίων ἡ Φερετίμη, ἐπεί τέ οἱ ἐκ τῶν Περσέων παρεδόθησαν, ἀνεσκολόπισε κύκλῳ τοῦ τείχεος, τῶν δέ σφι γυναικῶν τοὺς μαζοὺς[1] ἀποταμοῦσα περιέστιξε καὶ τούτοισι τὸ τεῖχος·[2] τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων ληΐην ἐκέλευσε θέσθαι τοὺς Πέρσας,[3] πλὴν ὅσοι αὐτῶν[4] ἦσαν[5] Βαττιάδαι τε καὶ τοῦ φόνου οὐ μεταίτιοι· τούτοισι δὲ τὴν πόλιν ἐπέτρεψε[6] ἡ Φερετίμη.

203. Τοὺς ὦν δὴ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων οἱ Πέρσαι ἀνδραποδισάμενοι ἀπήϊσαν ὀπίσω· καὶ ἐπεί τε ἐπὶ τῇ Κυρηναίων πόλι ἐπέστησαν, οἱ Κυρηναῖοι λόγιόν τι ἀποσιεύμενοι[7] διεξῆκαν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἄστεος. Διεξιούσης δὲ τῆς στρατιῆς, Βάρης[8] μὲν ὁ τοῦ ναυτικοῦ στρα-

d'intre Barceĭ, Feretima, după ce Perşiĭ êĭ predaseră pe mânele eĭ, îĭ trase în ţepĭ (şi îĭ expuse astfel) în cerc în jiurul zidurilor, iar nevestelor acestora le tăiâ ţîţele pe carĭ le atîrnâ în rênd d'a lungul zidurilor; cât pentru restul Barceilor, ea dete ordin ca eĭ să fie puşĭ la disposiţia Perşilor, afară numaĭ de aceĭ dintr'ênşiĭ carĭ eraŭ Batiaḑĭ şi nu eraŭ complicĭ cu omorul: acestor din urmă încredinţâ Feretima oraşul.

203. Perşiĭ, după ce robiră restul Barceilor se întórseră înapoĭ; şi fiind că trecură pe la Cirene, Cirenieniĭ, ascultând de sfatul unuĭ oracol, îĭ permiseră să trécă prin oraş. Pe când armata trecea, Bares, comandantul floteĭ, era de părere să se iée oraşul,

---

[1] μαζούς. Manuscrisul luĭ Sancroft are μαστοὺς şi acésta cred fără alt temeiŭ de cât idea o dată destul de răspândită că μαζὸς însemnéză ţîţa bărbătéscă pe când μαστὸς saŭ μασθὸς ţîţa femeiĭ. Acéstă distincţie însă s'a dovedit astăḑĭ că a fost un pedantism al epociĭ alexandrine şi Erodot nu o face nicĭ o dată. În Cartea II, cap. 85 şi în Cartea IX, Cap. 112, avem μαζούς. În Cartea III, însă Cap. 133 şi în Cartea V, Cap. 18, manuscrisele sunt unanime pentru forma μαστός, aşa că pentru autorul nostru este cu totul indiferent ce formă întrebuinţéză.

[2] περιέστιξε καὶ τούτοισι τὸ τεῖχος. Wesseling explică verbul περιέστιξε în modul următor: »tanquam punctis mœnia fuisse distincta mulierum mammis«. Creutzer şi Baehr traduc: »Mulierum mammas abscisas continua seria circa mœnia suspendit«.

[3] τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων ληΐην ἐκέλευσε θέσθαι τοὺς Πέρσας. Creutzer şi Baehr traduc: »jussit Persas ut reliquos prædæ loco sibi haberent«, adică să fie la disposiţia Perşilor ca eĭ să facă ce vor cu dênşiĭ.

[4] αὐτῶν. Unele ediţiĭ aŭ forma necontractată αὐτέων.

[5] ἦσαν. Găsim forma ἔσαν în unele ediţiĭ.

[6] ἐπέτρεψε. Găsim şi forma ἐπέτραψε în unele ediţiĭ, dar ea nu se întrebuinţéză de Erodot.

[7] λόγιόν τι ἀποσιεύμενοι »ca să salveze un jurămênt«, veḑĭ maĭ sus nota 3, pag. 216, la Cap. 154, unde avem ἀποσιεύμενος τὴν ἐξόρκωσιν«.

[8] Βάρης. Manuscrisul luĭ Sancroft are Μάνδρης. E positiv că acest Bares este acelaş căpitan despre care e vorba maĭ sus la Cap. 167 (veḑĭ nota 1, pag. 242) şi carele acolo se numesce Βάδρης. De aceea şi Blakesley ia asupra luĭ răspunderea şi, în contra autorităţilor manuscrise, scrie aci Βάδρης în loc de Βάρης. Identitatea acestor două nume e clară şi se confirmă nu numaĭ prin titlul lor dar

τοῦ στρατηγὸς ἐκέλευε αἱρέειν τὴν πόλιν. Ἄμασις δὲ ὁ τοῦ πεξοῦ οὐκ ἔα·[1] (ἐπὶ Βάρκην γὰρ ἀποσταλῆναι μούνην Ἑλληνίδα πόλιν·) ἐς ὃ διεξελθοῦσι καὶ ἱζομένοισι ἐπὶ Διὸς Λυκαίου[2] ὄχθον[3] μετεμέλησέ σφι οὐ σχοῦσι τὴν Κυρήνην, καὶ ἐπειρῶντο[4] τὸ δεύτερον παριέναι ἐς αὐτήν· οἱ δὲ Κυρηναῖοι οὐ περιώρεον. Τοῖσι δὲ Πέρσῃσι, οὐδενὸς μαχομένου, φόβος ἐνέπεσε·[5] ἀποδραμόντες τε[6] ὅσον ἑξήκοντα στάδια, ἵζοντο. Ἱδρυθέντι δὲ τῷ στρατοπέδῳ ταύτῃ ἦλθε παρὰ Ἀρυάνδεω ἄγγελος ἀποκαλέων αὐτούς. Οἱ δὲ Πέρσαι, Κυρηναίων δεηθέντες ἐπόδιά[7] σφι δοῦναι, ἔτυχον, λαβόντες δὲ ταῦτα ἀπαλλάσσοντο[8] ἐς τὴν Αἴγυπτον. Παραλαβόντες δὲ τὸ ἐνθεῦ-

Amasis însă, (càpitanul) forţelor pedestre, nu voi; — câcĭ, (ḑicea el), Barca era singurul oraş elinesc în contra câruia fuseseră trimişĭ; — când însă ieşiră şi se aflaŭ tăbărîţĭ pe movila luĭ Joe Lician, se căiră că nu puseseră mâna pe Cirene şi încercară a doua óră să intre într'ênsa; Cirenieniĭ însă nu tolerară acésta. Pe Perşĭ însă, pe carĭ nu îĭ ataca nimenĭ, îĭ apucâ o panică; fugiră ca la vre o şése-ḑecĭ de stadiĭ ş'apoĭ se aşeḑară jos. Pe când tâbăra armata acolo, sosi un sol de la Ariande rechemându-ĭ (pe toţĭ). Atuncĭ Perşiĭ rugară pe Cirenienĭ ca să le dea provisiĭ pentru drum, le obţi-

---

âncă prin faptul că manuscrisul luĭ Sancroft, care aci are Μάνδρης, scrie la Cap. 167 Μάρδην, pe când forma Μάδρην se găsesce la Cap. 167 într'un manuscris din biblioteca Viencĭ. Am vĕḑut la nota 1, pag. 242 de maĭ sus, cum tóte aceste nume nu sunt alt ceva de cât variante ale numeluĭ Smerdis.

[1] οὐκ ἔα. Avem aceeaşĭ expresie maĭ sus la Cap. 164 şi în Cartea II, la Cap. 30.

[2] Διὸς Λυκαίου. Acest Joe era divinitatea tutelară a Arcadienilor şi cultul luĭ póte să fi fost introdus la Cirene o dată cu emigraţia din Pelopones care a avut loc în timpul luĭ Batus II, (veḑĭ maĭ sus Cap. 159—161), orĭ póte de către legislatorul Damonax din Mantinea (161). Despre cultul luĭ Joe Lician în Arcadia veḑĭ Pausanias VIII, 2, § 38. Acéstă divinitate cred că este identică cu ḑeul arcadian Pan: spaima panică inspirată Perşilor confirmă acéstă părere.

[3] ὄχθον. Textul aldin are ὄχθην. Nu rĕmân de fel astăḑĭ urme de templu saŭ de movilă acolo. Există o monedă cireniană pe care se află represintate pe o parte capul luĭ Joe Amon şi pe revers un tumulus saŭ o movilă cu un vas funerar pe d'asupra. E posibil că pe acea monedă e represintată movila acésta care póte să fi conţinut şi mormêntul luĭ Batus, fundatoruluĭ colonieĭ. Eschil întrebuinţéză cuvîntul ὄχθος în sensul acesta în tragedia Perşiĭ, vers. 653.

[4] ἐπειρῶντο. Găsim forma necontractată ἐπειρέοντο în câte-va ediţiĭ, dar nu e sancţionată de manuscrise.

[5] φόβος ἐνέπεσε. Terórea numită panică, veḑĭ maĭ sus nota No. 2.

[6] ἀποδραμόντες τε. Multe manuscrise şi Creutzer aŭ δὲ în loc de τε. Îmĭ pare maĭ logic însă τε, pe când δὲ nu îşĭ ar avea locul după δὲ din frasa precedentă.

[7] ἐπόδια. Există manuscrise în carĭ găsim forma ἐφόδια; în Cartea VI însă, la Cap. 70, unde revine acest cuvînt, găsim la tóte ἐπόδια şi acela e motivul pentru care am adoptat acéstă formă aci.

[8] ἀπαλλάσσοντο. Imperfectul indicând o acţiune neterminată. Am tradus prin »se îndreptară« ca să indic că drumul nu era încă percurs când incidentul relatat în frasa următóre a avut loc.

τεν αὐτοὺς Λίβυες, τῆς τε ἐσθῆτος εἵνεκα καὶ τῆς σκευῆς τοὺς ὑπολειπομένους[1] αὐτῶν καὶ ἐπελκομένους[2] ἐφόνευον,[3] ἐς ὃ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπικέατο[4].

204. Οὗτος ὁ Περσέων στρατὸς τῆς Λιβύης ἑκαστάτω ἐς Εὐεσπερίδας ἦλθε.[5] Τοὺς δὲ ἠνδραποδίσαντο τῶν Βαρκαίων, τούτους δὲ[6] ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀνασπάστους[7] ἐποίησαν παρὰ βασιλέα· βασιλεὺς δέ σφι Δαρεῖος ἔδωκε τῆς Βακτρίης

nură şi luându-le se îndreptară spre Egipt. Pe când (mergeaŭ), Libieniĭ îĭ atacară pentru vestmintele şi echipamentul lor şi uciseră mereŭ pe ceĭ rămaşĭ înapoĭ, până ce (în fine grosul armateĭ) se reîntórse în Egipt.

204. Acéstă armată a Perşilor nu pătrunse în Libia maĭ departe de Evesperide. Pe însuşĭ Barceiĭ pe carĭ îĭ robiră, pe aceştia chiar îĭ porniră (Perşiĭ) din Egipt către regele lor; iar regele Dariu dete acestora un

---

[1] ὑπολειπομένους. Lăsaţĭ înapoĭ şi părăsiţĭ pentru că, fiind bolnavĭ saŭ răniţĭ, nu puteaŭ urma pe tovarăşiĭ lor.

[2] ἐπελκομένους. Aceia carĭ eraŭ purtaţĭ de ceĭ l'alţĭ, adică aceĭ carĭ nu eraŭ atât de prăpădiţĭ încât să pótă fi părăsiţĭ la sórta lor să móră în pustietate, dar carĭ totuşĭ nu eraŭ teaferĭ şi nu puteaŭ merge singurĭ. Avem aceeaşĭ expresie relativ la cămilele care sunt conduse, în Cartea III, Cap. 105.

[3] ἐφόνευον. Imperfect indicând, ca maĭ sus, o acţiune neterminată şi exprimând de minune hîrţuirea necontenită a celor slabĭ din grosul armateĭ de către bandiţiĭ Libienĭ carĭ îĭ urmăriaŭ cum urmăresc vulturiĭ o caravană în perspectiva hraneĭ ce le va oferi cadavrele acelor ce cad pe drum. E evident că grosul armateĭ s'a întors destul de tare încă: altminterĭ ar fi scăpat prisonieriĭ din Barca. Libieniĭ aŭ atacat numaĭ pe soldaţiĭ rĕmaşĭ înapoĭ saŭ părăsiţĭ pe drum de camaradiĭ lor.

[4] ἀπικέατο. Aorist 2-lea care nu trebue confundat cu maĭ-mult-ca-perfectul ἀπίκατο. (Vedĭ nota 1, pagina 27, Vol. I).

[5] ἑκαστάτω ἐς Εὐεσπερίδας ἦλθε. Vedĭ pentru oraşul Evesperida, devenit pe urmă Berenice sub Ptolomeŭ, nota No. 4, pag. 248 de maĭ sus. Oraşul nu fu fundat decât maĭ târdiŭ de Arcesilaus IV, aşa că nu exista când avu loc acéstă expediţie a Perşilor. Autorul înţelege numaĭ că Perşiĭ aŭ pătruns până la punctul unde pe urmă s'a ridicat oraşul Evesperida, adică până la 115 kilometri spre apus de Barca. E în adevêr extraordinar ca Perşiĭ să fi ajuns aşa departe în condiţiile miserabile în carĭ eĭ se aflaŭ.

[6] τούτους δὲ. Repetirea particuleĭ δὲ, adică τοὺς δὲ... τούτους δὲ, arată că aceiaşĭ Barceĭ carĭ sunt desemnaţĭ prin τοὺς sunt desemnaţĭ şi prin τούτους. Am încercat să daŭ sensul acestor particule prin »pe însuşĭ... pe aceştia chiar«.

[7] ἀνασπάστους. Acest cuvînt se găsesce scris greşit în unele ediţiĭ vechĭ »ἀναστάτους.« E o mare diferinţă în sensul acestor vorbe, ἀνάσπαστον ποιεῖν, însemnéză a transfera saŭ a duce pe cineva din locul unde era într'alt loc; ἀνάστατον ποιεῖν, expresie pe care o avem la Cartea I, cap. 76 (unde vedĭ nota respectivă No. 5, pag. 133, Vol. I), va să dică a ruina pe cineva cu desăvîrşire. Nimic nu militéză în favórea luĭ ἀναστάτους, nicĭ o dată sinonim cu ἀνασπάτους; maĭ întâiŭ autoritatea manuscriselor este opusă uneĭ astfel de variante şi pe urmă ἀναστάτους ἐποίησαν ar însemna »distruseră«, ceea ce ar fi absurd faţă cu cuvintele παρὰ βασιλέα. Perşiĭ aveaŭ obiceiŭ de a transporta pe locuitoriĭ unuĭ oraş robit în alt loc pentru a distruge în eĭ spiritul de tradiţie şi a înlesni astfel desnaţionalisarea inamicilor lor. Ast-fel făcu Dariu cu Eretrieniĭ din Eubea pe carĭ îĭ duse în Susiana (Cartea VI, Cap. 119).

χώρης κώμην ἐγκατοικῆσαι.[1] Οἱ δὲ τῇ κώμῃ ταύτῃ οὔνομα ἔθεντο Βάρκην, ἥπερ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν οἰκευμένη ἐν τῇ γῇ τῇ Βακτρίῃ.[2]

205. Οὐ μὲν[3] οὐδὲ ἡ Φερετίμη εὖ τὴν ζόην κατέπλεξε.[4] Ὡς γὰρ δὴ τάχιστα ἐκ τῆς Λιβύης τισαμένη τοὺς Βαρκαίους ἀπενόστησε ἐς τὴν Αἴγυπτον. ἀπέθανε κακῶς· ζῶσα γὰρ εὐλέων ἐξέζεσε.[5] Ὥς ἄρα ἀνθρώποισι αἱ λίην ἰσχυραὶ τιμωρίαι πρὸς θεῶν ἐπίφθονοι γίνονται[6]. Ἡ μὲν δὴ Φερετίμης τῆς Βάττεω[7] τοι-

sat din Bactria ca să-l locuiéscă. Eĭ deteră acestuĭ sat numele de Barca, şi era âncă pe timpul meŭ locuit în ţéra Bactriană.

205. Dar nicĭ n'a dus Feretima firul vieţiĭ eĭ la bun sfărşit. Câcĭ, îndată ce se reîntórse din Libia în Egipt, după ce îşĭ răsbunase în contra Barceilor, muri în mod miserabil: de vie iĭ eşiră o dróe de vermĭ pe trup. Astfel dar cruḑimea peste măsură a ómenilor atrage după

---

[1] ἔδωκε τῆς Βακτρίης χώρης κώμην ἐγκατοικῆσαι. Puterea luĭ ἐν în »ἐγκατοικῆσαι« este de a da verbuluĭ un sens intransitiv; veḑĭ la Cartea II, Cap. 178 »ἔδωκε Ναύκρατιν πόλιν ἐνοικῆσαι«; acel pasagiŭ, ca şi acesta, arată bine deosebirea între sensul verbuluĭ cu ἐν şi al verbuluĭ fără ἐν, câcĭ imediat după aceea avem în prima frasă οἰκέειν precum avem aci în frasa următóre οἰκευμένη, numaĭ că aci οἰκευμένη e pasiv.

[2] ἥπερ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν οἰκευμένη ἐν τῇ γῇ τῇ Βακτρίῃ Nu trebue să conchidem din cuvintele acestea că Erodot a visitat Bactria. El raportéză numaĭ ceea ce i s'a spus, şi daca ar fi visitat în persónă aceste localităţĭ, ar fi spus'o în mod mult maĭ clar şi emfatic.

[3] μὲν, nu μὴν, cum scriŭ greşit unele ediţiĭ. μὲν aci e important câcĭ arată mórtea îngrozitóre a Feretimeĭ ca o consecinţă naturală a rĕutăţiĭ eĭ şi ca o răsbunare ceréscă. Modul cum am tradus mi se pare că exprimă destul de bine puterea acestuĭ μὲν.

[4] ζόην κατέπλεξε. Expresie metaforică dela ţesutul firuluĭ vieţiĭ; κατὰ exprimă continuitatea până la sfârşit. În Cartea V, Cap. 92, autorul nostru se servă de expresia acésta cu διὰ, »διαπλέκειν τὸν βίον«.

[5] ἐξέζεσε. Dela ἐκζέω a fierbe în clocote. Textul florentin are ἔζεσε. Metafora e fórte puternică şi represintă viermĭ eşind din carnea bolnavuluĭ atacat de acéstă bólă, cum es clocote din apă când ferbe tare. Avem câte-va exemple în istorie de persóne carĭ aŭ murit de acéstă oribilă bólă; putem cita pe Erod Agripa (Faptele apostolilor, Cap. XII, vers 23) pe Sulla, pe Antioch Epifanes şi pe Filip II, regele Spanieĭ.

[6] Ὥς ἄρα ἀνθρώποισι αἱ λίην ἰσχυραὶ τιμωρίαι πρὸς θεῶν ἐπίφθονοι γίνονται. Veḑĭ maĭ sus la Cartea I, Cap. 32, nota 3 de pe pagina 50, Vol. I, asupra pasagiuluĭ »τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες.« Acest pasagiŭ se prenumĕra între multe altele ca acelea din Cartea I, Cap. 204, Cartea III, Cap. 40 şi 64 s. c. l. unde autorul nostru îşĭ face profesia de credinţă în privinţa uneĭ divinităţĭ care îşĭ răsbună de muritoriĭ semeţĭ saŭ prea prosperĭ.— In loc de ὧς în sens de οὕτως, unele ediţiĭ scriŭ ὡς, ceea ce slăbesce mult sensul. E clar că ὧς este în sens de οὕτως şi corespunde cu spiritul întreguluĭ pasagiŭ unde tonul este dat de la începutul capitoluluĭ prin particula μὲν. Cobbett suprimă pe ἰσχυραὶ din text, dar fără cuvînt aparent.

[7] Βάττεω Veḑĭ maĭ sus la Cap. 162, nota 3, pag. 232. În acel pasagiŭ tóte manuscrisele aŭ forma acésta Βάττεω; totuşĭ Creutzer pentru uniformitate are Βάττου. E positiv că Erodot a întrebuinţat ambele forme. Creutzer are aci iar Βάττου. Am adoptat forma obicinuită în acest pasagiŭ; sunt însă ediţiĭ carĭ aŭ şi Βατταίου, conform textuluĭ manuscris al luĭ Sancroft şi a altor două manu-

αὕτη τε καὶ τοσαύτη τιμωρίη ἐγένετο ἐς Βαρκαίους.

ΤΕΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ Δ.

sine mânia ḑeilor. Astfel dar şi aşa (de crud) îşĭ răsbunâ Feretima, fiica luĭ Batus, în contra locuitorilor din Barca.

Finele Cârţiĭ IV.

---

sçrise S'a discutat mult în privinţa acesteĭ apelaţiunĭ a Feretimeĭ de »Βάττεω« ceea ce pare fâră îndoélă a însemna fiica luĭ Batus şi nu cum propun Larcher şi Wesseling »soţia luĭ Batus«, pentru a se pune acest pasagiŭ în acord cu cele ḑise maĭ sus la Cap. 162. Să nu uităm că Feretima, deşi era nevasta luĭ Batus, putea prea bine să fi fost şi o fiică a unuĭ Batus saŭ Bateus, maĭ ales că în Cirenaica acel nume era şi un titlu însemnând căpitan, astfel încât ea putea prea bine fi fiica unuĭ căpitan fâră a fi fiica regeluĭ Batus şi să se fi măritat cu Batus saŭ póte încă să fi fost o descendinte a familieĭ regale a luĭ Batus I şi să fi reţinut ca titlu numele de »fiica luĭ Batus«. Traduc dar prin »fiica luĭ Batus«, fără ca să implice acésta nicĭ o contraḑicere cu cele ce precedă.

◆